

SEMINAR ZA SLOVANSKO FILOLOGIJO
LJUBLJANA — UNIVERZA.

ČASOPIS

ZA

SLOVENSKI JEZIK, KNJIŽEVNOST IN
ZGODOVINO.

no. 2, 4, 6, 8, 10, 12

VI. LETNIK.
1.—4. SNOPIČ.

UREJAJO
FR. KIDRIČ, R. NAHTIGAL, FR. RAMOVŠ.

LJUBLJANA 1927.

TISKALA UČITELJSKA TISKARNA V LJUBLJANI.
Za tiskarno odgovoren Fr. Štrukelj.

VSEBINA VI. LETNIKA.

	Stran
<i>Petar Skok</i> : O zamjeni vlt. <i>n̄</i> > sl. <i>y</i>	1
<i>Franc Ramovš</i> : Razvoj psl. <i>ě</i> v slovenskih dolgih zlogih	8
— : O naravi psl. <i>tortz</i> in <i>tert</i> v praslovenščini	22
<i>Rudolf Kolarič</i> : Nosni vokali v prvotni slovenščini	27
<i>Jakob Kelemina</i> : Krajevna imena iz spodnjepanonske marke	41
<i>Franc Šturm</i> : Refleksi romanskih palataliziranih konzontanov v slovenskih izposojenkah	45
<i>Franc Ramovš</i> : O kajk. čak. prehodu <i>d'</i> v <i>j</i>	86
✓ <i>Anton Breznik</i> : Popovičev Specimen vocabularii vindocarniolici <i>ter</i> Pohlinov Glossarium slavicum	91
✓ <i>Mirko Rupel</i> : Trubarjevi Artikuli	100
<i>Ivan Prijatelj</i> : Klasje	130
<i>Fran Kidrič</i> : Prešerni od konca 15. do srede 19. stoletja	165
✓ <i>Miroslav Premrou</i> : Vatikanski dokumenti iz 1603—21 o vladiki Hrenu in cerkveni vizitaciji Kranjske 1607—8	199
<i>Milko Kos</i> : Rimana pesem o ustanovitelju Jurkloštra vojvodu Leopoldu VI.	230 —
Male vesti :	
<i>Franc Ramovš</i> : Prof. Rajko Nahtigal, 1877—1927	242
<i>Fran Kidrič</i> : Ob Šlebingerjevi petdesetletnici	245
<i>Petar Skok</i> : Država — dežela	248
— : Kupljenik = Kupěльникъ	251
<i>Franc Ramovš</i> : Dudlěbi — Teindles	252
— : Opomba k škofjeloškemu refleksu za <i>ě</i>	253
<i>Alfonz Gspan</i> : Vrba od Prešernovih časov do danes	254
<i>Fran Kidrič</i> : Kastelčeva prošnja za dovolitev Čbelice	257
✓ <i>Franc Ramovš</i> : O postanku slovenskega dialektičnega <i>sunce</i>	258
<i>Franc Šturm</i> : Dodatek k razpravi »Refleksi rom. palataliziranih konzontanov v slov. izposojenkah«	260
— <i>Matija Murko</i> : Matija Čop v Lvovu	261
✓ <i>Franc Ramovš</i> : K razlagam o postanku glagola <i>morati</i>	265
<i>Janko Šlebinger</i> : Bibliografija	268
Besedno kazalo	295
Kazalo osebnih in geografskih imen	299

Petar Skok:

O zamjeni vlt. \bar{u} > sl. y .

Odličan članak, što ga je prof. Ramovš posvetio glasu y u slov. jeziku, *Slavia* I, p. 27—37 (*Drobnosti iz slovenske gramatike*), ponukao me, da podvrgnem reviziji učenje Bartolijevo o glasovima \bar{u} i \bar{o} u iliro-romanskom jeziku, iz kojih se imao razviti naš y > i u tuđicama iz romansko-ilirskoga, kako je Bartoli nazvao najstariji sloj romanskih apelativa i imena mjesta u našem jeziku, upor. *Das Dalmatische* I, p. 277 i 279 i *Riflessi slavi di vocali labiali* (*Zbornik u slavu Jagića*), p. 43 § 20, p. 45 § 22, p. 59 § 39.

Nepobitna je istina, da je srp.-hrv. i slov. zamjena za klt. \bar{u} > vlt. u (gotovo isključivo u otvorenim slogovima, jer za zatvorene slogove¹ ima samo nekoliko primjera za \bar{u}) kao i za klt. \bar{o} > vlt. o također u otvorenim slogovima danas i , koje potječe po svoj prilici od y sa gubitkom labializacije. Oslanjajući se na alb. \bar{u} < lat. \bar{u} , alb. e < lat. \bar{o} , zatim na \bar{u} \bar{o} u jugoistočnim talijanskim dijalektima (Abruzzi), Bartoli zaključuje na postojanje \bar{u} \bar{o} < lat. \bar{u} \bar{o} u iliro-romanskom jeziku. Kao posredovni oblik između današnjega *Labin* kod Trogira i *Albona* imao bi biti *Labena* a. 1191. Ovoj tvrdnji valja zamjeriti ponajprije to, što *Albona* nije potvrđeno za *Labin* kod Trogira, nego samo za *Labin* u Istri. *Albena* iz a. 1103 (= a. 1367, Smičiklas, *Codex* dipl. II, 11), a. 1191 (Jireček, *Romanen*, I 62), ne treba da potječe od *Albona*. *Labena* se spominje kao *villa* (= selo) a. 1103, 1207 (*villa Lavena*) i a. 1315 kao *praedium de Labena*. Budući da za *Barbana* kod popa Dukljanina imademo *Barbena*, a za *Bibanum* > *Bibinje*,² može *-ena* da stoji mjesto starijega *-ana*. Radi toga sam u *Nastavnom Vjesniku* XXIX, p. 332 sl. postavio *Albanum* od cognomena *Albus*.

Protiv Bartolijeva učenja govore baš ona imena mjesta, koja je prof. Ramovš u gore citovanoj radnji uzeo u razmatranje: 1. *Milje* < *Mugla*,³ *Videm* < *Udine* < *Ūtinum*,⁴ *Zilja* < *Jūlia*,

¹ To su *ad Musculum* > *Omišal* (*Omššej*, u Dobriću *Omšjoj*), *Mugla* > *Mīla*, *Mīle*, *Punta mica*, *Ducc(u)li* > *Diklo*. Za o bio bi samo *Broxias* > *Brišče*. Sa gledišta latinskoga (romanskoga) nalazi se u ovim riječima naglašeni vokal u zatvorenim slogovima, sa gledišta slavenskoga u otvorenim.

² *Nast. Vj.* XXIX, p. 226.

³ Glede razvitka konsonanta v. ČJKZ, V, p. 8 sl.

⁴ *-m* mjesto *-n* može da potječe u ovom slučaju i od disimilacije dentala *d-n* > *d-m*, upor. Barićev *Apxus* I, 220; drugčije Ramovš *l. c.*, 28.

2. *Brgîn* < *Bergona*, *Gumin* < *Glemone*, *Krmin* < *Cormons*, *Brišče* < *Broxias*. Sva se ova imena nalaze na takovoj romanskoj teritoriji, koja nikada nije poznavala palatalizacije od *ū*, *ō*. Nemoguće je dakle za slov. *i* u ovim imenima pretpostaviti stariji izgovor *ū*, *ō*. A to nije ni potrebno, kao što nije potrebno pretpostaviti takov izgovor ni za germ. *ū* u *hūs* > *his*, *hiža*.

Kako vidimo, imademo u ovim primjerima isti rezultat u slovenačkim dialektima, kao i u Dalmaciji u *Scardona* > *Skradin*, *Salona* > *Solin*, *Narona* > *Norin*, *mürus* > *mir*. Pa kako se za gornje primjere zna, da nijesu imali osnove u *ū* *ō* izgovoru kod Romana, tako isto ni ovi dalmatinski primjeri ne pretpostavljaju stariji ovaki izgovor.

Danas se iz istraživanja Meyer-Lübkeovih⁵ i Gamillscheg-ovih⁶ znade, da je palatalizacija vlt. *u* na gallo-romanskoj teritoriji kasnijega datuma i da ne stoji ni u kakovoj vezi sa keltskim izgovorom, kako je još Ascoli (i drugi) mislio.⁷ Gamillscheg drži *ū* > *ü* starijom promjenom, negoli je vokalizacija od *l* pred konsonantom, koja se pojava meće u 8. stoljeće. Kako diftongacija od *ō* ide u 6. stoljeće, ići će *ū* > *ü* prema njegovu mišljenju u 7. stoljeće. Zacijelo ne će ni palatalizacija od *ū* *ō* u lombarškim, retoromanskim i jugo-istočno-tal. dialektima biti starijega datuma od one na galloromanskoj teritoriji, jer je iradiacioni centar ove palatalizacije uopće galloromanska teritorija. Sedmo stoljeće je baš stoljeće slavenske kolonizacije Balkana, Istre i aquilejske teritorije. Oni su dakle zatekli kod Romana, s kojima su došli u doticaj, bez ikakve sumnje nepalatalni izgovor od *ū*, *ō*, a ne *ü*, *ö*, kako misli Bartoli, koga je pri ispitivanju zacijelo vodila Ascolijeva misao o etničkim bazama izgovora.

Kad je tome tako, kako su mogli biti nepalatalni glasovi *ū*, *ō* u slavenskim ustima palatalizovani?

Da se uzmogne ispravno odgovoriti na ovo pitanje, valja ponajprije tačno uočiti opće poznate romanističke činjenice. Kako se iz rumunškoga jezika znade, nema razlike u tom jeziku između *ū* i *ō* pred nasalom *n*. Oba glasa daju *u*: *cōrōna* > *cununa* (alb. *kunorë*⁸). U ovom se pogledu rumunski jezik razilazi

⁵ *Zeitschrift f. franz. Sprache u. Lit.* XLI, 1—7; XLV, 75—84, 350—357.

⁶ *ibidem*, XLV, 341—349.

⁷ Meyer-Lübke, *Einleitung in die rom. Sprachwissenschaft* 3. izd., §§ 233—236.

⁸ Prema Meyer Lübke-u, *Grundriss der roman. Philologie* I², p. 1046, 4 *kurorë* (*kunorë*) je mlada posuđenica. Srp-hrv. *kruna* može da potječe iz romanskoga *corona*. Za *ōz* > *z* upor. *Bononia* > *Bdin*, *Corini* > *Karin*. Ali kako vokal u slov. *krona* pokazuje, moguć je i njemački izvor. Za čudo je, što za *ō* > *y* > *i* pred nasalom i pred *r* među apelativima nema nedvojbenih primjera, nego samo među imenima mjesta. Ja sam postavio doduše za *mašklin*, *māškltin* (*Ak. Rj.*, VI, 496), *māčkltin* (Livno u Bosni), *mošŕin* < **masculone*, *ZfrPh*, XXXVI, 651, 13. Ali kako je sufiks *-one* redovito zamijenjen sa *-un*,

od latinskih elemenata u arnautskom jeziku, gdje je $\bar{u} > \bar{u}$, $\bar{o} > o$, e , ue . Kao što rumunski, tako ni slavenski ne pozna razlike u zamjeni za \bar{u} , $\bar{o} > y > i$. Dakle valja poći u oba slučaja od u .

K tome dolazi u račun još jedna važna izgovorna činjenica. Već u doba vulgarnog latiniteta nastala je nova duljina vokala prema tome, da li se nalaze u otvorenom ili zatvorenom slogu, tako da su vokali u otvorenim slogovima bez iznimke postali dugi, a u zatvorenim kratki.⁹ Kako se kod slavenske zamjene za klt. \bar{u} \bar{o} radi o otvorenim slogovima, valja dakle poći od \bar{u} . Mi, nadalje, znamo, da duljina u ovim slogovima dovodi do diftongacije, do $uu > *iu$ ili $*ui > oi$ ili io , t. j. do toga, da jedan od velara bude disimiliran.¹⁰ Proces disimilacije ili asimilacije jedna je od najobičnijih pojava u historiji diftonga valjda u svim jezicima.

Takov diftong, kako je ispravno opazio prof. Ramovš l. c. p. 31, čuli su i stranci u iskonskom slav. y . Za *Vyšeslav* pišu Grci Βουσιέσθλαβος, Annal. Fuld. *spoitimar*, *Buitjow*, **fiustritz* i t. d.

Interesantno je upozoriti i na tumačenje glagolskoga i ćirilovskoga znaka za *jery*. Taylor, *AfslPh* V, p. 191—2, tumači ga iz grčke kurzive od znakova za $oe + i$. Dakle i grafika dokazuje uza sve, što se ovome mišljenju protivi Vondrák, *Vgl. sl. Gram.* I, p. 101, da je y u vrijeme stvaranja ovih znakova bio neki diftongički glas, u kojemu proces asimilacije palatalnog i velarnog elementa još nije bio proveden.

Istaknuti valja i činjenicu, da Arnauti, koji poznaju palatalizaciju \bar{u} , u najstarijim tuđicama, zamjenjuju slav. y sa u : *kul'ε < kyla*, *Buštritsa* (Pušteritsa) $< Bystrica$, *karutε < koryto*, *matuke < motyka*.¹¹ Oni dakle nijesu nikako izjednačili slav. y sa svojim \bar{u} u *gúke < jūdice*, *detürε < debitura*. Arnautski refleksi podudara se posvema sa grafijom u za y u čabdadskom evanđelju iz 9.—10. stoljeća, upor. Ramovš l. c. p. 30, 2.

samo jednom u imenu mjesta *Motovun* sa istarskom diftongacijom $\bar{o}u > ovu$, *-in* je u ovoj riječi (ima i *maš[un]*) bijela vrana. Pored toga za **masculone* nema lat. potvrda. Moguća je dakle i promjena sufiksa. Drugi bi sličan primjer bio *kū[en]*, *kulen*, *kulin < culleone* (Budmani u *Ak. Rječniku*, V, 772). Najvažniji primjer iz apelativa ostaje dakle *croge > križε*. Kako je poznato, i u najstarijim germanskim tuđicama iz latinskoga jezika zamijenjen je klt. $\bar{o} = \text{vlt. } \bar{o}$ sa \bar{u} baš kao i \bar{u} , tako da ni Germani ne čine razlike između \bar{o} i \bar{u} , upor. Kluge, *Grundriss d. germ. Philologie*, I², 351, i.

⁹ Meyer-Lübke, *Einführung* 3. izd., § 116. Ovo je pravilo danas osobito karakteristično za toskanski govor. Meyer-Lübke, oslanjajući se na germanske tuđice u romanskome i na romanske u germanskome, meće ovu pojavu između 6. i 9. stoljeća, dakle baš u vrijeme dolaska Slavena na Balkan.

¹⁰ Upor. prov. *pülze > pūuze > piuze > pyuze < lat. pulice*.

¹¹ Jokl, *Ling.-kulturhist. Untersuchungen aus dem Bereiche des Alb.*, p. 290 sl.

I novogrčke slavenske tuđice poznaju *ov* za *y*: *zapovta* < *koryto* pored *v* u *βέδρα* < *vydra* i *ι* u *μοτιζα* < *motyka*.¹² Novogrčke bi odnošaje trebalo dakako ponovo ispitati, da se uzmogne prosuditi odnošaj od ove tri zamjene.

Rumuni poznaju samo *í*, koje odgovara izgovoru staro-crkvenoslovenskome. U *isbuti* < *izbyti* imali bi jedinu zamjenu sa *u*, kako sam spomenuo u *Slavia* IV, p. 135, ali će se u ovom slučaju raditi po svoj prilici prije o novijoj rumunskoj tuđici iz maloruskoga jezika, nego li o staroslovenskoj.

Iz ovoga svega slijedi ipak nesumnjiv zaključak, da je u jery-u bio velarni elemenat tako preponderantan, da su ga okolni neslaveni identificirali ili sa diftongom *oi*, *ui*, *iu* ili sa *u*.

Kad znamo ovu činjenicu, onda nam je lako razumjeti, zašto su Slaveni supstituirali svoj jery za romansko dugo *u* u otvorenim slogovima. Rekli smo već gore, da za rom. *ō* u ovoj poziciji moramo po svjedočanstvu rumnskoga jezika pretpostaviti isti izgovor kao i za *ū*. Kako se je pak u otvorenom slogu ovaj vokal dugo izgovarao, on je mogao da sadrži u sebi tendenciju diftongacije. Ta se je diftongacija i dogodila ponajprije u istarskim romanskim dialektima u Rovinju i Dinjanu, gdje imamo *ou* za *ū*, a onda u veljotskom, gdje prema istraživanjima Bartolijevim imademo *oi*: *lojk* < *lucet*, *lojna* < *lunae*, *rojta* < *ruta* (Das Dalmatische II, § 299, p. 337, 1). Dok je u istro-romanskom disimilacija učinila iz *uu* > *ou*, ovdje je drugi elemenat iz istoga razloga postao palatalni vokal. Ovakov neki vokal morali su i Slaveni da čuju u ustima Romana. Može se uzeti čak i to, da se disimilacija *uu* > *oi*, *ui* nije ni trebala da dogodi baš kod Romana. Ona se je mogla dogoditi i kod Slavena. Mi i onako i kod najnovijih tuđica možemo da opažamo generalne pojave asimilacije i disimilacije u sasvim individualnim slučajevima. Kao primjer spominjem izgovor jednoga seljaka u Žumberku, koji je prvi puta čuo njem. novu riječ *Winterrock*. On je nikako drugčije nije mogao da izgovori nego *vinterlok*. Bosanski vojnici u nekadašnjoj monarhiji izgovarali su *Urlaubschein* > *urlābišan*, gdje imamo disimilatorno ispadanje velarnog elementa u diftongu *au*. Romanska nam duljina u otvorenim slogovima posvema osvjetljuje zamjenu njihova *ū* sa slav. *y*. Ova zamjena evidentno dokazuje, da je slav. *y* u sedmom vijeku morao još da ima diftongičku vrijednost i da asimilacija velarnog i palatalnog elementa u njegovu sklopu nije još bila provedena. Nikako pak ne pretpostavlja iliromansko *ū*, *ō*.

Moje je, dakle, mišljenje, da je srp.-hrv. i slov. *i* < *y* nastalo iz diftongičkoga izgovora lat. *ū* ili *ō* u otvorenim slogovima.

¹² G. Meyer, *Neugriechische Studien*, II, *Sitzungsberichte* 130, V. Abh., p. 30, 20 i 43.

Taj se je izgovor približavao veljotškome *oi* n. pr. u *ūna* > *joīna*. Da je tome bilo doista tako, osim gornjih razloga mogu da navedem još i ovaj.

Polje, na kojem se nalazi samostan Bl. Gospe, između Vranjica i Spljeta, zove se u izgovoru Vranjičana *Pòludi* a u izgovoru Splječana *Pojud(i)* ili *Povud(i)*. U pluralu je radi istoga razloga, radi kojega se kaže i *Balancane* < **Venantiana*¹³ ili **Valentiana*, *Biaci* < praedium **Vivatium*,¹⁴ *Pijati* < *mons pilatus*¹⁵ itd.

Ova tendencija, da se imena lokaliteta govore u pluralu, veoma je raširena. Konstatirao sam je i na otoku Krku, gdje se govori: *v Opatijah*¹⁶ za *Opatija* (tal. *Abazzia* u Istri), u Hrv. Primorju, gdje se za *Selce* govori *Selca* i t. d. Pluralom se izražava u svim ovim slučajevima kolektivitet svih čestica, koje se označuju sa *Opatija*, *Selce* i t. d. To je isti razlog, kao i onaj, radi kojega katolici u Žumberku kažu za kuću *iže* (n. pr. *čije su tō iže?*) pored *iža*. Kako *iža* znači i „soba“, onda je naravno, da riječ *kuća* izražava kolektivni pojam, jer može da sadrži više soba. Izrazuje se prema tome pluralom kao i *gaće*, *škare*, *nožice* i t. d., gdje se dualitet izrazuje pluralom.

U lat. se dokumentima zove *Pòludi* < *Palūde* ili *Paludo* sa promjenom deklinacije, kako sam istakao u *Radu*, v. 224, p. 105, n° 7. Ovaj isti toponomastički naziv dolazi i na otoku Rabu. Ovdje ne pokazuje običnoga prelaza *a* > *o*, nego samo *ū* > *i*: *Palit*. Ako i nemam štampanih potvrda za ovaj naziv lokaliteta, ipak ne treba sumnjati u Kušarovu etimologiju,¹⁷ jer zaista označuje močvarno polje.

Pòludi za *Palude* pada u oči ponajprije radi palatalnoga *l'*, koji nikako ne bi očekivali za lat. *l*. Lat. *l* u svakoj poziciji, osim pred vokalom *i* ili *e* u hiatu, ali to je poseban slučaj, koji ide u t. zv. konsonantske veze sa *i*, daje *l*: *lactuca* > *ločika*, *capitale* > *koptal*, *koptao*, *koktō*, *mūlīnum* > *mēlin* i t. d. Jedino *ad Musculum* daje *Omišal* pored *Duculum* > *Diklo*. U zadnjem ČSJKZ V, p. 14 tumačio sam radi toga *Omišal* kao i *Onogošt* < *Anagastum*, *Skopje* < *Scupi*, *Niš* < *Naissus*, *Muč* < *Mandetrium*¹⁸ i t. d. kao slav. adj. izvedenicu sa sufiksom *-jb*.

Od *Palūde* može da nastane samo **Polit*, **Polud* ili *Palit* kao na Rabu. Odakle dakle *l* u *Pòlud*? Moglo bi se reći, da

¹³ *Nast. Vj.* XX II, 339.

¹⁴ *Strena Buliciana*, p. 290 sl.

¹⁵ *Nast. Vj.* XXIX, 450.

¹⁶ Potvrđeno mi je za Omišalj.

¹⁷ Jireček, *Romanen*, I, 64. Akcenat, koji sam ja zabilježio, je dugi silazni: *Palit*. Govori se i tal. *Palude*. Talijanski je oblik restaurirao *a* mjesto *o* u *Palit*. Nijesam mogao provjeriti *Luka Poludo* na katastralnoj mapi br. 8. Čuje se i *Palid*.

¹⁸ Barićev *Apxus*, I, p. 20.

se je umiješala naša riječ *poje*, jer teren *Pojudi* zaista naliči poju. Ali to umiješavanje slav. riječi u latinsku postaje tim razumljivije, uzme li se, da se je u romanskom dialektu u Spljetu, slično kao i u Krku, govorilo za lat. *ū* **ui* ili **iū*: **paljud-*. Sada je pučka etimologija sasvim razumljiva.

Dubleta *Pojudi*, *Palit* < *palūde* čini se da pokazuje put, kojim je došlo do današnjega *i* iz *ū*. Posredovao je diftong *iu* ili *ui*. U prvom se je slučaju *i* mogao lako sliti sa *l*, pa nije moglo doći do monoftonga *i*. U drugom slučaju suponiram *ui* + *d*. Do sličnoga slivanja između *i* + *d* kao u *l* + *i* nije moglo doći.¹⁹ Radi toga je nastao monoftong *i* u *Palit*.

Pita se sada, postoji li za posljednji slučaj drugi evidentniji dokaz, nego što je *Palit*? U položaju sam, da ga doprinesem u imenu dalmatinskoga otoka zadarskoga arhipelaga, koji car Konstantin († 859) piše *Ἀλωίπ*. Kako ovaj car piše slov. *u* sa *ω*, upor. *Κλαβόνα* = *klobuk*, možemo čitati ovu grafiju *Aluip*.²⁰ Ovakovo čitanje potkrepljuje latinizatorska grafija iz g. 1419 insula *Alluybum*,²¹ koja se opet slaže s talijanskim oblikom kod Benincase ixola de *Luibo*²¹ a. 1435. Diftong *ui* nije ovdje nastao iz *ū*, nego iz lat. konsonantske grupe *vi* > *ib*.²² Ovo ime otoka izvodim naime iz *alluvium*.²³ Srp.-hrv. paralela za nj je ime školja kod Krka: *Plâvnik*,²⁴ koji je ovako potvrđen od 15. stoljeća. Obje ove denominacije idu u istu kategoriju, u koju i apelativi *otok*, *ostrvo*, *Strom*, *Roma* i t. d. Označuju vodom oplakivani teren.

Nas interesira međutim u ovom momentu samo srp.-hrv. zamjena za *ui*, a ta je: *Olib*. Jireček imade još i oblik *Lib*,²⁵ koji ja nijesam čuo. Današnji talijanski oblik ne polazi od Benincasinog *Luibo*, nego od srp.-hrv. Kako je za talij. uho naše *u*

¹⁹ Štokavsko *dođem*, *nađem* iz *dojdem*, *najdem* nigdje ne zalazi u čakavsku teritoriju.

²⁰ Jireček, *Romanen* I, p. 63 čita *Aloip*, što je također moguće.

²¹ Ove potvrde donosi Jireček, *l. c.* K tome još ove potvrde: a 1352 insula *Aluybi*, Sm., XII, p. 130 (Pag) u mletačkom zemljišniku iz g. 1420—1479 piše se ovaj otok insula *Alluyba*.

²² Prema tome je ovo mjesno ime važno i sa romanističkoga gledišta, jer dokazuje, da je i u romanskom dalmatinskom govoru postojao refleks *ib* kao i u istarskom i latinskom. Bartoli, *Dalm.* II, § 367 i § 390 i *Dalmazia e Albania*. Relazione sul quinquennio 1905—1910, *Revue de la dialectologie romane* II, p. 479 (polemika protiv Cl. Merla) ima druge palatalne reflekske.

²³ Ovu sam etimologiju dao već u *Nastaunom Vjesniku*, XXIII, p. 345, n° 8. O sličnim imenima na mletačkom području upor *Dante Olivieri*, *Il nome locale veneto „lupia, lubia“* ed alcuni toponimi affini, u *Nuovo Arch. veneto* XXXVI. Im- *Olib* < *alluvium* moglo bi se uporediti i sa imenom sela *Delubje* na desnoj obali dubrovačke Rijeke (Ombla) < *diluvies*, ako je ispravno tumačenje Zorino, cf. Jireček, *Handelsstrassen*, p. 8.

²⁴ Ovo je akcentat literarno obrazovanih Hrvata u Krku. Cresani danas uopće ne upotrebljavaju ovaj naziv, nego samo *škoļ*. Potvrde iz dokumenata i pitanje o ovom imenu, kao i o *Dubašnica* i *Putriba* donijeću u svojoj studiji o imenima mjesta otoka Krka.

²⁵ Jireček, *Romanen*, I, p. 63.

otvoren glas, zamjenjuje se naše u sa o : upor. n. pr. *Dobasnizza* u mletačkim dokumentima nebrojeno puta za naše *Dubašnica* na Krku i u veljotskome *šilót*, *stroña* za *želud*, *struna* (Bartoli, o. c. II, § 299). Obratno, Talijanima je naše o zatvoren glas. Zamjenjuje se dakle sa u : n. pr. *Putriña* za *Potriba*, ime terena u položaju *Lunta* kod Krka. Na ovaj način učiniše Talijani od *Olib Ulbo*.

Olib za starije *Aluibo* evidentno dokazuje, da je današnji monoftong i nastao iz u_i i da je, prema tome, moguće suponorati i za *Palit*: **paluid*.²⁶

²⁶ Osciliranje između i_u i u_i ne nalazi svoju paralelu u veljotskome u tome, što imamo danas o_i u otvorenim slogovima a o u zatvorenim, upor. Bartoli, o. c. II, § 299, nego u tome, što je pred u moguća jednom palatalizacija velara, a drugi put nije: *čol* < *cālu* naprema *naskoīt* < *nascūtu* (za *natu*), Bartoli, o. c. II, § 430, koji ove razlike, koliko vidim, ne tumači. Bartoli II, § 299 pretpostavlja za veljotski o_i kao prelazne stepene $ū > ō > öü$, odakle na osnovu mletačke i srp.-hrv. artikulacione baze o_i . Ovo mu mišljenje dozvoljava vezu sa albanskim $ū$, upor. o. c. I, § 137. Moje se mišljenje glede srp.-hrv. pojava podudara sa mišljenjem Etmayerovim, koji u *Romanische Forschungen*, 1902, p. 568 sq. pretpostavlja za galleromansko $ū$ prelazne stepene iu , $uü$.

Franc Ramovš:

Razvoj psl. *é* v slovenskih dolgih zlogih.

Mišljenja o fonetični naravi praslovanskega *é* so še danes zelo različna ter se v dveh vprašanjih ne morejo zediniti: ali je bil psl. *é* diftong ali monoftong, ali je bil širok ali ozek glas; prim. najnovejša izvajanja van Wijka, *Slavia* II. 593-5, kjer je navedena vsa važna starejša literatura.¹ Na ti dve vprašanji nam je odgovoriti, ako hočemo poskusiti določiti vrednost praslovanskega *é*, ki se od psl. pač ni bistveno razlikoval, saj vemo, da je bilo praslovensko glasovno stanje isto kakor v praslovanščini. Za široko kvaliteto našega glasu nam daje starocerkvenoslovanščina jasen dokaz; isto izpričujejo rumunske izposojenke iz južne slovanščine s tem, da nameščajo *é* z *ea* (ta glas je rumunščina razvila iz lat. *e*), pa tudi dalmatščina podaja, kakor se vsaj zdi, prashrv. *é* s svojim *a*, ki je tudi iz lat. *e* nastal gl. Skok, *Rad* 222 (1920), 117-9. Dalje moremo še navesti *dad* = *déd* v listini kralja Petra Krešimira. Ta dejstva so že taka, da smemo pričakovati, da je tudi praslovenski *é* bil širok glas; nadalje tudi ni izključeno, da je bil *é* diftong, le da je bil potem njegov prvi element, ki je bil soglasniške narave, sonorno šibek (prim. psl. *é* proti *a* < **e* za palatali in vzporedi s tem slov. dial. *žána* proti *sěástra*). Po sledečih pojavih pa se ta naša slutnja prevrže v gotovost. V onem vulgarnem romanskem narečju, iz katerega so si Slovenci marsikako besedo izposodili (prafurlanščina), je bil lat. *ē* že tako zožen, da je bil že skoro enak praslovenskemu *ī*: **mēša* iz starejšega *mensa* je prešlo v slovenščino kot *míza* „Tisch“ (tako *-z-* kot pomen govorita za to, da gre tu za praslovensko izposojenko, ki ni v nikakršni zvezi s praslovanskim *misa* „skleda“ < grš. **uīsa*, gl. o tem Vasmer *Izv.* otd. rus. jaz. 12, 2, 257; Oštir, *Apx.* 3a apб. crap. I. 101); *Caporētum* > vulg.-rom. **Kaborēd-* (> furl. *Čavorēd*) > praslovensko **Kobarīdē*, današnje *Kobarīd* gl. Ramovš, *ČJKZ* III. 60-2; *gallēta* > vulg.-rom. **galēda* > pslov. *golīda* itd. Široki dolgi *ē* je mogel eksistirati samo v učenih besedah, kjer se je že zelo zgodaj pojavila in udomačila navada, da se lat. *ē* izgovarja široko. Tako ime je bilo *Aquīleia*, ki se je v prafurlanščini VI.-VII. stoletja glasilo, pač da

¹ Široko kvaliteto psl. *é* nastavlja tudi Vondrák Vgl. slav. Gram. I² 79 sl., a njegova izvajanja, v kolikor slone na naravi iz *é* nastalih diftongov, so napačna.

pod vplivom cerkvenega govora, **ägŭlĕjā* (gl. Skok, CJKZ III. 30-2). Za ta rom. *ē* najdemo v slovenskem izposojenem imenu *ē*: **ogŭlĕjъ* > *Oglĕj*, -*ĕja*, s čimer je široki izgovor praslovenskega *ē* dokazan. Moremo pa iti še dalje in reči, da je bil ta *ē* diftong, čegar naravo moremo približno opisati z *εä*, kajti le potem moremo razumeti, kako to, da je lat. *patriarca*, vulg.-rom. **padriarca* dalo v slovenščini *podrĕka* (drugi *r* je po disimilaciji zamrl; pogostno rodbinsko ime v beneški Sloveniji; prim. še *podrĕka* „Patriarch“ (v Razvodu istrskem) in *Hadriapolis* > *Drĕnopol'ĕ*, Skok o. m.

Do istih zaključkov nas vodijo razmotrivanja o izposojenkah, ki so v stari dobi prehajale iz bavarščine v slovenščino ali obratno. Gotovo zelo zgodaj je bilo prevzeto rečno ime *Pielach* (*Bielaha* l. 811.) iz praslov. *Bĕla* (ime je doživelo starobavarski premik *b* > *p*). Pisava -*ie*- nam kaže stbav. diftong *iĕ* (pisan je večkrat tudi z *ia*, *ea*), ki se je razvil iz zapadno-germanskega širokega *ē²*. Možno je, da je bilo ime prevzeto še v dobi, ko je bil *ē²* v stari bavarščini še monoftong in da je *ē²* < psl. *ē* v nadaljnem skupnem razvoju prešel v *ia*, *ie* ali pa tudi, da je malo pozneje *Bĕla* izposojeno kot **Beala-Biala*, ker se je *ē* glasil kot *ea*, *ia*. S tem nam je zopet izkazan široki izgovor psl. *ē*, eventualno tudi njegova diftongična narava. Isto velja za **brĕžachъ* > *Friesach* l. 860, 982 in pod. Le tedaj, če sprejmemo za praslovanščino široki *ē*, moremo dalje umeti, da se je v osebnih imenih slov. -*mĕrъ* nadomestil z bav. -*mar*: *Cheitamar*, *Ztoimar*, *Cheitmar* v VIII. stol. (prim. stbav. *Oudalmar* in pod.). Na drugi strani imamo v slovenščini več besed, v katerih izhaja *ē* iz stbav. diftonga *iĕ* oziroma iz njegovih neposrednih razvojnih prednikov (v XI. stol. sovpadajo v *ie* stbav. *ea*, *ia*, *ie* < *ē²* in *eo*, *io*, *iu* < *eu*). Praslovenščina ni imela povsem enakega diftonga, vendar je mogla *iĕ* prevzeti kot *iĕ* t. j. nadomestila ga je s svojim *ē*. Da pa je bil stbav. *iĕ* sprva v svojem drugem delu široko govorjen, tega ne razberemo samo iz substitucije s psl. *ē*, marveč predvsem iz načina njegovega postanka (*ie* < *ia* in *iu*; posebej je treba še opozoriti na pogoje razvoja *iu* > *eo*, ki pričajo o tem, da se je kvaliteta diftonga *iu* izravnavała s kvaliteto širokih vokalov v sledečem zlogu). Takšne izposojenke so na prim. *ziagal*, *ziegal* > pslov. **cĕgŭlъ*, dan. *cĕgŭt*, dol. *cĕjgu* (*v'eni Zejgelnici* pri Dalm.); goriško *cĕjgu*, *cĕjgu*; — *spiagal*, *spiegel* > **špĕgŭlъ*, dol. *špĕjgu*; — stvn. *chrĕg*, *widarkrĕgi*, *widarkriegelĭn* se javlja s svojim korenem v pslov. **krĕgъ*, -*ati* „streiten“, gor. *krĕg*, dol. *krĕjgat* (*krĕjgati* Dalm.); — stbav. *biezza* > pslov. **pĕsa*, dol. *pĕjsa*, notr. *pĕasa* itd. V teh primerih gre za stbav. *ie* < *ē*, v sledečih za *ie* < *eu*: stvn. *spioz* > pslov. **špĕsъ*, dol. *špĕjs* (pri Trub Dalm.); stvn. **lioa* „Leuchte“ > pslov. **lĕva* (-*v*- je sekundarno razvit v hiatu), kor. *lĕva*. Da je v pslov. *ē* zares bil tudi začetni soglasniški element *i*, to pa je razvidno iz dejstva, da nastopi v

izposojenih nemških imenih v zlogu pred njim preglas. prim. pslov. *blatéch̃* > Flattach (korenski *a* < *ä*); *doléch̃* > **dōlaχ* : *Doelach* l. 1267, današnje *Dellach* (izgovori *deala*); lok. sg. *souré* > dan. *Zaier* (gl. Ramovš, Hist. gram. II. 142) itd.

Tudi nekatere poznejše izposojenke kažejo še na široko govornjeni *é*, ki je bil prikladen za nadomestilo nekaterih bav.-avstr. širokih dolžin; tako imamo *é* za stbav. široki *é* < germ. *ai* v *šléva* „Memme“ < stvn. *sléo* (*sléwer*) „stumpf, träge“ in obratno stbav. *é* (njegov današnji refleks v nemških narečjih na Koroškem je *ea*, ponekod tudi *ē*) za pslov. *é* : *brézyno*, *brézovo* v *Vresen* 1288, *Vreezen* 1353, *Frezow* 1275, ali *Velach*, *Lesach*, *Prelubell*, *Treffen*, *Kleblach* < *chlévl'ach̃* itd. (v izgovoru *frəasn*, *ʃəlaχ*, *prəawl*, *trəafn*, *χyləwla*). Semkaj spadajo tudi *leahn* < *lécha*, *čėnicn* < *sėnwa*, *khřan* < *chrėñ*. Imeni *Andrěj*, *Jerněj* kažeta s svojim *é* na cerkvenolatinski *ē* (prim. gori *Oglej*) bodisi naravnost ali pa preko stbav. *é* (prim. današnje kor.-nem. *Andrēa*). Tudi v *Zregiah* 1072, poznejšem *Raiach* 1252 (pri Spittalu; dan. *Rojach*) ali v *Srajach* (v rožanski dolini), *Strajach* (na zapadnem Koroškem) imamo široki nem. *ē* za slov. *é*, le da je na meji zlogov pred *-j-* nastal še prehodni *i*, vsled česar je ta novi diftong mogel v nadaljnjem razvoju sovpasti z diftongom *ei* (srvn. *ei*) in preiti v dial. *ai-a*, *æi-ǝa* : slov. *srējach̃* > **srējajχ*, *srējajχ*, *srajajχ*, *srajəχ*, *srajjχ*, *Rəjχ*.¹ V tej zvezi bi omenil še dve izposojenki, ki sta gotovo dokaj stari in bi — tako se vsaj na prvi pogled zdi — ugovarjali široki kvaliteti psl. *é*. Za stbav. *hriuwa* ima slovenščina *rěva* in za **kīhha*, svn. *kiche* obliko *kéha*. Pri prvi besedi bi po primeru *štibra* < *stiura* pričakovali **riva* (-*uw-* > *v*, ki se je takrat izgovarjal še kot *-u-*). Vsekakor nista bili besedi ob istem času izposojeni in sicer je treba *rěva* izvajati iz mlajše oblike **rēūwa* (na to obliko diftonga nas vodi današnji kor.-nem. *oi* v *khroinen* < *gi-hriuwan*; *oi* < *ōü*, *ōü* *ēü*, *iu*). Oblika *kéha* (*keiha* pri Trub. Meg. = dol. *kēiha*, gor. *kēha*, goriško *kīaha*) pa je nastala iz že diftongirane **keiche* (event. **keiče*, **kijiche*), dočim more biti rožansko *čīha* še iz starejšega **kīhha* posebe in samostojno izposojeno; vendar more tudi rož. *ī* biti iz *é*, saj ga imajo v nekaterih besedah vsi rožanski govori (gl. Kres I. 618) in ne le oni na zvrhnjem Rožu, kjer je prehod *é* > *ī* splošen in normalen. Isto velja za splošno rož. *rīva*. Tako torej tudi ti dve izposojenki ne nasprotujeta našim ugotovitvam glede široke narave praslovenskega *é*. V popolnem skladu s temi medsebojnimi stbav. in pslov. prilikami je tudi jezik v brižinskih spomenikih, kjer najdemo za *é* vedno znak *e*, dvakrat pa *ie* = *ge* : *pozledge* II 93 = *po slédē* in *ninge* II. 104 = *nynē*, obakrat na koncu besede; njegova fonetična vrednost je bila pač že *ǣ*.

¹ P. Lessiak PBB 28, 71; ibid. 37; Carinthia 112 (1922), 43.

Za široko kvaliteto pslov. *ě* govori nadalje še oni „sekundarni“ *ě*, ki je nastal po kontrakciji vokalov *o-e*, med katerima je prvotni *-i-* onemel: *moje* > *mě*, *mojega* > *měga* (prim. rez. *nīha*, dol. *meŷga* v conf. gen.), *vojevoda* > **vėvōda*, dol. *viūda* (pri Trub.) itd. Onemitev *-i-* se je vršila preko oslabljenega širokega *i* (*ę*) in tudi oba sosednja vokala, od nekdanj kratka, sta bila široka; iz te, vseskozi široko artikulirane skupine je po asimilaciji, ki si jo moremo približno predstavljati (*ęęę* > *āę*, *aę*, *āę*), končno nastal *ę*. Če je ta *ę* v svojem nadaljnjem razvoju sovpadel z *ě*, tedaj se je pač refleks *ě* ob času dokončane asimilacije v naši skupini glasil kot širok *ę*. Ta kontrakcija je bila vsaj v X. stoletju že izvršena. Istovrstno kontrakcijo je izvedla tudi češčina, a v nji kontrakcijski produkt ni sovpadel s tedanjim refleksom za *ě*, iz česar sledi, da se je tedanji češki refleks za *ě* razlikoval od slovenskega, razlikoval od *ę*. Biti je moral, sodeč po staročeskem refleksu, že zožen. V tem pogledu se torej strinjajo naši zgodovinsko-jezikovni rezultati z izsledkom, ki ga je fonetik Ed. Sievers našel na podlagi zvočne analize: v brižinskih spomenikih *ě = ā*, v kijevskih listkih *ě = ę*, gl. Die altslav. Verstexte von Kiew und Freising (Ber. d. sächs. Akad. d. Wiss. 76, 2).

Po teh razmotrivanjih moremo torej za praslovenščino nastaviti tak-le razvoj *ě*: *ě = iā > iā > ię > ę*. Ta razvoj je do te stopnje lasten vsem slovenskim narečjem, zato ga imenujem praslovenskega. Od stopnje z *ę*-jem pa gredo narečja po različnih poteh dalje, in sicer v dveh smereh.

V enem delu slovenskih narečij se je ob artikuliranju *ě* vsa jezična masa polagoma premikala bolj naprej, artikulacija je radi dolžine postajala napeta. Ta napetost pa je premikala napeti artikulirajoči del jezične ploskve v smeri navzgor, vsled česar je sprva široki vokal postajal čedalje ožji in je končno prešel v *ę*. Razvoj na tej stopnji nam je še danes ohranjen v gorenjskih govorih.

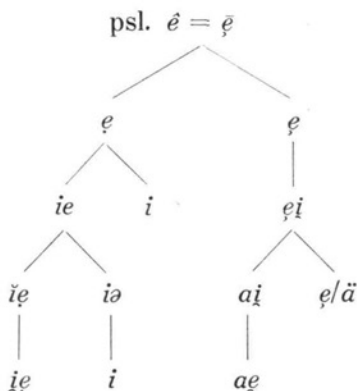
Ko je bila dosežena stopnja z *ę*, se je v enem delu dialektov z *ę* < *ě* pojavila nova tendenca. Znano je, da je mnogim jezikom in dialektom težko artikulirati dolge ozke vokale, vsled česar jih ali skrajšajo (tako je tudi gorenjski *ę* < *ě* le na pol dolg), ali pa jih izpremene v diftonge t. j. razdele jih v dve ozki kračini, od katerih je prva ožja, druga pa vsled popuščanja v intenziteti začetne artikulacije in s tem povzročene premika jezične ploskve proti indiferentni legi širša. Tako je iz *ę* nastal diftong *ęę* in s tem se je pričelo med obema elementoma diftonga disimilacijsko in asimilacijsko vplivanje (prim. P. Passy, Étude sur les changements phonétiques § 459): iz *ęę* nastaja po disimilaciji *ie* in ker je *e* sonornejši kot *i*, ki se sproti bolj in bolj zožuje, s čimer se približuje glasu *i*, se more slednjič (posebno še tedaj, kadar je bil drugi diftongov

element vsled rastoče intonacije ojačan) struktura diftonga izpremeniti: *ie* > *iē* > *iĕ* (zoženje drugega elementa je nastalo po asimilaciji na *i*). Tako imamo na Koroškem (v Rožu in na Zilji): *ie*, pri beneških Slovencih: *iē* in *iĕ*, na Goriškem: *iē*, v poljanski dolini in okrog Mozirja: *iĕ*. Če pa je v drugem delu razdvojenega vokala nastopilo poleg padanja jezične ploskve v vertikalni smeri tudi premikanje v horizontalni smeri, t. j. proti indiferentni legi, tedaj je iz *ee* ali *ie* (ali celo naravnost iz *e*) nastalo *eə*, *iə*, kar imamo na vzhodnem Koroškem in v nekaterih goriških ter notranjskih dialektih. Na ozemlju onih narečij, ki so psl. *e* zožila v *ē*, najdemo večkrat za *e* tudi *ī*, tako v Reziji, na zvrhnem Rožu in na črti od Idrije proti Cerknemu; ta *ī* je nastal po redukciji drugega diftongovega elementa *ə*: *iə* > *i̇* (to stopnjo imamo ohranjeno v mežiški dolini) > *ī*. Pa tudi v nekaterih gorenjskih govorih se je *ē* močno zožil in dosegel tolikšno ožino, da ga le domačini razlikujejo od ozkega *ī*, dočim ga tujci slišijo kot svoj *ī*; to velja za škofjeloški govor in za govor Česnjice v Bohinju.

Glede izgovora diftonga *ie* je treba pripomniti, da sta oba elementa združena v enem samem zlogu; pač le izjemoma, pri posebnem, poudarjevalnem izgovoru, se more čuti tupatam dvo-zložno *iie*, nikdar pa ne *iĕe* s spirantičnim *j*; prim. shr. *iĕe* za *e* in o njegovem izgovoru gl. Broch, Slav. Phon 260. Ako je Tesnière v svoji spodaj navedeni študiji skoro dosledno pisal *iie*, tedaj si to tolmačim tako, da so mu ljudje posebno razločno in poudarno odgovarjali in da je kot tujec res slišal *iie* t. j. da je *iĕ* substituiral z *iie*.

Južnovzhodna slovenska narečja pa niso zožila praslovenskega *ē* < *e*, marveč so še prej, preden se je pojavila tendenca zoževanja dolgih zlogov, naš glas diftongirala v *ēē* in — kakor je pri širokih dolžinah običajno — se je ščasoma artikulacija drugega elementa ojačila, vsled tega zožila in vsled zoženja je ta element končno postal konzonantičen: *ēē* > *eī*, kar najdemo v govorih po spodnjem Notranjskem, Dolenjskem in Štajerskem. Pri rastoče intoniranem *eī* je včasih prvi element po asimilaciji na drugega postal ozek n. pr. *brēiχ* proti *na brēigə* v Borovnici. V diftongu *eī* se je mogel prvi element po disimilaciji oddaljivati od drugega, to se pravi, da se je širil: *eī* > *aī*, kar je značilno za govore na Pivki, v ribniški dolini in na srednjem Štajerskem. Ko je bila ta stopnja že dosežena, je mogel drugi element po asimilaciji slediti prvemu: *aī* > *aē*, *aā* (lokalno po Štajerskem). Če pa je bilo približevanje drugega elementa v diftongu *eī* jačje kot nasproti delujoča tendenca prvega elementa, tedaj se je drugi element popolnoma absorbiral: *eī* > *ee*, *eā* > *ē* ali *āī* > *ā*, kar je lastno govorom na vzhodnem Dolenjskem.

Današnja razlika *ie* oziroma *eī* za *e* temelji torej na tem, da se je tam psl. *e*=*ē* zožil, tu pa ne. Če ponovimo v kratkem naša izvajanja, se nam nudi tale slika:

Razume se — kakor sledi že iz naslova naše razprave — da se je tako, kakor je bilo pravkar povedano, razvijal le oni praslovenski \acute{e} , ki je bil vseskozi stalno dolg t. j. ide. in psl. cirkumflektirani \acute{e} (*brěgъ*), novocirkumflektirani \acute{e} (nom. pl. *děla*), novoakutirani \acute{e} (nom. sg. *grěchъ*) in pa še oni \acute{e} , ki je dobil še kot predakcentska ohranjena dolžina že v praslovenščini akut vsled prestopa akcenta s sledečega končnega zloga (*zvézda*); ta preskok je namreč že zelo star ter je zato lasten vsem slovenskim dialektom. V enem delu slovenskih narečij se je tem \acute{e} -om pridružil tudi ide. = psl. staroakutirani \acute{e} (nom. sg. *dělo*). Ta \acute{e} se je v praslovenščini sprva skrajšal ter je ostal kratek (njegova fonetična vrednost je bila: \acute{e}) dotlej, da je nastopila tendenca, ki ni trpela kratkih akcentuiranih zlogov drugje kot na koncu besede. Ta tendenca pa je v slovenskih severnih dialektih nastopila dokaj pozno. že po diftongizaciji stalno dolgega \acute{e} v *ie* ali *ei*, dočim je bila v južnih dialektih toliko zgodnja, da je po nji podaljšani \acute{e} še mogel participirati na eventualnem zoževanju in diftongiranju, ki ga je doživljal stalno dolgi \acute{e} . Vsled tega najdemo v severnih dialektih za staroakutirani \acute{e} drugačne reflekse kot za stalno dolgega, in sicer: 1. v Režiji \acute{a} proti \bar{i} za stalno dolgi \acute{e} ; 2. na Zilji: \acute{e} v odprtem, \bar{e} v zaprtem zlogu proti *i \bar{a}* ; 3. v rožanskem narečju \acute{e} ali \acute{o} proti *i \bar{a}* ali *i*; 4. v podjunskem in mežiškem narečju \acute{e} (lokalno tudi \acute{e}) proti *i \bar{a}* , \bar{i} ; 5. ob Mislinji in Dravi na Štajerskem (le v zapadnem delu) \bar{e} proti *ie* ali *i \bar{a}* ; 6. na Pohorju in ob južnem njegovem pobočju \bar{i} proti *ei* ali *ai*; 7. v goričanskem narečju (zapadni del Slovenskih goric) *ie* proti *ei*; pač najbolje je, da semkaj štejemo še 8. prleški dialekt z indiferentnim \bar{e} za staroakutirani \acute{e} proti \bar{e} za stalno dolgi \acute{e} in 9. prekmursko narečje z \bar{e} proti *ei* iz enakšnih virov kakor pod 8.

Jasno je, da je iskati vzrokov za to različno obravnavanje v dejstvu, da se je prvotni staroakutirani, v praslovenščini skrajšani \acute{e} za neko dobo po kvantiteti razlikoval od dolgega \acute{e} in da je ta kvantitetna razlika rodila tudi kvaliteto.

Ta kvalitetna razlika pa je še lahko obstojala v tem, da je skrajšani *é* podlegel onim tendencam, ki so se pojavljale ali vladale v razvoju kratkih ali tudi neakcentuiranih vokalov v zadevni razvojni dobi zadevnega dialekta. Ko je nastopilo zgoraj omenjeno podaljšanje, je to neko popolnoma novo *e*-jevsko kvaliteto razvijalo po novih, lastnih načelih.

Zasledujemo najprej ves razvoj v ziljskem narečju. V neki stari njegovi razvojni dobi imamo: *brêg, grêh, lêta, zvêzda* poleg *lêto, cêsta, êtovêk, -êka, vîdêta* in poleg *krâva, krâsta*. Kakor smo že gori omenili, se je v neki mlajši dobi v prvih štirih besedah *ê* zožil v *é*, dočim je *ê, é* ostal tudi še nadalje širok, najbrž še celo tako dolgo, da se je *ê* že pričel razdvojevati v smeri proti *ie*. Šele nato so se začeli kratki nezadnji zlogi podaljševati, na kar dobimo sledečo razvojno stopnjo: *brîeg, grîeh, liêta, zvîezda* — *lêto, cêsta, êtovêk, -êka, vîdêta* — *krâva, krâsta*. Ta nanovo podaljšani refleksi glasu *é* je tudi pričel slediti tendenci zoževanja, znova porojeni iz istih razlogov, kakršni so zdavnaj prej zoževali stalno dolgi *é*; tako se je *é* ščasoma razvil v *ê*, dočim je *é*-ov refleksi, ki je še ostal kratek, ostal tudi še nadalje širok in se je celo še razširil, posebno če je bil v posttonični poziciji. Vsled teh izprememb pridemo do razvojne stopnje: *brîeg* itd. — *lêto, cêsta, êtovêka* — *êtovêk, vîdêta* — *krâva, krâsta*. Ta štadij z *ie : é* je izkazan in še do danes ohranjen v govorih ob koroško-štajerski meji gl. gori pod 5. in lokalno pod 4. Špeciелno v ziljskem narečju pa je po izobrazitvi te razvojne stopnje nastopilo novo splošno kvantitetno načelo: dolgi zaprti zlogi se skrajšajo, najsi bodo kakorkoli že intonirani, in le odprti ostanejo še nadalje dolgi (gl. Grafenauer Arch. f. slav. Phil. 27, 215); to krajšanje je nastalo sprva najbrž le pri zvezah dolgega vokala s sonornim konzonantom pred konzonanco (te vrste krajšanja najdemo tudi v drugih slovenskih narečjih dokaj pogosto) ter ga je primerjati s prehodom dolgih diftongov v kratke diftonge, preneslo pa se je odtod na vokale pred spiranti in končno tudi na vokale pred eksplozivami, če jim sledi še konzonant. Vsled tega pojava je nastalo današnje ziljsko *brîazje* < *brîaz-je, hliâpčêc* < *hliâp-čêc, zvîazda* < *zvîaz-da* proti *hliâ-bec, sriâ-da*, tako tudi *krâsta* proti *krâ(y)a* in pa *cêsta* proti *brêza, lêtô, êtovêka, warêha* itd. Oni refleksi *é*-a pa, ki je ostal vseskozi kratek, je ostal širok in je celo mogel preiti v *a*, kakor v *êpwak, mêdwat, wêpax, vîdaa* < *vîdêta* itd.

Bistveno enakšen razvoj so doživela tudi druga severna slovenska narečja, v kolikor se tiče staroakutiranega *é*; treba pa je pojasniti njihove posebne, drugačne reflekse za *ê* < *é* po podaljšanju. Rezijski *æ* (Baudouin de Courtenay ga imenuje glubega, temnega) je nastal iz nekega akcentuiranega ozkega sprednjega vokala ob istem času, ko sta dolga akcentuirana *i* in *ü* prešla v *y* in *ü* in isto velja za *ô* iz *ô*. Moramo pa biti

tu kar najbolj pozorni in oprezni, da ne identificiramo našega *ê* (*ô*) z *è* (*ò*) v tipu *dèd*, *mlè* < *mbnè* (*òtròk*) in tudi ne z *æ* (*ö*) v neakcentuirani poziciji. Sprva so nastali rezijanski temni vokali le v dolgih zlogih in sicer tako-le: ozka *i*, *ü* (iz etim. *i-y* in *u*) in v isti razvojni dobi rez. narečja eksistirajoča ozka *ē* in *ō* (nastala po podaljšanju praslovenskega staroakutiranega *ē* oziroma praslovenskih novoakutiranih *e* in *o*; t. j. zgornji ziljski štadij *lěto*) so bili zelo napeto artikulirani; iz pljuč prihajajoča zračna struja se je v prostoru med ožino v grlu in ožino v ustni votlini tako zgostila, da je postal pritisk nad grlom jačji, vsled česar je njegova sila potisnila grlo navzdol (ta moment je po sporočilu Baudouina de Courtenaya pri govorčnem Rezijanju prav vidno opazati) in s tem se je razširila tudi glasilna raza; obenem pa je ta pritisk tudi vso jezično ploskev, predvsem njen zadnji del, porinil v nižjo lego. Vsled teh izprememb so postali vokali radi široke zračne struje zasopli (*luffterfüllt*), zamolkli, artikulirajoči del jezika pa se je prenesel proti sredi ustne votline, proti indiferentni legi (tako sprednja *i*, *ē* kot zadnja *u*, *ō* postanejo srednji vokali) in celo tudi jezična konica je zdrknila navzdol do robov sprednjih zob, vsled česar more naše srednje vokale spremljati lahen interdentalni pridih (tipa *β*). Današnja narava teh vokalov (njen popis najdeš pri Baudouinu de Courtenayu, Opyt § 13) je umljiva le pri tem načinu postanka; že to bi zadostovalo, da nastavimo za prednike današnjih *ê*, *ô* zožene *ē*, *ō*, imamo pa itak še ob njuni strani sosednja ozka vokala *i* in *ü*, ki naš nastavek docela upravičita. O temnih rez. vokalih, ki so nastali kasneje, večinoma po znani rez. vokalni harmoniji, nam tu ni treba govoriti. Glede na *ê* < *é* pa nam je za rez. narečje sprejeti sledeče razvojne stopnje: 1. *lěta* — *lěto*; 2. *lěta* — *lěto*; 3. *lieta* — *lěto*; 4. *lieta* — *lěto*; 5. *l'eta* — *lěto* in 6. današnje *lita* — *lěto*.

V rožanskih, podjunskih in mežiških govorih se je vršil razvoj v kvantitativnem pogledu sicer ravnotako, a rezultat je drugačen. Tudi tu imamo v neki stari dobi *lěta* poleg *lěto* in nato *lieta* — *lěto*. Novo podaljšanje je tudi tu nastalo, ni pa povzročilo zoženja vokalnih kvalitet, ki so ostale neizpremenjene: *lěto* > *lěto*. Morda je podaljšanje tu še mlajše; verjetno je tudi, da podaljšanje tu ni bilo tako obsežno kot drugod in da so kratki vokali postali le na pol dolgi, vsled česar še ni bila porojena tendenca zoževanja. Za rožanski dialekt je treba še pripomniti, da nastopa za *ê* < *é* poleg *é* tudi še *ô*. Ta vokal je tvorjen v sprednjem predelu srednje ustne votline, v visoki legi, z napeto artikulacijo; ustnice so skoroda v isti legi kot pri *e*, kažejo pa minimalno začetno zaokroževanje v ustničnih kotih. Srečavamo ga tudi v neakcentuiranih zlogih, kjer je seveda podlegel razvojnim tendencam takšnih pozicij; kot izredno kratek se je zožil, ustnična odprtina je nevtralna (ne-

zaokrožena), njegov akustični vtis je izredno sličen onemu kratkega *i*; tvorjen pa je tudi v taki legi bolj zadaj kot normalni ozki *i*. Zaznamujem ga z *ĩ*. Rožanski *ó-ĩ* imamo predvsem tam, kjer gre za vokal *e*-jevske kvalitete, ki ga obdajajo palatalni konzonanti ali tam, kjer mu v sosednjem zlogu sledi vokal z visoko ustno lego. Ti pogoji kažejo popolnoma jasno, da je kratki neakcentuirani *ẽ* ali kratko (eventualno tudi dolgo) akcentuirani *ē* (na prim. refleks za *e*) po asimilaciji na palatalno konzonanco ali vokal z visoko lego prešel preko ozkega *e* v *ó* oziroma *ĩ*, približujoč se artikulacijskim legam sosednjih glasov. Ker je bil *e* zastopnik prvotnih *é*, *e* in *e*, najdemo pri danih pogojih naš vokal za vse te tri psl. glasove; nadalje ga imamo za *e*-jevski element diftonga *eĩ* in za *e*, ki je nastal po preglasu iz *a* pred sledečim *i*. Naj navedem par tipičnih primerov teh skupin: 1. *e* — gen. sg. *jěli*; *qãmĩne*, *dětila*, *něbũ* < *nebo*; 2. *e* — *žója* < *žěda*; 3. *é* — *hrěšim*, *děvica*, *sěnũ*, *drěvũ*, *bĩsĩda*; 4. *eĩ* — *trđóistě*, *pěič*, *vějžě* (tu je *-i-* sekundarno izobrazen glas, kakor v *ójstě* gl. Ramovš, Hist. gram. II. § 88), *vějja* < *věja* (*i* se je zgodaj izločil iz sledečega *j*), *řějda* < *ãjda* itd. 5. *a-i* se preglesi v *e-i* > *ĩ-ə*: *pošĩljali* > *pušĩtila*, *zĩdali* > *zĩdĩla*, na *Dóbravi* > *dóbrĩvě* itd. Tako se je tudi *ē* < *é* (ali morda tudi že iz njega nastali *ẽ*) v taki poziciji zoževal in dal današnji *ó*: *brója*, *děčqa*, *horótě*, *jóstě*, *jězđetě* itd. Kako je bil v rožanskem dialektu razvoj *é* odvisen od akcentske narave, kvantitete in od narave sosednjih glasov, to nam lepo kažejo primeri, kakor: *orěchě* — nom. sg. *urěx*, gen. *urěha*, nom. pl. *urěšě*, gen. *urĩx*, ali *smrěka* — nom. sg. *smrěqa*, loc. sg. na *smrěčě*, gen. pl. *smrĩq* itd.

Podaljševanje kratkih akcentuiranih nezadnjih zlogov je pojav, ki je imel dve središči, eno na jugu, drugo na severu. Iz prvega se je ta pojav širil že zgodaj, iz drugega dokaj pozno, tako da sta oba pojava, čeprav rodita isti končni rezultat t. j. podaljšani interni akutirani zlog, vendarle drug od drugega nezavisna. Ohranjen pa je še tretji pas, ki tega pojava sploh ni razvil; ta pas obsega prleško in prekmursko narečje, kjer je staroakutirani *é* kot vsaka staroakutirana, v praslovenščini skrajšana, dolžina še danes kratek (le njena intonacija je izpremenjena, danes cirkumflektirana). V prleškem dialektu odgovarja temu *ē* < *é* (tako v internem kot v končnem zlogu) indiferentni *ě*, v prekmurskem pa *ě*, čigar ozkost zahteva pojasnila. Tudi prekmurski refleks staroakutiranega *é* je bil sprva širok; kot kratek vokal pa je podlegel posebni tendenci zoženja (s tem moremo primerjati prehod germ. *ě*, *ö* v got. *ĩ*, *ũ*, ali znano bolgarsko redukcijo *ō* > *u*; mnogo takih, po redukciji nastalih zoženj nam kažejo tudi slovenska narečja, na prim. prehod neakcentuiranega *é* > *i*; prehod predakcentskega *o* > *u* v gorenjščini; prehod posttoničnega, v absolutnem koncu besede se nahajajočega *-o* > *-u* v dolenjščini: *lěĩtu* < *lěto* itd.),

ki se je izobrazila radi reducirane kvantitete. Pod akcentom se redukcija še ni tako močno uveljavila, zato imamo tu še *ĕ*, v nenaglašenem zlogu pa je bila obsežnejša in zato je *é* prešel naravnost že v *i* (*človik* proti *mrĕža*).

Moč gori omenjenega drugega, severnega epicentra je obsegla tudi nekatere dialekte, ki so svojčas obdržali široko kvaliteto stalno dolgega *é* in so tega do nastopa našega pojava tudi že diftongirala v smeri k *eĭ*; sem spadajo govori na Pohorju in v zapadnih Slovenskih goricah. Iz *brĕig* — *lĕto* je tu po podaljšanju nastalo *brĕig* — *lĕto* in nova dolžina *ĕ* se je, kakor v Režiji in na Zilji in kakor v sosednjih govorih ob Dravi in Mislinji, zožila v *ĕ*, da, tu se je še dalje zoževala in zato diftongirala (primeri zgoraj prehod $\bar{e} < \acute{e}$ v *ie*) v *ie*, ki je dal ali *iə* (o goričanskem refleksu, ki ima sprva drugačen razvoj gl. še doli) ali celo že *i*. Ti pojavi so seveda le v fonetičnem pogledu identični s prehodom $\acute{e} > ie$, so pa popolnoma samostojni in mnogo mlajši. Po svojem bistvu pa je razvoj tu isti kot v sosednjih zapadnih narečjih. Tu se moram pomuditi ob članku L. Tesnière-a, *Du traitement i de é en styrien* (*Mélanges publiés en l'honneur de M. Paul Boyer*, 1925. 246-51), ki si skuša pojasniti pohorsko razmerje *eĭ*, *aĭ* : *i*. Prva napaka njegovega razlaganja je v tem, da smatra vsako zvezo pohorskega pojava z enakšnim koroškim pojavom za nemožno, to pa zato, ker imamo za stalno dolgi *é* tu *ie*, tam pa *eĭ*. Mi vemo, da je razvoj tega *é* popolnoma nezavisen (tako razvojno, kakor časovno in krajevno) od razvoja staroakutiranega *é*, da je torej vsako sklepanje iz rezultata enega pojava na način razvoja drugega pojava nedopustno. Dalje se tudi brani, da bi apliciral moje ugotovitve tudi na pohorski dialekt, dasi mu je bila ta ugotovitev posebnega razvoja staroakutiranega *é* v severnih slov. dialektih iz mojih predavanj znana in dasi sprejema moje razlago o postanku rezijskih in koroških refleksov za $\bar{e} < \acute{e}$; brani se pa predvsem zato, ker je — kakor pravi — refleks stalno dolgega *é* povsod ožji kot refleks staroakutiranega *é*. To pa seveda ni popolnoma točno; ako gre za dialekt, ki je dolgi *é* preko \bar{e} diftongiral v *ie*, tam je seveda refleks staroakutiranega *é* širši (\bar{e} ali — ako je zoženje nastopilo — \bar{e} proti *ie*, *iə*, *i*), ako pa gre za dialekt, ki je široko naravo dolgega *é* ohranil in ga diftongiral v *eĭ*, tam mora — to je edino logično —, ako je zoženje nastopilo (kakor v prejšnji skupini), refleks za $\bar{e} < \acute{e}$ biti ožji (indiferentni *e*, zoženi \bar{e} ali iz tega nastali *ie*, *i* proti *eĭ*). Njegova razlaga pohorskega *dilo* < **deĭlo* (po fonetično sicer možni asimilaciji $eĭ > i\bar{u} > i$) je zato popolnoma nesprejemljiva. Kako naj si na prim. potem pomagamo pri goričanskem $ie < \bar{e}$ za *é* proti *eĭ* za stalno dolgi *é* in naj-li tudi *ie* izvajamo iz *eĭ*? Le mimogrede naj omenim, da bi pri takem neupoštevanju časovne dištanace med diftongiranjem $\bar{e} > eĭ$ in postankom dolžine v refleksu za staroakutirani *é* morali tudi v akcent-

skem (prvotnem) tipu *zvézda* imeti isti refleks, ki ga imamo za $\bar{e} < \acute{e}$. Tu si Tesnière pomaga s tem, da trdi, da je *mlékò* prešlo v **mléko*; tega pač tudi on sam ne verjame. Ravno tako ni sprejemljivo, da bi *dílo* nastalo pred akcentskim premikom v *mlékò*; prvič je ta premik zelo star, saj je splošno slovenski pojav in tako akcentuirani \acute{e} je povsod participiral na diftongizaciji stalno dolgega \acute{e} ; drugič je treba pomniti, da se obravnavani dialekti (pohorski in goričanski) nahajajo ravno na meji onega pasu, v katerem se staroakutirani \acute{e} sploh še ni podaljšal. Tudi za pohorske govore je možna samo sledeča zaporednost: 1. \bar{e} iz starocirkumfleksiranega, novocirkumfleksiranega, novoakutiranega in sekundarno akutiranega \acute{e} : \bar{e} iz staroakutiranega \acute{e} ; 2. diftongizacija $\bar{e} > ei$: \bar{e} še ostane; 3. ei : \bar{e} se podaljša v \acute{e} ; 4. ei : zoževanje $\acute{e} > \acute{e}$; 5. ei , ai : diftongizacija $\bar{e} > ie$ in 6. ei , ai : $ie > i$. Znana splošna štajerska izprememba vseh rastočih intonacij v padajoče pa ne more biti starejša kot naš 4. štadij, je pa lahko mnogo mlajša.

Ker je razvoj staroakutiranega \acute{e} , kakor smo ga tu podali, samostojen razvoj, zato more njegova izoglosa presekat izoglose razvojov drugačnih \acute{e} -ov. Hočem še pripomniti, da je L. Tesnière v svojem Atlas linguistique pour servir à l'étude du duel en slovène na karti št. 60. na podlagi števnik *dvè* podal izoglose za \bar{e} , ie in ei iz \acute{e} , in sicer v glavnem točno. Vendar se z njegovim načrtom v nekih podrobnostih ne morem strinjati, kar moram tu utemeljiti: 1. goriški govori s svojim ie so pri njem ločeni od severnega istrskega z $i\bar{e}$ po kraškem govoru, ki bi po Tesnière-u imel ei ; treba je poudariti, da ima kraški govor za \acute{e} regularno $i\bar{e}$ in da je ravno oblika *dvèi* izjema. Na goriškem Krasu je namreč $i\bar{e}$ po redukciji prešel v $\acute{e}i$ in sicer preko **èè*, na kar se je struktura diftonga vsled izpremenjene jakosti v sonoriteti obeh elementov predrugačila. Redukcija je nastala takrat, kadar je dolgi akcentuirani $i\bar{e}$ prišel pod kratek akcent v mlajšem času (večinoma na koncu besede, ali pred sonorniki, ali pa tudi po analogiji). Tako imamo $\acute{e}i$ za in poleg $i\bar{e}$ na prim. pri *viém*, *viěš*, *viě* poleg *vèi*, *jīé* in *jēi*, *smiém* in *smèi*, *vrá* poleg *vrīé* in *vrèi* ($i\bar{e} < e$), *diém* in *dèi*, *jīén* in *jèn*, *jěš pèisa* < *piěsa* kakor *rāka* < *róka* (po tipu *māyla*) in tako tudi *dvèi* pri *dvīéh*, *wobèi* pri *wobiéh* itd. Enako se je diftong $\bar{u}\bar{o}$ po takem skrajšanju izpremenil v $\bar{u}\bar{o}$: *wūò'le*, *wūò'a*, *wūòsn* ter nam tako kaže, po kateri poti se je razvil $\acute{e}i$ < $i\bar{e}$. S tem pojavom primeri še v istem dialektu prehode: $\bar{u}ra > *w\bar{u}ra$, $*w\bar{u}ra$, $*w\bar{o}ra$ in po labiovelarizaciji današnji *wūòra*; $\bar{u}rša > w\bar{u}òrša$, $\bar{u}rzh > w\bar{u}òrzh$, $\bar{u}rba > w\bar{u}òrba$ in v enakšem razmerju, kakor tu \bar{u} : $\bar{u}\bar{o}$, si stojita najbrž tudi i : \acute{e} v *jīskat* poleg *jěskat* itd. — 2. Škofjeloškega izredno ozkega \bar{e} (Tesnière ga transkribira z \bar{i}) ne štejem k dialektom z ie iz razloga, ki sem ga že gori omenil. — 3. Na ozemlju z \bar{e} , $\bar{a} < \acute{e}$ na vzhodnem Dolenjskem črta Tesnière napačno $\acute{e}i$; le lokalno imamo

tupatam še *äĕ*. — 4. Gornji del mežiške doline s Črno spada glede vseh refleksov za *ě* k mežiškemu govoru, ne h gorenjskemu z *ĕ*. — 5. Končno podam še južno mejo govorov, v katerih razvoj staroakutiranega *ě* ni sovpadel z onim stalno dolgega *ě*: greben Mužcev v Reziji — Kanin — Predel — odtod proti vzhodu po severni meji gorenjsko-zapadnoštajerskega *ĕ* iz stalno dolgega *ě* do gornje Mislinje, dalje ob južnem in vzhodnem obronku pohorskega gorovja k Dravi pod Mariborom in potem po Dravi do slovenske jezikovne meje in po nji, kakor dolgo teče v vzhodno smer.

Naša izvajanja bi ne bila zaključena, ako pri tej priliki ne bi tudi ugotovili, v kakšnem razmerju se nahaja razvoj praslovenskega staroakutiranega *ě* do praslovenskega novoakutiranega etimološkega *e* v splošnem in v posameznih dialektih (v obeh slučajih nas zanima seveda le nezadnji zlog besede). Vemo namreč že iz raznih drugih pojavov, da sta si bili kvaliteti *ě* in *e* v praslovenščini dokaj blizu, vsled česar je pri gotovih pogojih nastopil njun sovpad: po analogiji preko dobe *mlĕkō* > *mlĕko* oksitonirano ohranjeno *vĕžā* je prešlo v *vĕža* in sovpadlo z *žĕna* < *ženā* gl. Ramovš Beličev zbornik 17-20.

Pri določevanju gori omenjenega razmerja se nam izkažejo sledeče skupine:

1. dialekti, ki imajo za stalno dolgi in za podaljšani staroakutirani *ě* vokal *ĕ*, kažejo za novoakutirani *ě* tudi vokal *ĕ*;

2. dialekti, ki imajo za enakšen *ě* diftong tipa *ie*, kažejo za novoakutirani *ě* isti diftong;

3. dialekti, ki imajo za enakšen *ě* diftong tipa *eĭ*, kažejo za novoakutirani *ě* ali še danes ozki *ĕ* ali pa že iz tega nastali diftong *ie*, *ĭĕ* ali iz tega diftonga po asimilaciji izobraženi *ĭ*;

4. dialekti, ki imajo za stalno dolgi *ě* diftong tipa *ie* ali *eĭ*, za podaljšani staroakutirani *ě* pa drugačne reflekse (to so refleksi, ki smo jih za severna narečja zgoraj naveli in pojasnili), kažejo: a) iste reflekse tudi za novoakutirani *ě* (*äĕ* v Reziji, *ĕ-ĕ* na Zilji, *ĕ-ó* v Rožu, *ĭ* na Pohorju); b) *ĕ* v podjurski in mežiški dolini proti *ě* iz staroakutiranega *ě* (lokalno imamo tudi tu skladnost kakor pri govorih pod a) t. j. v obeh primerih *ĕ* gl. gori) in *ĕ* v goričanskem narečju proti *iā* < *ě*;

5. dialekti, ki podaljšanja internih kratkih akutiranih zlogov niso izvedla, imajo za novoakutirani *ě* ali indiferentni *ĕ* ali široki *ĕ*; v teh dialektih je podaljšanje deloma tudi nastopilo, je pa drugačne proveniencie in v takem slučaju se kaže novoakutirani *ě* kot *ĕ*.

Upošteva je ta razmerja in pa dejstvo, da se je v nezadnjem zlogu besede novoakutirani *ě* podaljšal ravno takrat kakor staroakutirani *ě*, slede iz tega tele ugotovitve:

1. v južnozpadnih dialektih (na Gorenjskem, Goriškem in Beneškem) sta bili kvaliteti staroakutiranega *é* in novoakutirane *e* že zgodaj popolnoma izenačeni; štadiju I.: *brêg, dêlo, sêdŋ* je po podaljšanju in obenem započetem zoževanju sledil štadij II.: *brêg, dêlo, sêdŋ*, ohranjen v današnji gorenjščini, in nato štadij III.: *brîeg, dielo, sîedŋ*.

2. v južnovzhodnih dialektih (na spodnjem Notranjskem, na Dolenjskem in na srednjem Štajerskem) je bil novoakutirani *e* sprva tudi širok glas (ali vsaj indiferenten), vendar ožji, višji kot staroakutirani *é*; iz prvotnega *brêg, dêlo, sêdŋ* po podaljšanju nastalo *dêlo* se je s svojo *e*-jevsko kvaliteto obravnavalo prav tako kakor *brêg*, ker med obema *e*-jema ni bilo nobene razlike; nekdanji indiferentni novoakutirani *e* pa je po istem podaljšanju prešel v malo višjo lego, dobil napeto artikulacijo in se je ščasoma zožil do *ê* in kot tak je mogel doživeti dialektično isto diftongizacijo, ki jo je drugod doživel $\bar{e} < é$ (v 1. skupini) t. j. $\bar{e} > ie, íe, iâ > i$, docim se je široki \bar{e} (pač že prej, ker je zoževanje $\bar{e} < é$ trajalo dalj časa) diftongiral v *ei*.

Obe ti dve ugotovitvi se medsebojno podpirati; novoakutirana *e*-jevska kračina je bila v praslovensščini ožja kot staroakutirana *é*-ovska kračina: kjer se je *é* zoževal, tam je neki njegov že malo zoženi refleks dosegel kvaliteto kratkoakutiranega *ê* in odslej je obema glasovoma diktiran isti razvoj; kjer pa je *é* ostal širok, tam je tudi kvalitativna diferenca med *é* in *e* ostala ter je vsled novih izpreminjevalnih faktorjev postala še mnogo večja.

3. V severnih dialektih (zgornja 4. skupina) je naše podaljšanje nastopilo šele potem, ko je stalno dolgi *é* že prešel v diftong. Pred podaljšanjem imamo tu ali *brîeg, dêlo, sêdŋ* ali *brêig, dêlo, sêdŋ*. Vokalni kvaliteti *é* in *e* (kratkih) sta se večinoma že izenačili in zato imamo po podaljšanju za oba vokala isti razvoj. Le v podjunsko-mežiških govorih se je nekdanja praslovenska kvalitetna razlika ohranila prav do dobe podaljševanja in zato je tu razvoj bistveno enak onemu v 2. skupini: *é* ostane širok, *e* kot višji vokal pa se zoži: \bar{e} proti \bar{e} . Tej razlagi — se zdi — se protivi goričansko razmerje *dielo* : *sêdŋ*, ki na vsak način zahteva že za dobo pred podaljšanjem za *é* ožji vokal kot za *e* t. j. isti štadij, ki ga nam kaže današnja prekmurščina s svojim *dêlo* : *sêdŋ*. Zato nikakor ne smemo podjunsko-mežiškega $\bar{e} < é$ identificirati z goričanskim $\bar{e} < é$. Zdaj tudi vidimo, da je goričansko narečje — kakor še po tako mnogo drugih pojavih — tudi v obravnavanju staroakutiranega *é* bližje prleškemu in prekmurskemu kot pa koroškemu, čeprav ga na zunaj $iâ < é$ tako ozko prislanja k podravske-pohorskemu. Za goričansko **dêlo* pa velja ista razlaga kot za prekmursko *mrêža*; pripomnil bi le še, da nam je iz razvoja skoro vseh slovenskih narečij že znano, da se je kratki (neakutirani) *ê*

izredno rad, skoro povsod, reduciral (dialektično se je seveda ta redukcija vršila v različnih smereh, tu v izpremembi vokalne kvalitete), dočim se kratki (neakcentuirani) *e* redukciji na splošno zelo močno upira gl. Ramovš, Arch. f. slav. Phil. 37, str. 294. Za goričansko narečje nam je potemtakem (na to sem opozoril že zgoraj) sprejeti sledečo razvojno pot: 1. *brěig, dělo, sědm*; 2. *dělo, sědm*; 3. *dělo, sědm*; 4. *dělo, sědm*; 5. *dělo, sědm*.

Franc Ramovš:

O naravi psl. *tort-* in *tert-* v praslovenščini.

Še danes se pogosto čuje mnenje, da se v znanih slovanskih zastopnikih *trat* — *trot* — *torot* za prvotno *tort* (isto velja za enake zveze z *-l-* in za zveze z vokalom *-e-*) odraža že praslovanska dialektizacija, vendar se vedno češče oglašajo pravilni glasovi, ki stavijo postanek teh glasovnih oblik v dobo po praslovanski, v razvojno dobo posameznih slovanskih jezikov oziroma jezikovnih skupin, prim. M. Vasmer, Roc. slaw. VI, 181-4; Mikkola Usl. Gram. 9 in 86; V. Vondrák, Vgl. slav. Gram. I² 393 sl.; K. Buga, Streitberg-Festgabe 23, 34-5 in ZfslPh. I. 29-31; E. Schwarz, Zur Namenforschung und Siedlungsgeschichte in den Sudetenländern (Prager deutsche Stud. 30) 12-4; Brückner AfslPh. 40, 129. Da se tudi v prvotni južni slovanščini premeščenje likvid še ni bilo izvršilo, to je predvsem poudaril Vasmer, ki je navedel: 1. besede, ki so si jih Albanci in Grki izposodili od južnih Slovanov v dobi, ko metateza še ni bila izprevedena in 2. imena, ki so jih južni Slovani sprejeli ob prihodu na Balkan in v Alpe od tukajšnjih prebivalcev in izkazujejo premembo tujega *tart* na slovansko *trat*. V sledečem hočemo določiti, v kakšni obliki so se praslovanske zveze tipa *tort*, *tert*, *tolt*, *telt* nahajale v praslovenski dobi in kdaj približno se je metateza likvid vršila.

Današnje slovensko *trat* imamo za tuje *tart* v sledečih imenih: rom.-kelt. *Carnia* > praslovensko **kārñb* > *Kránj* z izpeljankami *Kránjec*, *Kránjsko* (akcentuacija vseh treh imen kaže novi akut ter zahteva prvotno cirkumflektirano *tart*; izposojeno v nemščino je dalo *Krañ* > **Krajn* > južno kor.-nem. *khrān*, sev. kor.-nem. *khrān*); rom.-ilir. **Cars-* (pri Ptolemeju τῷ Καρονσαδίῳ ὄρει Holder, Altkelt. Spsch. 819; ital. *Carso*, iz česar je nem. *Karst* z enakšnim pristavkom *-t* kot *Papst*, *Obst*, *Axt*) > psl. **kārsz*: *Krās*, *-āsa*; od tega korena je najbrž tudi ime *Krásnja*; *Argaone* (pri ravenskem anonimnu) se je v lokalnem rom.-ilir. govoru glasilo **d-argaone* (glede *d-* prim. Skok, Apx. za apb. ctap. I. 4) in dalo slov. *Dragonja*; *Ars(i)a* > *Raša*; kelt. **Albanto-* (gl. Holder I. c. 79) > pslov. **albōtz*, dan. *Labod* in k istemu korenu **alb-* spada še *Labnica*, nem. *Lafnitz* na vzhodnem Štajerskem. Dalje navedemo še *hlāča* < rom. *calcia* (gl. v sledeči Sturmovi razpravi) in za konec VIII. stol. ime Karla Velikega: *Karl* > pslov. **kārľb* > *králj* (prim. predvsem Nahtigal, Akzentbewegung 273-6). Ne prideta pa v poštev imeni

Trsat in *Trbiž*; tam je že romanski, ali celo že predromanski govor *ar* premenil v *er* (ital. *Tersatto*; iz kelt. *Tarsatica*), drugo ime pa so Slovenci v poznejši dobi prevzeli iz nem. *tervis* (tako se piše v XIV.-XV. stol.), ki je tudi dokaj pozno, kajti *Trbiž* je kolonija Romanov iz gornje-italijanskega *Treviso* (za staro kelt. *Tarvōisium*; nem. današnji *a* je regularni nemški zastopnik za nekdanji preglašeni *ā*, ki je gori pisan z *-e*) gl. Lessiak, *Carinthia* 112 (1922), 74-5.

V IX. stol. beremo že metatezirane oblike: *Labanta* 860, *Labenza* 864; osebno ime *Zebedrach* 864, v lib. confrat. vet. (784-907) *Dragabon*; *Trebinam* < *trébno* v l. 860 in v čedadskem evangeliju (IX.-X.) stol. imamo vseskozi *trat*, *trét*. Časovno stojte torej blizu stare shrv. oblike, ki spadajo že v dobo pokristijanjevanja, kakor *Sumratinj*, *Stomrata* (omenjeno l. 892; gl. Jireček, *Christl. Elem.* 26). Ker so se medsebojni stiki Slovencev in Nemcev v alpskih pokrajinah živahneje razpletli šele od konca VIII. stol. dalje, zato ni čudno, ako najdemo v nemških izposojenkah vedno že metatezirano obliko; to dejstvo je obenem važno za časovno določitev metateze. Zdi pa se, da so tudi Nemci sprejeli še nekaj nemetateziranih oblik, to seveda v zgodnejši dobi. Rečno ime *Perschling* (*Bernsnicha* 853, *Persniccha* 893, *Persnicha* v X. stol.) na zgornjem Avstrijskem, v nekdanji Avariji, kjer so Bavarci in Slovani zgodaj trčili drug ob drugega, bo pač iz slov. **berzbnica* (dan. *breznica*; tako tudi E. Schwarz l. c.), kajti pri izvajanju iz **børzbnica* „Stromschnelle“ bi pričakovali drugačnih zapiskov (-ur-). Dalje bi mogli v v imenih *Paltental*, *Paltbach* (v XI. stol. *Palta*) videti slov. **balto* (> *blato*) in za zgodnjo izposoditev bi pričal starobavarski premik *b* > *p*; vendar more biti to ime celo predslovensko gl. Oštir, *Beiträge zur alar. Sprachwiss.* § 45. Alpsko-nemško *Talken* „eine Art Breinspeise“ se izvaja iz praslovenskega **talkno* (gl. Mikkola *Wörter und Sachen* III. 85; K. Moszynski, *Badania* 111), a vendarle moramo reči, da ni popolnoma izključena *Strekljeva domneva* (ČZN. V. 75), ki vidi v *Talken* češ. *dolek* „Kuchen“ (o čeških kuharskih izrazih v nemščini gl. še Lessiak, *Germ.-rom. Monatsschrift* II. 281, op. 3). Končno se še navaja krajevno ime na Koroškem: *Slamena gorica*, čigar nemško ime *Ameisbüchl* se razlaga iz **Sal(a)manis puhil* t. j. *Salamonova gorica* (Lessiak, *Car.* 112, 23; E. Schwarz o. m.), pa je to ime s slov. gotovo v zvezi; a zopet ni jasno, ali naj je *slamena* iz **salmena* (to pa za nem. gen. *Salmanis*) po metatezi ali pa po izgubi vokala *-a-* v prvem zlogu (**slaman-*) brez metateze, dasi bi tej drugi možnosti akcentuacija delala težkoče; vsekakor je treba poudariti, da se je ime izpreminjalo tudi po ljudski etimologiji (v slov. naslonitev na *slama*, v nem. na *Ameise*: izgovarja se *gmməšpihl*, v listinah beremo še *Almanspüchl*, ali na *sammeln* pri imenu *Sammelsdorf*, za kar beremo v XI. stol. *villa Salomonis*).

Prva važna ugotovitev, ki jo moremo na podlagi doslej povedanega podati, je ta, da je le tuje *tart* dalo isti rezultat kot psl. *tort* (prim. še *Scardona* > *Skradin*, *Arbe-Rab*, *Albona-Labin*) in da kažejo izposojenke iz južne slovanščine tudi vedno *tart* in nikdar ne *tort* (alb. *dattë*, *bal'të*; gršk. (σ)βάρα, βαλζός, σάλμα, Γαρόιτσα, Βαρόάτες, Λαογαμέστο, Λαογαμηρός pri Vasmerju l. c.; rum. *daltă*, *gard*). Enako izpričujejo *tart* tudi starobolg. *baltiny*, *maldičie*, *salnost* in stesl.-dial. *alkati*, *aldiji*, *aln̄*, dalje zapadnoslovansko *Labe* < **Albia*, *Klabava* < **Kalbahwa* (E. Schwarz l. c.) ter vzhodnoslovansko *Ladoga* < **aldaga* in finske izposojenke kakor *palttina* itd. Da slovenščina v dobi prihoda Slovanov na jug ni več imela *tort*, marveč že *tart*, vidimo še iz tega, da je tuje *tort* substituirala s svojim *tart*, za kar primeri: *Corca* 799 > pslov. **k̄rka*, današnje *Kika* (rečno ime na Dolenjskem in Koroškem); izposojeno v nemščino, da *k̄rka* praviloma *Curca* 831, *Kurca* 864, dan. *Gurk* in *-ur-* za *-r-* izkazuje tudi izpeljanka **k̄rčica* v nem. *Curciza* 831 (po preglasu nastane **gürčic*, ki dá današnje *gürčac*; ker je tudi *ör* prešlo v *ir*, se piše danes *Görtschitz*); k istemu korenu spada *Corcyra* < stshrv. **k̄rkr̄* > *K̄rkar* gl. Skok Apx. I. 9 in Akad. Rječ. s. v.; *Cormones* 610, 628 > pslov. **k̄rmyr̄*, dan. *K̄rmin*; *Colapis*, *Colops*, l. 799 *Culpa* > pslov. **k̄lpa*, **k̄lpa*, slov. *Kótpa* (*koṭpc* je na Dolenjskem ime vetra, ki prihaja od Kolpe sèm), hrv. *Kūpa*. Ta dejstva, h katerim moremo pristaviti še ona, ki nam kažejo, da je sl. *ō* služil kot prikladno nadomestilo za tuji *ä* (*Oglej* — *Aquileia*, *Osor* — *Apsarus*, *Olt* < **olst̄* — *Aluta*, *opih* — nem. **apfih* itd.) in da je *o* nastajalo tako iz tujega *an* kot *on*, jasno pričajo, da v prvotni južni slovanščini oblika *tort* ni več eksistirala. Zastopnik praslovanskega *tort* se je v nji glasil *tärt*. Zato je umljivo, da še tuje *tart*, čeprav je bilo tu patam kratko (to velja za romanske skupine; vendar je morda tudi v romanščini še v VI. stol. eksistiralo dolgo *tärt* gl. Meyer-Lübke, Einf.³ 142), podala s slov. *tärt*, dočim je bilo tuje *tort* po svoji vokalni kvaliteti in kvantiteti blizu slov. *tört*, in pa, da so tuji jeziki sl. *tärt* podajali s svojim *tart*. Razvidno pa je tudi, da je že skupna praslovanščina razvila *tort* > *tart*, ki je kasneje prešel tu v *trat*, tam v *trot*, zopet drugje v *torot*. Jasno je še nadalje, da na pr. *Karl* ni nikdar dalo **korl'̄b*, marveč naravnost in takoj **kār'l'̄b* in da pri našem pojavu ne gre za tendenco, ki je le v spominu na praslovanski razvoj skupine *tort* zamenjavala tuje *tart* s *trat* (Belić, *Slavia* I. 9), temveč za faktično metatezo *tärt* > *trāt*, izvršeno z istočasno metatezo *trāt* iz psl. *tärt* za prvotno *tort*, kar pa — v tem moramo dati Beliću prav — ne znači, da epoha praslovanskega jezikovnega razvoja še ni bila zaključena. Kljub Nahtigalu l. c. pa je prehodu *Karl* > *kral'̄b* pripisovati važnost pri določevanju dobe, v kateri se je metateza izvršila; nas ne moti več vpletanje napačne oblike **korl'̄b*; pa tudi stara bolgarščina (stesl.) temu ne

nasprotuje, saj nam njene oblike *aldiji*, *salnostb* itd. pričajo, da je njen *trāt* še jako mlad. V slovenščini se nam metateza javlja v IX. stol.; besede, ki so prišle k Slovincem s pokristijanjevanjem (od konca VIII. stol. dalje), pa posredno kažejo, da je metateza že izvršena: *altare* ne dá več **altarb*, ker skupine **alt-* slovenščina ob tem času nima več, marveč *olstarb* na isti način, kakor se je sploh tačas odpravljal zaprti zlog, prim. *Georgius* > pslov. **durbdb* in gl. še Vasmer ZfslPhil. I. 156-63. Vse torej kaže, da gre metatezo staviti na konec VIII. stoletja.

Glede oblike *tert-* je treba najprej poudariti, da kažejo slovenski primeri, da je rom. *tert* dalo v praslovenščini vedno *tɔrt*, to je, isti rezultat kakor rom. *tirt*, da se je torej obravnavalo v bistvu tako kakor rom. *tort*, ki je dalo *tɔrt*. Primeri so: *Térgeste* > **tɔrzbstb*, dan. *Trst* (Ramovš, Slavia I. 235; glede predslovenske akcentuacije gl. Skok, Apx. I. 11); *Bergóna* > **bɔrgynb*, dan. *Brgin*; rom. dial. **piligent-* (ta oblika je nastala po disimilaciji *n-n* > *l-n* iz **ping(u)ent-*, ohranjeno v današnjem ital. *Pinguento*; v **pinguent-* je prvi *-n-* prevzet po asimilaciji iz drugega zloga: **piguent* iz *Piquentum*) > psl. **bɔtɔzɛtɔ* (glede *p-b* prim. *Pletii* > psl. **bɔtɔɔb*, današnje *Bovc* < **bɔc-*; za substituira-nje tujega *ǵ* s psl. *z* prim. *Gila* — *Zil'a*, *Regina* (castra) > **rezɔno*, dan. češ. *Řezno*) > **bɔzɛt* (shrv. *Blzet* gl. Akad. rječ. s. v.), dan. *Buzet*; *Sil(i)canum* > psl. **sɔlbkanb*, **sɔtkan*, ali pa morda naravnost **sɔtkanb*, **sɔtkan*, *Celkan* 1181. l., dan. *Solkan*; **Tilim-* (h korenu prim. *Τιλαούεμπος*, *Timavus* in gl. Oštir, Razprave I. 300) > pslov. **tɔlmynb*, **tɔlmin*, *Tulminum* v l. 1146., dan. *Tolmin* in s temi slov. imeni primeri še *Délmīni* > **dɔlmbno*, v XIV. stol. *Dlbmno* > shrv. *Dumno*, *Dumno* (Skok, Glas. zem. muz. 29, 128). Iz teh primerov sledi tale sklep: substitucija *tort* > *tɔrt* nam kaže, da se je tak *-o-* obravnaval tako kakor neakcentuirana *o* v *Bonónia* > *Bɔdinb*; *Corīni* > **kɔrinb*, *Karin* in da se je *-e-* v zgornjem *tert* obravnaval tako kakor neakcentuirani *e* v *Nedinum* > **nɔdinb*, *Nadin*; *Glemóna* > **glɔbmynb*, *Humin* (gl. Skok, Apx. I. 12); sklepač po *ɔ* in *ɔ*, moramo za gornje rom. vokale nastaviti *ǵ* in *ǵ* in tako nam postane umljivo, da pslov. *tɛrt*, ki je imel širok *e*, ni mogel substituirati tujega *tert*. Ta sklep pa zahteva, da sprejmemo radi jžsl. *trét* v sledečih primerih (prajžsl. *tɛrt*) izvorno rom. *tɛrt*: ilir.-dalm. **kerpso-* > sl. **čersb*, današnje shrv. *Crēs*, *Crīs* (prim. H. Barić, Jžsl. Fil. II. 50-4; za substitucijo tujega *k* s sl. *c* prim. stvn. *kimo* > slov. *címa* gl. Ramovš Hist. gram. II. 274 in zgoraj omenjeno *ǵ* > *z*; napačno je, ako nastavljata Skok in Barić prvotno **čersb*, računajoč pri tem s slov. *Čres*, kajti slov. oblika je učena literarna tvorba, prirojena na razmerje slov. *čr-* do shrv. *cr-*); *Spel(e)-tum* > *Splétb* (Skok, Nast. Vjes. XX, 452); **serm-* (takšno obliko je moral imeti tuji, najbrž romanski govor, iz kateréga so si Slovani to ime izposodili; za pojasnitev razmerja med to obliko in običajno pisanim *Sirmium* bi navedel rum.-mak. *veárde* <

vir(i)de in bi opozoril še na posebno vplivanje sibilantov, gl. Tiktin Grdr. I² 578 in 580) > *Srémv* (primeri pri Jirečku, Christl. Elem. 94); *Σερδίζή* > *Srédbcv*. Morda spada semkaj tudi slov. *Bléd*, *-ěda*, na kar bi kazalo njegovo nemško ime *Veldes*, dasi razmerje med obema imenoma ni jasno (nem. *-es* je najbrž končnica genetiva, ki je v krajevnih imenih pogosto obvladal gl. Schwarz l. c. 82 sl.), za predsl. **b/p/veld-*. Romanska dvojnost *tert* — *tęrt* more imeti svoj izvor v kvantiteti, kar pa je malo verjetno spričo dejstva, da so se zaprti zlogi krajšali pozno in da je sovpad *i* z *e* še poznejši. Verjetneje je, da je v tem videti ali odsev različnih romanskih dialektičnih obravnavanj (tako je *e* v **spęlt-* umljiv, saj je nastal iz *a*) ali pa odsev različnih romanskih substitucij za diferentne vokalne kvalitete predromanskih jezikov na tem ozemlju.

Za praslovenščino moremo po vsem tem ugotoviti, da se je prvotno *tort* in *tert* glasilo v nji kot *tärt* in *tęrt*, ki se je koncem VIII. stol. metateziralo v *trāt*, *tręt*.

Nosni vokali v prvotni slovenščini.

Slovenci so si v svoje samostojno življenje na današnjem toritoriju prinesli s seboj še oba nosnika (*o* in *e*) in ju še dalje časa tudi ohranili. Zato nam priča:

1. dejstvo, da so Slovenci v krajevnih imenih, ki so jih sprejeli od svojih sosedov in prednikov na današnjem ozemlju, spremenili skupino *ont* v *o*, *ent* pa v *e*; n. pr. *o*: **Labot* < **labant*-, dan. nem. *Lavantal*, sloven. *Labod*; *Trojane* < **trod-jane* < *Atrante*, *Atrans* (R a m o v š, Hist. gram. slov. jez. II, 264); *Kokra* < **kokra*, prim. nem. *Kanker* (R a m o v š, ibid. 78); *Soca* > **soʔa* < *Sontius* (R a m o v š, ibid. 262); **Koroʔ* < (Koroško) < **Carantia* (R a m o v š, ibid. 109, 262); *Žmotiče* < *Žb(gw)moʔiči* k nem. oseb-nemu imenu *Sigimunt* (R a m o v š, ibid. 251). Isto vidimo v drugih starih izposojenkah, stvn. *jungiro* > sloven. *jōgār* (pri protestantskih piscih, R a m o v š, Hist. gram. sloven. jez. [litograf. skripta] I. Ljubljana 1920, str. 8).

e: *Pingente* je po disimilaciji prvega *n* > *l* in po asimilaciji *gʷ* > *g* dalo **piŕgente* > **biʔzēb* (*p* > *b* je ilirotiški prehod) > **biʔzēb* (Akad. rječnik I, str. 751 navaja historično obliko *Blzet*) > *Buzet*; *Poreč* < **Poreʔ* < **Porentio*, ital. *Parenzo* itd.

Iregularen razvoj pa imata lat. *Ancona* > *Jakin* in lat. *anguilla* > južnosl. *jegulja*.

Ancona bi po slovanskih glasoslovnih zakonih moralo dati **okyn* in v sloven. **Okin*, shr. **Ukin*. Imamo pa *Jakin*. Odkod torej *a* mesto nazala *o*? Začetni *j* je protetičen in torej ne dela težave. Prav tako ne sufiks *-ōna* > slovan. *-yn* > sloven., shr. *-in*: *Salona* > *Solin*, *Scardona* > *Skradin*, *Albona* > *Labin* itd. Jasno je, da so Slovani morali sprejeti ime *Ancona* brez prvega *n*, torej *Acona*. Prvi *n* je lahko izginil po disimilaciji in pustil za seboj dolgi *a*. Še bolj verjetno pa je, da imamo tukaj menjavanje oblik z nazalom in brez nazala, kot ga poznata ilirotiščina in etruščina, n. pr.: *Κάψα*: *Κάψα*, *Πίζος*: *Πίζος*, *Apulum*: *Ompoly* etc. (Oštir, Ilyro-Thrakisches. Arban. Arh. I, str. 86), etruško *ancari*: *acari* (Oštir, Arb. Arh. II, str. 25). Isto menjavanje je poznala tudi stara umbriščina, v čigar ozemlju leži *Ancona* (Buck—Prokosch, Elementarbuch der oskisch-umbrischen Dialekte, str. 46 in v. *Planta*, Gramm. d. osk.-umbr. Dialekte I, str. 308 sl.), n. pr. *iveka* poleg *iuenga* ‚juvencus‘, *sis* poleg *sins* ‚sint‘; *azeriatu*, *aseriatu* poleg *anzeriatu*, *anseriatu* ‚observatum‘. — Iliro-romansko-dalmatinsko narečje pa je posredovalo prevzem

oblike **akōna* k Slovanom, ki je po vsem omenjenem morala dati samo *Jakin*. — *Ancona* je prvotno grški akuzativ oblike Ἀγκών. Mesto samo je bilo grško-sirakuška naselbina (Georges, Ausführl. latein.-deutsches Handwörterbuch. 8. Aufl. I. 1913, s. v. *Ancōn*). Tudi za ime *Ancōn(a)* samo se smatra, da je grškega izvora in sicer ἄγκων ‚Ecke, Bug, Ellenbogen, also = Ellenbogenstadt‘, ker je „auf 2 vorspringenden gekrümmten Landzungen amphitheatralisch aufgebaut“ (W. Sturmfels, Etym. Lexikon deutscher u. fremdländischer Ortsnamen. Berlin u. Bonn 1925, str. 8).

Bolj pa se upira razlagi beseda *anguilla*, ki bi morala dati **oz(v)il'a*. V resnici pa imamo južnoslovan. *jegulja*, ki predpostavlja obliko *jegulja* z nazalnim vokalom *ɛ*. Obliko *jegulja* izkazuje tudi Miklošič (Lexikon palaeoslov. str. 1163, Etym. Wb. str. 223), dalje še obliki stbolg. *ogulja*, novobolg. *jɛgul'a*. Poleg teh imamo še sledeče oblike: bolg. *jaǰulja* (Weigand-Doritsch, Bulg.-deutsches Wb. str. 428), *egŭla* (ibid. str. 92), *jeǰŭla* (A. Djuvernua, Словарь болгар. яз. I, 564), shrv. *janjulja*, ki je naslonjena na lat. *anguilla* Miklošič, Etym. Wb. 223). Na roman.-ital. obliko *anguilla* so naslonjene tudi še shrv.-dalmatinske oblike *angulja*, *anguja*, *jenguja*, *jangulja*, ki jih navaja M. G. Bartoli, (Das Dalmatische II, col. 287).

Bolgarske oblike *jaǰulja*, *jaǰŭla*, *egŭla*, *jeǰŭla* so specialno bolgarske, razločljive iz *jegulja*. Ostaneta torej le obliki *ogulja*, *jegulja*. Sloven., shrv. *jegulja* in bolg. (*j*)*egŭla* je iz prvotnega *jegulja*, ki ga izkazuje Miklošič (Lex. pal.) po Vostokovu iz Šestodneva Janeza Eksarha Bolgarskega. Istotam se nahaja tudi oblika *ogulja*, ki bo pač, morda samo pismeno, naslonjena na istopomenski *ogrv*, ker zanjo nikjer ne najdemo odgovarjajočih refleksov. Ostane nam sedaj samo še oblika *jegulja*, ki je splošno južnoslovanska. Kako si jo razložimo?

Ker je beseda samo južnoslovanska in pa radi istega pomena se navadno misli, da je izposojena iz latinščine (Miklošič, Etym. Wb. 223, Walde, LEW², str. 43). Ne bi pa bilo to absolutno potrebno. Lahko bi bila tudi praslovanska last iz indoevrop. **ngʷ(h)* + suf. **a/ouļio-* (> **uļio-* Vondrák, Vgl. Sl. Gr. I², str. 574), kot ga imamo v slovan. besedah *trakulja*, *volkulja* etc., ki bi v praslovanščini pravilno dalo *j-egulja*. — Če se pa pridržimo splošnemu mnenju, da je beseda izposojena iz latinščine, si jo moramo s precejšnjimi težkočami razlagati drugače.

Za obliko *jegulja* moramo torej izhajati samo iz oblike *jegulja* z nazalnim *ɛ* in ta iz prvotne **engaŭl'a*. Gre torej pri tej besedi z ozirom na lat. *anguilla* za tri vprašanja: 1. prehod začetnega *a > e*; 2. lat. skupina *gui >* slovan. *gu* in 3. lat. *ll >* slovan. *l*.

Ad 1. Prehod *a > e*, takozv. palatalizacijo poznajo dalmatska in jugovzhodnoital. narečja, in sicer samo naglašenegega *a*.

Pozna ga tudi albanščina v latinskih elementih, kar vse smatra Bartoli (Das Dalmatische I, col. 231 sl.) za „mutmaßliche Nachwirkung des Illyrischen“. Dalmatščini, jugovzhodni italijanščini in albanščini je skupen tudi preglas $a > e$ pred i -jem, ki je pri *anguilla* tudi mogoč; v albanščini celo ide. $a > e$ (Bartoli, l. c. I 232). Da je ta prehod poznala ilirotraščina, je znano, n. pr.: *Δέζοι Δέκαξ; Δεξιβαλος Deci-balus*, *Ψασζον; Τησζον-, Τέσζον; Τέσζον*, sufiks *-dava-*: *-deva Arci-dava*: *Pulpudeva (Plovdiv)* itd. (Oštir, Arb. Arh. I, str. 79 sl.). Prim. še menjavanje med $a : e$ v slučajih *Spalatum*: *Spaletum*, *Deramista*: *Deremistae*. Dalmatsko-latinska narečja, ki poznajo še danes ta prehod $a > e$, so ga gotovo poznala tudi v starejši dobi, in sicer še v večjem obsegu. Poznati so ga morala vsa balkansko-latinska narečja, za kar govori že albanščina. In od Iliro-Romanov na Balkanskem polotoku so južni Slovani morali dobiti obliko **engaul'a* — *anguilla*.

Ad 2. Vlat. skupina *gui* je v nenaglašeni poziciji, n. pr. v gen. plur. *anguillárum* prešla v *gu*: *angullarum* kot n. pr. v *Aquileia* > *Aculeia* (prim. Skok, ČJKZ III, 31, ki tako asimilacijo priznava tudi za besedo *jegulja* ozir. *anguilla*, ibid. op. 4). Sicer navaja Gröberjev Grundriß² I, 465 tudi obliko *angul'a*, za katero pa misli Meyer-Lübke, da je le napačno pisana. M. Bartolli, Jagičev zbornik str. 44 pa jo smatra za pravilno (*angul'a*). Sicer bi pa za vlat. *angulla* govorila tudi katal. oblika *anull*. Mogoče pa tudi, da je eksistirala vlat. deminutivna oblika *ángula*. *gu* je v ilirotraščini dalo pravilno *gau* (o tem menjavanju $u : au$ v ilirotraščini prim. Oštir, Arb. Arh. I, 97 sl.). Vsekakor pa je glede slovan. $u : i$, ako ni sufiks *-i/ulla* direktno zamenjan s slovanskim sufiksom *-ulja* (*volkulja* etc.) med lat. *anguilla* in slovan. *jegulja* isto razmerje, kot v izposojenkah iz latinščine *kubъ* ‚Becher, Pokal‘ za lat. *cupa* proti *kubelъ* za lat. *cupellus* (Oštir, l. c. 97).

Ad 3. Lat. $ll >$ vlat. l (*anguila* sponira Meyer-Lübke, REW št. 461 za španščino) > slovan. l kot n. pr. v *košulja* za lat. *casu(b)la*, Oštir, Arb. Arh. II, 374, ki veže l z iliootr. sufiksom *-jǎ*.

Vrnimo se po tem ekskurzu zopet k pravi nalogi nazaj. Nadaljnji dokazi za eksistenco nosnikov v prvotni slovenščini so:

2. Rinezem sporadičnih besedi v brižinskih spomenikih, ki je bil že dovolj obravnavan (Nahtigal, ČZN XII, 77 sl., Ramovš, Hist. gram. [litogr.] I. str. 9 sl., kjer je povsod navedena pristojna starejša literatura).

3. Krajevna in osebna imena v listinah in

4. Slovenska krajevna imena v nemščini, ki imajo za nazalni vokal pogosto čisti vokal + nazalni konzont, n. pr. Andritz pri Gradcu < *jedrica*, *Grundelsee* < (*o*)*kröglo* (jezero) (Štrekelj, ČZN 1904, 79, 86 sl.), *Admont* < *vodo-motъ* (Štrekelj, l. c. 71 sl.).

Nosniki so izgubili svoj nazalni element šele na slovenskem ozemlju in sicer je *ę* dal *e*, kot še v srbohrvaščini in regularno tudi v bolgarščini; *o* pa je edinole v slovenščini dal *o*, v vseh drugih slovanskih jezikih pa *u*.

Tukaj se hočem podrobneje pobaviti le še z refleksi slovenskih nosnikov v krajevnih in osebnih imenih starih zapiskov in z njihovimi refleksi v nemških krajevnih imenih, izposojenih iz slovenščine ter obenem pokazati, kakšna je bila njihova prvotna kvaliteta in kdaj so nazali v slovenščini onemeli.

o.

Za najstarejše izposojenke v nemščino moramo smatrati ona alpskoslovenska krajevna imena, ki v svojem današnjem refleksu in povečini tudi v starih zapiskih izkazujejo *on*, *an*, *ain*, *un* za nosnik *o* (prim. še E. Schwarz, Zur Namenforschung und Siedlungsgeschichte in den Sudetenländern. Prager Deutsche Studien XXX, str. 28), ker je v njih še jasno ohranjen nazalni element.

o > *on*. **Bōdigojъ*: 1075—1090 *Bondigoiz*, neki svobodnik Kos¹ III 312; XII stol. *Fōndegoj*, Lib. confr. Sec. Kos IV 927 (Miklošič, ON aus PN str. 20 pravi h korenu *bōd-*: „Personenname fehlt“, kar torej ne velja); *-*bodъ*: 945 *Zemibond*, neki svobodnik na Koroškem, Kos II 392; **dōbrava*: 1454—64 *Dombrav Zahn*, ONB² 139; **lōčica*: Lonschitz, sev. od Aflenza, 1312 *Lonsiz*, 1342 *Lunsiz*, 1352 *Lanschitz*, 1382, 1494 *Lonschitz Zahn*, ONB 317; **vodo-mōtъ*: Admont, 1005 *Adamunta*, c. 1140 *Ademunt*, 1180 *Admunt*, 1202 *Admont* etc. *Zahn*, ONB str. 2; *-*sōdъ*: 1065—75 *Blagozont* Kos III 234, etc. etc.

o > *an*. **okrōglo*: Krangl pri Gmündu na Kor., 1206 *Ocrvgel* Stur, Die slav. Sprachel. str. 72; **lōče*: Lantsch, gora in potok v Bretenauu pri Brucku, 1369 *Lontsch*, 1395 *Lōnchsch*, 1475 *Lāntsch*, 1487 *Lantsch Zahn*, ONB 292; **lōčachъ* — Landscha, Df. sō. Leibnitz, c. 1070 *Lontsah*, 1150 *Lonsza*, 1190 *Lonsach*, 1286 *Lōnshach*, 1322 *Lontschach*, 1372 *Lantschach Zahn*, ONB 292; **lōčachъ*: Landschach, pri Knittelfeldu, XII/2 *Lontscach*, 1285 *Lensach*, *Lenscach*, 1290 *Londschach* . . . , c. 1400 *Lantschach*, 1478 *Layntschach* . . . *Zahn*, ONB 292; **lōka*: Lang, pri Lipnici, 1140 *Lunka*, -*ken*, 1155 *Lonch*, 1219 *Lōncha*, 1395 *Lonk*, *Laenk*, 1399 *Lenk*, 1400 *Lōnk*, 1424 *Lonckh Zahn*, ONB 293.

o > *ain*. **lōžachъ*: Lainsach, Thal s. s. Michael a/d Liesing, 1230 *Lonsach*, 1338 *Lōnsach*, 1373 *Lansach*, 1428 *Lōnsach*, 1440 *Leinsach*, *Lānsach*, 1491 *Lonsach*, 1495 *Lansach*; Lainsach, vas v imenovani dolini, 1454—64 *Lonsach Zahn*, ONB 290;

¹ Kos Fr.: Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku I—IV. Ljub. 1902—1915.

² J. v. Zahn. Ortsnamenbuch der Steiermark im Mittelalter. Wien 1893.

**lōka*: Laing, vas pri Knitelfeldu, 1181 *Lonk*, XII/2 stol. *Lonke*, *Lonc*, 1285 *Lonck*, 1295 *Loenk*, 1406 *Lank*, 1465 *Lainckh*, 1494 *Langk*, 1494 *Laynckh* Zahn, ONB 290; **lōka*-tal: Lainthal, Ggd. ö. Trofeiach, 1352 *Loynk-tal*, *Lōnktal*, 1361 *Lonktal*, 1383 *Longtal*, 1388 *Lang-*, *Lontal*, 1429 *Longtal*, 1434 *Lankchen*, *Lankental* Zahn, ONB 289; prim. še gori pod *q > an*: 1478 *Layntschach*. Semkaj spada mogoče tudi *Candida > Hajdina* — nem. *Haidin* za kar imamo v najstarejših zapisih 1164 *Chandingen*, 1200 *Gandin(e)*, 1200 *Kandingen*, 1202 *Candin*, 1265 *Chaendingen*, 1273 *Chendingen*, c. 1310 *Chendingen*, *Chendinge* etc. Zahn, ONB 248.

q > un. **o-kroglo*: Krungel, vas južno od Mitterdorfa pri Aussee, 1300 *Chrvngil*, *-gel*, 1335 *Chrun-*, 1443 *Kringel* Zahn, ONB 119; **o-kroglo* (jezero): Grundelsee, sev. Aussee, 1188 *Chrungilse*, 1300 *Chrungelse*, 1476 *Krümelsee*, 1479 *Crungelsee*, 1494 *Grundeisee*, 1496 *Krunglsee* Zahn, ONB 240, **lōkčvica*: Lungitz, potok in dolina pri Hartbergu, 1128 riuus *Lungwiz*, 1146 *Loncwiz*, 1427 *Lunkwicz* ... Zahn, ONB 322.

Pisava vokal + nazalni konzontant za *q* se pri slovenskih krajevnih imenih najde v starih listinah nešteto krat tudi tam, kjer danes nazalnega elementa absolutno ni več, n. pr. *lōka* — Škofja Loka: 973 *Lonca*, 1215 *Lonca* in še 1354 *Lonkam*, ko se gotovo ni več tako izgovarjalo, marveč so to le historične pisave, prevzete iz starejših listin.

q > o. Regularni refleks *q*-na v slovenščini je *o*, ki je tudi najštevilneje zastopan: **Bōdigojv*: 1065—75 *Bodigoy* (briksen. podložnik) Kos III 231; **bōda*: 9.—10. stol. *Prisnoboda* (Čedad. evang.) Kos II 328; 9.—10. st. *Penebod* Kos II 328 (Miklošič, PN 33 sl, ON aus Pers. 20); **dōbenyno*: Dobe (pokrajina pri Slivnici blizu Celja), 1436 *Tobeno*, 1466 *Dobennakh* (< **dōben-nachč*) Zahn, ONB 135; **sq-vbrvska dōbrava*: Dobrava, gozdčič med Soro in Savo, 989 *Zourska Dobraua* Kos II 490; **dōbnikč*: Tobnik pri Mitterdorfu v muriški dolini, 1463 *Tombnik* Zahn, ONB 136; **glōboko*: Globoken, pokrajina jvz. Übelbacha, 1488 *Globoken* Zahn, ONB 215; **Kōbēca* (< keltorom. **Cambentia* Schwarz. ZONF I, 1925, str. 47): nem. Kobenz pri Knittelfeldu, 1339 *aqua Chumbenz*, vas 890 *Chumbenza*, 1171 *Chuombenz*, 1393 *Chobencz* etc. Zahn, ONB 103; **lōgč* — Logje na Tolminskem, 1170 *Logre* Kos IV 508; **lōkavčv* — Lokavec v Ročinski dolini, pol. 1086. *Locunz*, *Locarizzi* Kos III 385; **mōtnica* — Motnica (nem. Mettnitz), vas pri Sachsenburgu na Kor., 1050—65 *Motniza* Kos III 156; Motnica, reka na Kor., l. 898, pravzaprav 1172—76 Kos II 320, *Motniz* Kos II 320, 1043 *Motniz* Kos III 124; **Mōtimira*: 9.—10. st. *Motimira* (Čedad. evang.) Kos II 328; **mōtnikč*: Motnik, trg na kranjskoštaj. meji, 1123—46 *Motnik* Kos IV 77, 1247 *Mōtnik*, 1479 *Metnickh*, dan. nem. *Mōtnik/g* Zahn, ONB 341; **mōžčvčv*: 9. stol. *Mōsiz* (Lib. confr. vet.) Kos II 329; **mōžegojv*: 977—982 *Mosogouuoni*

(dat. sg.) Kos II 460, 984 *Mosogowoni* Kos II 482; **dragomozb*: 819 *Dragamosus* socer Lindewiti Kos II 57; **rōka*: 9.—10. stol. *Dragoroc* (Čedad. ev.) Kos II 328; **soṭla* — *Sotla* (reka), 1016 *Zotla*, 1028 *Zontla*, 1130 *Zotel* Zahn, ONB 468, če ni iz lat. *ad salutam* (Ramovš, Histor. gram. sl. j. [litogr.] I, str. 27) itd. itd.

Na širok *o* kot refleks za *o* kaže današnji *a*: **glōboko*: c. 1400 in dan. *Glabeck* pri Gradcu; 1478 *Glabokh* pri Vuze-nici; *Glabocken*, sev. Trofeiacha, 1454—64 *Glabōcken*; *Glaboken* (tudi *Glaubocken*) pri Aflenzu, 1351 *Glaboken*; *Glabocken* ob Rabi, 1265 *Globecke*, 1390 *Globokken*, 1406 *Glaboken* etc. Zahn, ONB 213; **loz/čnica*: Lasnitz (reka pri Lipnici), 890, 977, 982, 984 *Luonzniza*, 1030 *Lonsniza*, 1043 *Losnica*, 1057 *Luonsniza*, 1168 *Losinze*, 1184 *Losniz*, 1429 *Łosnicz*, 1439 *Lasnicz*, 1456 *Łosnicz* Zahn, ONB 296; **loka*: Lack (Loka pri Zidanem mostu), 1265 *Lokke*, 1423 *Lok*, 1425 *Lakg*, 1452 *Lackh* Zahn, ONB 287, kjer še razne druge *Loke*; **vodomot*: Udmāt pri Zidanem mostu, 1265 *Odemūt*, 1482 *Vdmunt* Zahn, ONB 475; *Wurmat* (zap. Maribora pri Selnici), 1093 *Vodmunt*, 1145 *Wurben*, 1200 *Worben*, 1201 *W^odemunde*, 1265 *Wudemūt* itd. Zahn, ONB 512. Te oblike z *v-* (*Wurmat*, *Vodmunt*, *Wudemunde* itd.) pač dovolj jasno govorijo proti Vasmerjevi razlagi (AfslPhil. XXXVIII, str. 89) iz **otomot* za *Admont*, ki pravi, da v slovanskih jezikih ne pozna sestavljenke *vodo-mot*, 'Wasserwirbel'. Prim. še ljubljanski *Vodmat* in asimilirano *Udmāt*.

o > *u*. Na že ozko kvaliteto *o*-novega refleksa *o* pa kaže *u* v starih listinah in današnjih nem. narečjih: *(*o*)-*krōglo*: Krugel (hrib pri Dobrli vasi na Kor.), 1106 *Chrugel* Kos IV 20; **logz*: Lug pri Grakornu nad Gradcem, 1202, 1277 *Lūge*, 1342, 1395 *Lueg* Zahn, ONB 321; **loka^vci*: *Lokavci* — *Lukafzen* pri Ljutomeru, c. 1300 *Lvkavz*, 1319 *Locautz*, 1443 *Lukecz*, 1445 *Lukawcz* Zahn, ONB 319; **lokwica*: Lupitsch (vas pri Aussee), c. 1300 *Lvkewitz*, 1479 *Lupitsch*, 1480 *Lutitsch* Zahn, ONB 319; **lokov^vcy*: Luckitsch (gew. Luggitsch, Df. n. s. Peter a. Ottersbach, 1384 *Locoecz*, 1387 *Lochketz*, *Lokaets*, 1390 *Lukutsch*, 1443 *Luknitz* Zahn, ONB 320; **soḍimirovo polje* (im Ulmerfeld a. d. Ips); 995 *Zudamaresfeld* Kaemmel, Die Besiedlung str. 31; **soḍbnik*: 1134 *Zudenich* (neka vas blizu Otmanj na Kor.) Kos IV 119.

o > *ue*. **logz*: *Lueg*, nō. Pollau, 1348, 1459 *Lūg* Zahn, ONB 321.

o > *ō/e*. **doḍljach*: Deblach na Kor., 993 *Donplachi* Kos II 513; **doḍbrava*: Deber pri Šoštanju, 1444 *Dobraw*, 1478 *Dobrau*, *Tobrau*, *Topra* Zahn, ONB 127; **mot^vnik*: Mōtnik/g (gl. gori); **mot^vnica*: 1471 *Mōtnitz* pri Passeilu nad Gradcem Zahn, ONB 341; *Met(t)nitz* (vas in reka na Koroškem, gl. gori); **ročica*: Ročice pri Vetrinju, 1143—64 *Retschicz* Kos IV 188, *Reczicz* Kos IV 189.

$\varphi > \ddot{u}/i(e)$. **dq̄bljach̄*: Dūmlach pri Brucku ob Muri, navadno Diemlach, Dimlach, 1023 *Domiahc* Kos III 55, Ramovš, Hist. gr. (litogr.) I 28 navaja še: 1023 *Donplachi*, 1148 *Domelache*, 1230 *Doemlach*, 1326 *Dōmlach*, 1349 *Domlach*, 1424 *Tōmlach*, 1495 *Tomlach* Zahn, ONB 154, kjer prim. še menjavanje *Dümlern/Dimmlern*; **gq̄bljach̄* (h *gq̄ba*, prim. kraj. ime *Gobnik* na Kranj., Miklošič, ON Appell. II 20): Gūmplach, navadno Gimplach, vas pri Trofaiachu, c. 1155 *Gomplach*, 1175 *Gomplarn*, 1265 *Gōpla*, 1371 *Guenlach*, 1372 *Gomplach*, 1424 *Gōplach*, 1434 *Gumplach*, 1456, 1500 *Guemplach* Zahn, ONB 244; **o-kroq̄ljach̄*: Krieglach (v Muriški dolini), 1148 *Chrugelahe* (brati treba pač že *Krūgel*—), 1227 *Chrugelach*, 1230, 1232 *Chrugelah*, 1251 castrum *Kriglach*, 1314 *Chruegla*, 1344 *Chrūgla*, 1353 *Chruegelach*, 1393 *Khrieglach*, 1406 *Chrūlach*, 1429 *Crūglach*, 1483 *Krūglach* Zahn, ONB 116. Tudi za *Krungenl* (*okroq̄tlo*) beremo enkrat *Kringel* (1143, gl. gori). Mogoče spada semkaj še **ročica*, dan. Ročica pri sv. Jakobu v Slov. goricah, ki se piše v listinah 1106—24 *Riesitz* Kos IV 22, 1193—1220 *Rietsiz* Kos IV 855, če ni tukaj prvotno *Rečica*. Dan. nemško ime se glasi *Rotschitzen* ali *Rotschützen*, Zahn, ONB aus 398. Miklošič, ON Appell. II, str. 15 navaja po Jarniku še nem. *Dibitsch* za *v dobičah*.

* * *

Kako naj si vse te različne reflekse razložimo? „Menjavanje med pisavami *on*, *an*, *un* — često pri istih besedah — ni mnogokrat več kot grafična samovoljnost: 1140 *Lunka*, 1155 *Lonch* (Lang pri Lipnici); 1342 *Lunsitz*, 1312 *Lonsiz* (danes *Lonschitz* pri Aflenzu)“ Kelemina, ČZN XXI, 1926, str. 58. Današnji refleksi pa drugače.

Najstarejše pisave skoraj vseh gori navedenih refleksov izkazujejo *on/o* za nazalni φ , ki ju je treba vzeti za temeljni refleks φ -na. Ostale divergentne reflekse je torej treba razlagati le iz temeljnega in za slovenščino edino upravičenega refleksa *o* ozir. še pravega φ .

Razvoj $\varphi > on$ ne potrebuje druge razlage kot to, da se je nazalni element φ -na pretvoril v nazalni konzontan, kvaliteta vokala pa je ostala kolikortoliko neizpremenjena. Tudi $\varphi > o$ je povsem jasen.

Kot sem že gori pri primerih prehoda $\varphi > a$ omenil, kaže refleks *a* na široko kvaliteto nazalnega φ . Isto tudi pri $\varphi > an$ in $\varphi > ain$. Kakor kažejo pisave, pa se je prehod vršil preko nekega glasu, ki ga listine pišejo najprej z *ō*, *oe*, potem z *ā*, *ae* in sicer od konca XIII. stol. dalje: 1286 *Lōnschach*, 1295 *Loenk*, 1395 *Laenk*, 1338 *Lōnsach*, 1475 *Lāntšch*, ali celo z *e*: 1285 *Lenscach*, *Lensach*, 1399 *Lenk*. Oblike z *a* začno nastopati šele od 2. polovice 14. stol.: 1351 *Glaboken*, 1372 *Lantschach*, 1373 *Lansach*, 1406 *Lank*. Jasno je torej, da se je prehod

$o > an, ain, a$ moral vršiti preko preglašenega $\bar{o} > \bar{\bar{o}}$ s široko kvaliteto. Znaki za ta preglas so *oe, æ, ô, oi, ô, ê*, (Weinhold, Mhd. Gramm.², str. 109). Ponekod pisave *ô, oe, â, ae, e* lahko z gotovostjo smatramo za reflekse preglašenega \bar{o} ali že $\bar{\bar{a}}$, kjer je namreč v naslednjem zlogu bil *i* ali morda tudi nemški releks za sloven. \acute{c} ali še t' , ki je bil takrat pač močno palataliziran (prim. Lessiak, Carinthia 1906, str. 146, Ramovš, Hist. gram. slov. jez. II, str. 258, 262 sl., 265 sl.), na pr. 1456 *Lôsnicz*, 1286 *Lônschach*. V tem drugem slučaju so morala biti imena s \acute{c} (t) in t' (**Dôbljach̃ > Deblach, Dûmlach*), ki naj bi s svojim palatalnim elementom povzročila eventualen preglas, zelo zgodaj izposojena, ker *j* v bavarščini od 9. stol. naprej izginja in torej tudi ne more več povzročiti preglasa (Schatz, Altbair. Grammatik, § 19). Potem pa je malo čudno, da beremo preglas $o > \bar{o}$ zaznamovan šele od druge polovice 13. stol. dalje, docim začenja sicer njegovo označevanje že od konca starobavarske periode, (t. j. preloma 10. in 11. stol. dalje, Michels, Mhd. Elementarbuch³⁻⁴ 1921, § 8), Schatz, Altbair. Gr. § 30. Sicer pa je pisava *o* za preglašeni \bar{o} v rabi še v 13. stol. Michels, Mhd. Elb. § 31.2 ki pravi, da so označbe *oe, ô, æ* „wohl Nachbildungen von *ae, â, æ*“, torej poznejše. Vendar pa si je težko razložiti tak preglas v slučajih kot *lôka — Lang*, kjer ni bilo nobenega *i* ali *j* v naslednjem zlogu, ki bi preglas lahko povzročil. Popolnoma umljiv je preglas v slučajih kot *môtnik̃ — Môttnik*, že l. 1247. *Môttnik*, 1479 *Metnickh*; *môtnica — Metnitz*; *dôbljach̃ — Deblach* itd.

V takih slučajih z *i* ali *j* v sledečem zlogu si moramo torej absolutno nastaviti preglas $o > \bar{o}$, ki se je pa najbrž analogično razširil tudi drugod, kjer sicer ni bil upravičen. Ponekod se je potem zaokroženost ustnic opustila, kar se v bavarščini najde že od 12. stol. dalje (Michels, Mhd. Elb. § 86), to je \bar{o} preide v *e*. Oba pa sta morala biti odprte kvalitete. \bar{a} se je kmalu približal artikulacijski legi visokega *a*, ter to stopnjo deloma tudi dosegel, kot je to za odprte zloge v bavarščini (od 13.—14. stol.) itak dognano, Michels, l. c. § 83. Ponekod pa je najbrž široki o direktno prešel v *a* (E. Schwarz, ZONF I, str. 48). Ta drugi prehod je v srednji bavarščini tudi znan (Schwarz, l. c.) Vse to se torej ujema tudi s časom, ko začno v listinah nastopati pisave z \bar{o} in *a*.

S tem imamo razložene oblike s prehodom $o > a, o > an, o > \bar{o}/e$. Nejasne so le še oblike z diftongičnim *ain* za o : *Lainsach, Lainthal, Laing* (gl. gori). Te diftongirane oblike nastopajo šele od druge polovice 14. stol. dalje, povečini šele po oblikah z *an*, n. pr. 1352 *Loyntal*, 1440 *Leinsach*, 1465 *Lainckh*, 1494 *Laynekh* in samo enkrat, 1478 *Layntschach* (za današnji *Landschach* pri Knittelfeldu). Ker slučaji z *ain* v listinskih zapiskih nikjer ne kažejo razvoja proti \bar{a} , ki naj bi po eventualnem pre-

glasu in diftongizaciji dal *au* > *äu*, *ei*, *ai*, si jih je pač treba razlagati edino z diftongizacijo preglašenega *ö* > *ei* (Michels, Mhd. Elb. § 95, op. 1), ki nastopa pogosteje od 14. stol. dalje tudi v bavarsčini.

Razložiti si moramo sedaj še sledeče nemške reflekse za *o*: *un*, *u*, *ue*, *ü/i(e)*, ki vsi kažejo že na ozko kvaliteto *o*-na oziroma njegovega refleksa *o*. Refleks *un* (primerne *Krungl* itd. gl. gori!) je med njimi pač najstarejši, ker je ohranil še nosni element. Ozki *o* ozir. *o* so Nemci substituirali s svojim *u*, ki je bil slovansko ozkemu refleksu najbližji, bližji kot nem. *ö*, ki je bil bolj široke kvalitete (Michels, Mhd. Elb. § 31.1). — Refleks *o* > *ue* (**lōgŕ* — 1348 *Lueg*, 1459 *Lüg*) je iz *uo*, ki ga v srvn. pišejo z *û* in tudi *ue* (Michels, l. c. § 34), ako je ime sploh slovensko in ne morda srvn. *luoc*, *-ges*, 'Lagerhöhle, Höhle, Schlupfwinkel, Loch, Öffnung' (Lexer, Mhd. Taschenwörterbuch, 9. Aufl. 1908, s. v.).

Analogičen preglas kot v *o* > *o* > *ö/e* imamo tudi pri *o* > *u* > *ü/i(e)*. Gornji slučaji: **dōbljachŕ* > *Dümlach*, **gōbljachŕ* > *Gümplach*, **o-krogljachŕ* > *Krieglach* in eventualno še **ročica* > *Rie(t)si(t)z* ter **dōbičachŕ* > *Dibitsch* (*Diemlach*, *Dimlach*, *Gimplach* so poznejše pisave) so doživeli svoj preglas radi sledečega palatalnega *l'* ozir. *i*. Seveda je morala večina teh imen priti v bavarsčino še pred l. 900., da so ta preglas lahko doživela, ker je, kot smo že gori omenili, od 9. stol. naprej *j* tudi v bavarsčini izginil. Nekoliko začudi tudi tukaj dejstvo, da je preglas ostal dolgo časa nezaznamovan; šele 1251 beremo prvič *castrum Krieglach*, torej tudi že z isto opustitvijo ustnične zaokrožitve, kot pri *ö* > *e*. Pisave *Gümplach* *Gimplach*, *Dümlach* *Dimlach* pa pričajo tudi, da je pisava *ie* (*Krieglach*) samo književna in pa da je bil refleks *u* > *o* kvantitativno krajši kot nem. *ū* ali *ō*, vendar pa zopet daljši kot nem. *ü/ö*. Moral je biti nekaka nadkračina. Ponekod, kot ravno v *Krieglach* se je lahko pozneje kratek vokal podaljšal (*i* > *ie*) Behaghel, *Geschichte der deutschen Sprache*, 4. Aufl., str. 137 sl., H. Reis, *Die deutschen Mundarten*. (Sammlung Göschen 605). 1920, str. 125.

O razvoju slovenskega nosnega vokala *o* v nemščini pa je nekoliko drugačno mnenje izrekel prof. Kelemina v ČZN XX, str. 144—154, predvsem pa XXI, str. 57—75. Nazalni vokal *o* izkazuje po njem dve smeri razvoja: 1. normalno slovensko stopnjo *o*: **lōka*, 1140 *Lunka*, 1155 *Lonch*, danes *Lang* pri Lipnici; **lōčbnica*, 1312 *Lonsiz*, 1342 *Lunsitz*, dan. *Lonschitz* pri Aflenzu; 2. v drugem slučaju pa prehod *o* > *uⁿ* > *u*: n. pr. dan. *Krieglach* v Muriški dolini, 1148 *Chrugelaha*, kjer je pravi vokal *u* < *o* doživel nemški *i*-jev preglas. — Na podobno bifurkacijo alpskoslovenskega *o* v *o*, *u* misli tudi E. Schwarz, *Zur Namensforschung*, str. 28. Oba mislita torej na istočasni razvoj *o*-na v *o* in *u*. Po mnenju prof. Kelemine je *o* > *u* nastalo pod tujim vplivom. Jaz pa smatram tudi nemški refleks *u* za slovenski

glas, namreč že zelo ozki φ , ki so ga Nemci apercipirali kot u . Ozki refleks $\varphi > \varphi$ je v vzhodnoštajerskih narečjih danes sličen že skoraj kot čisti u . Prof. Kelemina nahaja znatne jezikovne diference v alpskoslovenskem ozemlju že s prvega početka ter razlikuje na njihovi podlagi „zlasti dva sloja naseljenstva; še v današnjih narečjih se izražajo — vsaj deloma — stari odnošaji“ (str. 58). Pri tej bifurkaciji φ -na opozarja Kelemina (ČZN XXI, 59 in 75) na prehod $\varphi > u$ v beneških narečjih. Na podlagi te paralele z rezijansčino in še drugih jezikovnih momentov, se obrača zmeraj bolj k čakavščini. Misli namreč, da se je najbrž „vlegel nad prvotni sloj stanovništva, ki je zgubil zgodaj rinezem, drug sloj, ki je bil tukaj bolj konservativen“ (str. 59), kar sklepa iz tega, „da nastopajo oblike z rinezmom često i kasneje kot one s čistim vokalom“ (1206 *Ocvrgel*, danes Krangel). Prvotni sloj so bili tukaj gotovo Slovenci s svojim razvojem $\varphi > o$, drugotni sloj, ki se je na prvega „vlegel“, pa Hrvatje — Čakavci, ki so v 1. polovici 7. stol. spodili iz savske kotline in Karantanije Obre ter se sami med Slovenci naselili kot njih gospodarji, kasazi (Hauptmann L., Priroda in zgodovina v razvoju Jugoslavije. Njiva II št. 7, str. 115). Čakavci naj bi torej prinesli s seboj $u < \varphi$ ali vsaj tendenco k temu razvoju. Tako si je prof. Kelemina po osebni zahtevi tudi to mislil, četudi je to na omenjenem mestu malo nejasno izrazil. Čakavci so bili po njegovem mnenju med Slovenci raztreseni skoraj po vsem njihovem ozemlju, notri do Režije, po Koroškem in Štajerskem. Povsodi, kjer imamo za φ danes u , misli, da je to čakavski vpliv. Za ta prehod navaja Oblak, AfslPhil. XII, 428 in XIV, 211. Prezrl pa je, da gre na citiranih mestih pravzaprav le za akuzative sing. ženskih a -debel, v enem slučaju za navadno enklit. *fu < sôť* (3. pl.), v drugem za nenaglašeni $u < \varphi$ v *imaiu*, le v enem samem slučaju za naglašeni $u < \varphi$: *muf > mof*. In Oblak, l. c. XIV, 211 izrecno pravi: „So auch in der jetzigen Sprache, denn in den venet. Dialecten ist u für φ fast nur auf die Endungen des Substantivum und des Verbum beschränkt, doch auch da liegen in einigen Mundarten o und u nebeneinander, während andere wieder o bevorzugen.“ AfslPhil. XII, 428 pa pravi Oblak po Streklju, Morphologie, str. 424: „An die venetianischen Dialecte schliesst sich der gôrzer Mittelkarstdialekt an, der in diesem Casus (t. j. acc. sg. fem. a -debel) nur die Endung $-u$ kennt.“ Znano je tudi, da imamo danes v dialektu srednjega Krasa za nazalni φ najpopolnejši ozki refleks φ -ja, to je u : *kûs*, *kût*, *mûš*, *tûca*, *zûp yalûbjs*, *krûžit*, *blûdit* itd. Štrekelj, Morphol. passim; ta refleks pa je še mlad in je podoben dolenskem preходу $o > u$: *bôg > bûg*. Beneško narečje, na katerega se prof. Kelemina sklicuje, se v mnogem naslanja na goriško-kraško (Oblak. LMS 1891, str. 76), čigar naravni podaljšek tudi tvori. Ni torej čuda, če ima tudi podobne pojave.

V goriško-kraško-beneških narečjih gre torej za nenaglašene končne zloge, ki pa so imeli v slovenskih narečjih popolnoma drugačen razvoj kot naglašeni in to še celo v začetku ali sredini besede. Primeri prehoda $q > u$ v vštaj. in alpskoslovenskih narečjih, ki jih Kelemina navaja, pa se tičejo vedno samo sredine besede in to še dostikrat naglašanih zlogov ali vsaj takih, ki so po naglašanih bili lahko analogično vplivani. Treba jih je potemtakem ločiti od rezijanskih slučajev in zato po mojem mnenju ta Keleminova paralela odpade.

Kar se pa tiče preslojevanja slovenskega alpskega prebivalstva, mislim, da tudi ta domneva ni upravičena. V listini je lahko podana oblika, ki ima refleks u le netočno pisan za takrat že ozki q ali o , ki ga je pisec listine lahko privzel celo iz starejših zapiskov, kjer je bil refleks q -na podan po še živi govornici Slovencev. Lahko pa je tudi že pravi nem. $u < q$, kot ga Kelemina itak predpostavlja, ali vsaj sloven. q , ki je bil vzet iz slovenskih ust kot nem. u . Sicer pa se mi zdi zelo neverjetno, da bi čakavščina bila pri ohranitvi rinezma bolj konservativna kot slovenščina. Če se je to „preslojevanje“ zares izvršilo, je bilo to še v tako zgodnji dobi (začetek 7. stol.), ko sta tako slovenščina kot srbohrvaščina še poznali q kolikor-toliko enake kvalitete. Ker so bili Hrvatje v absolutni manjšini, se njihov, eventualno kvalitativno nekoliko diferencirani q , pač ni mogel dolgo vzdržati med močnejšim slovenskim življenjem. Moral je ž njim sovpasti.

Današnja oblika *Krangl* pa ima lahko svoj n tudi sekundaren, ki se je razvil med vokalom in konzontanom kot v slučajih sloven. dial. *nunga < noga* (Ramo v š, Hist. gr. II, § 61); tudi nemščina pozna tako nazalizacijo, n. pr. *genung < genug* (Behaghel, Geschichte d. deutschen Sprache⁴, § 163). Lahko pa sta obliki *Krangl* in *Dombra* tudi stari. Nemci so si ju izposodili od Slovencev pač še v tisti dobi, ko je bil nazalni element q -na še močno slišen in so ga Nemci apercipirali kot vokal + nazalni konzontan. Večkratna izposojevanja imen itak niso nič redkega (E. Schwarz, ZONF I. 1925, str. 45 ssl.). Prav tako pa je tudi znano, da beremo v listinah še često stoletja pisavo kakšnega krajevnege imena, ki se že zdavnaj ni več tako izgovarjalo.

Vprašanje, kakšna je bila kvaliteta prvotnega slovenskega q -na, je pravzaprav rešeno že z zgornjimi izvajanji, iz katerih na podlagi podanih primerov jasno sledi, da je bil q v slovenščini prvotno širok, odprt vokal, ker bi nam bil sicer njegov prehod v *an*, *ain*, *a* težko umljiv, ako bi bil q kvalitativno ozek vokal. Prehod v smeri proti *ā* je številčno tudi bolj zastopan nego prehod $q > u$, ki je torej poznejši, ko se je slovenski živelj pred nemškim že precej skrčil. Pa še nek drug moment govori po mojem mnenju tudi za to, da je bila kvaliteta nazalnega q prvotno široka, dejstvo namreč, da je skupina

$a + n + \text{konzonant}$ (**Carantia* > **Korqtb*, *Atrante* > *Trojane*) prešla v prvotni slovenščini in tudi v srbohrv. v q , kar bi pri eventualni ozki kvaliteti praslovanskega q bilo nemogoče. — Tendenca zoževanja odprtega nazala q pa je morala biti že praslovanska, to pa radi tega, ker je q v teku razvoja posameznih slovanskih jezikov kmalu, že ob času onemitive nazalnega elementa (9.—10. stol.) dosegel u oziroma v slovenščini o . Da je bil q oziroma njegov sloven. refleks o v času brižinskih spomenikov, to je nekako koncem 10. stol., že ozek vokal, govorijo najboljše brižinski spomeniki sami, ki imajo za q/o pisave un , u . Lepo statistiko q -novih refleksov v briž. spomenikih je podal prof. Nahtigal, ČZN XII, str. 97, kjer priča 50 primerov z u in 2 z un proti 34 primerom z o in 2 z on pač dovolj jasno, da je bil q ozir. o takrat že ozek vokal.

Sicer je pa gotovo, da se vsi tukaj navedeni slovenski procesi niso istočasno vršili v vseh slovenskih narečjih, marveč ponekod prej, drugod zopet kasneje, kar je v raznih krajih in raznih dobah gotovo imelo različen odsev tudi v nemških refleksih.

e .

Tudi tukaj kažejo najstarejša izposojena lastna imena ohranitev nazalnega elementa, zastopanega z $e + n$, dalje smer razvoja $e > an$ in $e > a$, torej prvotno široko kvaliteto nazalnega vokala e . Enako zastopstvo slovan. e najstarejših imen v bavarski suponira tudi E. Schwarz, *Zur Namenforschung*, str. 27¹, in sicer: 1. najstarejša imena imajo *en*, 2. druga plast *án*, *an* (z visokim *a*, enakim bavar. sekundarnemu preglasu) in 3. plast *a*. Da je bil sloven. e odprt vokal misli tudi Lessiak, *Carinthia* 96, 1906, str. 146 sl., *Carinthia* 112, 1922, str. 49 op. 2. Po mnenju prof. Kelemine, ČZN XX. 1925, str. 151 se slov. e iz interno nemških jezikovnih razlogov substituirava v nemških zapiskih do 1. polovice 12. stol. z $ě$, kasneje pa z a (= α), α . Sicer pa si oglejmo najprej oblike, ki jih imam σ v starih listinah in današnjih narečjih. Material o raznih *Knežah* gl. še Kelemina, l. c. XX, 152 ssl., 166 sl.

$e > en$. **Kqbeća* (< **Cambentia* ZONF I 47) > nem. *Kobenz*, 890 *Chumbenza* . . . , 1247 *Chumbenç* . . . (gl. gori pod $q > o$!); **Svętoplękbę*: 9.—10. stol. *Szuentiepulc* (Čedad. ev.) Kos II 328; 898 *Zuentibolch* (2 X), neki plemenitaš Kos II 319, 320; 1. 903. *Zuentipolch(o)*, *Zuentipolc* Kos II 336; **Svętoslavę*: 12. stol. *Zwenzelav conversus* Kos IV 926; **Svętožizna*: 9.—10. stol. *Szuentezizna* Kos IV 328; **Svętušę*: ca 1000 *Zuentusso* Kos II 536; *vęře*: dan. nem. *Ventsch* (navadno *Fentsch*), vas pri Kobenzu, 1171 *Veux*, 12. stol. *Uentsce*, 1288 *Vencz*, 1428 *Ventsch Zahn*,

¹ Njegove, l. c. navedene studije „ObÖst. ON.“ žal nisem mogel dobiti v roke, kakor tudi ne Lessiakove iz „Prager D. Studien“ 8.

ONB 180 (prim. še Miklošič, ON aus PN št. 63); **vętegojb*: 1075—90 *ingenuus Wenzegoi* Kos III 311; 1085—90 *Wenzegoi* Kos III 368, 1085—90 *Wenzegoi* Kos III 370, 372; **vęteslava*: 9.—10. st. *Uuentescella* Kos II 328.

ę > an. **jedrica*: Andritz pri Gradcu, 1265 *Endritz*, 1290 *Endertz*, 1371 *Endritz*, 1430 *Andritz*, 1451 *Andritz Zahn*, ONB 11; **Svetinč*: 1183—94 *Zwantin* (svobodnik) Kos IV 671; **Svetoplčkk*: 9.—10. stol. *Santpulc* (romar iz Čedad. ev.) Kos II 328; **svętoslavč*: 1183—94 *Zwanzlawe* Kos IV 671; **Svętčč*: 12. st. *Zwantiz* Kos IV 927.

ę > in. **ledine*: Ledine, vas zahodno od Žirov na Kranjskem, 1063 *Linta* Kos III 228; **mękynęje*: Mekinje pri Kamniku, nem. Minkendorf, tako že 1143—47 *Minkendorf* Kos IV 195, 1253 *Minkendorf Schumi*, URB II št. 203; **zeleč'e*: Zeleče (vas ob blejskem jezeru), 1050—65 *Cilintum*, 1070—80 *Zilinta* proti 1075—90 *Zilecca* Kos III, 167, 259, 311 in Ramovš, Hist. gram. II 268.

ę > a. **gręznica*: Graslitz pri Frojachu, 1373 *Grāsnitz*, 1415 *Gressnitz*, 1463 *Grāsnsnitz*, 1464 *Gresnitz*, Grasnitz, vas pri Aflenzu, 1275 *Graecznicz*, 1284 *Graesnitz*, 1494 *Grassnitz Zahn*, ONB 228; **kņęz-*: Gnas, potok pri Feldbachu, 891 aqua *Knesaha*, 1437 *Gnes*; **Kņęže*: Gnas trg pri Feldbachu, 1229 *Gnaese*, 1282 *Gnas*, 1318 *Gnes*, 1321 *Genās*, 1440 *Gnes*, 1446 *Gnās*; Gnas, vas ob imenovanem potoku, 1308 Ober *Gnaes*, 1377 *Gnes*, 1386 *Gnayzz*, 1476 *Gnes*, 1500 *Gnās* . . . Zahn ONB 216; **Kņęževit'i*: *Knasweg* Ramovš, Hist. gr. II str. 267; **ledinčkk*: Ledinek (dvor pri Vitanju na Štaj.), 1442 *Lading*, 1445 *Ladin*, 1449 *Ladein*, *Ladnigk*, 1500 *Ledin Zahn*, ONB 299; **ledinica*: Lanitz, potok na Zg. Avstr., 1341 *Lādnicz* K. Schifffmann, Das Land ob der Enns, str. 205; **svętčč*: ca. 1200 *Zwatiz* Kos IV 922.

ę > e je za slovenščino regularen refleks: **čbrnę* (gen. -ęte); 954—991 *Zirne* Kos II 497. V lib. confr. vet. 9. stol. *Zerno* Kos II 329. **gręda*: Grede sev. od Brežic pri Pišecah, 1263 *Grede*, 1404 *Gred*, 1500 die *Greden Zahn*, ONB 232; **kaznę* (Miklošič, PN št. 158): ca. 975 *Kazne* Kos II 452, v Čedad. evang. 9.—10. s. ol. enkrat *Kasno* Kos II 328; **kņęzovo* (selo): Gnesau pri Trgu na Kor., ca. 1160 *Gnessov* Kos IV 414; **svętodraga*: 12. stol. *Zwetodrąga* Kos IV 930; **svętogojb*: ca. 1150 *Cwetugoi* Kos IV 281; **svętomir*: 12. stol. *Zwetbmer* Kos IV 927, 1162 *Zwetmer* Kos IV 441; **Svętoplčkk*: 1130 *Zwetboch(o)* 2 X Kos IV 99, 159; **vęte-gojb*: 1006—1039 *Ecegoi* Kos III 19 (Ramovš, Hist. gr. II 268); **vęč'e-vojb*: 1060—1070 *Wekewoi* Kos III 214, Ramovš, ibid.); **zeleč'e*: 1075—90 *Zilecca* (gl. gori). Pisava *i* za ę: **svętoslava* > 12. stol. *Zwiteslawa* Kos IV 927 je le netočna grafika.

Refleksi *en*, *an*, *in* morajo biti vsekakor zelo stari, ker imajo še ohranjen nosni element, kot smo že gori omenili. Razvoj ę > en in e je brez nadaljnega umljiv. Da sta nazalni

vokal ϵ in njegov najstarejši slovenski refleks e morala biti odprta vokala, priča njuna bavarska substitucija z an , a , t. j. visokim $a = \ddot{a}$ (Michels, Mhd. Elb §§ 29, 83), ki ga listine pišejo najčešče z \hat{a} , ae .

Prehod $\epsilon > in$ je morda samo bavarska substitucija že eventualno ozkega nazala ϵ ; še bolj verjetno pa se mi zdi, da imamo tukaj bavarski prehod $e > i$ kot v bav. *pridiga*, *bridigari* iz lat. *praedicare* (Schatz, Altbair. Gramm. § 4 c, d).

* * *

Odgovoriti si moramo še na poslednje vprašanje: kdaj so nosniki v slovenščini onemeli? Brižinski spomeniki imajo, kot smo to že gori rekli, za ϕ že o ozir. u , le v 4 izjemnih slučajih, o katerih gl. Nahtigal, ČZN XII, str. 97, je nazalni element ohranjen; prav tako imajo e za ϵ in le enkrat *en* (*vüenjih* I 23), ki pa je zopet izjema. Najstarejšo obliko brez nazala smo našli iz l. 819. *Dragamosus*, socer Liudewiti, IX. stol. *Môsiz* (v lib. confr. vet., če \wedge morda ne znači nosne izgovorjave o -ja), 891 *aqua Knesaha*, 954—991 *Zirne*, 975 *Kazne*, 977 *Mosogouuoni*, 984 *Mosogowoni*, 989 *Zourska Dobrauua*, 995 *Zudamaresfeld*; iz Čed. evang. 9.—10. stol.: *Prisnoboda*, *Penebod*, *Motimira*, *Dragoroc*; 1006—39 *Ecegoi*, 1016 *Zotla*, 1043 *Losnica*, 1043 *Motniz*, 1050—65 *Mótniza*, 1060—1070 *Wekewoi*, 1065—75 *Bodigoy*, 1075—90 *Zilecca*.

Iz teh primerov sledi jasno, da so nazali v slovenščini, vsaj v nekaterih narečjih, izginili že proti koncu X. stoletja, kakor to kažejo tudi brižinski spomeniki in da so poznejše pisave vokal ϵ nazalni konzonant za slovenske nosnike zvečine le historične, pisarniške oblike.

Jakob Kelemina:

Krajevna imena iz spodnjepanonske marke.

Krajevna imena iz nekdanje Pribinove in Koceljeve države so bila že večkrat predmet znanstvenega raziskovanja. Z lingvističnega stališča so obdelana v knjigi Melzer in Melich, *Deutsche Ortsnamen und Lehnwörter des ungarischen Sprachschatzes*, Innsbruck 1900; z zgodovinskega v zadnjem času v dveh študijah: K. Schünemann, *Die Deutschen in Ungarn bis zum 12. Jh.* (= Ung. Bibl. I, 8), Berlin & Leipzig 1923; Lj. Hauptmann, *Mejna grofija spodnjepanonska* (Razprave Znanstv. Društva I), Ljubljana 1923. Iz dobe teh dveh slovenskih knezov nam je sporočeno približno 50 krajevnih imen, ki jih po izvoru porazdelimo tako-le.

Imena iz rimske (predrimske) dobe: *Sala* (ime reke): že v rimski dobi se imenuje ob njenem gornjem toku mestno ime *Sala* (*Salla*, *Salle*); imena torej ne gre izvajati iz kakega germanskega debla: Schünemann 4, op. 4; Förstemann II³, 2, 659. Svoje staro ime sta ohranili tudi reki Labnica, 864 Labenza kasneje *Lauenta*, *Lauenata* (Lafnitz, Lapincz, glej Carinthia 112, 103) in *Quartinaha* (pri Blatnem jezeru); beseda je juxtapozicija starega imena **Quartina* + nem. *aha*, prim. Quintaha in Quintinaha (**Quinta*, oziroma **Quintina*); Rotaha (*Róta*); Zuchaha (*Sucha*); Knesaha (*kneža*). Jezikovno je seveda nemogoče, da bi odgovarjala kakšna Schwarzach stari obliki *Quartinaha* — ta trditev se namreč le prečesto ponavlja. Iz lacus Pelso so naredili Nemci Pilos[o]uue.

Staro ime Sabaria še živi v nazivu rečice Zöbernbach (star. *Sevira*); Poetovio v slov. **Pətujb*, Ptuj, Optuj, Ramovš, Hist. Slov. § 94; nem. oblika *Bettobia* ni bila sprejeta pred 1. polovico 8. stoletja: kakor pri Pilosouue tudi tu -*p*- v začetku ni bil premaknjen, -*t*- tudi ne, proti prim. lat. *Pontena* > bav. *Pfunzina*; Schatz, Altb. Gramm. §§ 56, 60. Izolirana je oblika *Pitouensis* marchia (l. 1120): ta -*i*- nas seveda iznenadi, prim. P. Skok, ČJKZ III, 25. Število klasičnih imen, ohranjenih v teh krajih, je seveda večje, samo da nam niso sporočena v tej dobi.¹

¹ Semkaj spada mogoče tudi nemško ime za Središče Polstrau l. 1322 Polstrow in Holrmüs, Steir. Ger. 337. Prim. Bolstara 11. stol, danes Bolstern; Bolsternanc 12. st.; Förstemann II³, 1, 537.

Nemška imena iz apelativov so sledeča: Fizkere (= *ze den fiscaeren*) „pri ribičih“; Chirichstettin „Cerkno“; Mosapure „Blatni grad“; **Ortaha*, dat. Ortahu, k *ort* „Landspitze, Landwinkel“; Strômogin i. e. *strômouwin* „Stromauen“; stvn. *ouwa*, srvn. *ouwe* se piše v listinah srednje latinščine *ougia, ôgia*; cf. Förstemann II³, 1, 297, št. 31: *Oia, Ogia(m)*. Salapiugin „Zalska tokava“; Hraba gisceit ne pomeni, kot je trdil Felicetti, Beiträge IX, 7 „Wasserscheide der Rab“, temveč Rabski vrh; ta pomen izhaja iz mesta, navedenega v Ukb. v Oberöst. I, 607, št. 32, l. ca. 1140: abhinc ad verticem (*gesceite*) montis; glej o tem mestu Paul Braunes Beitr. XXX, 568.² Z (južnonemško) besedo *sceid* so sestavljeni različni krajevni nazivi, ki jih navaja Förstemann II³, 2, 768; v kranjskem krajevnem imenu Pešata „Beischeid“ sev. vzh. Ljubljane je v drugem delu istotako prepoznati ta *Scheit*, dial. -*šât*. Imena torej ni istovetiti z „villa Bizi“, tako pri Jaksch MDC. II (Index). — Nezzilinpach, Spizzun, Weride (kriva razlaga pri Kosu „brdo“ mesto „otok, zemlja ob vodi“). — Stepiliberg: prvi del sestavljenke je negotov; ako imamo pred sabo deminutiv sb. stap m.: **stapilt, stepelt, stebeltn*, potem bi bila to kompozicija kot Fihihusun (*fihu*); toda beseda *stap* drugače ne nastopa v krajevnih imenih kot določilnica. Mogoče imamo vendarle slov. stbblo.³

Kakih 12 krajevnih imen je tvorjeno s pomočjo osebnih, kot: Paltmuneschirichun, ecclesia Ermperhti, Sandrati . . .; Beatuseschirichun z latinskim imenom. Pri Lindolfeschirichun se misli običajno na današnje Lendavo (kraj), Ledavo (reka); ti dve imeni bi morali potem izvajati iz kratke oblike *Lindo*. V predmadžarsko dobo sega mogoče še krajevno ime v Prekmurju: Ropreča iz **ropretja* „Ruprechtsdorf“.

Delež slovenskih imen tudi ni neznan; a) iz apelativov so izvedena: Ablanza < (*j*)*ablanica*; Sabnica < *žabnica*, Safenbach; Businiza, ki se da tolmačiti različno. — Knesaha < *kneža*, Gnabach; glede *Kensi* je ugotovil Hauptmann l. c. 336 z visoko izvestnostjo, da mu odgovarja kraj Balatonkenése; v kasnejših virih se imenuje kraj Kensa; Durnauua < slov. *trnava*? Ako je moje mnenje, podano v Časopisu za zg. in nar. XXI, 69 pravilno, odgovarja temu imenu grad Dornava, toda kraji, ki so ustanovljeni od tukaj, se imenujejo Trnovci, Trnovska vas, Ternberg (pač ob Blatnem jezeru)? — Mons Paruoz, Barauoz < *boróvьсь*, Borošák;⁴ prim. ČZN XXI, 69.

² Ta Rabski vrh je pač iskati vzhodno Zalabérja v nizkem grebenu, ki tvori razvodje med Rabo in Zalo, in sicer ob izvirkih Waltungovega potoka.

³ Prim. ime nekega hriba Stebelnik, danes Stebonik, pisan „Stabalnig“ (Sabalnig!) in „Stegwirsch“ torej stbblj- Gerichtsbesch 401. — Prim. pa Mikl. O. App. 617.

⁴ K nemški kontrakciji sufiksa -ovьсь > ôz, ûz, o kateri sem razpravljaj l. c, prim. sedaj še iz Conv. Bag. Brisnuz < prisyňovьсь; po Jagiću Entstehungsgesch. 482.

Glede solnograškega *Quinque ecclesiae* „Fünfkirchen“ je pripomniti, da je pri Slovencih in kasneje pri Madžarih zmagalo ime, ki ga moremo izvajati iz slov. besede *peč* „scopulus“: madž. Pécs, slov. Peč-uh; prim. k temu Jagićeva izvajanja glede imena *Pešta*, Entstehungsgesch. 221.

Nekoliko krajevnih imen je izvedenih iz b) osebnih: Stresmaren < *stražimér* (-mar); Stresmaren je adj. dativ k nom. **stražiméra* (vas). Unzatonis cella; o tem lastnem imenu razpravlja Jagić, Entstehungsgesch.² 480: ime je namreč identično z imenom *Unzat* iz spremstva Pribinovega (Conv. Bag. k letu 850.); mogoče ste bili osebi identični; stsl. *unъčęta*; grafija $\epsilon > a$ ni treba, da je češka, kot trdi Jagić, prim. Časopis zg. in nar. XX, 166. Kraj, o katerem je tu govora, je mogoče današnji Kis Czell. — Witimaris possessio; v Conv. Bag. nastopa med Pribinovim spremstvom Witimar; spet je mogoče govora o eni in isti osebi: stsl. *Vitomir*, Jagić 482. Ime pa je lahko tudi nemško. — Zistanesfeld: v lastnem imenu imam čiston, ČZN XXI 70; pomni, da nastopa kraj kasneje v obliki Zistelfelden (danes Skorba na Ptujskem polju); tako bi smeli misliti, da je *Čbston* in *Čbstilo* iz Conv. Bag. ena in ista oseba; sufiks *-ilo-* je lahko tudi nemški. — Üssitiñ (ob Labnici): nerazjašnjeno!⁵ — Ruginesveld (med Ormožem in Središčem); genitiv k nom. *Rugin*; in to zaprav st. slov. adj. lastnega imena *Ruga-Rugo-* k deblu *rog* „ludibrium“, glej ČZN XXI, 68—69; — Stradach: pač k deblu *strada*, *strad-* „labor“ O. T., 296. Mogoče adj. tvorba na *-j-* k lastnemu imenu *Stradoch*; slov. *-ch-* in *-š-* se v grafiji nemških listin ne razlikujeta vedno točno: 1286 Gocztichen, 1306 Goztischendorf. (Danes Goschdorf, Gostišina).

Narodnostno ime *Dudlěb* je ohranjeno v adj. obliki na *-ja-* v dveh sklonih: nom. sg. Dudleipa (*dudlěbja-*) comitatus „comitatus dudlěbensis“; ad Tudleipin (sc. burg, dorf): dat. 59.

Krajevno ime Slougenzin *marcha*⁶ se spravlja često v zvezo z narodnostnim imenom *Slověněcb*; starosl. *-ě-* bi bil pisan kot *-ge-*; oblika Slougenzin bi zahtevala nom. adjektiva **slougenzia*. Vendar pa je treba opozoriti na osebna imena pri Förstemannu, I², 1348; Slauganzo, Slougenzo, Slauginzo, in njim odgovarjajoči nomen simplex Slaugo, Slougo; k deblu *slauga-*, glede katerega glej Falk-Torp Norw. dän. Wb. II, 1066 (**sluh-*, **sluk* „schlүpfen, schleichen“). Slauganzo bi bil potemtakem hipokoristikon imena, čigar popolna oblika se še ne da ugotoviti: cf. Stark, Kosenamen 306, Lumzer & Melich, 33, op.

To so imena, sporočena na ozemlju iz predmadžarske dobe; da je bilo prebivalstvo te države po večini nemško, kot

⁵ Druga pisava Wisitendorf. Prim. ime vyšęta, pisano visseta, P. 52. Prim. tudi nenavadno pisavo naz. vokala v imenu želečę: 1050-65 Cilintun.

⁶ Slougenzin *marcha* in Stresmaren sta ležala in orientem ultra Salam fluuiolum, t. j. južno Sale.

to na pr. trdi Schünemann str. 4, se iz teh imen ne da sklepati; ako bi bilo to res, ne bi mogli razumeti, kako da je našlo gibanje za slovansko bogoslužje v teh krajih odmeva. Niti to se ne da dokazati, da so današnji *Heanzi* (ob vzhodnem robu Ogrske) res ostanki te prvobitne nemške kolonizacije: visoko ob Labnici je bila slov. naselbina Ussitendorf; iz srednjega veka imamo še v tem predelu sledove slov. življa n. pr. v gozdnem imenu Szatmár (vlastelinski gozd pri Péntekfalu, Vasvár); ime je treba izvajati iz *şodimirz* (-mar), ne pa kot trdi Melich iz nem. Segmêri (l. c. 13—4). Ime *şodimirz* se ponavlja v madž. toponomastiki. Ime enega izmed tamošnjih centrov nemške kolonizacije je prešlo v madžarščino s slovenskim posredovanjem: nem. Güns, slov. Kisek, madž. Köszék; prvič se kraj imenuje l. 802. castrum Guntionis, kasnejše oblike 1289 Gunsua, Gunzz (Ottokar). Za slov. in madž. obliko moramo nastaviti nem. **Gunzing*, **Gunszing*, kar je dalo obliko slov. **Kuseg*, cf. obliko Kuzeg l. 1328. Današnje slov. Kisek zahteva starejši *Küsek*, iz česar izvira madžarska oblika.

Istotako se prikazujejo povsod po tem ozemlju v madžarski dobi slovenska imena krajev, katera moremo smatrati, da so eksistirala že v slovenski dobi. Mesto (Stolni) Běligrad pozna arabski geograf Idrîsî le pod slovenskim imenom in ne pod nemškim ali madžarskim; istotako pri (izven našega ozemlja ležečem) kraju Javorje Jaurinum, Györ. Tomaschek imenuje Wiener S. B. CXIII, 293. Běligrad „eine Feste der pannonischen Slovenen“.

O prebivalcih te države pravi Jagić l. c. 228, da so bili to predhodniki današnjih ogrskih Slovencev; vsekakor velja to za vzhodne in južne predele te zemlje; vendar so pač že tudi tukaj obstojale čeprav šele malenkostne dialektične diference.

Dr. Fran Šturm:

Refleksi romanskih palataliziranih konzontanov v slovenskih izposojenkah.

V sledečih poglavjih sem zbral najvažnejše slovenske izposojenke iz romanščine, ki kažejo reflekse rom. palataliziranih konzontanov iz lat. velarov pred *e*, *i* iz lat. konz. + *i* in *l* + konz. ter skušal ugotoviti stopnjo palatalizacije, na kateri je slovenščina sprejela posamezne besede, dalje, je li ohranila rom. glasove v neizpremenjeni obliki, oziroma, s čim jih je substituirala, ako ni imela na razpolago glasov, ki bi točno odgovarjali romanskim. Slednjič sem skušal ugotoviti po možnosti povsod neposredni rom. vir in relativno starost izposojenk.

Primerov, kjer ima romanščina palatalizirane konzontante iz drugačnih nego zgoraj navedenih virov, nisem sprejel v to študijo in jih objavim o drugi priliki.

Navajati vse podrobnosti z jezikovne meje in iz dvojezičnih pokrajin (Rezija i dr.) se mi ni zdelo potrebno, temveč sem se omejil na primere, ki so v kateremkoli pogledu zanimivi in poučni in take, ki so znani deloma tudi preko jezikovne meje.

Pomen sem dodal samo pri manj znanih izposojenkah.

Seznam kratic nisem dodal, ker mislim, da bodo tudi brez tega razumljive vsakomur, ki se za ta vprašanjā zanima.

Primeri, pri katerih ni označen drugačen vir, so iz Pletersnika.

I.

Refleksi rom. palat. konzontanov iz lat. *k* in *g* pred *e*, *i*.

1. Sl. *č*, *c* < rom. *č*, *c* < vlt. $k' < k^e$, k^i .

1. — Vkljub ogromni literaturi¹ o palatalizaciji, oziroma asibilaciji lat. k^e , k^i , g^e , g^i še ni izrečena v vseh podrobnostih končna beseda, tako zlasti glede starosti posameznih faz.

Sodeč po opazkah lat. gramatikov, je bila stopnja k dosežena okrog 3. stol. po Kr.² Palatalizacija obsega ves rom. teritorij, le osrednja Sardinija (logud.) ohrani velare pred *e* in *i*, Dalmacija (vegl.) pred *e*, tako da je torej vzhodna Romanija v

¹ Prim. Einf.³ 160 ss.

² Einf.³ 163 sl.

tem pogledu zelo konservativna,¹ vendar je v rumunščini nastopila povsod palatalizacija,² kar je vsekakor v zvezi z izjemnim zgodovinskim razvojem tega jezika. Razen v omenjenih pokrajinah napreduje palatalizacija povsod do *t*, ki se v raznih delih Romanije različno razvije; končni rezultat je odvisen tudi od mesta, ki ga zavzema *t* v besedi. V začetku besede ima književna it., rum., sev.-franc. in retorom. *č-* (*š-*), sev.-it. in ostala Romanija pa *ts-*, oziroma v nadaljnjem razvoju z izgubo zapornega elementa *s-*;³ v furlanski nižini je ben. (*t*)*s-* pozneje večinoma izpodrinil starejše retorom. oblike *s č-*.⁴ O starosti asibilacije nismo za vse pokrajine enako zadovoljivo poučeni. V galo-rom. je morala biti stopnja *t* dosežena vsaj v 6. stol. ali celo nekoliko prej, stopnja *ts* kot končni rezultat asibilacije pa okrog l. 600.⁵ Ali je bila asibilacija približno ob istem času dovršena tudi v narečjih, ki nas tu neposredno zanimajo, je vprašanje, ki bi ga bilo treba revidirati na podlagi napisov in drugega gradiva iz sev. Italije in Furlanije. Za retoromanščino smo do neke mere upravičeni sklepati, da je asibilacija približno tako stara kakor v galoromanščini, ker sta si ti dve jezikovni skupini tudi sicer v marsičem zelo sorodni, da je bila torej ob prihodu Slovencev asibilacija tu najbrže že dovršena ali vsaj zelo blizu svojemu zaključku. Pač so gotovo obstajale lokalne razlike tako gledé starosti, kakor tudi gledé končnega rezultata asibilacije, saj je n. pr. toliko kakor dokazano, da na iberskem polotoku še v začetku 8 stol. ni bila dosežena stopnja *ts*,⁶ toda iz najstarejših slovenskih izposojenk moramo skoraj nujno sklepati, da je bila na ozemlju sedanje Slovenije romanska asibilacija že zaključena. Važni za presojo tega vprašanja sta zlasti dve krajevni imeni: na severu *Celje* < **Celje* < *Celē*⁷ < kelto-rom. **Tselēe* (*Celeae*) in na jugu *Čedad* < **čv(b)dad* < stfurl. **Čividat(e)* < *Civitate*,⁸ prim. sedanjo ben.-furl. obliko *Cividà(d)* in rez. *Tarčēt* (Mat. I 612) < furl. *Tarcent*, ki je pa lahko nekoliko mlajši. Razlika med *c-* v „*Celje*“ in *č-* v „*Čedad*“ je razumljiva, ako smatramo *c-* in *č-* za romanska glasova, ki ju je slovenščina sprejela v neizpremenjeni obliki, ker je oba glasova že imela po izvršeni 1. in 2. psl. palatalizaciji; rezultat rom. asibilacije je bil torej

¹ Einf.³ 160; Gr. Gr. I² 472; Rom. Gramm. I 318.

² ibid.

³ ibid.; za sev. it. tudi Gr. Gr. I² 705, It. Gramm. 101.

⁴ Gartner, Handb. 187 ss.

⁵ Einf.³ 162; Franz. Gramm. I³ 124.

⁶ Einf.³ 162 sl.

⁷ Prim. Ramovš, ČSJKZ III 33 sl.; Skok, ibid 29 sl.

⁸ Sinkopa lat. *ī* v 2. zlogu je morda že stfurl.: **Ci(v)dade*, prim. it. *città*, frc. *Cité*; *-v/b-* je še ohranjen v *Čabad*, *Čevdad*, prim. Skok, ČMF III 403, in *Čavtat* < **Čvbtāt* v Dalmaciji, ki kaže redukcijo **ī* < *ī* v 1. zlogu, prim. Skok l. c. Sedanja oficijelna it. oblika *Civitate* je nastala po zamenjavi sufiksa, ko je 2. *-d-* med vokali onemel, prim. Einf.³ 261; ako je sinkopa že stfurl., je sedanja ben.-furl. oblika polliterarna, naslonjena na oficijelno it. obliko.

na jugu č- (retorom.; gl. zgoraj), na severu pa približno istočasno c- (kelto-rom.). Skok¹ dopušča možnost, da je c- v *Celje* nastal šele v slovenščini iz rom. **Kelee* in obeta o tem posebno študijo. Z romanskega stališča bi bilo to teoretično mogoče, ako uvrstimo **Kelea* v konservativno vzhodnoromansko sfero, s slovenskega stališča pa bi s to domnevno postavili na glavo vse dosedanje teorije o psl. palatalizacijah, ki stavijo te procese daleč v praslovansko dobo;² poleg tega je več nego dvomljivo, je li takozvana 2. psl. palatalizacija (c) pred e sploh mogoča. Kako misli Skok o slučaju „*Čedad*“, ne vem, toda zame je jasno, da je v tem slučaju še težje misliti na možnost psl. palatalizacije že radi tega, ker segajo početki rom. palatalizacije v onih delih Romanije, kjer je sploh nastopila, daleč v predzgodovino Slovanov, dalje pa tudi radi tega, ker je če- < *ke- (1. psl. palatalizacija) v slovenski dobi iz kronoloških razlogov še manj mogoč nego c—. Razlika med *Celje* in *Čedad* vodi najno do zaključka, da spada *Celje* z vzhodnim Norikom v kelto-romansko območje in da je bil tu rezultat rom. asibilacije ts-, kakor v galo-romanščini Francije, napram retorom. (furl.) č-. Jasno je dalje, da je morala biti ob prihodu Slovencev v obeh slučajih (*Celje* in *Čedad*) rom. asibilacija že povsem ali vsaj skoraj perfektna. Ako bi bile dospele rom. oblike v tej dobi šele do stopnje **T'eele* in **T'ividade* s *t' brez frikativnega elementa, bi morali pričakovati v obeh primerih č- < *t', oziroma v južnozap. slov. govorih č- (Prim. *Soća* § 14). Nemoificiran velarni k^e (g^e) v romanščini je bil ob prihodu Slovencev mogoč samo na onem teritoriju, kjer je rom. palatalizacija sploh izostala, torej v iliro-romanščini. Z Iliroromani so mogli priti Slovenci v zgodovinski dobi v dotiko samo v Panoniji, v najvzhodnejšem delu Norika³ in morda še v sev. zapadni Istri, sicer pa so imeli opraviti v splošnem le z Retoromani in s Keltoromani. Take ilir.-rom. velare pa bi bili Slovenci ob svojem nastopu pač sprejeli v nepalatalizirani obliki, ker je bil proces psl. palatalizacij v tem času že zaključen, in bi morali torej iz morebitne ilir.-rom. oblike **Kelee* pričakovati sl. **Kelje*; analogijo imamo v sl. izposojenkah iz dalmatščine z ohranjenim velarom.⁴

2. — Palatalizacija ilir.-romanskih ali kakršnihkoli drugačnih velarov v slovanskih jezikih je torej mogoča samo v predсловanski, praslovanski dobi. Taki slučaji nas zanimajo tu le posredno, ker jih je slovenščina prinesla že iz praslovansčine in jih najdemo često tudi v drugih slovan. jezikih; tudi se pri

¹ ČSJKZ III 29; prim. tudi ZRPh XLI 150.

² Vondrák, Vgl. Gram. I² 330, 449 sl., 356; Meillet, Slave Comm. 80; Ramovš, Gramm. 286 sl.

³ Prim. Kos, Grad I p. IX sl.; XXXIII.

⁴ Za slov. pride morda v poštevek *krebálja* < ilir.-rom. *kerefol'u*, ako ni posredovala stvn. *chervola*.

teh slučajih ne da povsod točno ugotoviti neposredni vir, iz katerega je zajemala praslovanščina; prim. *črešnja* < *čerša* (+ *višnja*)¹ < ilir.-rom. **kér(e)sia* (*kerésja* + *kérasu*? Tudi pri tej že itak dovolj problematični možnosti ostane onemitev 2. -e- v rom. ali **-b-* v psl. nepojasnjena);² *-česar* < *césár* < *césár̃* < *caesariu* (Skok, Razprave III 33 ss.) ali iz *Caesare* z naslon. na suf. *-ar̃* < *-ariu* mi vkljub Skokovi obširni in zanimivi študiji (l. c.) še ni povsem jasno; *é* iz vlat. *ē*, zlasti ako izhajamo od subst. *César* (vokativ), je razumljiv, toda Skok se ne izrazi točno, kaj misli o *c-* v sl. Ako sta prinesla, kakor domneva Skok, besedo v Panonijo šele slovanska apostola³ — kar pa se mi zdi malo verjetno —, potem sta jo prinesla vsekakor že v izreki s *c-* (*ts-*), ker psl. 2. palatalizacija v tem času ni več mogoča. Morda so vendar tudi panonski Iliroromani in Keltoromani v Noriku poznali lat. izraz v apelativni rabi in bi bilo razumeti *ts-* tako kakor v kraj. im. *Celje* (prim. zg. p. 46 sl.).

3. — Keltorom. izvora je morda tudi *cèr* notr. *cér* itd. (prim. Bern. 122 *cer̃s*), lat. *cerrus*, rum. *cer*, it. *cerro*, alb. *čer*; za furl. Pirona izraza ne navaja. Sem spada najbrže tudi *cintor* < **cintór* < kelto-rom. **tsem(e)toriu* namesto *-erium*?⁴ — Ilir.-rom. utegne biti *čimîn* (poleg *kumîn* < stvn. *chumîn* ali rom. *kominu*, prim. Mik. EW. 117), stneap. *cimino*, abruc. *čeminã* > grš.-lat. *cyminum* poleg *cominum* REW 2442.

Pri starejših izposojenkah, ki niso nedvomno ben.-retorom. izvora, je ugotovitev neposrednega vira otežkočena, ker smo še premalo poučeni o podrobnostih rom. palatalizacije na Balkanu in v Panoniji. Tudi vprašanje, v koliko so posredovali germanski dialekti, ni še dovolj razčiščeno. Gotovo pa germanščina ni imela onega absolutnega pomena, katerega ji pripisuje Meillet, ki je posvetil starim izposojenkam latin. izvora poseben članek,⁵ kjer domneva skoro v vseh slučajih germansko posredovanje, mnenje, ki ga odločno zavrača že Bartoli.⁶ Da so imeli Slovani ob prihodu na Balkan tudi direktne stike z Romani, oziroma z romaniziranimi balkanskimi plemeni, o tem ne more biti nikakega dvoma.

¹ Prim. Skok, Rad 224, 157; ZRPh. 41, 50.

² Misliti na stbav. **cherse*, **cherssia* < alp.-rom. *ceresia* (prim. E. Schwarz, ASPH. 40, 287 sl.) je že radi tega nemogoče, ker so prišli Slovenci razmeroma pozno v dotiko z Bavarci in se tedaj ni mogla več izvršiti psl. palatalizacija *ke-* (*khe-*) > *če*; poleg tega bi bili morali tudi ostali Slovani v tem slučaju sprejeti besedo šele v pozni dobi preko Slovencev, morebiti še kvečjemu preko Čehov.

³ O. c. 36.

⁴ Prim. Jag. Zbor. 54.

⁵ Ét. 179—187 „Lactuca en slave“. Že naslovna beseda je brez dvoma v slovan. jezikih mnogo starejša nego stiki Slovanov z Nemci v Alpah, preko katerih naj bi bili dobili ta izraz v neki sev.-it. ali retorom. obliki. Nevzdržljivost tega tolmačenja dokazuje dovolj slov. sufiks *-ika* s *-k-* med vokali, ki je že davno pred prihodom Slovencev prešel v sev.-it. in retorom. v *-g-*. Tudi velika razprostranjenost besede v slovan. jezikih pričča za visoko starost.

⁶ Jag. Zbor.

4. — Pri apelativih iz slovenske dobe imamo v začetku besede in za konzonanti, kjer je v romanščini razvoj isti, deloma č, deloma c, torej isti dvojni refleks, ki ga kažeta *Celje* in *Čedad*. Jasno je, da imamo tudi tu opraviti z že romanskim č, oziroma c, ki ju je slovenščina prevzela kot taka.

a) Slučaje s č moramo smatrati v splošnem za furlanske iz starejše dobe, v kateri je furlanščina še ohranila prvotni retorom. č. Prim. *čebùla*, *čebut*, notr. *čebùta* < stfurl. **čebòla* (sedaj *cevòle*) < *cepulla*;¹ — *čeláda* < furl. **celàde* ali ben. **celada*, prim. it. *celata*, šp. *celada* < *caelata*; izhodišče je severna Italija, prim. REW 1464; — *čèp* < stfurl. **čep* (sedaj *tsep*). prim. engad. *čep* < *cippus* REW 1935; — *čik* < furl. *cic* (it. *cicca*) < *ciccum* REW 1899; — *čičək* < stfurl. **cece*, prim. it. *cece* < *cicer* REW 1901;² — *čivòlica*, Morph. 439 *čivlca* < furl. *cevòle* s sl. diminut. sufiksom; prim. zg. *čebula*; — rez. *dolč* (Mat. I 626) < furl. *dolç* < *dulcis*; — notr. *fašč*, *faščəč*³ (Prim. Alasia: *fassich zuetia* s. v. mazzo di fiori) < furl. *fasc* poleg *fass*, prim. ben.-trž. *fasso* (= *fašo*) it. *fascio* < *fascis* REW 3214; — *fòtč*, notr. *fògč* < *fātč* < furl. *falç* < *falce* i. dr.

b) C- je sev.-it.-ben. refleks za lat. *k^e-*, *kⁱ-*, vendar sl. c-še ni nepobiten dokaz za ben. izvor izposojenk. Prvotni retorom. č- v furlanščini so namreč že zgodaj začeli izpodrivati ben. sibilanti³ in smo torej tudi primere s c- lahko dobili od Furlanov v modificiranem ben. izgovoru. Sicer so pa ti primeri dovolj redki; prim. *címa* < ben.-furl. *cime* < *cima*, grš. *cyma* REW 2438; — *címoz*, -*os* < furl. *cimòsse*, *cimòzze*, ben. *cimozza* < *cimussa* REW 1917, v spolu morda naslon. na „pas“; — *cízara* < furl. *césare*,

¹ Izposojenka mora biti prilično stara radi *u* < *o*, prim. isto besedo v mlajši obliki *čivòlica*, *čivlca*; -*b-* predstavlja morda še starejšo furl. stopnjo -*b-* < -*p-* napram sedanjemu -*v-* (prim. *Kobarid*, furl. *Čavorèd*), ali pa je v slovenščini sekundaren, kakor v *bandíma* < istr.-rom. *vandíma*, *bírja* < furl. *vièrje*, *krbína* (Morph. 435) < furl. *curvin* itd. Radi splošne razprostranjenosti besede se je mislilo pogosto na posredovanje svn. *zibolle*, vendar govori *l* napram *l'-u* v izposojenkah nemškega izvora za romanščino in tudi č- je najlažje razumljiv iz furlanščine; prim. tudi Ramovš, Gram. 57 sl.

² Ker spada beseda v poljedelsko terminologijo, je težko misliti na učenje, knjiž. it. vir, zato domnevam, da je bila znana tudi v starejši furlanščini, morda v it. izgovoru; istr.-rom. oblike, ki bi utegnile priti v poštev, mi niso znane. Enaka težkoča obstoja tudi pri sinonimu *čičerka* < **čičerka*, prim. it. *cicerchia* < *cicercula*. Morda je *čičək* istega izvora kakor *cízara* (< stfurl. *čezara*, prim. sp str. 50) z diminut. sufiksom -*ək* in asimil. **č-ž* > *č-č*, oziroma z naslon. na *čičerka*.

³ Furl. pisava -*šč* (gl. Pirona p. 154,155) kaže, da še ni nastopila popolna asimilacija konz. skupine *šč*, kakor v it. *fascio* ali trž. *fasso*, da torej obstoja v furl. še izgovor *fašč*; sl. -*č* pa je lahko tudi refleks diminut. sufiksa -*čč*, ki se v notr. govorih faktično tudi sliši in ki ga kaže tudi oblika *fassich* pri Alas. S tem se ujema tudi sedanji pomen v notr., kjer se rabi beseda izključno le v pomenu „butarica drv“. Take butarice so vozili in še vozijo Notranjci prodajat v Trst, odkoder so prinesli ta izraz. Ker pa je bil Trst pred 100 leti še furlanski, gre vsekakor za pristno furl. obliko s -*šč* in se je beseda le obenem naslonila na diminutive na -*čč*.

⁴ Prim. Rom. Gramm. I 318; Gartner, Handb 187.

stben. *cesera* < *cicero* REW 1901; istega izvora je pač tudi *macizra*.

Copáta, notr. *capát(a)* ni neposredno iz romanščine (prim. it. *ciabatta* > furl. *čavate*, ben.-trž. *zavata* < turš.-perz. *čabata* REW 2448; šp. *zapata* je za sl. obliko preveč oddaljeno); tudi turš.-perz. oblika z *-b-* in *č-* ne ustreza; najbrže gre za naslon. na *capa* ali na onomat. *cepetati*, pri čemur se romansko posredovanje ne da ugotoviti; iz ben.-furl. pa je vsekakor goriš. *savata*, *ca-*.

c) V nekaterih slučajih je že v romanščini č- drugačnega izvora; prim. *čuč* (LMS 1892, 10) < furl. *čuzz*, *zuzz* < *exsucus* ali *exsuctus*? — *Čuf*, notr. *čaf*, Morph. 390 *čof* < furl. *čuff*, it. *ciuffo* < langob. *zupfa* REW 6877. *Čot*, notr. *čuot*, Morph. 390 *čót*, Nem. I 33 *cóto* < stfurl. **čot* (sedaj *zuètt*) ali iz it. *ciotto* je že v romanščini etimološki nejasen, prim. REW 2454; istega izvora, samo z drugačnim sufiksom, je morda tudi etimološki nejasni *čòk*, notr. *čuòk*, Morph. 390 *čòk*, Nem. I 14 *còk* < furl. *çocc*, ben. *zoco*, it. *ciocco*. — Nejasno je tudi razmerje med *žizulak* < furl. *sisular*, ben. *zizola* (< *zisyphus*) in *čičimak*; sicer pa dvomim, da bi bila poslednja beseda znana med ljudstvom.

5. — Med vokali je razvoj vlt. *k'* (*k^e*, *kⁱ*) v romanščini bistveno drugačen nego v začetku besede ali za konzonanti. Za ugotovitev vira slovenskih izposojenk je važno, da se v sev.-it. in retorom. narečjih tudi tu izvrši znani prehod *T > M*, ki severno od Apenina zajame ves konzonantizem in čigar početki segajo v 5. stol.,¹ in sicer ne samo pred akcentom, kakor v italijanščini,² ampak splošno. Meyer-Lübke³ smatra sicer retorom. *č*, *š* za akcentom za organični refleks iz **ce*, **ci* in torej v tej poziciji ne dopušča prehoda *T > M*, kar pa je vsekakor v nasprotju z razvojem ostalega konzonantizma. V „Franc. grammatiki“⁴ Meyer-Lübke sicer ne poudarja izrečno razlike med protoničnim in posttoničnim *t* (< *k*), vendar je v primerih, ki jih tu navaja, *t* povsod protoničen. Današnji retorom. *-č*, *-š* smatram za sekundarni pojav, ki je nastopil šele po odpadu končnih samoglasnikov *-e*, *-i* iz starejše stopnje **dž(e)*, *ž(e)* na neposrednem koncu besede; to starejšo stopnjo potrjujejo tudi slovenske izposojenke, ki torej dokazujejo prehod *T > M* tudi za akcentom. Sedanje stanje v furlanščini (*-č*, *-c*, *-š*, *-s*) je razmeroma mlado, ker pada onemitev končnih vokalov vsekakor tudi tu v 12. stol., kakor v zapadni retoromanščini,⁵ ali vsaj približno v isto dobo; da bi bile obstojale večje časovne razlike med zapadom in vzhodom, se mi ne zdi verjetno.

Na kateri razvojni stopnji rom. palatalizacije je nastopila med vokali lenizacija, je sedaj težko ugotoviti; pojav je vse-

¹ Gr. Gr. I² 474; Franz. Gramm. I³ 126 ss; It. Gramm. 116.

² It. Gramm. 122 sl; Rom. Gramm. I 372.

³ Rom. Gramm. I 369

⁴ Franz. Gramm. I³ 127.

⁵ Prim. Ettmayer, ZRPh. XXXIX, 10.

kakor znatno mlajši nego palatalizacija oziroma izpad vlt. *ġ, i* (< *ge, gi*) za vokali, ki je splošno romanski in torej zelo star pojav; v nasprotnem slučaju, ako bi bil prešel že vlt. *ce, ci* za vokalom v *ge, gi*, bi bilo pričakovati v rom. isti razvoj kakor za vlt. *ge, gi* za vokali, česar pa nikjer ne najdemo; prim. it. *saetta* < *sagitta*, *paese* < *page(n)se* poleg stit. *piagere* < *placere*, *tregento* < *trecentu*; furl. *pais* (< *pagese*) poleg *vižin* (< *vicinu*)¹ itd. Lenizacija se je izvršila šele na stopnji *t'* ali celo *t's'* pač obenem z ostalim konzontanizmom, torej ne pred 5 stol., ob prihodu Slovencev pa je vsekakor že perfektna, torej v ben. in furl. *d'z'* ali že *dž* in s poznejšo izgubo zapornega elementa *z, ž*.

a) Nedvomno ben.-furlanskega izvora so torej rez. *ažejt* „ocet“ (Mat. I 108, 953) < furl. *asèd, asej* < *acetum*; — *bombāž*, Morph. 398 *bombáš, -áža* < furl. *bambàs* (< **bambaže*) ali ben. *bombāso* < *bambace*, *bom-* (REW 923) z nepojasnjenim razmerjem do *bombyx*; it. *bombaggio, bambagia* ima *-dž-* očitno iz severnih dialektov;² — *borāža* (ASPh. XIV 517) < furl. *burāze* < *borrace*? (ali dir. iz **burragine* REW 1412, prim. it. *borragine*); — *dežma* (prim. Lehnw. s. v.) < stfurl. **dežima, *d'ežima* (sedaj *gè-sime*), prim. obw. *diežma*, ben.-trž. *dèzima* < *decima*; — *dož-d* < ben.-furl. *dože* < *duce*; — notr. in Morph. 433 *frnāža* < stfurl. **for-naže* (sedaj *fornàs*) ali ben.-trž. *fornase* (< it. *fornace*?) < *fornace* REW 3451; *frnāca* (Plet.) in rez. *fornbè* (Mat. I 1131) pač iz knjiž. it. oblike; — *fūžalj* „stenj“ (liter. ?) < furl. *fusil* „accendifuoco“ (Pirona 179)? prim. stit. *focile*, nit. *fucile* (> frc. *fusil*) < **focile* (od *focus* REW 3399); — *fužina* < furl. *fusine* (prim. it. *fucina*) < *officina* REW 6045; — *križ* < *krížb* < **kryžb* < **kružb* < stfurl. **krōž(e)* (< *cruce*) (sedaj *kros*)³; — notr. *kvantāžina, kvandžina* „plačilni dan“ (vsakih štirinajst dni) < ben.-trž. *quindisina*, it. *quindicina* (*quindecim* + suf. *ina*); — rez. *midižina* (Mat. I 637),

¹ Gartner, Handb. 189; tamkaj navedene oblike *vitsin, -sin, -tšin, -šin* so očitno italijanske, literarne, v it. izreki s *-č-, -š-*, oziroma v ben. s *-ts-, -s-*.

² Notr. *bumbák, um-, ūum-* je morda iz istr.-rum. *bumbác* (gl. Mikl., Rum. Unt. I 21): prim. rum. *bumbác*, srb. *bumbak*, Nem. I 46 *bombák*; rum. oblika je najbrže direktno iz grš. oziroma pehl. (prim. REW I. c.) ali tudi iz turš. (prim. FW. 8); sh. oblika je lahko istega izvora, posredovala pa je morda rumunščina ali tudi dalmatščina, prim. Dalm. II 289.

³ Stfurl. obliko **krože* dokazujejo tudi današnje retorom. *kruž, krūz, krože*, prim. Gartner, Handb. 26, št. 56. Direktno izvajanje iz stfurl. je morda v toliko sporno, ker je beseda zelo razprostranjena tudi v drugih slovan. jezikih (prim. Berneker 619) in tudi radi zgodnjega *-i*, kajti palat *ř* se v tujkah vendar ne da kar na splošno uzakoniti (prim. Vondrák, Vgl. Gramm. I² 382, 385.) Radi tega tu ni izključeno ilir.-traško posredovanje, ki bi pojasnilo *i* < *u* (prim. Oštir, Apx. ap6. cr. I 78, 81 sl., 119), kakor tudi *g* < *k* (ibid. 81, 92 sl.). V tem slučaju bi imeli opraviti s psl. **križb* in bi bila tudi palatalizacija *-žb* < **gb* < **ge* psl. To je seveda mogoče le tedaj, ako so Slovani poznali pojem *križa* v pomenu geometričnega lika, mučilnega orodja i. p. že davno pred kristjanizacijo.

notr. *med(ə)žija*, Morph. 435 *mēdēžija* „zdravilo“ (*med(e)žina* + *rəcnija*?¹ < furl. *medisine* < *medicina*; — *pápež* < *papež* < stfurl.-ben. **papeže* < **papece* (*papa* + *pontifice*)²; — rez. *plazāt* (Mat. I 112) < furl. *plasé, plási* < *placere*; — rez. *prodúžinat* (Mat. 737), *jintrodúžinat* (Mat. 201) < furl. *prodúsi, introdúsi*³ < — *ducere*; — Morph. 437 *španáža* < furl.-trž. **spinaže* (sedaj *spináze* = — *tse*? Poslednje je vsekakor furlanizirano iz it. *spinace* ali pa ima *-e* analogično po femininih na *-e* < *-a*); *špináča* (notr. *špa-*) je učena oblika iz knjiž. it. *spinace*; — notr. *šeliš -iža* „tlak“, Morph. 400 *šeliš*, Nem. I 44 *salíž* < ben. furl. *salizo*, istr. *seleizo* je v rom. postverb. od *salizā* (furl.), kjer je *ž* tembolj upravičen; podlaga je *silice*.

b) V nekaterih primerih, kjer imajo izposojenke med vokali *-c-*, najdemo *-c-* že v ben.-furl. oblikah, kjer je seveda mlajši, neorganičen in predstavlja it. *-č-* oziroma šolsko-lat. *-c-*; prim. notr. *bacátiarat*, Morph. 487 *bēciliérat* (srb. *baceljati*) < furl. *bacilá*, ben.-trž. *bazilar* < *vacillare*; prim. organ. it. *vagellare* REW 9112; — notr. *kapác, ko-*, Morph. 460 id., < trž.-it. *capaze* < it. *capace*; v it. je beseda najbrže učena, v trž. gotovo literarna že radi *-p-* med vokali; — notr. *macél* (Plet. — *él*) < trž. *mazelo* < it. *macello* < *macellu* REW 5201.

c) *Lučerna, írna* je, kakor *frnača* in *špináča* (gl. zg.), vsekakor učena izposojenka iz it. *lucerna*; prim tudi sh. *lúcerna*⁴ poleg *lukijerna*, poslednje iz ilir.-rom. (dalm.) *lukerna*;⁵ ako je beseda kje popularna, gre lahko tudi za kontam. nem. *laterna* + *luč*.

d) Za nepalatalizirani ilir.-rom. (dalm.) *-k-* prim. *lokarda* (iz sh.?) < *lacerta*.⁶

2. Rom. palatali iz lat. *ge-*, *gi-*.

6. — Razvoj v rom. gre tu v splošnem paralelno s *ke-*, *ki-*. Početki procesa so tu morda celo nekoliko starejši, dasi so podatki o vulg.-lat. izreki še bolj siromašni nego pri *ke-*, *ki-*.⁷ Stopnja *i* (preko *g'*, *d'*) je že predromanska, nadaljni razvoj pa sovpade z razvojem prvotnega *i*, *dī*, *gī* in grš. ζ,⁸ zato obravnavam sem spadajoče primere obenem z refleksi teh glasov. (22 ss).

¹ Sicer prim. tudi istr.-rum. *medizije* (Mikl., Rum. Unters. I 59).

² Meillet, Et. 185; Bartoli, Jag. Zbor. 38.

³ Furl. infinitivi *condúsi, intro-*, *pro-*, etc. imajo pač analogični *-si* iz *dúsimus, dúcit* i. p., ker so rom. infinitivi sicer sinkopirani, prim. it. *condurre*, fr. *conduire* in tudi furl. *fá* < *facere*, *dī* = *dícere* in *introdá* poleg *introdúsi*.

⁴ Skok, ZRPhil. 41, p. 151 izvaja to naravnost iz *lanterna*.

⁵ Prim. Dalm. II 295.

⁶ Dalm I 269, II 200, 376 sl., 380; REW 4821; Jag. Zbor. 55.

⁷ Prim Einf.³ 164 sl.

⁸ Einf.³ 165; Gr. Gr. I² 473.

II.

Refleksii retoromanskih palatalov iz lat. *ka-*, *ga-*.

7. — Palatalizacija velarov pred *a* obsega samo en del Recije in Galije¹ in je znatno mlajša nego pred *e*, *i*.² V fur-lanščini in sploh v retoromanščini napreduje palatalizacija večinoma ledo *k'*, *g'* ali do *t'*, *d'*.³ Za izposojenke pridejo tu v poštev predvsem jugozap. sl. narečja, ki substituiraajo furl. *t'* s *č*; besede, ki jih najdemo dalje proti severovzhodu, imajo seveda *č*; za rom. *d'* so sl. primeri dovolj redki.

8a. — Za sl. *č*, *c'* < furl. *t'* (v transkripciji *ch*) prim.: rez. *acár* „rad“ (Mat. I 258, 260, 430) < furl. *a çhar* < *ad caru*; — rez. *bačár* „Metzger“ (Mat. I 184) < furl. *beçhar* (< **beccarius*?) prim. it. *beccare* „sekati“ od gal. *beccus* REW 1013); — *bišča*, *višča* < furl. *vische* < gal. *vlisca*, prim. fr. *flèche* REW 9425; — rez. *bóca* „usta“ (Mat. I 760, 1213) < furl. *bòche* > *bücca*; — rez. *čac* „Jagd“ (Mat. I 643), *čec* (894) < furl. *çhace* (it. *caccia*, fr. *chasse*) od *captiare* REW 1662; — rez. *čaca* „Kochlöffel“ (Mat. I 1223) < furl. *çhazze* < *cattia*, grš. *cyathos* REW 2434; — rez. *čadréja* „stol“ (Mat. I 734) < furl. *çhadrée* < *cathedra* REW 1768;⁴ — *čajba* < furl. *çhaipie*, morda z naslon. na ben. *keba* < **kaiba* < **kabja*, < *cavea*; — rez. *čalcún* (Mat. I 1139 *čalcune* acc. pl. „Nudeln“) < furl. *çhalçon* (od *calcea*?); — rez. *čamarár* „Schatzmeister“ (Mat. I 1064) < furl. *çhameràr* < *camerarius*;⁵ — rez. *čamažòt* „Leibchen“ (Mat. I 51, 77, 84, 1365) < furl. *çhamesòt* od gal. *camisia*, prim. *kamižola* (29); — rez. *čemúrča* „Gemse“ (Mat. I 50), *čamúrča* (129, 445, 1334) < furl. *çhamòzz* ali morda dialekt. **çhamorz*? (prim. tirol.-retorom. *kjamorts* > *camoce* REW 1555 z *r* iz *capra*?); — rez. *čamjñ* „dimnik“ (Mat. I 194, 1259, 1272) < furl. *çhamín* < *caminu*;⁶ — rez. *čandalir* „Kirchenleuchter“

¹ Rom. Gramm. I 332 ss.

² Franz Gramm. I³ 133.

³ Prim. Rom Gramm. I 332 ss; Gartner, Handb. 191 ss.

⁴ Besedo imamo v več oblikah, ki so različne starosti in potekajo iz različnih virov. Najmlajša je rez. oblika z modernim furl. izgovorom. Kajk. *katrīga* kaže na istr.-rum. *cantrigā* poleg *cantridā* (prim. Slawod. 37), vendar utegne biti sekundarni *n* pred *t* v istr.-rum. slovenskega izvora; isto-rum. ali isto-it. izvora je tudi notr. *kantrēga*, *kon-* (prim. Plet. *kontrēga*) radi ohranjene rom. skupine *-tr-*, toda sprejeta je bila še na stopnji **ka(n)trēga* pred prehodom isto-rom. *e* > *i*; — *kondriēga* (Morph. 434, Phon. 144) je razumljiva samo iz stfurl. **kadrēga* s sekund. *n* pred *d*; — v trž. okolici je slednjic znana tudi oblika *karēga*, ki odgovarja ben.-trž. *carega*; — prim. tudi splitsko *katrida* (iz dalm. **katreda*) — Oblike z *-g-*, h katerim spada tudi furl, so nepojasnjene; Rom. Gramm. I 417 jih tolmači iz *cathedra* + *quadriga*.

⁵ *Kamarar*, *kame-* (ben.-čed. rok., prim. ASPH XIV 230) je lahko stfur. **camerar* ali pa gre za naslon. na furl. *camarir* (< it. *cameriere*), ki se rabi poleg *çhamerar*.

⁶ Notr. *kamín* „dimnik“, Morph. 399 *kamín* je starejša izpos. iz stfurl. *camín*; sicer se pa beseda v tej ben. obliki rabi tudi v mod. furl. poleg organ *çhamín*.

(Mat. I 892) < furl. *chandelir* < stit. *candeliere* < prov. *candelier* (*candelabru* REW 1579); — rez. Čanĭn, -nĕn (Mat. I 79, 369, 501) < furl. Čanĭne, it. (Monte) Canino; — rez. čāniba „Zimmer“ (Mat. I 236, 436, 437, 1231) „Zimmer“ < furl. čhānive < *canaba* REW 1566; — rez. čāntōn „Eckstein, Ecke“ (Mat. I 109, 306) < furl. čhāntōn < grš. *canthus* REW 1616;¹ — rez. čārta „papier“ (Mat. I 109, 232, 1259) < furl. čhārte < grš.-lat. *charta*;² — rez. čāstāl, -lt (Mat. I 804, 806) „Feldaufseher“ < furl. čhastāld (it. *castaldo*) < langob. *kastaldo* REW 4681; — čāvilja (pravilno -la, prim. čēvila ASPH 456), čēbilja (LMS 1892, 9), rez. čāvĭlja (Mat. I 892) < furl. čhāvile < *cavicla* < *clavic(u)la* REW 1979; — rez. Forća, kraj. ime (Mat. I 445, 448, 450) < furl. Fōrče (it. *Forca*) < *furca*; — rez. francāt (Mat. I 691) „frankieren“ < furl. frančhā (it. *francare*); — rez. mánčāt (Mat. I 339, 740), mēnčāt (686) < furl. mančhā (*mancus* REW 5285);³ — mušōn < *muščōn < furl. mosčhōn (od *musca*); — mōrća, notr. mūwōrća < furl. mōrče < *amurca* REW 434;⁴ — rez. ščājpula „Käfig“ (Mat. I 1049), gl. čājba; — Morph. 391 rōč „Büschel von Weinrebenzweigen“ < furl. rōče < got. *rukka* REW 7433; — ščālja < stfurl. *sk'al'a (sedaj scāje < stben. *ska'l'a [sedaj scaglia]), prim. engad. sk'al'a < got. *skalja* REW 7971;⁵ — rez. šcatula (Mat. I 815) < sčhātule < srlat. *castula* (stvn. *kasto* REW 4682)⁶ i. dr.

b) Za furl. d'a- < ga- imamo v sl. samo java < furl. giāve (it. *cava*, REW 1796 oz. 1794);⁷ j- je razumljiv, ker je v furl. dospela palatalizacija večinoma le do dj-.⁸

Ž < furl. z < it. dž < franc. ž < -ga- ima morda gržōn < furl. gorzon < it. *gorgione < franc. *gorge* < *gurga*, ako ni iz furl. gosōn (prim. goža 29) z naslon. na „grlo“.

9. — Stare izposojenke, kakor Kobarid < *Kaborid < stfurl. *Kavorēd ali *Kaborēd (b je lahko v sl. sekundaren iz -v-) < *capretum,⁹ kažejo, da velari pred a ob prihodu Slovencev v furl. še niso bili palatalizirani, vsaj znatno ne. Zelo stari

¹ Notr. *kantuən*, Morph. 399 *kowtūn* < **kohtun* < **kaltun* je razumeti tako, kakor *kamin*, torej iz stfurl. **canton* ali iz mod furl. v ben izreki s ka-.

² Notr. *kārta*, Morph. 428 id. „papier“ je zopet stfurl. *carta* ali pa morda iz ben.-trž.; prim tudi Megiser: *harta* „Bapyr“.

³ *Mānjkatī*, Morph. 492 *mān'kat* (s sekund. n'), notr. *mānkat* predstavljajo lahko stfurl. **mancā* ali pa so ben.-it. izvora (trgovski izraz?)

⁴ Po obliki bi ustrezalo tudi it. *morcia* < **amurcea* ali ben.-mil. *morča* < **amurcula*; *mōrka*, ako ni iz sh.-dalm., je zopet starejša izpos. iz stfurl. **morka*.

⁵ Oblika je razumljiva tudi iz stben.-furl. **skal'a* ali it. *scaglia* v ben.-furl. izreki s š pred konz in z asimilacijo šk- > šč-.

⁶ *Škātla*, notr. *škatļa* je lahko starejša furl. **scatule* ali pa ben. ali it. *scatola*.

⁷ Glede prehoda k- > g- prim. It. Gramm. 96; Rom. Gramm. I 353.

⁸ Prim. zglede pri Gartnerju, Handb. 191, s-z.

⁹ Prim Ramovš, ČSJKZ III 60 ss.

izposojenki sta tudi *Kranj* < **krañb* < *Carnia*¹, stfurl. **Karña*, sedaj *Çhàrgne* z znano metatezo likvid, in *Kras* < *Krasz* < *Karsu*, prim. it. *Carso* < ilir.-rom. *Carusadius*;² — *Kòpər* < *Capra*³ kaže že radi *-pr-* na ilir.-rom. ali istr.-it. izvor. — Ilir.-rom. in vsekakor že praslov. je tudi *kolēda* < **kalēda* < *calendae*, *kóstanj* < *kostán* < *castanea*; (spol morda po „oreh“ i. p.), dalje tudi *košulja* (iz sh.?) < ilir.-rom. *casulla* < *casulula*.⁴ Pa tudi mnogi apelativi, ki so nečvomo šele ben.-furl. izvora, imajo še nepalatalizirani *k^a-*, *g^a-*. Poleg že omenjenih *kondrieya* (str. 53, op. 4), *kamarar* (str. 53, op. 5), *kamín* (str. 54, op. 1), *kantuán* (str. 54, op. 2), *karta* (str. 54, op. 3), *manjkati* (str. 54, op. 4), *morka* (str. 54, op. 5), *škátla* (str. 54, op. 7) prim. še notar. *fūerka* „vilasta rogovila, na katero se nasloni kosišče pri klepanju“ < stfurl. **forca* (sedaj *forche*) < *furca*; — *golida*, notar. tudi *ga-* je lahko stfurl. **galēda* (sedaj *gialēde*) ali iz istr.-it. *galida* < *galleta* REW 3656; — *kapūn*, *ko-*, notar. *kapūn* utegne biti srvn. *kappān*, ker je beseda splošno znana, vendar prim. tudi furl. *çhapun* < **capun*, it. *cappone* itd. < **cappone* poleg *capone* REW 1641; — *krbīn*,⁵ notar. *krbūn* < stfurl. *carbon* (sedaj *çharvòn*) ali ben.-trž. *carbon*; — Morph. 492 *křgat*, notar. *kārgat* < stfurl. **cargá* (sedaj *çhariá*), ben. *cargar caricare*; — *koškún*, Morph. 399 *kowkún* < stfurl. **calcon* (sedaj *çhalcòn*), lomb. *kalkon* itd. od *calcare* REW 1491; prim. tudi Štek. Lehnw. 25 s. v. *kankun*; — *koštrún* < stfurl. *castron* (sedaj *çhastròn*), trž.-ben. *castron*, engad. *k'astrun* itd. od *castrare* REW 1749; — *krnjēt* (Plet), notar. na jugozap. sicer *křnu*, gen. *krnéita* in *krnéuc* < stfurl. **kariél* (sedaj *çhargnel* samo kot narodn. ime); v jugozap. notar. govorih je znana beseda sedaj, kolikor se spominjam, samo kot lastno ime (priimek, oz. hišni pridevek);⁶ — Morph. 460 *skřš*, *škrš* < stfurl. **scars* (sedaj *çchars*), it. *scarso* itd. < **excarpus* REW 2961; — Morph. 413, Phon. 138 *škëndelēt* < *škendeliét* < stfurl. **scaldalēt* (sedaj *çchaldejēt*; cf. furl. *jēt* < *l'ēt* < *liēt* < *lectus*), prim. it. *scaldaletto* (*excaldare* + *lectus*); disimil. *l-l* > *n-l* je slovenska.

¹ Prim. Ramovš, RES III 54.

² *ibid.*

³ Prim. Kos, Grad. II 24, 381; Jag Zbor. 38 sl., kjer jemlje Bartoli za podlago ilir.-rom. *Capr-aria* > **Koprbr-ž*, kar pa ni potrebno z ozirom na eksistenco rom. *Capra*; spol se ravna tu, kakor zelo običajno pri kraj. imenih, po apelat. „grad“.

⁴ Prim. Skok, Slavia I 489.

⁵ Težko, da bi bil *i* < *y* < *u* < rom. *ō*: v tem slučaju bi morala biti izpos. zelo stara; morda gre le za zamenjavo sufiksa *a* i za naslon na furl. *carbonine* „carbonella, brace“ z ben. *ca-* (Pirona 53).

⁶ REW 1703 navaja apelativ *kariel* „tkalec“ (od *Carnia*) samo za Belluno, vsekakor pa je morala biti beseda v tem pomenu v prejšnjih stoletjih razprostranjena tudi po furlanski nižini, saj so bili Furlani znameniti tkalci, toda izraz se je pozabil, čim je začela domača tkalska obrt propadati, ker ni vzdržala tovarniške konkurence; iz istega vzroka se je apelativna raba pozabila tudi na Notranjskem.

Sem spada tudi notr. *kosktáda* „velik sod za grozdje ali za vodo z veliko štirioglato luknjo na vrhu“; prim. Plet. *kosláda*, ki se po Erjavcu rabi v Vremah, a je znano tudi sicer v Brkinih, v Košani itd., in *koslada* „truga“ (iz „Novic“). Beseda spada brez dvoma k lat. *castellum* + rom. suf. *-ata* v sev.-it. ali retorom. obliki *-ada*, prim. it. *castellata* „längliches Gefäß und Maß für Trauben oder Wein“.¹ V furl. in ben. ne najdem **castelada* ali **čhasteláde*, vsaj Pirona in Boerio (izdaja iz l. 1829) izrazov ne beležita, pač pa ga navaja Battisti v razpravi „Die Nonsberger Mundart“² v različnih oblikah: *kjažlada* „Mostfaß“ str. 21; *častlada* str. 72; *chiastellada* ibid.; *kjašlada* str. 72, 121, 123, 142. Iz tega sklepam, da je morala biti — in je morda še — beseda poprej znana tudi v furl. in morda v ben. ali v venecijanizirani istrski romanščini. Okolnost, da poznajo izraz retorom. govori v Nonsbergu, govori za to, da jo imamo iz stfurl. **casteláda* (> **kosktáda*, *kosktada*, *koslada*); (*k*)*l* < *tl* je vsekakor šele slovenski pojav, dasi kažejo enako poenostavljenje (*l*) tudi nonsberške oblike. Da je izposojenka prilično stara, dokazuje s pred konz. (napram mlajšemu rom. *ś*, *š*) in morda tudi *o* < *a*.

10. — Pri vseh teh apelativih, ki imajo sedaj v furl. *c'* (*čh*), je sicer mogoče, da smo jih sprejeli iz ben. ali kakega drugega narečja, ki ne pozna te palatalizacije, vendar smatram vsaj večino teh primerov za furlansko iz starejše dobe, ko skupina *ka-*, *ga-* še ni bila občutno palatalizirana. O relativni starosti te furl. palatalizacije pripravljam posebno študijo; iz izposojenk v slovenščini je že iz navedenih primerov razvidno, da je ta palatalizacija razmeroma mlada, vsekakor znatno mlajša nego nastop Slovencev v sedanji domovini.

11. — V mnogih slučajih ima tudi današnja furlanščina neorganiči *ka-*, *ga-*, bodisi da so to v furl. izposojenke iz knjiž. it. ali ben., bodisi da je tudi tu ben. *ka-*, *ga-*, izpodrinil starejši furl. *ka*, *ga*. Tudi to vrsto izposojenk smo vsekakor sprejeli večinoma od Furlanov. Prim. *goljuf*, notr. *galúf* poleg *góluf* (gen. *galúfa*) < stfurl. **gal'off* (sedaj samo fem. *gajoffe* „saccocio, tasca“, Pir. 181) ali pa iz it. *gaglioffo* < grš. *kelyphos*? prim. REW 4688; — *kálati*, *kaláti*, notr. *kátat -ám*, Morph. 485 *kàlat*, Lehnw. *kálati* < furl. *calá* (< ben. *calar* ali it. *calare* < grš.-lat. *calare* REW 1487); — *kánkora*, Morph. 406, Phon. 133 *kàńkor* „Türangel“ < furl. *càncar* (iz ben.), it. *ganghero* etc. < grš.-lat. *canchalus* REW 1575;³ — *koláda*, *koljada*, notr. tudi *kuláda*, Morph. 434 *koláda* < furl. *cagláde* ali **caláde* (prim. 38 in ASPH. XII 458, Jag. Zbor. 40); — *škája* < furl. *scáje*, prim. *ščálja* (8 a); — istega izvora je tudi *škajōla* < furl. *scajōle* < it. *scagliuola* (got. *skalja*

¹ Rigutini-Bulle⁷ I 142.

² SBWAW, phil.-hist. Kl. 160. Bd., III. Abh.

³ V pomenu „Krebs“ iz ben. *càncaro* < *cancru* (*cancer* REW 1574).

REW 7971); — notr. *škàrp* „slab črevelj“ < furl. *scàrpe* < it. *scarpa* < stvn. *skerpa*? prim. REW 7989; v spolu morda naslon. na „črevelj“; — notr. *škrtjóc*, Morph. 400 *škrtóc* < furl. *scartòzz* (< ben. *scartozzo*) ali direktno iz trž.-ben. *scartozo* (it. *cartoccio*) od grš. *charta* oz. arab. *cartas* REW 1866 i. dr.

12. a) — Drugačna je v retorom. palatalizacija prvotnega in sekundarnega *-ga-* (iz lat. *-ga-* in *-ca-*) za vokali. Rezultat je tu, slično kakor v francoščini,¹ *i*,² ki se v nadaljnjem razvoju lahko popolnoma asimilira, oziroma izpade. Slovenskih izposojenk v tej obliki je prav malo in so večinoma dialektične. Prim. rez. *oblejät*, *oblejan*, (part. pf. Mat. I 1394, 1450, 1457, 1463) < furl. *obleã*, *oblejá* < *obligare*; — *štríja* (poleg *štríga*) < furl. *strije* < *stríga* (poleg *stríga*, prim. REW 8308); — rez. *žujät* (Mat. I 1183) < furl. *zujá* < *jocare*.

V notr. *brejãše* poleg *breg-* je *j* < *g* pred *e* vsekakor šele slovenski.³

b) Večina slovenskih primerov pa ima tu *-g-*. Neposredni vir je tudi tu v splošnem furlanščina. Starejše izposojenke predstavljajo starejši furl. izgovor z *-g-*, zlasti v onih slučaji, kjer besede niso znane v ben. ali drugod v sev. it., n. pr. *degàn* (ASPh. XIV 228) < stfurl. (ali stben.) *degàn* (furl. sedaj *deàn*) < *decanus*; — notr. *frúga*, Morph. 428 *frýya* „Feldfrüchte“, LZ 1893, 428 *fruga* (rokop. dež. muzeja, goriš. iz l. 1794.) < stfurl. **fruga* < **fruga* nam. *frúge*;⁴ — notr. *mèdgat-ám*, Morph. 485 *mèthat* (< **màdgat*) < stfurl. **medegá* (sedaj *medeã*), ben. *medegar*, prim. tudi engad. *medžer*, it. *medicare*; — *podgána* < **pàtgana* z asim. *ʔg* > *dg* (ali pod vplivom prefiksa *pod-*) < stfurl. **pantegana* (sedaj *pantiàne*) ali ben. *pantegana* < **ponticana* (*ponticus* REW 6651); — *pogáča* < stfurl. **fogáča* (sedaj *fujáče*), prim. it. *focaccia* < *focacea* REW 3396.

Pogân, *pa-*, *poganîn* je vsekakor že psl., torej najbrže ilir. rom. *paganus*.

c) Druga vrsta sl. primerov z *-g-* ima tudi v furl. sedaj neorganični *-g-*; o njih velja isto, kar je bilo navedeno že za furl. primere z neorgan. *ka-*, *ga-* (gl. zg. 11). Prim. *bragêše*, Morph. 433 *bryiéše*, rez. *brêhése* (Mat. I 328), *brahése* (198), *brahíse* (168) < furl. *braghesse* = ben. *braghesse* (it. *brachesse*) od *braga* (ben.) < gal. *braca* REW 1225; prim. zg. str. 57 *brejãše*; — *dôga*, notr. *dûaga*, Morph. 426 *dôya* < furl. *doghe* (< it.

¹ Prim. Franz Gramm. I³ 129. sl.

² Rom. Gramm. I 365.

³ Ta pojav je v nekaterih notr. govorih (Pivka, Brkin) brezpogojen, torej tudi *štenje* i. p.; prim. za druga narečja Ramovš, Gramm. 240 sl.

⁴ Beseda se ne navaja za nobeno rom. narečje razen za retorom., prim. engad. *frúa*, *flüja*, *flüa*; trient. *frua*, nonsb. *fruya* REW 3546; Palliopi, Dizionari dels idioms romauntsehs 300, 310. Tudi za furl. je Pirona ni zabeležil, a je morala biti v prejšnjih stoletjih vsekakor znana, ker je jugozap. narečja niso mogla od drugod dobiti.

doga) poleg *dòve* < *doga* REW 2714, ako se ni razvil pomen „Fußdaube“ iz sl. *doga* „lok“;¹ — *štriga* poleg *štrija* je lahko stfurl. **striga* ali sev-it. *striga* (gl. zg. *štrija*) ali tudi iz sedanje neorg. furl. oblike *strighe* (iz sev. it.); — notr. *tantarüga* „želva“ < **tartarüga* (*r-r* > *n-r*), Morph. 437 *trterýya* < furl. *tartarüghe*, it. -*üga*; (izvor ni čisto jasen; prim. REW 8808 **tortuca*, franc. *tortue*).

Notr. *batéiga*, Morph. 433 *betiéya*, rez. *butoéha* (Mat. I. 596) *bü-* (1282) je kot trgovski izraz najbrže iz ben.-trž. *botega* (it. *bottega* tudi v sev. it. obliki!) < grš.-lat. *apotheca* REW 531; — tako tudi notr. *batagár*, *badgár*, Morph. 460 *batayárjow*, Nem. I 67 *botégár* < ben.-trž. *botegher* (it. *bottegajo*, — *garo* po pluralu *bottegari*)² < **apothecarius*; ako je iz ben.-trž., se je naslon. v sl. na besede s suf. *-ar*; sicer pa prim. tudi furl. *butegâr* (poleg *-ghîr*, *-ghèr*, *-ghèir*) z ben. *-g-*.

Tudi tu dokazujejo sl. izposojenke, da palatalizacija v furl. ni posebno stara; poučna je v tem pogledu zlasti *fruga* (*früga*), ki v sl. že radi *f-* ne more biti zelo stara, pa tudi radi ohranjenega *ü* (*ü*), ki v najstarejših izpos. še preide v *y* > *i*.³

III.

Refleksi roman. palataliziranih konzonantov iz vlt. konz. +*i* (klat. konz. +*i* ali konz. +*e* pred vokalom.)

1. Rom. *ts* (= *c*) < vlt. *tî*; sl. *c*, *č* (*c'*).

13. — Proces palatalizacije in asibilacije je tu bistveno soroden z onim, ki smo ga omenili pri lat. *ke-*, *ki-* (1). Tudi tu se križata slov. in rom. tendenca. Stvar je tu v toliko drugačna, da palatalizacija etimološkega *t'* (*tî*) in *d'* (*dî*) ob nastopu Slovencev v slovenščini še ni bila zaključena, kar za *d'* dovolj dokazuje različni razvoj v sl.-kajk.-čak. na eni in v štok. na drugi strani.⁴

Da se je torej mogla v nekaterih starih izposojenkah izvršiti asibilacija šele v slovenščini, je s slovenskega stališča gotovo mogoče. Drugo vprašanje pa je, je li to bilo mogoče tudi z romanskega stališča, to se pravi, je li verjetno, da tudi v romanščini koncem 6. in v 7. st. vsaj v nekaterih retorom. dialektih

¹ Berneker pomena „Fußdaube“ ne navaja; Miklosich (EW s. v. *donga*) smatra besedo v tem pomenu za izposojenko, ki se je asimilirala domači besedi; dvomi, da bi bila beseda iz nemšč., drugačnega vira pa ne navaja. Da je beseda izposojena, in sicer iz rom., za to govori predvsem *ò* v gorišč. obliki, ker iz nazala bi tu pričakovali najbrže *u* ali vsaj *ó*.

² Prim. Gr. Gr. I² 679.

³ Prim. Jag. Zbor. 42 sl., 45 ss; Ramovš, Slavia I 27 ss., RES III 48 ss.; — Skok, ČSJKZ III 25; Vondrák, Vgl. Gr. I² 131, Aksl. Gr.² 80 sl., Meillet, Slave Comm. 48. 51 itd.

⁴ Ramovš, Gram. 258, 262 ss., Slavia I 28 sl., 231; RES III 48 ss; Meillet, Slave Comm. 84 sl.

asibilacija še ni bila izvršena, kakor je domneval Ramovš.¹ Začetki asibilacije segajo v vlat. v 2. st. po Kr. in jo je smatrati, v kolikor je vprašanje doslej raziskano, vsaj za *tī* v 2. polovici 5. stoletja v splošnem že za zaključeno² in je torej proces tu nekoliko starejši nego pri *ke-*, *ki-*; ugotovljeno je tudi, da je stopnja *t' < ki* starejša nego pri *ke-*.³ Nekoliko pozneje nego sicer je nastopila asibilacija bržkone za *r* in *s*, kjer ostaneta lat. *tiu*, *diu* in tudi prvotni *-ttiu* nekoliko dalje dvozložna;⁴ *n* pred *tī*, *dī* pa procesa v ničemur ne ovira. Za visoko starost asibilacije govori tudi okolnost, da celo v tako konservativni pokrajini kakor je Dalmacija najdemo v vlat. napisih zgodnje sledove asibilacije.⁵ Zato je tem manj verjetno, da bi bil na meji 6. in 7. stoletja obstojal v rom. govorih sedanje Slovenije in ob njenih mejah še neasibiliran *t'* ali celo *tī* itd.

14. — Slov. *č* (*ć*) v starih izposojenkah < rom. *t's'*. — V romanščini je rezultat iz vlat. *t'* (*tī*) za akcentom v splošnem *č* (*ts*) in to vsekakor že zelo zgodaj.⁶ Tudi izposojenke v sl. imajo večinoma *c*, ki ga je slovenščina podedovala iz psl. *c* (2. palataliz.) Vendar imajo nekatere zelo stare izposojenke, zlasti iz toponomastike, *č*. Da romanščina ni v teh slučajih nikdar govorila *č* ali podobnega glasu, dokazujejo današnje rom. oblike s *c*. Poleg tega imajo jugozap. sl. narečja *c'*, ki kaže na starejšo stopnjo *t'*. Odkod in zakaj ta *č* (*c'*), ni prav jasno. Učena lat. oblika *Sontius*, ki je po Skokovem mnenju⁷ obstojala poleg vulgarne oblike **Isontso* (prim. it. *Isonzo*, furl. *Lisunz*, *Lusinz*) in ki naj bo podlaga za sl. *Soča*, nam sicer pojasni odsotnost začetnega *i-*, za postanek sl. *-č-* pa ne more imeti onega pomena, katerega ji pripisuje Ramovš, ki izvaja sl. *Soča* naravnost iz lat. *Sontius*.⁸ Predvsem je malo verjetno, da bi bili Slovenci tako važen in običajen pojem kot je geografsko ime reke sprejeli v učeni obliki od oglejskih latinizatorjev in ne naravnost od svojih romanskih sožiteljev ali mejašev v vulgarni obliki. Take učene vplive, ki so seveda mogoči, razumem tako, da so se izražali direktno v vulgarni romanščini in šele posredno morda v slovenščini, da je n. pr. pod vplivom učenega *Sontius* nastala poleg *Isontso* tudi še vulg. oblika **Sontso*, ki se ni ohranila v romanščini, pač pa v slovenščini. Pa tudi v slučaju, da smo dobili ime učenim potom, si vkljub spoštovanju do oglejskih svečnikov ne morem prav misliti, da bi bili izgovarjali skupino *-tiu* v *Sontius*, *Parentium* i. p. s *tī* ali *t'* ali

¹ Slavia I 1 c.; RES I. c.

² Rom. Gramm. I 328, 427; Einf.³ 174.

³ ibid. 161.

⁴ ibid. 174.

⁵ Skok, Pojave 39.

⁶ Rom. Gramm. I 427 sl.; Gr. Gr. I² 474 sl.; Einf.³ 162.

⁷ ČSJKZ III 30, 151.

⁸ Gram. 262.

celo dvozdložno, kakor v klas. latinščini, in da bi se bil iz tega **tj* ali **t'* razvil organsko sl. *ć*, *č*, kakor iz etimološkega **tj*.¹ Znano je namreč, da Romani v vseh dobah, tudi danes, izgovarjajo latinske besede na romanski način. Ako je bila torej asibilacija vlat. *t'* koncem 6. stoletja izvršena — in o tem skoro ni mogoče dvomiti — so govorili oglejski latinisti tudi latinizirana imena *Sontius*, *Parentium* i. p. z asibiliranim *ts* svoje vulgarne govornice ali s kakim drugim sličnim glasom, ki so ga poznali v vulgarnem govoru kot refleks vulgarno-latinskega *t'*, torej **Sontsus*, **Parentsum*, ali pa pod vplivom optične slike morda **Sontsius*, **Parentsium*, prim. pisavo *Sontius*, *Isontius*,² *Parentium*, *Parenciane*.³ Da bi bil mogel nastati iz takega **cj* (*tsj*) v stari slovenščini *ć*, *č*, je prav tako neverjetno, kakor substitucija romanskega *c* (*ts*) s slovenskim *ć*, *č*; mlajše izposojenke ohranijo to neorganično rom. skupino v neizpremenjeni obliki (prim. 18 b).

Za sl. *ć*, *č* je treba torej iskati drugačne razlage. Pri presoji tega vprašanja ne smemo pozabljati, da se asimilatorični in slični procesi vršé zelo počasi, stopnjema. Ako torej smatramo rom. asibilacijo v 6. stol. za dovršeno, s tem še ni rečeno, da se je tedaj že izgovarjala afrikata *ts* z izrečno današnjo akustično vrednostjo. Jasno je, da iz *t'* ni mogel nastati hipoma v nekem času sedanji *ts* z izrazitim frikativnim elementom in s hipno totalno izgubo palatalizacije; to bi bil naravnost neverjeten skok v celem razvoju. Med *t'* in *ts* so bile gotovo razne prehodne stopnje. Ako nastavimo na meji med 6. in 7. stol. v romanščini vmesno stopnjo **t's'* z zelo slabotnim frikativnim elementom, so mogli Slovenci ob svojem prihodu substituirati ta glas s *t'*, ki se potem obenem z etimol. *t'* < *tj* razvije v *ć*, kateri na jugozap. ostane, drugod pa preide v *č*.⁴ V romanščini nastopi v nadaljnjem razvoju depalatalizacija — pojav, ki se izvrši tudi sicer v mnogih slučajih⁵ —, frikativni element pa se ojači in dovede ponekod do popolne izgube zapornega elementa⁶.

Na isti način kakor geogr. imeni *Soča*, notr. *Sūča*, Morph. 430 *Suča*, Mat. I 336 *Soča*, *Šoča* (*s-č* > *š-č*) < **Sōča*, < **Sōt'a* < stfurl. **Sont's'o* in *Poreč* < **Poreč* < **Poreč'b* < ilir.-rom. **Parent's'o* si je treba tolmačiti tudi *Koroško* < **Korōčisko* < **Korōč'b* — < ilir.-rom. **Karant's'a* = *Carantanum* + *Carintia*.⁷

¹ Prim Ramovš I. c.

² Kos, Grad. I 4, 329.

³ ibid. 30, 86, 100.

⁴ Prvotno sem mislil, da bi bila mogoča direktna substitucija romanskega **t's'*, s slov. *č*, toda temu se protivijo oblike s *ć*, ki ne more biti šele sekundaren iz **č* in je razumljiv samo iz *t'*, na kar me je opozoril g. prof. Ramovš v ustnem razgovoru.

⁵ Prim. Franz. Gramm. I³ 147.

⁶ Prim. Rom. Gramm. I. 427 sl.; za retorom. Gartner, Ratorom. Gramm. 176 sl. (-*itia*).

⁷ Ramovš, Slavia I 28.

15. a) — Ali spadajo sem tudi nekateri stari apelativi, je težko reči. Moderna retoromanščina pozna namreč dialektično izreko *č* in sicer povsod tam, kjer najdemo *š* < *s*; oba pojava, ki sta si sorodna in vsekakor razmeroma mlada, sta tudi v furlanščini dobro znana,¹ zato je razumljivo, da imajo tudi nekatere mlajše izposojenke v sl. *č*. Prim. *kóča* < furl. *cóce* < *cutia* REW 2369;² — rez. *néča* < furl. *gnezze*, *gnece* < *neptia* REW 8593; — Morph. 403 *pàlač* < furl. *palazz*, it. *palazzo* < *palatium*; — Morph. 388 *pòč* „vodnjak“ < furl. *pozz* < *puteus* i. dr.

b) V nekaterih apelativih, ki jih treba že radi velike razprostranjenosti smatrati za prilično stare, je treba morda razumeti *-č-* tako kakor v slučajih *Soča* itd.; prim. *palaca* (spol pač po „hiša“), *paláč* < ilir.-rom. *palat'so* (gl. zg. *pàlač*); — *péča* < ilir.-rom. *pef'sa* < gal. *pettia* (REW 6450), morda tudi *plôča*, Morph. 430 *plüóča* < ilir.-rom. ali sfurl. *plat'sa* < *platea*?³

16. — Običajnejši je tudi v izposojenkah *c*, kakor v sev.-it.-furl., v kolikor se tu ni poenostavil v *s*; v tej najmlajši obliki mi ni znana nobena izposojenka. Prim. *cuka* < ben.-it. itd. *zucca* < **cuza* (po metatezi) < *cututia* (prim. zg. *koča*); — notr. *fórca* < ben.-trž.-it. *forza* < **fortia* REW 3455; — notr. *krjánca* „vljudnost“, „olika“, Morph. 435 id. < ben.-trž.-it. *creanza* < frc. *créance* < **credentia*; — *máca* < furl. *màzze*, it. *mazza* < *mattea* REW 5425; sem spada tudi *macôla*, notr. *macûata*, Morph. 435 *macûóla*, Nem. II 40 *macôla* > ben. *mazzôla* ali sfurl. **mazzola* (sedaj *mazzuèle*) < **matteola*; prim. LMS 1892, 18; — rom. oblike imajo *ts^x* iz *mazza*; — *néca* (LMS 1896, 157) poleg rez. *néča* (gl. zg.); — Morph. 399 *pacún* „Schilfrohrgeflecht für die Seidenraupen“ < furl. *pezzòn*, spada najbrže k gal. **pettia* in ima *zz* od tega (**tti*); — Morph. 436 *pitánca* „Speise“, Mat. I 435 *pjatanča* < furl. *pitance*, *-ze* < it. *pietanza* (> frc. *pitance* i. dr.) od *pietas*; v sl. gre obenem za naslon. na *pitati*; — notr. *ráca* „pleme, zarod“ < furl. *razze*, ben.-trž.-it. *razza* itd. < *generatio* REW 3722; — notr. *štráca* „cunja“, Morph. 431 id. < furl. *strazze*, ben.-trž. *straz(z)a*, (it. *straccio*) od *distractiare* REW 2692 ozir. *distractio* 2693; — *štrúc* (liter.) > it. *struzzo* < *struthio*; — notr. *užánca* „običaj“, Nem. II 48 id. < ben.-trž.-it. *usanza* (**ūsare* REW 9093) i. dr.

17. — Pred naglasom je rezultat iz *t'* za konzonanti v romanščini splošno isti kakor za naglasom, z nekaterimi izjemami v it.,⁴ torej *ts*, in tako tudi v sl. izposojenkah *c*, prim. notr.

¹ Prim. Rom. Gramm I 428; Slawod 51; Rätorum. Gramm. 176 sl. (*-itia*); — prim. tudi za *š* (*s'*) < *tš* (ali iz *s* < *ts*?) Battisti, Beih. 49 zur ZRPh. 18: *pjas'a*; 21: *čavš'al*.

² It. *coccia* (Štrek., ASPH. XII 459) ne spada sem, temveč k rom. družini *cochlea* **cocia* REW 2011.

³ Plet. primerja kor.-nem. *ploutsche* „Krautblatt“, ki po pomenu ne ustreza; notr. govori poznajo tudi dimin. *plščka* < **plòčka* „plošnat kamen“, s kakršnimi igrajo slično kakor s kroglami (balin).

⁴ Rom. Gramm. I 428.

vancat (< **vancât*) „prihraniti, prištediti“, Morph. 491 id. < furl. *vanzá*, ben.-trž. *vanzar*, it. *avanzare* < **abantiare* REW 5.

18. a) Med vokali pa se tudi tu pred akcentom izvrši prehod T > M, in sicer po Meyer-Lübke-ju že v vlt. na stopnji *tsi*, ki da že v vlt. *dzi*, *zi*, *z'*, čigar nadaljnji razvoj sovpade z *z'* < *si*,¹ torej it. *dž*, sev.-it.-furl. *z'*, *ž*, in iz tega sl. *ž*. Toda v tej normalni obliki imamo samo novejšo notr. izposojenko *ražūān*, *ra* (imeti *ražūān* = imeti prav), Morph. 400 *ražūn*, Mat. I 249 *ražūn* < furl. *rasōn*, *re-*, ben.-trž. *ražon*, it. *ragione* itd. < *ratione* REW 7086. Iz iste lat. podlage pa imamo tudi *račūn*, čigar neposredni rom. vir je torej drugačen nego za *ražūn* in iz druge dobe.

Sl. *račun* je pravzaprav novejša, literarna beseda (v notr. govorih se večinoma glasi še z *u*, ne z *ü*, kar govori proti visoki starosti); sumim, da smo si jo izposodili iz sh., res popularna oblika je še danes *rajtanga*, ki je sicer v zadnji instanci istega izvora, a smo jo sprejeli preko nemščine. Sličen razvoj iz *tī*² imamo tudi v *štacūn(a)*, notr. *štacūna*. Bartoli² smatra oboje za it.-ben. trgovska izraza, ki so jih zanesli v srednjem veku trgovci na Balkan. Za *statiōnem* ima stit. *stazzo* z analog. *zz* (= *ts*) iz *stazzo* (< nominat. *statio*), prim. tudi obwald. *štitsun* itd. REW 8234; za *rationem* pa REW 7086 ne navaja it. ali ben. oblik s *ts*. Organične so oblike s *ts*³ samo v ilir.-rom. ozir. v stdalm., kjer *tī* v nobenem slučaju ne preide v medijo ter da povsod rezultat *ts*,³ oziroma v poznejšem razvoju *s*, prim. vegl. *rasaun*, *stasaun* < **ratson*, **statson* (REW l. c.). Ako je torej za *štacūna* mogoč it.-ben. ali retorom. izvor, moramo to za *račūn* odklanjati, dokler nimamo v ben.-it. ugotovljenih oblik s *ts*; it. *razione* je učena oblika (gl. spodaj) ki bi tudi v sl. obliki ohranila *cj* in tudi radi pomena ne more priti v poštev. V vsakem oziru zadovoljiva je razlaga, da smo dobili besedo od Srbohrvatov, ki so jo sprejeli iz stdalm. na stopnji **ratson* ali **rat's'on*, kjer se potem v sh. razvije *č* na isti način kakor v primerih s *tī*. Ako bi hoteli poseči še v starejšo ilir.-rom. dobo s *t'* ali *tī*, bi morala biti beseda znana tudi drugod pri Slovanih in bi bilo morda pričakovati *o*⁴ < *a*⁴; sicer je pa *a*⁴ utemeljen že po disimil. napram. *ó* (*ú*) v sledečem zlogu. — Razlika med *č* in *c* v *račun* in *štacuna* je morda šele sl. — sh.: *c* v *štacuna* je lahko nastal po disimilaciji *št* — *č* > *št* — *c*, prim. sh. *stacūn*, ako je namreč istega izvora kakor *račun*; ako pa je ben.-it. izvora, je razlika lahko kronološka in torej utemeljena že v romanščini.

Poleg *štacūna* imamo iz iste lat. podlage tudi notr. *štajūān* „ugoden čas“, „letni čas“, ki je lahko istr.-it.⁴ ali pa furl. *stagion*

¹ Rom. Gramm. I 429; Gr. Gr. I² 680.

² Jag. Zbor. 45.

³ Dalm. II 366.

⁴ Ive 94, 112, 129 (nm 53–59); *rajón*, *stajón*.

(poleg organ. *stasòn*); ta furl. oblika z *-gìon* je seveda italijanizem in se izgovarja z istim glasom kakor *gia-* < *ga-* (prim. *ki* se v furl. in tudi sicer v retorom. izgovarja skoro povsod *dì* ali celo *i*;¹ tudi tam, kjer je ta grafični *gi-* drugačnega izvora, se v izgovoru približuje dostikrat glasu *j* ali *d*,² ne glede na to, da se tudi *i* razvije deloma drugače nego *dì*, *gì*; ta *dì* ali *i* sprejmejo Slovenci kot *j* in tako si je treba razlagati primere s sl. *j* < rom. *dž*, ki jih navaja Štrekelj LMS 1894, 17. s. v. *jarina*, kjer torej ne gre za prehod rom. *dž* > sl. *j*, temveč za substitucijo furlanskega *d'* (*i*) s sl. *j*. Slednjič je treba razumeti na isti način tudi istr.-it. primere *stajon*, *rajon* i. p. (gl. zg. 18 a), kjer je *j* retorom. ali istr.-rom. refleks za knjiž.-it. *dž-*, ki se substituirata z *d'*, *i*, ker ti dialekti ne poznajo glasu *dž*.³

b) Mlajše in učene besede ohranijo skupino *tsj* pred vokalom (iz lat. *ti-* pred vokalom), kar odgovarja izreki šolske latinščine. V tej neorganični obliki imamo tudi nekoliko mladih izposojenk. Prim. *lecjân*, notr. *læcjan* < **lenzjan* (z izpadom 1. *n* po disimilaciji) < furl. *lanziàne* (poleg *genziàne*) ali it. *lenziana* < *gentiana* REW 3735 a;⁴ — Morph. 411 *požecjûn*, *rawolecjûn* i. p.; v posameznih slučajih, kakor *štacjôn* i. p., je posredovala nemščina. Prim. tudi *Škocjan* < **Šnkocjan* < *San Canzian*.

c) Neorganičen je tudi *ž* v rez. *mundižja* (Mat. I 1065), kakor že v furl. *mondísie* (Pirona 260; *s = z'*) < *mundítia*; prim. organ. it. obliko *mondezza*.

2. Sl. *č*, *c* < rom. *č*, *c* < *k* < *ki*.

19. — Skoro v vsej Romaniji je rezultat iz *ti* in *ki* isti (*ts*), ker se oba glasova srečata na stopnji *t* ter v nadaljnjem enako razvijeta. Ker pa je poleg srednje Italije tudi v Reciji rezultat različen in nas tu zanimajo predvsem izposojenke iz furlanščine, navajam primere ločeno.

Razlika med razvojem lat. *ki* in *ti* je utemeljena vsekakor v tem, da je rom. asibilacija pri *ki* nekoliko mlajša nego pri *ti*.⁵ Vendar ta časovna razlika ne more biti velika in je ob prihodu Slovencev tudi pri *ki* asibilacija brez dvoma že zaključena.

V Toskani in Reciji je končni rezultat isti kakor iz lat. *ke-*, *ki-*, torej *č* napram *ts* < *ti*;⁶ furlanščina pa ima poleg *č* tudi mlajše ben. sibilante (*ts*, *s*).⁷ Razlika med *ki* in *ki*^z v

¹ Gl. primere pri Gartnerju, Handb. 190 sl., Gr. Gr. I² 627.

² Prim. Pirona 180 v opazki k črki *g*.

³ Prim. tudi Slawod. 54; enako substitucijo najdemo tudi v istro-rum.

⁴ Drugače Ramovš, Gram. 97: *læcjan* < *ælçjan* < *encjan* < nem. *Enzian*, kar je prav lahko mogoče. Sicer je pa tudi furl. *anziàne* in it. *enziana* najbže izpos. iz nemšč.

⁵ Prim. Einf.³ 174; Gr. Gr. I² 472 sl., 474 sl.; Rom. Gramm. I 433 ss.

⁶ Ibid.; Gartner, Handb. 202; Rätorom. Gramm. 174 sl., refleksi lat. *glacia* (*glacies*).

⁷ Rätorom. Gramm. I. c.

splošnem tu ne pride v poštev in tudi za konzonanti je v retorom. isti rezultat kakor sicer. Izposojenke s *-č-* so torej v splošnem furlanskega izvora. Prim. *brâc*, notr. *brâc*, Morph. 404 *brâc* < furl. *braç* < *brachiu*; — notr. *fáčou*, gen. *-ûta*, *-ûta* < *façul* (poleg *fazzul*), ben. *faciòl*, *faziòl* < *facia* + *eolu*; prim. tudi Morph. 403 *fâclet* < furl. *fazzolètt* z ben. *ts*; — *hlâca*, *hlâce*, notr. *htâ-* < **klača* < stfurl. **kalča* (sedaj *çhalze*, toda prim. engad. *Koča* Rom. Gramm. I 434) < *calcea*;¹ — *jeriça* < furl. **riç* (sedaj *rizz* z ben. *ts*), it. *riccio* itd. < **ericius* poleg *-icius* REW 2897 z naslon. na sl. *ježica*;² — *pogaça* (12 b) i. dr.

Vrč < *vrčb* je morda starejši nego nastop Slovencev, torej iz balk.-rom. **urku* < *urceü*.³

Çutara je rum. izvora, najbrže iz istr.-rum., dasi v istr.-rum. glosarijih, kolikor jih imam pri rokah, izraza ne najdem; morda smo dobili besedo iz sh., ta pa iz dak.-rum. *ciutară* < **ciutulus* (prim. it. *ciotola*) < *kottylos* REW 2290; Puşcariu, Rum. EW 33, št. 282.

Etimološki nejasen je *morač*, *komorač*, *koromač*; morda je podlaga ilir.-rom. **amaraku* < **amaraceus* poleg *amaracus*?

20. a) — Tudi za izposojenke z ben. *ts* je v splošnem vir furlanščina, kjer so ben. sibilanti poleg prvotnega *ç* dovolj običajni (gl. zg. 19). Prim. *celin* < furl. *azzalin* (*açalin*; prim. ASPH. XIV 519) od *aciiale* REW 103; — Morph. 428 *fêca* „Pressgerm“ < furl. *fêzze*, *fêce* (it. *feccia* itd.) < *faecia* REW 3139; — notr. *kociâta*, *ka-*, Morph. 435, Phon. 144 *kowciêta* „nogavica“ je kot trgovski izraz najbrže iz ben. ali it. *calzetta*; predmet sam med ljudstvom pač ni še dolgo znan, zato dvomim, da bi bila podlaga stfurl. **kaltseta* (sedaj *çhalzête*) od *calcea* (prim. zg. starejšo izpos. *hlače*); — *ocêt* < *ocêl* < furl. dial. **azzel* < *aciiale* (prim. zg. *celin*);⁴ — *štréca* (LMS 1896, 164) < furl. *strêzze*, *strêce* (it. *treccia*) < **trichea* (+ *strazza*?) REW 8893 i. dr.

b) Mlajše, učene rom. besede imajo tudi tu šolsko lat. izreko *tsj*; med izposojenkami pride tu v poštev notr. *gácja* „akacija“ < ben.-trž. *acázia* + *gazía*, prim. REW 58 *acacia* in

¹ Skok, Slavia I 488 smatra za podlogo radi *h* < *k* furl. *k'alča* z že palataliziranim *k'a-*, kar pa *h* < *k* še ne pojasnjuje in je z ozirom na visoko starost izposojenke tudi več nego dvomljivo (prim. 7 ss); za visoko starost govori pred vsem znana metateza *kal* < *kla* in ni izključeno, da smo dobili besedo že iz balk.-rom. **kalk'a*.

² Stfurl. **erizzo* ali it. **iccio* ni potreben za sl. obliko, ki je razumljiva že iz naslon. na *ježica*; prim. Štek, Jag Zbor 711.

³ *Sisak* < *Sisciae* (prim. Skok, ZRPh. 36, 654) še ne dokazuje, da je palatalizacija lat. *kj* na Balkanu znatno mlajša nego sicer, ker gre tu lahko za substitucijo sufiksa *-ciae* s hrv. *-sak*, ozir. za rekonstrukcijo iz lok. **Sisce*.

⁴ *e* < *â* je znan v retorom., tudi v furl. n pr. v Čedadu, torej v neposredni bližini Slovencev. prim. Gartner, Handb 124. Ker je beseda zelo stara, smo jo morda dobili že na Balkanu in bi bil v tem slučaju *e* < *a* lahko trako-ilirskega izvora, prim. Oštir, Apx. apb. cr. I 100. — Bartoli, Jag. Zb. 55, opozarja tudi na možnost naslonitve na suf. *-eriu* — Stvn. *ecchil* zadovoljuje glede *e* in *c*, ne pa glede *o-*.

grš. *acacia*; — poleg *gácja* je znan tudi notr. mask. *gàc*, Morph. 390 *γàc* (spol po „hrast“ i. p.?)

21. — Skupina *šč* (< *ski* na roman. ozemlju, kjer imamo *č* < *ki*) ponekod ostane, večinoma pa se asimilira v *šč*, š.¹ Za izpos. prim. notr. *fáša* „spodnji, barvasti del stene“, Morph. 428 *fáša* „Binde“, Nem. II 53 *fáša* < furl. *fásce*, *fasse* (= *fáše*), ben.-trž. *fassa* (= *fáša*), it. *fascia* < *fascia* REW 3208; prim. tudi *fášč* str. 49.

Bisága z *-g-* ne poteka direktno iz lat.-rom. *bisacchium*, ker imajo vse rom. oblike bolj ali manj organske reflekse z asibiliranim *ki* (prim. REW 1121); Bartoli, Jag. Zbor. 60, domneva naslon. na grš. sinonim *σάγη*.

3. Sl. *j*, *ž*, *z* < rom. *i*, *d*, (*d*)*ž*, (*d*)*z* < vlt. *d* (lat. *ge*, *gi*, *i*, *dī*, *gi* in grš. *ž*).

22. — Omenili smo že (6), da je stopnja *d* < lat. *ge*, *gi* dosežena že v vlt. in da nadaljni razvoj sovpadе z *d* < *i*, *dī*, *gi* in grš. *ž*.

Asibilacija vlt. *dī* pa v podrobnem nikakor ni še povsem pojasnjena. Predvsem ne smemo razumeti tu „asibilacije“, ki o njej govore lat. gramatiki, v istem smislu kakor pri *tī*, kjer je že v vlt. ugotovljena stopnja *ts*, temveč imamo opraviti tu z vlt. *d* ali morda celo *dī*.² Dalje se vsiljuje vprašanje, ali niso v vlt. in zgodnji rom. vsaj lokalno obstojale vendar še razlike med prvotnim *i*, *dī*, *gi*, *ge*, *gi*. V splošnem je rezultat pač isti,³ in sicer imamo *dž* ozir. *ž* ne le na ozemlju, kjer najdemo *č* (*š*) iz lat. *k*, ampak tudi v franc. in portg. V sev.-it. (ben. itd.) imamo tu paralelno z *s* (< *ts* < *t*) z (< *dz* < *d*), ki v mnogih slučajih izpodrine starejše retorom. reflekse v furl.; ta z pa potem zopet lahko napreduje do *ž*, kakor prvotni *s* do *š*.⁴

Zanimajo nas predvsem ben. in furl. refleksi. Ben. ima povsod (*d*)*z*, v furl. pa jе slika zelo pestra. Predvsem ostanejo lat. *ja-*, *jo-*, *jū-* ohranjeni.⁵ Da pa je *i* tudi pod drugačnimi pogoji mogoč, kažejo furl. *arint* < **ariint* < **ardent* < *argentu*, *int* < **iint* < *dent* < *gente* i. dr. Dalje uče retorom. oblike, da se je moral medvokalični *gi* prvotno razlikovati od *dī*;⁶ iz *gi* je tudi tu *i*⁷ splošno retorom. refleks; za konzontanti smatra Gartner⁸ *dž* < *gi* za normalni refleks, toda furl. *agnul* < **an'el* < **andelu* (gl. sp. 23 d) dokazuje, da je neasibilirani *d*, *i* mogoč tudi v tej poziciji. Sicer pa moremo pri vseh primerih, ki jih

¹ Prim. Romm. Gramm. I 399 sl.

² Einf.³ 174.

³ Einf.³ 165, 174 sl.; Rom. Gramm. I 429 ss; Gr. Gr. I² 473, 475.

⁴ Prim. Gartner, Handb. 187 ss.

⁵ Prim. Rom. Gramm. I 330.

⁶ Einf.³ 175.

⁷ Handb. 202; Rom. Gramm. I 430 (corrigia).

⁸ Handb. 202.

navaja Gartner,¹ govoriti o asibilaciji v pravem smislu le pri *medius*;² že pri *hodie*³ je v furl. in drugod v retorom. rezultat *i*, da ne govorim o *hordeū* i. p., kjer ima furl. za *rdi* nepalatalizirani *d*.⁴ Pretežno ali vsaj poleg (*d*)ž etc. vidimo *i* tudi v *deorsum*⁵ in *jo-, ju-* v *jovia (jovisdia)*,⁶ *juvenis*,⁷ in tudi pri lab. + *i* v *pluvia*,⁸ ki je morda že vlt. *ploja*.⁹ Zdi se torej, da je v furl. vsaj dialektično in pod izvestnimi pogoji *i* normalni refleks nele za *ja-, jo-, ju-* in za medvokalčni *d^z(di)^z*, kjer je *i^z* splošno romanski,¹⁰ ampak tudi sicer, zlasti tudi iz medvokalčnega *^zd (di)*, kjer smatra Meyer-Lübke za organični rezultat asibilirani *^zdz*,¹¹ čemur pa se protivijo furl. oblike za lat. *hodie*.¹² Furl. in sploh retorom. oblike z asibiliranim (*d*)z, (*d*)ž bi bile torej v mnogih slučajih sekundarne, sev.-it., ki so izpodrinile starejši retorom. *i*, na kar opozarja tudi Gartner;¹³ *i* potem lahko izpade, zlasti za *e, i*, pa tudi sicer. Pod kakimi pogoji nastopi oziroma izostane v retorom. asibilacija je vprašanje, ki bi ga bilo treba še temeljito raziskati. Toliko se mi zdi gotovo, da tam, kjer ima furl. sedaj *i*, palatalizacija ni mogla dospeti dalje nego do *d* ali *dj*.

Ramovšev zaključek, da se je v slučajih *Jurij* i. p. razvil sl. *i* iz še ne asibiliranega rom. *d* paralelno z idg. **di*¹⁴, se mi zdi torej povsem točen; mogoče pa je tudi, da je *i* < **d* že furlanski, ker smo dobili besedo vsekakor šele s krščanstvom, torej najbrže ne pred 8. stoletjem.

23. a) *J* < stfurl. *d* ali *i* imajo torej stare izposojenke, n. pr. že navedeno osebno ime *Jurij*, notr. *Jürä* < **durd*¹⁵ < stfurl. **dordo* < *Georgiu*;¹⁶ — *Matajür* < **Motajur* (po vok. harmoniji **o-a > a-a*) < **Mōtmajur* (z izpadom drugega *m* po disimilaciji) < furl. *Mont majör*, torej že s furl. *-i-*, ali iz stfurl. **Mont madör*;¹⁷ — *Oglej* < **Ogglej* < stfurl. (7. stol.) **aguleja* ali **aguleda*

¹ o. c. passim.

² Handb. 200 sl.

³ ibid.

⁴ Prim. tudi Rom. Gramm. I 431.

⁵ Handb. 164.

⁶ ibid. 158 sl.

⁷ ibid. 112 sl.

⁸ ibid. 201.

⁹ Prim. Einf.³ 167. O *i* < *dj* v ilir.-rom. (dalm., rum.) prim. tudi Skok ČSJKZ III 151.

¹⁰ Rom. Gramm. I 431; Gr. Gr. I² 475.

¹¹ Rom. Gramm I 429.

¹² Handb. 200 sl.

¹³ o. c. 199.

¹⁴ Gram. 250 ss., 263; Slavia I 28 ss., 231; RES III 48 ss.

¹⁵ Prim Ramovš, RES III 48 ss.

¹⁶ Današnja furl. oblika *Zorz* (> rez. *Žorč*, prim. Mat. I 631) bi bila torej sekundarna. sev.-it. (ben.).

¹⁷ Razvoj je morda tudi drugač. n; beseda se je mogla v furl. in v sl. po ljudski etimologiji nasloniti v 1. delu na *mato*^a, sl. dial. *matast* (= neumen, neroden), v sl. v 2. delu tudi na os. ime *Jurij*; furl. oblika *Matajür*,

< *aculeja* < *aquileia*;¹ — *Sempoláj* < **Šen Pelajb* < stfurl. **Sen Pelado* ali **S. Pelajo* ali morda naravnost iz cerkv. lat. *S. Pelag'us* s sl. razvojem *g' (gi) -d' -j*?² — *Trojan* < stfurl. **Tradano* ali **Traiano* ali dir. iz lat. *Traianus*.³ — Sem spada morda tudi *Horjul*, ako je iz *Forum Julii*⁴ ozir. stfurl. **Foroduli*, **Forožiuli*. — Ali spada tudi *Jakom* (ASPh XIV 244) < furl. *Jacum* med stare izposojenke, je dvomljivo; furl. oblika je že radi *-k-* najbrže iz it. *Giacomo*; glede furl. *j, d'* < it. *dž* prim. *štajuən* (18 a).

b) Od apelativov spada v staro dobo brezdvomno *grûj* < **grojv* < stfurl. **grondo*, **gronjo* < **grongius* < **congrius*⁵ (prim. REW 2144 *conger, grongus*); *u* < *o* govori za to, da smo dobili besedo morda iz sh. in je v tem slučaju lahko ilir.-rom. izvora.

c) Nekateri mlajše, predvsem dialektične izposojenke, imajo *j* direktno iz sedanjega furl. *j*. Prim. *jōna* (ASPh XII 458). Morph. 428 *jūna* „Bundtram“ < furl. *jōne* (postverb. subst. od *iungere*); — **jōta* < furl. *jōte* < *jutta* (izvor neznan; prim. REW 4636); — rez. *just* (Mat. I 1421) < furl. *just*; — rez. *orlój* (Mat. 1247), *orlój* (1302) < furl. *orlōj* (it. *orologio*) < *horologium*; — Morph. 436 *prjūnta* „was man bei einer Teilung erhält“ < furl. *prionte, prejōnte* < **perjuncta*; — *rōja*, Mat. I 962 *rōa*, 1310 *rōja*, 450 *rōjica* < furl. *rōje, rōe* < *arrugia* REW 678.

Rez. *relijōn* (Mat. I 1043) je najbrže knjiž. it. *religione* v furl. izreki *relidōn*; prim. *štajuən* str. 62 sl.; na isti način je treba razumeti morda tudi rez. *orloj* (gl. zg.)

Majōlika, notr. *majūolka*, Phon. 137 *mejūolka*, *me-* je lahko dir. iz it. *maiolica* < *Majorca* REW 5248; beseda je tudi v it. mlada in je ohranila *i*, ker je bila sprejeta, ko je bil ves proces asibilacije že davno zaključen.

Sem spada morda tudi *jenár* (Morph. 399). Današnja furl. oblika se glasi *zenár* (> rez. *ženár*) < *jenuariu*. Ta furl. oblika pa je lahko šele sekundarna (ben.) in je morda v stfurl. eksistirala organ. obl. **jenár*, **inar* (prim. *int* < *gente*, *arint* < *argentu*). Mogoče pa je tudi, da poznajo furl. govori poleg *zenár* tudi **denár* z *d'* iz it. *gennaio*; prim. *štajuən* str. 62 sl.; sl. *jenár* pa je slednjič lahko kontam. iz furl. *zenár* + nem. *Jänner*.

Jenérál (Morph. 410) je kot vojaški izraz bržkone nemškega izvora in je v tem slučaju *j-* šele slovenski, iz *g* pred *e* (prim. *brejāše* str. 57). Ako je za goriš. narečja romanskega izvora,

ki jo navaja Pirona (p. 610) poleg *Mont majër* (p. 612) pa še ne govori brez-pogojno za tako naslon. v furl., ker so Furlani to obliko lahko dobili od Slovencev.

¹ Skok (ČSJKZ III 32) izvaja sl. *-j* direktno iz furl. *ī*, ne iz *d'*; obstoja pa še tretja možnost, da je furl. *ī* za *e* izpadel še poprej nego so si Slovenci besedo izposodili in da se je razvil sl. *j* šele sekundarno, v hijatu; Skokov zaključek glede starosti izpada furlanskega *ī* torej ni absolutno nujen.

² Prim. Ramovš, Gram. 85.

³ Prim. Skok, ČSJKZ III 32.

⁴ Prim. Cvetje, XI, 9.

⁵ Prim. Skok, ČSJKZ III 32; o problemu asibilacije ibid. 25, op. 9.

je treba razumeti *j*- tako kakor v *štajūn* (str. 62 sl.) in je torej knjiž. it. *generale* v furl. izreki z *d*. Beseda je tudi v romanščini mlada, učena (prim. franc. *général*) in torej ne moremo misliti na organ. furl. **ie*- ali **i*- < *ge*-.

d) Tu naj omenim še notr. *ánouc*, rez. *añul* (Mat. 1416 *agnule*, 1421 *agnulovi*, 1446 *agnolov*) in druge sl. dialektične oblike z *ie* < *ge*, za katere nastavlja Ramovš¹ sl. **anjel* (dir. iz lat. oblike); tu smatram *g'* ali bolje *d'* že za romansko podlago vsaj v jugozap. sl. govorih, ki so sprejeli besedo najbrže celo v furl. obliki z *n'*; prim. furl. *agnul* poleg *anzul* (Pirona 4), ki je lahko organična oblika iz **andelo* < *angelus*; suf. -*ulu* je stopil v furl. na mesto prvotnega -*elu*, ko je bila že izvršena palatalizacija *d'* ali *i* < *ge*; rez. *añul* je brez dvoma izposojenka iz moderne furlanščine.²

4. Sl. *ž* < rom. (d)ž, (d)z'.

24. — Izposojenke z *ž* < (d)ž (< d') potekajo iz različnih rom. virov. Furlanščina ima tam, kjer je nastopila asibilacija, (d)z, ki pa v mod. izreki lahko napreduje do z', ž, katerega sprejmejo Slovenci kot ž; iste reflekske pa ima tudi ben., tako da se ne da v vsakem slučaju absolutno določiti, je li neposredni vir ben. ali furl., zlasti ako beseda nima drugačnih tipično furlanskih znakov. O vprašanju, je li asibilacija v furl. v vseh slučajih organična ali šele sekundarna, prim. zg. str. 65 sl.

Z in ž se menjavata v izposojenkah iz ben.-furl., kakor v furl.³

a) Ben.-furl. izvora so na primer rez. *aržýla* „Ton“ (Mat. I 182, 314) < furl. *arzile* < grš.-lat. *argilla*; — *mižòl*, *mu*-, rez. *mužùl* (Mat. I 166, 319, 514 itd.) < furl. *muzùl*, *musùl* < stben. *muzuol* < *modiòlu* REW 5628; prim. organ. furl. *mujùl* „pesto“;⁴ *skléža*, Morph. 430 *skliéža* < furl. *scèlese* (= *skléze*) < *schidia*; prim. it. *scheggia* (REW 7689);⁵ — rez. *varhúnžja*, *ver-* (Mat. I 1397) < furl. *vergogze* (+ it. *vergogna*?) < *verecundia*;⁶ — *ženar* (ASPh. XIV 234), rez. *žanár* (Mat. I 138) < ben.-furl. *zenâr* < *jenuariu* (prim. *jenár* 23 c); — *žára* < ben.-furl. *zàre* ali it. *giara* < arab. *g'arrah* REW 3944; — *žernáda*, *žr-*, notr. *žrnáda*, Morph.

¹ Gram. 235.

² Glede palatalizacije sl. skupine *nge* > *nže* namesto normalnega **nje*, o kateri govori Ramovš na istem mestu in na str. 244, pripominjam, da v notr. govorih (Pivka, Košana) *n* ne ovira normalnega razvoja, prim' *štebje*, *u uðròðjè* i. p., kakor *najitè* (= *nogé*), tako da je notr. *añoŭc* nastal lahko tudi organično iz *an'eŭc* < **angelc*

³ Prim. Gartner, Handb. 201 (media).

⁴ Rom. (d)z' je pač iz organ. *dz* v *módus*, ker je *j'* < *dj'* splošno rom.

⁵ V skupini *skl* je v furl. analogičen po *skl* < *sl*. — K istemu korenu (*schidia*) spada morda tudi *ščindra*, *šk-* < ben. *ščendza*? (Prim. Štrek. ASPh. XII 470)

⁶ *n(d)z* < *ndj* je v furl. očitvidno organičen; sicer ima rom. tu pretežno *n'*, prim. it. *vergogna*, franc. *vergogne* (REW 9225: Rom. Gramm. I 431.)

438 *zrnáda*, *žr-*, Nem. II 41 *žurnáda* < ben.-furl. *zornáde*, trž. *giornada* (it. *giornata*) < **diurn-ata* (REW 2700 *diurnum*); — *žqnta* < furl. *zqnte* (it. *giunta*) od *jungere*; — rez. *žowát* (Mat. I 411) < ben.-furl. *zová*, it. *giovare* < *juvare*; — rez. *žujät* (12); — *Žvan* < ben.-furl. *Zuàn* < *Joanne*¹ i. dr.

b) *Kvīnc* ima -č, ki je razumljiv na neposrednem koncu besede, kakor že v furl. -c (-č) iz prvotnega -(d)zo, -(d)žo, prim. furl. *cuinz* < **kondz(o)* < *congius* REW 2146; prim. tudi *kunc* (ben.-čed.-rok., ASPH. XIV 230) iz starejš. furl. *conz*, *cunz*.

c) *Košàn* < furl. *cossàn* < *quottidianu* (REW 6973) je v furl. nekoliko nejasen. Po izpadu mednaglasnega *i* bi pričakovali po asimilaciji **kodjanu* < **quottidianu*, torej v furl. refleksi za *d*; očitno se je tu radi *tt* izvršila asimilacija v nasprotnem smislu, *ttđi* > *ttj*, torej **kottjanu* > *kotsan* in s poenostavljenjem afrikate *ts* v *s* *cossàn*, t. j. v sev.-it.-furl. izreki *košan*.

25. — Pri drugih izposojenkah z *ž* se neposredni vir ne da tako lahko ugotoviti. *Lopīž*, -*iš* je najbrže iz istr.-rom. *lupiz'u* < *lapidu* < *lapideu* REW 4899 ali pa iz ilir.-rom. (dalm.), prim. Jag. Zbor. 34, Dalm. I 259, II 26; v obeh slučajih je beseda, kakor se zdi, literarna (Caf, Valj.-Rad) in smo jo dobili najbrže iz sh. — Znake visoke starosti imajo: *spūžva* (iz sh.?) < **spōžva* < sev.-it.-furl. *sponza* ali iz ilir.-rom. **spondža* < *spongia*;² — *žûk(v)a*,³ cksl. *žukš*, sh. *žuk*, *žukva*, *žukva*⁴ < **žqk-* < ilir.-rom. *džunko* ali it. *giunco*, ben. *gionco* (iz it.), furl. *zqncli* < *juncus*; — *žid(ovinš)* < ilir. rom. **džudeo* ali iz it. *giudio*; prim. tudi furl. *zugio*, *jugio* < **đudieo* < *judaeus*.

26. — Izposojenke z *z* so zopet ben.-furlanskega izvora, morda nekoliko starejše nego one z ben.-furl. *ž*. Prim. notar. *brzuata* < furl. *verzqtt* od *vërze* < **viridia* (< *viridia*) REW 9367; — *koréze* (poleg *korēž*, -*eš*) < ben.-furl. *corèze* (< ben. *corèza*) < *corrìgia* REW 2253; — *mezána*, *ma-*, *mo-* < furl. **mezàne*; prim. furl. *mezine* od *medius*;⁵ — cerklj. *rozar* (ASPh. VIII 449; IX 465) < ben.-furl. **rozár* od *arrugia* z ben. *z*; prim. *roja* (23 a).

27. — Problem zase je krajevno ime *Trst* in adj. *tržaski* < **tržaski* < **tržastski* < **tbržbštškŷj* od lokat. kraj. imena **Tbržbštš* < ilir.-rom. *Térgeste*.⁶

¹ *Janez* je pač iz cklat.

² Furl. ima tudi *sponge* < it. *spongia* ali iz ben. *sponga* ozir. dir. iz **sponga* (prim. REW 8173), v izgovoru se glasi vsekakor *spond'e* in torej ne more biti podlaga za sl. obliko.

³ V Zemonu pri Il. Bistrici; ali je *û* transkripcija za notar. *ûû*, ne vem; v tem slučaju je *ûû* (*û*) lahko organ. refleksi iz *Q*; morda pa je beseda izposojena iz čak.?

⁴ Prim. Skok, ZRPh. 36, 656.

⁵ Zamenjava sufiksa je morda šele slovenska; furl. *z* je vsekakor analogičen po ^z v *medius*.

⁶ Prim. Ramovš, Gram. 302; glede ilir. akcentuacije prim. Skok, Apx. apb. cr. I 11 sl.

Današnja furl. oblika *Triest(e)* je mogla nastati samo iz retorom. (stfurl.) **Trejeste* < **Terjeste* — ali, ako je metateza v rom. zelo stara, iz **Tregeste* z že vlt. *i* < *g* med vokali (prim. 28 a); *i* < *g* je pozneje izpadel, *e* v hijatu pa je prešel v *i*. Furl. *Triest(e)* odgovarja razvoju *arint* < *argentu* in je nerazumljiv iz **Terdžeste*, sl. *Trst* in *tržaški* pa zahtevata *(d)ž*. Misliti na ilir. *Térgeste* in na psl. palataliz. *ž* < *ge* je iz kronoloških razlogov nemogoče. Ime so Slovenci spoznali vsekakor šele ob svojem prihodu v sedanjo domovino, ker Trst v srednjem veku ni bil bogve kako znamenito mesto, o katerem bi bili mogli slišati Slovenci še v pradomovini. Mogoče je, da se je prvotno retorom. narečje v Trstu (tergestinsko) bistveno razlikovalo od sosednjih furl. govorov in da so prebivalci Trsta in bližnje okolice govorili **Terdžeste* ter se je oblika z neasibiliranim *-j-* posplošila šele pozneje. Verjetneje pa se mi zdi, da najstarejše rom. prebivalstvo Trsta sploh ni bilo retoromansko in da je jezikovno stanje, ki ga poznamo v srednjem veku in deloma vse tja do konca 19. stoletja, ko so izumrli v Miljah poslednji Retoromani,¹ šele sekundarno. Trst je bil brez dvoma mnogo prej romaniziran nego Recija, saj so Rimljani gotovo zgodaj spoznali pomen te najsevernejše točke na Adriji. Ako ne že prej, so zavzeli Trst obenem z Istro (do Raše),² ki je bila že stara rimska provinca, in prvotno rom.-tržaško narečje je bilo vsekakor sorodno z istro-romanskim, ki je italijansko narečje, kjer je **Terdžeste* povsem v skladu z *ardžento* i. p. in so torej Slovenci mogli sprejeti ime v tej starejši obliki, ki v romanščini ni ohranjena, to pa vsekakor radi tega, ker so Retoromani (Furlani) iz okolice pač že zgodaj preplavili starejše (iliro-romansko) prebivalstvo mesta ter dali tudi njegovemu imenu furlansko lice, bodisi da so prinesli sedanjo obliko *Trejeste*, *Terjeste* že s seboj, bodisi da so stari *-dž-* substituirali z *d* (> *i*), kakor še danes v izposojenkah iz it.³

28. a) Starejši nego proces asibilacije je izpad vlt. *i* med vokali, zlasti pred akcentom (iz lat. vok. *ge*^z, vok. *gi*^z), ki je splošno romanski, prim. it. *saetta* < *sagitta*, *paese* < *page(n)se*, furl. *pais*, franc. *pays* itd.⁴ Posamezni rez. primeri, ki spadajo v to kategorijo, imajo sekundarni *-j-*, ki je nastal v hijatu. Prim. *pajis* (Mat. I 7, 84, 397) < furl. *pais*. Sekundarni *i* ima tudi rez. *lajät* (Mat. I 196, 197, 371, 542 itd.) poleg *an laá* (886) < furl. *lèi* < *legere*.

b) Mlajše, učene besede imajo tudi tu v rom. *(d)ž*, *(d)z* v rez. *(d)ž*, z. Prim. rez. *adžént* (Mat. I 370) < it. *agente*; — part. pf. *flaželàn* (Mat. I 86) < it. liter. *flagellare*; — rez. *diréžinat*,

¹ Einf.³ 17.

² 181. pr. Kr.

³ Prim. *štajuən* str. 62 sl.

⁴ Prim. tudi Einf.³ 164.

-*zínat* (Mat. I 1456) < furl. *dirèzi* < *dirigere*; — rez. *rezinat* (Mat. I 1415, 1436, 1452) < furl. *rèzi* < *dirigere* (ali iz it. *reggere*?) i. dr. *Šeyil* „Siegel“ (Morph. 400) < furl. *sigil* < it. liter. *sigillo* (poleg *suggello*) ima -*γ*- morda iz nem. *Siegel*; sicer pa prim. tudi istro-rum. *šighil*, Mikl, Rum. Unt. I 47.

5. Sl. *ž*, *š* < rom. *z'*, *s'* < vlt. *s'* < *si*.

29. — Rom. *s'* < *si* (lat. *si* + vok., *se* + vok.) se deloma depalatalizira, deloma ostane ali napreduje celo do *š*; na ozemlju, kjer se izvrši prehod *T* > *M* in imamo med vokali *z* < *s*, je rezultat iz medvokaličnega *s'* že v rom. *z'*, *ž*¹ in tako tudi v sl. izposojenkah iz furl. ali ben. Prim. *góža* „Kropf“ < furl. *göse* (prim. lomb.-piem. *gos*, grödn. *goš* etc.) < gal. *geusiae* REW 3750;² — *kamižola*, notr. *kamžūāta* < ben.-furl. *camisòle* (it. *camiciuola*) iz gal. *camisia* REW 1550; — *kržōt*, *kržōla* „Krug“ < it. *crogiuolo*, furl. *curizùl*, *cruzùl*, *crosùl* „vaso di piombaggine o di terra cotta in cui si fondono i metalli“ (Pirona 96) < **croseólu* od **crosum* < *corrosum*? Prim REW 2257 in 2011; it. *dž* kaže na *s'*²; — *pážul* < furl. *fasùl* < *phaseólu*; — notr. *pržūān* „ječa“, Morph. 400 -*ūn*, Mat. I 985 *paražón* < furl. *presòn*, it. *prigione* itd. < *pre(n)sione*.

Sem spada najbrže tudi *bržōla*, notr. -*ūāta* < furl. *brisiòle*, ben. *brisiola* < **braseóla* od germ. *brasa* REW 1276. Sicer pa imajo mlajše izposojenke *ž* tudi iz ben.-furl. medvokaličnega *ž*, *ž* < vok. *s* vok., prim. *pěžek* (LMS 1879, 125; 1896, 158; tudi *pižek*) < it.-ben. *pisello* < *pisellum*,³ kjer se je rom. dimin. suf. -*ello* substituiral s sl. -*æk*; — Morph. 436 *pretiēža* „Streit“ < furl. *contēse* (od *contendere*, *contē(n)sus*) z zamenj. prefiksa (sl. *pre*-nam. rom. *con-* z naslon. na *prepir*, *pretep* i. p.); — Morph 436 *račapīla* „Rotlauf“ < furl. *rosepile* < *erysipelus* REW 2911;⁴ — notr. *užanca* (16) i. dr.

-*Čerša*, *črešnja* (2) ima *š* iz ilir. rom. *s'*.

6. Sl. *r* < rom. *r* < *r'* < *rj*.

30. — Pri *r'* < *rj*⁵ nastopi v retorom. v splošnem depalatalizacija v *r*.⁶ Najvažnejši je tu sufiks -*arius* > it. -*ajo*, furl. -*ār*;⁷

¹ Gr. Gr. I² 475; Rom. Gramm. I 431; Gartner, Handb. 201 sl. (*camisia*).

² It. *gozzo*, ki ga Štrekelj ASPH. XII 457 navaja v isti skupini s. v. *guša*, spada h **gurgutia* REW 3924 ali pa k onomat. *garg* REW 3685, prim. stit *gargozzo*, nit (*gar*)*gozzo*; *guša* je pač iz sh., to pa iz rum. *guša* z ilir.-rom. *tenuis* med vokali.

³ Oblike z -*ž*- v sl. so lahko sekundarne iz *pæčək*, *pæčək* z nasl. na *pážul*, ozir. *fižol*; podlaga za *pæčək* je furl. *pičùl* (zopet s substitucijo dim. sufiksa). kjer si razlagam č napram *pisum* z naslon. na *pičùl* „droben, majhen“ iz *ptkk-* (REW 6494) ali pa na *cicer*, kakor logud. *piziri*, prov. *peze* (prim. REW 6543 *pisum*).

⁴ V furl. gre za naslon. na *rōse* i. p. (radi barve).

⁵ Gr. Gr. I² 475.

⁶ Gartner, Handb. 171, 178 (*corium*), 200.

⁷ ibid. 171.

furl. ima tudi *-er*, ki je tam, kjer preide *á* > *é*¹ lahko organičen, sicer pa ben. in splošno sev.-it. refleks. Poleg tega je znan v furl. kakor v vsej Evropi tudi franc.-prov. refleks *-ier* (*-ir*), ki ga je dobila iz knjiž. italijanščine.² Enake reflekse imamo tudi v sl. izposojenkah. Palatalizirani rom. *r'* ima morda edino stara izpos.³ *česár* (sedaj sl. *-ar*), ako je podlaga adjektivni *caesareus*³ in ne gre za naslon. na suf. *-ar*. Sicer pa prim. notr. *batogár*, *badgár*, Morph. 460 *batogár-jow*, Nem. I 67 *botegár* < ben.-furl. *butegár* (poleg *-ghír*, *-ghèr*, *-ghèir*), ben.-trž. *botegher*, it. *bottegajo* (a tudi *bottegaro*, analog. po plur. *bottegari* < *-arii*)⁴ < **apothecariu*; — *čampár* < furl. *čampár*;⁵ — *denár* < it. *danaro* (iz pl. *danari*) < *denarius*; — *duplér*, *-ír*, Morph. 405 *dopliér* „große Kerze“ < furl. *doplér*, *-ír*, *-èir* (it. *doppiero* < prov. *dobler*) < *duplus* + rom. *-ariu*; — *goštára* (iz sh. *gòstara*?) < ilir.-rom. **gastraria*;⁶ — *kalimar*, Alas. *karamau* (z metatezo *l-r* > *r-l*) < furl. *calamár* < it. *calamaro* (poleg *-ajo*) od *calamus* REW 1485; sem spada tudi *kolomér* < furl. *calamír* < ben.-it. *calamièr* (prim. Lehnw. s. v. *kalàmír*) morda z naslon. na „*kolo*“ — in *kalamèr*, oboje v sev.-it. ozir. franc. obliki sufiksa *-arius*; — *kamerár* (prim. 8a, op. 2); — *lever* (akcent?), najbrže učeno iz franc. *levier* (od *levare*); prim. tudi it. *lieva*, furl. *jève* < **l'èbe* < *lieve*; — notr. *mandrjár* < furl. *mandriâr*; tudi *mandrijèr* < ben.-trž. *mandrier* (od *mandra* REW 5290; tudi sl. *mándrga* in *mèdrija*); — *mornár* < ben. *marinaro*, morda obenem z naslonitvijo na *morje*; — *omár(a)* < **ormara* (z izpad. 1. *r* po disimil.)⁷ notr. *uormár*, *vr-* < furl. *armár* < *armariu*; prim. tudi Phon. 148 *romar* (< *ormar*), *lomar* (*r-r* > *l-r*), *womar* (*o-* > *uo-*); oblike z *-a* morda po „*skrinja*“ i. p.; — notr. *oštár* „*gostilničar*“, *u-*, *uo-*, Morph. 405 *woštíer*, Alas. *hostier* (s. v. *hostiere*) < furl. *ostír* < it. *ostiere* od *hospes* REW 4197; — notr. *plenár*, *plá-*, „*koš*, ki se nosi na glavi“ Morph. 405, Phon. 140 *pleniér* < ben.-trž. *pianer* < it. *paniere* (z metat. palatala) < franc. *panier* < *panarium* REW 6187 z naslon. na *pletér*, *plesti*;⁸ — Morh. 405 *pompíer* „*Feuerwehrmann*“ < ben. *pompíer* (prim. Boerio 450) iz franc. *pompe*, ki spada morda k *bombus* REW 1199; — Morph. 413 *portoniér*, „*Pförtner*“ < furl. *portonír* (od *portòn*, notr. *prtúân* „*hišna vrata*“) s franc.-it. *-ier(e)*; — *stár*, *št-*, Morph. 391 *stár* < furl. *star* (it. *stajo*) < *sex-tarius* REW 7887; sem spada tudi *šestár*, morda iz stfurl. **sestar*, prim. it. *sestiere*, ben. *sestíer* < franc. *sestier* (od *sextus* REW

¹ ibid. 119 sl.

² ibid. 171.

³ Prim. Skok, Razprave III 33 ss.

⁴ Gr. Gr. I² 679.

⁵ REW 9598 obklanja zvezo z it. *zampa* < perz. *zanca* + *camba*, a druge etimologije ne pove.

⁶ Prim. ZRPh. 41, 149; Jag. Zbor. 35.

⁷ Prim. tudi *almâra* (Valj.) z disimil. *r-r* > *l-r*.

⁸ Furlanske ali tergestinske oblike **planer*, ki bi bila mogoča in razumljiva iz naslon. na furl. *plin* (< *plenus*), nisem mogel ugotoviti.

7888) ali pa iz furl. *sest*, it. *sesto* s sl. suf. *-ar*; — *ženar* (24a) i. dr.

31. — Iz prvotnega suf. *-erius* prim. notr. *məšt̃ər* „poklic, obrt“, Morph. 405 *məšt̃iēr* „Profession“ < furl. *mist̃ir*, ben-trž. *mestier*, it. *mestiere* < *ministeriu* REW 5589; ben.-furl. oblike so morda organične, verjetneje pa iz it., to pa iz stfr. *mestier* (nfranc. *métier*); — *povēr*, *-vīr*, Morph. 405 *povīēr* < furl. *pavēr*, ben. *paver(o)* < *papyreus* REW 6217; prim. LMS 1896, 160.

Iz *-orius* (*-oria*) prim. *prosōra* (liter.?) < ben. *fersora*, furl. *farsōrie* < *frixoria* REW 3524.

32. — Mlajše rom. besede ohranijo *ri*, tako tudi izposojenke, v sl. transkripciji včasih tudi *-rij-*, prim. *angúrija*, notr. *angúrja* < furl. *angùrie*, ben.-trž. *anguria* < grš.-lat. *angurium*; — *xfúrja*, notr. *fúrja*, Morph. 428 *fírja* „Eile“ < it., ben. (liter) *furia*; prim. organ. it. *foia* (REW 3596); — Morph. 428 *ylérja* „Schotter“ < furl. *glèrie* < *glarea* REW 3779; sem štejem tudi *yléra* „Art Traube“ (Morph. 428; ASPH. XII 457) „trta, ki raste na peščencu“? — *virja*, *birja* (LMS 1892, 49), Morph. 427 *biérja*, notr. *bīárja* < furl. *vièrie*, *vère*, stit. *viera* (< *veria*), sev.-it. *vera* < *viria* REW 9366; prim. tudi Lehnw. s. v.; — *stórja*, *št.*-, Mik. Fw. *storiya*, Morph. 431 *štúórja* „Schilfdecke“ < stfurl. **storia* (sedaj *stuèrie*) < *storea* REW 8279 i. dr.

7. Refleksi romanskih lab. konz. + *i*.

33. — Labijalni konzonanti v zvezi z *i* so v romanščini v splošnem precej odporni.¹

a) Sl. *m* iz depalataliziranega rom. *m* < *m̃i* ima n. pr. *bendíma*, notr. tudi *bən-* < istr.-it. *vandíma* ali furl. *vendème* < *vindēmia* REW 9343.

b) Sl. *i* < rom. *i* < *ṽi* ima kraj. ime ¹*Ptuj* < **P̃vtuj̃* < ilir.-rom. ²**Petojo* < *Poetovio*. Skok² je mnenja, da je ²*i* analogičen iz oblik z *ṽi*² (**Poetovióne*) i. p.), vendar zelo dvomim, da se je casus obliq. na *-óne* kdaj rabil, ker bi ga bili Slovenci v lokativu pač sprejeli v tej obliki; tudi *Optuj* < acc. **ad Petojo* govori proti takim oblikam in kaže poprej, da je prešla beseda h konjugaciji *o*-debel (*-us*, *-i*, *-um* itd.). Da je *i* s popolno asimilacijo labijalnega elementa v retorum. in tudi v ilir.-rom. mogoč ne le pred, ampak tudi za akcentom, kažejo refleksi iz vlt. **pluvia*,³ ki sicer niso absolutno dokazilni, ker je **pluia* že vlt.⁴ Prof. Ramovš me je v ustnem razgovoru opozoril na možnost, da je sl. *-u-* v *Ptuj* lahko nastal iz dift. **ou* < *ov* pred *i*, kar bi govorilo za to, da so Slovenci poznali *Ptuj* kot važno prometno središče morda že pred prihodom v sedanjo Slovenijo.

¹ Prim. Einf.³ 172; Gr. Gr. I² 475.

² ČSJKZ III 25, op. 9.

³ Prim. Gartner, Handb. 200 sl.; za ilir.-rom. prim. tudi Skok, ČSJKZ III 151.

⁴ Prim. Einf.³ 167; *v* je tu izpadel za *u*, kakor v drugih primerih pred *u*: *rius* < *rivus* itd.

c) Neorganičen $\check{z} < b\check{i}$ ima rez. *lažât* (Mat. I 7, 432, 440), kakor že v furl. viru *lozâ* in it. (al) *loggiare*, ki sta izposojenki iz francoščine, kjer je $-ž-$ v *loge* < germ. *laubja* (REW 4936) organ. rezultat iz *b\check{i}, prim. *rage* < *rabia* itd.¹ Sem spada tudi *lôža* „Wagenremise“ (Morph. 429) < furl. *lòze* < it. *loggia* < franc. *loge* < *laubja*.*

Sicer prim. za *b\check{i}* notr. *rúbja* < ben. (ma) *rùbio*, it. (ma) *robbio* < *marrubium*.

d) Za *f\check{i}*: *škúfa*, Morph. 431 *škúffa* „Haube“ < furl. *scúfe* ozir. it. (s) *cuffia* < *cofea* REW 2024; (izvor neznan, morda iz stvn. ali longob. *kupphia*).

8. Sl. *n'* < rom. *n'* < *n\check{i}*, *gn* itd.

34. — Rom. *n'* < vlat. *n\check{i}*,² *gn*,³ kakor tudi sekundarni rom. *n'* različnega izvora ostane tudi v izposojenkah vseh dob, vsaj v jugozap. sl. narečjih, ki ohranijo povsod tudi etimol. *n'*. Prim. rez. *fustân* (Mat. I 1244) „Barchent“ < furl. *frustâgn* < it. *f(r)ustagno* (od *Fostat* REW 3463); — *Kranj* (9); *kostanj* (9); — notr. *kumpân* „tovariš“, Morph. 399 *kompân*, Nem. I 38 *kumpàn* < furl. *compâgn*, it. *compagno* (**companio* REW 2093); — *lezânji* „rezanci“, notr. *lezâna*, *t\check{g}*-, Morph. *lazânji* < furl. *lasâgne*, it. *lasagna* (REW 4917 **lasania*); — notr. *mânteñat*, *mânta-* „vzdrževati“ < furl. *mantign\check{i}*, *mantègni*, trž.-ben. *mantegnir* < *manutenère* REW 5340;⁴ — rez. *ñeča* (15 a) < furl. *gnezze* < **niezze* < **nezza* < *neptia*; — Morph. 436 *pañóka* „Kommissbrot“ < furl. *pagnóche*, it. *pagnotta* (od *panis*); notr. *p\check{i}na* „Butterfaß“, Morph. 429 id. < furl. *p\check{i}gne* < *p\check{i}neus*? (Prim. REW 6511; AGIt. XV 505); — notr. *p\check{i}ña* „pest“, Morph. 430, Phon. 149 id., Nem. I 9 *p\check{i}nj* < furl. *p\check{i}gn*, it. *pugno* itd. < *pugnus* REW 6814; spol pač po „roka“ ali „pest“; — *rúnja*, *runje* (LMS 1896, 163), Morph. 430 *r\check{y}ne* „Krätze“ < furl. *rògne* < **rōnia* REW 7371 a; (izvor nejasen; morda *aranea* + *rodere* REW 7358?) — notr. (za) *sèñat* „zaznamovati“ < ben.-trž. *segnar* (furl. **segnâ*?) < *signare*; — notr. *señây*, *sə-* „znak, znamenje“ < ben.-trž.-furl. *segnâl* < *signâle*; — uotr. *štân* „nepropusten“ < furl. *stagn* < *stagnu*; — notr. *štânat* „nepropustno držati“ (tekočine) < furl. *stagnâ*, ben.-trž. *stagnar* < *stagnare* i. dr.

b) Goriš. govori imajo v mlajših izposojenkah pred velarnimi konzonanti in tudi sicer v kriti poziciji sekundarni *n'* < rom. *n*, ki je v posameznih slučajih merodajen tudi za književno slovenščino, oziroma za Pleteršnikovo transkripcijo.⁵ Prim. Morh. 388, Phon. 132 *bâñk* „Schranke, hinter welcher der Verkäufer steht“, notr. *bâñk* < furl. *banc*, ben. *banco* < got. *banks*, *banka*

¹ Gl. Franz. Gramm. I³ 131 sl.

² Prim. Rom. Gramm. I 432 sl.

³ ibid. 392 sl.

⁴ Rom. oblike imajo analogični *n'* iz *ten\check{i}o*, *ten\check{i}am* i. dr.

⁵ Prim. o tem Ramovš. Gram. 90 sl.

REW 933; — Morph. 406, Phon. 133 *kàńkor* (gl. *kankora* 11); — *mâńkati* (gl. 8 a, op. 1); — Morph. 411, Phon. 133 *parafáńk*, ⁺— *fáńk* „Schutzbrett gegen Kot“ < furl. *parefång*, it. *parafango* (*parare* + got. *fanc* REW 3184); — *paránjək* (naslon. na dimin. suf. -ək), Morph. 400 *paráńk* „Rolle“ < ben.-trž. *paranco*, it. *palanco* < **palanca* (REW 6455 *phalanx*) itd.

c) Sekundarni *n'* ima tudi *pládəńj* < furl. *pládine* < grš.-lat. *plathane* REW 6485; — dalje iz rom. *nn gúnj(a)* (iz sh.?) < it. *gonna* ali ilir.-rom. *gunna*? (Beseda je najbrže galskega izvora, prim. REW 3919).

d) Depalatalizacija romanskega *n'* v slovenskem govoru, o kateri govori Schuchardt (Slawod. 55), bo pač samo dialektičen pojav (gorenj. itd.). Za notr. poznam samo en primer, *kńnu*, *krńęc* (gl. *krńjēt* str. 55); — notr. *kumpanija*, *kom-* „družba“ ima že v ben.-trž. in furl. *n* (poleg *ń*): trž. *compania*, furl. *companie*, -*gnie*.

9. Sl. *l* (*l̥*, *lj*) in *i* < rom. *i*, *l*.

35. — V sev.-it., furl. (in drugod v retorom.), v franc. itd. napreduje palatalizacija starejšega *l̥* < vlt. *l̥¹* v moderni izreki do *i*, v ben. celo do *dž*;² retorom. *i* potem lahko tudi izpade.³ Stopnja *i* je razmeroma mlada; v franc. je prodrla šele v naj-novejšem času; v furl. je pač znatno starejša, vendar pišejo furl. teksti 14. stoletja še *gl*, *lg*, t. j. običajni it. ortoepični znak za *l*.⁴ Starejše izposojenke iz furl., ben. (in eventualnih drugačnih rom. virov) imajo še *l'* (v pisavi *lj*) oziroma v današnjem faktučnem izgovoru skoro povsod *l*, mlajše izposojenke iz furl. ali ben. pa imajo že *i*.

a) *L* (*l̥*, *lj*) < rom. *l'* imajo n. pr. [†]*goljuf* (11); — [†]*milja*, notr. *mila* < stfurl. **mil'e* (sedaj *mije*, *mie*) ali iz it. *miglia*, ako ni učena izpos. iz lat. *mīlia* ali morda iz stvn. *mile*; — *pilun* (akcent?) < sh.-dalm. *filianu*.⁵ najbrže z naslon. na tip -*ún* < rom. *one*:⁶ tu je tudi pisava v sl. fonetična (*l*); — [†]*sulj* (LMS 1880, 291) < stfurl. **sol'(o)*, **suel'* (sedaj *suěj*) < *sólum* REW 8074; rez. *sòj*, *sáj* (Plet.) je mlajša izposojenka z ben.-furl. *i*; — *rusále* (s fonet. *l*), *rusalija* < ilir.-rom. *rosalia*,⁷ ako ni iz grš. *ροσάλια*; glede prekm. *risále* s sekund. *i* < *ü* prim. Ramovš, Slavia I 30; — *ščalja* (8 a); — *tálja* < stfurl. **tal'a* (sedaj *táje*, *tæ*) od *taliare* REW 8542.

Sem spada morda tudi *fr̥ədəlj*, *hr̥ədəlj*, notr. *fr̥əd̥l̥*, Morph. 397 *frúdl'* < **fr̥əd̥el'ə*, ako je iz stfurl. **frundél'* (sedaj *frinděj* < *frund* + **fuél'* < *foliu?* prim. nfurl. *fuěj*) in ne naravnost iz

¹ Prim. Rom. Gram. I 435 sl.

² o. c. ibid in 437.

³ Gartner, Handb. 199.

⁴ Rom. Gramm. I c.

⁵ Prim Dalm. I 284, II 373.

⁶ Lehnw. 17; Jag. Zbor. 54.

⁷ Prim. Jag. Zbor. 36, 48.

furl. *frund* s sl. že udomačenim suf. *-alj*; prim. tudi Lehnw. 19 s. v. *frúdalj*; — morda tudi *frtálja*, *vr-* (naslon. na *vrteni?*), notr. *frtála*, Morph. 433 *frtál'a*, Nem. II 42 *fritálja* < stfurl. **fretal'a* (sedaj *fretaje*, *fer-*, *for-*, trž. *fritaia*) < **frictalia* (po *vict(u)alia?*) ali < **fricta* + *taliare?* Temu bi odgovarjal pomen „ocvrta narezana gnjat z jajci“. Furl.-trž. *i* pa je lahko šele sekundaren, v hijatu, iz *fretäe*, ki je lahko ben. oblika za it. *frittata* < **frictata* z izpadom medvokaličnega *d* < *t*; sl. *frtala* bi bila potem morda kontam. iz *fretà(je)* + *fritella* ali *fritola* (prim. REW 3504) in *lj* samo grafičen namesto *l*.

b) Da je *lj* v mlajših izposojenkah često samo grafičen, vidimo n. pr. tudi v *čavilja* (8a), ki ni iz it. *cavigla*, ampak iz furl. *čhavile*, in tudi sicer. V koliko gre pri tem sekundarnem knjiž. *lj* < rom. *l(l)* samo za označbo srednjega *l* napram *t* ali *g*,¹ je težko presoditi, zlasti tam, kjer primeri niso znani v notr. govori; tu je presoja lažja, ker imajo ti govori v starejših izposojenkah *-ta* < rom. *-la* in *-g* < rom. *-l(o)* — toda o tem na drugem mestu. Pri besedah na *-alj* < rom. *-el*, *-il* gre pač za posplošnje sl. sufiksa *-alj*; prim. *búdajl* (LMS 1879, 135; 1892, 7) < furl. *budiell*, it. *budello* itd. < *botellu* REW 1230? (prim. tudi Lehnw. 8 s. v. *budik*); — *brájdajl* < it. *fardello*? (prim. stit. *fardo* < arab. *fard* REW 3193); — *dragóncalj* < stfurl. **dragoncell*, pl. *dragoncëis* < **dracuncellu* nam. *-cúnculu*, prim. neap. *tragončeddu* REW 2760; — *pěšalj* < **pešelj* < **pašelj* < furl. *passell* < **paxellus* (poleg *-xillus* REW 6317; prim. tudi LZ 1889, 350 *pěšlj*); — *reměsalj* < **remeselj* < **mereselj* < **mareselj* < furl. *ma(d)reselve* < *matrisilva* REW 5421 (prim. Štrek. LZ 1889, 291) i. dr. — Z drugačnim besednim koncem prim. *krlj*, notr. *krl* < ben. *corlo*? (ASPh. XII 460) < **currulus* od *currere*;² ker je beseda radi sinkope vokala vendar precej stara, se zdi, da je notr. *-l* iz starejšega *-l'*; tudi v *mužolj* (24) gre očitno za faktični *-l'*, kakor uči istr.-sl. *žmuj* < *žmulj* < *mžulj*. — *Veljati* < **valjati*, notr. *vělat* ima *l'* morda iz rom. prezenta *vál'o* < *valeo*, ako ni analogičen po glagolih na *-ljati*. — *Něšplja* < it. *nespola* < **nespilus* (poleg *mespilus* REW 5540) ima *l'* morda od „*češplja*“. — Prim. tudi *bóklja*, Morph. 427 *bókl'a* poleg *bókla* < furl. *bòcule* (*bùcule*) < *buccula* REW 1364? (Prim. tudi LMS 1892, 6).

c) Na možnost sl. *l'* < rom. *ll* opozarja Skok, Slavia I 489 s. v. *košulja* < *casulla* (9), kar more priti v poštev kvečjemu za stare izpos. iz ilir.-rom., ker se sev.-it.-furl. geminate zgodaj poenostavijo.³ Poleg *košulja* se da morda na ta način razložiti še *jegulja*, ako je izposojenka iz ilir.-rom. **angulla*,⁴ v obeh pri-

¹ O pravopisnem vprašanju glede *-lj*, *-l* v tujkah prim. Štrekelj, O Levčevem pravopisu 86 ss. in Ramovš, Gramm. 52 ss.

² Prim. Bertoni, It. dial. 41.

³ Prim. Franc. Gramm. I³ 145.

⁴ Prim. Jag. Zbor. 44; Skok, ČSJKZ III 31, op. 4; Gr. Gr. I² 468, kjer pa smatra Meyer-Lübke obliko *angylla* samo za napačno pisavo, ker se je

merih gre lahko tudi za substitucijo rom. sufiksa *-ulla* ozir. *-(u)illa* s slov. *-ulja*.

d) Mlajše izposojenke z *j* < rom. *i* < *l* so n. pr. notr. *bája* „dojilja“, Morph. 427 id. (Nem. II 37 *bájlla*) < furl. *baje*, *bæe*, trž.-ben. *baia*, it. *baila* < *bajula* REW 886: sem spada tudi *bâj* „tekočinska mera“ < trž.-ben. *baia*, prim. Rosman, Voc. Ven. Giul. p. 7: *baia* 3. „tinòzza“; **bajula aquae* REW 886; — **kujôn*, notr. *kajûan*, Morph. 399 *kajûn* < furl. *cojôn*, ben.-trž. *coion* (it. *coaglione*) < *col'on* < *coleone* REW 2036; k istemu korenu spada tudi notr. *kój(e)nat* „prevarati“, Morph. 486 *kòjnat*, ASPH. XI 461 *kojnát* < furl. *cojoná*, ben.-trž. *cojonar* itd.;¹ — notr. *madája*, *-ájca* „svečinja, medalja“, Morph. 435 *ma-* < furl. *medàje*, *-àe*, ben.-trž. *madaia*, *me-* (it. *medaglia* > franc. *médaille*) < **medalia* < **mediale* REW 5451 ali **metallea*, Diez EW 208; *medálja* (knjiž. sl.) je iz nemšč. s starejšim franc. *l'*; — *pajác*, *po-*, Morph. 414 *pajáco* < trž. *paiazza* (it. *pagliaccio*) od *palea* REW 6161; *bajác* pač iz nem. *Bajazzo*; — Morph. 400, Phon. 137 *pejún*, „Strohsack“ < furl. *pajôn* (od *palea*); — notr. *šejûn*, *šə-* „vihar, orkan“ < furl. *sejôn* < stit. *sione* < franc. *eschillon* < **scalione* REW 7639; furl. in sl. oblika pa spadata lahko tudi k ben.-mant. *sion* < stit. *scione*, *sione* < *siphone* REW 7950 a; — *škája* je mlajša oblika poleg starejše *ščalja* (8a); sem spada tudi *škajola* (11) i. dr.

e) Nekatere zelo mlade izposojenke, ki so deloma učenega izvora, imajo *lj* (t. j. *l + i*), ki se govori v posameznih primerih že v rom. podlagi, ker imamo tudi tu mlajše in učene besede; v knjiž. sl. najdemo tudi transkripcijo *-lij-*. Prim. *batálja* < it. *battaglia*; < *batt(u)alia*; — *bataljôn*, notr. *-jûen* je kot vojaški izraz lahko iz franc.-nem. *Bataillon*; istega izvora je lahko tudi notr. *kanálja*; ako bi bil vir stfurl. **kanal'a*, bi pričakovali *l*, ne *lj*; iz furl. pa je vsekakor notr. *kanája*, Morph. 434 id. < furl. *canàje* < it. *canaglia*; — tudi *rebeljûn* (Morph. 441) je lahko iz nem. ali pa iz ben. *rebeliôn*, ki je tudi mlada, učena oblika; — *vilja*, notr. *vil-ja* < furl. *vilie*² < crklat. *vigilia*, v furl. izreki *vid'ília*, *vijilja* — ali direktno iz cerkv.-lat. ali stfurl. **vel'a*, kar gre težko radi pomena; — *bila*, notr. plur. *bile* „lat. obredne pesmi“ z *l* < *l'* je starejša izposojenka iz istih virov.

-*gui-* v pisavi zamenjaval z *-gy-*, analogično po *-ky-* za *-qui-*. REW 461 pozna samo *anguilla*, *-ila*, sicer pa prim. tudi katal. *anull* (REW l. c.) in *Oglej* < **Agoleja* < **Aculeia* < *Aquileia*. Težje nego *-u-* in *-lj-* se da pojasniti (*jje-* < *ang-*, ki je morda razumljiv iz trako-ilir. **eng-* < *ang-*).

¹ Oblike „skonjati, okonjati“ (LMS 1880, 186) nisem čul niti v Senočeah, kjer jo beleži Erjavec niti drugje.

² *vilie* je seveda učena oblika; prim. organ. furl. *vèje* < **vel'a* < vlt. *ve(j)el'a*.

III.

Refleksi rom. palataliziranih konzonantov iz lat. konz. + l.

36. — Poleg znatnega dela Francije ostane skupina konz. + l nedotaknjena predvsem na ozemlju, ki prihaja za naše izposojenke v prvi vrsti v poštev: na ilir.-rom. ozemlju v dalm.,¹ v retorom.² in na stopnji *kl'*, *gl'* itd. tudi v maced. in istr.-rum.³

Največji teritorialni obseg ima palatalizacija rom. skupin *cl-*, *gl-*, ki preko *kl'*, *gl'* napredujeta do *ki-*, *gi-*, v ben. in drugod v sev.-it. dalje do *č-*, *dž-*.⁴ V nekoliko manjšem obsegu — ker nekoliko pozneje — se palatalizirajo *pt-*, *bl-*, *fl-* > *pl'*, *bl'*, *fl'* > *pi-*, *bi-*, *fi-*.⁵ Tudi med vokali se izvrši palatalizacija teh skupin na istem ozemlju, rezultat pa je deloma drugačen in odvisen tudi od lege akcenta.⁶ Kakor prvotni *-cl-*, *-gl-* itd. se razvije tudi sekundarni konz. + l (iz *-cul-*, *-gul-* itd.); ^z*tulu* je prešel že v vulg. lat. v ^z*culu*, ^z*clu*.⁷

37. — Izposojenke, ki imajo reflekse palataliziranih konzonantov, ne potekajo vedno direktno iz ben., it. ali sedanje ben.-trž., temveč je tudi tu v mnogih slučajih lahko posredovala furlanščina, ki ima v teh primerih večinoma ben.-it. obliko, ki je izpodrinila starejšo, retoromansko, oziroma, ker ima tudi furl. tu izposojenke iz it. ali ben.

a) Č, č < ben.-furl. *c'* (*çh*) < *cl* imajo n. pr. notr. *čakule*, *čakore* „blebetanje“, Morph. 439 *čakarč*, *čakoč* < furl. *çhàcare*, *çacule*, *zàcule* ali trž.-ben. *ciacole* (prim. it. *chiacchierare*) iz onomatop. *klakk* REW 4705; prim. tudi Lehnw. 12 s. v. *čakuli*; v rom. oblikah z *-r-* gre morda za naslon. na onomatop. *čar* REW 2451 ali pa za znani pojav rotacizma; sem spada tudi notr. *čakorat*, *čö-* „blebetati, klepetati“ Morph. 487 *čakorat*, srb. *čakoliti* (ASPh. XIV 518) < furl. *çhacarà*, ben. *chiacolar*, trž. *ciacolar*; — Morph. 429 *máca* „Fleck“ < furl. *maçhe* < ben.-trž. *macia*, *machia*, it. *macchia* < *mac(u)la* REW 5212; prim. organ. furl. *màgle*; — *mačka* (Lehnw. 37) je diminut. od *mača*; — *očáli*, *očála*, notr. *učálə*, *u-*, *učálə*, *-kálə*, Morph. 437 *wočálə*, Nem. I 47 *očáli* < furl. *oçhàl* < ben. *ociali* (trž. *ociai*) ozir. iz it. *occhiali* (od *oc(u)lu*) REW 6038; — Morph. 400 *rečín* „Ohrgehänge“ < furl. *riçhin* (poleg *rinçhin* z naslon. na *rinçe*) < ben.-trž. *recin*, *oricin*, it. *orecchino* od *auric(u)la* REW 793; (prim. organ. furl. *orele*, Milje *auregla*); — *ščapin* < furl. *ščapin* (*ščàpe*) < ben. *schiapin*, trž. *sciapin* od stvn. *klappön*, *klapfen*? prim. REW 4706 a; ASPh. XI 466.

¹ Dalm. II 370 sl.

² Gr. Gr. I² 475; Rom. Gramm. I 345 ss., 410 ss.

³ Rom. Gramm. I 412

⁴ Gr. Gr. I² 706, 708, 710; Rom. Gramm. I 347; It. Gramm. 111.

⁵ Gr. Gr. I² 4/5, 678; Rom. Gramm. I 345 ss.

⁶ Rom. Gramm. I 411 ss.

⁷ o. c. 54, 410; Einf.³ 169.

Sem spada morda tudi notr. *čâp*, *čap* „čreda ovac“ < furl. *çhapp* (Pirona 110, 361) < ben.-trž. *ciapo* (Kosovitz 104; Rosman, Voc. Ven. Giul. 26; za ostale rom. in srlat. oblike prim. sedaj tudi C. Tagliavini, Arch. Rom. X 104) < **klapu* < *capulum* REW 1666. Tagliavini (l. c.) in pred njim že Gartner (Lad. Wörter in d. Dolom. 95 „tlap“) misli na germ. *klappen* (REW 4706 a), Salvioni (Arch. Glott. XVI 294) pa na it. *chiappare* < **clapare* < *capulare*, torej *capulum* „Fangseil“, kar bo vsekakor pravilno, samo da rom. **klap* najbrže ni direktni naslednik latinskega *capulum*, temveč brže postverb. k rom. **clapare*, prim. stit. *acchiappare*, ben. *ciapar*, furl. *çhapá*. Tudi glagol sam je znan v jugozap. sl. govorih, prim. Morph. 482 *čapit* „ergreifen“, rez. *čapât* (Mat. I 370), oboje iz ben ali furl. oblike. Retorom. oblike s *č*-potekajo naravnost iz knjiž. it. ali pa iz sev. it., to pa zopet iz tosk., ker bi v organ. razvoju pričakovali -*v*- iz medvokaličnega -*p*-; prav radi tega -*p*- misli pač Tagliavini znova na germ. *klappen*; -*p*- < -*pp*- bi bil tudi v sev. it. in v retorom. v redu.

Slednjič omenjam tu še rez. *čôt* „Schweinestall“ (Mat. I 357) < furl. *çhôd* < **claudum* namesto **clausum*, oziroma postverb. h *claudere*. Furl. *çh-* je neorgan. iz sev. it. narečij, vendar najdem tu samo reflekse iz *clausum*: prim. verzas. *čós*, stvicent. *chiosso* itd. (REW 1973). Neposrednega vira za furl. *çhôd* nisem mogel ugotoviti.

J < furl.-trž. *i* < it. *gl* (= *l'*) < franc.-prov. *l'* < *cl* ima notr. *mája* „volnena spodnja srajca“. Morph. 429 id. < furl. *màje*, *màe*, ben.-trž. *maia* < it. *maglia* < prov. *malha*, franc. *maille* < *mac(u)la*; prim. *maća*, *mačka* (str. 78).

b) *Lj* (*l'*) < rom. *l* < *pl* ima *škôlj* < sfurl. **scol'*(*o*) (sedaj *scòj*) < it. *scoglio* < neap. *sködžu* (< **sko(b)l'u*) < *scopulu* REW 7738, ali morda učeno, dir. iz. it.? Prim. tudi Rom. Gramm. I 414.

c) *J* < furl. *d'* < ben.-trž. *dž* < *l'* < *gl* ima *jarína* (LMS 1894, 17) < furl. *giarína*, trž. *giarina*, ki spada k lat. *glarea* (gl. *γlérja* 32); prim. tudi furl. *giàre* < ben. *giara* poleg organ. furl. *glèrie*; o furl. *d'* (v pisavi *gi*) < ben. ali it. *dž* prim. 17.

38. — Število primerov, kjer furlanščina nima sekundarne, ben-it. palatalizirane oblike in ki so torej izposojeni direktno iz ben.-trž., je razmeroma majhno.

a) Za sl. *č*, *ć* < ben.-trž. *č*, *ć* < *cl* prim. rez. *čyza* „Zaun“ (Mat. I 896) < ben. *ciusa*, it. *chiusa* od *chiudere* < *claudere*; — Morph. 436, Phon. 149 *p:dóca* „große Laus“ < ben.-trž. *pedocio*. *pi-* (it. *pidocchio*, furl. *pedòli*) < *pedüc(u)la* REW 6360; — *radìč*, notr. *rädč*, *-iča*, Phon. 138 *rèdič*, Nem. I 39 *radìč* < ben.-trž. *radicio*, it. *radicchio* < *radic(u)a* ozir. *-(u)lu* REW 6996.

b) Za *bj* < ben.-trž. *bj* < it. *bbj* < *bl* prim. notr. *fibja* „zaponka“, Morph. 428 id. < trž. *fibia* < it. *fibbia* < *fib(u)la*; prim. ben.-furl. *fiuba/e*.

c) Za *fj* < ben.-trž. *fi* < *fl*·: notr. *fjáka*, *fəj*·, Morph. 428 *fjáka* „Gemächlichkeit“ < ben.-trž. *fiaca* (furl. *fläche*) < *flaccus* REW 3343.

d) Za *pj* < ben.-trž. *pj* < *pl*: notr. *pjóm̃ba*, Morph. 429 *pjúm̃ba* „eine Kugel, welche beinahe senkrecht fällt“ < ben.-trž. (*a*)*piombo* (furl. *a plomb*) < *plumbum* REW 6615.

39. — Posebno mesto zavzema *koláda*, *koljáda*, Morph. 434 *kol'áda*, notr. *koláda*, *ku-*, *ka-*, Nem. II 39 *koljáda* z *l'* (*l*) iz prvotnega *gl-*, lat. *coag(u)lata*; tudi notr. *l* zahteva starejši *l'*, ker bi sicer pričakovali *-ta-*. Ta *l'* bi odgovarjal italijanskemu razvoju prvotnega in sekundarnega *gl^z* (pred akcentom),¹ toda direktno iz it besede nismo mogli dobiti že iz enostavnega razloga, ker je, po slovarjih sodeč, vsaj v tej obliki ne pozna, dalje radi *-d-* < vok. *t* vok. (*-ada*) in slednjič tudi radi tega, ker je to pastirsko-živinorejski izraz, ki smo ga mogli dobiti le neposredno od najbližjih romanskih sosedov, s katerimi živi narod v tesnih stikih. Furl. *caglâde*, mislim, ne more biti neposredni vir, ker se furl. *gl*, ki je organ. refleks iz lat. *gl^z* in *cl^z*,² izgovarja faktično kot *gl*, in ne morda kot *l'*, kakor v it.; iz furl. *kagladale* bi torej pričakovali **koglada*, *ka-*, notr. *kogtada*, *ka-*, *ku-* ali eventualno **kotáda*, *ka-*, *ku-*, ker se notr. *gl^z* ponekod poenostavi v *l^z*, prim. imperat. *pulwēda* = *pogledi* (Senožeče); tudi *pâta* < **pâglâ* < **paglēj*, *poglej* (Košana). S tem pa še ni pojasnjena glavna težkoča, namreč *l'*, ozir. notr. *l* < **l'*.³

Poleg furlanščine pride vsaj posredno v poštev ben., ki ima sedaj *kadžáda* (*cagiáda*, Boerio 83) < **kag'jáda* < **kagl'áda*. Ben. *dž* je sicer lahko nastal iz etimol. *l'*, toda običajno le za akcentom, prim. *famedža* < *famil'a*, pred akcentom ima ben. *i* (*i*) < *l'*; stben. **kal'áda* bi bilo razumljivo kvečjemu iz vpliva knjiž. it. (*latte*) *cagliato*, ki je prav malo verjeten. Ako smo dobili besedo iz stben., kar je pa iz stvarnih razlogov težko umljivo, smo jo sprejeli vsekakor v obliki **kagl'áda* in bi bilo poenostavljenje *gl' > l'* šele slovensko.

Misliti na to, da se morda furl. *caglâde* izgovarja pod vplivom italijanščine z *l'*, je pri takem živinorejskem izrazu težko; sicer pa ne najdem pri Pironi niti enega primera, kjer bi se *l'* transkribiral z *gl* in moderna furlanščina sploh ne pozna pravega *l'* ker ima sedaj *i* iz etimol. *l'*.

Gl' (morda tudi *l'*) < *gl* pozna tudi istr.-rum.,⁴ toda sufiks *-ada* more biti le sev.-it. ali retorom. V istr.-rum. slovarjih, ki jih imam na razpolago, besede sploh ne najdem, sicer v rum.

¹ Prim. Rom. Gramm. I 411, 413.

² o c. 413; Gartner, Handb. 176; id. Rätorum. Gramm. 173; Ascoli, Arch. Glott. it. I 513 ss.

³ Etimol. skupina *la* se glasi v notr. govorih *ta*; tako tudi v izposojenkah, samo zelo mlade izposojenke ohranijo tuji *la*, n. pr. *bétula*, *flájda*, *golánt*, *škadéjla* itd.; *kolada* pa mora biti prilično stara izposojenka, ker za ta predmet nimamo drugega točnega izraza.

⁴ Rom. Gramm. I 412 sl.

pa se je razvilo lat. *c(o)agulum* čisto drugače in kaže metatezo **clagum* < *c(o)ag(u)lum*.¹

39. — Največ izposojenk imamo iz furlanščine, ki te konzontanne skupine pri organičnem razvoju ohrani. Ker je to eden glavnih kriterijev za določitev neposrednega vira izposojenk, obdelam to važno poglavje na tem mestu, dasi ne spada strogo v okvir te študije.

Poleg furlanščine in sorodnih retorom. narečij pride za sl. izposojenke tu v poštev za starejšo dobo ilir.-rom., v posameznih slučajih morda istro-it. in pri učenih besedah seveda tudi lat. Ako najdemo tudi v stben. tekstih še *cl*, *gl* itd.,² so to pač vplivi, oziroma ostanki starejšega retorom. (pavanskega) narečja, ki je tekmovalo z beneškim nele v provinci, ampak celo v Benetkah samih,³ kajti povsod drugod je palatalizacija starejša nego literarna tradicija⁴ in smo torej upravičeni smatrati jo tudi v ben. za zelo staro. Pisave *cl*, *gl*, *pl* itd. v stben. tekstih so lahko tudi etimološke, po lat. vzorcu, in ne predstavljajo vedno absolutno zanesljivo faktične izreke.

40. — Absolutno intaktna ostane skupina konz. + *l* v ilir.-rom. in retorom. v začetku besede. Najvažnejši primeri v sl., ako ne štejemo osebnih imen, kakor *Blaž*, furl *Blas* (ben.-čed. rok. IV a, ASPH. XIV 234), kjer je lahko posredovala nemščina ali cerkv. latinščina, bi bili: *blitva* (liter. ali iz sh.) < ilir.-rom. **bleta* (*beta* + *blitum*, prim. REW 1064; It. Gramm. 38, 164) ali iz furl. *blède* z naslon. na substantive na *-tva*; — notr. *flájda* „plašč“, Morph. 428 id. „Frack“ < terg.-retorom. *flaida* < germ. *faldo* REW 3162; — notr. *flaškūn* „velika steklenica“, Morph. 398 *flaškūn* id. < furl. *flascòn* iz german. *flaska* REW 3355; — rez. *flát* „Atem“ (Mat. I 740) < furl. *flad*, *flat* (engad. *flet*) < *flatus* REW 3359; — Morph. 390 *flók* „Band“ < furl. *flocc* < *floccu* REW 3375; — *florin* poleg *fjo*, prim. it. *fiorino*, furl. **florin*? (it. oblika je iz šp. *florin* od *flore* REW 3382; prim. tudi Slawod. 36); — *glēba* < ilir.-rom. *glēba* ali stfurl. **gleba* (?), ako ni učeno iz lat. *glēba* ozir. iz liter. it. *gleba* (prim. st. juž. it. *glieva* REW 3782); — *gléra* (32); — *glérja* (32); — *glōb* < ilir.-rom. ali stfurl. **globo* ali učeno iz lat.? — **Gumin*, rez. *Hümjñ* (Mat. I 239, 259, 1169) < **Glimin* < furl. *Glemona*; — rez. *klár* „klar“ (Mat. I 569, 656, 1390) < furl. *clar* < *clarus*; — rez. *Klúza* (Mat. I 609), *Klūže* (1019, 1223) < furl. *Clùse*, *Sclùse* (it. *Chiusa*); — **pládənj* (34 c); — Morph. 291 *plán* „Stockwerk“ < furl. *plan* (it. *piano*) < *planus* REW 6581; — *plándič* diminut.

¹ Prim. Pušcariu, Rum. EW 30, št. 355 *chiag*; 70, št. 817 *inchiég*; pod *chiag* navaja Pušcariu slov. *kl'ag* (iz strum. **kl'ag*), ki mi ni znano iz slov. slovarjev.

² Prim. Gr. Gr. I² 706.

³ o. c. 705.

⁴ It. Gramm. 112, 138 ss.; Gr. Gr. I² 475.

od *pladanj* (?) ali iz furl. *platt* z naslon. na *tond* ali s sekundarnim *n* pred *d*? (prim. REW 6586 grš.-lat. *plattus*); —¹ trž.-sl. *pláca* (Slawod. 36) < furl.-terg. *plázze*, *pláce* (it. *piazza*) < *platea* REW 6583; — Morph. 429 *plánta* „Rebenreihe“ < furl. *plánte* < *planta*; — rez. *plát* „Teller“ (Mat. I 319, 672, 861 *plátič*), prim. zg. *plandič*; — *plēdra*, *pléra* < sfurl. **pledri(a)* (sedaj *plèr(i)e*); prim. borm. *pledria*) < **plētria* REW 6597 (prim. tudi ASPH. XII 465); — *plēta*, notr. *plēta*, Morph. 429 *pléttwa*, Nem. II 20 *plēta* < furl. *plēte* < *plicta* REW 6602; — *plovân*, *pla-*, *pleban* < sfurl.-ben. **plován* (prim. it. *piovano* poleg *pie-*) < *plebanus*; — rez. *plazát* (5 a); — rez. *plúma* poleg *pju-* „Feder“ (Mat. I 926) < furl. *plúme* < *plūma* REW 6610 a; — notr. *sablūân* „peščeneč“ < sfurl. *sab(u)lôn* (prim. sedaj furl. *savulôn*) ali direktno iz *savulôn* z *b* < *v*; prim. franc.-prov. *sablon*, it. *sabbione*, ben. *sabion* < *sab(u)lône* REW 7484; prim. tudi srb. *sablun* (Mikl. Fw. 51); — *skleža* (24 a); — *šklât*, notr. *šktât*, Nem. I 9, II 64 *šklât* < furl. **sclâte* ali stit. **sclatta* (sedaj *schiatta*) < stvn. *slahta* (REW 8019) s sekundar. *k* med *s-l*;¹ — rez. *šklèt* „fix, hurtig“ (Mat. I 168, 620) < furl. *sclett* (dubrov. *šklet* iz dalm.) < germ. *slihts* REW 8026; *k* kakor v *šklat*; — rez. *šklòp* „Flinte“ (Mat. I 453, 739) < furl. *sclopp*, *sclope* (it. *schioppo*) < *stlòppus* **scloppus* REW 8270.

Notr. *fanēta* „suknja“ < furl. *fanēle*, trž.-ben. *fanela* (it. *flanella*) < angl. *flanell* < kimr. *gwlanen* REW 3354 ima že v furl.-trž. *l* < *fl* po disimilaciji *fl-l* > *f-l*.

Glede *plenār* prim. 30.

41. — Tudi medvokalični konz. + *l* v notranjosti besede ostane — razen *gl* — v retorom. intakten. Prim. notr. *dūapləh* „dvojen“, Morph. 460 *dūóplih* < furl. *dōpli* < *duplus*; — *dupler* (30); —² notr. *kūmpit*, *kòm-* „dovršiti“, Morph. 481 *kòmplt*, Alas. *complit* (s. v. *compire*) < furl. ali terg. **complé*, **cómpli* (prim. stit. *complire* < šp. *cumplir*; sfr. *complir*) < *complēre* i. dr.

42. — Furl. ^{vok.} *gl* ^{vok.} (iz *cl* in *gl*, ki sovpadeta, ker se pred *l*, *r* izvrši prehod *T > M*) ostane do danes pred akcentom; za akcentom pa se poenostavi v novejši furl. v ^l (kakor *dr > r*, drugod tudi *gr > r* itd.). Brez dvoma pa je starejša furl. izreka tudi za akcentom ^l *gl* in so oblike z ^l *l* mlajše, ki so nastale pod vplivom ben.-lomb. govorov;² v terg. in v Miljah ostane ^l *gl* pogosto do danes,³ pa tudi sicer v furl. v posameznih slučajih, prim. *màgle* < *mac(u)la* (Pirona 242.)

Sl. primeri niso številni, vendar dajejo verno sliko furlanskega razvoja. Večinoma imajo ^l *gl* < sfurl. ^l *gl* ali iz dialektičnih nfurl. oblik z ^l *gl*, v posameznih slučajih tudi dvojno obliko, ^l *gl* poleg ^l *l*. Prim. notr. *fàgta* „baklja“ < sfurl. ali dial. **fàglale*

¹ Prim. Rom. Gramm. I 411.

² Rätorum. Gramm. 173; Arch. glott. I 513 ss.

³ ibid; Rom. Gramm. I 413; Gartner, Handb. 176.

(sedaj furl. *fàle* poleg *fogule*, ki se je najbrže naslonilo na *focu*, furl. *fùg, foug*) < *facula*; — *nöglice* < stfurl. **nögli* (sedaj *nöli*, prim. Pir. 272) < *nucleus* REW 5983; — *panögla*, rez. *panúhla* (Mat. I 122, 165, 1250) < stfurl. **panögla* < *panü(c)la* REW 6209; poleg *panogla* pa tudi *panóla*, rez. *panúla* (Mat. 352, 807, 926 etc.) < nfrl. *panòle*.

Sem spada morda tudi *barígla*, notr. *baríglta, -glca*, Morph. 438 *berýlca* (Nem. II 38 *barila*), kas. *barigla* (s. v. *barile*), ki je v tej obliki z *-gl-* običajna zlasti na jugozapadu; drugod se rabi tudi *baríla* in *barít* ozir. *báril*, kar točno odgovarja romanskim oblikam: za fem. ben.-trž. *baríla*, furl. *baríle*, tudi v starejši it. *baríla* (Tommaseo s. v.); za mask. furl. *baríl(i)*, ben.-trž. *baril*, it. *barile*, stfr.-prov. *baril* < langob. *bara* z rom. suf. *-ile* (REW 1038). Od iste osnove so običajne tudi izpeljanke z drugačnimi sufiksi, predvsem *-ellu/a*: it. *barella*, furl. *barèle* itd.

Gl v *barígla* je seveda lahko slovenska zadeva, bodisi da se je beseda naslonila na „*kangla*“ ali kak drug šoroden izraz, bodisi da se je razvil pred *l* nepojasnen sekundaren *g*, kakor n. pr. v *bergla* poleg *berla* < it. *ferle* ali lat. *ferula*, toda razložiti se da tudi iz romanščine. Poleg furl. *barèle* (gl. zgoraj) najdemo tudi *bareglött* „civière“ (Pir. 18) od iste osnove kakor *baril* etc. Obliki *barèle* in *bareglött* kažeta isto razmerje med *˚l*: *gl˚* kakor organični refleksi iz lat. *˚cl* (*gl*) in *cl˚*: *soreli* < *solic(u)lu* poleg *soreglá* < **solic(u)lare*, *orele* < *auric(u)la* poleg *oreglòn* < **auric(u)lone* itd. *Gl* v *bareglött* suponira morda za retrom. izpeljanke od *bara* poleg zgoraj omenjenih tudi še sufiks *-iclu*, verjetneje pa je, da je oblika z *gl˚* analogična in je nastala po paraleli *orele*: *oreglòn* itd., kjer je razmerje med *˚l* in *gl˚* organično. Isto razmerje vidimo tudi pri furl. *badiglade* poleg *badil* (Pir. 13), sl. *bodílj* itd. Zato smemo tudi vsaj za furl. diminut. *bari-lin* (*-lòn, -lätt, -ètt, -lött, -lütt, -lúzz*) nastaviti že z ozirom na zabeleženi *bareglött* tudi oblike **bariglin* itd., pa naj bo že *gl˚* analogičen ali pa refleks etimološkega *-c(u)lu*. Morda se je tudi v sl. rabila oblika z *gl* najprej v diminutivu *baríglca*, ki se je v spolu naslonil na *baríla*. Ker so pa v furl.-terg. prvotno oblike z *gl* tudi za naglasom organične in so one z *˚l* šele mlajše in nastale pod vplivom ben.-lomb. oblik, se je rabila v stfurl. morda tudi oblika **barigle*, terg. **barigla* in v tej obliki so jo sprejeli tudi Slovenci.

43. — *L* < furl. *˚l* ima poleg *panóla* (gl. zg.) še *čavila* (8 a) in morda tudi kraj. ime *Mile*, (*Milje*) < **Mila* < *Myla* < *Mula* < furl.-terg. **Mula* < *Mugla* (prim. Kos, Grad. II št. 379, 381 i. dr.; Battisti, Beiheft št. 49 k ZRPh, p. 22, v. 7) < **Müc(u)la*. Slov. *l* moremo izvajati direktno iz furl. *l* seveda le tedaj, ako je poenostavljenje *˚l* < *˚gl* vsaj dialektično (morda zapadno od Trsta) že zelo staro; v Miljah samih se do danes govori *Mugla* (prim. Battistl, l. c.) in tudi sicer *˚gl* v Miljah in drugod v furl. še danes ni nemogoč (gl. zg. str. 82), kar bi kazalo, da je *˚l* <

gl razmeroma mlad. Tudi dialektično poenostavljenje *gl* > *l* v slovenščini ni izključeno (prim. zg. str. 80), vendar je težko o tem soditi, ker nimamo nikakih podatkov za morebitne starejše slov. oblike. Na Krasu, v trž. okolici in v Trstu samem sem čul v današnji izreki samo *Mile* (plur. fem.), vendar si ne upam trditi, da ne eksistira tudi izreka *Mil'e*. Sicer pa to vprašanje nima posebne važnosti; sedanji *l* je razumljiv iz starejšega *l'*, prim. hrv. *Milje*, va *Milah*¹ in slov. lok. v *Milah* tudi v notr. izreki z *l*, ne *t*. Skok² izvaja slov. obliko iz vpliva italijanizirane izreke **Mul'a* (**Muglia*), ki je mogla nastati radi optične slike, ker so Italijani in Benečani čitali furl. *gl* po svojih grafičnih in ortooptičnih pojmih kot *l'*, misli pa, da se je izgovarjala beseda v slov. prvotno z *gl* ozir. *gl'* (*Migl'a*). Iz italijanskega **Mul'a* izvaja Skok tudi sedanjo ben.-it. *Mudža* (prim. *famedža* < *famela*); toda nili mogla nastati ta oblika tudi organičnim potom iz **Muda* < **Mug'a* < *Mugja* < **Mugl'a* < furl. *Mugla*? Za slov. obliko treba vsekakor računati tudi z možnostjo, da smo jo dobili naravnost iz furl. dial. **Mula* ali da je poslednja vplivala, čim se je pojavila, na morebitno starejšo sl. *Migta*; *l'* v slov. obliki je dovolj utemeljen v nevtrizaciji,³ oziroma v adjektivnem nastavku *-jb*, o katerem govori tudi Skok (l. c. 11). Pluralizacija je lahko poznejša.

Preglednica.

Slov. <i>bj</i> :	iz ben. <i>bī</i> < <i>bī</i> 74; — iz ben. <i>bī</i> < <i>bl</i> 79.
Slov. <i>c</i> :	iz keltorom. * <i>ts</i> < <i>k^e</i> , <i>kⁱ</i> 45 ss., 48; — iz ben. <i>ts</i> < <i>k^e</i> , <i>kⁱ</i> 49 sl.; — iz ben. furl. vok. <i>ts</i> vok. < it. <i>-č-</i> 52; — iz furl. (ben.) <i>ts</i> < <i>t'</i> < <i>ti</i> 61; — iz furl. (ben.) <i>ts</i> < konz. + <i>ti</i> 61 sl.; — iz sh.-ilir.-rom. <i>ts</i> < <i>ti</i> 62 sl.; — iz ben.-furl. <i>ts</i> < <i>t'</i> < <i>k</i> < <i>k_i</i> 63, 64.
Slov. <i>cj</i> :	iz rom. liter. <i>ts_i</i> < <i>k_i</i> , <i>t_i</i> 63, 64 sl.
Slov. <i>č</i> , <i>ć</i> :	iz retorom. <i>č</i> < <i>k^e</i> , <i>kⁱ</i> 45 ss., 49; — iz ilir.-rom. <i>k^e</i> , <i>kⁱ</i> 47 sl.; — učnega in drugačnega izvora 50, 52; — iz furl. <i>ć</i> (<i>k̄</i> , <i>t̄</i>) < <i>k^a</i> 53 sl.; — iz * <i>t</i> < strom. * <i>t^s</i> < <i>t'</i> < <i>ti</i> 58—61; — iz furl. <i>č</i> < <i>ts</i> < <i>t'</i> < <i>ti</i> 61; — iz sh.-ilir.-rom. <i>č</i> , <i>ts</i> < <i>ti</i> 62 sl.; — iz furl. <i>č</i> < <i>t</i> , <i>k</i> < <i>k_i</i> 63 sl.; — iz ben.-furl. <i>ć</i> , <i>ć</i> < <i>kl</i> 78 sl.; — iz ben.-trž. <i>č</i> , <i>č</i> < <i>kl</i> 79; —
Slov. <i>f</i> , <i>ff</i> :	iz furl. <i>f</i> , it. <i>f_i</i> < <i>f_i</i> 74; — iz ben.-trž. <i>f_i</i> < <i>fl</i> 79.

¹ ČSJKZ V 8.

² ČSJKZ V 8 ss.

³ Prim. Ramovš, *Slavia* I 37.

- Slov. *g*: iz stfurl., ilir.-rom. *g* < *g^a* 56; — iz furl. neorgan. vok. *g^a* 57; — iz furl. neorgan. *ga*- 57 sl.
- Slov. *gl*: iz furl. vok. *gl* vok. 82 sl.
- Slov. *j(i)*: iz furl. *d* < *ga* 54; — iz furl. *i* < vok. *g^a* 57; — iz ilir.-rom. *i* < *vj* 73; — iz ben.-furl. *i* < *l* < *lj* 77; — iz ben.-furl. *i* < it. *l* < franc.-prov. *l* < *kl* 79; — iz furl. *d* < ben. *dž* < *l* < *gl* 79; — iz furl. *d* < it. *dž* < *t^z* 63; — iz stfurl. *d*, *i* < *dj* etc. 66 sl.; — iz nfurl. *i* < *dj* etc. 67 sl.; — v hijatu 70.
- Slov. *k*: iz ilir.-rom. *k* < *k^e*, *kⁱ* 47, 52; — iz stfurl., ilir.-rom. *k^a* 54–57; — iz neorgan. furl. ali ben. *k^a* 56 sl.
- Slov. *konz.* + *l*: iz furl., ilir.-rom., lat. *konz.* + *l* 81 sl.
- Slov. *l*: iz furl. *l* < *gl* (< *cl*, *gl*) 83 sl.
- Slov. *l*, *l'*, *lj*: iz rom. *l* < *lj* 75 sl.; — iz rom. *l* 76; — iz rom. *ll*(?) 76 sl.; — iz rom. *l* < *pl* 79.
- Slov. *lj* (= *l* + *i*), *lij*: iz rom. *l* < *lj* 77.
- Slov. *m*: iz rom. *m* < *m̄* < *mj* 73.
- Slov. *n* (*nj*): iz rom. *n* < *nj*, *gn* 74; — iz rom. *n* 74 sl.
- Slov. *n*: iz rom. *n* 75.
- Slov. *pj*: iz ben.-trž. *pj* < *pl*.
- Slov. *r*: iz ben.-furl. *r* < *r'* < *rj* 71–73.
- Slov. *rj*, *rij*: iz rom. neorgan. *rj* 73.
- Slov. *š*: iz ben.-furl. *š* < *šč* < *sč* < *skj* 65; — iz ilir.-rom. *s'* < *sj* 71; — iz furl. *š* < *s* < *ts* < **ttdj* 69.
- Slov. *z*: iz ben.-furl. (*d*)*z* < *d* < *dj* 69, 70 sl.
- Slov. *ž*: iz ben.-furl. *ž* (*ž*) < vok. *ke*, vok. *ki* 51 sl.; — iz furl. *ž* (*ž*) < franc. *ž* < *g^a* 54; — iz furl. *ž* (*ž*) < *t^z* < *tj^z* 62; — iz rom. (*d*)*ž*, (*d*)*ž* < *d* < *dj* etc. 65 ss., 68 sl. — iz rom. (*d*)*ž* < *i* < vok. *ge*, vok. *gi* 70 sl. — iz ben.-furl. *ž*, *ž* < vok. *s'*, vok. < *sj* 71; — iz furl.-it. *dž*, *ž* < franc. *ž* < *bj* 74.

Franc Ramovš:

O kajk.-čak. prehodu d' v j .

Svoje mnenje o razvoju psl. t in d' v slovenščini (kajkavščini in čakavščini) ter štokavščini sem sicer že dvakrat podal, prvič v *Revue des études slaves* III. (1923), 48–58, drugič še bolj podrobno v svoji *Hist. gram.* II. 250 sl., in če se tu še enkrat vračam k temu vprašanju, storim to zato, da odgovorim na ugovore prof. A. Belića, objavljene v *Južsl. Fil.* IV. 16–20. Prof. Belić se nikakor ne more strinjati z mnenjem, da so predniki Srbov, Hrvatov in Slovencev ob prihodu na Balkan in v Alpe in še nekaj časa potem imeli še t in d' kakor v prasllovanski dobi, marveč meni, da so takrat poznali ta štadij le še predniki Štokavcev, dočim so predniki Slovencev, Kajkavcev in Čakavcev govorili že t in j . Razlog za to naziranje mu je, kakor je pojasnil že v *RÉS.* I. 20 sl. in zdaj v prevodu in dodatku v *Južsl. Fil.* na omenjenem mestu, dejstvo, da je čakavščina ob pričetku vzajemnejšega življenja in razvoja s štokavščino imela že $ć - j$, ta pričetek pa je staviti v dobo prihoda na Balkan, kajti današnja geografska razpoloženost Kajkavcev in Čakavcev je taka, da izključuje bližje, vzajemnejše odnose, ki bi govorili za razvojno skupnost v dobi VI.—VIII. stol. (nekako v to dobo sem namreč stavil prehod $d' > j$), iz česar seveda nujno sledi, da je kajk.-čak. $ć - j$ (ali $t - j$) starejše kot prihod Slovanov na Balkan.

Rad priznam prof. Beliću, da je njegova hipoteza sicer brezhibna, vendar ne edino možna in da je morda drugačni hipotezi pripisovati več verjetnosti. Ne morem uvideti, da je treba samo radi geografske lege kajkavščine in čakavščine staviti prehod $d' > j$ v dobo pred prihodom Slovanov na Balkan ali pa zahtevati za nju ob prihodu na Balkan popolnoma drugačne krajevne razmere. Vemo, da je bila prvotna razsežnost teh dveh dialektov drugačna in prav ta razsežnost prihaja v dobro mnenju in naziranju o eksistenci nekdanjega vzajemnejšega življenja Kajkavcev in Čakavcev na prav tem, do današnjega dne seveda izdatno skrčenem, ozemlju. Inovacija $d' > j$ ima svoje središče v severno-zapadni južni slovanščini; moč tega ognjišča je bila sicer dokaj jaka, vendar ne tolikšna, da bi zajela tudi vzhodne (štokavske) predele. Na tem dejstvu ne vidim prav nič čudnega in posebnega, saj vemo, kako različno obsežnost morejo dosežati različni inovacijski valovi in

ozemlje $j < d'$ je skupno, enotno, ni raztrgano po kakih tujejezičnih vmesnih pasovih. Pojav q v instr. sing. fem., ki je tudi samo kajk.-čak., je nedvomno starejši kot $j < d'$, saj predstavlja del sektorja praslovanske inovacije (prim. češ. *-ou*, polj. *-a*) ter zato ne prihaja v poštev pri določevanju pričetka vzajemnejšega življenja čakavščine s štokavščino. Ne morem se pridružiti prof. Beliću, da bi ž njim stavil ta pričetek v dobo prihoda na Balkan. Vidimo namreč, da so čak.-štok skupni pojavi ($q > u$, $v-b > a$, $f > u$, da imenujem le najvažnejše) mladi, da ne segajo za mejo našega tisočletja. Na drugi strani pa približujejo vsi znani in karakteristični čak. arhaizmi čakavščino slovenščini. Zato mislim, da je prva doba v novi domovini Slovence, Kajkavce in Čakavce še ozko vezala in da se je šele po stoletjih javila jačja privlačna sila vzhodnega, štokavskega dela; v tem pogledu se popolnoma strinjam z A. Marguliésom, Arch. f. slav. Phil. 40, 212—22, ki utemeljuje ta dejstva še s politično-historičnimi momenti.¹ Odkar so se Slovani naselili na Balkanu, so se porajale jezikovne novosti: nekatere so zajele ves slovanski jug, druge ves zapadni del, puščajoč ob strani vzhodnega (bolgarskega), tretje zopet le del zapadnega (ali vzhodnega) Balkana in k tem štejem tudi $d > j$. Obenem so se javljale tudi že malo obsežne inovacije (splošno slov. ali shrv. ali bolg.) in marsikak splošni slovenski pojav more biti celo starejši kot splošni južnoslovanski ali skupni slovensko-srbskohrvatski.

Glede prehoda $d' > j$ mi je bilo glavno vprašanje, kdaj se je ta prehod izvršil, ker more rešitev tega vprašanja pojasniti tudi vprašanje, kje se je izvršil. Zato sem vprašal: ali moremo dokazati, da je skupna zapadna južna slovanščina v gori označeni dobi VI.—VIII. stol. še imela d' ? Na njegovo eksistenço sem pa sklepal na podlagi dejstva, da imajo Kajkavci in Čakavci za lat. *Georgius*, za ime, ki je bilo komaj v VIII. stol. sprejeto, oblike *Jurij* — *Juraj*, Štokavci pa *Durađ*, ki kažejo isto dislokacijo kot *meja* in *meda*. Na to sklepanje odgovarja prof. Belić tako-le: 1. *Jurij* — *Juraj* je moglo, a ni moralo nastati preko oblike $z d'$; 2. v štokavščini, ki je še imela glas

¹ Na tem mestu omenja Marguliés tudi našo izogloso $d' > j$, str. 218. Napačni pa sta tile dve njegovi trditvi: 1. da je Belić dokazal, da je čak. j nastal preko d iz d' , da je torej čakavščina tudi imela štokavski štadij, ki pa ga je prekoračila z inovacijo $d > j$; tega prof. Belić seveda nikdar ni trdil, še manj dokazoval, marveč vedno pravilno razvijal j direktno iz d' in smatral štok. d za mlajše kot čak. j ; 2. da sem jaz trdil, da je prehod $d' > j$ v zvezi z združevalnimi upornimi akcijami Ljudevita Posavskega; jaz sem na zadevnem mestu RÉS. III. 57 le rekel, da so v prvih stoletjih po naselitvi Slovanov na jugu eksistirali še jaki vzajemni odnosi in stiki med Slovenci, Kajkavci in Čakavci in da vidim tudi v delovanju Ljudevita Posavskega odsev teh stikov. Če odštejem ti dve napaki, moram reči, da je Marguliés istega mnenja kot jaz; tudi on smatra $d' > j$ za pojav, ki se je razširil na jugozapad iz slov. in panonsko-kajk. središča, le da ga jaz sploh ne vežem na politične dogodke ali meje kakor on („Ich halte diese Isoglosse für über staatliche Gebilde hinaus wirkend“).

d, se je romanski glas *ǵ* substituiral z *d*, a 3. v kajkavščini in čakavščini je bil rom. *ǵ* prevzet s slov. *j* in ta pojav je primerjati s češ. *j* za *ǵ* v *Jiří*, z novogrš. *ǵ* > *j* itd., kjer je vpletanje štadija z *d* nepotrebno in po glasovnem razvoju teh jezikov tudi nemožno.

Gotovo je, da more *ǵ* preiti v *j*, ali tak *ǵ* ni običajna prevelarna eksploziva, marveč je posebe modificiran; je pravzaprav šibka prepalatalna eksploziva (to posebno tam, kjer je za *n* prešel v *dz*, *dž*) ali pa prevelarni spirant z izredno minimalno ožino. Treba pa je poudariti, da s tem, da imamo *j* < *ǵ* v češčini, grščini itd., še nikakor ni dokazano, da ga imamo tudi v slovenščini. Čeprav ima naše ime *j* tako v ruščini, poljščini, češčini, je vendar ta *j* različno razvit, saj so ta imena potekla iz različnih virov. Stsl.-rus. *Jurij* (sprejeto dokaj pozno) je iz novogrš. *ǵorǵos* (takrat morda še *ǵorǵos*; upoštevaj pri tem eksistenco črke *ѣ* v glagolici) preko **ǵurǵǵ*; polj. *Jerzy* je iz češčine (gl. J. Birkenmajer, *Język polski* XI. 1926, 29–32), stčeš. *Juří* pa iz srednjeveške latinščine na enakšen način kakor češ. *Jiljí* iz *Egilius*. Ne da se dognati, ali je tu posredovala bavarsčina (mislim seveda le bavarski pobarvan način artikuliranja posameznih glasov), ki tudi kaže *j* za lat. *ǵ*, prim. bav.-lat. **giljus*, **ǵorjus*, ki so po prehodu postkonzonantičnega *j* > *g* prešli v *Gilg* (gl. ČJKZ. IV. 121), **Jorg*; prim. zapiske *Jorgen*, *Jörgen*, še starejše, v IX. stol., *Georius*; današnje kor.-nem. *irgn* < **jirgen* (po prehodu *ir* < *ör*) < *jörgen*, **ǵorjen*. Za substitucijo bav. in lat. *ǵ* s češ. *j* prim. še krajevno ime *Gêrlôh* > češ. *Jarloch*, *Pelagius* > češ. *Petey* l. 1218. in tudi za *anděl*, *anjel* sem v Hist. gram. II. 235 izvajal *j* direktno iz *ǵ*. Če pa tega izvajanja nisem uporabil tudi za kajk.-čak. *j* v *Jurij* — *Juraj*, marveč sem ga razvijal iz *d*, ki bi naj substituiral rom. *ǵ* — *d*, sem za to imel posebne razloge, o katerih naj tu na kratko izpregovorim.

Različno substituiranje vlat. *j*, *di*, *gi* moremo ugotoviti že v dobi prvih stikov Slovanov z Romani (VI.—VII. stol.) in te različnosti si ne moremo razlagati drugače, kakor z domnevo, da rom. palatalizacijski rezultat ni bil povsod enak, oziroma, da proces še ni povsod dosegel enakšnega štadija. Za vlat. *j* kot *g(e)* imamo sl. z v *Zadar*, *Buzet*, *Zilja* (morda tudi v *Trst*, ki ga moremo izvajati iz **trzǵstv*, če sprejmemo, da je adj. **trzáski* dobilo analogični *-ški*, gl. Hist. gram. II. 300 sl. in da je po prekozložni asimilaciji *z* — *š* prešlo v *ž* — *š*: *trzáški*, gl. ibid. 304). Drugačno substituiranje pa kažejo *Ptuj*, *Oglej*, *Matajur*, *Juna*; v vseh teh imenih gre za prvotni *j* (*Poetovio*, *Aquileia*, *Monte-majore*, *Juenna*). Dočim se tako v Alpah kot v Dalmaciji, na severu in na jugu v poštev prihajajočega slovanskega (kasneje kajk.-čak.) ozemlja *ǵ* nadomešča z glasom *z*, se pa rom. refleks za vlat. *j* substituirata tu tudi z *z*, tam pa ne, marveč imamo zanj danes *j*. Sodeč po **Kerpsō* > sl. **cēršō*,

moremo reči, da podaja sl. z rom. *ġ*. Iz tega sledi, da je bil v rom. govorih Dalmacije v VI.—VII. stol. refleks za prvotni *j* enak onemu za *ġ* ali mu vsaj izredno blizu, da pa se je *j* v rom. govorih na Krasu in v Alpah od tega dalm. refleksa razlikoval. Obenem sledi iz tega, da v teh severnih rom. govorih refleksi za *d_i*, *g_i* in *j* še niso sovpadli (*Zilja: Matajur*). Do sovpada je prišlo v prepalatalnem *d' — ġ*, ki se je izobrazil po asimilaciji (pri *d_i*, *g_i*) in po intenzivni artikulaciji (pri *j*). Ker tu še nimamo sovpada, je več kot verjetno, da ti severni rom. govori še niso imeli glasu *d'*, marveč še vedno *j* za vlat. *j* (pripomniti je še treba, da v nekaterih retoromanskih dialektih sploh ni nikdar prišlo do tega sovpada, gl. G. Gröber, Grdr. der rom. Phil. I² 628).

Pa tudi čakavščina nam kaže *j* kot nadomestilo za omenjene rom. glasove, in sicer v imenu *Juraj* in v apelativu *gruj* „ime ribe“. Pač ni treba navajati nobenih posebnih razlogov za mnenje, da sta ti dve besedi pozneje sprejeti kot zgornja imena; to nam pove njihova vsebina, pa tudi *j* proti *z* v *Zadar*. Ker imamo v izposojujočem rom. govoru v VII. stol. za vlat. *j*, *d_i*, *g_i* glas *ġ* in ker se njegov končni razvojni rezultat javlja kot *dž* ali *ž*, tedaj nam je s tem podan tale rom. proces: *j*, *d_i*, *g_i* > prepalatalni *ġ* > prepalatalni *d'* in ta po rekurzu v *dž*, *ž*. Čakavščina kaže v najstarejši dobi *z*, ki podaja rom. *ġ*, v mlajši dobi pa *j*, ki mora podajati glas nekega mlajšega rom. štadija in to more biti le rom. *d'*, ki ga je čakavščina substituirala s svojim *d*, ki je šele po tem času prešel v *j*. Če pa je bila beseda izposojena še pozneje, je za rom. *dž* nastopil čak. *ž*. Ta časovna in zato tudi glasovna razlika nam odseva iz *gruj* < stčak. **grōdb* za stdalm. **grondo* < vlat. **grongio*- (shrv. *grug* „ime isle ribe“ je iz ital. *grongo*) proti *spužva* < *spongia*. Ker imamo v *Juraj* < *Georgius* glas *j* in ne *z*, pa tudi ne *ž*, moramo njegov *j* identificirati z *j* v *gruj*; ker pa slov. *Jurij* ne moremo ločiti od čak. *Juraj*, moramo tudi slov. *j* izvajati iz starejšega *d*.

Iz povedanega se nam prikaže tale zapovrstnost razvoj in substitucij:

vlt. <i>j</i> , <i>d_i</i> , <i>g_i</i>	vlt. <i>j</i>	: <i>d_i</i> , <i>g_i</i>
1. stdalm. <i>ġ</i> > stčak. <i>z</i>	1. stfurl. <i>j</i> > stkajk. <i>j</i> : <i>ġ</i> > stkajk. <i>z</i>	
2. „ <i>d</i> > „ <i>d</i> > č. <i>j</i>	2. „ <i>d</i> > „ <i>d</i> : <i>d</i> > „ <i>d</i> > kajk. <i>j</i>	
3. dalm. (<i>d</i>) <i>ž</i> > čak. <i>ž</i>	3. furl. <i>j</i> ali <i>z</i> < stfurl. <i>d</i> > slov. <i>j</i> — <i>z</i> (<i>ž</i>) in	

k tej zadnji točki gl. Fr. Šturm spredaj na str. 68 sl.

To so razlogi, ki so mi diktirali nastavek *Georgius* > stkajk.-čak. **durdb* (zaprti zlog se je odpravil z novim *-b-*; svoj čas tega momenta nisem vpošteval). Isti pojav imamo še pri *Pelagius* > **prtdb* > slov. (*Šem*)*polaj* in najbrž pri priimku *Jovan*, *Juvan*, *Juvanec*, *Juvančić* < **duvan* za stfurl. **đovan*- (*Johannes*), za kar je kot krstno ime nastopila kasnejša izposojenka iz nemščine (*Janež*, ohranjeno v krajevnom imenu *Šentjanž*, v

priimkih *Janež*, *Janežič* itd.), izpremenjena nato po cerkveni latinščini v *Janez*. Radi teh razlogov se ne morem pridružiti naziranju, da se je psl. *d'* že kje izven Balkana ali kje izven nam znanih najstarejših, do danes že zoženih mej kajkavščine in čakavščine, razvil v *j* in vztrajam pri mnenju, da je pričetek vzajemnejšega razvoja čakavščine s štokavščino dokaj poznejši kot prihod Slovanov na Balkan in v Alpe.

Anton Breznik:

Popovičev Specimen vocabularii vindo-carniolicum ter Pohlinov Glossarium slavicum.

Anmerkung. Die Abhandlung greift auch in die Geschichte der älteren deutschen Wörterbücher ein, und zwar derjenigen, die bei der Etymologie die slawischen Sprachen berücksichtigt haben. Es werden vor allem die Quellen erwähnt, aus welchen die deutschen Etymologen den slaw. Wortschatz geschöpft haben. Als erster tritt Wachter 1737 hervor, der den slaw. Wortschatz aus Megiser's Thesaurus Polyglottus 1603 geschöpft hat (die Quelle für die lausitzwendische Sprache gibt er selbst an, z. B. unter *Salz*: Frenzel. in Orig. Sorab u. s. w.). Frisch 1741 entnahm das Čechische, Polnische, Serbokroat. (und das Madyarische) aus Loderecker (Prag 1605), teils auch aus Megiser's Polyglottus, das Slowenische hingegen nur aus Polyglottus Für das Lausitzwend. und Russische gebrauchte er wahrscheinlich nur mündliche Quellen, da er die betreffenden Ausdrücke in deutscher Transkription wiedergibt. Bei Adelung 1774—1786 sind die slaw Sprachen sehr stark benützt. Das Slowen. schöpfte er aus Pohlin's Krayska grammatika, Laibach 1768, aus Polyglottus und aus Popovič's Untersuchungen vom Meere 1750. Das Slowen. kommt unter dreifacher Bezeichnung vor; das, was er aus Pohlin nahm, nennt er gewöhnlich Krainerischwendisch; das, was er im Polyglottus vorfand, nennt er mit Megiser Slawonisch und das Popovič'sche Material bezeichnet er, gleich wie Popovič, mit Wendisch (allein unter diesem Ausdrucke führt er auch das Lausitzwendische an). Das Serbokroat., das er selten behandelte, schöpfte er aus Polyglottus. Aus Popovič's Untersuchungen schöpfte Adelung auch deutsches Material. Er nahm fast alle seine deutschen Etymologien aus ihm (aufgezählt auf Seite 95 flgd) und alle dialektischen Ausdrücke, die Popovič in seinem Buch gesammelt hatte (aufgezählt auf Seite 96 flgd dieser Abhandlung).

V pričujoči razpravi bom govoril o Popovičevem slovarškem gradivu, ki je znano pod omenjenim naslovom (gl. L. Žvab, Lj. Zv. 1881, 627), in o Pohlinovem glosariju iz l. 1792. ter o nekaterih vprašanjih, ki so z njima v zvezi. Popovičevo gradivo in Pohlinov glosarij sta si tako blizu, da jih je treba skupaj obravnavati. Preiskava je namreč pokazala, da je porabil Pohlin vse Popovičevo gradivo, tako da je ves Popovič v glosariju obsežen. Ker je rabil Pohlin tudi več drugih virov, moram tudi o njih govoriti. Poleg tega gradiva je rabil Popovičevo knjigo Untersuchungen vom Meere 1750; skoro polovico glosarija je prepisal iz Adelungovega slovarja, ki je imel tudi slov. etimologije. Ostali del pa je izviren. V Adelungu, Frischu in Wachterju je dobil nekaj gradiva, ki ga je primerjal s slov. besedami; samostojno je tudi primerjal slovenščino z madžarščino, hebrejščino in kaldejščino ter z nekaterimi besedami drugih jezikov. Dobrovský je v Slovanki 1814, str. 185 izrekel

o glosariju ostro obsodbo, ki jo je Šafařík v *Gesch. d. südslaw. Lit.* I. 68 dobesedno ponovil: Es ist zum Nachschlagen ganz unbrauchbar, denn die Bedeutung der Wörter steht selten dabei; das Krainische wird hier nur mit Wörtern anderer Sprachen, oft mit dem Hebräischen, verglichen, wobei nicht wenig von etymologischem Unsinn ausgekramt wird. Snovno je ocena krivična, ker zadeva Adelung in Popoviča; obsodbe je vreden Pohlín samo v formalnem oziru, t. j. zato, ker velike večine glosarija ni sam sestavil, temveč ga je od drugod prepisal. Če bi bil Dobrovský glosarij pazljiveje bral, bi bil morda prišel na to, da je v njem veliko takega, kar je bral že v svojem ljubljencu Adelungu, ki ga je tako čislal (prim. Jakubec: Dobrovský v delu: *Literatura česká devatenáct. stol. I^o, 1911.*, str. 186 sl.). In Adelunga so z neizpremenjenimi etimologijami natisnili še enkrat (2. izd. 1808) in to po Pohlínovem glosariju. Dobrovský je pisal tako ostro pač pod vtisi pisem, s katerimi so mu Kopitar i. dr. (gl. Jagić, *Письма Добр. и Коп.* 1885, začetna pisma pred l. 1814.!) Pohlína tako prigrajali, da ni mogel pisati o njem brez predsodkov. Po nepotrebem je grajal tudi ustroj glosarija. Pohlínov glosarij je, kakor že ime pove, etimološki in ni treba, da bi bil tudi praktično poraben.

1. Podlago Pohlínovemu glosariju tvori Popovičev *Specimen*, ki je etimološkega značaja. Pohlín je prepisal iz njega vse gradivo, samo tistih par besed ne, pri katerih ni nobene razlage in etimologije. Popovič je bil velik ne le kot slovníčar (prim. Jelinek, *Gesch. d. neuhochdeutsch. Gramm., erster Halbband* 1913, str. 252—256), ampak je bil priznan tudi kot etimolog. Adelung je sprejel iz njegovih *Untersuchungen* razen treh vse nemške etimologije, večinoma nespremenjene, nekaj jih je pa izpopolnil. Gradivo za *Specimen* je zbiral že pred l. 1750. (t. j. preden so izšle *Untersuchungen*), pa tudi še pozneje, ker se sklicuje na to knjigo (pri bes. *Bistriza*) in ker navaja tudi delo, ki je izšlo pozneje, (pri bes. *Hodinja*: „Vide Goding in Halt. Gloff.“), t. j. Haltaus, *Glossarium germ. mediæ ævi* 1758. Da izvira gradivo iz raznih dob, se pozna tudi po črnilu. Listki, ki so iz starejše dobe, so pisani z obledelim črnilom in imajo navadno slabše etimologije; listki iz novejše dobe imajo bolj črno črnilo in boljše etimologije. In s takim črnilom je pisan tudi listek z omenjenim virom (Haltaus). Iz poslednje dobe izvira, kakor kaže pisava, največ listkov. Da je študije za *Specimen* nadaljeval po l. 1750., se vidi tudi iz *Untersuch.*, str. 307, kjer pravi, da nima Steinbachovega, Stielerjevega in Henischevega slovarja, v *Specimnu* pa poslednja dva navaja, n. pr. pri *Kobilla*: Stieler, pri *Kolter*: Šenišdj.

Slov. besede je primerjal z izrazi najrazličnejših jezikov in narečij. Največ gradiva je iz german. jezikov in narečij, navaja pa tudi zglede iz keltščine, franc., špan., ital., lat., gršč., madž., hebr., kald. in turščine. Vire je navedel le za german. jezike in

narečja (večinoma one, ki jih srečavamo v *Untersuch.*, med njimi so skoro vsi slovarji, katerih imena beremo v Paul, *Grundriss d. germ. Phil.* I², od str. 32 dalje), za francoščino (Pelletier [pod *znat*] in *Dict. de Trevoux* [pod *Tarča*], t. j. *Dictionnaire de Trévoux*, ki so ga izdali jezuitje v 18. veku) ter za lat.: Du Cange. Poleg jezikovnih knjig navaja tudi knjige drugih strok (zlasti pravoslovne, naravoslovne, zemljepisne, zgodovinske i. dr.; Popovič je bil tudi znamenit botanik in fizikalni geograf); vsega skupaj je navedel 38 virov. Viri seve niso bili vsi enakovredni; v nekaterih je našel le redkokateri izraz, v nekaterih pa je dobil veliko gradiva. Dognal sem kake štiri petine virov, iz katerih je črpal gradivo, zlasti obsežno germansko; vseh virov pa v Ljubljani ni mogoče dobiti.

Viri, iz katerih je pogosto zajemal gradivo, so sledeči:

Franc. Junius: *Gothicum glossarium*, Amstelaedami 1684; iz njega je zajemal zlasti gotsko gradivo; omenja ga pri bes. *klonz* („Junius in *Gloff. Goth.*“), drugod ne. Iz njega ima, n. pr.: „*s a m, folus . . .* *daß Eng- liſche fame . . ., famo der Gotthen*“: Junius, str. 290: *S a m o, Ipfum*. — Dalje: *doteknat, tangere, attingere. Gothis tetan, attefan, tangere, attingere*“: Junius, str. 332: *Tekan, attekan, Tangere, attingere*. — Dalje: „*Ž e n a, iſt verwandt mit geno, is, ere gebähren; daß Gotſiſche fun, generatio*“: Junius str. 223: *Kun Genus . . . generatio*. Zgledov je se več.

Franc. Junius: *Ulphilae quatuor Evang.*, Amstelaedami 1684. Popovič: „*neh am, ceſſo; nehat, ceſſare. Goth Luc. 5, 4: gananthaða, ceſſavit*“: Junius, str. 196: *Bitheh than gananthaða itd.* — Dalje: Popovič: „*notr, intus . . . a Goth. innathro intrinſecus. Matth. 7. 15.*“ Junius ima ta izraz na str. 19.

Leibnizii *Collectanea etymologica*, Hanoverae 1717. Leibniz je znamenit tudi radi tega, ker se je zanimal za slovan. jezike, med njimi tudi za slovenščino (VI. poglavje: *De lingua Winidorum Luneburgensium*, str. 335—360). Na evangeljskem besedilu Luk. 21, 25—29 je pokazal sorodnost slovan. jezikov; sloven. besedilo, transkribirano v nem črkopisu, je vzel iz Hrena ali Schönlebn (besedilo je pri obeh enako). Popovič je zajemal iz Leibniza večinoma keltske izraze, n. pr. Pop.: „*ville pl. furca . . . Leibnizius tribuit Saxonibus inferioribus twyll, genus furcae bidentis*“: Leibniz, poglavje *Celtica*, str. 145: „*T w y l l . . . Saxonibus inferioribus alicubi twyll est genus furcae bidentis*“ — Dalje Pop.: „*Thē der Boden . . . Cambris lle, locus*“: Leibniz, *Celtica*, str. 131: „*Lle, locus*“ (Wachter ima pod *Loch drugače*) — Dalje: Pop.: „*wret consonat cum fervet et cum Cambr.[ico] berw, coctio, ebullitio; berwi, bullire, coquere*“: Leibniz, *Celtica*, 95 pod besedo: „*Bir, cerevisia . . . berwy Cambr. quod est coquere, bullire. Conſentit Latinum fervere*“: Zanimiv je naslednjem zgled. Pop.: „*lowit, Celtis llaw manus*“ (to ima na starejšem listku), kar je iz Leibn., *Celtica* 129: „*Llaw, manus*“. Toda na novejši listič je Pop. napisal: „*lowit capere, venari. Hibernis lāf, manus*“ (odkod pa ima to?)

Wachter: *Glossarium germanicum*, Lipsiae 1737. Wachter je črpal slovan. jezike iz Megiserjevega *Polyglotta* (glej moj nem. uvod!). Zgled: Wachter: „*Same . . . Polon. ſiemie, Bohem. femeno, Rufsis feime* (tu je napačno ugibal, pri Megiserju je bral [pod *Semen*]: *Sclau* [t. j. slovensko] *jeime* in je prisodil Rusom!), *Dalmat. ſzime*“. *Meg. Polyglott*: „*Sclau jeime. Dalm. ſzime, Polon ſiemie . . . Bohem. femeno*“ (Lodercker ima drugače!). Popovič slovanskih etimologij iz Wachterja ni prepisaval! — Wachterjev slovar je bogata zakladnica etimološkega gradiva in iz njega je Popovič največ jemal. Navedimo nekaj zgledov! Pop.: „*drože . . . Angeli. [ādhjīdh] droš, Engliſh droß, Altſlānt. truoſo faex, fordes, Gotſiſh driujan, deorfum*

cadere". Wachter pod besedo: „Druse, faex, fordes. Anglofaxon. *dros* ... Franc. *trufo* ... Anglis *drofs* ... fortasse nomen a verbo Gothico *driufan* cadere. — Dalje: Pop: „med, inter. AS [Anglosax.] mid, Gothis *mith*; inde habent hodierni Germani mitten, das Mittel". Wachter pod: „Mit, cum. Goth. *mith*, Anglofax mid." (Mogoče pa je tudi, da je vzel iz Junija, Gloss. goth. 257: *mith* ... cum ... Anglofaxones mid".)

Frisch: Teutisch-Lateinisches Wörter-Buch, Berlin 1741. Frisch je rabil Polyglotta in Lodereckerja, Praga 1605 (glej moj nem uvod!). Zgled za Polyglotta: Frisch: Wölfe: Slav. wolna. Bohem. wilna. Pol. welna. Polygl. pod Lana: Slavon [= slovensko] *volna* Pol. *welna*. Dalm. *vuna*. Boh. *wlna* (Loderecker nima slovenščine!). Dalje: Frisch: Birte: Das Teutische Birte kommt mit dem Slavonischen überein, Böhmisch Briza itd Polyglott: Betula: Bohem. briza (Loderecker nima tega izraz!). Zgled za Lodereckerja. Frisch: Herz: Dalmat. Szarce. Bohem. Srdce. Pol. Serce. Lederecker (pod Cor.): Dalmatice: Szarce, Bohemice Srdce, Polonice Serce (Polyglott. ima drugače!). Dalje: Frisch: Pfennig: Dalm. pinez Bohem. Peniz. Pol. pieniaz, auch im Ungertischen ist penz Loderecker (pod Nummus): Dalm. Pinez, Boh. Penuz, Pol. Pieniaby, Vngarice: Penz. Zgledov je veliko! — Popovič Frischa večkrat omenja in ga je pogosto rabil, n. pr.: *désn*, *desna*, *dexter*, *dextera*. Bejem hat ein altes Vocab von 1482 beim Frisch in Bejwin, cefwin, dexter". Frisch, pod: Bejwin, dexter, Cefwin. ol. rechte Hand oder Bejem. Vetus Vocab 1482, dextera.

Popovičeve etimologije — kakor sploh etimologije vseh jezikoslovcev od Junija, Leibniza (prim. Paul, Grundr. I². 27, 33 itd.) pa do Wachterja, Frischa in Adelunga — slone na samem ugibanju. Na notranjem ustroju sloneča etimologija se začne šele l. 1816. z Boppom. Zadel pa je več etimologij v Specimnu, n. pr. *bogati*, *fleten*, *jelša*, *kad*, *molj*, *piškur*, *pogača*, *pitam*, *šivam*, *vinar*, *žena*.

Brigal se je tudi za sloven. bes. zaklad. Besede ima iz sledečih krajev: Idrija (omenja pod bes. *wekat*), Radovljica (pod bes. *gad*), Škofja Loka (večkrat omenja), Gorenjsko (*množza*), Goriško (*lonz*), Kranjsko (*juha*), Koroško (večkrat), Celje (*raini*), Žalec (*kamaun*), Savinjska dolina (*modro*), Slovenj Gradec (*mletva*), Ptuj (*oslak*). Par besed ima iz Habeliča (*zrak*) in Belostenca (*Klen*); navaja tudi nekaj čeških, slovaških, poljskih in ruskih besed. Tako v Untersuch. kakor tudi tu ima nekaj redkejših besed, ki jih Plet. nima; on ga ni bral.

Pohlin je Specimen prepisal večinoma dobesedno, na 12 mestih je Popovičevemu gradivu dodal še gradivo iz Adelunga, včasih je kako malenkost sam dostavil. Pri par besedah pa ni segel po Popoviču, ampak po Adelungu, kjer je našel obširnejše gradivo (n. pr. *Brod*, *Med*). Pri bes. *Palem* [= *palim*] je Pohlin prepisal napačni listek. Namesto listka z bes. „*pālit* brennen“ je vzel list z bes. „*pale* Vind.[icum] iterum ... gr. *πάλι* ejusdem [gfonis [= significationis]“; tako ima Pohlin: „*Palem* gr. *πάλι*, iterum, valde [cil.[icet] celefare“ (!); kar pri tej besedi dalje sledi, je sam pristavil.

2. Dalje je vzel Pohlin Popovičeve sloven. etimologije iz Untersuchungen vom Meere 1750.

Iz te knjige je oni odlomek v uvodu (stran 4), kjer Pohlin pravi: „... imo, ut Cl. [clarissimus] Poppovitschius afferit: Multarum earum vocum,

quæ apud ipsos Graecos interiere, origo in Illyrica lingua est quaerenda, quod voce *Hod* etc. probat. To je na str. LXIX Unters.: Wenn denselben aber bekannt wäre, daß im Wendischen Stammwörter finden, welche im Griechischen verlohren gegangen, und daß die Griechen selbst izt zur Wendischen Sprache gehen müßten, um die Erklärung etlicher ihrer eigenen Wörter aus derselben zu holen, so würde es weniger ungläublich lauten, wenn ich im Gegentheile das Griechische ὄδος selbst von dem izt noch Wendischen, ehemals aber vielleicht Japhetischen ὄδ oder ζῶδ, iter, abgeleitet hätte.

Iz Untersuchungen ima Pohlin sledeće etimologije:

Pohlin: Gábr: hebr. gabra (podajam v transkripciji!), robustus fuit: Unterj. XXXI: Gaber... Gainbuche... von gabar (izvirnik ima hebr. érke!), er ist kräftig, stark gewesen. — Gradim: ... hebr. gadar sepsit Unterj. 27: gradim ich zäume ein... eine Metathesis des Hebräischen gádar. — Kazha a záo. uro; quia morfus serpentum urit Unterj. 306: Die Wunden nennen eine Aker Kaca, ... von záo uro. — Kláda a gr. zúdos, ramus; a carniolico klal, scidit. Unterj. XLVIII: klat (heißt) findere... Das zúdo der Griechen ist von der ersten Bedeutung etwas abgewichen; allein ihr zúdos ein Ast, erhält noch den vorigen Begriff... Das Präteritum des Wendischen klat lautet klatu. — Kolázha a Kolu, rota. Unterj. 303: Wendisch Kolač... von kolo, ein Rad. — Lēmēsh, quasi lōmesh, frangis (tako!) scilicet terram. Unterj. XLIII: Star heißt in allen nordischen Mundarten etwas schneidendes, und insonderheit das Akerwerkzeug, welches lateinisch vomer genennet wird. — Lufha... vide Lug; tam ima: Lug, Hung. ... Lungh... ita et lugea palus apud Strab VII. 314. Gallis Deluge est inundatio Unterj. v dodatku Schreiben. str. b₂: Luža... das Wendische lugea... das französische deluge Wasserfluth erklärt. Hernach siehet man, was die Lugea palus des Strabo VII, 314 sey. — Pěstovka melius Postojka, a postájam Unterj. 305: postovka... von postojm ich siehe still. — Shkarje... a gr. zeíwo, tondeo; quia forfice tondebant; unde shkarnem, kneipen. Unterj. XLIII: Star... die Griechen (haben) ihr zeíwo... tondeo... die Wenden (haben) ferne... skarje... skarne er kneipet ab. — shupán (daljši sestavek!); vse iz Unterj. LXXI¹

Vmes naj omenim, da je Adelong vzel iz Popovičevih Untersuchungen naslednje nemške etimologije:

Adelong: Boffeln: ... es gehört ... zu ... boß, rund, wovon die Franzosen Boffe, die Ital. Bozza und Boccia haben. Unterj. 124: boß, rund, daher boßeln zu Hamburg... Der Franzosen boffe... der Italiener boccia — Breit: in Steiermark prát, im Angels. brad... Griech. πλατὺς... wegen der gewöhnlichen Verwechslung des l und r. Unterj. 291: Der Angelsache spricht brad, der Steyermärker prát... Griech. πλατὺς... weil λ und ρ verwechselt werden — Büchel: porabil Unterj. LIX — Deich: porabil Unterj. 104. — Fajche: aus dem Lat. Fascia. Im Oberdeutschen ist Fatsche und fatschen. Unterj. 298: Fatschen stimmt mit dem lateinischen fascia überein. — Fragen: in Österreich fratscheln, Wend. praschat, iz Unterj. 298. — Garten: im Hebr. und Punischen ist gadar einzäunen. Im Wendischen ist gradim... Dahin gehören Stuttgartard, Belgard, Stargard. Untj. 27: der... Wende spricht gradim, ich zäume ein. Das ist... eine Metathesis des Hebräischen gádar er hat eingezäunet, wovon auch das Punische Gadir... So auch Stuttgartard, Belgard und Stargard. — Gatter: Das Hebr. gadar (v transkripciji!) zäumen... Ital. Catarata. Gatter und Gitter sind blos in der Mundart unterschieden itd. Vse to je iz Unterj. 316. — Gemse: im Ital. Camozza... im Französ. Chamois. Popowitsch leitet diesen Namen mit vieler Wahrscheinlichkeit von dem alten Worte fan, krumm, her. Untj. 291: Ich denke, daß die krummen Hörner dieses Thieres... zur Benennung Anlaß gegeben haben. Dem kam heißt krumm... das Französische chamois, und das Wälische camozza. — Germ: S. (siehe) Gähren, von welchem Zeitworte es abstammet; tu pa pravi Adelong: daß gähren nicht von gar, fertig, abstamme, wie Frisch glaubt, sondern daß... auf die Bewegung in die Höhe gesehen

¹ Pohlin je tudi v slovarju 1781 rabil Pop. Untersuchungen: S rostnik Graf, Starostya Graffschaft je pač iz Unterj. LXX: Starostey [poljsko] Lands-hauptmannschaft, heute Gerichtsharkeit. Ein solcher Beamter heißt Starosta.

wird . . . Bey den Wenden bedeutet gor noch jetzt hinauf. Untf. 306: Germ ist eine Ableitung von gären fermentescere. . . Windisch gor hinauf. — Gitter: Popowitsch zeigt in seiner Unterfuchung von Meere S. 316, daß die österrichische und steyermärkische Mundart kein Gitter fennet. — Glas: auch das Latein. Glacies, Eis, gehört hierher Untf. 121: Glacies, Glas, können . . . nicht von einander abgeändert werden. — Hefen: das Dierreich Urhab, Ura, Nura. In Steyermark werden die Hefen Gieger, von legen, genannt; vse iz Untf. 306. — Hemd: in oberdeutschen Mundarten Hemat . . . mit dem Griech. *hēmatōr* übereinkommt: Untf. 315: Das Steyermärkische Hemat führt mich auf das Griech. *hēmatōr*. — Hohlunder: Frisch und Popowitsch (leiten es) aber mit mehrerm Recht von hohl. Iz Untf. 317. — Kieße: im Wend keiza, Keischa. S (siehe) das Koth: im Wendischen Kotscha, Keischa und Kisch. Vse iz Untf. 107. — Klieben: im Wendischen mit einem andern Suffixo klat, im Franzöj. eclater. Untf. XLVIII: bei den Wenden klat auch findere, wovon das Französische eclater. Klippe (2): von klieben, spalten, Schwed. klippa, scheren, schneiden. Untf. XLIX: Klieben . . . spalten, mit dem Schwedischen klippa . . . schneiden, schären. — Kolatsche. Das Wort ist . . . slavonisch, indem . . . im Wendischen Kolatsch ein solcher runder Kuchen bedeutet. Es stammt von . . . Kolo, rund, ab. Iz Untf. 303. — Klob: Im Wendischen . . . Klada, welches Popowitsch von kla, klieben, ableitet. Untf. XLIX. — Leer: in einigen Gegenden lar. Untf. 292: der Steyermärker spricht lar. — Leite (2): Im Schwed. Lid Der sanfte Abhang . . . nach der Tiefe hin. Untf. LXII: Leiten, Schwedisch Lid, ist die Thalhänge eines Berges. — Mann: Im Wendischen ist premaga, praevalere, Mojsch, die Macht und Mojsch, ein Mann . . . im Hebr. ein Mann Geber. Untf. XXX: das Wendische premaga praevalet . . . Moč (motsch) potentia, . . . Mojsch (vir) . . . (hebr.) geber. — Marsch, Marschland: porabil Untf. 106. — Nabe: Es . . . (hat) den Begriff das Hohlen, wozu Nabel und Näber gehören. Schon im Hebräischen bedeutet nabab etwas Hohles, Durchbohrtes. Untf. 300: Naber (Hebr) nabab heißt etwas hohles, durchgebohrtes. Narbe (1): Popowitsch leitet es von dem albtittischen Arf, Eisen, her. Iz Untf. 307. — Natter: Nter, Engl. Adder. Untf. 305–306. — Ofen: woraus sich die Abstammung von dem alten Of, Eg, Feuer, Latein. Ignis. Slavon. Ogne ergibt. Unt. 289: lat. ignis, Wend. oign . . . daß das Teutsche eg, egg, eß, eße . . . mit dem latein. ignis . . . übereinkomme. — Pfad: in Dierreich und Baiern übliches Wort, nach der dortigen Aussprache Pfoad, ein Hemd, womit das Gothische Paida und Isländ. Paita übereinkommt. Iz Untf. 301. — Schar (1): das oberdeutsche Schar, ein Maulwurf, Wend. Kart. Untf. XLIV: Der Oberteutsche Name, der Schar talpa . . . Kart heißt talpa — Schere: Im Wendischen heißt eine Schere im Plural Skarje, und da wird ein Arm oder eine Hälfte derselben Skar genannt Iz Untf. XLIV. — Schmeicheln: das Wendische und Slavonische Schmeich. Untf. (dodatek: Schreiben, str. b3 6): schmeicheln: der Wendischen und Slavonischen gemein . . . der Wende spricht Smeich, risus. — Schmücken: setzt ein Neutrum schmucken voraus: po Untf. (dodatek) b3. — Schnake (2): im Wend. Komar. In Krain (!) werden Vandleute, welche Teller, Löffel, Schüsseln schnitzen, Schnäderer genannt. Untf. 301: Tu je Adelung napacno prepsal iz Popoviča! Popovič pravi: So werden in der Gräna (ein Schärnsteinisch Thal im Lande ob der Enß) diejenigen genennet, welche Teller, Löffel, Schüsseln itd.; tu omenja tudi: Komár. — Schwer: womit . . . mit einer Veränderung des Blaselautes das Griechische βαρος, schwer, verwandt ist. Untf. 291: schwer . . . führt ihn [= den Gelehrten] zu dem Griechischen βαρος . . . durch die Vorsetzung des Zisches. — Vorgebirge: das Cap; wo es eine buchstäbliche Übersetzung des latein. Promontorium ist. Untf. 50: nicht von mons, sondern von prominere . . . und wäre es besser, wenn man solches mit Vandende . . . übersetzt hätte. — Wiede: Das Lat. vieo, ich biege, Wend. viem ist genau damit verwandt, Untf. 276: viem, ich biege.

Adelung je sprejel iz Unterfuchungen tudi nemške izraze, ki jih je nabral Popovič v nem. narečjih.

Adelung: Borsdorfer Apfel . . . und ihren Namen von dem Dorfe Borsdorf . . . haben. . . Im Cremsthal werden sie, . . . Popowitsch zu Folge, Halen-äpfel genannt. Iz Untf. 358. — Dörnling: im Österrichischen eine Art ehbarer Schwämme. Iz Untf. 397: Fungum divi Georgii, welcher . . . in Oberösterreich

Förnlung heißt. — Pri bes.: Schweiffen: Bey den Jägern schweiffet ein Wild, wenn es blutet, wofür im Oberd. auch fassen üblich ist. Iz Untf. 298. — Förchling: der in Weiffen und Schlesien Reiffker, in Baiern Herbftling, in Österreich oder der Enß aber Brätling oder Brietling genannt wird. Vse iz Untf. (dodat) c₂. — Geest: erhabenes Land, trocken; iz Untf. 105. — Gezeit: die Zeit der Ebbe und Fluth. Untf. 105. — Grundbruch: Durchbruch des Wassers durch den Grund eines Dammes. Untf. 105. — Halle: viele Orte (führen) den Namen Halle, welche nie Salzbrunnen oder Salzwerte gehabt haben itd. Vse iz Untf. LX. — Heideschwamm: In andern Gegenden heißt er Drüschling, in Baiern Gartling, in Böhmen Herrenschwamm, in Steyermark Angerling. Vse iz Untf. c₂. — Herbftmorchel: in Regensburg Pfaffenhütche, iz Untf. 391. — Hoch: Einige oberdeutsche ... Mundarten sprechen für hoch noch ha, die Hälteiten. Untf. 334: im Lande ob der Enß. . . noch ha für hoch sprechen Sie sagen z E. die Hälteiten — Huzel: in Österreich Apffel- oder Birnspattel, Untf. 418. — Kader: in Österreichischen der Koder oder Goder, Untf. 300. — Keichen: In oberdeutschen Gegenden ... kafen, Untf. 299. — Käuen: Im Niederl. (achjen) käuen ... die Koy, Rinnbaden, Untf. 300: Koy (die) mandibula, Sächs. käuen — Kreuzvogel: auch Grinitz, Krinitz, Untf. 330. — Kunde: Franz Chaland Er oder sie ist mein Kunde Ein Gastwirth, welcher viele Kunden hat, . . . Gäste, welche bey ihm einkehren Vse iz Untf. 425. — Nedere: im Gegenjase des Gebirges itd, iz Untf. 423—24. — Nutschen: auf dem Hintern fortgleiten, Untf. 335 — Stieber: In Baiern wird der Bovist, welcher eine Menge Staub stieben läffet, der Stieber oder Stoiber genannt, Untf. 378. — Stockschwamm: Amanita fasciculosa, welcher in Baiern auch Stockschwamm heißt. Untf. 381. — Tasse: im Österreichischen Täßel. Untf. 304 — Täubling: im Österreich Speytäubling . . . indem [er] Speyen erweckt, Untf. 388. — Trämel: ein Knüttel. Untf. 304 — Verbannen: Im Österreichischen ist verbannt verstoßt. Untf. 304. — Wächeln: In Steiermark ist für wehen wacheln üblich Untf. 304—05. — Warte: Adelong sprejel iz Popoviča, ki jo je naredil za lat. observatorium, Untf. 89. — Bermuth, imenoma popravilja Popoviča, po Untf. 317. — Vrste gob: Ziegenbart (pod Nehling), Weißbart, Händling. Untf. 392.

3. Skoro polovico glosarija je prepisal Pohlin iz Adelunga, ki je imel veliko slov. etimologij. Adelungov bogati etimološki zaklad ga je tako mikal, da se ni zadovoljil samo z njegovimi etimologijami, ampak je tudi sam poskusil primerjati njegov etimol. zaklad s slovenščino. V ta namen je etimološko razlagal vse polno nem. tujk, precej nem. besed je pa po sili naredil za slov. tujke — ker niso bile nikoli v rabi —, da je mogel prepisati več gradiva iz njega. Naredil pa je tudi nekaj dobrih etimologij.

Slov. bes. zaklad je zajemal Adelung iz treh virov: iz Popov. Untersuchungen, kar sem že pokazal; iz Polyglotta in iz Pohlinove-Kraynske gram. 1768.

Besede, ki jih je vzel iz Megiserjevega Polyglotta 1603, zaznamuje s Slavonisch, n. pr. Adelung: Lügen: im Slavon. *lugati* [Polyglott pod Mentior: Selau: *lugati*. Pohlin v Kr. gr. bes. nima!] Večkrat zaznamuje s tem izrazom tudi besede drugih slovan. jezikov, n. pr. Strang: im Slavon. *Strona, Struna* [Polygl. pod Chorda: Slav. struna. Pol., Lufat. strona]. Ali: Strand: im Slavonischen ist *Stran, Strana, Strona*, die Seite [Polygl. pod Latus: Slavon. stran. Bohem. strana, Lufat strona]. Iz Polyglotta je zajemal Adelung tudi srbohrv. besede, ki jih je pa le redko primerjal, n. pr. Haus: im Croat. *Kuzha*, im Ungar. Haz [Polygl. pod Domus: Croat. kuzha, Hungar. haz]. Metall: im Dalmat. Mido [Polygl. pod: Aes: Dalm. mido.]

Iz Pohlinove Kraynske grammatike 1768 je vzel Adelung veliko slov. besed; segel je po vsem, kar se je po nemšč. primerjati. Tu bom naštel samo nekaj značilnih zgledov. Bitter: bey den krainerischen Wenden britke [Pohl. str. 37: Britke. Bitter]. Gejel: im Krainischen Osi [Pohl. 24: Osi

[Esel]. Leute: bey den frainerischen Wenden Ludji [Pohl. 27: Ludji. Leute]. Fasten: im Wend. postem [Pohl. 72: Postem, ich faste]. Gehen: im Wendischen jidem [Pohl. 80 Jidem, ich gehe]. Haar: imgleichen Vlahs, womit das Wend. Las übereinstimmt [Pohl. 25: Las Haar]. Gähnen: im Wend Sjam ich gähne [Pohl. 65: Sjam ich gähne]. Pod označbo Wendisch navaja Adelung tudi lužiško-srbske besede, n pr. Eugen: Im Wend ist lakacz gleichfalls lauern, und lukam, wähen [lakacz je lužiško, drugi izraz je iz Pohl. 105: Lukam spehen].

Navedimo nekaj zgledov, da vidimo, kako je Pohlin prepsoval iz Adelung.

Pohlin ima n. pr. Upam. Dalmatae enuntiant *ufam*: infer. Sax. hapen: Angl. *hope*: Anglos. *hopian*: Holl. *hoopen*: germ. hoffen, substantivum Hoffnung: antiq. germ. *Vuane*, modernum *Wahn*: gr. *ὀπείναι*. videre, sperare aliquid obtinendi causa. Adelung pod *Hoffen*: Im Niederl. hapen, im Angels. hopian, im Engl. hope, im Holländ. hoopen... bey den frainerischen Wenden vnam [to je vzel iz Pohl. 111: Upam hoffen]... Griech. *ὀπείναι* Pri besedi *Hoffnung* pa je Pohlin vzel: Die ältesten oberdeutschen Schriftsteller brauchen dafür *Vuane*, *Wahn*. Dalje: *Dervim*, germ. treiben: Inf. Sax. *driven*. Anglosax. *dryfan*: Angl. *Drive*: Suec. *Drifwa*: gr. *τριβειν*. Adelung *Treiben*, im Niederl. *driven*, im Angels. *dryfan*, im Engl. *drive*, im Schwed. *drifwa*, im Griech. *τριβειν*, bey den frainerischen Wenden *dervim*

Ali: *Jésén*, lat. *Esculus*, germ. *Eſche*: Anglosax. *Aesc*: Holl. *Eſch*: Wachter deducit a gr. *ἰσχυς*. Frisch ab Hebr. *Eſchel* arboretum: a lat. *Esca*, quo primitus vesci solebant; quamobrem quoque a carniolico *jeſti*. Adelung, pod *Eſche*: Angels. *Aesc*... Holländ. *Eſch*, kommt mit dem alten Latein Namen *Aesculus* oder *Esculus* genau überein, den Servius von *Esca* herleitet, weil der Same dieses Baumes den ersten Menschen zur Speise gedient. Wachter läßt ihn von dem Griech. Worte *ἰσχυς*, Stärke abstammen... Frisch hingegen... Hebr. *ešel*.

Rabil je tudi še nekaj drugih virov. V rokah je imel Wachterja in Frischa, iz katerih je vzel nekaj gradiva. Pogosto je primerjal madžaršč. s slov. besedami. Večkrat navaja madž. slovar (n. pr. pri *Lug*: Hung. vocabular. 1554 Viennae in 3. edit., enako pod *Mesar*, *Kovâzh* itd., ki se ne navaja v nobenem izmed naštetih virov in ga je torej gotovo samostojno uporabljaj. Nekaj malenkosti je dobil od drugod. Iz: Macpherſon in Offian, Londini 1765 navaja: *Krantara*. Pri bes. *Kray* ima: apud Hottentotas *Kraal* ein Dorf Ortſchaft. Pri *Perla* navaja tudi Bohoriča: apud Bohorizh in hor. lubeſivis pag. 58. Ob sklepu knjige je dobil v roke tudi Lodereckerja, ki ga je rabil pri bes. Wuzhim (= bučim): unde Boh. *Wcela* apis (Loderecker pod Apes: Bohem. *Wcela*). Wytes: Bohem. *Wjtez* (Loder. pod Victor: Bohem. *Wjtez*).

V glosariju je razložil tudi več svojih skovank, ki jih je v Besedišču 1781. obelodanil¹ n. pr. *Dvomim* a *Dva*, & *umim*, sicut in lat. *Dubius* inter *duas* partes positus. — *Dimla* se

¹ V Razpravah ZDHF, III., str. 163 sem razlagal *Dimlam* in sem prezrl, da je besedo že Pohlin v glosariju sam drugače razložil (gl. *Dimla* se meni). Prof. Iv. Koštič mi je k tej razpravi poslal naslednje popravke: Na str. 140. navedena *kofsáka* je iz it. *casacca*, Reitrock, nem. *Kasack*, rus. *казакъ*. Na str. 159: *Nadéshno* getroſt, mit Zuſerſicht: Murko in Janežič sta skoro gotovo vzela ruski pridevnik *надежный*, zuversichtlich.

meni, a *Dim*, ut. germ. habet proverbium: ☞ nebelt mir. — *Erusol*, a *sol*, ☞ *Salz* itd.

Nekaj etimologij je pa seveda prav pohlinskih, a takih ni veliko n. pr. *Shepaft* quafi *fhe* otshe *pafti*. — *Uzhim* fatis detorte quidam putat deductum a lat. *doceo*, quafi *dozhim*.

Mirko Rupel:

Trubarjevi Artikuli.

Poglavje iz razprave „Literarni in jezikovni odnošaji med slovenskimi Artikuli, Tübingen 1562, in hrvatskimi Artikuli s cirilskimi in glagolskimi črkami, Tübingen 1562“, kateri je bila 27. jan. 1923. prisojena svetosavska nagrada Nj. Veličanstva kralja Aleksandra I.

V sledečih izvajanjih me je vodil namen, da bi pokazal po primeru Kidričeve Kirchenordnung¹ postanek in sestavo knjige, ki močno karakterizira Trubarja in način njegove kompilacije. Pokazati to s podrobnejšo analizo, se mi je zdelo tem potrebnejše, ker so Artikuli kakor Cerkovna ordnina po sestavi nekaj posebnega, kar je zbudilo že pri sodobnikih pozornost, pomisleke in očitke.

Glede 6. poglavja (Seznam virov in vsebine) velja sledeče: Rimske številke pomenijo artikule in stoje za Trubarjevo „TA PERVI ARTICVL“ „Ta II. Articul“ i. t. d.; dodani naslov v oklepaju je vzet iz registra Art. 108a sl. Prvi podatek pod rimsko številko je iz Artikulov, za dvopičjem sledi vir; če sta navedena dva vira, naj se po mestu spozna, katerega je Trubar bolj rabil. Vir v oglatem oklepaju znači, da ne gre za točen prevod, ampak da je dotično mesto samo povzročilo Trubarjevo formulacijo. Ker nisem pri sv. pismu označil podrobnejših citatov (poglavij), stoji v oklepaju. — Manjše številke pomenijo vrstice; naslovi ne štejejo kot vrstice. — Debelo tiskane rimske številke stoječe namesto vira oziroma za njem, označujejo važnejša Trubarjeva mesta, večinoma njegove originalne vrinke oziroma razširitve, ki sem jih obravnaval v 5. poglavju (Označba). Glede okrajšav *A*, *Ap*, *S*, *W* glej str. 108, glede *AA* opombo str. 112.

* * *

1. Primerek.

Izmed 5 primerkov Trubarjevih Artikulov, ki so danes v evidenci (Ljubljana, Dunaj, Olomuc, Tübingen, Wolfenbüttel)²

¹ Kidrič Fr., Die protest. Kirchenordnung der Slovenen im XVI. Jahrh., Heidelberg 1919.

² Elze, Die slov. prot. Ritual- Streit- Lehr- u. Bekenntnis-Schriften JGGPö 1894, 151; Weber G. G., Kritische Gesch. d. Augsp. Conf. (I. Frankfurt a. M. 1783, II. ib. 1784) II, 261, 279.

sem rabil ljubljanskega (štud. knjiž. sign. 18290. V. 3. f.). Opisala sta knjigo Schnurrer in Elze.¹ Naslov sta podala najtočneje Dimitz in Elze², skrajno netočen je pri Weberju³. Simonič⁴ ima le del nemškega naslova in 2 napaki (pravilno: *Nermiloftuifhimu* in *Pridigarieu*).

Po nem. posvetilu Krištofu Wirtemberškemu (A₂a—B₁b) sledi 108 paginiranih listov (ne 107, kakor beležita Elze in Simonič; štev. 79 se namreč ponavlja): 1a—23b obsega PREDGVVOR ZHES ARTICVLE TE VERE KERSZHANSKE, 23b—27a TIH ENIH NEMSHKIH VYVDOV INV MEIST, SA VOLO NIH VERE INV ARTICV-lou... PREDGVVOR, 27b—107b ARTICVLI OLI KOSSVVI INV NAVVKI, 107b—Ff2b REGISTHER.

Knjigo je brezdvomno tiskal Morhart v Tubingi⁵. Obrobne pombe so tiskane v gotici.

Da bi obstojala neka slovenska avgsburška veroizpoved izpred l. 1559., kakor bi sledilo iz slavnostnega letaka izdanega l. 1917. od evangeljsko-luteranskega konzistorija v Moskvi in opisanega od A. Trstenjaka⁶, je izključeno.⁷

2. Zunanja zgodovina.

Avgsburška konfesija se je v dobi, ki prihaja za nas v poštrev t. j. od l. 1530., ko se je prvič natisnila,⁸ pa do l. 1561., širila v številnih izdajah, latinskih in nemških.⁹

Misel, podati slovečo avgsburško veroizpoved tudi svojim „ljubim Slovencem“, se je mogla roditi v Trubarju že v oni dobi, ko je izgnan iz domovine imel priliko spoznavati „to prauo Itaro Vero inu ta Vuk Boshy“ iz neposredne bližine; kajti tiski avgsburške veroizpovedi so naravnost preplavljali knjižni trg južne Nemčije.¹⁰ Z realizacijo te morebitne misli pa Trubar tedaj še ni mogel računati, ker je moral začeti pač z abecednikom. Vendar pa lahko ugotovimo, da je imel l. 1553. pred očmi avgsburško veroizpoved v zvezi s saško in wirtemberško, ki jih imenuje v rokop. cerkvenem redu za Kempten skupno, takorekoč v eni sapi.¹¹

¹ Schnurrer Chr. Fr., Slav. Bücherdruck, Tübingen 1799, 99 sl.; Elze, Ritualschriften JGGPö 1894, 139—140.

² Dimitz A., Gesch. Krains II, 255; Elze l. c.

³ Weber, Gesch II, 254—5.

⁴ Simonič, Bibliografija 12.

⁵ Elze, Ritualschriften, JGGPö 1894, 151.

⁶ Trstenjak A., Slov. protest. knjiga. ČZN XVI, 118—121.

⁷ Kidrič Fr., O sumljivih naslovih, Slavia I (1922), 361.

⁸ Weber, Gesch. I, 355 sl.

⁹ Weber, Gesch. II, 6 sl. sl.

¹⁰ Prim. Weber, Gesch. II, 6—116.

¹¹ Loesche, Truberiana (Pos. odt. iz „Beiträge zur bayer. Kirchengesch. XXXVI) 21 sl.; prim. še str. 108.

V dobi, ko je vodil Trubarja Vergerij (1555—57),¹ je pisal ta wirtemberškemu vojvodi: „Coepimus vertere in linguam Slavicam Confessionem fidei Celf. Veftrae (t. j. wirtemberško veroizpoved), valde enim est accomodata ad introducendam & constabiliendam veram pietatem in populis.“² Čeprav meni Schnurrer,³ da je bilo to prazno prilizovanje, je vendar Vergerijeve izjave izjava v toliko važna, ker moramo upoštevati, da se za tem pluralom (coepimus) skriva tudi Trubar.³ Verjetno je, da je Vergerij, ki je dobro poznal protestantsko literaturo in ki je imel že l. 1553. posla z wirtemberško konfesijo,⁴ res v tem času, novembra 1555. l., „naložil“⁵ Trubarju prevod wirtemberške veroizpovedi. Važno je tudi Vergerijevo mnenje, češ, da je veroizpoved zelo prikladno sredstvo za širjenje vere, mnenje, ki ga srečujemo večkrat v dobi med tiskom in razpečavanjem Artikulov. Trubar se izraža glede na Slovence v konkretniji obliki, toda z naravnost istimi besedami: „E. gn. wolle keinen Fleiß und unkosten noch mühe sparen, auf daß die drei confessionen (t. j. Artikuli) auf's baldest hereinkommen. Den dadurch, wie männiglich sagt, wird die rechte religion in diesen landen befestigt und erweitert“;⁶ slično piše tudi Kirchberger Ungnadu.⁷

Zaradi tega se ne morem strinjati z Elzejem, ki meni o slovenskih ritualnih polemičnih, učnih in veroizpovednih spisih 16. stoletja, da z eno samo izjemo (Cerkovna ordninga) niso ustrezali nikaki splošni potrebi, ker so duhovniki, učitelji in izobraženci vse to lahko čitali v nemškem ali latinskem izvirniku.⁸ Toda ravno tu tiči pomen Trubarjevega dela: samo za višje izobražence gotovo ni napisal Artikulov; kako bi sicer prišel do slovenskega predgovora, ki je namenjen „vsem dobrim, bogaboyezhim, shibkim inu mozhnim vti veri kerszhenikom, kir vti h Crainskih, vsdulanih Shtayerskih, Caroshkih Deshelah prebiuaio“ (1 a).

Važnost in potreba Artikulov tiči tudi v tem, da je Trubar, ki je tolikokrat omenjal avgsburško veroizpoved,⁹ moral vendar želeti, da se to delo za mlado, razvijajočo se cerkev tudi kodificira; vsaj pozivati se je mogel pozneje na to, posebno še, če je šlo za sumničnja in očitnja glede njegove pravovernosti.¹⁰

¹ Elze, P. Trubers Briefe, 42.

² 23. XI. 1555, Schnurrer, Bücherdruck 18.

³ Prim. še Bučar Fr., Povijest hrv. prot. knjiž. Zagreb 1910, 41.

⁴ Dimitz, Gesch. II, 227.

⁵ Bučar, Povijest 41.

⁶ Trubar-Ungnadu 9. I. 1563., Briefe 319.

⁷ 9. I. 1563, Kostrenčić I., Urkundliche Beiträge zur Gesch. d. prot. Lit. Wien 1874, 142.

⁸ Elze, Ritualschriften JGGPö 1894, 135.

⁹ Trub.-Ungnadu 4. IX. 1562, Briefe 208—9; Trubar-Maksimilijanu 27. X. 1561, ib. 143; Trub.-Maksimilijanu 2. I. 1560, ib. 37.

¹⁰ Trubarjevo poročilo Gallenbergu in odb. kr. oktobra 1562, Briefe 251.

Dela se je lotil Trubar najkasneje leta 1561., kajti če piše 20. XII. 1561. Klombner iz Ljubljane Ungnadu, da prevaja Trubar avgsburško veroizpoved,¹ je izvedel to pač od Trubarja samega, ki je septembra tega leta še bil v Ljubljani. Da pa Trubar za svojega bivanja v Ljubljani, od 26. junija do 3. septembra 1561,² ni mnogo izvršil, za to nam je sam priča, ko pripoveduje o svoji veliki zaposlenosti.³ Iz tega bi sledilo, da se je Trubar pečal z Artikuli pred 9. VI. 1561,⁴ t. j. preden je odpotoval iz Uracha v Ljubljano, ali pa, da jih je prevajal od konca septembra do sredine februarja l. 1562., kajti 10. II. 1562. je že lahko javil v Ljubljano, da namerava tiskati knjigo čez 14 dni,⁵ dasi se to ni zgodilo (gl. sp.), je vendar moral imeti tedaj že vse pripravljeno za tisk. — Sklep, tiskati slovenske Artikule, pa je storil tudi Ungnad najkasneje do novembra 1561.⁶

Za Artikule se je mudilo i Trubarju i protestantom v domovini. Trubar sam pravi, da ga je verska nevednost ubogega, preprostega slovenskega in hrvatskega ljudstva prisilila, da je v naglici poleg drugih nujnih poslov poslovenil avgsburško veroizpoved.⁷ Klombner pa je opominjal Ungnada, naj jo čimprej preskrbi, češ, da so duhovniki v domovini brez vsakega pripomočka.⁸

Trubar, ki je bil kot kranjski superintendent na dopustu, da bi pospešil tisk v Urachu-Tübingenu,⁹ si je moral ta dopust podaljšati, v Ljubljani pa so radi tega postajali nestrpni in pisali Ungnadu, naj pride Trubar vendar že v Ljubljano.¹⁰ In gotovo je bil tisk Artikulov vzrok,¹¹ da se je mudil Trubar do meseca junija¹² v Urachu. Tisk se je namreč precej zavlekel. Čeprav je Trubar, kakor omenjeno, upal 10. februarja 1562., da bo mogoče pričeti s tiskom čez 14 dni — moral je čakati, da so se prenovile latinske črke¹³ — je še 11. aprila mogel poročati o Artikulih le kakor o knjigi, ki se **bo** šele tiskala.¹⁴ Tiskali so se torej Artikuli med 11. aprilom in 21. majem 1562.¹⁵ Trubar je v

¹ Kostrenčić, Beiträge 65

² Briefe 115; Kidrič Fr., Ogradje za biografijo P. Trubarja RDHV I, 247 sl.

³ Trubar-Maksimiljanu 27. X. 1561, Briefe 141.

⁴ Briefe 113.

⁵ Trubar-Gallenbergu 10. II. 1562, Briefe 164.

⁶ Ungnad-Albrechtu 1. IX. 1561, Voigt J., Briefwechsel d. Hans Ungnad mit d. Herzog Albrecht v. Preussen, Archiv f. Kunde österr. Geschichts-Quellen XX, 251.

⁷ Artikuli 9, a.

⁸ Klombner-Ungnadu 12. XII. 1561, Kostrenčić, Beiträge 62.

⁹ Kranjski odb.-Ungnadu 17. VI. 1561, Kostrenčić, Beiträge 41.

¹⁰ Gallenberg-Ungnadu 14. III. 1562, Kostrenčić, Beiträge 69.

¹¹ Trubar Gallenbergu 11. IV. 1562, Briefe 169.

¹² Briefe 180.

¹³ Trubar-Gallenbergu 10. II. 1562, Briefe 164.

¹⁴ Trubar-Gallenbergu 11. IV. 1562, Briefe 169.

¹⁵ Bučar Fr., Račun o slov. artikulama, Carniola 1911, 45.

tem času bival v Tübingenu, odkoder je najmanj šestkrat potoval s konjem v Urach¹ in je tu tudi postavil pod slovenski predgovor datum 1. maja.² V Tübingenu je bil navzoč zaradi korekture.³ Vztrajal je v tujini toliko časa, dokler se knjiga ni dotiskala, da bi imel nekaj, kar bi prinesel svoji slovenski cerkvi.⁴

Artikule so tiskali z novimi črkami,⁵ ki so Trubarju ugajale, ker jih pozneje navaja kot vzor.⁶ Naklada je znašala 1000 izvodov.⁷ Kar se vezave tiče, trdi Bučar, da je „knjigovez Sträller v Tübingenu za vezavo . . . 1000 slov. Artikulov dobil od komada po 1 novč.“⁸; iz računov pa sledi, da je dobil Kirchberger v Ljubljano nevezane izvode in jih dal šele tukaj vezati.⁹ Najbrže je bilo to, kar je Sträller opravil, kake vrste broširanje, da so se listi držali skupaj, ne pa prava vezava. Tako je razumljiv tudi Strällerjev nizki honorar 1 novč.

Častne primerke so dobili Maksimilijan II., Krištof wirtemberški i dr.¹⁰ Kdaj so jih dobili, ni mogoče določiti za vse, verjetno pa je, da so visokim osebnostim, kakor Maksimilijanu II., Krištofu, ki so mu bili Artikuli posvečeni, posebno pa mestom, katerim so bili naši protestanti nekako dolžni pokloniti po en izvod vsake nove knjige,¹¹ poslali Artikule takoj; pruskemu vojvodi se je knjiga poslala 12. julija.¹²

Dlje časa so morali na Artikule čakati tam, kamor so bile knjige pravzaprav namenjene, v domovini. Dne 19. julija 1562. je Trubar iz Ljubljane narahlo opomnil Ungnada, naj kmalu pošlje slov. Artikule, zatrjujoč da se bodo z lahkoto prodajali.¹³ Vnovič ga prosi 22. oktobra s pripombo, da je povpraševanje po knjigi veliko.¹⁴ Toda še vedno niso prispeli Artikuli v Ljubljano. Trubar je nato Ungnada naravnost očital, da dela slovenski cerkvi veliko krivico,¹⁵ ker zadržuje Artikule. Ungnad pa jih je nalašč zadrževal, ker je bil s Trubarjem navskriž. Vzrok je bila Trubarjeva kritika hrvatskih tiskov, češ, da se

¹ Bučar, Račun o slov. art. Carniola 1911, 44–45.

² Artikuli 23 b

³ Trubar-Gallenbergu 11. IV. 1562, Briefe 169.

⁴ ibid.

⁵ Trubar-Gallenbergu 10. II. 1562, Briefe 164

⁶ Trubar-Ungnada 19. VII 1562, Briefe 192–3.

⁷ Bučar Fr., O nakladama nekih slov prot knjiga, Carniola 1911, 287, 288

⁸ Bučar, Povijest 132.

⁹ Bučar Fr., Račun F. Kirchbergera, Carniola 1919, 138, 145.

¹⁰ Bučar, O nakladama, Carniola 1911 288 sl

¹¹ Ungnad-izbornikom 14. IX 1561, Kostrenčić, Beiträge 52; August Saški Ungnada 7. I 1562, Kostrenčić, Beiträge 68.

¹² Ungnad-Albrechtu 12. VII. 1562, Voigt, Briefwechsel 272; Kostrenčić, Beiträge 93–4.

¹³ Briefe 193.

¹⁴ Trubar-Ungnada, Briefe 255.

¹⁵ Trubar-Ungnada 28. XI. 1562, Briefe 293; Kostrenčić, Beiträge 126.

nahaja v njih „viel falsch“.¹ Ungnad je celo nameraval pretrgati vse vezi s Kranjsko,² tako da je moral Trubar še 9. januarja 1563 ponovno opominjati Ungnada, naj vendar že pošlje Artikule.³ Zdi se, kakor da je pomagal Trubarjev očitek. Ungnad se je skušal nekako izgovarjati in zvaliti vso krivdo na Trubarja izjavljajoč, da ima pač vzrok zadrževati knjige toliko časa, dokler se stvar glede tistega usodnega „viel falsch“ ne pojasni; pristavek, da je že poslal slovenske, glagolske in cirilske knjige, je nekam nejasen, priča pa, da je bil njegov odpor zlomljen;⁴ tudi se Trubar v sledečih pismih niti več ne pritožuje, niti ne zahteva kakih novih pošiljk.

Ungnadovo zadrževanje Artikulov se nam mora zdeti še bolj čudno, če izvemo, da je Ungnad že 12. septembra 1562, torej v dobi, ko so bili Artikuli pri njem pod zaporo, računal s tem, da bo imel še čisti dobiček pri prodaji te prve slovenske knjige, ki je izšla pod njegovim pokroviteljstvom in na njegove stroške.⁵ Tudi prinos k nedoslednosti Ungnadovega značaja.⁶

Artikuli so se poslali Kirchbergerju v Ljubljano (310 izvodov), Nikoli Böhlerju v Beljak (433 izvodov) in, kar je precej zanimivo, med Hrvatse: 34 izvodov Ungnadovemu sinu in toliko hrvatskemu banu. V Urachu je bilo l. 1564. še 150 primerkov.⁷ Marca in novembra 1563 je dobil Kirchberger vsakokrat po 290 izvodov,⁸ ki jih je razdal bodisi brezplačno, bodisi v komisijsko prodajo, ali pa jih je sam prodal.⁹

Kako so Artikuli dosegli svoj namen? Sklepajmo iz Trubarjevih lastnih besed, ki izvaja po več letih, ko omenja med drugimi svojimi deli tudi Artikule, da ne čitajo teh knjig samo po mestih, kjer so šole, marveč tudi kmetje in njihovi otroci po vaseh.¹⁰

3. Notranja zgodovina.

Trubar je v svojih Artikulih združil tri kodificirane verzopovedi, avgsburško, wirtemberško in saško v eno celoto, kar je brezdvomno izviren čin njegove praktične narave. „Also (hab ich) die augspurgerische confeßion transferirt und para-

¹ Trubar-Ungnadu 19. VII. 1562, Briefe 192; prim. še Briefe 192 op. 6, 212, 230 op. 26.

² Ungnad-Trubarju 30. IX. 1562, Briefe 268.

³ Briefe 319.

⁴ Ungnad-Trubarju 18. I. 1563, Briefe 325.

⁵ Ungnad namestniku in odb. kr., Briefe 233:

⁶ Prim. še Briefe 230 op. 26.

⁷ Bučar, O nakladama, Carniola 1911, 288—9 Tu napačno 130; iz ostalih računov (ibid) sledi pravilno število 150. Prim. še Schnurrer, Bücherdruck 99.

⁸ Bučar, Račun Kirchbergera, Carniola 1919, 137—8.

⁹ Bučar, Račun Kirchbergera, Carniola 1919, 139—144.

¹⁰ Trubar, Ta celi N. Testament 1582, predg. III b.

phrasirt mit den anderen württembergischen und saxischen confessionen, auff das auch wir Creiner ein gantz corpus und fundamentum der gantzen christlichen lehr kurtz beieinander clar und verstendig haben, dawider khein Jesuwider, Staphylus (bivši protestant, od l. 1549. hud nasprotnik protestantov) oder Asotus (dominikanec Peter a Soto, ki je napadel württemberško veroizpoved) mit grundt der warhait reden, predigen oder schreiben wirdet mügen“, piše Trubar v domovino¹ in slično tudi v posvetilu Artikulov.² Spoznal je predvsem, da so te tri veroizpovedi v bistvu isto, da sta württemberška in saška le nekako izpopolnilo avgsburške.³ Strogo teološki slog avgsburške konfesije ga je moral napotiti, da se je odločil za skrčenje treh veroizpovedi, kajti uvidel je, da so avgsburško konfesijo napisali teologi za teologe in višje izobražence. Trubar pa je pisal predvsem za preprosto ljudstvo. Tako je tudi utemeljeval svojo kompilacijo: „Vnd nach dem in der Augspurgischen Confession der Titel, ettlich Sententz vnd Artickel, mit wenig vnd furzen lateinischen vnd teutschen Worten, werden angezeigt vnd außgesprochen die ich also mit dergleichen vnd wenig Worten, daß es die einfeltigen in der h. Geschrifft vnbelesnen Windischen vnd Crobaten gründtlich versteen möchten, nicht hab verdolmetschen...“⁴

Nastane vprašanje, pod kakim vplivom se je lotil Trubar tega dela, ki mu je prineslo toliko očitaj (gl. spodaj) in dalje, če je bila spojitev teh treh veroizpovedi v skladu z ideologijo tedanjih predstaviteljev protestantizma. Vse tri konfesije so se sicer označile v avgustu 1551 za soglasne, toda misel na spojitve, četudi se je morda pojavila, je bila na vsak način zavrnjena, „weil man das Aussehen eines neuen Einverständnisses unter den Augsburger - Confessions - Verwandten vermeiden wollte“.⁵ V tem smislu moramo presoditi tudi Ungnadove očitke, ki so se sedaj pojavili. Njemu je bila avgsburška veroizpoved, kakor jo je kodificiral Melanchthon, gotovo prav tako sveta, kakor recimo sv. pismo. „Zadnjo besedo v teoloških vprašanjih je videl v Luthrovih, Melanchthonovih in Brenčevih spisih, novi nauki so se mu zdeli torej nemogoči, nove knjige z drugačno vsebino nepotrebne.“⁶ Zato se je že pred tiskom, ko se mu je prečital nemški predgovor Artikulov, spotikal nad mestom, kjer se naznanja spojitev treh veroizpovedi (Art. 14a). Zaskrbelo ga je namreč, da bi to utegnilo dati učenjakom in drugim povod za disputacije; zatorej je bilo njegovo mnenje, da bi bilo najbolje ostati kar pri avgsburški konfesiji. Ker se pa Trubar ni

¹ Trubar-Gallenbergu 11. IV. 1562, Briefe 169.

² Art 14a - 14b.

³ Stälin Chr. Fr. v., Wirtemb. Geschichte IV (Stuttgart 1870), 505.

⁴ Art. 14a.

⁵ Stälin, Geschichte IV, 505.

⁶ Kidrič, Iv. Ungnad ČJKZ II, 190; prim. še Ungnad - Gallenbergu 11. III. 1564, Briefe 394 sl.

udal, je Ungnad tačas popustil; toda komaj se je začela knjiga razpečavati, dobi Ungnad od nekega teologa — bil je to prav gotovo J. Andreae¹ — dopis, v katerem pač ni bilo povoljne sodbe o Artikulih.² Še po preteku skoro dveh let je Ungnad očital Trubarju, da se je drznil „pomešati“ tri veroizpovedi.³ Spotikal se je tudi Klombner, češ, „die drei confessionen in einer . . . können angefochten werden in der substanz. So das geschieht, so hat er sich selber stein in garten getragen. Ist die substanz nichts, so ist es nit chrislich, viel weniger gerecht und gut“.⁴ Tudi Konzul in Dalmata, ki sta se pripravljala prevesti slov. Artikule v srbohrvaščino, nista zaostala za Klombnerjem. Njima se zdi Trubar nezanesljiv, ker venomer svojeglavno meša tri konfesije v eno; za to da ne moreta biti odgovorna.⁵ Mimogrede povedano, sta že mesec dni pred to izjavo prevedla po istem Trubarju, ki ga obsojata, slovenski predgovor k Artikulom,⁶ a mesec kasneje (20. oktobra) sta s Trubarjem podpisala nemško posvetilo hrv. Artikulov.⁷ Trubar jima ni ostal dolžan z odgovorom, ki je zanimiv tudi v tem, ker kaže, da ga vsi ti očitki niso spravili iz ravnovesja, marveč da je kakor v nemškem posvetilu⁸ odločno odklanjal sumničenje, da bi bil kaj ponaredil ali zmešal. „Ich hätte die drei confessionen in der windischen sprache nach meinem eigenem kopf durch einander gemischt, dieselbige sünde bekenn ich selber in der deutschen vorred gemeldtes buchs, warum ich's gethan. Ob aber das eine verfälschung, verwirrung oder vermischung sei, daß ich etliche artikel zu der augsburgischen confession aus der wirtembergischen und sächsischen, als von gewalt und autorität der heiligen väter, geschrift, des papsts, der concilien, vom fegfeuer, vom weihen der kräuter, gesetzt und gethan, item ob ich verwirrt oder vermischet schreibe und predige, darübe: lasse ich alle gottselige leser meiner bücher und zuhörer meiner predigten urtheilen.“⁹

V koliko je Trubar morda v teološkem oziru grešil, mora ostati odprto vprašanje za teologa. Gotovo bi bil sličen spis med Nemci vzdignil tedaj mnogo prahu, saj niso našli slovenski Artikuli niti po dvesto in več letih milosti pri protestantskem

¹ Briefe 215; o Andreaejevem poznanju bistva Artikulov prim. tudi njegovo Leichpredig, Tübingen 1586, 60 sl.

² Ungnad-Trubarju 12 IX. 1562, Briefe 215.

³ Ungnad-Konzulu, Kostrenčič, Beiträge 131 (glede datiranja gl. Briefe 384 op. 17).

⁴ Klombner-Ungnadu 28. XI. 1562, Briefe 228.

⁵ Dalmata in Konzul - Gallenbergu 12. IX. 1562, Briefe 242-3.

⁶ Glagolski Artikuli 25 b, cirilski Artikuli 25 b.

⁷ Glag. Art. 24 b, cir. Art. 24 a.

⁸ Slov. Art. 24 a.

⁹ Trubarjevo poročilo in zagovor Gallenbergu in odb. kr., oktobra 1562, Briefe 250-251; Kostrenčič, Beiträge 113.

pridigarju in učenjaku.¹ Preprostemu ljudstvu pa je mogla biti taka kompilacija dobrodošla, medtem ko bi točen prevod avgsburške veroizpovedi bil Slovencem manj razumljiv.

Posreden povod za spojitev treh, v Trubarjevi dobi med protestanti obstoječih in priznanih veroizpovedi pa moremo najti v knjigi, ki je izšla v Frankfurtu prvič l. 1553,² v drugi izdaji pa l. 1556. z naslovom: „Confessiones Fidei Christianae tres, diuersis quidem temporibus editae . . . Quarum prima exhibitae est Inuictifs. Imp. Carolo V. Caesari Aug. in Comicijs Augustae, Anno XXX. Reliquae duae oblatae sunt Synodo Tridentinae: altera quidem nomine Ecclesiarum Saxonicarum: altera uero nomine . . . D. Christophori, ducis Wirtembergensis . . . Francfurti . . . MDLVI“.³ Ta knjiga vsebuje avgsburško veroizpoved (okrajšano *A*) brez posebnega naslova, apologijo (*Ap*), saško (*S*) in wirtemberško (*W*) veroizpoved. *A* in *Ap* tvorita s tem, da imata enotno označbo listov,⁴ celoto zase in njuna skupnost z *S* in *W* je označena razen z vezavo še v pravkar navedenem naslovu. Na to knjigo sta opozorila v zvezi s Trubarjevimi Artikuli Elze⁵ in Kidrič⁶. Momenti, ki jih je upoštevati za domnevo, da so napeljale Confessiones tres Trubarja na možnost spojitve treh veroizpovedi, so podani v sledečem.

Že l. 1553. je zapisal Trubar v svoji cerkveni naredbi za Kempten: „Unsere Predig oder Lehr . . . soll . . . auch nach Ausweisung der Augsburgischen item der sächsischen und wurttembergischen Confession, welche am ersten Reichstag zu Augsburg, nochmals dem jüngsten concilio zu Trient sein überantwort (genommen und bezeugt werden).“⁷ Opozarjam, da navaja konfesije v isti zaporednosti, kakor so izšle v Confessiones tres in da spominja ves stavek močno na naslov zg. opisanega zbornika. Nasprotje med letnico 1551 in 1553 za cerkveni red, nasprotje, ki izhaja iz Loeschejevega gradiva pod 2. in 3.,⁸ bi si razlagal takole: Trubar je v začetku svojega službovanja v Kemptenu l. 1551. sestavil cerkveni red, ki se ni ohranil; ta pa je bil sestavljen v naglici, nekako za prvo silo, ker je imel Trubar za sestavo prav malo časa: službo je nastopil v začetku julija, do 20. istega meseca pa je bil cerkveni red že končan.⁹ Ko pa je l. 1553. dobil wirtemberški cerkveni red¹⁰ in pravkar izišle Confessiones tres, je izpopolnil na osnovi teh novih

¹ Weber, Gesch. II, 260—1.

² Weber, Gesch. II, 112

³ Citiram: Confessiones tres

⁴ A—Z, a—y.

⁵ Elze, Ritualschriften JGGPö 1894, 142—3.

⁶ Kidrič-Loesche, Truberiana, ČJKZ II, 116.

⁷ Loesche, Truberiana 21 sl

⁸ Kidrič-Loesche, ČJKZ II, 116.

⁹ Kidrič-Loesche ČJKZ II, 115—116.

¹⁰ Kidrič-Loesche ČJKZ II, 116.

virov svoj prvi koncept in ga po priliki uveljavil in oddal mestnemu svetovalstvu pri obnovi pogodbe dne 23. februarja 1554.¹

Vež med Artikuli in Confessiones tres odkrivajo tudi Artikuli sami. Ali ni nemški naslov slov. Art. „Drey Chriſtliche Confeſſionen“ popolnoma enak naslovu „Confessiones Fidei Christianae tres“? Tudi dejstvo, da se Trubarjevi Artikuli naslanjajo predvsem na latinsko redakcijo avgsburške veroizpovedi iz leta 1540. (in ne na ono iz 1542., ki je bila časovno bližja!) in da je tudi v Confessiones tres ponatisnjena ista redakcija iz leta 1540., nam potrjuje vež med tema dvema knjigama.² Dalje ne imenuje Trubar svojih Artikulov nikoli tako, marveč jih ali vse tri našteva,³ ali pa jih nazivlje „drei confessionen“.⁴ Če pa postavlja pri zaporednem naštevanju sedaj wirtemberško pred saško — v Confessiones tres si sledita obratno in tako se omenjata v cerkvenem redu za Kempten — bi to zmanjšalo pomen mojih izvajanj na str. 108; vendar je treba ugotoviti, da se je Trubar nahajal sedaj v službi Krištofa wirtemberškega in da je wirtemberška veroizpoved zadobila šele 1559. l. polno veljavo;⁵ imel je sedaj dovolj vzroka imenovati wirtemberško pred saško.

Vprav ta okoliščina, da mu je bila wirtemberška konfesija pravzaprav najbližja, ga je mogla podkrepiti v nameri, izdati poleg glavne in sloveče avgsburške vsaj še to, po kateri se je v službi sam ravnal. Ker pa so se tiskale na Saškem izdaje z avgsburško in saško konfesijo,⁶ je moglo to privedi Trubarja po analogiji do tega, da bi izdal avgsburško in wirtemberško, dalje pa še saško, to poslednjo pa posebno zaradi velikega pomena in vpliva Saške v takratni protestantski Nemčiji.⁷

Ne zdi se mi odveč, navesti v tej zvezi še neposredno vež med Confessiones tres in tiskarno v Urachu-Tübingenu. L. 1562. je izšla namreč v Tübingenu italijanska „La confessione della Fede“⁸, ki pravi v naslovu med drugim tudi „Aggiontoui la Defefa della iftefa Confessione ET La Confessione della dottrina delle Chiefe di Saffonia, scritta del MDLI per darla nel Concilio di Trento“. Tu napovedani apologija in saška veroizpoved v tem letu nista izšli; zato stoji na kraju tiska opomba: „Tofto hauareti la Defefa della Confessione detta Apologia & la

¹ *ibid.*

² O tem več str. 112.

³ N. Testament 1582 predg. III a; tako tudi Andreae, *Leichpredig* 60 sl.

⁴ Trubar-Ungnadu 19. VII. 1562, Briefe 193 (2 X); Trubar-Ungnadu 9. I. 1563, Briefe 319. Prim. še isti način poimenovanja pri Ungnadu (Ungnad-Konzulu, Kostrenčič, Beiträge 131) in pri Klombnerju (Klombner-Ungnadu 28. XI 1562, Briefe 228).

⁵ Stälin, *Gesch* IV, 319.

⁶ Weber, *Gesch* II, 113 sl.

⁷ Kaemmel O., *Sächsische Geschichte*, Sammlung Göschen 100, 1912², 79.

⁸ Elze, *Ritualschriften JGGPö* 1894, 144 sl.

Confessione delle Chiefe Saffoniche“.¹ V prihodnjem letu pa se je objavila „La defesa della confessione detta Apologia“, ki omenja v naslovu² Antona Dalmato in Konzula kot prevajalca iz latinščine in katere naslov kazala povsem soglaša z onim v Confessiones tres („Catalogo de precipui luoghi de la Apologia“³: PRAECIPVORVM ARTICVLORVM APOLOGIAE CATALOGVS⁴). Povdarjam še, da drugi tiski avgsburške veroizpovedi z apologijo takega kazala nimajo.⁵ Povdarjanje prevoda iz latinščine, zaporednost: najprej avgsb. veroizpoved, nato apologija, nameravana saška, (nameravana wirtemberška?)⁶, torej ista zaporednost kakor v Confessiones tres, kaže nedvomno na kolektivno izdajo, na Confessiones tres. Te so torej morale biti znane v Ungnadovem biblijskem zavodu v Urachu, če sta Konzul in Dalmata res prevedla „Defeso“, kakor to trdi Bučar.⁷ (Elze⁸ o tem dvomi, vendar imeni na naslovnem listu nista iz trte izviti). „Defesa“ pa je zopet v ozki zvezi z La confessione; ne samo, ker se ti dve deli izpopolnjujeta,⁹ ampak ker se pri tej ona napoveduje.

Confessiones tres so bile močno razširjene. Tako hrani ljubljanska licejka pod signaturo 13661—64 V. L. c. drugo izdajo iz l. 1556., ki je bila last Leonharda Budine oziroma tudi Kisla (imeni na listu pred naslovom). Knjiga je doživela v razmeroma kratki dobi tretjo izdajo l. 1559.¹⁰

Pobud za izdajo vseh treh veroizpovedi je najti dovolj, toda le za zaporeden tisk: za direktno spojitev ni nobenega kažipot, nasprotno, nemškimi teološkimi krogom bi bilo kaj takega naravnost pregreha. Če pa se je Trubar kljub temu odločil za spojitev, je to njegov izviren čin, izhajajoč iz njegove praktične narave kot izraz stremljenja podati svojim rojakom enoto, popolno in enostavno.

4. Viri.

Trubar sam je označil v nemškem predgovoru za vir avgsburško veroizpoved, apologijo, wirtemberško ter saško

¹ Elze, Ritualsch., JGGPö 1894, 144—5.

² Slika naslovnega lista gl. Bučar, Povijest 97.

³ Elze, Ritualsch. JGGPö 1894, 145.

⁴ Confessiones tres y 3a.

⁵ Prim: Confejsio ... Apologia ... Grandfurt a. M. 1570; tudi Weber, Gesch. II, ki natančno opisuje tiske veroizpovedi, ne navaja nikjer kakega kazala.

⁶ Wirtemberška je bila že prevedena v italijanščino! Schnurrer, Erläuterungen der württemberg. Kirchen-Reformations- und Gelehrten-Geschichte. Tübingen 1798, 219.

⁷ Bučar, Povijest 98.

⁸ Elze, Ritualsch. JGGPö 1894, 144.

⁹ Po navadi sta se skupno tiskali, prim. Weber, Gesch. II, 17 sl. st.

¹⁰ Schnurrer, Erläuterungen 217.

konfesijo in sicer poslednje tri vire kot nekako dopolnilo prvega.¹

Stevilni nemški in latinski tiski avgsburške konfesije iz Trubarjeve dobe slonijo na nekih glavnih tipih, prirejenih po Melanchthonu samem, in sicer latinski na izdajah iz l. 1530., 1531., 1540., 1542., nemški pa ali na prvi izdaji iz l. 1530. ali na drugi iz l. 1533.²

Mimo ugotovitve glede pomena, ki so ga imele pri sestavi Artikulov Confessiones tres, se je treba najprej vprašati, ali je Trubar uporabljal kot predlogo bolj latinsko ali pa nemško konfesijo in katero redakcijo te in one. Od Trubarjevih izjav govore za oba vira mesta, kjer se imenujeta oba jezika, n. pr. „Sdai peruizh is Latinskiga inu Nembshkiga Jefyka vta Slo-uenski fueiftu iftolmazheni“³; predvsem o latinski in šele v drugi vrsti o nemški predlogi pa sklepamo iz mest, kjer je omenil Trubar latinsčino pred nemščino⁴ kakor tudi iz stavka, kjer omenja „Buquice, kir fe imenuio AVGVSTANA CONFES-SIO“,⁵ torej latinski naslov, ki kaže, da je imel pred očmi predvsem latinsko izdajo, ker nosijo nemške naslov „Confessio oder Befantnuß des Glaubens“.⁶ Najbolje je to razvidno iz priloge.⁷

Vprašanje, katero izdajo oziroma na kateri Melanchthonovi izdaji latinske veroizpovedi sloneči ponatis je uporabljal Trubar, je skušal rešiti že Weber in se odločil za tip, kakor ga je izdal Melanchthon l. 1542. dokazujoč to takole:⁸ 1. Trubarjeva razvrstitev artikulov (Od Mafshe. — Od celiga Sacramenta tiga Teleffa Chriftuseuiga inu nega kry. — Od te ispuuidi i. t. d.) se nahaja samo v latinskih izdajah iz l. 1540. in 1542. 2. Začetek Trubarjevega 21. artikula je enak začetku 21. art v latinski variati iz 1542. ne pa iz 1540. Torej je Trubar uporabljal latinsko variato iz l. 1542. Tako Weber. In res bi mu morali dati prav — če bi odločeval samo prvi stavek 21. poglavja. Toda ogledati si je treba le dva ali tri naslednje stavke, in stvar se pokaže popolnoma drugačna. Naj sledi začetek 21. poglavja v Trubarjevi in Melanchthonovi redakciji iz l. 1540. in 1542.

Ta XXI. Articul.⁹ Melanchthonova Melanchthonova
variata izl. 1540.¹⁰ variata iz l. 1542.¹⁰

OD Slushbe, Zheftzhena tih
Suetikou, oli klyzane na

De veneratione
Sanctorum docent,

¹ Art 24 a.

² Weber, Gesch. II. 5.

³ Art 21 a; gl. še Art. 22 a.

⁴ Art. 1 a; 22 a.

⁵ Art. 22 a.

⁶ Weber, Gesch. II, 34—81.

⁷ Sp. str. 127.

⁸ Weber, Gesch. II, 258—9.

⁹ Art. 58 a.

¹⁰ Weber, Gesch. II, 109; tu primerja Weber ti dve variati.

te Suetnike bo per nas taku vuzhenu. De tu klyzane oli Molene ie enu dellu oli ena slushba inu rezh, kir le laminu Vfigamogozhimu Bogu slishi inu nemu famimu le ima od vfeh ludi iskafati. Ja timu prauimu Bogu, tu ie Timu Bogu vezhnimu Ozhetu, inu nega Synu, nashimu Ohraneniku Jefufu Cristufu, inu timu S. Duhu, slifhi ta zhaft tiga klyzane inu pomolene. Inu Gofpud Bug, ta ie vsem ludem naprei postauil le eniga famiga Oduetnika, Shcoffa Bessfednika inu Spraulauza vmei nim inu vmei vfeimi ludi. Ta ifti ie Jefus Cristus, on fa nas fuiga Ozheta veden profsi... i. t. d.

Inuocatio est honos qui tantum Deo omnipotenti praestandus est, videlicet patri aeterno et filio eius ac seruatori nostro Jesu Christo et Spiritui sancto. Ac proposuit nobis Deus filium suum Jesum Christum mediatorem et pontificem interpellantem pro nobis... i. t. d.

quod utile sit sanctorum memoriam proponere, vt eorum fidem et bona opera imitemur quantum cuiusque uocatio requiret, vt Caesar exemplum Dauidis imitare potest, in bello gerendo ad repellendos Turcas. Nam vterque Rex est. Debemus etiam gratias Deo agere... i. t. d.

Že iz tega je jasno, da se naslanja slovenski tekst na latinsko variato iz l. 1540. in ne na ono iz l. 1542. razen — prvega stavka. Tega pa ima Trubar iz nemške veroizpovedi, v kateri se pričena 21. poglavje: „Vom heiligen Dienst wird von den unseren also geleret.“¹ Mislim, da odgovarja Trubarjev začetek „Od Slushbe...“ prej nemškemu „Vom heiligen Dienst...“ kot pa začetku lat. variate iz l. 1542. „De veneratione...“

Z dokazom, da je uporabljal Trubar v prvi vrsti latinsko izdajo avgsburške konfesije, kakor se je prvič natisnila l. 1540., dobijo zgornja izvajanja glede Confessiones tres še novo oporo, kajti v Confessiones tres je avgsburška veroizpoved ponatis latinske variate iz l. 1540.²

Za določitev, katero nemško redakcijo je imel Trubar pred seboj, more biti merodajno tako poglavje, ki je v Me-

¹ Tako obe Melanchthonovi nem. izdaji; za prvo gl. Weber, *Gesch. I, Beylagen III E 5 b*, za drugo *AA 86* (*AA* = Augustana et Anti-Augustana Confessio. Das ist Augspurgische Glaubens Bekantnuß, Wien 1681; vsebuje na straneh s sodimi števili v drugem stolpiču ponatis nem. augsb. konfesije izšle v Wittenbergu 1567; ker pa je ta tisk iz 1567 = Melanchthonovi redakciji iz l. 1533., Weber, *Gesch. II, 81, 202*, pomeni *AA* — služi mi samo 2. stolpič — Melanchthonovo nem. redakcijo iz l. 1533.).

² Prim *A* (v *Confessiones tres*) 18 a in Weber, *Gesch. II, 109*; ta primerjava ovrže Weberjevo trditev (*Gesch. II, 112*) da vsebuje *A* lat. variato iz 1542.

lanchthonovi izdaji nem. avgsb. konfesije iz l. 1533. predrugačeno napram prvi izdaji iz l. 1530.; pa tudi v takem poglavju moremo upoštevati le taka mesta, ki jih najdemo morebiti v slovenskem in samo v enem izmed obeh nemških tekstov. Takim zahtevam ustrezajo nekatera mesta v 6. poglavju.¹ Prim.:

Artikuli 34 a—34 b.

Melanchthonova nem. variata iz 1533 (AA 40).

Mi fe ga prou inu veden ne boymo,
Mi nemu terdnu inu ftonouitu ne
Veruiemo... Mi fe cilu inu terdnu na
nega ne feneffemo inu ne vupamo.
Hudi inu nefpodobni lushti, zhudne
garde greshne misli inu shele notri
vnas prebiuaio.

... Gott nicht gnugfam fürchten,
nicht starck gnug vertragen
vnd glauben, vnd allerley
böse jündliche lüfte in
vnser Natur bleiben.

Ker ne najdemo tega mesta niti v latinskih variatah niti v nemški iz l. 1530., ga je mogla dati Trubarju le nemška variata iz l. 1533. Prav tako se ujema odstavek, kjer je citiran David, popolnoma le z nemško variato 1533.² Isto je s citatom Rom. V.³ Če je tujka „vnuzni (hlapci)“⁴ prevzeta iz nemške predloge, je ta predloga mogla biti samo izdaja avgsburške veroizpovedi z nemško redakcijo iz l. 1533. (unnütze), kajti prva nem. redakcija (1530) ima na tem mestu izraz „vntüchtige“.⁵

Poleg teksta vsebujočega latinsko variato iz l. 1540. je torej rabil Trubar tekst z nemško variato iz l. 1533.

Ker je upoštevati ostale vire, t. j. apologijo, wirtemberško in saško konfesijo šele v drugi vrsti in ker smo dognali, da je uporabljal Trubar Confessiones tres, torej latinske tekste teh sekundarnih virov, bi nastalo kvečjemu še vprašanje, ali je imel poleg latinske izdaje tudi odgovarjajočo nemško pred seboj. Toda ta dela se niso tako spreminjala kakor avgsburška veroizpoved — vsaj za wirtemberško konfesijo se da to dognati,⁶ za apologijo pa ni najti v nemških prevodih nikakih bistvenih sprememb;⁷ zato bo pač zadostovalo, če bom za te drugovrstne vire citiral latinske tekste, ki so mi bili na razpolago.

Za slovenski predgovor (1 a—23 b) je navedel Trubar⁸ za vir nemško posvetilo, ki ga je sestavil za cirilske Razumne

¹ Weber, Gesch. II, 59.

² Art. 35 a 3—6: AA 40 24—26. gl. str. 123.

³ Art. 35 a: AA 41.

⁴ Art 35 a.

⁵ Weber, Gesch. I, Beylagen III C 8 a.

⁶ Schnurrer, Erläuterungen 218.

⁷ Primerjal sem lat. tekst apologije v Confessiones tres z nemškim v Confessio... Apologia... Frankfurt a. M. 1570.

⁸ Art. 23 b; Trubar-Gallenbergu 10. II. 1562, Briefe 164.

nauke.¹ Res gre v prvem delu (1 a—17 b) za dobeseden prevod iz omenjenega nemškega posvetila: po uvodnih odstavkih (vsaka vera je imela sovražnike) in po utemeljitvi „kai ie tiga Pyffaria letih Buquiz kleti Predguori . . . permoralu“,² prehaja k jedru „Sa katerih Articulou oli shtukou u Veri kerszhanski, fe sadashni Pridigary inu Kerszheniki umei febo kregaio“;³ to jedro je obdelano v dveh poglavjih, od katerih pripoveduje prvo „de le skufi to Vero Viefufa . . . to Gnado ta uezhni leben per Bugi dobimo“⁴ in drugo „koku fe ima Bogu prou, po nega uoli inu poftau slushiti“.⁵ — Ostali del slov. predgovora (17 b—23 b) obsega zgodovino reformacije in avgsburške veroizpovedi, ki jo je črpal Trubar „auß Sleidano vnd anderen Historiographiſ“.⁶ Od Sleidanovih del bi šla tu sem „Historia reformationis“. Ker pa je to dokaj obširna razprava proti Trubarjevim 13 stranem, je težko govoriti o prevodu, pač pa jo je brezdvomno uporabljal, kar dokazuje skoro dobesedno prevzeti začetek⁷ in soglasje v sledečem značilnem mestu: „... fo . . . pridigouali, kadar en zhlouik vto Skryno poleg Odpuskouih lyftheih vti Cerqui ftoyezho, faniga MERTUIGA periatila en Deffetak vershe, Taku vtim iftim zhafu, kadar ta Deffetak Vskryni doli lety inu fgonij, taku tiga MERTUIGA Dushiza is Vyz vta Nebeffa gori gre inu lety“.⁸

5. Označba.

Shemo sledečega poglavja hočem tu oživiti in izpopolniti, da se bo videlo, kako je Trubar kompiliral in „mešal“.

Kar se tiče glavne predloge, avgsburške veroizpovedi, je bila Trubarju z ene strani dobrodošla latinska izdaja, ker je razpredena bolj na široko kakor nemška (prim. n. pr. IX. in XVII. poglavje); z druge strani pa mu je bila nemška bližja, laže umevna, zaradi česar so nekatera poglavja, kakor IV., XV. in XVI. naslonjena predvsem na to. Da določim, kje je rabil Trubar latinsko, kje nemško predlogo, mi je bila merodajna predvsem vsebina, kajti razlike med nemško in latinsko redakcijo so precejšnje; odločevale pa so tudi jezikovne posebnosti: če citam v latinskem viru „indixerit conuentum“ AA 2 a, v nemškem „einen gemeinen Reichstag . . . außgeschrieben“ AA 12, pri Trubarju pa „enu gmain vkupe Sbrane inu hoyene vfliga Rayha . . . vunkai piffala“ Art. 24 a, ni dvoma, da gre na tem mestu prvenstvo nemški predlogi.

¹ Cir. Raz. nauci 1562, A₂a—D 3 b.

² Art. 3 b.

³ Art. 4 b.

⁴ Art. 5 a.

⁵ Art. 11 b.

⁶ Art. A₃ b.

⁷ Art. 18 a—18 b: Sleidani Historia reformationis, Lipsiae 1846, I.

⁸ Art. 18 a—18 b: Sleidani Historia, 2.

Ostale, zgoraj ugotovljene vire je Trubar omenil tudi v tekstu samem: „Wirtemberških Pridigariou Vera od S. Troyce“ 28 a, „Sariških Pridigariou Molytou, dobra prou inu potrebna“ 66 b. Posebno v zadnjih poglavjih vlada skoro izključno wirtemberška konfesija. Že iz naslovov teh poglavij je razumljivo, zakaj jih je Trubar sprejel. L. 1530. so luteranci imeli dovolj vzrokov, da so se v avgsburški veroizpovedi izognili prevelikim nasprotstvom do rimske cerkve; omejili so se na najpotrebnejše razlike in še te izpovedali v zmernem slogu. Za postanka wirtemberške veroizpovedi pa so ti vzroki po večini odpadli, ta veroizpoved je bila lahko ostrejša. Agresivna mesta pa so bila Trubarju še najbolj po godu.¹ — Apologijo kot vir je bilo treba v shemi največkrat opremiti z oklepajem, znamenje, da je služila le splošno: pri prevajanju avgsburške konfesije si je prečital Trubar pač še odgovarjajoče poglavje v apologiji, ki je tako dala Artikelom le tu in tam, redkokdaj dobesedno, kak odlomek za izpopolnitev.

Vse te vire pa je bilo treba združiti, spraviti v sklad in stvoriti organsko celoto. Treba je priznati, da se je to Trubarju posrečilo. Enotnost v miselnem razvoju, v kolikor se da pri takem delu o tej zahtevi govoriti, ni kršena. Le redkokdaj zasledi bravec ponavljanje istih misli in besedi.

Čudno bi bilo, če ne bi kazalo spajanje različnih tekstov, že samo na sebi nekaj izvirnega, tudi drugih osebnih Trubarjevih črt; v glavnih obrisih so označene v sledečem.

Predvsem moramo zabeležiti nagnjenje k jasnosti in zaradi tega k razširitvi v predlogah kratko označenih izrazov, stavkov in odstavkov. „De ufu Sacramentorum“ A 9 b oziroma „Bom brauch der Saframente“ AA 50 je poslovenjeno z „Od nuža, prida, daiana inu iemlena tih Sacramentou“ Art. 38 b. Lat. „perpetuo“ A 8 a, nem. „allzeit“ AA 42 se glasi pri Trubarju „Je bila, Je fdaī inu bode vfelei“ Art. 35 b.

Posebno številne so take razširitve, iz katerih je razvidno, da so vpletene radi jasnosti. Označil jih je avtor že v predgovoru izvajajoč: „Inu kadar fo ty eni Articuli, Nauuki inu beffede vletih Buquizah (t. j. v predlogah) vti Bukoufzhini Nembfzhini, kratku, inu zhaī temnu ifrezheni inu postauleni . . . obtu fem te ifte . . . fdrugimi inu fobilneshimi beffedami . . . Ifto-mazhil, ifgouril inu islushil.“ Art. 22 a. Zato dodaje stavku „Fides significat non tantū historiae noticiam“ vse bistvenosti vere.² Pokorščini (placet et obedientia) dodaje še „brumo“, dobra dejanja, prave božje službe in ne pozabi omeniti, da bo vse to bogato poplačano.³ „Ex opere operato“ je nazorno po-

¹ Prim. str. 120.

² 32 a 1–5 I, 1: kir eden fna, vei inu Veruie, de Criftus ie prauī Bug, prauī Zhlouik, de ie vuzhil, zaihne delal, ie Martran, Vmerl inu Goriuftal . . .

³ 35 a 21–26 I, 2.

jasnil iz svojega: En Farr oli Menih, prauio oni, aku ie glih hud, Neuerni, en ozhitu Curbar, inu Vfmertnih Grehih prebiua, kadar on le Mashuie, Tu tellu Cristufeuu inu nega kry offruiue inu sam iemle, Taku on ftako Masho naifi nishter dobriga vmisli naprei ima, febi inu drugim fastlushi Odpufzhane tih Grehou frezho na vfeh rizheh, dobra leita inu ta vezhni ieben. Mi pag prauimo, De per Sacramentih mora vfelei biti praua Pokura, praua Vera aku fe ty Sacramenti hote prou pridnu, po Bugi inu vrednu diliti inu pryeti.¹ Ne zadostuje mu, da ne sme biti duhovnik „nifi ritè vocatus“ „Samuzh on bo poprei od prou dobrih vuzhenih vprashan, fa volo nega Vere inu Vuka, Inu de on bo od te Cerque, od ene Verne Gmaine, oli od tih vifshih inu od Gofpofzhine poklyzan“.² Da naganja hudič brezverce k različnim zmotam in javnim grehom, pravi predloga, Trubar pa pove h katerim.³ Tudi resnične čednosti, darove božje, našteva posamič.⁴ — „uera diligentia in regendis Ecclesiis“ mu je „Prau skerb, lubefan inu Flifs te Ouzhice Boshym pafiti inu napitatu, napoyti, Iprauo shpysho inu Ipytiem Boshym. Sa nih volo vmreti“.⁵ Slično je razširil latinsko „uera castitas“.⁶ Za „človeške običaje“ se mu je zdelo potrebno navesti konkretne zglede.⁷

Petje latinskih in nemških pesmi („te Nembshke poiemo“) pri maši utemeljuje Trubar neodvisno od predloge takole: „fa volo tiga Gmain Folka inu fa volo tih mladih ludi, de fe taku is tih Peifnih te potrebne Articule te Vere kerfzhanske nauuzhe inu lashei famerkaio, Inu de fo ufo Cerkouio faftopnu, fuero inu is ferza Boga zhefte, molio profsio inu huatio.“⁸ Da je treba razumeti tukaj izraz „te Nembshke poiemo“ z vso previdnostjo in ga smatrati za odvisnost od predloge (imata ga oba izvirnika, latinski in nemški) zato nam priča isti izraz v glag. in cir. Artikulih (64 a), o katerem je pač absurdno trditi, da bi mogel veljati za takratne Hrvate, Srbe ali celo — Turke. Zato je Trubar v istem poglavju, ko pripoveduje neodvisno od predloge, kako protestanti mašujejo, napisal „fazhnemo ... peiti ... duhouske peifni Vfaftopnim Jefyku“. „Zastopni“ jezik pa ni bila Trubarju l. 1562. samo nemščina,

¹ 39 b 7—18 I, 3.

² 39 b 23—40 a1 I, 4.

³ 56 a 12—16 I, 5: Ta nee nagane na ufako hudobo, na golufyo, na lashe, na fmoto, na kriuo Vero, na kriui leshniui sepelauni Vuk, na kriue Falsh Malykove slushbe, na shpot na fromoto, inu na vfe garde velike ozhite inu skriuene Grehe.

⁴ 56 b 34—37 I, 6: kar ie kuli vnas dobriga, poshteniga, prauizhniga oli vmeitelniga, kunshtniga, kar kuli prou, po Bugi mislimo, rezhemo, govorimo inu fturimo. Tu vfe imamo od Boga.

⁵ 57 a 6—8 I, 7.

⁶ 57 a 13—17 I, 8.

⁷ 61 b 15—17 I, 9.

⁸ 63 a 12—17 I, 10.

kakor misli Kidrič,¹ kajti v istem letu je izjavil Trubar sam: „Und man mag von wegen der schüler zu zeiten, neben den deutschen und windischen psalmen und geistlichen liedern auch die lateinischen singen.“²

Dalje se Trubar ne zadovoljuje z omenitvijo, da se daruje skupna maša, ampak razlaga tudi, da „fe dili inu daie ta celi Sacrament tu ie, Tu Cristufeuu Tellu fteim kruhom, I u to nega kry fteim Vinom, Vfem glih Moshem inu Shenom, kateri fo fe prei iskařali timu Pridigaryu, Inu de fe uei, de fnaio inu fařtopio ta Catehifmus, Inu de Vfmertnih Grehih ne ftoye“.³ Neglede na predlogo poroča o izprařevanju obhajanca.⁴

V nekaterih slučajih pa predloga naravnost sili k razširitvi, tako da je umevno, če se je Trubar na takih mestih razmahnil, posebno še, ker moramo smatrati nagnenje k takim razširjevalnim izvajanjem za značilno lastnost Trubarjevega sloga.⁵ Tako se n. pr. konča latinski stavek, v katerem so našete nekatere čednosti, ki jih dosežemo, če so „nasha ferza, fo fto Vero skufi S. Duha potroshtana inu obeffelena“, z besedami „& fimiles fructus fspiritus“. Beseda „fimiles“ je povzročila karakterističen Trubarjev dostavek.⁶ Od dopustnih ceremonij ne omenja Trubar samo godov in praznikov (v predlogi je le to dvoje), temveč še druge obrede;⁷ vidi se, da je v tem času že razmišljajal o svoji cerkveni naredbi.⁸ — Zgodbo o puščavniku Antonu in čevljarju, ki je v izvirniku načrtana le v najpotrebnejših potezah, je razpletel Trubar kar čez tri strani,⁹ da se čita kakor povest; zdi se, kakor da ne služi toliko za dokazovanje kot za čitateljevo razvedrilo. Kot dokaz v verizpovednem spisu pa je v taki obliki (pogovor med puščavnikom in čevljarjem je izpeljan celo v živahnem direktnem govoru) pač manj prikladna. — Spretna je Trubarjeva primera, ki jo je stvoril na osnovi v predlogi izpeljane o evangeliju in sakramentih; pri tej je tertium comparationis v tem, da nas tako evangelij kakor sakramenti „opominiaio hti Veri“, pri

¹ Kidrič, Kirchenordnung 29—30.

² Trubarjevo poročilo dež. preds. 17. VI. 1562, Briefe 184.

³ 65 b 14—18 I, 11.

⁴ 67 a 11—12 I, 12.

⁵ Prim. Kidrič, Kirchenordnung 91.

⁶ 33 b 7—16 II, 1: Inu fe veden, fo vfem dershe pruti Bogu, koker fe ena fařtopna, brumna poshtena Shena dershi pruti fuimu Moshu, Inu enu brumnu volnu Deite, pruti fuimu Ozhetu oli Materi. En tak Verni Zhlouik. vfe tu kar Bug hozhe, is ferza, volnu, inu kar nervezh premore, fuefeliom inu rad dei, inu fe pruti Bogu fa volo Cristufa vfiga dobriga feuupa inu feneffe, klyzhe na nega, Inu vobeni nadlugi na Smerti tudi nekar, ne zbiula na te mlofti inu pomozhi Boshij

⁷ 40 a 21—22 II, 2: koker fo ty eni Goduui, Prafniki, Vre inu zhafi, kadar fe Vcerkou ima pryti, pridigati, molyti, peiti inu obhaiati. Take poshtene nuzne naredbe morao biti.

⁸ Kidrič, Kirchenordnung 30 sl.

⁹ 82 b 9—83 b 21 II, 3.

Trubarjevi pa, da z obojim dosežemo, „Odpulzhane vfeh Grehou“.¹ Zgradba stavkov obeh primer je ista.

Na takih mestih se kaže Trubar-pridigar, ki porabi vsako priliko, da se na učinkovitejših točkah zgovorno razmahne. Značilno je pri tem ponavljanje istih izrazov, retorični pripomoček. Tako beremo v izvirniku, da si v izbranih, vendar skopih besedah: „Denn so solches auff vnserm verdienst oder wirdigkeit stünde, so würden wir ungewis, ob vns Gott hette vergeben. Denn das herz findet kein eigen Wert, wenn wir Gottes zorn vnd Gericht fühlen, das so würdig sey, das es vnser Sünde bezale, vnd so frefftig, das es das herz tröste vnd vom ewigen Tod errette“.² Trubar pa je napisal: „Sakai de bi tu Odpulzhane tih Grehou na nashim faslusheni na nashih dobrih dellih, oli na nashi vrednufti ftalu, Taku bi my bili te Gnade neguishni, my bi vselei zbiulali, aku bi nom Bug bil odpuftil. Sakai tu nashe serce, inu ta nasha veift, kadar onu prou ta ferd Boshij, inu to nega oftro Praudo pozhuti, fufeb tedai kadar imamo vmreiti inu püiti pred to oftro Praudo inu sodbo Boshyo, Taku onu obene take rizhi vsebi, inu obeniga taciga della ne naide, kir bi vrednu bilu, inu tulikain velalu, de bi mogli shnim te nashe Grehe plazhati, doli perprauiti, inu fa nee fadofti fturiti. My tudi obene rizhi per febi ne naidemo, kir bi taku mozhnu bilu, kir bi tu nashe presftrashenu shaloftnu Serce, potroshtalu inu obeffelilu, Inu kir bi nas reshilu od te vezhne Smerti, od Hudizha inu od Pekla“.³ Neglede na Trubarjevo gostobesednost je treba opozoriti na njegov posebni vrinek (podčrtano), ki je karakterističen tembolj, ker se kmalu nato ponavlja.⁴ — Govorniška je tudi figura „beishati pred nimi (grehi) koker pred kazho“.⁵ Živahen, prost slog se kaže še na nekem drugem mestu, kjer je Trubar v izvirniku nakratko izraženo tolažbo, da bodo vernikom odpuščeni grehi zastonj, raztegnil čez vso stran.⁶

Važni so svetopisemski citati, saj so bile protestantske konfesije v veliki meri dokazovanje na osnovi sv. pisma. Trubar je v predlogah označene citate izpopolnjeval ali pa vpletal nove. kajti v sv. pismu je bil dobro podkovan, kakor trdi sam o sebi.⁷ Med izpopolnjene citate spadajo n. pr. Janez VIII.,⁸ Psalm. L 15,⁹ I. Timoteju II 6,¹⁰ I. list Janezov II 2.¹¹ Prosto je spremenil Marko

¹ 39 a 12–17 II, 4.

² AA 35 3–8.

³ 31 a 9–29 III, 1.

⁴ 31 b 2–3 III, 2: Mi tudi pozhutimo inu merkamo na febi, fufeb leshozh na fmerti, de nefmo Bogu prou volni inu pokorni.

⁵ 38 a 24 III, 3.

⁶ 47 b 12–48 a 6.

⁷ Trubar-Ungnadu 28. XI. 1562, Briefe 290.

⁸ 44 a 20–22 IV, 1.

⁹ 53 a 17–18 IV, 2: v predlogi samo 14. stih, Trubar je dodal še 15.

¹⁰ 58 b 3–4 IV, 3.

¹¹ 59 a 16–17 IV, 4.

X¹⁴ in dodal Marko X¹⁶.¹ V tekstu samem pa so vpleteni neodvisno od predloge citati, kakor „Mar IX. Efa LXVI“,² I. list Janezov III⁸,³ Hebrejcem IX²⁴,⁴ Rimljanom XIII¹⁴;⁵ poslednja dva nista dobesedna. Citata po sv. Augustinu⁶ nisem našel v nobeni predlogi.

Največ svetopisemskih citatov pa odpade na marginalne opombe, ki so nekaka vsebinska označba odstavka, pri katerem stoje. Vse te opombe so Trubarjeve, kajti od uporabljenih predlog jih nima nobena. Nekaj navadnih, že bolj naslovom podobnih navajam tu: „Ta praua Stara Kerszhanska Vera inu ta praui Boshy Buf od te S. Troyce“,⁷ „Sadashni praui Pridigary, ta Guangeli, Inu te Desses Sapuuidi, prou Islagaio . . .“⁸ i. t. d. Večina pa jih sloni na sv. pismu, n. pr. „Cristus ie fa nashih Grehou volo isdan, inu ie fa volo nashe Prauice gori obuden. Ro. IV.“,⁹ „Cerkou inu Gmaina kerszhanska ie ena Mresha, vtateri so dobre inu hude rybe. Math. XIII“,¹⁰ „Cristus praui Joh. III. Kateri ne bo skufi Vero inu S. Duha druguzh royen, ta ne pride Vnebeffa“¹¹ i. t. d. i. t. d.

Trubarjevi so tudi nekateri zaključni stavki, bodisi da je združil prejšnja izvajanja v en sam stavek ali pa zaključil na kak drug način. Navajam zaključek 20. poglavja „kateriga ie leta Summa, De vfaki Zhlouik, samuzh per Cristufu, skufi to Vero, ima to Gnado, Odpuzhane tih Grehou, inu ta vezhni leben iskati, Inu de imaiio slushiti Bogu inu luimu blishnimu po tih Boshyh Sapuuidah“.¹² Sličen je odlomek iz 17. poglavja¹³ Poglavje o maši, v katerem se pobijajo mašni obredi nasprotnikov, je sklenil Trubar z opisom, kako mašujejo on in njegovi pristaši: „(Mi) dershimo to prauo Masho inu Vezherio Cristufeuo, fueliko andohtio inu koker ie to ifto fam Cristus postauil inu fapouedal dershati. Mi ob Prafniku ozhitu inu poshtenu vto Cerkou vkupe pridemo, fazhnemo Molyti inu peiti to Vero, inu druge duhouseske peifni Vfastopnim Jelyku. Potle se Pridiguie. Na konzou pridige se Bug hual¹⁴ inu Moli fa vfo Cerkou, fa vse Stanuue, fa vfo Gospofzhino inu Potrebo. Sa teim se dershi ta Vezheria inu praua Masha Cristufeua. Inu se dilij inu Iemle ta celi Sacrament tiga Teleffa inu te kry Cristufeue. Hpuslednimu ie fpet moli inu huala daie Gospudi Bogu, & c.“¹⁴

¹ 37 a 13–16 IV, 5.

² 43 a 2–5 IV, 6.

³ 44 a 23–24 IV, 7.

⁴ 58 b 7–9 IV, 8.

⁵ 75 a 14–15 IV, 9.

⁶ 61 b 18–25 IV, 10.

⁷ Art. 27 b.

⁸ Art. 57 b.

⁹ Art. 30 a.

¹⁰ 36 a–36 b.

¹¹ Art. 37 a.

¹² 58 a 2–6 V, 1.

¹³ 42 b 20–24 V, 2.

¹⁴ 65 b 1–12 V, 3.

Popolnoma svobodno je zaključen uvod k „spačenim in preobrnjenim artikulum“.¹

Največ prostosti pa pokaže Trubar na mestih, kjer se mu nudi prilika polemizirati proti nasprotnikom posebno glede zunanjih obredov. Ne zameta samo Maniheje in ljudi, kakor so bili „ta Tomash Münzer, Ty Bidertaufferij“, temveč tudi „te Malykouske Curbe inu Lotrice, kir prauio de fe nim Diuiza Marya, oli kaki drugi Suetniki perkafluio, shnimi gouore inu vele f dai na tei, f dai na drugi Gorri, nim Cerque fydati, Mashouati, knim Scryshi hoditi inu nim offrouati“.² Tudi zoper papeževe odpustke nastopa iz lastnega nagiba; tak vrinek³ je moral biti v artikuli kot takih tem važnejši, ker je Trubar v slovenskem predgovoru razlagal svojim vernikom, kako se je baš radi odpustkov vnel boj proti Rimu.⁴ Izpadi proti nasprotnikom so precej ostri. Trubar jim ne očita samo, da „le nih Tashke inu Trebuhe masheio“,⁵ temveč jim nadeva še pridevke, kakor „ozhiti neframni Curbarij, Pyanci, Shentauci, Ygarcj & c.“⁶ Da se je vrinilo v krščanstvo „dofiti kriuih Vukou, Falsh Malykouskih ffpazhenih Boshyh slushbi inu rizhi (lat. kratko: „pleresque abufus“), temu je kriva nemarnost „tih Schoffou, Paf tyrieu inu Farmoishtrou“.⁷ Krivoverne običaje katolikov, katerih našteva predloga sedem, je pomnožil na trikrat toliko.⁸ Sploh se trudi, da bi pokazal krivi nauk nasprotnikov v krepkejših barvah kot ga slika predloga.⁹ Pri tem ima za razne obrede, ki jih napada, v zalogi cel kup izrazov,¹⁰ takorekoč stalnih;¹¹ našteva mnogo več obredov kakor predloga, da nato lahko krepkeje podčrta, kako malo pomagajo.¹²

¹ 62 a 13—27 V, 4.

² 34 a 8—12 VI, 1.

³ 38 b 13—17 VI, 2: Inu (sc. naši „famezhuio“) te kir prauio, de ty Papeshoui odpuski, nom tudi dado Odpuszhane, aku nekar vfeh, taku vfai od nakaterih Grehou inu nakuliku leit inu dni. Tak Papeshou Odpuftik cilu, fa veliko neframno ozhito golufyo dershe.

⁴ Art. 18 a — 18 b.

⁵ 40 a 5—12 VI, 3.

⁶ 63 b 2—4 VI, 4.

⁷ 60 b 8—9 VI, 5.

⁸ 44 b 16 — 45 a 7 VI, 6: Ty Farij inu Menihi fo le od Prafnikou, od Offrou, od Mash, od Rymskih odpufkou od Procefs, od Cerkou inu Altariu fydane, od Styftane, od Menihshtua, od Rumane inu delezh Cerkouniga hoda, od Roshenkranceu, od Vigil, od Vyz, od molytu fa mertue, od Bratouszhin, od s'ushbe, poftou inu klyzane na Suetnike, de fe Vfoboto nema prati, Inu od lizhkakih norskih Babskih Boshyh slushbi, is tih Menishkih lashniuih ncrskih Babskih Legend, na Cäcely vuzhili inu prid gali, Inu te Boge ludi uti prauí Veri motyli, norili inu fepelouali na nih dushi inu na blagei.

⁹ 55 a 23 — 55 b 8 VI, 7.

¹⁰ 62 a 8—10 VI, 8: te ene Ceremonie, koker tu kriuu Malykousku Mashouane, Kadylu, Kropyly, Vigilie, per Jutarnizah rumplane, shegnouane ta shelifzha, ful, vodo, Jaizha, Syr & c.

¹¹ Prim. Kidrič, Kirchenordnung 101—104.

¹² 47 b 3—12 VI, 9: Obtú fo ty eni Veloshter tekli, Minihi inu Nune ratali, ty eni fo Mashe Shtiffitali, ty eni fo po ptuih dalnih Cerquah hodili,

Zanimivo je, da je smatral za posledice krivoverstva (poenae pro idolatria) tudi turško nadlogo,¹ kar je bilo za Slovence gotovo učinkovito, še bolj pa za Hrvate. — Bolj splošen je vrinek, da so „Abraam, Iaac . . . Adam“ tudi brez „Zhloueskih Sapuuid . . . Pof tou . . . kir fo ty Papeshi . . . gori naredili . . . Vnebeffa prishli“.² — Končno meni, da niso protestanti vseh teh zlorab samo „prozh diali“, ampak tudi „ta ene preobernili na prau“.³

Naj navedem še mesto, za katero ni najti predloge in ki priča o Trubarjevi verziranosti v teoloških vprašanjih. Gre za sledeči dokaz: „Criftus . . . prau, kateri Vme Veruie, ta ima ta vezhni leben“; ker pa „Dobri Bug, poleg rauen inu per febi ne hozhe Vnebefih, obeniga hudiga Greshniga Zhloueka ne Angela imeiti“, sledi iz tega, da vera sama na sebi zadostuje za odpušcanje grehov.⁴

Toda Trubar ni vedno širil, ampak včasih tudi krajšal; ne samo, da so izpuščeni brezpomembni stavki, izostali so tudi po celi odstavki.⁵ Virov drugega reda ni uporabljal dobesedno⁶ ali pa je vsebino daljših poglavij izrazil prav kratko, celo z enim samim stavkom.⁷ Da so pa v shemi namesto virov ponekod, posebno pri prepornih artikulih (od 62b dalje), postavljeni vprašaji, izvira odtod, ker je težko ugotoviti, kaj je Trubarjevega in kaj ne. Tu je bil Trubar v svojem elementu, v boju z nasprotniki. Glede teh spornih točk, ki so bile v takratnem cerkvenem življenju pač najbolj aktualne, je Trubar užil tudi več pouka, imel je morda več virov na razpolago. V teh artikulih (prim. posebno poglavje „OD SAKONA TIH Faryeu inu tih drugih Ludi“) je težko spoznati avgsburško veroizpoved.

Vzrok za tak način prevajanja oziroma spajanja? Po mojem mnenju ne gre misliti, da je Trubarju pri tem služil kot edino merilo kak moment tičoč se vsebine, marveč še dva druga. Prvi je bil: napraviti iz treh konfesij lahko razumljivo celoto in zato je paberkoval iz vseh treh; drugi pa njegovo geslo

ty eni veden pof tili, Roshenkrance molili, ty eni tu, ty eni enu drugu fahzeli, inu zhuone norske Boshye slushbe inu Ordne gori perpraulali. Oli Itakimi nih delli inu slushbami, ne fo mogli nih Vyftij nigdar kmru, hpokoyu inu kueffelyu perprauti. Inu na fmerti leshozh, fo na Boshij milofti inu pomuzhi zagali.

¹ 63b₉₋₁₁ VI, 10: Inu rifniza ie, od tiga zhafo kar fe ie ta Masha Ispazhila, inu taku krivu neurednu fe Obhaié, fo ty Turki fahzeli tu kerzhanfuu doli trei.

² 73b₁₄₋₂₁ VI, 11.

³ 62a₁₂ VI, 12.

⁴ 48a₇₋₂₃ VII.

⁵ Prim. tudi Weber, *Gesch.* II, 260.

⁶ 37b₁₂₋₁₆ VIII, 1.

⁷ 37a₂₃₋₂₄ VIII, 2: „Katero Kristufeuo Vezherio fo ty Farij inu Menihi Ianem zhudnim nefnanim Imenō Mafsha imenouali“ — v apologiji (*Ap* 117 sl. sl.) pa beremo celo poglavje „De vocabulis missae“.

„dollmetschen dem, der die Sprachen kan ist kein arbeit“,¹ po katerem se je čutil upravičenega tako do spajanja kakor tudi do razširjevanja, krčenja in svobodnih vrinkov. Rezultat je bil spis, ki ga je težko nazvati avgsburško veroizpoved. Tega se je Trubar zavedal in je zato imenoval svoje delo Artikuli. Kot racionalist in goreč nasprotnik vsake zunanosti, ni jemal nemških teoloških formalnosti tako strogo kakor kak Ungnad ali Andreae. Rabil je za svoje „ljube Slovence“ predvsem „ein gantz corpus und fundamentum der gantzen christlichen lehr kurtz bei-einander clar und verstendig“ in zato mu njegova praktična narava in racionalizem nista dopuščala, da bi se zavedal kake krivde, ko je neteološko spreminjal tako kočljivo formulacijo kot je bila avgsburška konfesija. Odgovor na vprašanje, ali so imeli nasprotniki slovenskih Artikulov prav, ko so jih obsojali, je torej lahko dvojen. Če se že prizna upravičenost kritike nemškim teologom z Ungnadom, je treba tudi priznati Trubarju večji smisel in poznanje realnih potreb kakor pa njegovim kritikom-rojakom, Klombnerju, Konzulu in Dalmati.

6. Seznam virov in vsebine.

TIH ENIH NEMSHKIH VYVDOV ... PREDGVVOR.	IV (Ta Euangeli Pridiguie to Pokuro inu Odpufzhane tih Grehou).
24 a-26 b 27: AA 12-24; A 3 a-4 b	30 a 24-30 b 9: A a 6-11
27 a 1-5: AA 26 1-4	30 b 10-15: AA 34 8-17
27 a 6-18: A 43 b; AA 216	30 b 16-23: [Ap 13 a]
I (Ta perui Articul od S. Troyce).	30 b 24-27: AA 34 26-28
27 b 1-28 a 2: A 5 a 1-13; AA 28 1-28 12	31 a 1-31 b 1: AA 34 29-35 10 (Art. 31 a 15-17: — III 1)
28 a 3-28 b 5: W A 2 a-A 2 b	31 b 2-3: — III, 2
28 b 6-28 b 20: A 5 a 14-22; AA 28 13-29	31 b 4-15: AA 35 11-15
II (Od Erbouiga oli porodniga Greha).	31 b 16-19: Ap 16 b
28 b 21-24: A 5 a 23-25; AA 30 1-5	31 b 20-22: —
28 b 24-29 a 4: AA 30 6-11	31 b 23-27: AA 36 1-8; A 6 b 5-7
29 a 5-21: A 5 a 26-5 b 15	32 a 1-10: ?
29 a 22-29 b 8: W A 2 b 14-20, 26-29, A 3 a 3	32 a 11-18: AA 36 8-12
29 b 9-17: AA 30 20-28; A 5 b 15-20	32 a 19-25: AA 36 13-14; A 6 b 9-12
III (Sakai ie Criftus Zhlouik poftal, Martro terpil).	32 a 26-27: A 6 b 13; AA 36 24
29 b 18-30 a 6: A 5 b 21-28; AA 32 1-15	32 b 1-5: [S C 3 a] I, 1
30 a 7-14: AA 32 16-26; A 5 b 29- 6 a 3	32 b 6-23: AA 36 25-37 8
30 a 15-16: AA 32 27-29	V (Ta Euangeli fe ima ufem ludem pri- digati, skufi nega fe dobi ta S. Duh, praua Vera).
30 a 17-20: AA 34 1-5; A 6 a 4-5	32 b 24-33 b 6: A 6 b 24-7 a 17; AA 36 26- 38 26
30 a 21-23: AA 34 5-7	33 b 7-16: — II, 1
	33 b 17-34 a 7: AA 38 27-39 9; A 7 a 18- 7 b 1
	34 a 8-12: — VI, 1

¹ Trubar - Ungnadu 4. XI. 1561, Briefe 148.

VI (Dobra Della imajo po tei Veri poiti,
Inu aku glih ne fo popolnoma uini
Bogu dopado).

- 34 a 13-22: A 7 b 6-10; AA 40 1-8
 34 a 23-34 b 5: AA 40 9-13
 34 b 6-18: A 7 b 11-16
 34 b 19-25: A 7 b 17-19; AA 40 13-18
 34 b 25-35 a 2: AA 40 19-23
 35 a 3-6: AA 40 24-26 [A 7 b 22-25]
 35 a 7-11: A 7 b 25-28
 35 a 12-14: AA 40 26-27; A 7 b 28-29
 35 a 14-17: A 7 b 29-30
 35 a 17-20: AA 41 2-4
 35 a 21-26: [A 8 a 1] I, 2
 35 a 27-35 b 16: A 8 a 5-13

VII (Od Kerfzhanske Cerque).

- 35 b 17-24: A 8 a 14-17; AA 42 1-5
 36 a 1-3: AA 42 6-8
 36 a 4-7: A 8 a 17-19
 36 a 8-15: A 8 a 22-23; AA 42 9-15
 36 a 15-28: A 8 a 24-28; AA 42 15-24

VIII (Vti Cerqui fo hudi inu dobri).

- 36 a 29-36 b 2: AA 42 25-28
 36 b 3-17: A 8 b 1-8; AA 44 1-10
 36 b 18-25: A 8 b 9-11

IX (Od Kerfta).

- 37 a 1-13: A 8 b 12-19
 37 a 13-16: [SG 2 a 22] IV, 5
 37 a 17-21: A 8 b 20-22

X (Od Vezherie Criftufeue).

- 37 a 22, 37 b 1-8: AA 44 25-46
 37 a 23-24: [Ap 117 sl.] VIII, 2

XI (Od Ifpuuidi).

- 37 b 9-11, 17-22: AA 46 7-16; A 9 b 10-14
 37 b 12-16: [WC 2 b 29 sl.] VIII, 1

XII (Od Pokure).

- 38 a 1-6: AA 46 17-23; A 8 b 26-9 a 3
 38 a 7-18: AA 46 23-48 10
 38 a 18-20: A 9 a 15; AA 48 13-16
 38 a 20-22: AA 48 16-19
 38 a 22-23: A 9 a 8
 38 a 24: — III, 3
 38 a 25-38 b 2: A 9 a 16-19
 38 b 3-12: A 9 a 20-28; AA 48 24-50 6
 38 b 13-17: — VI, 2
 38 b 18-20: A 9 b 5-6; AA 48 20-23

XIII (Od nuza inu prida tih Sacra-
mentou).

- 38 b 21-39 a 3: AA 50 10-18; A 9 b 15-18
 39 a 4-12: AA 50 18-24
 39 a 12-17: — II, 4
 39 a 18-25: AA 50 25-30; A 9 b 20-23
 39 a 26-39 b 7: AA 51 1-52 4; A 9 b 24-29
 39 b 7-18: — I, 3

XIV (Od Poklyzane inu Shegnouane
htimu Pridigarftuu).

- 39 b 19-40 a 4: A 10 a 1-5; AA 52 5-10 I, 4
 40 a 5-12: — VI, 3
 40 a 12-15: WE 1 b 4-7

XV (Od Ceremonieu inu Zhloueskih
Poftau).

- 40 a 16-20: AA 52 11-17; A 10 a 6-10
 40 a 21-22: — II, 2
 40 a 23-40 b 24: AA 52 18-54 19
 40 b 25-41 a 2: Ap 85 a 15-18
 41 a 3-21: AA 54 20-55 8

XVI (Od Deshelske Gofpofzhine inu
nee Regimenta).

- 41 a 22-42 a 19: AA 54 26-58 13

XVII (Od Sodniga dne).

- 42 a 20-42 b 4: A 10 b 24-28
 42 b 5-19: A 10 b 29-11 a 9
 42 b 20-24: — V, 2
 42 b 25-43 a 2: A 11 a 10-11
 43 a 2-5: — IV, 6

XVIII (Od zhloueske, fuie slobodne,
Fraij Vole).

- 43 a 6-22: AA 60 6-24; A 11 a 12-17
 43 a 23: A 11 a 17-18
 43 a 24-43 b 2: A 11 a 20-22
 43 b 3-24: AA 60 25-62 28; A 11 a
 23-11 b 8
 43 b 25-44 a 10: A 11 b 17-19, 27-31; AA
 62 29-64 4

XIX (Od koga ie Greh prishal).

- 44 a 11-19: A 12 a 7-12; AA 64 5-20
 44 a 20-22: (Sv. pismo) IV, 1
 44 a 23-24: (Sv. pismo) IV, 7

XX

OD VERE INV OD DOBRIH DELL.

- 44 b 1-12: A 12 a 13-18; AA 64 21-
 66 7
 44 b 12-16: A 12 a 19

- 44 b₁₆-45 a₇: [A 12 a₂₀₋₂₃; AA 68
9-17] VI, 6
45 a₈₋₁₉: A 12 a₄₋₂₈
45 a₂₀-46 a₅: A 12 a_{29-13 a₄}

OD VERE.

- 46 a₆₋₁₁: AA 70₄₋₁₁; A 13 a₅₋₉
46 a_{12-47 b₄}: A 13 a_{9-13 b₁₄}
47 b₅₋₁₂: — VI, 9
47 b_{12-48 a₆}: [A 13 b₁₅₋₁₉] III, 4
48 a₇₋₂₃: — VII
48 a_{24-49 a₁₄}: A 13 b_{20-14 a₁₂}
49 a_{15-49 b₇}: AA 72_{28-74 12}
49 b_{8-51 b₂}: A 14 a_{13-15 a₆}

OD DOBRIH DELL INV OD PRAVIH
BOSHYH Slushbi.

- 51 b_{3-52 a₉}: A 15 a₇₋₂₁
52 a₉₋₁₉: AA 80₂₁₋₂₇
52 a_{20-52 b₃}: AA 80_{28-82 3}
52 b_{4-53 a₁₇}: A 15 a_{25-15 b_{11, 15 b}}
14-22
53 a₁₇₋₁₈: (Sv. pismo) IV, 2
53 a_{19-55 a₂₃}: A 15 b_{23-16 b₂₃}
55 a_{23-55 b₈}: [A 16 b₂₃₋₂₆] VI, 7
55 b₈₋₂₆: A 16 b_{26-17 a₆}
55 b_{27-56 a₁₆}: AA 84_{30-85 6} I, 5
56 a_{17-56 b₁₆}: A 17 a₁₈₋₃₁
56 b₁₇₋₂₂: SE 1 a_{29-E 1 b₁}
55 b_{23-57 b₂₀}: A 17 b₁₋₂₃ I, 6, 7, 8
57 b₂₁₋₂₃: A 17 b₂₄₋₂₅
57 b_{24-58 a₁}: AA 85_{10-86 7}
58 a₂₋₆: — V, 1

XXI (Od Zhefzhena tih Suetnikou).¹

- 58 a₇₋₈: AA 86₇₋₈
58 a₉₋₂₃: A 18 a₅₋₁₂
58 a_{24-58 b₂}: A 18 a₁₂; AA 86_{28-88 2}
58 b₃₋₄: (Sv. pismo) IV, 3
58 b₅₋₇: [AA 88₃₋₆]
58 b₇₋₉: (Sv. pismo) IV, 8
58 b_{9-59 a₁₀}: A 18 a₁₃₋₂₅
59 a₁₀₋₁₅: AA 88₁₅₋₁₈
59 a₁₆₋₁₇: (Sv. pismo) IV, 4
59 a₁₈₋₂₇: [Ap 92 b₇₋₂₃]
59 a_{27-59 b₂}: A 18 a₂₆₋₂₇
59 b₂₋₅: Ap 92 a_{23, 25}; S M 1 a_{10,}
12, 13-14
59 b₆₋₉: A 18 a₂₈₋₃₀; Ap 92 a₂₉;
S M 1 a₁₉
59 b₁₀₋₁₃: Ap 92 b₁₋₃; S M 1 a₂₀₋₂₁

(Ty Euangeliski Vyudi, Meifsta inu Pri-
digarij fo tei Falsh kriui Veri fubper).

- 60 a_{1-60 b₇}: A 18 b₃₋₁₇
60 b₈₋₉: — VI, 5

¹ V celoti gl. to poglavje in njegove vire
sp. str. 126-9.

- 60 b_{10-61 a₁₉}: A 18 b_{18-19 a₂}
61 a_{20-61 b₁₄}: A 19 a_{26-19 b₆}
61 b₁₅₋₁₇: — I, 9
61 b₁₈₋₂₅: (Sv. pismo) IV, 10
61 b_{26-62 a₇}: A 19 b₈₋₁₃
62 a₈₋₁₀: — VI, 8
62 a₁₁₋₁₂: A 19 a₁₄
62 a₁₂: — VI, 12
62 a₁₃₋₂₇: [A 19 b₁₈₋₂₀] V, 4

TY ISPAZENI INV PREO-berneni Ar-
ticuli, kateri fo fpet od nas na ta pravi
pot perprauleni inu oberneni.

OD MASSHE.

- 62 b₁₋₁₅: AA 112₁₁₋₂₄
62 b_{16-63 a₅}: A 20 a₅₋₁₀
63 a₆₋₁₀: ?
63 a₁₁₋₁₂: AA 114₄₋₇; A 19 b₂₄₋₂₅
63 a₁₂₋₁₇: — I, 10
63 a₁₈₋₂₆: [AA 114₁₃₋₂₀; A 20 a
17-22, 25-26]
63 a_{27-63 b₁₃}: [A 20 a_{23, 27-20 b₅}]
VI, 4, 10
63 b₁₄₋₂₄: [AA 114_{24-115 4}]
63 b_{25-64 b₄}: A 20 b_{17-21 a₅}
64 b₅₋₂₁: [AA 118₁₇₋₂₉]
64 b_{21-65 a₁₇}: [A 21 a_{19-22 b₅}]
65 a₁₇₋₂₂: A 23 a₂₄₋₃₁
65 a₂₃₋₂₅: [A 23 b₂₋₇]
65 a₂₆₋₂₇: AA 122₈₋₁₀
65 b₁₋₁₂: — V, 3

OD CELIGA SACRA-menta tiga Teleffa
Criftufeuga inu nega kry.

- 65 b₁₃: A 23 b₁₆
65 b₁₄₋₁₈: — I, 11
65 b_{19-66 a₁₃}: AA 94_{6-96 11}; A 23 b₂₃₋
24 a_{1, 8-11}
66 a₁₄₋₂₁: A 24 a₁₂₋₁₇
66 a₂₂₋₂₇: A 24 a_{18-19, 23-26}
66 b₁₋₃: A 24 a₂₆₋₂₇
66 b₃₋₁₈: AA 96₁₁₋₃₃
66 b_{19-67 a₅}: S H 2 a₈₋₁₅

OD TE ISPVVIDI.

- 67 a₆₋₁₀: AA 124_{23-126 1}
67 a₁₁₋₁₂: — I, 12
67 a_{13-67 b₂₈}: AA 126₂₋₃₂
68 a₁₋₂₂: ?
68 a_{23-68 b₁₄}: AA 128₆₋₂₃
68 b_{15-69 a₃}: ?
69 a₄₋₁₁: AA 128_{24-130 2}
69 a₁₂₋₁₇: A 26 b₂₋₅
69 a_{18-69 b₂}: W C 2 b₁₇₋₂₄

- 69 b₂-8: A 26 b₆-8; AA 130₁₂₋₁₆
 69 b₉-70 a₅: [AA 130₁₆₋₂₇]
 70 a₆-20: —
 70 a₂₂-70 b₂: [A 25 a₂₈-25 b₃]
 70 b₃-6: WC 2 a₈
 70 b₆-11: [A 25 b₃-5]
 70 b₁₂-71 a₃: ?

OD ODLOZITKA INU Preppouedane te Mnogetere Shpendie oli Shpishe, Inu od Zhloeskih Poftau. Inu od tih Ceremnieu vnanih Boshyh Slushbi.

- 71 a₄-73 b₁₄: AA 132₁-140₁₄
 73 b₁₄-21: — VI, 11
 73 b₂₁-74 a₃: A 28 b₂₆-29, 29 a₁-6
 74 a₄-75 a₁₃: AA 140₁₄-144₂₇
 75 a₁₄-15: (Sv. pismo) IV, 9
 75 a₁₅-75 b₅: A 144₂₈-146₉
 75 b₅-76 a₁₀: ?
 76 a₁₁-76 b₁₆: AA 146₁₀-148₁₈
 76 b₁₆-77 a₇: ?

OD SAKONA TIH Faryeu inu tih drugih Ludi.

- 77 a₈-78 a₈: AA 98₁-102₅
 78 a₈-26: ?
 78 a₂₆-78 b₂₅: AA 102₆-104₂₀
 78 b₂₅-79¹ a₃: AA 108₁₂-18
 79¹ a₃-19: [A 35 a₁₃-15]
 79¹ a₂₀-79¹ b₇: AA 104₂₅-30, 106₅-8,
 29-32, 108₃₁-110₅
 79¹ b₈-79¹ b₁₃: ?
 79¹ b₁₃-22: A 35 b₁₆-17, 9-12
 79¹ b₂₂-79² a₁₃: ?
 79² a₁₄-15: Ap 102 a₂₉-30
 79² a₁₆-18: ?
 79² a₁₈-26: A 33 a₂₈-31, AA 110₂₁-
 112₂
 79² a₂₇-79² b₈: ?
 79² b₉-80 a₅: WE 1 b₂₆-E 2 a₁₄
 80 a₅-10: WE 2 b₂₆-30
 80 a₁₁-23: ?

OD CLOSTERSKIH Salub oli Oblub.

- 80 b₁-9: AA 152₂₈-154₃
 80 b₉-19: [AA 150₁-5; A 36 a₆-8]
 80 b₁₉-25: A 36 a₂₄, 26-28
 80 b₂₆-81 a₂₆: AA 150₁₁-152₁₂
 81 a₂₇-82 b₈: ?
 82 b₉-83 b₂₁: [Ap 125 b₁₉-28] II, 3
 83 b₂₂-86 b₁₂: AA 154₁₄-168₁₃; A 36 b₁₈-38 a₁₆

- 86 b₁₃-17: [AA 168₁₄-16, 21-25;
 A 38 a₁₇-18, 20-21, 23-24]
 86 b₁₈-87 a₁: AA 172₁₄-23, 174₃-7
 87 a₂-5: ?
 87 a₆-19: AA 174₉-18
 87 a₂₀-27: [Ap 103 a₁₉-21]
 87 b₁-89 a₂: [? Ap 126 a-b]
 89 a₂ 89 b₁₁: WF 3 b₁₆-30
 89 b₁₂-19: ?

OD SHCOFOVE INV Papeschoue Oblafti.

- 89 b₂₀-97 a₁₈: AA 176₁-204₃₀; A 39 a₉-42 a₂₈

OD CONCILYEV inu od nih Oblafti.

- 97 a₁₉-99 a₆: WH 2 a₄-H 2 b₁₉

OD TIGA SVE-tiga Pifma.

- 99 a₇-100 a₂: WG 2 b₁₄-G 3 a₆, 12-13

OD PISMA TIH STARIH kerfzhanskih Vuzhenikou.

- 100 a₃-101 a₉: WH 2 b₂₀-28, H 3 a₂-22,
 27-33
 101 a₁₀-17: WH 1 b₂₂-26

OD SPOMINA INV Proshne fa te Mertue.

- 101 a₁₈-103 a₁₁: WE 4 b₂₅-27, F 1 a₁-
 F 1 b₂₃

OD TIH VYZ.

- 103 a₁₂-105 a₃: WF 1 b₂₄-F 2 b₂₆

OD TIGA SHEGNOVANE te Vode, Solly, Vina, Selifzha inu drugih rizhi.

- 105 a₄-106 b₁₆: WG 1 b₂₇-G 2 b₁₃

EPILOGVS.

- 106 b₁₇-107 a₁₇: AA 212₂₅-216₁₅; A 43 a₂₀-43 b₁₅
 107 a₁₇-107 b₅: SM 4 a₂₁-30

7. Priloga.

XXI. poglavje Artiku-

Ta XXI. Articul.

(4) XXI.

- 58^{a7}. OD Slushbe, Zheftzhena tih Suetikou, oli klyzane na te Suetnike bo per nas taku vuzhenu. De tu klyzane oli Molene ie enu dellu oli ena slushba inu rezh, kir le famimu Vfizamogozhimu Bogu slishi, inu nemu famimu fe ima od vfeh ludi iskafati. Ja timu prauimu Bogu, tu ie, Timu Bogu vezhnimu Ozhetu, inu nega Synu, nashimu Ohraneniku Jefufu Criftufu, inu timu .S. Duhu, slifhi ta zhaft tiga klyzane inu pomolene. Inu Gospud Bug, ta ie vsem ludem naprei poftaul le eniga famiga Oduetnika, Shcoffa, Beffednika inu Spraulauza vmei nim inu vmei vfeimi ludi. Ta ifti ie Jesus Criftus, on fa nas fuiga Ozheta veden profsi. Sa volo Jefufa famiga, Bug nashe proshne gori vfame inu vslifhi. Koker od tiga fam Criftus pryzhuie, kir prau, Joh. XVI. karkuli bote tiga Ozheta profsili Vmuim Imeni, Tu on vom bo dal. Inu S. Paulus i. Thi. ij. prau, koker ie en fam Bug, Taku ie tudi en fam Spraulauzez oli Srednik vmei Bugom inu vmei ludmi, ta ifti ie ta Zhluik Jesus Criftus, kateri ie fam sebe fa vfe dal kanimu Odreshituu, de fe tu per nega zhafu ima pridigouati. Inu Rom Viiij. prau, De Criftus, kir ie Vmerl, od Smerti Vftal, kir ie fdai na Deftnici Boshij, Ta ifti nas Sagouarie pred Bugom. Inu Heb IX. prau, De Criftus ie Vnebeffa shal, de fe iskashuie pred Bugom na nashim meiftu. Ob tu en vfaki kerfzhenik, kateri hozhe Bogu na zhaft, ponega voli kai dobrita fturiti, nega zheftiti, fahualiti, inu fa kai profsiti, klyzati na pomuzh, Tu vfe ima diati, vtim Jefufouim Imeni, koker fo tudi ty Stari perui kerfzheniki vnih vfeh Collectah inu Molytuah profsili, katere fo dokonali inu faperli vtim Imeni Criftufa, po Latinskim Jefyku, Per Dominum noftrum Jefum Chriftum Filium tuum & c. Letu od slushbe tim Suetnikom, inu na nih klyzane inu proshno fa pomuzh, vduhouskih, telefnih inu pofemliskih rizheh, ie fdai fylnu potreba vuzhiti te ludi. Obtu od tiga klyzane na te Suetnike, fe ie od tih nashih drugdi obilnu vuzhilu inu piffalu. Rauen tiga fe more tudi fuariti inu istiga kerfzhanftva vrezhi, ta huda inu kriua Nauada tiga klyzane na fuete ludi, kir fo fe istiga fuita lozhili. Sakai leta shega, vfame to zhaft, kir famimu Bogu slishi, inu no da inu preloshi na te ludi. Taka nauada inu klyzane perfodi tim mertuim ludem, de fo
- 10.
- 20.
- 58^{b1}.
- 10.
- 20.
- 59^{a1}.

INVocatio est honos, qui tantum Deo omnipotenti praefandus est, uidelicet, Patri aeterno & filio eius ac feruatori noftro Jefu Crifto & fpiritui fancto. Ac propofuit nobis Deus filium fuum Jefum Criftum mediatorem & pontificem interpellantem pro nobis. Propter hunc solum teftatur noftras preces exaudiri et accipi. Juxta illud: Quicquid petieritis Patrem in nomine meo dabit vobis. Item, Vnus est mediator Dei & hominum.

Ergo inuocantes Deum, offerant fuas preces per filium Dei, ficut in fine precum in Ecclesia dici folet, Per Jefum Chriftum & c.

Haec de inuocatione doceri neceffe est, ficut alijs copiofus de Inuocatione noftri fcripferunt. E contra uero taxanda & ex Ecclesia prorfus eijcienda est confuetudo inuocandi fanctos homines, qui ex hac uita decefferunt, quia hic mos gloriam foli Deo debitam transfert ad homines, tribuit mortuis omnipotentiam quod fancti afpiciant motus cordium. Tribuit item mortuis officium mediatoris Chri-

-lov in njegovi viri.¹

¹ 21. pogl. lat. in nem. avgsb. konfesije (A, AA) je tu celotno; mesta, ki jih Trubar ni sprejel, so v oklepajih.

(AA) Der XXI. Artikel.

Viri druge vrste (*Ap., S., Sv. pismo.*)

Dem heiligen Dienst wird von den unsern also geleret, (das man der heiligen gedenden sol, auff das wir unsern Glauben stercken, so wir sehen, wie inen durch Glauben gehoffen ist, dazu das man Exempel neme von iren guten Werden, ein jeder nach seinem beruff, gleich wie die Kaiserliche Maiestat seliglich und Göttlich dem Exempel David folgen mag, Kriege wider den Türcken zu führen, denn beide sind in Königlichem Ampt welches Schutz vnd Schirm irer Unterthanen foddert. Durch Schrift aber mag man nicht beweisen, das man die Heiligen anruffen, oder hülffe bey inen suchen sol.) Denn es ist ein einiger Versüner vnd Mittler gesetzt zwischen Gott vnd Menschen, Ihesus Christus, I. Timot. 2.

Sv. pismo, I. Timot. II 6.

welcher ist der einige Heiland, der einige Oberste Priester, Gnadenstuel vnd Vorsprecher für Gott. Rom. 8. (Vnd der hat allein zugesagt, das unser Gebett von inen wegen sol erhört werden. Das ist auch der höchste Gottesdienst nach der Schrift, das man denselbigen Ihesum Christum, in allen nöten vnd anligen von herzen suche vnd anruffe.)

Sv. pismo. Hebrejcem IX 24.

- Vfigamogozhi, de ty Suetniki veido inu vido tu vfdihane inu misli tih ludi. Taku klyzane na Suetnike, da inu persodi tim mertuim to muzh inu oblast, tiga famiga nashiga Spraulauza inu Oduetnika Criftufa Jefufa, Itakim klyzhanem fe ta zhast inu oblast Criftufeua, famezhuie inu doli tarre. Obtui mi taku klyzane na te mertue Suetnike cilu famezhuie inu velymo vsem ludem de tiga vezh
10. naprei ne deio. Sakai S. Jansh ozhifu subper taku klyzane na Suetnike pishe, inu vely, de le per Criftufu Oduefzhine ifzheio, kir prau taku. i. Jok. ij. Je li kei Du, kir greshi, taku mi imamo eniga Oduetnika oli Proshnauza poleg Ozheta, tiga Jefufa Criftufa prauizhniga, Inu on ie nasha Spraua, fa volo nashih Grehou, Inu nekar le famuzh fa nashih Grehou, temuzh fa vfiga fuita. Inu koker mi dopuftimo, de ty Suetniki Vnebefsih koker ty Angeli Zah. i. fa nas profsio inu shele tiga nashiga Ifuelizhane, inu de bi tei Cerqui na tem fuetu dobru shlu, Oli fatu mi prou ne damo, de bi imeili na nee vнадlugah klyzati, Sakai tu fe dei pres Vere inu Sgrehom, Potehmal od tiga klyzane na Suetnike vtim S Pyfmi od Buga nemamo obene Sapuuidi, ne Oblube, ne Exempla, de bi kadai en Suetnik na drugiga mertuiga Suetnika bil klyzal. Dobru ie inu nuznu de fe te rifaizhne Hiftorie, tu diane, Itan, rounane, leben inu konez tih Suetnikou inu Martyrnikou Cerqui prauio, Sa volo de fe Bug fahuali, kir ie tim ludem tako Gnado dal de fo fe taku po nega voli dershali, inu te ludi prou vuzhili. Potle de ty shibki nih Vero shnimi poterdio, kaddar slishio. de Daidu, Manaffu. Marij Magdaleny, S. Petru, Shahariu fo ueliki Grehi Odpuszheni, De vnih ifkushnauah tudi se mogo troshtati, Bug nim tudi nih Grehe, koker
- 59 b1. 10. kuli velike hozhe odpuftiti. Htretim de fe tudi taku shnih Vero dianem inu ftanum dershe, koker fo fe ty Suetniki dershali.

fti haud dubie obsecurat gloriam Christi. Ideo totum morem inuocandi sanctos homines qui ex hac uita decesserunt damnamus et fugiendum esse cenfemus.

Sed illud prodest recitare ueras historias piorum, quia exempla utiliter docent si recte proponantur.

Cum audimus Dauidi condonatum esse lapsum, confirmatur fides in nobis quoque constantia martyrum ueterum nunc quoque confirmat animos piorum (Ad hanc utilitatem recitare historias utile est. Sed tamen prudentia in accomodandis exemplis, opus est)

1. Johan 2. So
jemand's sündiget,
haben wir einen
fürsprecher bei
Gott, der gerecht
ist, Ihesum

Sv. pismo. I. list Janezov II 2.

Ap: Praeterea et hoc largimur, quòd Angeli orent pro nobis. Extat enim testimonium Zachariae i . . . De Sanctis etsi concedimus, quòd . . . orent pro Ecclesia uniuersa in genere, tamen testimonium nullum de mortibus orantibus extat in scriptura . . . tamen non sequitur quod sint inuocandi . . .

. . . Cum autem neque preceptum neque promissum neque exemplum ex scripturis de inuocandis Sanctis afferi possit, sequitur conscientiam nihil posse certi de illa inuocatione habere.

Ap: Debemus enim Deo gratias agere . . . quod dederit doctores.

Ap: Secundum cultus est confirmatione fidei nostrae, cum videmus Petro condonari

Ap: Tertius honos est imitatio primum fidei, deinde ceterarum uirtutum, quas imitari pro sua quisque uocatione debet

S: In his hystorijs iubemus, ut omnes agant gratias Deo . . . quod misit doctores . . . iubemus ut doctrinam eorum confiderent, & ijs testimonijs quae Deus in eis ostendit, fidem confirmēt.

S: sicut Deus recipit Dauidē, Marcellam, Magdalenā, latronē in cruce.

S: Monemus etiā quomodo exempla cuiuslibet in sua uocatione imitanda sint.

Ivan Prijatelj:

Klasje

z domačega polja. Zbirka najboljih del slovenskih pisateljev z dodanimi kritičnimi uvodi, življenjepisnimi črticami in kamnotiskanimi podobami. Nabrala in izdala Jož. Jurčič in Jož. Stritar. V Ljubljani 1866. Založila Otona Wagner-ja prodajavnica knjigarskih, umetniških in muzikalnih reči.

Ideja za izdajo te načelno silno važne, za vso »mladoslovensko« generacijo značilne, čeprav ne preko prvega zvezka — ponatiska Prešernovih »Poezij« — uspele prve zbirke slovenskih klasikov se je porodila v glavi mladega, literarno-organizatorsko izredno iniciativnega Jurčiča.¹

Jurčič, ki je že od četrte šole dalje sodeloval pri Janežičevem »Slovenskem glasniku« in publikacijah »Mohorjeve družbe« ter bil izdal v svojem zadnjem gimnazijskem letu s sošolcema Celestinom in Fr. Marnom prvi »mladoslovenski« almanah »Slovensko vilo« (1865), se je kot osmošolec v Ljubljani osebno seznanil z Levstikom po posredovanju šestošolca Fr. Levca² in je že pred svojim odhodom na dunajsko univerzo najbrž bližje občeval s tem svojim vzornikom. Ko se je mladi abiturient v jeseni l. 1865. odpravljal na Dunaj študirat, mu je Levstik dal na pot priporočilno pismo za Miklosicha, v katerem duševni inspirator »mladoslovenske« generacije razločno namiguje na to, česar se je on nadejal od mladega abiturienta v predstojećem boju s »staroslovenskim« pokolenjem in ob napovedujočem se razcvitu slovenske beletristike. »Gosp. Jurčič je uže dozdej skoraj najboljši slovenski novelist, in koliko še obeta v prihodnosti, ko je še tako mlad!« piše Levstik, opozarjajoč Miklosicha na »Slovensko vilo« in nadaljujoč: »Duhovstvo ljubljanskih učilnic ga jako pisano gleda, in radi

¹ Mnenje, da je bil iniciator izdaje »Klasja« Levstik, je zastopal l. 1914. v svoji objavi »Levstikovo delo za Prešerna« dr. Avgust Žigon, ki je pisal, da sta izdala Jurčič in Stritar to zbirko »po iniciativi Levstikovi«, pristavljajoč, da je Stritar napisal svojo »estetsko študijo« kot uvod v prvi zvezek te zbirke »vsled impulza in prigovarjanja Levstikovega«, in prihajajoč do zaključka: »Leta 1866... je dozorelo 'Klasje', prišla v svet nova izdaja Prešernovih Poezij — kot sad Levstikovega, ne Stritarjevega impulza in prizadevanja.« (Slovan, 1914, str. 284.)

² Prim. Levčevo sporočilo v »Ljublj. zvonu«, 1888, str. 423.

bi, da bi poginil, toda pri maturi ga vendar niso vrgli... Čuditi se je, kako ta mladenič lepo in bogato slovenski piše, kako zna risati značaje, zapletati in razreševati svoje povesti, in kako bogato fantazijo ima.³

Takoj, ko je prišel mladi Jurčič v septembru 1865 na Dunaj, se je polotil svoje, iz lastne iniciativne prirode izvirajoče naloge: literarne organizacije mladega naraščaja, koncipirane seveda v Levstikovem duhu, v katerem je bil vzrastle tudi on sam v slovenskega pisatelja.⁴ Že v oktobrski številki Janežičevega »Slovenskega glasnika« (1865) je začel Jurčič pod psevdonimom »J. Jože Kriv« priobčevati: »Pisma v slovenskih literarnih rečeh«. Uvod v prvo pismo kaže, da je ta prvi sestavek spisal Jurčič že na Dunaju in ne morebiti še o počitnicah na Muljavi. Prvo pismo je naslovljeno na nekega »Franceta« (najbrž Levca), na katerega se pisec obrača začetkoma z naslednjimi besedami: »Saj veš, da sva, ko sva še skupaj živela, v svojih razgovorih vselej rada zašla na slovenstvo, da sva celo še nezrela za politiko, veliko ukrepala in presojala ter da sva se natihoma včasih še prederznila grajati in zametavati to ali ono djanje in nehanje kacega naših veljakov. Zdaj, ko sva ločena s hribi in dolinami, naj ti pismo prinese moje misli.« Za neposredni povod in za izhodišče svojih literarno-organizatoričnih »Pisem« jemlje Jurčič »Književne črtice«, ki jih je bil pod psevdonimom »Bogoslav« priobčil v tem času v Einspielerjevem »Slovcu« po vsej verjetnosti mariborski bogoslovec Mihael Lendovšek.⁵ Jurčiču se vidi, da

³ Objavil dr. Žigon v »Ljub. zvonu«, 1919, str. 488.

⁴ Prim. moj uvod k I. zv. »Jurčičevih zbranih spisov«. V Lj. 1919.

⁵ V tem svojem sestavku je razvijal »Bogoslav« naslednje misli: Slovenska literatura se je začela lepo razvijati, zlasti slovniška in leposlovná. »Ni ga skorej tedna, da bi ne izšlo kako novo delo slovensko med svet.« Mladina kar požira nove knjige, a ne ve, kako bi v njih ločila »terde kamene« od »zlatih biserov«. Kritike nimamo. »Kar hočemo in zahtevamo mi slovenska mladina od Vas, ki ste izkušeni in izobraženi možje, je, da se zopet poprimete živo in krepko kritičnega delovanja... Kam pridemo, če bode še dolgo »Slov. Glasnik« le bolj hivalisal kakor rešetaval vsakega, ki kaj slovenskega na beli dan spravi... in če bodo »Novice« še dolgo odpravljale vsako delo s privajenim izrazom: »Kaj več o tem delu drugo pot?« Vsako delo naj se nemudoma po izidu kritično prerešeta. Ne govorite: »Pisatelji naši so večidel mladi začetniki; če denemo njihova dela na rešeto ostre kritike, ostalo nam bode le malo rabljivega zernja in verli tega preplašimo mlade delavce... Kar je zlato, ostane zlato tudi v ognju; za smeti je pa tako pravi prostor le na gnojišču. Smešna se nam zdi misel, ki daleč okoli velja, da namreč vsak domorodec moral bi biti tudi pesnik ali vsaj prozaičen pisatelj... Začnimo tedaj pregledovati in pretresovati vse od kraja, toliko skerbneje, kolikor več smo zamudili ta leta sem s svojo zanikernostjo in, skoraj bi rekel, nemarnostjo... To kritično polje naj bi si posebno »Slov. Glasnik« prisvojil... Kako lepo in podučljivo je prebirati Glasnikove vezke prejšnjih let, ko je med drugo tvarino donášal

ga je v Bogoslavovih »črtical« uščipnila nerodno in glede lep-slovja skoraj omalovažujoče stilizirana opazka, češ, da »Glasnik« priobčuje samo še »ktere pesmi, novele, včasih še kako slovstveno obravnavo ali pa starinoslovsko preiskavo«. Jurčič ugotavlja, da Bogoslavove »črtice« Janežičev list »sem ter tje napek sodijo«. Glede glavne tendence Bogoslavovega članka, namreč zahteve po literarni kritiki, pa se Jurčič z Lendovškom strinja, samo da gre on stvari še bolj do jedra in nekoliko določneje opredeljuje, kakšna naj bi bila slovenska literarna kritika: »Za kritiko je bilo že dosti ravsa in kavsa med nami tako, da ga nekteri gospodje še zdaj niso pozabili. Jaz sem te misli, da kritike do zdaj še nismo imeli Slovenci, kajti kjer je kdo kaj rešetal, godel je samo slovnico, sodil je [jezikovne] oblike; razverstenja in skladbe snovi, vredenja misli, prave lepote te ali te poezije ni skoro nihče skazoval, ob enem; več nam je bilo za lupine in obličnice, kakor pa za zerno, več za osipke, ko za pšenico.« Po tej konstataciji, s katero je dal Jurčič naši kritiki, tej najšibkejši vejici slovenske literature, silno važno pobudo, nadaljuje mladi dunajski študent, da se on popolnoma sklada z mnenjem onega neznanega kritika, ki je v svoji oceni Jurčičevega almanaha »Slovenske vile« v tem letu v Lukšičevih »Slavische Blätter« ugotovil, češ, da se Slovenci še niso dokopali do »pravilnega estetičnega umevanja literarnih proizvodov«. Glede tona, v katerem naj se kritikuje, je seveda tudi Jurčič mnenja, da naj bo kritika v tem oziru »prijazno podučivna, ne gledajoča na osebo ali veljavo pisateljevo«. In nato formulira Jurčič apel, ki je ves takšen, kakor da bi bil izgovorjen v imenu vsega mladega literarnega kroga, organizirajočega se na Dunaju v Levstikovem duhu: »Misli bi jaz, ti France, in še marsikdo drugi, da bi bil g. Levstik dober za to zares težavno delo. Kajti škoda, velika škoda je za naš narodni jezik, da ta gospod, ki je spoznal značaj slovenskega jezika bolj ko nekteri, ki samoteržno pesti slovenščino in misli o sebi Bog vedi kaj, pusti svoje peró rujaveti, vzlasti kar se kritike tiče.« — V nadaljnjih svojih izvajanjih se bavi Jurčič v tem prvem »pismu« podrobneje z nekaterimi po njegovem mnenju dozdevnimi hibami, ki jih je očital »Glasniku« Bogoslav, in prihaja končno do zaključka: »Na vse zadnje se mi še zdi — pa berž ko ne se motim — da g. pisatelj ,književnih

tudi izverstne kritike gg. Levstika, Valjavca itd. Ali to pot je zapustil 'Glasnik' in zdaj — donaša le ktere pesmi, novele, včasih še kako slovstveno obravnavo ali pa starinoslovsko preiskavo...« (Slovenec z dne 19. jul. 1865, štev. 54. — V nekoliko skrajšanem obsegu je ta Lendovškov članek ponatisnil in opremil s svojimi opombami Janežič v svojem »Slov. glasniku« z dne 1. avg. 1865, str. 250.)

čertic⁶ ni poseben prijatelj lepoznanstva in da rajši bere podučljive stvari.«⁶

Kar pa se tiče pomena leposlovja, je bil mladi Jurčič istega mnenja, kakor ga je bil že pred sedmimi leti izrekel v »Glasniku« njegov vzornik Levstik, namreč da Slovenci v tedanjem svojem kulturnem stanju ničesar bolj ne potrebujejo kakor krepko-domačega pripovedništva. In vprav leposlovju v prid je sklenil Jurčič vzporedno ob svojem že pet let vršenem praktičnem ustvarjanju razviti še teoretično in organizatorično delo ob vzkresitvi slovenske literature. To svoje delo je napovedal v zaključnem stavku tega »pisma«, naslovljenem na tovariša Franceta, češ: »Midva bova v prihodnjem pismu o tej stvari kaj ugenila.«

Kot človek, stoječ zunaj tega početnega »mladoslovenskega«, takrat v javnosti še nerazodetega literarnega pokreta se je prvi za Jurčičem v »Glasniku« o teh vprašanih oglasil Fr. Zakrajšek, profesor goriške realke, v tisti dobi precej skromen epigramatični pesnik, ki je bil l. 1860. objavil v izvestjih goriške realke dokaj shematičen »Abriss der slovenischen Literaturgeschichte«. Zakrajškov prispevek k tej debati je izšel v novembrski številki »Glasnika« za l. 1865. pod naslovom: »O preuredbi slovenskega Glasnika in prihodnji kritiki«. Kakor večina tedanjih naših ljudi, je videl tudi Zakrajšek v leposlovju zgolj sredstvo za vzbujanje narodnega čuta, zlasti pri mladini in ženstvu, uspešno sredstvo zoper narodno odpadništvo. Tudi on je, podobno Levstiku in Jurčiču, dajal s tega svojega stališča najvišjo ceno pripovedništvu, kateremu je pripisoval najuspešnejši, celó dejansko-politični pomen, češ: »Od nas tirjajo nasprotniki — med nami! — po vsej pravici, da se pokažemo v literaturi, v kateri smo nehotoma zaostali.« V tilhem nasprotju z Bleiweisom pa že trdi Zakrajšek, da lepa povest ne ugaja samo »otroku, mladenču«, marveč tudi »možu in sivemu starčeku«. »Glasniku« priporoča zlasti kratko novelo, ki se naj preveč ne trga skozi posamezne številke, novelo resnega in še bolj humorističnega značaja. [Vpliv Levstikovega »Potovanja iz Litije do Čateža«!] Poleg novel priporoča priobčevanje poljudnih prirodoslovnih spisov, potopisov, nato šele »pesmic, basni in napisov« (epigramov), končno drobnih novic o tem, »kaj se je kaj novega in koristnega po širokem svetu iznajdlo«. Po vsem tem je Zakrajšek vendar mnenja, da Janežičev list »je in mora ostati skoraj po vsem lepoznanški list«, kar pa ta »omnibus« nikoli ni bil. — Končno prihaja pisec do najvažnejše stvari, do — kritike, glede katere konstatira, da »ni bilo še do zdaj pri nas nobene prave kritike«. Bilo je

⁶ Slov. glasnik z dne 1. okt. 1865, str. 312—315.

samo »prazno hvalisanje« in »strastno pretepanje«. V splošnem je Zakrajšek za kritiko, toda samo za previdno in učečo. »ker naša literaturica se ne more še meriti z drugimi velikankami in tudi pisateljev še ni preobilo«. Takoj nato pa prihaja v Zakrajšku do izraza človek, ki je bil sam zgolj nesniški diletant, ko pravi, »da je kritika sploh veliko več poderla ko sezidala«. Tega sicer ne zahteva, da bi bil kritik sam »v djanji umetnik«, saj je bil že Levstik zaklical svojim nasprotnikom, da se od brusa ne more zahtevati, da bi tudi rezal. Pravilno ugotavlja Zakrajšek, da kritik »mora pravi ukus imeti in lepoto čutiti, okolščine in sredstva dobro prevdarjati, teorijo umetnosti na perstih imeti in filozofično ravnati«. (To resnico je po italijanskih in nemških velikih kritikih eden prvih pri nas posnel in v javnosti poudaril Zakrajšek.) A Zakrajšku se vidi, da mu to res glavnouvodilo kritika vendar ni tako važno, kakor oportunistično navodilo, ki ga na prvem mestu daje slovenskemu kritiku, češ, da mora naš kritik posebno upoštevati »zadržke«, s katerimi se ima pri nas boriti pisatelj. Zakrajšku se je torej teoretično svitala kritika v svetovnem zmišlu, a praktično ji je predpisoval relativne »domače« kriterije! Brez pardona pa nastopa Zakrajšek zoper tiste, ki »ne obrajtajo lepoznanstva, ker mislijo še po starem«, s čimer je precej razločno obsodil vse naše »Staroslovenstvo«. Na podlagi vsega tega Zakrajšek »Glasniku« priporoča, naj odločneje stopi na kritično polje, a mu obenem svetuje, »naj pride brez Goliatovega meča kot oster pa ne preoster oča«. Glede slovenskih klasikov meni, da jih dobimo šele takrat, ko bomo imeli za seboj ves razvoj narodov, »ki imajo že staro v več krasnih in ugodnih dob razdeljeno literaturo«. Tega pa se pri tem mož ne spomni, da smo imeli Slovenci pravega klasika, ko še trdne abecede nismo imeli! In ravno Prešeren bi se bil javelne razvil tako visoko, da mu ni kot kritik stal ob strani — Čop... V splošnem se mora reči o teh Zakrajškovih izvajanjih, da so nam danes v dokaz, kako je bil Levstik l. 1858. marsikaj razsvetlil celo v glavah oportunističnih, s primitivnimi našimi razmerami tako zelo računajočih literarnih diletantov slovenskih. Da bi Slovenci od svojih pisateljev smeli zahtevati umetnost, obstoječo pred svetovnimi kriteriji, kakor so jo imeli že v Čop-Prešernovi dobi, te zahteve ni bil stavil pravzaprav niti Levstik. A dosegel je bil Levstik vsaj to, da je sedaj že skromni goriški provincijalec zaključil gori razbrani svoj članek z besedami: »Kritiko pa moramo imeti zanaprej!«⁷

Ako je bil že goriški Zakrajšek toliko profitiral od Levstika, se mora reči o Jurčiču, da je on iz mnogo ožje bližine

⁷ Slov. glasnik z dne 1. nov. 1865, str. 349.

poznal ves dalekosežni Levstikov literarni program, katerega je mladi pripovednik kot dijak praktično udeleževal takrat že pol desetletja. Ročen in impulziven, kakršen je bil Jurčič po vsej svoji naravi, se je sedaj pripravljaj, da dá temu programu širšo in naravnost organizirano podlago. Storil je to najprej na ta način, da je v teh prvih dunajskih jesenskih in zimskih mesecih poleg spisovanja »Kloštrskega žolnirja« in »Desetega brata« nadaljeval razpravo o vprašanju, ki ga je bil načel že v svojem oktobrskem »pismu«. Namenoma je bil na koncu tega prvega »pisma« poudaril, da ga je neprijetno dirnilo — kakor jaz mislim, pač samo dozdevno, po nerodni stilistiki Lendovškovi zagrešeno — omalovaževanje leposlovja. Že Jurčičev pristavek: »pa berž ko ne se motim« kaže, da Jurčič ni videl sovražnika leposlovja v Lendovšku. Bogoslavovo nerodno stilizacijo pa je mladi pripovednik sklenil porabiti kot povod nastopa zoper onega, ki je bil pred desetimi leti s tako zaničljivo gesto pod klop vrgel lepo knjigo kot »lahkonožno beletristiko« — zoper Bleiweisa in njegovo ter Jeranovo »Staroslovenstvo«.

V prvi številki »Glasnikovega« letnika 1866⁸ je posegel Jurčič v nadaljevanju svojih pisem, naslovljenih sedaj »Pomenki o domačih rečeh« in podpisanih z bolj prozornimi njegovimi inicialami (»J. J.«), kar in medias res ter se je v prvem sestavku (»O slovenskem lepoznanstvu«) naravnost vprašal: »Kaj je prav za prav lepoznanstvo?« Ne da bi se spuščal v globlja estetska razmišljanja, izvaja Jurčič: Naj se že razumejo pod pojmom »lepoznanstvo« zgolj »poetični izdelki v nevezani besedi«, kakor roman, novela, povest, pripoved itd., ali pa v širšem obsegu »vsi umotvori, ki imajo namen segati v domišljijo in ne na razum človeški«, torej tudi umetnine v vezani besedi, v vsakem slučaju se njemu zdi za tedanje slovenske literarne razmere važnejše vprašanje: »Kako je naše lepoznanstvo, koliko ga je?« Pisec takoj pristavlja, da se ne strinja s tistimi optimisti, ki so mnenja, da je »za začetek vse dobro« in da je slovenskega leposlovja »še dosti v naših okoliščinah, ko je toliko tako imenovanih praktičnih ljudi, ki pravijo, da to človeku nič ne pomaga, da čas gubi s tacimi abotijami itd., ko ima svet denarja po malem, ko je več nemšku-

⁸ Jurčič je bil poslal Janežiču nadaljevanje svojih »pisem« po vsej verjetnosti že za novembrsko številko »Glasnika« 1865. A Janežič je želel končati prevod Chocholouškovke »Otakarjeve hčere«, povesti, ki mu je napolnila skoraj po dvajset strani obeh zadnjih števil tega letnika, še v tekočem letu in je Jurčiču sporočil v »listnici« novembrske številke: »G. [Josip] [Jurčič] v B[ěču]. Prepozno došlo.« (Slov. glasnik z dne 1. nov. 1865, str. 352.)

tarskih zapečnikarjev v deželi, ko poštenih domačinov itd.« Že samo s temi (po meni podčrtanimi) besedami, ki jih Jurčič polaga na jezik patrijarhalnim »optimistom«, je bilo krepko obsojeno načelno stališče, ki ga je takrat že več ko dve desetletji na Slovenskem glede leposlovja zavzemal dr. Janez Bleiweis s svojimi »Staroslovenci«. Mladi Levstikov učenec je bil kljub navedenim »okolnostim« odločnega mnenja, »da moramo svojo beletristiko izboljšati in pomnožiti« že zaradi namena in naloge, ki ju po njegovem mnenju ima leposlovje: »Splošni namen lepoznanstva je, da pisatelj, lepo idealno obrisovaje svet in mnogovrstne strani človeškega srca, našo domišljijo zbuja ter nas tako razveseljuje in podučuje.« Ta Jurčičeva definicija leposlovja diši še precej po ozračju gimnazijskih šolskih sob: aut prodesse vult, aut delectare poetae! (Rimljani, katerim je bil ta rek najvišje vodilo, se niso v poeziji nikdar povzpeli bogve kako visoko!) V nadaljnjih svojih izvajanjih Jurčič naravnost podčrtava didaktično stran leposlovja z naslednjo omejitvijo: »Res poduk ni naravnost, ampak samo posrednje namen poetičnega izdelka; pa če pomisliš, v kako ozki dotiki sta si razum in domišljija, gotovo ne boš popolnoma tistim pritegnil, ki trdijo, da se podučivnost ne zлага s poezijo in torej didaktiko iz nje izbecujejo.« S temi besedami se je Jurčič razodel, da on v celoti ni bil več dete one visoke romantike, ki je proglašala umetniški stvariteljni akt za nagonsko, od praktičnih koristi neodvisno tvorstvo, umetnino za živ »organizem«, ne pa za »izdelek«: pokazal je Jurčič, da je bil že sin onega začetnega realizma, ki je z »Mlado Nemčijo« na čelu zahteval, da naj poezija, vzeta v širšem zmyslu, krepko pomaga »idejam časa« do zmage v praktičnem javnem življenju: literatura naj bo glasnica aktualnih časovnih idej in teženj! Geibelova verza o poklicu pisatelja:

»Svet in naravo, srcé in umetnost naj dobro poznade:
To pa le tirja bedák, da bi bil tudi učén«

sta dala nato Jurčiču povod, da je prekinil razpravo o didaktiki poezije in vrnil v svoj sestavek daljšo, energično in za tiste naše konservativne čase jako aktualno digresijo, naperjeno zoper Luko Jerana, kateri je bil poleg utilitarista Bleiweisa drugi oster — in sicer moralističen — stražnik tedanje naše literature. Tudi zoper docela neestetsko mnenje, da bi se morala umetnost ustvarjati in presojati predvsem z vzgojenslovnega stališča, mnenje, ki je še pred koncem XIX. stol. vihtelo kruto šolsko palico nad slovensko literaturo, tudi zoper to mnenje je nastopil Jurčič v tem svojem članku, odkazavši to skrb onim, ki so v to poklicani: »Starši, učitelji in odgojevalci imajo tudi tu nalogo, da mladino varujejo, otro-

kom pa tacega v roke ne dadó, kar ni za-nje.«⁹. Za nas danes jasna stvar: čemu pa imajo vsi narodi posebno mladinsko književnost? Presneto reven bi bil narod, ki bi nobene druge ne imel! Reči moramo, da je bil takrat, ko je bilo pri nas nasprotno naziranje še splošno razširjeno, naš narod res še — otrok, ali vsaj njega jerobi so ga smatrali za takšnega ... Po tej silno pomembni in za tiste čase prepotrebni digresiji se je Jurčič zopet povrnil k prejšnjemu svojemu predmetu in je glede namena leposlovja dočela v duhu svoje dobe podrobneje pojasnil, kako si on predstavlja didaktiko leposlovja. Kakor nekajd Levstik v svojem »Potovanju«, je tudi Jurčič videl nalogo leposlovja v vzbujanju narodne zavednosti. Opozoril je na to, kako zelo je bila takrat še vsa slovenska družabnost nemški pobarvana, zlasti v jeziku. Zategadelj se je njegov nasvet glasil: »Praktično se izurimo v maternem jeziku najlaglje, če veliko beremo. Večina ljudi pa, posebno ženske, imajo vrojeno to lastnost, da rajši beró kratkočasna lepoznanška dela mimo suhih podučnih stvari. Lepoznanstvo, dobro, obilo, narodnemu značaju slovenskemu primerno lepoznanstvo, ima pri nas veliko nalogo, da razširi in ogladi jezik v narodu, da izpodrine tujo knjigo in govoricó iz omikanih družeb, in da bomo tudi po besedi ugenili, da smo res domá na Slovenskem, da smo Posavci in ne Porajncje.«¹⁰

V splošno oznako se mora ugotoviti, da prva naša »mladoslovenska« literarna četa — kakor to vemo iz Levstika, kakor smo to spoznali sedaj pri Jurčiču in kakor se da z lehkoto posneti tudi iz starejšega Stritarja — še ni videla bistva poezije tolikanj v samopomembnih, večnostnih njenih izvirihi, kolikor bolj v zmislu tedaj moderne »Mlade Nemčije« — v pisateljevem ter pesnikovem koristnem sotrudištvu ob zmagi ideje časa, in ker je bila narodnost takrat prva in glavna časovna ideja — torej v vzgoji k narodni zavednosti. A kako se je ta »mladoslovenska« didaktična naloga literature razlikovala od »staroslovenske« grobe utilitarnosti! Dočim je bila poslednja na las podobna amuzičnim nazorom onih naših duhovniških predmarčnikov, ki jih je tako nesmrtno ožigosal Prešeren v svoji »Novi pisariji«, je didaktika »Mladoslovencev« temeljila že v širše in globlje, vendar seveda v času primerno pojmovanem — človečanstvu. Človek, svojega občestva si svestni, torej narodno zavedni človek in ne več zgolj otrok, šolarček, slepi vernik, to geslo je v naši literaturi najprej proglasila prva literarna četa naših »Mladoslovencev« ...

⁹ Prim. mojo izdajo »Jurčičevih zbranih spisov« II. zv. str. X—XI.

¹⁰ Slov. glasnik z dne 1. jan. 1866, str. 23.

Takrat, ko je bil Jurčič spisal in »Glasniku« odposlal ta drugi svoj literarno-teoretični članek, se je bil na Dunaju brez dvoma že spoznal s starim študentom, svetovnim popotnikom in uživateljem v velikih zapadnih literaturah — S t r i t a r j e m. Za razvoj slovenske literature ugoden slučaj je nanesel, da sta se sešla in stopila v ožjo združbo ta dva mlada moža, ki sta se — sicer v marsičem antipoda — vsaj v teh letih med seboj plodovito dopolnjevala.

Že v pozni jeseni l. 1865. sta se začela Stritar in Jurčič pridno shajati zlasti po večerih v dunajskih gostilnah in kavarnah, kakor tudi v svojih tesnih dijaških sobicah. O teh sestankih in o njihih medsebojnih pomenkih na njih nahajamo v ohranjeni nam Jurčičevi beležnici iz 1865/66 obilo zanimivih podatkov, izmed katerih naj navedem nekaj najznačilnejših:

»NB, Stritarjeva misel, da Goethe zastavlja v svojem Faustu velikansko vprašanje, katerega še stoletje ne bo rešilo: Kaj je človek? On odgovarja: ein sinnlich-verständiges Wesen. Sinnlichkeit zastopa Mefistofeles in Faust duhovitost. To pa je ravno velikansko, kako Goethe to vprašanje stavi! Prizor s Sebastjanom, kako... se ne more dobiti ta misel po kulturi, ampak je vcepljena v vsako nespaceno srce bodisi katerega naroda. Ali bi ne govoril slovenski kmet ravno tako. Dalje Stritar, da pesnik mora vase vzeti tip ali splošno idejo za svoj produkt, da ga vzame pri majhnem prigodku, da ga mora leta in leta v sebi tako rekoč spečelega in vendar živečega ohraniti, da mora vedno čistiti ga, da mu tako počasi še to in to pridene zraven, to in to se prestroji, zboljša, in kedar se žlindra vleže, kedar se popolno očisti, tačas ga obide pravi entuziazem in tačas je stvarnik, pozneje pri hladni krvi se pili.¹¹ NB.«

»Humor je več ko vsi človeški darovi, zato se ne da dobiti, potreba je zato srca (Gemüth). Brez srca nikakega humorja.«

»Najlepša Preširnova pesem je 'Kaj pa je tebe treba bilo'. V tem začetku je ves tema, iz tega se naravno razvija vse dalje. Kakor [hitro] je Preširnu prišla ta misel 'Kaj [pa je tebe treba bilo]', moral je dalje delati 'nezakonsko mater'. Ravno tako tema 'Dni mojih lepša polovica'; te besede že same na sebi so elegija. Vsaka beseda je veljavna, 'lepša' — 'polovica' vse čudno spreleti človeka. Sploh lirični pevec mora v prvi vrsti naravni 'akord' vdariti, ki doni potem čez vso pesem. Konec je res poglavitna reč, ali dostikrat je že bolj umefen.«

»Umetnost je ena najvišjih reči, kar mora človeka res človeka storiti in osrečiti.«

»Navadno sodijo zdanji sodniki, da so okolščine, čas, itd. tirjale, da je nastal ta in ta veliki mož. Ali naš Preširen v času temnem, kakor prikazen, ktere si ne moremo razjasniti na to vižo.«

»Humorist in ironist ko Sokrat gleda z visocega, zviška na ljudi, na svojo okolico in se jim smeja pa pravi: norci ste, ali pomagati vam ni. Ne sovraži pa nikogar. Nikdar ni Kristus bil jezen, le ko je videl goljufne borsarje v templju in ko je videl h in avce, farizeje.«

»B r u s a, ne noža nam je treba, kritike, ali vsak četrti če biti raje še slab poet ko dober brus, kar bi bil morda lahko. Sicer imamo veliko brusov = neumnežev, ali brusov, ki bi brusili, je malo.«

¹¹ Glede Stritarjevega bolj romantičnega, nego realističnega nazora o umetniškem ustvarjanju, predpostavljajočega »stvarnika«, ne pa izdelovavca »izdelkov«, prim. to, kar je meni pravil stari Stritar in kar sem jaz objavil v »Stritarjevi antologiji« str. 81.

Par strani za temi zabeležbami iz pomenkov s Stritarjem si je notiral Jurčič v isti svoji beležnici nekaj misli, v katerih se je razodevala zopet bolj njegova lastna realistična natura:

»NB. Fox je rabil tiste besede, katerih javni vkus ni zavrgeel, on ni iskal izraza, ampak brez lišpa je gledal to, da so se po logiki vzroki in razsodbe in sklepi vezali.«

»Namen vsega pisanja ni ta, da bi besedi v lepo štirinajstgubato kito napolnil, ampak da se razume, lahko razume, kaj mislim. Zato tista perioda ni nikdar dobra, katero moram dva pota brati. V govorih se bode v slovenskem podajalo, ker govornik poglavitne besede povdarja in naglasuje, tako nekaj bolj na videlo stopijo in se laže pregleda. V pisanji ne moremo tega naglasa zaznamiti, torej kratke stavke piši.«

Nato čitamo v navedenem Jurčičevem notesu zopet zaznamke iz nekega razgovora med Jurčičem in Stritarjem, glaseč se:

»Na starega leta večer sem bil sè Stritarjem do ene čez polnoč pri Dreherji nad pivo. Med drugimi važnimi idejami, ki sem jih od njega dobil NB. Don Quixote se da nekako primerjati s Faustom, kajti Don Quixote zastopa idealizem v najexcentričnem pomenu. Sanho pak je ves materijalist. To idejo je Cervantes mojstersko izpeljal, čeravno se morda sam ni zavedal, da bode še kaj več ko ritterromane persifliral. Pomniti je seobno tista scena, ko je D[on] Q[uixote] djal, kaj bodo ljudje djali, ko zvedo, da sem se jaz teh malnov bal. Sanho materijalist odgovori: 'Saj je noč, saj vas nihče ne vidi.' = krepost le tačas dobra, ko jo ljudje vidijo in občudujejo.«

Duševna last Stritarja, poznavatelja velikih svetovnih literatur, je najbrž tudi naslednja misel, ki si jo je Jurčič notiral v isti beležnici:

»Kakor ne boš nikdar prav za prav vedel, kak je tvoj domači zvonik v vasi, dokler ne boš poznal ga v primeri z drugimi, tako z literaturo narodno.«¹²

¹² Vobče se mora reči, da je bil napravil v svetovnih literaturah verzirani Stritar v tem prvem dunajskem letu na mladega Jurčiča močan dojem. Vendar nam marsikatera beležka v Jurčičevem notesu iz tega leta priča in dokazuje, kako si je izkušal mladi avtor »svaških« povesti utrditi ob študijah tujih velikih literarnih teoretikov svoj lastni prilojeni vkus, razviti ob Stritarjevem idealizmu svoj realizem. Značilno je, da si je Jurčič v tem letu iz Schlegelovega spisa »Über die Kunst« zabeležil v notes ravno naslednje izreke:

»Es gibt kein Monopol der Poesie für gewisse Zeitalter und Völker, deshalb ist auch der Despotismus des Geschmackes immer eine ungiltige Annassung.«

»Die Kunst kann nicht ohne die Natur bestehen und der Mensch hat seinen Mitbrüdern nichts anderes zu geben als sich selbst.«

»Das Genie ist auf einen gewissen Grad bewusstlose Wahl des Vortrefflichsten, also Geschmack in seiner höchsten Wirksamkeit.«

»Iz malikov so bili Grkom — ideali. Šlegel meni, da je grška umetnost samo očiščena in poblašena 'sinnlichkeit', natora sama [na] sebi, sedanost, počzija življenja; noveja poezija pa ne išče na zemlji sreče... torej otožnost, stari so imeli poezijo imenja, mi poezijo hrepenenja.«

»Grški ideal naravna harmonija, naš — edinjenje med duhom in materijo.«

Nato pa pričajo mnoge naslednje strani iste Jurčičeve beležnice, da se je mladi pisec slovenskih »važkih« povesti polotil intenzivnega študija Shakespearja, kateri je bil tudi istodobnim nemškim pisateljem tega leposlovnega žanra priljubljeno čtivo. Ni izključeno, da je vprav Stritar obrnil pozornost našega mladega pripovednika tudi na angleškega dramatičnega velikana. V svojem uvodu v Prešerna, nastalem skoro nato v istem letu 1866., primerja Stritar genijalni, brezprimerni pojav Prešerna z istotako brezprimernim pojavom Shakespearja na Angleškem. Jurčič je čital, kakor se razvidi iz citiranega notesa, dela velikega Angleža ob roki Gervinusove knjige o Shakespearju, iz katere si je zlasti o Hamletu izpisal celo vrsto markantnih mest v to beležnico.

Od teh razgovorov s Stritarjem o velikih literaturah in njih problemih se je zatekel Jurčič, kakor nam kaže ista njegova beležnica — sledeč romantično-domoljubnemu svojemu nagnjenju — zopet v domačo zgodovino in si je že takrat iz Valvasorja izpisal v svoj notes glavne stvari iz tega, kar pripoveduje kranjski kronist o celjskih grofi. Nato si je iz eseja dr. Janeza Mencingerja, naslovljenega »Kmet in národnost« in izhajajočega v istem letu 1866. v »Novicah«, zabeležil v to zapisno knjižico naslednje, zanj jako značilne stavke: »Kmet nam je rešil stare pravljice in lepe pripovedke, starinska imena in besede; rešil nam je nepokvarjeni slovenski značaj in obraz — vse slovenstvo nam je le on rešil. Velik del mestjanstva, skoraj vse plemstvo se je izvrglo — kmet je ostal Slovenec stare korenine. — Kedar kmet s pestjo vdari ob mizo, takrat si več misli, kakor gospod takrat, kadar pritisne svoj pečat pod pismo.«¹³

Nato kaže ista Jurčičeva beležnica, kako se je mladi pripovednik in slušatelj predavanj prof. Bonitza izkušal poprijeti študija klasične filologije, se poglobiti v predavanja slavista Miklosicha, iz čigar ust si je v notes zabeležil izrek: »Ko bi bil Prešern v angleškem ali laškem jeziku pisal, bi bil bolj sloveč ko Petrarca.«

Nato imamo v notesu zopet sled o Jurčičevem novem sestanku s Stritarjem, ob priliki katerega začutimo že vpliv Jurčiča na literarno oklevajočega Stritarja, vpliv v zmislu

Vsa ta izbira citatov iz Schlegela razodeva Jurčičeva realistična in umetnostno-demokratska nagnjenja. Na podobno misel glede razlike med antično in takrat moderno poezijo, kakršno si očitno osvaja tu Jurčič iz Schlegela, namiguje sicer tudi Stritar v svojem III. »kritičnem pismu« — tako, da se zdi, da si tudi tu v zadnjih dveh zabeležbah zapisuje Jurčič samo Stritarjeve misli.

¹³ Prim. dr. Janeza Mencingerja esej pod citiranim naslovom v »Novicah« z dne 3. jan. 1866, str. 2—3 in sedaj v »Izbranih spisih« (uredil dr. J. Tomižšek), III., str. 118 in 120.

pritegnitve Stritarja v slovensko literaturo. Dotična Jurčičeva beležka se glasi:

»18. febr. [1866] bil do dveh čez polnoči sè Stritarjem v kavarni. Veliko mi je povedal. NB. o Avmanu in o sebi. Ta večer sem ga spoznal. Kak človek je to! Da bi bilo res, kar mi je obljubil. Skušnje!¹⁴

Sredi teh in takih pomenkov s Stritarjem o literarnih problemih, sredi svojih strokovnih študij in sredi priprav za spisovanje novih povesti z domače zgodovine in sočasnega vaškega življenja je Jurčič nadaljeval v februarški številki »Slov. glasnika« svoje »Pomenke o domačih rečeh«, katere je zaključil z drugim člankom, naslovljenim: »Slovensko lepoznanstvo premalo narodno«. V tem svojem sestavku se bavi Jurčič najprej s tedanjimi našimi literarnimi zgodovinarji, očitajoč jim, da so preveč starinarski bibliografi: »Če poslušáš te učenjake, ki rajši že omlačeno slamo mlatijo, kakor da bi pomogli, kak nov snop klasja nažeti, djal boš morda: glejte-si, saj je še vendar nekaj literaturice, tako da je ne odnese kdor-si bodi v culici po svetu. Ali če natančneje pogledaš napise in zapopadke, Bogu se usmili! ne najdeš v toliko preiskovani stari dobi več ko kake molitevске bukvice...« V svojih nadaljnjih izvajanjih pisec priznava, da v zadnjem času Slovenci tudi v najvažnejši panogi literature, v leposlovju, ne držé več križem rok; a takoj mora obenem priznati, da je vse — razen maloštevilnih izjem — »ali ponarejeno ali pa obsega same prestave«. Prevodov Jurčič načelno sicer ne zametuje, od prevajavcev samo zahteva, da so res večí obeh jezikov in da prelagajo res samo dobre reči: »Naj se torej pazljivo izbira, kaj je zares vredno prestavljanja, kaj ne, kaj je, klasičnega, kaj se nã še mu narodnemu mišljenju, duhu in zasebnemu vkusu priléga, kaj ne, in potem še le na delo«. — Nato šele prihaja mladi beletrist »k pravi reči«, k takratnemu izvirnemu slovenskemu leposlovju, o čigar piscih izreka zá-se samega značilno sodbo, češ: »... premalo narodno so pisali in pišejo«. Levstikov duševni sin govori iz naslednjih njegovih stavkov: »Gospod Levstik je bil menda prvi, ki je te slabosti omenil zastran jezika in zastran pisanja sploh, ko je že pred več leti kazal mladim pisateljem edino pravo pot: od naroda se učite. Ne-vem, da bi bilo précej tačas kaj izdalo; ali prav v poslednjem času se vendar naleti včasí kaka črta, ktera priča, da one besede niso bile zastonj.« Na najbolj plodovita tla je bil seveda padel ta Levstikov nauk pri Jurčiču samem, kateri iz svoje lastne izkušnje takole podučuje mlade začetnike-beletriste: »Vselej boš prav hodil, ako

¹⁴ Jurčičeva beležnica iz l. 1865./66. v njegovi zapuščini v mestnem arhivu ljubljanskem.

boš ostro opazoval svoj narod, ako boš nabiral obraze in uzore iz naroda, ako boš svoje mišljenje z narodnim strnil, resnobne in smešne strani narodove začutivši, idealno je obrisal po primeri tiste poezije, katero boš iz narodnega pesništva in ostan-kov zgodovinske tradicije spoznal, sam svoje umotvore stvaril itd.« Omenjajoč težave, ki jih ima pri tem premagati slovenski pisatelj, sin malega naroda, obdanega od vseh strani od tujcev, in izobražen v nemškem jeziku, prihaja pisec do zaključka, kateri je vsaj po izhodišču bolj Levstikov, nato pa modificiran precēj po Stritarjevo: »Začetek naj nam bode živ učitelj, narod; in ko bomo globoko in zares premislili njegov značaj, učimo se druge poznavati, da nam bode tako razlika, ki jo med temi in unim najdemo, novo pojasnilo, nov poduk o tisti reči, ktere želimo: poznavanja naroda in tako samega sebe.« Iz domoljubne romantike v istotako domoljubni začetni realizem rastočemu Jurčiču je narod s svojimi potrebami važnejši nego vsi individualni umetnostno-stvariteljski imperativi, in zato sklepa on svoj članek z zatrdilom, da slovenski pisatelj le na opisani način pomaga »na narodni podlogi množiti slov. lepoznanstvo, ki je prvi faktor vsake literature«. ¹⁵

Pa ne samo s Stritarjem se je v tej prvi svoji dunajski zimi shajal agilni Jurčič v svrhu literarnih razgovorov, katerih rezultati so potem značilno barvali gori razbrane njegove literarne »Pomenke«, izhajajoče v »Glasniku«, živahni literarni organizator je šel še dalje in je med dunajskimi slovenskimi akademiki ustanovil pravcato literarno društvo. O tej važni literarni učilnici je najbrž on sam pod znamko »strelca« sporočil »Glasniku« v svojem dopisu z dne 20. dec. 1865 naslednje: »Današnji dan je čas splošnega združevanja. Svet je jel spoznavati, da več posameznih udov sklenjenih v eno telo veliko več stori, da tako posamezni celoto izpodbuja in nasproti da poedini noče za družimi ostajati. [Demokratično-aktivistična nota, ki je bila časovna nota tedanjega začetnega realizma in osebna Jurčičeva črta, ni pa je poznal Stritar, a Levstik samo deloma!]... Slovensko literarno društvo, ki se je ravno te dni ustanovilo, ne more se še ravno hvaliti z obilnim številom svojih družabnikov, kajti ni vsak človek ni po naravi ni po osebнем nagonu in veselji zató ustvarjen, da bi s peresom podpiral narodovo slovstvo; preverjen sem vendar, da bode vsacega rodoljuba veselilo slišati, da se mladi pisatelji združujejo in tako vsi učenci in učitelji med seboj drug drugzega izpodbujajo in v prijateljski zvezi delajo po moči za isto reč, povzdigo in razvoj materne besede. Društvo ima tedenske

¹⁵ Slovenski glasnik z dne 1. febr. 1866, str. 67.

shode. Vsak družabnik se je z lastnoročnim podpisom zavezal ... da prinaša vsako pot... (kolikor moč) kak izviren spis in iz teh doneskov se bodo pozneje tisti izdali, ktere celota potrди.«¹⁶ — V drugem svojem dopisu z dne 19. jan. 1866 poroča Jurčič Janežičevem listu o še nekem drugem društvu, ki se je bilo takrat po vsej verjetnosti po iniciativi dunajske češke mladine ustanovilo kot vseslovansko udruženje, nazvano »Pobratimstvo Slavija«. Tudi to društvo da bo literarno, ker hoče izdajati časopis »Paleček«, »v katerem bode vsaki narodnosti odmerjen predalček za njen jezik«. Jurčič se nadeja, da v »Slaviji« »bodo mladenči slovanski, ki pozneje pridejo v Beč, našli krasno napravo, v kateri bode oživotvorjena lepa Kolarjeva ideja slovanske vzajemnosti.«¹⁷ — V koliko so prihajali ti mladi prvi pionirji naše »mladoslovenske« literature, izobrazujoči se takrat na Dunaju, v ožji dotik z dijaško mladino bratskega severnega naroda, v tistem času že po večini orientirano »mladočeško«, ne vemo podrobno — ta »Slavija« je bila brezdvomno eno izmed takšnih dotikališč — ne bomo pa se motili, ako rečemo, da je vprav ta na Dunaju študirajoča »mladoslovenska« mladina iz lahko možnih osebnih stikov sprejemala v svojo ideologijo rusko-panslavistično kulturno-politično orientacijo, ki je ostala potem skupna črta »Mladočehov« in »Mladoslovencev«.

Jurčičeva agilnost ni počivala niti za hip,¹⁸ marveč se je razmahovala v vedno večjem obsegu, vračajoč se neprestano in najrajši osobito k literarnim načrtom. Pisatelj, ki je bil po svojem lastnem talentu malo lirična natura, je bil po vsej verjetnosti šele iz gori opisanih pogovorov s Stritarjem spoznal in doimel, kakšno izgubo za slovensko literaturo pomeni »staroslovenska« zatamnitev Prešerna pred slovenskim čitajočim občinstvom. Iz gori po njegovi beležnici posnetih pogovorov s Stritarjem smo razvideli, kako približno je odgrinjal Stritar Jurčiču pogled v naše narodno poetično svetišče. Beležka o sestanku, ki sta ga imela oba dva mlada moža dne 18. februarja 1866 do dveh čez polnoč, vsebuje že neki načrt. Besede te notice: »D a b i b i l o r e s, k a r m i j e o b l j u b i l« ne morejo pomeniti drugega, kakor pristanek Stritarja k Jurči-

¹⁶ Slovenski glasnik z dne 1. jan. 1866, str. 38—39.

¹⁷ Slovenski glasnik z dne 1. febr. 1866, str. 78.

¹⁸ Kar se tiče naglega in ročnega pretvarjanja načrtov v dejanja, je bil Jurčič po svoji naturi direktno nasprotje oklevajočega umetnostnega uživalca Stritarja. Ni si zastoj zapisal v svoj notes iz l. 1865./66. dva naslednja, zanj značilna izreka: »Kdor preveč premišlja, ni dober za dejanje, zakaj kdor hoče trdno in naravnost na delo, mora misliti, da je izučen, ne sme se vedno k preiskovanju teorije vračati. (Hamlet.)« — »Dimidium facti qui coepit habet.«

čevemu načrtu, da se nanovo izdá Prešeren s Stritarjevim estetsko-kritičnim uvodom.

Takoj drugi dan po tem sestanku s Stritarjem je vzel Jurčič v roko pero, da pripravi pot tej izdaji. Poslal je »Glasniku« dopis z dne 19. februarja 1866, v katerem je pod isto znamko »strelca« med drugim pisal: »Slovensko pevsko društvo je namenjeno kmalo napraviti besedo Prešernu in Vodniku na spomin. Prav tako!« Ako si pokličemo v spomin, da so Vodnikov rojstni dan redno vsako leto slavili tudi »Staroslovenci«, zanemarjali pa Prešernova slavlja, nam bo jasno, kam je meril Jurčič z nadaljnimi stavki istega svojega dopisa: »Zlasti prvega, svojega največjega moža na literarnem polji, menim, da Slovenci premalo slavimo, še bolj premalo pa ne mara b e r e m o in učimo se. Kakor so nan. možjé družih narodov še le skazali njegovo pravo c e n o, tako bo menda kmalo drugod bolj znan ko domá, kjer se vse premalo pečamo za-nj in že toliko let zastonj čakamo njegovega životopisa. Kakor iz gotovega vira vem, predstavljajo se v Angliji ravno zdaj Prešernove pesmi na angleški jeziki.«¹⁹ — Nadalje poroča Jurčič v tem dopisu o češkem humoristično-satiričnem listu, izhajajočem na Dunaju pod naslovom: »Češiček«. In takoj se mu iz tega češkega primera sestavi v živahno-organizatorični glavi načrt za podobno literarno pod-

¹⁹ O tem prelaganju Prešernovih pesmi v angleščino je zvedel Jurčič iz privatnega pisma, ki ga je dne 12. febr. 1866 pisal iz Hulla Pavel Turner svojemu prijatelju Josipu Serncu, takrat juristu na Dunaju. V tem pismu piše Turner: »Soznanil sem se z prav vrlim Angležem, in tega zdaj slovenski učim. Pa kaj še? Prešernove pesmi predstavljam v Angleščino, in on ima veliko veselje, da mi jih z angležkim pilom prav po angleški pili'. Dopadejo se mu zlo, in sedaj me nagovarja, da vse pesmi Prešernove v angleščino prevedem in on jih bo popilil in izdal. Da me taka sreča zlo veseli si lahko misliš in zdaj sem prestavil že 10 pesmi. Pred vsem pa moram dobiti natančno biografijo Prešernovo in tudi sliko, da poprej v katerem iz med naj boljih angležkih časnikov priobčim pesnikovo biografio z sliko vred ter zajedno izdajo pesmi naznanim... ako Prešernove pesmi prestavim, te trebajo mnogo opazk, da so Angležu razumljive: vsakovrstnih razjasnil mi je pa težko dodati, ker nimam nobene druge knjige tukaj, kot golega Prešerna; obrnil se bom zato na Slovenske 'pisatelie' da mi kritične opazke in razjasnila k pesmam pošiljajo, da prevod ne bode presuh... v skrbi sem si kie in kdo bi mi naj hitreje Prešernovo biografijo poslati mogel, to moram kak hitro mogoče dobiti; prašaj Ti na Dunaji može, ki za to kaj vejo.« — V prihodnjem svojem listu z dne 4. apr. 1866 piše Turner Serncu, da mu »nikakor ne bo mogoče celega Prešerna prevesti, temoč le nekoliko pesmi«. Pristavlja, da mu je dr. Bleiweis poslal »kratko biografijo Prešernovo«, da pa hoče »za obširniji prevod« počakati »Levstikovo izdajo Prešerna«. »Z prihodnim listom ti pošljem par pesmic v angležkem prevodu — da jih Vaša Slovenska Akademia [literarno društvo dunajsko] kot prvo angležko prestavo iz Slovenskega jezika sprejme in mene za svojega uda sprejeti blagovoli, kar tudi brez diploma velja.« (Drja. Josipa Sernca korespondenca v posesti njegovih dedičev v Celju.)

jetje tudi pri Slovencih: »To me spominja«, piše dalje, »da bi tudi Slovincem dobro došel enak list. Zakaj že po svojem značaju je Slovenec tak, da ljubi humor. Naj ga že tare nadloga, naj ga skrbi moré, včasih je rad za kak trenotek vesel. Tudi za satiro bi se pri nas dobilo široko polje.«²⁰ Ako spravimo s tem v zvezo one notice iz Stritar-Jurčičevih pomenkov, ki se nanašajo na humor in satiro, in ako pomislimo, da je kazal v vseh svojih poznejših spisih dobro situirani Stritar mnogo več humorja, nego vsegdar zaskrbljeni Jurčič, bomo s precejšnjo verjetnostjo lahko rekli, da je tudi glede izdaje humoristično-satiričnega lista »mladoslovenskega« imel Stritar prvo misel. Jurčič pa takoj željo, da se ta ideja realizira.

Bilo je dne 12. februarja 1866, ko se je v kranjski deželni zbornici vršila debata o Bleiweisovem predlogu, zahtevajočem ravnopravnost slovenščine ne samo v ljudski, ampak tudi v srednji šoli na Kranjskem. In vstal je kranjski nemški grof, sicer tako navdušeni svobodomiselni nemški pesnik Anastasius Grün (Anton Auersperg), in je oblastno govoril: »Ich ... erlaube mir zu bemerken, dass für sehr viele, für mehrere, ich glaube sogar, mit Ausnahme des Religionsunterrichtes für alle in slowenischer Sprache vorzutragenden Fächer entweder nur ein einziges vorgeschlagenes, aber noch nicht approbiertes Lehrbuch besteht oder gar keines... Für die Zoologie und Botanik existiert nur ein Lehrbuch, nämlich die Übersetzung nach Pokorny, diese beiden Bändchen umfassend (zwei Bücher vorzeigend), die Mineralogie ist jedoch noch im Ausstände. Es ist aber für den lernbegierigen und namentlich den im Unterrichte in der Selbstbildung weiter vorrückenden wollenden Schüler wirklich traurig, im Besitze dieser beiden Bücher sagen zu müssen wie der griechische Philosoph: Omnia mea mecum porto. (Heiterkeit).«²¹ Opozorjeno bodi na zanimiv slučaj, da je na tak način govoril o slovenski šolski literaturi kranjski grof ravno 12 dni pozneje, odkar je bil Jurčič v »Glasniku« zapisal, da imajo Slovenci »še vendar nekaj literaturice, tako da je ne odnese kdor-si bodi v culici po svetu«. Naši nemškutarski dopisniki nemških listov pa so sedaj neokusno grofovsko šalo glede slovenskih učbenikov izrabili po svoje in razbobnali po svetu, da je grof Auersperg prinesel v kranjsko deželno zbornico v žepnem robcu — vso slovensko literaturo!

Ta stvar je morala gotovo globoko v dušo zgrabiti Jurčiča in Stritarja, ko sta dne 18. februarja 1866, torej v času, ko je šla ta novica po nemških listih, sedela — najbrž po neki

²⁰ Slovenski glasnik z dne 1. marca 1866, str. 119.

²¹ Anastasius Grüns Werke. Herausgegeben von Eduard Castle. VI. T., str. 247.

dunajski vseslovanski slavnosti²² — »do dveh čez polnoči« v skupnem literarnem pomenku v kavarni in kovala načrte o uspešnejši organizaciji slovenske literarne produkcije. O tem, kako je dr. Bleiweis v kranjski zbornici zavrnil grofa, češ, da učnih knjig ne izdaja nihče poprej, preden nima zagotovila, da jih bodo smeli v šoli tudi rabiti, nemški listi niso pisali. Jurčiča in Stritarja je to smešenje slovenske literature bolelo tem bolj, ker sta se zavedala, da mu dr. Bleiweis v tem obsegu, v kakršnem se je kolportiralo po nemških listih, ne more izdatno stopiti nasproti; saj je vendar on sam s svojimi »Staroslovenci« vse svoje življenje omalovaževal slovensko lepo knjigo — tvorečo pravzaprav jedro »literature« — ž njenim vrhuncem Prešernom vred kot nepraktično in maloporabno »lahkonožno beletristiko«.

Takrat, v teh okoliščinah in na tem večeru se je po mojem mnenju v glavi podjetelega Jurčiča, ne Stritarja, rodila ideja »Klasja«, ideja, da se prične izdajati zbirka vsega dotedanjega pomembnejšega slovenskega leposlovja, ideja, da se inventarizira in publicira leposlovna slovenska dediščina, na podlagi katere naj bi ustvarjal in gradil novi rod.

Jurčič in Stritar sta se najbrž že ta večer marsikaj domnila o načrtu in se po vsej verjetnosti zedinila tudi glede izdajatelja, ljubljanskega nemškega knjigotržca Wagnerja; samo glede naslova zbirke si še nista bila na jasnem. Zanimivo je, da je bil Jurčič Stritarja tako užgal za to idejo, da mu je ta — verjetno, kmalu po teh in takih dogovorih — pisal naslednje, v celoti doslej še ne publicirano (nedatirano) pismo:

»Ljubi g. Jurčič!

Zal mi je, de Vam ne morem bolje postrči. Če bo vse tako težko, kakor je začetek té reči, bo res križ!

Sinoči, ravno ko sem se v postljo vlegel, mi pride misel, de bi imenovali to stvar: Klasje. G. Wagnerju recite de je to ravno tako, kakor bi rekel po nemško: Klassiker! Pa brez šale. Meni imé ni popolnoma všeč pa akoravno sem pozneje veliko premišljal, nisem najdel nič boljega. Se vé da, o pondeljek zjutraj človeška glava ni bog vé kaj! Klasje — to pravi, de je vendar žito malo odraslo, de ni kakor več trava — in pa na drugi strani — de ni slama. Pod tem imenom boste lahko po pravici in brez zamere izpustili: Bilca — ker so ga same bili! Pomislite malo, morebiti je to imé ravno tako dobro kakor „Cvetje“ — ali pa morebiti še bolje. Se vé da po nemško se to ne dá prestaviti — zakaj klasje ni „aerenlese“ (spicilegium). To bi bilo g. Wagnerju malo težko dopovedati. Če mu je prav ta prestáva pa tudi ni nič napačnega. Rekel sem: pomislite — pa to ni prav — kakor hitro Vam imé ni všeč, koj ko ga berete — pustite ga — sans frase! Nič ni prida! Zakaj, kako se ta reč človeku koj glasi — ko jo prvič glasi — to se vpraša — tù nič ne pomaga modrovanje! Sv. Juri je bil gotovo pošten mož, in njegovo imé, dobro imé, če ga človek prav pomisli, pa vendar bi človek nofel Juri biti. — Kar se tiče mojega iména — ki je tudi dobro imé — vsaj ubil nisem še nikogar

²² Slovenski glasnik z dne 1. marca 1866, str. 119. (Jurčičev dopis.)

doslej — še sebe ne — sem sklenel — de ga Vam prepustim — pa vedite, de sem Vam dal, kar imam nar boljega! — Vprezite ga torej — je šlo! zraven svojega — Saj ste bili že tako enkrat z enim vpreženi — in jez tudi nisem samec — in pa vklenite naji tako — de boste Vi znotraj — jaz pa zunaj — to pa tirjam od Vas 1. zato, ker mi je le tako mogoče voziti — (če ne bi šlo vse naskriž). 2. pa zató ker sem starji od Vas — (pri nas vsaj voli tako vklépajo), in še tretjič mi morete to dovoliti iz prijaznosti in ‚dvorljivosti, ker pri nas ima unajni zmirom večí veljavo!! Res — saj tudi Alfabet tako govori — če ne bo morde tá reč z glagolico tiskana! Še tega se manjka! Pa bog daj srečno vožnjo — Vari nas prehudih klancev — debelega kamnja na cesti in drugih enacih napotij.

Pa še enkrat! Nikar ne jemljite nasvetovanega iména — če imate enacega ali pa celo boljšega to bi mi ne bilo nikakor prav.

Imenovala bi se torej ta stvar: Klasje iz domačega polja, (ali pa — iz slovenskega polja — ali slovenske literature, ali sl. slovstva — ali pa samo Klasje ali pa — Bog vé kakó —) zbrala, izbrala, nabrala, pobrala — razbrala — itd. kakor mislite (de bi to reč le tudi drugi brali!) Jan. (ali I. — Iv. itd kakor čete) Jurčič in Jož. ali Jos. Stritar (zdaj je počilo! — jez bi nar raji pisal J. pa imam strica ki se mju pravi Janez — pa je vsaj med duhovnimi dobro znan!) — Založil in natisnil (ali tiskal) Otto Wagner v Ljubljani! Bog ga živi!

*Še enkrat! imeni morate také stati — pisal sem o tej reči, ki se sama po sebi umé — zató toliko — ker sem se bal, de bi morde iz kake napačne ponižnosti ne predstavili imén — povsod je taka navada **tako more biti — res — drugače ne dam dovoljenja!***

Zdaj pa moram končati te čenčarije, če ne — bom še to ubogo imé Klasje zbrisal — čedalje manj mi je všeč!

Zbogom — Dobro se imejte

Vaš

Stritar

Sicer pa vse ravnajte po svoji previdnosti nikar preveč boječi ne bodite — stopite na perste — pa bog daj srečo!²³

Dne 1. aprila 1866 je zvedela slovenska čitajoča javnost iz »Slovenskega glasnika« za to novo slovensko izdajo, ki je imela postati podlaga »mladoslovenske« literature. Tam se je v posebni notici čitalo, da začne pod naslovom »Klasje z domačega polja« — Stritarjev predlog glede naslova je bil torej obveljal — in »pod uredništvom gg. J. Jurčiča in J. Stritarja izhajati v O. Wagnerjevi knjigarnici v Ljubljani zbirka najboljih del slov. pisateljev z dodanimi kritičnimi uvodi, življenjepisnimi črticami in kamnotiskanimi podobami«. Prvi snopič, obsegajoč Prešerna, da izide »že v nekoliko dneh«, za Prešernom pa »Levstik, Jenko, Vodnik, Koseski, Cegnar, Eriavec, Slomšek, Terstenjak, Toman, Valjavec, Vilhar in drugi. Vverstile se bodo tudi kritično razbrane slovenske narodne pesmi, biseri naše domače poezije, katerih imamo veliko med narodom nabranih, in še nikjer tiskanih.« Aktualna zveza z Auerspergovim govorom kot neposrednim povodom te izdaje se je čutila v naslednjih besedah tega

²³ Rokopis pisma v Jurčičevi zapuščini v mestnem arhivu ljubljanskem. — Odlomek pisma ponatisnjen v uvodu moje »Stritarjeve antologije«, str. 17.

Jurčič-Stritarjevega oglasa: »Rojaki! Koga niso v srce skelele nemile besede, s katerimi so nam posebno pred nekimi dnevi očitali ubožstvo naše literature? Ako ravno pa dušno blago slovenskega naroda, če ga primerjamo z njegovim številom, v resnici ni revno: vendar je tako raztreseno, da ga le malokdo vsega pozná, ne malo ga pa tudi iz mnogoterih razlogov dozdej še ni zagledalo belega dné.« Nadeje, ki jih stavi ta oklic v novo podjetje, se v njem utemeljujejo docela v zmislu namena, ki ga je — kakor smo ugotovili — pripisoval slovenskemu lep-slovju Jurčič v svojih »pomenkih«: »... smé se morebiti upati, da bo to delo vsaj nekoliko pripomoglo, da se tudi naši narodnosti, našemu jeziku skaže pravica, ki mu gre po božjih in človeških postavah.«²⁴

Glavno organizacijo izdaje je vzel v roko agilni Jurčič, ki se je nemudoma o velikonočnih počitnicah 1866 odpeljal v Ljubljano, ne samo, da se dokončno dogovori z založnikom, ampak najbrž tudi zategadelj, da pridobi za novo literarno trozvezo — Levstika, kateri je bil Stritarjeva in Jurčičeva literarna avtoriteta, po njunem mnenju žalibog takrat preveč zagrizena v slovnične koreninice. Da bi imel Jurčič pri Levstiku lažji posel, se je še Stritar obrnil na Levstika v posebnem (nedatiranem) pismu,²⁵ v katerega uvodu se Stritar kaže informiranega o Levstikovem otepanju z nemuzičnimi »veljaki« v domovini, izkušajoč z dobrodušnim humorjem izvabiti Levstika od slovnice k lepi knjigi: »Akoravno ... ti veliko let že nisem pisal«, piše Stritar v tem pismu, »sem pa vendar vedno mislil nate. ... Kolikorkrat se nam je pri olu ali pri kavi vnéla govorica o revni naši domovini, o naših ‚veljakih‘ in možakih, o naši ‚literaturi‘ — kdo bi nam m o g e l pomagati tù in tàm — in enacih žalostnih rečéh — vselej smo se spominjali Tebe, posebno pa jez sem te pogóstoma jemal v misel; tode ne zmirom takó, kakor bi bilo Tebi všeč. Pridigoval sem o Tebi in prerokoval, de zapustivši svoj očetov dom zdaj pri slovničarjih presice paseš — gorjé mu, ki je zakopal svoj talent — drevó, ki ne obrodi sadu itd. — gramatika sicer mora priti, ali gorje mu, po komur pride!« Šegavo-zbadljivo Stritar Levstika v tem pismu naravnost dolži, da je on, ki je popustil poezijo, kriv, da se v slovenskem literarnem logu sedaj »šopirijo in repenčijo, regljajo in čivkajo: Berlez, škorec in kraljiček Vrabec čuk in mnogi tiček«, pristavljajoč: »... nar več pa vrabcev in kraljičkov.« Ko ga je tako »na pol v šali, na pol zares« oštel, mu resnobno zakliče: »Ti nisi, bogme! vstvarjen

²⁴ Slovenski glasnik z dne 1. apr. 1866, str. 155—156.

²⁵ Objavil je to pismo v nepravilni zvezi (kakor da bi se tikalo sodelovanja pri »Zvonu«) dr. Avg. Žigon v »Slovanu«, 1916, str. 41.

za kërta, ali za drekoberbca. Zakaj te ni na Tvojem mestu, ker te je tako tréba?» — Po tem uvodu Stritar prosi Levstika, naj prepusti Jurčiču svoje pesmi, da jih uvrstita kot poseben zvezek v »Klasje«. Za sodelovanje pri izdaji ga še ne prosi, poudarja pa, da bi bil po njegovem in vseh mislečih Slovencev mnenju zmožen voditi to podjetje edini Levstik: »Pa vsáj podpiraj nas, ne bom djal, kolikor moreš, le kolikor vtegneš. G. Jurčič, poštena duša, pametna glava — (bog mu daj dobro!) Ti bo bolj na tanko govoril o téj reči. Jez Te prosim za zdaj le tega. Izroči mu kar imaš lepoznavskih spisov — bo že on zbiral, ki imá več časa kot Ti — in nekoliko tudi jez — ker je moje ubogo imé prišlo v tó reč, kakor Pilatovo v krédo. Če Ti ne daš svojih reči — ne bo česa natiskávati.« Končno Stritar Levstika še enkrat roti iz štirih titulov: ker je Laščan kakor on, ker je zavoljo njega v osmi šoli »preganjanje terpel«, ker zanj med mladim naraščajem reklamo dela in — ker ga ima rad.

Istočasno in v istem zmyslu je Levstika po vsej verjetnosti obdeloval in nagovarjal tudi v Ljubljano došli Jurčič, ki je obenem vse potrebno in uspešno opravil pri založniku Wagnerju. Jurčič je Levstika najbrž že naprosil za filološko pomoč pri tekstiranju posameznih pisateljev, dalje za to, da bi jezikovno pilil tudi uvode, zlasti one, ki bi jih napisal Stritar, kateri je bil takrat precej zaostal še celo v pravopisu, kratkoma: da bi prevzel mesto tehničnega urednika. Levstik je v to privolil, in značilno je, da je Turner na Angleškem že 4. apr. 1866 vedel, da izide »Levstikova izdaja« Prešerna. — Založnik je želel, da bi mogel že v marcu 1866 pričeti s tiskom prvega snopiča, in je zahteval od Stritarja nemudoma rokopisa. Stritar je Wagnerju poslal prvi (biografski) del svojega uvoda k Prešernu in je to sporočil Levstiku v naslednjem (nedatiranem) pismu, napisanem okrog 21. marca 1866:

»Dragi moj!

Akoravno ne vém, če si prejel moje prvo pismo, ki sem Ti ga poslal po g. Zupanu, se moram vender zopet ná te obrniti.

V strašni stiski sem. Obljubil sem bil svoj rokopis „Preš. življ. in poez.“ poslati do 21. t. m. Reč se je zakasnila — Ne bil bi mislil — de pojde tako hitro z našim novim početjem. Pa že me je pridušil g. Wagner — de naj mu pošljem svojo ropotijo — brez odlaška! — Nemogoče mi je za zdaj vse poslati — Poslal sem mu danes le Preš. življenje, prosim Te — preglej to na naglem skerpano reč — popravi — dostavi — kar te je volja — saj moram reva z vsem zadovoljen biti. Samo tó te prosim, če Ti je mogoče, ne spravlaj v moj bogi spis še nar novejših ali prav za [prav] nar starjih oblik — tako bolj po sredi — sicer pa — ne moja — temuč tvoja volja se zgodi.

Jutri ali pa vsaj pojuternjem že bom poslal en del drugega spisa o Pr. poezijah, ki bo pa veliko dalji.

Ne zaméri — morde se že še najde priložnost, de Ti kakorsibodi povernem — kar mi boš storil.

Ti si edini, ki bi bil mogel to reč spodobno prevzēti — kaj jo pa nam ubozim rēvam prepuščaš.

Posebno preširnovno živiljenje je strašno jalovo — kar so mi ljudjē podali — večidel ni bilo za rabo — Ti pa neki nar več veš.

To prav na naglem — Glej de Wagner ne bo preveč hūd — Zbogom

Tvoj

Stritar

*Od Jurčiča ne černe ne bele.*²⁶

»Klasja« prvi snopič, obsegajoč Stritarjev uvod in del Prešernovih pesmi tja preko sredine »Lenore«, se je pri Bambergu hitro stavil. Prvo polo je dobil Jurčič v korekturo na Muljavo, kjer je bival na velikonočnih počitnicah in odkoder je pisal Levstiku naslednje pismo z dne 10. aprila 1866:

»Dragi Levstik!

Včeraj sem prejel prvo polo Klasja. Pozná se jej, da je bila prej v vaših rokah kakor v tiskarnici ter da ste zastarane oblike g. Stritarjevega jezika ogladili in opilili za kar sem Vam prav hvaležen. Wagnerju sem poslal Preširnovne pesmi, ktere sem popravil po oblikah kolikor sem se upal.²⁷ Ako boste Vi tako dobri, da prevzamete tudi teh korekturo izvolite predrugáčiti kar sem jaz ali zgrešil ali opustil, kakor sprevidite.²⁸ Prosim Vas tudi da priložite še ne natisnen sonet, ki ga imate. — Ravno kar sem prejel tudi pismo od svojega prijatelja Stritarja.²⁹ Toži da mu ne odpišete. — Če Vam je količkej mogoče zberite vsaj poglavitne svoje spise do konca tega meseca, ko grem jaz na Dunaj, da je vzamem seboj. Stritar je namreč, kakor sva se že popred menila in kakor mi zdaj piše, namenjen o vaših pesmah in spisih pisati kakor zdaj o Preširnu. Zato pa je potreba, da je najprej ko moči prebere in preštudova.

Wagner mi je še óndan nekaj omenil, da vas ni volja dati svoje podobe in črtic za življenjepis. Jaz pa upam, da se boste dali kaj pregovoriti in da ne boste hoteli našemu programu skaze delati, v katerem podobe in življenje posameznih pisateljev obetamo. Saj kar se življenjepisov še živečih pisavcev tiče, menim, da sem Vam že opomnil, da je misliva napraviti kar se najkrajše dá.

Kakor ste brali, marsikomu naše mlado dete ni po volji. Marn je baje — hudič mu jetra! — v Danici svoje bose razkladal in celo g. Radič, kakor najbolji poznavalec naše literature nam je kakor mi pripovedujejo v Triglavu nekovе ‚winke‘ dajal, da našega oćanca Bleiweisa med naštetimi slov. klasiki ne najde! Menim pa da se [za] take winke malo menimo. Bog nam daj skoro ‚Pavliho‘!

S spoštovanjem ves vaš prijatelj

J Jurčič

Na Muljavi (pošta Poesendorf) 10. 4. 66.

Za vašo slovnico sem Vam prav hvaležen, da ste jo pisali. Z veseljem sem jo pregledaval in marsikaj našel česar nisem vedel.

JJ³⁰

²⁶ Original pisma v licejski knjižnici ljubljanski v Levstikovi zapušćini.

²⁷ Iz tega mesta sledi, da je bil prvi modernizator in popravljatelj Prešernovega jezika pri tej izdaji — Jurčič.

²⁸ Iz teh Jurčičevih besed bi sledilo, da Jurčič šele v tem pismu naproša Levstika za korektorja »Klasja«.

²⁹ Tega Stritarjevega pisma nam Jurčič ni ohranil.

³⁰ Original v licejski knjižnici ljubljanski (Levstikova zapušćina).

To Jurčičevo pismo vsebuje med drugim zlasti to zanimivost, da pisec v njem označuje, kako sta si bila pri tej izdaji naravnost po programu razdelila vlogi Stritar in Jurčič. Poslednji je bil po vsej verjetnosti organizator izdaje naših klasikov, pri kateri je prevzel Stritar nalogo, da zanjo večino avtorjev, ki bi v zbirki izšli, estetično-kritično oceni v uvodih. Za jezikovno stran uvodov in tekstov pa sta se oba zatekla k Levstiku, kateremu sta prepuščala tudi tehnično uredništvo, dasi sta pri prvem zvezku čitala korekture tudi Jurčič in Stritar.

Značilno je tudi to, kako pogumno stališče zavzema v tem času mladi Jurčič nasproti ugovorom s »staroslovenske« strani. Nemško glasilo prvakov »Triglav« je bilo že koncem marca 1866 prineslo kratko notico o novem podjetju, navedlo imena avtorjev, katerih dela so se vzela v program, k čemur je notičar pristavil: »Wir vermissen in der genannten Aufführung die Namen eines Ledinski, Razlag, Bleiweis, Krek, Malavašič u. a. und hoffen, dass dieser unser Wink — nur im Interesse der Sache — benützt werden wird.«³¹ — Jeranova »Zgodnja danica« pa se je bala za ljubo »nedolžnost« slovenske literature. Nepodpisani pisec — kakor Jurčič meni, prof. Jos. Marn — je tam poizkušal pogumne pionirje »mladoslovenske« struje spraviti pod konservativno okrilje »staroslovenske« ideologije. Vsebina dotične beležke v »Danici« je bila naslednja: Napoveduje se nam »Klasje«. Založnikov oklic »še posebno pristavlja, da pride za Prešernovimi deli precej Levstik na versto. Izdada se, pravi, njegove vse do zdaj že natisnjene vender ne vse izdane pesmi in tudi še drugi njegovi spisi. — Pomisliti je le pri tej reči, ali se smejo z dobro vestjo vse Prešernove pa Levstikove pesmi dati v roke slovenski mladini.« Nato poizkuša beležkar podstaviti cokljlo mladim započetnikom prve izdaje slovenskih klasikov s tem, da jim obrača pogled drugam. Trdi, da ima on pomiselke zoper izdajo pisateljev, katerih dela, kakor on* meni, »imamo večidel v rokah in dnarja sploh primanjkuje«. Zato svetuje vseučiliškim slušateljem, »naj se raji vsak po svojem nauku poprimejo veljavnih učnih knjig za srednje šole in naj te nam pridno slovenijo. S takim delom bi podučevaje sami sebe [čuden pojem o spisovanju učbenikov!] koristili sebi, našim šolam in slovenskemu narodu, kateremu se je v zadnjem deželnem zboru britko očitalo, da nima potrebnih bukev za vpeljavo slov. jezika v srednje šole«. Končno daje Marn mladim pisateljem nasvet, naj pišejo rajši za »Mohorjevo družbo«, Janežičevo »Cvetje« in Geršakovo

³¹ Triglav z dne 27. marca 1866, str. 100.

»Čitavnico«, kakor tudi za »Matico«³² najbolj seveda iz tega vzroka, da bi ostali lepo pod kontrolo »starih«... Čuli smo, kako je Jurčič, kateremu so se iskrile oči od vse drugih in drugačnih literarnih idealov, kvitiral vse te »migljaje« in »navsvete«. Želel si je kot odgovor na vse to — šaljivega lista »Pavlihe«!

Jurčič-Stritarjev — najbrž na njunem dunajskem večernem sestanku dne 18. febr. 1866 sklenjeni — načrt »Klasja« je užgal Levstika v Ljubljani in ga nagnil, da je stopil s svojima učencema v plodovito literarno *t r o z v e z o*. Levstik ni prevzel samo korekture v Ljubljani tiskajoče se zbirke ter prireditve Prešernovega teksta, marveč tudi vrhovno literarno arbitražo nad prispevki, zlasti nad Stritarjevim uvodom. Ko je bil že v rokopisu in vsaj deloma tudi v tisku prekorigiral Stritarjev uvod, je končno odgovoril Stritarju na omenjeno njegovo pismo, v katerem ga je Stritar v svetopisemsko prikrojenih šaljivih stavekih klical z jezikoslovnega na literarno polje. Tega prvega Levstikovega odgovora Stritarju nam adresat žal ni ohranil. Ohranjen pa nam je Stritarjev odgovor Levstiku z dne 12. aprila 1866, ki se glasi:

»Dragi moj!

Narprej lepo hvalo za Tvoje pismo!

Kar mi praviš o svojem jezikoslovstvu me prav veseli, pa saj prav za prav sem vendar le vedno mislil, in prepričan bil, da ne boš pozabil jedra memo lupine. Zdaj, mislim, si za slovensko slovnico dovolj že storil, saj gre že vsa slovenska 'inteligencija' za tabo, kakor ovčje za ovnom, ki zvonec nosi kakor Bleiweis pravi — in tudi jez uboga zgubljen ovčica bom mogel sčasoma pricapljati za Tabo; noben človek Ti ne more očitati, da ni res, kar praviš, to de: *summum jus summa saepe iniuria!* — *est usus, penes quem...* itd. marsikaj bi mogel človek še povedati iz sv. pisma, samo kar se tiče tistega Vašega r-a (mrz me trese!) Vam nikakor ne morem pritegniti; dosledno bi mogli pisati tudi: *bk, prtnt, itd!* — Bog daj, da bi bilo enkrat večne abecedne vojske konec!

Nikar pa ne misli, da sem zaničevavec jezikoslovstva, saj me je samega obsodil bog v ta žalostni stan, seveda znam bolje pisati po latinsko in gregovsko, kakor po slovensko; bog Ti meni grehe odpusti. Kaj si Ti že koristil slovenski pisavi, nihče ne spoznáva bolje od mene; ali jez sem Ti veliko bolj hvaležen za novi edino pravi duh, ki si ga vpeljal, kakor pa za čerke. Vsakemu pridigujem, kdor me če poslušati, da nihče ne zna pisati po slovensko, t. j. v slov. narodnem duhu, in zraven pa pametno, zdravo, logično, karakterično, humoristično, pošteno, itd. kakor Ti, nar bolj za Tabo pa fisti, ki se tebi nar bolj bliža. In ta hvala Ti mora nekaj veljati, kér prvič sem p a m e t e n č l o v e k (dobro blago se samo hvali!) drugič pa ne hvalim rád; še mislim, da prerad grajam in zabavljam; marsikdó mi tó že pomni pa če bog če, še marsikdó bo pomnil!

Pa zagazil sem; nisem mislil o tém govoriti, le odgovarjati Tvojemu pismu.

Kar praviš mojemu: življenju Preširnovemu, je popolnoma resnično — jez to živo čutim; pa kaj se če! Vsa ta reč se je prenanagloma veršila!

³² Zgodnja danica z dne 1. apr. 1866, str. 75.

Kdor hoče spodobno pisati o takem možu, treba mu je priprave, premiselka, študij, pripomočkov za vse to je pa treba časa, prostosti, dobre volje itd. Ko bi bil to reč prej vedel, bil bi po časnikih razglasil; naj mi pošlje, kdor kaj ima, kar si bodi o Preširnu; treba bi bilo dobiti od Bleiweisa korespondencijo Preš. — Čelakovskove rokopise iz muzeja in sto drugih reči. Vse to mi je bilo nemogoče. Kar se tiče tiste 'gerbaste' ljubezni, je reč res mikavna — pa za Preširnov pevski značaj brez posebne koristi. Kar ti terdiš o nji, je voda na moj malin! Saj Lavra je bila neki tudi prava šavra, kakor jo popisujejo nekteri; črna neki, kakor promórec, itd...

Saj druhál ne umé — kako se poetúje!

O ,dohtarjít nistem Tvoje misli; po mojem ta ljubezen ne zadéva tistega ,ideala'. Če je pesem že osebna, kar je res videti, moramo misliti, da ima pesnik dvé ljubezni, eno za v delavnik, eno pa za v praznik — sicer bi bilo kaj dolgočasno! — obširneje ni moč tu govoriti — Réš! kaj pa misliš o ,zgulbljeni veri'? To vendar ne more iti na ideal! — Od kod imaš pa drugi del napisa: učenec filozofije? Ne vém, kako je to, pa jez sem si ga zmirom mislil na Dunaji? se vé da je to na zadnje le idiosynkrasia. Tacih reči jez, po pravici povem, prav nič nisem preiskával!

Kar se tiče moje pisave, je resnično kar praviš, da bi tako ne biló; in resnično je tudi, kar si si le mislil, ne pa izgovoril. Jez nisem in ne bom slovensk pisavec; prej se nisem učil, zdaj pa sem že prestar; pa nikar ne misli, da mi je to otožno misel zbudila še le Tvoja tako rahla, pohlevna opombica. Da ne govorim o gramatiki, vsa moja pisava (v širjem pomenu) ni, kakoršna bi mogla biti — To sem tudi že zgovoril Jurčiču! Tudi ne mislim stopiti v ,tisti trop — ki se poti in trudi'. Ko bi že imel semtertje kako pošteno misel, mi je pa jezik tako nevsmiljeno okoren — da se mi božica misel smili v taki borni obleki; pa saj jezikoslovstvo je tudi lep stan, bog mi ga ohrani, in me pripravi zopet na staro pot, ki sem jo bil zapustil v slepi prevzétnosti! Le tú pa tam kako zabavljico, kako pušico, mislim spustiti — ali pa vsaj s koprivami ljudi šégetati — se vé da nepoštene ljudi — poštene ljudi imam rad, na vsacega bi naredil eno odo, elegijo ali kaj facega — to de ne bilo bi jih za en zvezek! to se pa ne izplača. — Pa, govoriti sem hotel o svojih napakah, ne tujih! — Zakaj jih pa nisi popravljál, saj sem Te prosil, Ti si malo preveč delizkaten in diskreten, — tudi kar se materije tiče, bi Te prosil, da mi popraviš, kar Ti ni všeč. —

Hvalo! za skerbno korekturo! Ali je mogoče še kaj popraviti — malenkosti! Na 6. strani v sredi 1800. leta manj[ka] pike za: leta. Na 7. str. si ravnó tiste besede dostavil, ki so mi bile ostale v presu! str. 8, 12 versta od spod. nenavadnemu manjka. Str. 13. 9 vr. od sp. zvezi z. (s) Znano Ti bo, da pisava Shakespearovega imena ni dognana, piši na zadnje e, ali ne. seveda mora biti zmirom enako do zdaj naj veči pesnik, si prav dobro pristavil. str. 15. 12 v. od zg. je mislim v roko: pisu lile ne bile To so malenkosti, ki jih človek komaj zapazi. —

Tvoj odgovor na moje vprašanje: kaj misliš o mojem spisu? mi ni nikakor po volji. Akoravno mi je peščica Tvoje hvale več, kakor dva mernika Bleiweissove in vsih ki so zapisani v njegovo bratovščino, bilo bi me vendar še bolj veselilo, ko bi mi bil malo obširneje razložil, ali tudi Ti tako, ali enako misliš o Preširnu, ali kakó. Bojiš se, da moj spis ne bó vseobsežen — gotovo ne! premalo časa sem imel! posebno proti koncu, ko me je Wagner naganjal sem hitel bolj kakor je prav; tudi nisem bil vedno take volje, kakoršne je treba za tako déto. Ko bi še kdaj kaj enacega pisal — bi že drugače vedel — kako in kaj. Zató iméta poferpljenje Ti in Jurčič kaj drugi porekó, mi takó ni mar!

Zdaj pa — kar je nar imenitnejše. Si že dal svoje reči Jurčiču — Če ne — pri živem bógu — daj, daj — bis dat, qui cito dat — nikar ne pregleduj in ne popravljalj; saj mislim Ti je Jurčič že povédal — da Tvoje reči so nama glavna podpora — sicer bo te reči kmalu konec. Saj

mislim da morde veš, če nisi tako neumen — da Tvoja nar slabji reč je stokrat bolj, kakor nar boljša vsacega pisarja slovenskega, kar jih zdaj živi. Povej mi, če ga veš enega samega poeta razen Tebe in pa še Jenkota — in kupil bom njegove pesmi (če jih je izdál) in Tebi jih v dar poslal!! Sinoči sem zopet enkrat Tvoje pesmi prebral v postelji — Mi Preširna nismo vredni, Ti sam svojih pesem nisi vreden, ker jih ne spoznaš. — Dixi!

Zbogom!

Tvoj

Stritar

Sakrabort kak pismopisec (slava!) sem na enkrat postal! Če vtegneš odgovori mi kaj! — Na koncu mojega spisa, v datumu, če hočeš postavi Aprila, mesto Marca.

Še nekaj! Nek Dr. Vošnjak v slov. Bistrici mi je poslal pred nekimi dnevi zelene bukve z zlato obrezo, tancega rumenkastega popirja čedno popisane z različnimi pesmami. Pravi, da mu jih je dal nek Killer, kupec v Kranji, on pa da jih je prejel od Preširna, svojega „prijatla“ v spomin, g. Killer terdi, da jih je Preširen sam spisal — meni se to ne zdi kaj verjetno; res da ne vém kakó piše Preširen, vendar se mi zdi pisanje preveč gladko, lično, čedno zraven pa precej, precej čudnih pogreškov, ki izvirajo, kakor se vidi, bolj iz nevédnosti, kakor pa iz malomarnosti — n. pr. vedno piše: Sollo: Ta je vendar le malo prehúda — sevéda je nazadnje mogoče, da bi jih bil Preširen spisal prav mlad še, pa zopet me nekaj moti — kar morde ni taka malenkost, kakor je viditi — bukvice so mogle precej drage biti — ali bi bil dal fantalin toliko zánje — sevéda je spet mogoče, da bi jih bil dobil po drugi poti! — Sploh! vse skupaj mi nekako kaže, da ta svetinja ni avtentična. Bog in Preširen naj mi odpustita, če se motim!

Kmalu bi bil pozabil povédati kaj je v njih pisano. Ze tó ti kaže, da ne more nič posebnega biti, sicer bi Ti bil o tem narprej govoril. Večidel so Vodnikove pesmi, ki so že znane Knobelnov: jetnik! Nekaj Jarnikovih, Fridolin precej dobro prestavljen, morde Vodnikov, Pečari in Lampergar, posebno pa 45 tako imenovanih Anakreontovih (ki jih pa Anakreon ni spisal) v znani V. prestavi. Tudi nekaj fantovskih. ena se glasi:

Kamerza Zirkvizø, Lub'za Altar,
Zusiki Bukvize, Franzel pa Far. —

(tako méroma je vse pisano)

Ta je res viditi, kakor bi bila Preširnova.

Le me še, le me še,	Celo noč péla
Potlej bom spala;	Strunica,
Če pa ne, če pa ne,	Zjutraj pa vstala
Drujga bom zbrala!	Kurbical!

To je vsaj kroftno, ne?!

Rekel si neki Jurčiču, da si tako dobro znan po Ljubljani, da ni treba nič natanjčnega Adrésa. Saperlot! Samo ne vem kako bi si to mislil! Ali te morde poznajo kakor slab denar! — Za Štrajnerjevega Naceta je tudi vedel vsak otrok — Če hočeš Ti bom zapisal na pismo: Fr. L. v Evropi! To Ti bó vsaj zadosti, ne! Kakor je neki enkrat nekdo nekoga nekje v Ameriki vprašal: Slišite, ne zamerite, kod se gré pa v Evropo.

Iz tega vidiš, da sem danes posebno židane volje; kakoršno Ti vošim ali želim — kadar boš meni pisal

Zbogom!³³

³³ Original pisma v licejski knjižnici v Ljubljani (Levstikova zapuščina).

Zanimivo je to Stritarjevo, Levstiku namenjeno pismo v mnogoterem oziru. V njem nahajamo najprej izrečno izjavo, da je bil tudi Stritar Levstikov duševni sin, zlasti, da je s pridom čital in si v spomin vtisnil Levstikovo »Potovanje iz Litije do Čateža«, odkoder si je bil zapomnil osobito učiteljev nauk, da je treba pisati »v slovenskem narodnem duhu«. Sedaj se je bil po dolgem oklevanju odločil, da stopi tudi on »v trop, ki se poti in trudi«. Iz opombe, da mu bo še marsikdo pomnil, da rad graja in zabavlja, vidimo, da je bil Stritar že takrat sklenil nastopiti v slovenski literaturi kot kritik. Iz vsega pisma nam odseva piščeva radoznalost, kaj neki poreče k prvemu njegovemu estetično-kritičnemu debutu prva tedanja kritična avtoriteta na Slovenskem — Levstik. Stritar je malce razočaran nad tem, da mu je poslal njegov literarni mentor samo nekatere kritične opazke in dostavke, tičoč se zgolj podrobnosti Prešernovega življenjepisa, ni pa mu sporočil ničesar o tem, kako on sodi o Stritarjevi splošni estetični karakteristiki Prešerna, katera je bila estetu Stritarju pač važnejša kakor biografske podrobnosti, za katere se je zanimal filolog Levstik. Iz navedenega pisma tudi zvemo, da je bil Levstik v svojem [dosedaj neznanem] prvem pismu, ki ga je bil pisal glede »Klasja« Stritarju, precej ostro obsodil Stritarjevo zastarelo pisavo, sicer najbrž bolj med vrsticami, ker piše Stritar: »... resnično je tudi, kar si si le mislil, ne pa izgovoril«. Na to jezikovno kritiko reagira Stritar v znani svoji občutljivosti z nekoliko teatralno pozo, zadobivšo obliko navideznega sklepa: »Jez nisem in ne bom slovensk pisavec...« In da spravi v sklad s to pozo svojo prej izraženo namero, nastopiti kot kritik, dostavlja, da bo spustil »le tu pa tam kako zabavljico«, ako bo »imel semtertje kako pošteno misel«. Kako visoko mnenje je imel Stritar o Levstiku kot pesniku ter beletristu, se zrcali iz zaključnih vrst podpisanega dela pisma, kjer izraža Stritar bojazen, da bo »Klasja« kmalu konec, ako jima Levstik ne izroči »svojih reči« v natisek. Po programu »Klasja« sta bila Jurčič in Stritar namenjena izdati Levstikove pesmi takoj za Prešernovimi.

Kdor bi iz navidezno maloupnega, v resnici pa samo v prirojeni rahločutnosti troho prizadetega tona tega Stritarjevega pisma sklepal, da je nastopil Stritar s svojim spisom o Prešernu z g o l j na prigovarjanje Jurčičevo in da sam ni imel kdovekaj deleža pri projektu te nameravane izdaje slovenskih »klasikov«, bi se po mojem mnenju motil. Sicer je brezdvomno res, da je bil Jurčič glavno gibalno pri tem podjetju; saj vemo iz nekega poznejšega pisma, ki ga je Jurčič pisal v času »Mlādike« (20. apr. 1868) Levstiku, da si je on štel v posebno zaslugο, da je Stritarja v »Klasju« uvedel v slovensko literaturo.

Tam piše Jurčič: »Če imam katero zaslugo za slov. slovstvo (ne misli da se čem bahati) gotovo sem te najbolj vesel, da sem Stritarja ‚zapeljal v bratovščino‘ pisalcev. Sam mi je že večkrat djal, da se morda ne bi bil nobenkrate oglasil, ko bi ga jaz ne bil v klasje vklenol.«³⁴ — To seveda stoji. Ravnotako pa je gotovo, da je šele Stritar na kavarnskih sestankih v jeseni in zimi v prvem letu Jurčičevega bivanja na Dunaju zainteresiral mladega pripovednika, kateri dotlej že po svoji naravi ni imel mnogo zmisla za pesništvo, zlasti ne za lirično, ne samo za Prešerna, marveč za poezijo sploh. O tem nam pričajo gori navedeni zapiski, ki si jih je Jurčič zabeleževal po teh sestankih s Stritarjem v svoj notes. Tudi je imelo glavno delo ob »Klasju«, namreč spisovanje estetično-kritičnih uvodov, pripasti Stritarju, ne pa Jurčiču, kateri v literarnih vprašanjih še ni bil tako verziran kakor Stritar. Jurčič se je pripravljaj, da z literarno-kritično oceno opremi v tej izdaji samo Vodnika in pa oni zvezek, ki bi obsegal slovenske ljudske pesmi. Najvažnejši dokaz za dejstvo, da je bil ves zamisel »Klasja« ravno Stritarjev, dočim je bila Jurčičeva le praktična oživotvoritev izdaje, se nam je ohranil v pismu, ki ga je dne 11. apr. 1866 — torej en dan poprej kakor gori navedeno pismo Levstiku — pisal Stritar drju. Josipu Vošnjaku v Slov. Bistrico. V tem pismu Stritar pošiljateljju Killerjevega rokopisnega zvezčiča slovenskih pesmi iz Prešernove dobe obrazložuje program »Klasja« in s krepkimi izrazi žigosa patrijarhalično, primitivno zapečkarstvo »Staroslovencev«, pišoč med drugim: »Drugič pa me je veselilo tudi to, da ste popolnoma umeli pomen in namen našega novega početja. Malo časa je še preteklo, kar je bil razglašen naš program, malo priložnosti sem imel poslušati, kaj ljudje mislijo in govoré o njem; vendar pa mi je marsikaj že prišlo na uho, kar mi kaže, da naši rojaki niso te reči umeli in sprejeli tako, kakor sva izdatelja želela, in da tudi ne bo našla podpore, kakoršne je, po mojem srčnem prepričanju vredna... Po dozdajni poti se ne bo nikamor prišlo, vsaj tje ne, kamor želi v resnici omikan, domoroden in pošten človek... Berite naše časnike! Kaj se v njih hvali? Vse vprek! Zrno in pleve, klasje in slama! Posebno pa je vse izvrstno, kar se piše in govori pod mogočno egido naših prvakov... To trnjevo ograjo predreti, po novi boljši poti naravnost se bližati svojemu namenu — izobraževati narod po tirjatvah zdajnega časa, po načelu prave omike, prave liberalnosti — brez vsih stranskih, samopridnih namenov, pokazati narodu, kaj je dozdej storil na literarnem polju, dokazati mu, kaj je dobro, kaj slabo, in zakaj — to je v kratkem namen

³⁴ Objavil dr. Žigon v »Ljubljanskem zvonu«, 1918, str. 780.

našega novega početja.«³⁵ — »Staroslovenstvo« kot preozka »trnjeva ograja«, katero mora z rezili kritike predreti organizirana četa mladine, izobrazena po svetovnih načelih »prave omike, prave liberalnosti«, po »tirjatvah zdajnega časa«, oprta na dela prejšnjih naših kulturnih mož — ta ideja, o kateri ni nikomur pisal in v znamenju katere ni nikogar vabil v ta krog niti Jurčič niti Levstik, ta ideja je bila izšla samo iz Stritarjeve glave. To Stritarjevo pismo drju. Vošnjaku, vsebujoče v zadnjem gori navedenem odstavku ves program naše »mladoslovenske« literature, nam spričuje, da je nastopal že ob »Klasju« kot glavni »mladoslovenski« literarni ideolog in arbiter oni Stritar, ki se je tudi v neposredno sledečih letih izkazal kot glavni literarni pedagog te generacije. Stritarjev estetično-kritični nastop ob »Klasju« je ena najvažnejših postavk v zgodovini slovenske literarne kritike...

Ko je bil Stritar dobil v superkorekturo drugo polovico prvega sešitka »Klasja«, jo je (najbrž 13. ali 14. apr. 1866) Levstiku vrnil z naslednjim pisemcem:

»Ravno kar sem pismo Tvoje oddal, ko mi pride od g. Wagnerja druga pola. Hitro sem jo pregledal in našel nekoliko majhnih pogrškov. Če je mogoče, prosim, daj jih popraviti

Str. 17, 6. v. o. sp. je tiskano trudadur, 2 versti naprej bi raj vidil, ko bi bilo tiskano, kakor je bilo mišljeno: Ljubezen je gotovo mogočen, čista, neoskrunjena, tudi blag čut — bolj je razumljivo, ali pa celo: č je čista

Str. 20. 11 v. o. sp. po Homeri kako znamnje da ni vezano z naslednjim

Str. 21. Po prvi stanci malo presledka.

Str. 22. V sredi sem dolgo upal in se bal.

Str. 23. 5. v. od zg. še imenovati (ne sel)

Str. 24. 13. v. o. zg. Pa kaj se (preveč!)

Str. 30. 10. v. od sp. mora biti: kakor solnce cvetice, budi etc.

Str. 31. 6. od zg. vzel motiv (narazen!) v sredi — ktereга mu ni bilo moči najti.

Ali bi se ne smelo pisati: Sloven'je namesto Sloven šč'ne cele.

Zal mi je da Ti moram napravljati toliko sitnosti!

Konec mojega spisa, mislim imaš že v roki — veliko krajšega sem ga naredil, kakor sem mislil — če so ti tiste besede — na perste soštetil &c. morde prehude — de bi bila kaka zaméra — pa jih zbrisi [prim. str. 47].

Imena mojega pod sostavek pač ni treba stávití razen, ko bi morde Jurčič se bal, da bi ga njemu ne pripisovali — pa da bi se ga sramoval. Literarneга 'rufa' (kakor Wagner pravi) mi ta sostavek pač ne bo delal, pa mi tudi nič mar ni zanj. Če g. Jurčič noče drugače, naj se podstavi en S.«³⁶

Preden je še bil Levstik dobil ta Stritarjev listek, je bil že sédel in napisal kot odgovor na Stritarjevo dolgo pismo z dne 12. apr. 1866 svojo daljšo oceno Stritarjevega uvoda v to Prešernovo izdajo:

³⁵ Dr. Jos. Vošnjak, Spomini, I., str. 220.

³⁶ Original v Levstikovi zapuščini v licejski biblioteki ljubljanski.

»V Ljubljani 13. aprila 1866.

Dragi prijatelj! Uže sem se bál, da mojega pisma nisi dobil, — kar me je denes prav jako razveselil Tvoj odgovor. Vendar pa moram precej opomniti, da me ni zato razveselil, ker me tako kadiš. Da morda sem nekoliko vendar le koristil slovenski pisavi, upam tudi sam, toda nisem delal sam. Dr. Miklošič, Cigale, Svetec in drugi so se trudili bolj od mene; zlasti Miklošiču se imamo zahvaliti za vse, kar vémo o slovenskem jeziku. Jaz bi morda bil mnogo več storil, ako bi se mi ne bilo vedno boriti. Pa naj bode tega dosti za zdaj; saj sem uže preveč govoril o sebi in to celó v začetku svojega pisma, česar si pa Ti kriv, če ne zameriš.

Bodi-si ta reč tako ali tako, zdaj hočem obširneje svoje odkrite misli povedati o Tvojej kritiki Preširnovih poezij. — Da se ne bodem dolgo lovil po okoliših moram na ravnost reči, da takega kritičnega sestavka Slovenci do zdaj še nismo imeli; zato pa tudi mora Tvoje ime stati pod tem bleščečim sestavkom. Saj menda Ti je Wagner uže pisal, da so to moje misli. O tem sicer še nisi odgovoril, ali jaz sem kar na svoj odgovor Tvoje ime podpisal. Naj zvé narod, kdo si in kaj si Ti, ki si do zdaj sicer molčal v slovenskem jeziku, ali tem bolj učil se in pripravljal k delu, kterega smo se mi še mlečnozobci lotili. Moram Ti čestitati (po kranjsko: srečo vošiti), da si svojo prirojeno sposobnost, svoj naravni estetični čút tako izobrazil. Preširnova kritika je tako izvrstna, tako po moji misli, da bi Ti le malokaj še mogel opomniti, česar bi morda še pogrešal. Ne vé, ali Ti je znana Rizzijeve nemška jako ugodna kritika o Preširnu ali ne? Rizzi pravi, da je Preširen v baladah časi posnemal Nemce, tudi Anastasija Grúna, to se vé da le, kar se tiče oblike in pa v posameznih tudi namére (richtung). Jaz tega nisem še nikoli do zdaj kritično preiskoval, kar bi pa gotovo bil storil, ako bi kdaj bil hotel kaj kritičnega o Preširnu dati med ljudi, kakor pravi Preširen, ali v dézeľ, kakor govore Laščanje. Vendar pa menim, da to se je le bolj ošabnemu nemškemu pisatelju tako zdélo, in da na tem ni še toliko ne resnice, kolikor na posnemanji Petrarzkovih sonetov, kar si Ti tako mojstrovski razložil. Sicer si pa Ti jedro Preširnovih balád bolje karakteriziral, nego bi to bil kdor koli mogel. Posebno dobro si presodil 'cvet' njegove poezije, kakor Ti sam praviš, t. j. sonete; najizvrstnejše pak je to, kako si Ti Preširna v celoti razumel in razložil. Brez kacega prilizovanja na desno ali na levo sodim, da Tvoj spis o Preširnu bode 'epoha' v našem slovstvu, in zato mora Tvoje ime stati pod spisom, zlasti pa še zato, ker so mrdali nekteri, ko so slišali, da bodeš 'klasje' vredoval Ti, ker Te niso poznali, česar si pa sam kriv. Po kaj si do zdaj molčal? Meni so pač pripovedovala dunajska poročila, kako izvrstne humoristične in druge spise si časi bral v dijaških večernih družbah, kar sem z veseljem slišal, kajti o [Tvoji] sposobnosti nisem nikoli dvomil jaz, ki sva si vže toliko lét znana. Izkusil si mnogo svéta, in kakor vidim sebi na veliko, neizmerno korist. Ne vé, ga med nami človeka, kteri bi imel vse orodje, kar ga je treba kritikarju, razen Tebe: estitičen tako izobražen čút, bistri um in znanje na vse strani. Jaz bi torej mislil, da se Ti tega polja primi, in Slovencem bodeš nova zvezda — komet — v katero bode vsč zijalo, malo in veliko: suhi samoprizni oče Bleweis in visokoleteči dr. E. H. Costa, iz politike ponižni Svetec in pobožni Jeran, kteremu gotovo ne bodeš po godi, zlasti če razmlatiš Umka, Bilca in drugi njegov mrček; ali duhu ni ovire. Kričali in godrnjali bodo, pa vendar si ne bodo mogli mašiti ušés. Ti bi našemu revnemu slovstvu lahko neizrečeno koristil, in upam, da tudi gotovo bodeš. —

Vračáje se v posamezne reči Tvoje kritike, menim, da bi se bilo morda o gazelah dalo reči, da so umetnejše sestavljene nego bodi si ktere hoté druge njegove pesmi — kar se tiče jezika, in da je tudi v njih daleč, daleč prekosil Nemce, kolikor je meni znano; toda reči pa moram kar na ravnost, da sem v novejšej nemškej literaturi malo zaostal, ker mi nej več prav po godi, tedaj mogoče, da o tej stvari Ti bolje veš.

Vesél sem bil precej, ko sem slišal, da si Ti z Jurčičem prevzel vredovanje Wagnerjevega početja. Kadar bode ta reč pri kraji, ménim, da bi se Ti moral lotiti Preširna posamezno presoditi: pesem za pesmijo, in sicer na vse strani, korenito in vseobsežno. Uže Tvoj zdanji sestavek bode neizmerno koristil, še bolje pa bi povzdignilo Preširna in pravi estetični čut naših pisateljev iz tvojega peresa tako delo, kakoršna je n. pr. pisal Gervinus, samo da še mnogo bolj na drobno razloženo.

Tožiš, da imaš težave z jezikom; ali ta tožba je bolj igrača nego resnica. V kratkem času se lahko izuriš, da bodeš med prvimi prazajsti slovenskega naroda, ako le hočeš; da Ti gladko teče tudi pesem — odpusti Bleiweisovo besedo 'gladko teče', — to sem uže zdavnaj vedel, in to si dokazal tudi zdaj s prestavo Petrarkovih verzov.

Kar se tiče tiskarnih napák, nisem vseh odpravil, kolikor sem si prizadeval, in kolikor sem uže imel s to rečjo opraviti. Na str. 13. je ostalo z (nam. s) itd.; toda vse to so male stvari.

Ko se Jurčič vrne na Dunaj, upam, da uže prinese moje reči s soboj, da jih presodiš in prerešetaš. Le odkrito zgrabi, kjer veš, da je treba, ker tu gre za narodno izobraževanje, a ne za posamezne osebe.

Ali je Killerjevo knjigo Preširen sam spisal ali ne, menim, da najlaže presodiš po teh dveh Preširnovih rokopisih, ktera ti pošiljam. Sonet: 'Ni majhina itd.' je iz mlajših Preširnovih let, 'Nebeška procesija' pa menda iz poznejših, ko se je revežu vže roka tresla. Izmed 'kroftnih' verzov: 'Kamerca' ni Preširnova, ker sem jo uže slišal med narodom* [pod črto: * Ali pa morda je Preširnova — diši uže po njem, in da je morda pozneje prišla v narod.]; toda: 'Le me še' in 'Célo noč pela' menim, da je najbrže naredil Preširen, ali avtentičnih dokazov nimam.

Kar je Preširnovih pesmi, ktere še niso bile do zdaj v njegovej zbirki, poslal je Jurčič v Ljubljano: 'Nebeška procesija', 'Zdravljico' in 'Nuno', in jaz sem tem pristavil: 'Janezu Hradeckemu na njegovega mestnega županstva petindvajsetletnico (27. rožnika 1845.)' Zložena je v tistej meri, kakor uvod Krsta pri Savici ter ima 80 vrstic. 1845. l. je jo deklamoval dr. Toman, ko je bil še dijak, in bila je tudi uže natisnena v posameznih eksemplarjih; potem: 'Šmarna gora', 'Sv. Senan', 'Ostarela devica', ki ni bila še nikjer natisnena, pravi biser lirično-satirične v narodnem duhu zložene lahke pesmi, potem do zdaj še ne natisnen sonet: 'Vi kterim je ljubezni tiranija', — izvrsten po misli in besedi, dalje: obé uže v 'Novicah' in v 'Cvetu slovenske poezije natisneni uganki: 'Casino'; potem epigram: 'Bog v farnih cerkvah v Ljubljani se hvali petérih itd.', uže v Novicah natisnen; dalje epigrama: 'Novičarjem' in: 'Izdajalcu Volkmerjevih fabul in pesmi', ktera je bila 1847. l. cenzura prepovedala v zbirki natisniti, zato do zdaj še nikjer nista bila na svitlem, a nahajata se v muzeji hranjenem Preširnovem rokopisu, potem epigram: 'Repiču' in epigram: 'Bog', ki je tak-le:

Kar je, beži;
 Al bég ni Bog,
 Ki vodi vekomaj v ne-bó, (nichtsein)
 Kar je, kar b'lo je in kar bó.

K temu še mislim dodati Preširnov napis na Čopovem grobu, in tudi še iščemo, ako bode morda mogoče kaj dobiti med ljudmi, kar še ni znano slovenskemu slovstvu, ker Preširnovih reči je na drobno sem ter tam gotovo še nekoliko raztresenih. Ako Ti veš morda za kako pesem, vém, da jo pošlješ.

Prebravši svoje naglo zgrajene vrstice vidim, da so kaj slabo pisane. Pa kaj se hoče: Ura je uže poli ene po pol noči, in človeka se loti o tem času zaspanec; saj veš, kako so té reči. Odpisati sem Ti pa vendar hotel precej nocój, da se odgovor ne odvléče.

Ostani zdrav in pokaži narodu svoje duševne moči še prihodnje v takej obilici, kakoršne se je nadjati od Tebe. Saj boš videl, kakošen

„žigeljstanj“ bo o tvojej kritiki, ko pride na svitlo! Jaz bodem uže skrbel za dostojno recenzijo v Slovincu; o „Novicah“ se ni meniti; tam vlada dr. Bleiweis in Lesar, kateri ima zdaj tudi Glasnik v rokah.

Z bogom!

Tvoj

stari prijatelj
Levstik

Poslji mi poslana rokopisa nazaj, ker nista moja!

Kar se tiče Tvoje kritike, menda bi se bilo dalo tudi opomniti, da iz raznih Preširnovih oblik v poezii vidimo, da je svetu hotel pokazati, da je on in tudi naš jezik sposoben za vse: za pesem, balado, satiro v pogovoru, sonet, gazelo in za epos.

Kar se tiče mojega znanja po Ljubljani, menda gosp. Jurčič ni mene prav razumel ali pa Ti njega ne, ker jaz sem le djal, da me poštarji in pismonosci vsi najdejo, bodi si razen mojega imena še kaj drugega na pismu ali ne. Ljubljana je majhna, na pošti imam nekaj znancev, in če ne vedó za moje stanovanje, pošljejo pa v čitalnico, ker vedó, da sem Slovenec.³⁷

To Levstikovo pismo Stritarju je v marsikaterem oziru značilno za pisca in za dobo. Iz njega vidimo najprej, da v njem Levstik brez vsake preskromne poze — precej različno od Stritarja — kvitira in sprejema pohvalo glede svojih zaslug pri razvoju književne slovenščine, odstopajoč z objektivno pravičnostjo velik del teh zaslug tudi Cigaletu, Svetcu in zlasti Miklosichu, poleg Kopitarja glavnemu svojemu učitelju v jezikoslovju. Glede Stritarjevega uvoda k Prešernu Levstik prvi približa danes od literarne zgodovine že splošno priznano dejstvo, da takega kritično-estetičnega spisa Slovenci dotistihmal še niso poznali, pohvala, ki jo Levstik v nadaljnjem pismu stopnjuje v še markantnejši obliki, danes istotako splošno priznani, ko imenuje Stritarjev spis za Slovence »epohalen«. Estetično-sintetične sodbe, kakor jo je v tem spisu o Prešernu kot pesniku izoblikoval in izrekel Stritar, se Levstik ne dotika, znamenje, da čuti v tem oziru nad seboj neko superiornost Stritarjevo. Tudi se on rahlo zaveda, da je v ljubljanski provincijalnosti malce zaostal za svetovnim razvojem literarnih vprašanj. Glede novejše nemške literature to izrečno poudarja. Kratke njegove kritične opazke, v katerih izreka željo po bolj podrobni preiskavi in obdelavi posameznih Prešernovih pesmi, ovajajo v njem bolj filološkega literarnega zgodovinarja, nego esto-psihološkega kritika. Ko omenja Rizzija, slutj v Prešernu sina nemške romantike, kar je Prešeren v resnici tudi bil in kar je Levstik sam 25 let pozneje v kritikj Kleinmayrjeve »Zgodovine« tudi dokazal. Sedaj ga nacionalizem in odpor proti nasilnemu domačemu nemštvu še zaobrača stran s te poti. Nato pa se Levstik brez pridržka klanja Stritarjevemu estetičnemu talentu s takšnimi izrazi občudovanja, ki vzbujajo vtisek, kakor da bi on, ki je bil dotlej najbolj kritična glava na Sloven-

³⁷ Original v mestnem arhivu ljubljanskem.

skem, odstopal in aestheticis prvenstvo svojemu učencu in nasledniku Stritarju, kateremu brez zavisti prerokuje sijajno misijo, ki bo graduacija njegove, že izvršene. Istočasno pa Levstik Stritarja očetovsko opozarja na borbe, ki ga čakajo med zaostalim, zlasti »staroslovenskim«
tedanjim našim svetom. V znak visokega mnenja, ki ga ima Levstik o Stritarjevi estetični sodbi, je on pripravljen, prepustiti svoje pesmi za »Klasje«
in jih položiti pred Stritarjev sodni stol. Levstikovo možato in v bojih dozorelo osebnost nam to pismo tako dobro označuje, kakor je prejšnje Stritarjevo, na katero Levstik tu odgovarja, odkrivalo v pozno nastopajočem Stritarju sicer velik izšolan talent, obenem pa pristno njegovo rahločutno in gizdavo koketiranje s skromnostjo, katere faktično v Stritarju ni bilo. Levstik v tem pismu odkrito priznava svoje jezikovne in literarne zasluge do one meje, do katere je njegovo delo res seglo, odpovedujoč se jim v onih višinah, katerim ni bil že po svoji naturi in tudi po provincijalni zaostalosti več dorastel. — Glede prireditve in ureditve Prešernove edicije v »Klasju«
so v tem pismu zanimivi Levstikovi podatki o onih Prešernovih pesmih, ki jih je tehnični prireditelj Levstik za to izdajo zbral in natisnil v »Dostavku«
(str. 217—256) in s katerimi se je najbrž prav ob tej priliki šele začelo njegovo, odtlej vse življenje trajajoče »delo za Prešerna«. ³⁸

Potrebno je, da se pri tej priložnosti z nekaterimi besedami oznake pomudimo ob Stritarjevem uvodu k tej izdaji Prešerna. Dasi je bil Stritar po svojem poklicnem študiju klasični filolog, vendar je bil v teh letih po lastnih nagnjenjih še mnogo bolj estetični uživatelj artistskih lepot francoske in nemške poezije. Kot tak se tudi ni dolgo mudil ob preiskavi Prešernove osebnosti, kakor ta rezultira iz pesnikovega življenja in časovnega milijeja. Na pičlih osmih straneh je Stritar skiciral Prešernovo biografijo, za katero mu je dal največ podatkov takrat na Dunaju študirajoči (Lomo?) Zupan. Po tej kratki skici pa je takoj pristopil k mnogo obširnejši splošni oceni Prešernove Muze, češ: »Pravo Preširno življenje so njegove poezije«. Nenadni genijalni pojav Prešerna med Slovenci v dobi, ko Slovincem niti književni jezik še »ni bil omikan in uglajen«, primerja Stritar s pojavom Shakespearejevega genija pri Angležih. Pristopajoč k splošni oceni Prešerna, se esejist čudi, »odkod je dobil pesnik ta jezik, tako preprost in vzvišen, tako naroden in umeten«, ter zatrjuje: »Kdor hoče brati Preširna, ni mu treba ne bistroumja, ne učnosti — treba mu je le srca.« Za neposredno človeško uživanje

³⁸ Prim. drja. Žigona objavo: »Levstikovo delo za Prešerna«, Slovan, 1914—1917.

Prešernove poezije ta trditev velja, ne velja pa za estetično vrednočenje in še manj za literarno zgodovinsko razumevanje. Stritar pristavlja, da on ne namerava ob Prešernu »izkazovati svojega bistrumja s tem, da bi po pesniku iskal pég in próg«, njegov namen da je, »iz pesmi posneti pravo pesnikovo podobo«. Srce hoče pustiti govoriti, ne pa uma, kot vnet entuziast nastopa, ne pa kot trezen kritik. S Prešernom se peča kot s svojim ljubljencem, na katerem »mu je vse lepo, vse ljubo, še celó njegove napake«. Nato z zgovorno, bolj opisujočo nego striktno doganjajočo besedo označuje kot glavni motiv Prešernove poezije — ljubezen, imenujoč jo »središče njegovega pesniškega značaja«. Na prvem mestu poudarja pesnikovo ljubezen do ženske, o kateri pravi, da je bila Prešernu glavni vir poezije. A takoj pristavlja, da »bi delali pesniku krivico, ako bi mu verjeli, kar sam trdi«. Stritar izreka mnenje, da »Preširen ni erotičen pesnik, ni kak zakasnen truhadúr«, kar je Stritarju očividno eno in isto. O ljubezni do ženske govori pri tej priliki Stritar — pač z ozirom na takrat pri nas še splošno pretirano moralistično ozračje — oprezno in skoraj pedagoško, češ: »Ljubezen, čista in neoskrunjena, je gotovo mogočen, tudi blag čut, ki človeka povzdiguje, čisti in nagiblje k blagim delom.« Mnogo dlje se mudi esejist ob Prešernovi domovinski ljubezni, proglašajoč domoljubje za »drugi poglobitni čut našega pesnika, ktereга sam na stran stavi svoji ljubezni [do ženske]«. Na tretjem mestu in najobširneje razpravlja Stritar — docela v zmislu svojega schopenhauerskega pesimizma in svetožalja — o Prešernovi, kakor vemo, pristno-romantični in tudi individualno-doživljeni »disharmoniji med idealom in svetom«. Prešerna, ki je znal biti tako vedro vesel, dokler ga še niso vklepale in težile verige časa in dušile tesne stene domačega ovzdušja ter neprilike lastnega življenja, tega tako individualnega pesnika navija programski svetožalnik Stritar — kateri je bil po vsej verjetnosti že takrat preverjen, da je žalost bolj »poetičen« čut nego veselje — docela na šablonsko gramofonsko ploščo nekakega kolektivnega Jeremije. Centralno mesto v tem Stritarjevem spisu o Prešernu, vsebujoče za našo literaturo naravnost program literarnega pravca, leži v naslednjih Stritarjevih stavkih: »Pesnika loči od navadnega človeka posebno to, da čuti vse bolj živo, bodi si žalost ali radost, in sicer ne samo svoje žalosti in radosti, ampak veselí se z veselim, joka se z jokajočim. Lastna natora in okolnosti pa ustvarijo nektereга pesnika tako, da je posebno občutljiv za žalost in trpljenje, ktereга je obilo razlitega po ,tej solzni dolini'. [Ta izraz, ki ga tukaj Stritar prvič uporablja, je imel postati signatura nove, po Stritarju inavgurirane slovenske poezije.] Kakor čebela iz slednje cvetice méd, srče

on strup in otožnost iz vsake stvari in prikazni ... Sirovi ljudje imajo navado, da oslepé ptiča, da jim slajše poje. Tak pesnik je pravi mučenik človeškega rodú, ker vzame náse vse naše gorje, prepevaje ga v sladkih pesmih, ktere nam topé otrpla srca — on trpí, da se mí veselimo.«³⁹

Potem razpravlja Stritar o Prešernovi ljubezni do Julije, katero proglašá za »poetiško fikcijo«, češ, da mu je bilo to hrepenenje po izvoljeni devici le »simbol hrepenjenja po nedosežnem idealu«; vendar pa Stritar priznava in pristavlja, da je Prešernova ljubezen »morala imeti resnično podlogo — to nam kaže vsaka vrstica njegovih pesmi; nič ní v njih mrzlega, ponarejenega, posiljenega, — v vseh pravi ogenj, prava strast, prava kri«.⁴⁰ Zaključek tega glavnega razpravljanja Stritarjevega se glasi: »Taka v pravem pomenu poetična ljubezen pesnikova mora torej biti nesrečna ... Preširen je torej ... pevec disharmije med idealom in življenjem v podobi nesrečne ljubezni.«

Nato se Stritar podrobneje bavi z vsemi razpoli Prešernovih poezij, v zgovorno, opisno pripovedovanje prelivajoč njih lepотиje. Zlasti obširno se mudí ob pesnikovih sonetih, v katerih poizkuša — kot prvi med Slovenci! — opredeliti Prešernovo razmerje do Petrarke s pomočjo izbornih prevodov v poštev prihajajočih sonetov italijanskega trubadurja. Pri tej priliki Stritar poudarja, da so s Prešernovimi soneti Slovenci prekosili celo Nemce. Končno posebno podčrtava, kako da se je Prešeren resno in neumorno učil pri klasikih najrazličnejših starih in novih narodov, kar mu je dalo zmožnost, da je postal sam — klasik.

Razločno oddeľjujoč Prešerna od tedanjih slovenskih, zlasti »staroslovenskih« pesniških diletantov, piše Stritar: »Preširnu poezija ní bila prijetna igrača, s katero si človek, posebno v mladosti, krati čas, tem prijetnejša, kjer ž njo zraven še — zlasti pri nas Slovencih — lahko tako v dober kúp, tako z lahka, kakor z nobeno drugo rečjó, pridobí hvale in slave, vsaj od denes do jutri, kolikor je želí; ampak bila mu je sveto poslanstvo, ktero je on spoznal ter zvesto in skrbno se pripravljá zanje.« — V teh besedah, tako odkrito naperjenih zoper

³⁹ Klasje z domačega polja, str. 25.

⁴⁰ Ko je bil Stritar prečítal moje pojmovanje Prešernove ljubezni do Julije v mojem predavanju »Drama Prešernovega duševnega življenja«, mi je v gostilniškem razgovoru v Gersthoфу dne 31. jan. 1907 dejal: »V tisti moj članek se je vtihotapila beseda, ki mi je takrat nehote ušla in ki se mora imenovati nesrečno izbrana. To je beseda 'fikcija'. Jaz nisem mislil, kakor da bi si bil Prešeren svojo ljubezen do Julije izmislil, ampak sem si to stvar predstavljá prav tako, kakor jo vi razvijate v svojem predavanju.«

»staroslovensko« pojmovanje poezije — poezijo Stritar malo poprej imenuje »visoko, nebeško gospo« — je bil že napovedan in proklamiran nov preporod bolj artistične smeri v slovenski literaturi — »mladoslovenski« literarni preporod.

(Druga polovica razprave v prihodnjem letniku.)

Fran Kidrič:

Prešerni od konca 15. do srede 19. stoletja.

(Načrt za zgod. enega najmočnejših slov. kmetiških rodov.)

Na men spisa je povsem drugačen, nego ga ima dragoceni rodovnik, ki ga je izdelal neutrudljivi nabiratelj vesti o Prešernu, msgr. Tomo Zupan:¹ razbrati hočem neke posebne probleme in problemčke, ki so se vsilili ob zbiranju gradiva za biografijo akademika Janeza Krst. Prešerna ter pesnika Franceta.

Ko sem zaključil pregled literature o Prešernih, sem vedel, da jih je iz dobe od 1496 do 1849 že vsaj 69 v literarni evidenci, večina v zvezi s pesnikom, nekateri radi lastne pozicije. A brskanje med rezultati prve trigonometrične triangulacije na Kranjskem,² ki se je začela 1825,³ mi je nazorno pokazalo, kakó bujno so se panoge tega rodu razraščale.

Gre v prvi vrsti za predjožefinski teritorij radovljiške fare, pod katero je spadalo več okolišev, ki tvorijo danes posebne župnije:⁴ tako do 1780 Leše s Palovičami in Pirašico, do 1783 Rodine z Vrbo, Bregom, Selom, Žirovnico, Zabreznico, Breznico, Doslovičami, Smokučem in Studenčicami (fara je od 1821 na Breznici), do 1783 Begunje s Poljčami, Zgošami, Zapužami in Dvorsko vasjo, do 1787 obe Lipnici, ki sta prišli takrat pod Kamno gorico, ter Lesce s Hlebcami in Hrašami. Na tem ozemlju je bilo v času prve triangulacije vsaj 7 naselbin in 18 domov, kjer so gospodarili Prešerni: v Vrbi³ št. 1 (po domače Ribič, Francetov rojstni dom), 4 (Ropret), 6 (Boštjan, rojstni dom Francetove stare matere), 13 (Šobec), 15 in 16 (Prešern); na Bregu št. 1 (Šobec), 3 (Ribič), 4 (Komar), 10 (Ropret); v Zabreznici št. 3 (Vrbanovec), 5 (Belaj), 13 (Kodras), 20 (Vogelnik); a še par let prej, za dedičev po Matevžu Prešernu (86⁵), so imeli tudi št. 6 (Špan); v Doslovičah št. 1 (Koren); v Begunjah št. 59 in 61; v Dvorski vasi št. 16; v Lescah št. 10 (Kovač).

Isti vir pa beleži Prešerne še tudi drugod na Kranjskem, na pr.: v Gorici ž. Mošnje; v Kropi; v Brezovici pri Ljubljani št. 16 (Škander), v Semiču št. 22, 30, 38, 53, 64; v Kašci pri Semiču št. 9. V raznih krajih starega radovljiškega okoliša,

kjer se dajo na osnovi matic v prejšnjih časih ugotoviti, jih ni bilo več, a bili so na Hrvaškem in v Trstu.

Dobiti je treba torej odgovore na vrsto vprašanj: o medsebojnem sorodstvu označenih panog in genealoški uvrstitvi posameznih odličnikov, a predvsem tudi o tem, kdo sploh spada v proštovo ali Francetovo ožjo linijo; o nadarjenosti in stremljenju močnejših predstavnikov rodu; o orientaciji k vodilnim geslom dobe, itd. A zlasti je tudi potrebno, da se serija spornih vprašanj, ki se jih je v tisku že precej nabralo, osvetli ter očisti pomot.

Zakaj bi ne izdal: hotel sem v neko celoto združiti mnogokaj, kar mora priti enkrat na trdnejšo osnovo, a bi mi v vsaki drugi zvezi bilo le odstranitev in napotje.

I.

Gradivo, ki se je ohranilo, pač omogočuje vrsto zaključkov, toda radi vrzeli v njem vendar le na več vprašanj ni mogoče dobiti zadovoljivega odgovora.

Med župnijskimi maticami, ki pridejo v poštev, se po vsej priliki ravno radovljiške niso v celoti ohranile. Ob sebi ni verjetno, da bi se bila radovljiška krstna matica začela pisati šele 1667,⁶ torej 10 let pozneje od mrliške,⁷ ker bi taka zapovrstnost ne bila v skladu niti z odločbami tridentinskega cerkvenega zbora,⁸ ki omenjajo le krstno in poročno knjigo, niti z običajnim stanjem matic v naših krajih, kjer je krstna matica navadno starejša od mrliške ali pa ima istodobni začetek. V Radovljici je bil velik požar 14. jan. 1654 in 21. apr. 1835,⁴ vendar je treba zavreči misel na izgubo krstnih zapiskov iz dobe pred 1667 v zvezi s katerim teh dveh požarov. Gre za matice, ki so zgorele med 1. sept. 1746 in 22. majem 1785. Akt z dne 22. maja 1785 se poziva namreč za dokaz sorodstva s proštom Janezom Krst. Prešernom na »Auszug aus (Radmannsdorfer) Tauf- u. Traumatricken, welche nachher verbrunnen, dto. 1. Sept. 1746«⁹ (o radovljiških maticah, ki so zgorele, se govori po poročilu g. župnika Val. Oblaka baje tudi nekje v maticah v Kropi).

Druge okoliščine pri spisovanju matic so bile v Radovljici iste kakor drugod na Kranjskem.

V mrliških maticah se starost tudi tukaj često netočno navaja.

Prve hišne številke so se pojavile v njih 26. okt. 1770.⁷ Prva numeracija hiš se je izvršila torej tukaj v istem času, kakor v Ljubljani.¹⁰ Zapovrstnost številke na pr. v Vrbi je povsem mehanična: številkar se je postavil tako, kakor da prihaja z Rodin, dal št. 1 hiši z domačim priimkom »pri Ribičevih«, ki mu je bila prva na desno, nadaljeval posel do

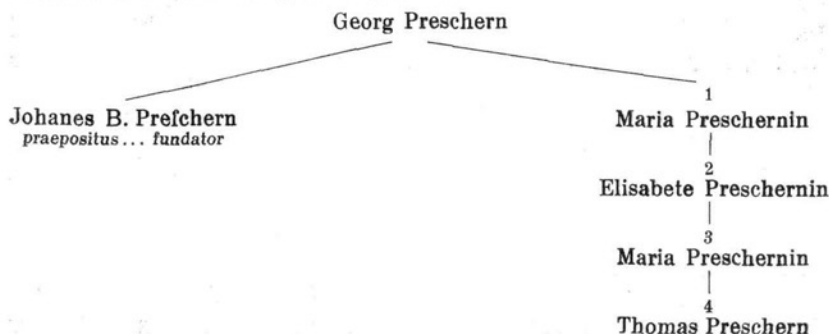
zadnjega poslopja na levo ob cesti v smeri proti Žirovnici, ki je dobilo št. 16, na to se pa vrnil ter se ustavil pri zapadnih 3 hišah.¹¹ Domneva, da bi še bil oziral številkar pri izbiri številka na višino davka za dotično posestvo,¹² je torej napačna.

Obenem z hišnimi štev. so se začeli vpisovati tudi domniji, pod katere so kmetje spadali.⁷ Družinska knjiga (status animarum) se je začela sestavljati šele v 1. pol. 19. stoletja, torej v času, ko je stara radovljiška župnija že razpadala na več župnij.

Medtem ko bi gospodarskemu zgodovinarju Vrbe bilo potrebnih 6 serij urbarjev,¹³ se ne da z ohranjenim urbarijalnim gradivom sestaviti niti zgodovina onih 2 vrbljanskih hiš, ki prihajata pri Prešernu v poštev (št. 1 in 6). Begunjskega urbarja ni bilo mogoče niti enega iztakniti, čeravno se je obrnil g. dr. Mal v imenu Narodnega muzeja tudi do vodstva kaznilnice, ki je danes v gradu nastanjena. Tem dobrodošlejša je bila najdba, da se je ohranilo iz 18. stoletja nekaj onih računskih knjig begunjske graščine, v katerih so bili vpisani tudi dohodki iz robotnih oproščenj, umrlin in posestnih izprememb.¹⁴ Radovljiška graščinska urbarja sta ohranjena, vsaj 2: iz 1579¹² in iz 1750/54.¹⁵ Toda Kaspret ni izdal,¹² kje se je njegov vir nahajal, in ugotoviti sem mogel le toliko, da urbarja iz 1579 danes ni niti v radovljiški graščini, niti v Deželnem arhivu v Ljubljani.

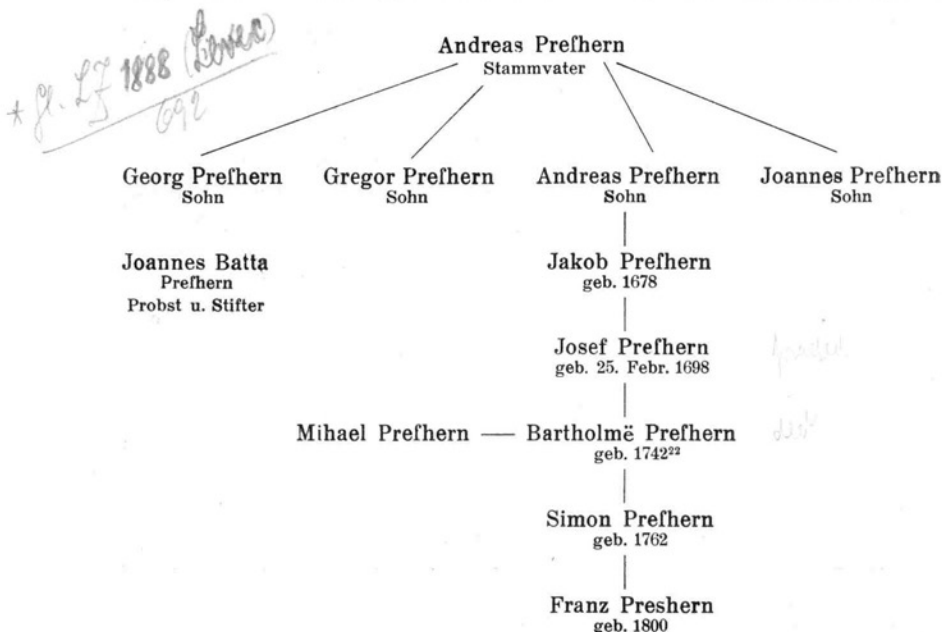
Važen pripomoček je gradivo, ki je v zvezi s prošnjami za »Prešernove ustanove«, zlasti ustanoviteljev testament,¹⁶ testament ustanoviteljevega brata Jurija,¹⁷ seznam proštovih ožjih sorodnikov z dne 7. apr. 1752,¹⁸ prošnja študenta Tomaža Prešerna,¹⁹ prošnja Matije Pogačnika iz 1785,⁹ prošnja istega Matije Pogačnika in drugih proštovih sorodnikov iz 1790²⁰ ter rodovnik za Franceta iz 1816.²¹ Vendar je treba nekatere podatke teh rodovnikov šele kritično prerešeti.

Vere po vsej priliki ne zasluži del rodovnika, s katerim je hotel 1752 Tomaž Prešeren dokazati, da je v 4. stopnji v sorodu z ustanoviteljem štipendij:¹⁹

Proštov oče je bil Jurij⁹ in njegova sestra Marina,¹⁷ a proti pravilnosti nadaljnih podatkov tega rodovnika govorijo tehtni razlogi: proštova sestra Marija po vsej priliki niti 1704¹⁶ niti 1716¹⁷ ni imela potomcev, če je sploh bila omožena; da bi bile rojene Prešeren mati, babica in prababica, je skrajno neverjetno; uradi, ki so iskali le nekaj mesecev prej,¹⁸ Tomaža med ožjimi proštovimi sorodniki niso našli.

Več pomot se nahaja po vsej priliki tudi v prvem delu onega rodovnika, ki ga je Francetu potrdil radovljiški vikar Filip Jakob Grošel 10. okt. 1816 »iz uradnih krstnih knjig«:

Ker je bil prošt Janez K. Prešeren rojen 9. jun. 1655,²³ je bil njegov oče Jurij⁹ na svetu vsaj že 1635, a njegov ded (Andrej?) vsaj že 1615. Podatkov o rojencih iz dobe 1615—1667 pa Grošel iz radovljiških krstnih matic po vsej priliki ni mogel črpati, ker govori vse za pravilnost sklepa, da so radovljiške matice izpred 1667 zgorele že med 1746—1785.⁹ Če se pa Grošljeva beseda, ko trdi, da so njegovi podatki posneti po radovljiški krstni matici, ne krije povsem z resnico, potem je umljivo, zakaj v njegovem rodovniku pred 1678 nobeden Prešeren ni opremljen z rojstno letnico.

Značilne so za Grošljevo nekritičnost napake pri imenih, ki res spadajo v to genealoško linijo.

Francetov praded je res bil Jožef (9). Tudi je 25. febr. 1698 Jakobu Prešernu bil rojen sin Jožef, in sicer v

Poljčah: baptizatus est Jofephus fil. leg. Jacobi Prefhern et coniugis eius Mariae, levantibus eum Jacobo Prefhern et Maria Paradishka omnes ex Politsch.⁶ Toda — drug vir nas opozarja, da je bil Francetov praded Jožef r. najbrž ok. 1692, torej ne 1698, ker je u. 16. maja 1754 v starosti »62 let«.⁷

Tudi Francetov prapraded je morda v resnici bil Jakob (9). A 1678, in sicer 15. jul. je nekemu Andreju v Vrbi res rojen sin Jakob: baptizatus est filius legitimus Jacobus patris Andreae ... (odtrgano) et matris Mariae. Patrini fuere Andreas Dolar ... Pristoukha ex uirimia uerbe.⁶ Toda če gre tukaj morda tudi res za Prešerne, je vendar izključeno, da bi se Jakobu, ki bi bil rojen 1678, že ok. 1692, torej v 14. letu rodil sin Jožef! K temu pa pride še okoliščina, da Jožefov oče Jakob v Poljčah po vsej priliki ni priseljenec iz Vrbe, ampak sin onega Andreja Prešerna v Poljčah, ki je u. 21. apr. 1708 v starosti, »80 let«,⁷ medtem ko je vrbljanski Jakob Prešeren ostal po vsej priliki na domu ter je morda istoveten z onim, ki je umrl v Vrbi 12. nov. 1747 v starosti »70« let.⁷

S to korekturo je pa odstranjen iz linije tudi Andrej, medtem ko se o imenih Francetovih prednikov od Jakoba nazaj na osnovi ohrajenih radovljiških matrik ne da niti ugibati.

S tem pa serija dokazljivih napak v Grošljevem elaboratu še ni izčrpana. Izmed 3 Mihaelov, ki so bili 1700—1750 v Vrbi rojeni, se ne da najbrž nobeden spraviti v bližnjo genealoško zvezo s Francetovim starim očetom Jernejem (116), sinom Jožefovim (9): rodil se je 25. sept. 1708 Jakobu in Neži,⁶ morda na št. 17; 21. sept. 1724, pač po smrti prejšnjega zopet Jakobu in Neži;⁶ 29. sept. 1724 Jeri in Blažu,⁶ po domače Ropretiču,⁷ torej na št. 4. Izven ožje genealoške zveze s Francetovim starim očetom so pa najbrž tudi oni Mihaeli Prešerni, ki so se v tej dobi rodili kje drugje v radovljiški župniji razen v Vrbi: 15. sept. 1704 Gregorju in Mariji v Zabreznici,⁶ 26. sept. 1712 Martinu in Mariji v Palovičah.⁶ Oni Mihael Prešeren, ki je izpričan 1750—54 v radovljiških urbarjih,¹⁵ bi mogel biti istoveten z drugim sinom Jakoba Prešerna, a u. je v Vrbi po 1750 samo eden Mihael Prešeren, ki bi tukaj mogel priti v poštev: po domače Ropret na št. 4 dne 23. apr. 1795, star »78 let«³² (pravilno pač 71, ker gre pač za sina Blaževega in Jerinega).

Pravilno pa je navedeno v Grošljevem rodovniku po vsej priliki ime proštovega očeta (17), ki se imenuje Jurij tudi v listini iz 1752¹⁹ in 1785.⁹ Ni izključeno, da se je dokopal Grošel do tega imena ravno s pomočjo kakih starih prošenj za Prešernovo ustanovo, četudi vsaj v gimnaziji 1790—95²⁴ ni bil niti sam štipendist, niti sošolec kakemu Prešernovemu štipendistu. Po slični poti bi bil mogel priti Grošel tudi do imen pro-

štovega deda in proštovih stricev — če ni vse skupaj kombinacija na osnovi gole okoliščine, da se Prešerni s temi imeni v ohranjenih radovljiških matrikah v resnici večkrat omenjajo. Vikar je bil pač prepričan, da mora France biti z utemeljiteljem štipendij v ožjem sorodstvu ter je hotel najti dokaze, da podpre njegovo prošnjo.

Francetova generacija je imela rodbinsko preteklost le v rahli evidenci. Polagoma se je ustvarila napačna tradicija, da je bil prošt rojen v Vrbi pri Ropretovih ali Ribičevih.²⁵ Pesnik sam je o sorodstvu izvzemši ožje domače ter strice le malo izporočil: pri sestavljanju prošnje za štipendijo sta imela glavno besedo Grošel²¹ in mati;²⁴ primerek »Krst« je namenil tudi za pranečaka »Vetter Johann Preshérin Hörer der Physik«, a ga menda ni oddal;²⁶ Vraza je napotil 1841 do »strica« Franceta Prešerna na Bledu,²⁷ ki se je imenoval tudi sam pesnikovega »sorodnika«.²⁸

II.

V r b a,¹¹ ki je bila ob važni cesti, slovela vsaj v 17. stol. po množini voznikov,²⁹ 1826 imela 19 številčk, a v teku naslednjih 100 let samo za 3 narastla,³ je bila po številu domov v 16. in 17. stol. komajda izdatno drugačna nego v 18. in v začetku 19. stol. Tudi so bili med vrbljanskimi vaščani gotovo že takrat podložniki raznih gosposčin, čeprav je z ohranjenim urbarijalnim gradivom njih dominikalna pripadnost le deloma določljiva.

Najbolj jasna je vrbljanska pozicija radovljiške graščine. Ta je imela 1579¹² v Vrbi 4 kmete (Boštjana Prešerna, Tomaža Dolarja, Martina Dolarja, Klementa Legata), izmed katerih so bili 3 (Prešeren, Tomaž Dolar in Legat) obenem njeni desetinci; poleg tega je imela tu še desetince, ki ni imel kmetije (Tomaža Šobca), in drugega, ki ni bil njen podložnik (Simon Prešeren je bil podložnik kaplanije sv. Katarine v Lescah). V dobi 170 let se ta posest radovljiške graščine v Vrbi ni skoraj nič izpremenila. V radovljiškem urbarju 1750/54¹⁵ je zabeleženih zopet le 5 vrbljanskih seljakov (številke, s katerimi je označena v urbarju njih zapovrstnost, se seveda ne krijejo s poznejšimi hišnimi številkami): 1. (h. št. 6) Anže Prešeren (16); 2. (h. št. 5?) Jožef Jernejc (ces. davek: davek 2 gl. 24 kr., za 2 njivi 1 gl. 36 kr.; dajatve gosposčini: činž [Obrigkeitzins u. Gelddienst] 3 gl. 36 kr., za 2 njivi 2 gl. 24 kr.); 3. (h. št. 10?) Jakob Sebenehar (ces. davek: kontribucija 3 gl., davek 2 gl. 20 kr. 3 pen.; dajatve graščini: činž 1 gl. 5 kr. 1 pen., odkupljena tlaka [Robot Ingeld reluiert] 1 gl. 50 kr. 2 pen.; tlaka s priprego [Ordinarie et extraordinarie Zug] 3 dni; lesna tlaka [Holz Robot] 4 vožnje; 4. (h. št. 19?)

Miha Prešeren (polgruntar; ces. davek: kontribucija 3 gl., davek 2 gl. 20 kr. 3 pen., za desetino »na Lipecah« 24 kr.; dajatve graščini: činž 1 gl. 5 kr. 1 pen., desetina »na Lipecah« 36 kr., odkupljena tlaka 1 gl. 50 kr. 2 pen., tlaka 3 dni, lesna tlaka 4 vožnje); 5. (h. št. 18?) Jurij Dolar (gruntar; ces. davek: kontribucija 6 gl., davek 2 gl. 54 kr.; dajatve graščini: činž 5 gl. 8 kr. 2 pen., puntarski davek 2 kr. 2 pen., odkupljena tlaka 3 gl. 4 kr. 1 pen., tlaka s priprego 6 dni, lesna tlaka 8 voženj).

O pravicah, ki so jih imeli v Vrbi v tej dobi še drugi dominiji, vemo za 1579 vsaj dvoje: da je kaplanija sv. Katarine v Lescah že imela tu svojega podložnika; da so vsaj isti Vrbljani, ki so desetnili po 2 snopa lastniku radovljiške gosposčine, desetnili po 1 snop tudi gospodu pl. Lambergerju.¹² Nerešeno pa mora ostati vprašanje, v zvezi s katerim dominijem so pobirali to desetino Lambergi, v katerih posesti so bili menda ravno v tem času razni dominiji, ki so imeli v 18. stoletju v Vrbi svoje podložnike: Wallenburg pri Radovljici,³⁰ Podvinje v mošenjski fari,³¹ a zlasti Kamen pri Begunjah.³⁰ V računskih knjigah begunjske graščine (Kazenstein), ki je po 1688, menda od Kazianerjev,³¹ prešla tudi v last Lambergov,³⁰ je izpričan vsaj eden vrbljanski tlačan: Jožef Prešeren-Ribič (9). Pisno takso v znesku 4 gl. je moral v dobi od 24. apr. do 24. dec. 1751 plačati begunjski graščini sicer tudi¹⁴ Vrbljan Miha Prešeren, vendar s tem njegovo podložništvo pod Begunje pač še ni zadostno izpričano.

Za dobo 1770—1809 izpričujejo zlasti mrliške matice v Radovljici⁷ in na Breznici,³² da je imelo v Vrbi 6 ali 7 dominijev svoje podložnike: št. 1, 3 in 12 so spadale pod begunjsko graščino (dominij Stain = Kamen z inkorporirano gosposčino Kazenstein in beneficijem sv. Jurija v Tržiču), kjer so gospodarili³³ do 1811 grofje Lambergi (Franc Adam od 1758, Janez Nepomuk od 1806), a za njimi Jermani (od 1811 Andrej, od 1831 Viktor); št. 2 (meznarija) in 13 (Prešeren-Šobec) pod domačo podružnico s v. M a r k a; št. 4 (Prešeren-Ropret) pod župnika v Kranjski gori; št. 5, 6 (Prešeren-Boštjan), 10, 18 in 19 (?) pod radovljiško graščino, ki so jo imeli za Dietrichsteini v posesti grofje Thurn-Valsassina³¹ (Sigismund, za njim Vincenc od 1781, Karl in Vincenc od 1816); št. 7, 8, 9 in 11 pod Podvinje, kjer so zapovedovali za Lambergi, Wagni in Bucelliniji³¹ do 1800 Gallenfelsi (Andrej Eusebij do 1776, potem Karl), za njimi Mogajnerji (Franc Leop. od 1800, Janez Jožef od 1829, njegovi dediči od 1833, Alojz od 1834); št. 14 pod župnijsko cerkev sv. Petra v Radovljici; št. 15 in 16 (Prešeren) pod beneficij (Beneficium B. M. V. et sanctae Catharinae) v Lescah, ki je dajal župniji le obresti

od 13.000 gl.,⁴ medtem ko so imeli drugo izza 1775⁴ posvetni posestniki (del, ki prihaja tu v poštev,¹⁵ od 1787³³ Andrej Gollmayer, od 1826 Eliza Homan, od 1827 Janez Ausseneg, kateremu je sledil 1831 sin istega imena); št. 17 menda pod bratovščino »beneficium corporis Christi« v Radovljici (17. jan. 1774).¹⁷

Okoliščina, da je ostala posest radovljiške graščine v Vrbi od 16. do 18. stoletja skoraj ista, v zvezi s podložniško-pripadniško sliko Vrbe 1770—1809, opozarja, da se gospodarška struktura Vrbe v dobi od 16. do 18. stoletja ni mnogo izpreminjala. A nedvomno napačen je sklep,¹² da bi bila Francetova rojstna hiša v 16. stoletju spadala pod radovljiško graščino, ali da bi bila imela Vrba takrat sploh le one hiše, ki jih pozna radovljiški urbar.

III.

Prešerni raznih panog imajo pač vsi istega pradedu.

Čeravno je mogoče, da bi bil nastal priimek Prešeren, ki pomenja razigranega, predrznega človeka,³⁴ v raznih časih in na raznih krajih, je vendar verjetno, da imajo vse raznolike panoge Prešernov istega pradedu. Vsiljuje se domneva, da se je priimek vzdal kmetu v radovljiškem okolišu, kjer so se Prešerni najbolj vkoreninili.

Tik pred reformacijo je živel (1:) *Jernej* Prešeren (Preschern) v Kranju,³⁵ čigar sin (2:) *Anton* je dobil 24. sept. 1496 tonzuro in manjše redove ter bil 1517 župnik v Selcih.³⁵ Vprašanje, ali gre tu za kranjskega meščana ali pa le za farana, mora ostati nerešeno. Vsekakor je pač le slučaj, da so Prešerni izpričani za kranjsko župnijo prej nego radovljiško, kjer so v istem času po vsej priliki že tudi živeli.

V stoletju reformacije so izpričani Prešerni šele 1579.¹² Gre torej za čas, ko je bila na Kranjskem stranka s protestantsko miselnostjo že številnejša od katoliške, in ko je imel protestantizem močno zaslanbo tudi v radovljiških meščanih,³⁶ Moricu Dietrichsteinu, zakupniku radovljiške graščine³⁸ predikantu Kupljeniku iz Radovljice, ki je nekako do 1572 pridigal tudi v Lescah,³⁷ in zlasti še v Julijani Kazianer, posestnici begunjske graščine, kjer se je po 1572 vršila protestantska služba božja in sicer nekako od 1585 v posebni molilnici.³⁶ Verjetno je torej, da sta 1579¹² bila med protestanti tudi ona dva izmed vrbljanskih Prešernov, ki jih pozna radovljiški urbar: (3:) *Boštjan*, radovljiški tlačan,¹² ki je gospodaril najbrž »pri Boštjanu« na današnji št. 6,¹¹ imel celo kmetijo ter bil med radovljiškimi podložniki v Vrbi najvišji obdačenec (dajal je 2 zlata = 3 gl. in 30 kr., za »puntarski penez« 2 kr. in za pisarino 2 pen., a desetnil je lastniku radov-

ljiške graščine 2 snopa in Lambergarju enega¹²); in (4:) *Simon*, ki je bil podložnik kaplanije v Lescah, a desetnil tako kakor Boštjan¹² ter bil najbrž na današnji št. 15. — Ni izključeno, da so bili v Vrbi Prešerni že tudi v domovih, ki so tlačaniili drugim dominijem. Poleg vrbljanskih Prešernov so iz iste dobe znani še 3 Prešerni, katerih prva 2 sta bila morda, a tretji je gotovo bil pristaš Trubarjev in Dalmatinov: (5:) *Klement*, radovljiški meščan in lastnik dveh mestnih hiš;¹² (6:) *Lovre*, radovljiški meščan in član mestnega sveta, ki je dec. 1586 prodal njivo »v dolini pri križu« radovljiškemu sodniku Valentinu Aslerju, a se pod nemško pogodbo podpisal slovenski v ortografiji, ki opozarja, da mu protestantsko slovensko pismenstvo ni bilo tuje: »Laure prefhern moie roke pifimu;³⁸ in (7:) *Jurij*, premožen kmet iz radovljiško-begunjske okolice, ki je bil, ko je dal Hren 10. marca 1601 razstreliti protestantsko molilnico v Begunjah, radi svoje protestantske vneme obsojen na 100 dukatov globe.³⁹ Morda spada sem tudi (8:) oni *Krištof* Prešeren, čigar tožba proti Juriju Mandelcu je 13. dec. 1619 zabeležena v blejski sodni knjigi.⁴⁰ O stopnji medsebojnega sorodstva teh Prešernov se ne da niti ugotoviti.

V dobi 1600—1760 se da že za njeno prvo polovico ugotoviti na Kranjskem tako število prešernovih panog, ki dovoljuje sklep, da jih je tudi v 16. stoletju bilo mnogo več, nego jih je mogoče dokazati.

V radovljiškem okolišu prihajajo v tej dobi posamezna sela s kmetijskimi prešernovskimi panogami, če oslonimo kronološki red na rojstne date, ki jih dobimo po računu iz mrliških matic, poleg Vrbe in Radovljice, kjer so izpričani Prešerni že v 16. stoletju, v evidenco v sledeči zapovrstnosti:⁷ Poljče, Lesce, Zgoše, Begunje, Hraše, Zabreznica, Breg, Rodine, Dvorska vas, Studenčice, Dosloviče, Žerovnica, Zapuže, Smokuč, Selo, Pirašica, Paloviče, Hlebce, Lipnica. Seveda se je razprostranitev v resnici vršila v drugačnem redu. Obenem so se pojavili v Kropi,⁴¹ v mošenjski župniji (na Gorici⁹¹) ter v Semiču, torej povsem v drugem koncu dežele (64⁵). V raznih vaseh so že dobili po več domov (v Begunjah menda 2, na Bregu menda 3, v Doslovičah menda 2, v Poljčah 2, v Vrbi 7 že 1667—73,⁶ v Zabreznici 5 itd.).

Nekaj njihovih domačih priimkov se že tudi da ugotoviti: *Bilaj* (8. maja 1715⁷ pokopan Mihael iz Lesce), *Cverl* (14. avg. 1702⁷ pok. Anton iz Zapuž), *Fajdig* (25. sept. 1724 za pričo⁴²), *Lenček* (29. sept. 1728⁷ pok. Matija iz Vrbe samec st. 60), *Ribič* (Jožef iz Vrbe¹⁴ 1753—5), *Opretič* (18. apr. 1728⁷ pok. Jerica žena Blaževa iz Vrbe), *Šoklič* (28. dec. 1715⁷ pok. »Catharina Pr. alias Schoklitzhin« vdova st. 64 iz

Lesc), Š a m a r (15. jan. 1700 pok. Uršula, 15. apr. 1703 Jakob, 5. maja 1705 Marija, vsi⁷ iz Zgoš). Obenem se je rabilo ime *Prešeren* tudi za domači priimek, in sicer vsaj v Smokuču in v Vrbi v zvezi z imenom Šobec (1659⁷ je u. v Smokuču »Agnes Petri Shobitz v. Preshern parvula«, a v Vrbi »Magdalena Jacobi Shobiz v. Preshern filia«; prim. v Vrbi št. 13, kjer so imeli vsaj že 1825 dom. ime »Šobec«⁸). Časovna zaporednost vznika istih 3 domačih priimkov v Vrbi in na Bregu (Ribič, Ropret, Šobec) se ne da določiti.

Izza 2. pol. 17. stoletja postajajo polagoma jasnejše genealoške zveze in pa serije gospodarjev Prešernov vsaj v onih domovih, ki jim gre posebna pažnja.

Francetova rojstna hiša (v Vrbi št. 1) približno do 1730 morebiti sploh še ni imela gospodarjev, ki bi se bili pisali za Prešerne. Prvi Prešeren, ki je izpričan za gospodarja na tem posestvu, je (9:) *Jožef* Prešeren, ki se omenja kot oče v maticah prvič menda šele 10. marca 1731.⁶ Ako je točno, da je bil ob smrti »62 let star«,⁷ in ako je sploh rojen pod radovljiškim zvonom, potem mora biti istoveten z Jožefom, čigar krst je vpisal radovljiški vikar Marko Prešeren (49) 8. marca 1693: baptizatus est Jacobus Jacobi et Helenae levantibus Finsinger et Catharina Legatiza.⁶ Pri drugih krstih istih staršev in botrov se navajajo kot bivališče Dosloviče (11. okt. 1682,⁶ 23. dec. 1689⁶), šlo bi torej za Jožefa Prešerna iz Doslovič. To je obenem prvi Prešeren, čigar domači priimek »Ribič« je izpričan,¹⁴ ne da se pa eruirati, ali je prinesel Jožef ta priimek seboj ali ga našel že pri hiši, oziroma, ne da se kontrolirati tradicija, ali res izhaja »pridevek baje odtod, ker so bili njega dni lastniki te hiše ribiči gradu Begunjskega«. ⁴³ Bil je podložnik begunjske graščine (Kazenstein)¹⁴ in po vsej priliki premožen: robotovine je plačeval 10 gl. (1749—57), pisne takse je plačal v dobi od 24. apr. do 24. dec. 1751 l. 4 gl., a dedičem po smrti 16. maja 1754⁷ zapustil posestvo, za katerega so morali plačati 45 gl. prepisnine.¹⁴ Poročen je bil z neko Marjeto, ki pa ni stanovala v radovljiški fari, ker tu poroka ni zabeležena.⁴² Sin (10:) *Jožef*, r. 10. marca 1731,⁶ mu je bil pokopan že 18. marca 1735,⁷ sin Jernej je bil ob očetovi smrti šele 12 let star (116).

Rojstnemu domu Francetove stare matere (Vrba št. 6), ki se je tudi pisala Prešeren (117), se ne dajo ugotoviti prvi gospodarji, v katerih posesti je bil po smrti Boštjana (3), ki je že povzročil morda domači priimek »pri Boštjanu«. Po vsej priliki so bili to vedno Prešerni in, kakor Boštjan, podložniki radovljiške graščine. Morda spada sem (11:) *Andrej* Prešeren v Vrbi, kateremu se je iz zakona z Marijo rodil (12:) 1. okt. 1681 *Anže*,⁶ ako je pravilna podmena, da je to isti

Anže, ki je umrl v Vrbi 3. jul. 1751 star »67 let«,⁷ in ki se mu je iz zakona z Jerico rodil (13:) 18. maja 1707 v Vrbi *Janez Krstnik*. Ta je pač isti »Anže«, ki je bil pokopan 19. maja 1771 iz Vrbe št. 6, star »63 let«,⁷ Posestvo je bilo še vedno kmetija, a njegov gospodar najvišji obdačenec radovljiske graščine v Vrbi (cesarski davek: kontribucija 6 gl., davek 6 gl. 28 kr. 2 pen; — dajatve gospoščini: činž 3 gl. 30 kr., puntarski davek 2 kr. 2 pen., odkupljena tlaka 3 gl. 41 kr., tlaka s priprego 6 dni, lesna robota 8 voženj¹⁵). Poročen je bil z Jerico, a med otroci iz 1737—52, ki jih je 8 rano pomrlo, so bili tudi Mina, Francetova stara mati (117), Tomo, prihodnji gospodar na Boštjanovini (76), in Jožef, ki je študiral (95).

V hiši (Zabreznica št. 6), kjer se je rodil Francetov »sorodnik« ali »stric« France (92), so menda gospodarili Prešerni: (14:) *Jakob*, njegov sin (15:) *Gregor*, por. 26. jan. 1698,⁴² tega sin (16:) *Jurij*, por. s Katarino 25. sept. 1724,⁴² najbrž oče Tomažu, ki je bil gospodar tu v naslednji dobi (85). Sorodstvo s Prešerni-Ribiči ali Prešerni-Boštjani v Vrbi se ne da dokazati. Kmetija je spadala pač že v tej dobi pod begunjsko graščino.³²

Resne težave dela iskanje sela, v katerem je bival (17:) *Jurij* Prešeren, ko se mu je 9. jun. 1655²³ rodil sin *Janez Krstnik*, poznejši ljubljanski prošt in akademik (50).

Da je bil res *Jurij*, trdijo 3 genealogije: iz 1752,¹⁹ 1785⁹ in 1816.²¹ Nedvomno je tudi, da je treba iskati njegov rojstni kraj v radovljiski župniji.²³ Po tradiciji gre za Hrašce, vendar dokazi niso povsem trdni: Uršula, r. Prešeren, por. Žigan, katere otroke imenuje proštov brat *Janez Jurij »meine Ä n i k h l«*,¹⁷ medtem ko imenuje Uršulina hči *Marija Ana*, r. Žigan, por. Grošl prošta »mein Vetter«,⁴⁴ je najbrž istovetna z Uršulo, o kateri se pravi v krstni knjigi 9. apr. 1670:⁶ *Ursula filia legitima patris Georgii Praefhern matris vero Annae, baptizata est... levantibus Laurentio Volkh et Helena Volkhuliza ex Smakuzh teste vero Elisabetha Gromka ex pago Hrašan; v Hrašah je po vsej priliki rojen oni Jakob Prešeren (28), proštov »ožji sorodnik«,¹⁸ katerega je poročil 1715 v posebnih prilikah⁴⁵ Mihael Prešeren (54), pač ženinov brat in iz Hraš, a to ob pričevanju proštovega brata Janeza Jurija (51) in še nekega Janeza Prešerna, ki se oba nazivata »sponsi patruales«, torej doslovno Jakobova »bratranca«. Proštov oče *Jurij*, r. pač pred 1635, bi bil torej gospodaril v Hrašah ter bil vsaj 1670 poročen z Ano. Umrl ni v radovljiski župniji, a bil 13. maja 1696 menda že mrtev.⁴² Otrok se mu je narodilo več. Nedvomno so bili med njimi: *Janez Krstnik*, poznejši prošt (50); *Janez Jurij*, poznejši oskrbnik v radovljiskem župnišču (51); ter 2 hčeri: (18:) *Marija*,*

ki je ostala menda neomožena, bila najbrž proštova gospodinja ter dobivala po proštovi smrti iz njegove ustanove letnih 50 gl.,¹⁶ a po bratu Janezu Juriju podedovala 20 gl.:¹⁷ in (19:) *Jerica*, ki je bila omožena z Matevžem Zupanom v Smokuču (73, 75), a iz zapuščine po bratu Janezu Juriju dobila 30 gl.¹⁷ Jurijevih otrok pa je bilo po vsej priliki še več: tako oni (20:) *Jurij* Prešeren v Hrašah, ki je iz zakona z Marino 1675—1692⁶ imel več otrok (24, 28, 54, 57), a ne more biti istoveten s proštovim očetom Jurijem (17), ker se temu ne protivi le prevelika razlika v starosti otrok (1655—1692), ampak zlasti še stopnja sorodstva⁴⁵ med proštovim bratom Janezom Jurijem (51) in kranjskim Jakobom (28), ki je bil po vsej priliki sin Jurija ml. in Marine; dalje morda (21:) *Marieta*, »hči Jurija Prešerna«, ki se je 3. maja 1684 poročila s Petrom Berausom⁴² (kraj ni naveden); potem morda (22:) *Peter* »sin Jurija Prešerna«, ki se je 19. nov. 1692 poročil z Uršulo Prešeren;⁴² in končno (23:) »devica *Uršula*, hči rajnega Jurija Prešerna«, ki se je 13. maja 1696 poročila ob pričevanju radovljiškega meščana Janeza Peera z »gospodom Matijem Žiganom (Shigan), sinom rajnega Boštjana Žigana iz Kroke«, ⁴² postala mati univerzalnemu dedičem (71) po proštovem bratu Janezu Juriju (51), a je po vsej priliki istovetna z Uršulo, »hčerko Jurija Prešerna in matere Ane«, krščene 9. apr. 1670 ob pričevanju Elizabete Gromke iz Hraš.⁶ Proštova rojstna hiša je po vsej priliki obenem rojstna hiša še drugih znamenitih Prešernov: duhovnika Mihaela (54), advokata Janeza, prvega plemiča iz rodu Prešernov (57) in kranjskega jermenarja in veljaka Jakoba (28), ki so najbrž vsi trije sinovi Jurija (20) in Marine v Hrašah. Za Jurijem je gospodaril sin (24:) *Andrej*, r. 6. nov. 1683,⁶ por. 5. febr. 1702 z Marijo, ki je sicer imel več otrok (42, 72), a zopet ni v Hrašah umrl, kakor tudi oba Jurija ne (v Hrašah so umrli po radovljiški mrliški matici⁷ le 3 Prešerni: 5. maja 1715 Marija, 24 let stara; 11. avg. 1715 Gašpar, sin Andrejev, star 8 mesecev; 2. febr. 1757 Marija, stara 70 let). Dom je bil v 1. pol. 18. stol. menda že v drugih rokah. Domači priimek »pri Prešernu« še ima hiša št. 7.

Če je ta genealogija pravilna, so odstranjene glavne težkoče v komentarju k testamentu proštovega brata Janeza Jurija (51), a pojašnjen je tudi princip, kdo je bil oblastim 1752 proštov »ožji sorodnik«:¹⁸ le potomci njegovih bratov in sester. Da se nista imenovala med »ožjimi sorodniki« tudi sinova drja. Janeza pl. Prešerna (57), čeravno bi bila, ako je moja lokacija njenega očeta pravilna, v istem sorodstvu s proštom, kakor ostali, bi se moglo pojasniti tako, da je bil za oblasti njun oče itak po testamentu Janeza Jurija¹⁷ v posesti fondov za Prešernovo ustanovo, a njegova sinova kot univer-

zalna dediča ena, ostali sorodniki druga stranka. Sorodniška terminologija nekaterih listin ni tako prepričevalna, da bi mogla moje podmene ovreči, ker je v tej dobi sploh nesigurna: »Vetter« pomenja očetovega — materinega brata (strica), bratovega — sestrinega sina (nečaka), bratranca — sestriča in končno sploh vsakega moškega postranskega sorodnika od druge stopnje naprej,⁴⁶ zato je mogel služiti ta izraz proštovemu bratu Janezu Juriju (51) za poznamenovanje¹⁷ nečaka dr. Janeza Prešerna (57), a Mariji Ani, r. Žigan,⁴⁴ por. Grošel, za poznamenovanje strica prošta; »Enikel« se rabi sicer dosledno za vnuke,⁴⁶ a vendar je Janez Jurij (25) poznamenoval tako¹⁷ otroke Uršule Žigan (23), ki nedvomno ni bila njegova hči; »patruelis« pomenja sicer kot pridevnik toliko kot »stričev«, kot samostalni pa »bratranca«, medtem ko se izraža »stric« s »patruus«, vendar ne more biti izključeno, da bi bil 1715 kranjski župnik s skupnim izrazom »patruelis«⁴⁵ označil ženinevega bratranca Janeza in ženinevega strica gospoda Janeza Jurija Prešerna; »Muhme« ne pomenja le tete, ampak tudi sestrično itd.,⁴⁶ zato je mogel dr. Franc Ks. pl. Prešeren (60), sin dr. Janeza pl. Prešerna (57), tako imenovati Uršulo Prešeren por. Struppi (72), ki mu je bila sestrična.

Strnitev panoge, iz katere sta izšla prvi predsednik prve akademije v Ljubljani (50) in pa prvi plemič iz rodu Prešernov (57), ter panoge, ki je dala Slovencem Franceta, v proštovem dedu, očetu proštovega očeta Jurija Prešerna (17), kakor je zabeležil to 1816 Grošel,²¹ po vsem tem sicer ni izključena, ne da se pa dokazati, vsaj na osnovi današnjega stanja radovljiških matrik ne.

Ne navadno veliko je v dobi 1600—1760 število Prešernov, ki so si priborili prestop iz kmetiškega položaja.

Radovljiški meščan je bil (25:) »dominus Johannes Preshen«(?), rojen ok. 1635, ker je umrl 6. jun. 1710 v starosti 85 let.⁷ V 1. pol. 18. stoletja se omenja tu še (26:) Lovrenc Prešeren (4 avg. 1735,⁷ 31. avg. 1739,⁷ 23. apr. 1744⁷), pač sin Petra Prešerna iz Zabreznice, poročen 11. jun. 1725 z Ano Marijo, hčerjo Janeza Dežmana.⁴²

Kranjski župljan je bil (27:) Matija Prešeren, ki se mu je iz zakona s Heleno rodil 1637 Matija (46), 6. jul. 1639 Margareta,⁴⁷ 4. jul. 1647 Magdalena,⁴⁷ vendar se ne ve, ali je bil tudi meščan. Panoga je menda usahnila, ker se v Kranju Prešerni odslej dolgo časa ne omenjajo niti v krstnih,⁴⁷ niti v mrliških maticah,⁴⁸ ampak šele 1715 v poročnih.⁴⁹ Novo panogo Prešernov je utemeljil tu (28:) Jakob iz radovljiške fare, ki se je priženil sem 1715⁴⁵ ter umrl v Kranju 2. febr. 1773.⁴⁸ Če bi bil povsem pravilen podatek mrliške matice, da je bil ob smrti »star 84 let«,⁴⁸ bi dobili za rojstno letnico 1689.

Toda v dobi 1680—1700 sta bila krščena v radovljjski župniji le 2 Jakoba Prešerna:⁶ 19. jul. 1687 sin Jerneja Prešerna in žene Marjete, pri katerem pa krstitelj Marko Prešeren (49) ni vpisal kraja; 2. jun. 1692 sin Jurija in Marije v Hrašah (20). Vse ostale sorodniške vezi kranjskega Jakoba kažejo v smer, da gre za tega Jakoba, pač proštovega nečaka (17). Stric Janez Jurij (51) mu je volil 1716. l. 50 gl.¹⁷ Vsaj 1752 je bil meščan in jermenar v Kranju,¹⁸ vsaj že 1758 hišni posestnik⁵⁰ (vsaj od 1765 pa do smrti je imel v lasti hišo s staro št. 120, novo 134⁵⁰), vsaj 1765 sodni upravitelj.⁵⁰ Ko se je 1752 uredilo vprašanje Prešernove ustanove, je bil pač ta proštov »ožji sorodnik« oni Jakob Prešeren, ki je vložil 29. jul. 1760 obenem z drugimi protest proti tej ureditvi.⁵¹ Oženjen je bil štirikrat (Elizabeta Strelc, hči kranjskega meščana in občinskega svetovavca, por. ž njim 23. okt. 1715,⁴⁹ u. 30. dec. 1717;⁴⁸ Marija Ana Schliber, por. 29. maja 1718,⁴⁹ u. 17. nov. 1736;⁴⁸ Uršula Watz, por. 13. febr. 1737,⁴⁹ u. pred 20. jan. 1740; Marija Hrastnik, por. 20. jan. 1740,⁴⁹ u. 31. jul. 1780⁴⁸). Od prvih treh žen je imel skupaj 12 otrok,⁴⁷ med njimi Janeza (65) in Jakoba (88).

V Ljubljani in njenih predmestjih se je skušalo uveljaviti v tej dobi med obrtniki več Prešernov, na pr.: (29:) Štefan, oče⁵² 19. avg. 1636, 14. marca 1640, 25. okt. 1641, 28. febr. 1644; (30:) Matevž, 2. marca 1638 oče 20-letnemu sinu;⁵³ (31:) Jurij, oče 27. sept. 1655,⁵² 1. apr. 1658;⁵² (32:) Jakob, voznik, r. ok. 1608, u. 11. jul. 1658;⁵³ (33:) Mihael, črevljar in meščan,⁵³ r. ok. 1653, oče 9. dec. 1674 in 1. sept. 1678,⁵⁴ u. 11. maja 1692;⁵³ (34:) Gregor, črevljar in meščan, r. ok. 1666, u. 6. sept. 1726,⁵³ por. menda z Marijo, r. ok. 1668, u. 9. jul. 1735;⁵³ (35:) Matevž, svobodnjak, por. 18. jul. 1729,⁵⁵ oče 16. sept. 1737⁵⁴ in 29. nov. 1739;⁵⁴ (36:) drugi »dominus Matthäus Preschern«, por. prvič menda z Marijo »Prešernoako«, u. 12. dec. 1734,⁵³ dugič 14. avg. 1735;⁵⁵ (37:) Jurij sin Jurija iz »Radovljice«, por. 11. avg. 1744;⁵⁶ (38:) Gregor iz Lesc, kamnosek pri Bombasiju, por. 1749;⁵⁶ (39:) Marija, r. ok. 1714, u. 1. okt. 1750;⁵³ (40:) Matevž sin Jurijev, vrtnar na Codellijevem gradu, por. 20. nov. 1759;⁵⁶ (41:) Magdalena, samska, r. ok. 1714, u. 11. okt. 1784;⁵³ (42:) »gospa Neža Prešeren«, samska, u. 3. maja 1775 »stara 60«, ⁵³ oziroma »54 let«, ¹³⁵ ki se je spomnila v testamentu (premoženja je imela ok. 232 gl.), »praes. 2. Mai 1775«¹³⁶ »sestre Marije (pravilno pač: Uršule) por. Struppi (72) »druge sestre Marjete por. Pauman na Gorenjskem«, Marjetinega sina Ignacija in 3 sorodnic, pač hčera sestre Uršule, ki jih imenuje: »Mom Maria Struppin«, »Mom Josepha Ohrnauerin geb. Struppin« in »Mom Ignatia Grosslin Wittib« ter je torej istovetna z »deklo Nežo Prešeren« iz

1752,¹⁸ hči Andrejeva, r. 19. jan. 1719;¹³⁸ (43:) »gospod *Matija* Prešeren«, r. ok. 1722, u. 7. marca 1768;³⁵ itd.

Prešerni so dobili v tej dobi dvakrat plemstvo, a prese- netljivo je, koliko se jih je povzpelo med inteligente.

Duhovnik (44:) *Matevž* se omenja 2. marca 1637 med svečeniki šenklavške cerkve v Ljubljani.⁵⁷ (45:) *Jurij*, r. pred 1624, je postal doktor obojnega prava ter se nastanil v Ljubljani, kjer se je 29. okt. 1643 poročil z Ano Regino Vučelič,⁵⁵ ki mu je 25. avg. 1644 rodila hčer Ano Marijo.⁵⁴ Trditev, da bi bil plemič,⁵⁸ je sicer napačna (predikat »nobilis et doctissimus dominus«, ki se mu daje v matrikah, je pritikal doktorjem, medtem ko so plemiči bili »praenobiles«), toda po vsej priliki gre za uglednega odvetnika, ki se pa v ljubljanskih matrikah pozneje ni več omenjal. (46:) *Matija*,⁵⁹ r. očetu Matiji (27) v Kranju 22. febr. 1637,⁵⁰ je postal duhovnik (ord. 2. apr. 1661⁵⁰) ter bil po raznih službah 1682—91 župnik in komisar v Braslovčah,⁵⁹ (47:) O *Janezu* Prešernu, »odvetniku in zastopniku upornih Kočevcev okolo 1660«¹², se ni dalo nič ugotoviti. (48:) *Jakob* je bil kapitan ter je padel pri obleganju Budima,⁶⁰ torej 1686,⁶¹ kjer je bil med prvimi, ki so v naskoku vzeli mesto.⁶⁰ (49:) *Marko*, r. 1657 v radovljiški župniji, je bil na naslov stiškega samostana posvečen v duhovnika ter je služboval za kaplana v Bohinju 1 leto, v Radovljici 3 leta⁵⁰ (vsaj 1683 do 1685⁶⁰), za vikarja v Radovljici 1687—1693,⁵⁰ za župnika v Srednji vasi v Bohinju do smrti 21. jan. 1705.⁴

Medtem je zasijala zvezda najodličnejšega prešernovskega talenta v dobi baroka.

(50:) *Janez Krstnik*⁶² Prešeren (Prescheren), r. 9. jun. 1655,²³ sin Jurija Prešerna najbrž iz Hraš (17), je imel doktorat iz bogoslovja in obojnega prava, ko je po obisku raznih visokih šol⁶³ v Solnogradu študije zaključil (ord. pač ni bil pred 1680). Dosegel je časti kakor pred njim pičlo število Slovencev: po raznih častnih službah v tujini je bil od 1692 do smrti 28. sept. 1704⁵³ prošt ljubljanski ter obenem župnik radovljiški, kjer je imel svojega vikarja,⁴ a tudi oskrbnika (51); pri odhodu iz Solnograda je postal nadškofov tajni svetnik, nekako istodobno je dobil od cesarja naslov »comes palatinus«, ki mu je dajal pravico, pečatiti listine in usposabljati menda tudi notarje, a od papeža naslov »protonotarius apostolicus«; ko se je 1693 osnovala academia operosorum, je bil izbran za prvega njenega predsednika, istodobno je postal član plemiške konfederacije sv. Dizme, čeravno ni bil plemič; 1699 je postal stanovski odbornik in nekaj pozneje tudi predsednik te korporacije. Ker je imel tudi razne beneficije,⁶³ je zbral razmeroma veliko premoženje (bil je lastnik takozvane »thurnovske desetine« v Radovljici, za katero je plačal 5358 gl. 47 kr.;²⁰ Stična mu je

dolgovala 2000 gl.;¹⁶ drugo premoženje je po vseh odbitkih dalo vsoto okroglih 4000 gl.¹⁷ Pripada med najboljše slovenske latiniste. Imel je poleg pravnega tudi izrazit pesniški dar, ki se mu je oficialno priznal z naslovom »kronanega pesnika« (poeta laureatus). Seveda tiči edina ohranjena njegova pesnitev⁶⁴ vsa v modi klečeplastva ter baročne preobloženosti. Že v mladih letih si je pridobil tudi naziv »učenega Kranjca«. Izmed spisov v prozi, ki so obravnavali juridična, zgodovinska, genealoška in jezikoslovna vprašanja,⁶³ se ni nič ohranilo, ker se najbrž tudi nič ni natisnilo. Bolj nego s spisi je vplival na kulturni razvoj svojega okoliša z drugim⁶³ svojim delovanjem: akademija je za njegovega predsedstva zasnovala načrt za svoje delo ter izdala v tisku svoj zakonik in imenik⁶⁵ ter več drugih latinskih del svojih članov; graditev nove šenklaške prestolice je s simpatijo pozdravil ter akcijo ves čas podpiral; zbral je odbrano in dragoceno biblioteko, ki jo je 30. maja 1701 volil škofijski (danes semeniški) knjižnici; a z določbami svojega testamenta je omogočil študij celi vrsti Prešernov in drugih domačih sinov. Testament¹⁶ sicer priča, da je mislil v prvi vrsti na socialno okrepitev onih ožjih sorodnikov, kjer prehod med plemiče ni bil izključen. Medtem ko je volil iz obresti stiške glavnice po 50 gl. na leto sestri Mariji (18) in 3 slugam, se je iz ostalih sorodnikov spomnil le še brata Janeza Jurija (51) in njegovih moških potomcev, ki jim je volil »thurnovsko desetino«, obresti ostalega premoženja (4000 gl.) in za dobo po smrti sestre Marije obresti stiške glavnice (2000 gl.). Označeni širji pomen je dobil testament po smrti brata Janeza Jurija (51) in njegovih moških potomcev radi določbe, da se morajo v takem slučaju vsi kompleksni premoženja (thurnovska desetina, stiških 2000 gl., ostalih 4000 gl.) »aplicirati za fundacijo in ustanovitev alumnata pri ljubljanski stolnici«.

Polet Janeza Krstnika Prešerna kakor da je sodobno generacijo Prešernov v stremljenju po dosegu socialne svobode še pojačil.

Študirati je začel najbrž tudi proštov brat: (51:) *Janez Jurij*, r. ok. 1664,⁵³ ki se pa menda ni došolal. V Radovljici je imel hišo in posestvo, vredna 2000 gl., ki ju je kupil od Anžeta Jurija Pfeiferja.¹⁷ Vsaj že 19. apr. 1700 je bil »affictualis domus parochialis« v Radovljici⁴² ter bival tu vsaj še 1707,⁷ pozneje pa v Ljubljani menda do smrti 5. jan. 1717.⁵³ Njegovi otroci so vsi pred njim pomrli (v Radovljici 31. jan. 1703 Valentin Jožef star 11 mes.,⁷ 17. avg. 1707 Marija Ana stara 4 $\frac{1}{2}$ leta⁷). Bil je mnogo premožnejši od brata prošta (brez hiše in bratovega volila znašajo legati njegovega testamenta¹⁷ nad 16.000 gl., a univerzalni dedič je dobil pač še enkrat toliko). Močen smisel

za tendenco, gospodarski krepiti na račun drugih ožjih sorodnikov ono sorodstvo, ki je moglo gojiti upanje na plemstvo, se čuti tudi v njegovem testamentu z dne 26. dec. 1716.¹⁷ Univerzalni dediči so bili nedoletni otroci njegove sestre (23) Uršule, por. Žigan (meine Änikhl, und respective die Frau Ursula Schiganische Kinder); žena je dobila pač velik legat (53), večina ostalih sorodnikov pa samo manjše zneske: sestra Marija (18), sestra Jerica (19) in nečak Jakob (28), ter 30 gl. (52:) *Špela Peruš* (Peruschin) morda potomka Marijete Prešeren, por. Beraus (21). V primeri s temi sorodniki je svojega »liebsten Vetter« (reci: nečaka!) dr. Janeza K. Prešerna (57) nenavadno bogato obdaril. Žena mu je bila (53:) *Ana Terezija*, hčerka Andreja Nikolaja in Marije Sibile Žigan⁶⁶ iz Radovljice, r. ok. 1681, s katero se je poročil 19. apr. 1700 v Radovljici.⁴² Po možu je dobila med drugim hišo in posestvo v Radovljici in 8000 gl. v gotovini.¹⁷ Bivala je menda navadno v Radovljici, ki jo šteje med svoje cerkvene dobrotnice.⁶⁶ Proštov in Jurijev nečak je bil po vsej priliki tudi (54:) duhovnik *Mihael* Prešeren⁶⁷ iz radovljiške fare, ki je študiral v Gradcu, postal filozofije magister (ord. 1698) in notarius publicus, ter služil za kaplana 1700—1705 v Naklem, za župnika v Križih pri Tržiču ter 1728—9 v Kropi. Ako je račun za rojstno leto pravilen, potem je istoveten z Mihom, ki se je narodil 21. sept. 1675 Juriju in Mariji Prešeren v Hrašah,⁶ je torej pač brat Jakobu iz Kranja (28). Da se je dal proštov nečak Jakob Prešeren (28) z nevesto iz Kranja ob pričevanju Janeza Jurija Prešerna (51) poročiti po Mihaelu Prešernu v Križih,⁴⁵ govori nedvomno za ožje sorodstvo teh treh Prešernov.

Naslednja 2 študenta-Prešerna menda nista bila iz proštovega sorodstva. (55:) *Janez Krstnik*,⁶⁸ r. v Vrbi (št. 15 ali 17?) 1677 (jezuitje trdijo, da 30. marca, toda radovljiške krstne matice poznajo pod 1677 samo Janeza K., ki se je rodil 30. jun. Jakobu Prešernu in njegovi ženi Ani, brez navedbe kraja⁶⁹), je ok. 1701 postal jezuit, bil doktor filozofije in teologije, si priboril častno mesto med pisatelji jezuitskega reda ter do delovanja v raznih kolegijih u. v Ljubljani 28. avg. 1735.⁶³ Menda istodobno, vsekakor pred 1728, se je odlikoval v civilni uradniški službi (56:) *Benedikt*,⁶⁰ o katerem pa ni bilo mogoče dobiti podatkov niti v radovljiških niti v ljubljanskih matrikah.

Končno se je le izšolal proštov sorodnik Prešeren, ki se mu je posrečil težavni skok v ono socialno pozicijo, s katero sta računala najbrž že prošt in zlasti njegov brat. Njun »Vetter«¹⁷ (57:) *Janez Krstnik*⁶⁹ Prešeren je umrl v Ljubljani 19. apr. 1746 »v starosti 64 let«.⁵³ Če bi bila starost tu pravilno navedena, bi moral biti rojen ok. 1682. Toda 1680—1690 so se v radovljiški župniji rodili Janezi samo 3 Prešernom:⁶ 6. nov.

1680 Juriju in Marini (gre pač za Hraše, a kraj ni naveden); 1. okt. 1681 Andreju in Mariji v Vrbi; 20. jun. 1687 Jakobu in Heleni iz Doslovič. Ker je bil Andrejev sin menda gospodar v Vrbi na št. 6 (12), gre pač za sina Jurija in Marine, najbrž proštovega nečaka. Postal je doktor prava ter bil vsaj že 1715⁷⁰ in vsaj še 1731⁷⁰ »zaprisežen sodniški odvetnik kranjskih stanov«¹⁷ (archigrammateus ducatus Carnioliae,⁶⁰ Land-schranenschreiber). Proštov brat Janez Jurij (51) ga imenuje »mein liebster Herr Vätter«,¹⁷ a okoliščina, da njegovih potomcev ni v uradnem seznamu bližnjih proštovih sorodnikov iz 1752,¹⁸ menda ni v nasprotju z označeno stopnjo sorodstva. Medtem ko mu prošti ni nič volil,¹⁵ je dobil po smrti proštovega brata Jurija 1716 lepo premoženje: testatorjevo »silberne, in- und auswendig vergolte mit Preschernischen Wappen bezeichnete $\frac{1}{4}$ haltende Flaschen (gre pač za proštov grb, ki se nahaja tudi v »Apes« iz 1701) item ein Paar drey Egggate silberne ... Lichter, ein seidene Vorhan, die schönste, ein seidenen türckischen Däppich, mehr des Herrn Domprobsten seeligen Contraffe«; odpust dolga v znesku 900 gl.; 3000 gl. za otroke (ako bi ti brez moških potomcev umrli, bi se imelo teh 3000 gl. razdeliti med potomce po Jakobu Prešernu, Špeli Peruš in neki Mariji Žigan); upravo vsega premoženja, ki je tvorilo Prešernovo ustanovo (desetino in obresti od 4000 za 2 alumna, obresti od stiških 2000 po smrti sestre Marije za tretjega) do ustanovitve alumnata; novo interpretacijo proštovega testamenta, češ, da je napravil ustanovo »nur denen Preschernischen aufzuhelfen«; pravico, dva izmed svojih sinov imenovati za prva gojenca in jih iz ustanove »mit der Kost, Kleidung und praeceptore, auch allen anderen notwendigen versehen«; itd. Vsaj zadnja leta je imel v vodiški župniji neko posestvo.⁷¹ Pleilstvo je dobil med 1718⁷⁰ in 1721⁷² ter se zval: de (von) Preschern in Heldenfeld.⁶⁰ Grb⁷³ si je priredil po proštovem⁶⁵ grbu: roka z lavorjevimi vencem v spodnjem polju je ostala, tri rože v zgornjem polju je postavil v vrsto namesto v trikot (kakor tudi na proštovem grbu v knjigi Dizmove bratovščine). Proštovo ustanovo je skušal v nasprotju z utemeljiteljevimi določili prilagoditi potrebam svoje rodbine: čeravno se je po 1716,¹⁷ »mnogo let« pred 1746,⁷⁴ »semenišče tako uredilo, da bi se lahko v njem bili vzgajali gojenci«, odvetnik kranjskih stanov vendar ni izročil niti desetine niti glavnice, pač se pa že izza 24. dec. 1737 trudil, da se desetina prepíše na njegovo ime. Stanovski odbor je opozoril 1745 na akcijo škofovega generalnega vikarja,⁷⁴ toda prvi plemič iz rodu Prešernov je pred poravnavo spora v Ljubljani umrl ter bil pokopan pri avguštincih.⁵³ Poročil se je 2 krat: (58:) pred 1711⁵⁴ z *Marijo Elizabeto* pl. Schwitzer u.¹³⁶

20. sept. 1730;⁵³ (59:) 25. nov. 1734 ob pričevanju sina Tadeja (61) in pa Jakoba Schillinga z *Marijo Lavrencijo* pl. Schluderbach,⁵⁶ u. 28. jan. 1759,⁵³ hčerko mestnega tajnika.⁵⁶ Več otrok je umrlo pred očetom (Joakim Frid. r. 9. dec. 1711,⁵⁴ u. 22. marca 1712;⁵³ Karl Seb. r. 19. jan. 1713,⁵⁴ u. 2. avg. 1719;⁵³ nepojašnjena ostane proven. »praenobilis domicellae Josephae de Praehern«, ki je umrla, stara »ok. 19 (prečrtano: 17) let«, 7. dec. 1745,⁵³ ako ne gre za njegovo hčerko Marijo Jožefo, r. 24. jan. 1724⁵⁴). Sinova, ki sta bila po očetu univerzalna dediča,⁷⁵ sta bila oba advokata. Mlajši (60:) *Franc Ksaver*,⁷⁶ r. v Ljubljani 10. nov. 1719,⁵⁴ se je poročil 27. jul. 1749 z Marijo Ano, pl. Mercher, a je že 17. okt. 1751 v Ljubljani umrl. Vsaj z ljubljanskimi neplemenitimi sorodniki je bil v dobrih odnošajih: Jurija Struppja, moža svoje »Mum Ursula« (70), priznava tudi v testamentu¹³⁶ za svojega »Vetter«, a njej sami, ki mu je v bolezni stregla, je volil 300 gl. Starejši brat (61:) *Tadej Matija*,⁷⁷ r. 23. febr. 1715 v Ljubljani, se je poročil 25. sept. 1746 v Gradcu z Marijo Antonijo vdovo Tschander ter je po vsej priliki tudi vodiško posestvo kmalu po bratovi smrti prodal. Njemu je pripadla naloga, da reši končno na dostojen način spor radi proštove ustanove, ki je postal po krivdi njegovega očeta 1745 aktualen.⁷⁴ V pogodbi, ki jo je sklenil 22. febr. 1752 z generalnim vikarjem ljubljanskega škofa, se je določilo:⁷⁵ thurnovska desetina in glavnica, ki jo je določil proš za event. ustanovo (6000 gl.), preideta v last generalnega vikarja; iz dohodkov dobijo 3 gojenci v ljubljanskem semenišču (ki je bilo takrat le deloma seminarium clericale ter vzgajalo obenem tudi dijake za posvetne poklice⁷⁸), stanovanje, hrano in obleko; pro praeterito Tadej pl. Prešeren ni dolžen polagati računov; jus praesentandi seu nominandi preide na ljubljanskega škofa; pravico do ustanove imajo v prvi vrsti utemeljiteljevi ožji sorodniki (Befreundte). Zdi se, da je tudi Tadej pl. Preschern kmalu po sklepu te pogodbe umrl in da vsaj moških potomcev nista imela niti on niti njegov mlajši brat. Hčere drja. Janeza pl. Prešerna (57) iz zakona z Marijo Elizabeto (58) se omenjajo v materinem testamentu¹³⁶ z dne 9. jan 1726 in iz sept. 1730 tri: Marija Terezija, Marija Ana (r. 1. maja 1718⁵⁴) in Marija Jožefa (r. 24. jun. 1724⁵⁴?). Dve izmed njih sta bili, kakor priča testament nju-nega brata Franca Ksav.,¹³⁶ klarisinji: (62:) mati *Antonija* in (63:) mati *Jožefa*,¹³⁷ in sicer je bila mati Jožefa pl. Prešeren zadnja opatica v samostanu klarisinj v Ljubljani. Ko se je samostan 1782 ukinil, je živela menda navadno pri neki »gospodični Marijandl« v Kamniku, kateri je volila v testamentu z dne 15. avg. 1787 hišno opravo in obleko¹³⁶ (testament se je odprl

20. dec. 1788). Bila je menda zadnja potomka iz te panoge kranjskih pl. Prešernov.

V 1. pol. 18. stol. so doštudirali za duhovnike predstavniki 3 prešernovskih rodov. Izmed njih je bil **(64:)** *Jožef Matija* iz radovljiške župnije⁷⁹ z dr. Janezom pl. Prešernom (57) pač v tesnih odnošajih, ker je imel v njem protektorja, kateremu je 1728 posvetil tudi svojo disertacijo,⁶⁰ vendar kakega ožjega sorodstva z njim ni mogel dokazati, ampak se je zadovoljil z izjavo, da mu je advokat »agnotus patronus«, s katerim ga družijo »ime in morda tudi kri«. ⁶⁰ Rodil se je pač pred 1710 (v radovljiški župniji⁶ se je rodil Matija Preš.: 29. jan. 1700 Juriju — Uršuli v Zabreznici; 6. sept. 1703 Janezu — Mariji v Zabreznici; 1. nov. 1703 Matevžu — Marjeti na Bregu; 13. sept. 1708 Lenartu — Jerici v Zabreznici; 16. sept. 1712 Jožefu — Jerici v Vrbi; a Jožef Preš.: 15. marca 1714 Andreju — Katarini v Vrbi). Po vsej priliki je istoveten z »Matijem iz Radovljice«, ki je 10. jun. 1732 postal v Gradcu bakalavrej teologije, in onim Matijem Prešernom, ki je bil 1746—1758 ravnatelj pri Sv. Ksaveriju na Stražah, pozneje pa župnik na Vranskem. Filozofska disertacija,⁶⁰ ki jo je dal natisniti na Dunaju a 26. jun. 1728 zagovarjal v Ljubljani, se ne odlikuje po vsebini iz »tripartita morum philosophia ethica, politica, oeconomica«, pač pa po čednih bakrorezih (med njimi je tudi patronov grb) in spretnih latinskih distihih. Drugi Prešeren: **(65:)** *Janez Krstnik* je bil vsaj 1755—1758⁴⁷ kurat pri Sv. Joštu. Ker je bil vnukom Jakoba Prešerna v Kranju (28) krstni boter (19. avg. 1755, 20. dec 1716, 14. sept. 1758⁴⁷), je pač njegov sorodnik, najbrž sin, r. v Kranju 27. dec. 1716.⁴⁷ Končno se je pojavil sedaj med inteligenti tudi predstavnik semiških Prešernov: **(66:)** *Janez*, ki je bil rojen v Semiču ok. 1730, v mašnika posvečen 1755, služil v raznih župnijah ter umrl v rojstnem kraju 1798.⁸⁰ Neznana je nadaljna usoda, ki jo je imel **(67:)** *Tomaž* Prešeren,¹⁹ 1752 v Ljubljani »studiosus et humanista«. Po lastni izjavi bi bil sin Marije Prešeren, v 4. stopnji v sorodu s proštom, a že sirota (izmed Tomažev, ki so se rodili Prešernom v radovljiški župniji 1730—40 je imel Marijo za mater sin Jernejev iz Vrbe, r. 4. dec. 1734,⁶ medtem ko je istoimeni sin Tomaža in Marije iz Zabreznice, r. 12. okt. 1734.⁶ u. 13. apr. 1735⁷). Za Prešernovo ustanovo je po vsej priliki 1752 zamañ prosil.⁷⁴

Medtem ko je bil kranjskim plemenitim Prešernom usojen kratkotrajen razmah, so imeli njihovi sorodniki na Hrvaškem več sreče. Gradnik njihove gospodarske sile je pač **(68:)** *Ivan Nikola* Prešeren,⁸¹ ki je bil v začetku 18. stol. v Karlovcu stražmešter. Ko se je 1706 začela radi gradu Belaja pravda med fiskom in grofom Friderikom Saurauom, je namestil

karlovški veliki general Prešerna v Belaju. Toda Prešeren, ki je prišel v Belaj kot zastopnik Saurauov, je po vsej priliki postal v kratkem fevdatar velike belajske gosposčine. Sledil mu je (69:) Vid Prešeren, pač njegov sin, ki je dosegel v vojski vsaj čast majorja.⁸¹ Temu belajskemu lastelinu Vidu Prešernu je uspelo, da je dobil v dunajskem dekretu z dne 11. febr. 1760 zase, za ženo, sinova Karla in Filipa ter hčer Katarino posebno plemstvo, ki je bilo 1760 publicirano tudi v hrvaškem saboru.⁸¹ Grb te druge panoge Prešernov priča, da jim je bil znan ali grb proštov ali grb kranjskih pl. Prešernov ali obeh: tudi v grbu hrvaških pl. Prešernov se nahaja namreč roka z lavorjevimi vencem. Pač le na osnovi dokaza, da gre za proštove »Befreundte«, je mogel imeti Vidov sin (70:) Filip pl. Prešeren 1761/2, ko je bil v Ljubljani v 5. razredu jezuitske gimnazije, proštovo ustanovo.²⁴ Panoga teh pl. Prešernov na Hrvaškem je izgubila stik s svojo kranjsko domovino.

Proštovo »bližnje sorodstvo«, ki so ga ugotovile oblasti 1752,¹⁸ upoštevajoč po vsej priliki le potomce utemeljiteljevih bratov in sester, je bilo razmeroma malobrojno: (71:) Marija Ana, r. Žigan, žena Antonu Grošlju (Grobl), fužinarju v Kropi,¹⁸ univerzalna dedinja⁴⁴ po Janezu Juriju (51); (72:) Uršula, r. Prešeren, pač Andrejeva v Hrašah (24) r. 25. sept. 1707,⁶ žena Juriju Struppju, steklarju in meščanu v Ljubljani,¹⁸ ki se ni poročila v Ljubljani, bila tu vsaj že 16. marca 1731⁵⁴ in še 1752,¹⁸ a umrla drugje; Neža r. Prešeren, samska, dekla v Ljubljani,¹⁸ pač sestra Uršina (72), Andrejeva (23) potomka (42); Jakob Prešeren, meščan in jermenarski mojster v Kranju¹⁸ (28); (73:) Jožef Zupan, meščan in čevljarjski mojster v Ljubljani,¹⁸ pač sin proštove sestre Jerice (19), r. v Smokuču 11. marca 1697,⁶ u. v Ljubljani 5. avg. 1761;⁵³ (74:) Barbara r. Žigan, por. z N. Tomanom v Radovljici,¹⁸ potomka proštove sestre Uršule (23); (75:) Anže Zupan, podložnik radovljiške gosposčine,¹⁸ pač sin Jeričin (19); (navaja se sicer še en Anže Zupan, podložnik radovljiške graščine, pač tudi potomec Jeričin, toda ni izključeno, da tu drugič po pomoti). Ako je pravilna podmena, da je bil dr. Janez Krstnik pl. Prešeren proštov nečak (57), potem je mogel le kak juridičen moment biti merodajen, da oblasti 1752 predstavnikov kranjskih plemenitih Prešernov (60—63) v svoj seznam niso sprejele. V drugo smer kaže po vsej priliki okoliščina, da manjkajo v seznamu iz 1752 belajski lastelini (69—70) in pa kak vrblijanski Prešeren, na pr. Jožef Prešeren-Ribič (9), Francetov praded: tu gre pač za daljnje sorodnike, katerim bi pa mogel biti proštov stari oče še vedno skupni praded.

Miselnost Prešernov v tej dobi se da le malo osvetliti. Precejšnje število posvetnih inteligentov opozarja na črto, ki

iznenadi. Morda je treba imeti v evidenci tudi okoliščino, da v akademiji, katere prvi predsednik je bil prošt Prešeren (50), ni bilo nobenega jezuita. Toda nedvomno so bili Prešerni te dobe po veliki večini verni katoličani. Prošt Prešeren je ustanovil v Lescah, torej pri cerkvi v neposredni bližini Hraš, bratovščino sv. Antona za varstvo poljskih pridelkov, a med prvimi udi je bilo kar 6 Prešernov:⁸³ prošt; D. Georgius Preshern (51); Georgius Preshern et uxor Uršula; Maria Preshernin; Elisabet Preshernin; Lucia Preshernin. Proštov brat Jurij (51) je volil za maše 1000 gl.,¹⁷ njegova žena Ana Terezija (53) se je spomnila radovljiških bratovščin s precejšnjimi zneski.⁶⁶ Prva žena drja. Janeza (58) je volila¹³⁶ za 300 maš in 20 gl. za ubožče, dr. Franc Ksav. (60) za 150 maš in 3 bratovščinam po 1 duk.¹³⁶ Tudi vranski župnik Matija Prešeren (64) je napravil neko ustanovo za maše.⁸⁴ Govorili so doma na kmetih seveda slovenski, a v vseh študirancih izmed njih se je odražala stoletna tragika slovenskega ozemlja, čigar inteligenti so bili po rodu (gente) »Kranjci«, po narodnosti (natione) in uradni praksi »Nemci«, po jezikovnokulturni tendenci »Latinci«. Tudi prvi predsednik ljubljanskih operozov, prošt Janez Krstnik Prešeren, je pisal le latinske stihe in razprave, a obenem naglašal, da je vzklikla njegova beseda iz »germanskega srca«.⁶⁴

V dobi **1750—1850**, torej v času 3 generacij, ki je bil France ž njimi deloma v osebnih stikih, je dobila zgodovina Prešernov jasnejše obrise, a tudi nove črte.

V onih prešernovskih domovih, ki morajo radi Franceta ostati v evidenci, sta določljivi i vrsta gospodarjev i genealoška situacija. Na Francetovem rojstnem domu v **V r b i št. 1** so gospodarili za Jožefom Prešernom-Ribičem (9): od 1754 pribl. do 1761 njegovi »dediči«;¹⁴ pribl. od 1761 do 1797 njegov sin Jernej (116), Francetov ded, oče med drugimi Francetovima stricema, duhovnikoma Francu Ksav. (100) in Jakobu (101); pribl. od 1797 pa do 1827⁴ Jernejev sin Simon, Francetov oče (118); od 1827 z možem Janezom Volkom Mina, Francetova sestra (123). — Na rojstnem domu Francetove stare matere v **V r b i št. 6** so se vrstili po Anžetu Prešernu-Boštjanu (13), ki je gospodaril menda do smrti 1771: (**76:**) sin *Tomaž*, r. 19. dec. 1739,⁶ u. 12. avg. 1778,⁷ brat Francetove stare matere; (**77:**) *Boštjan*, menda Tomažev daljnější sorodnik (med novorojenci radovljiške župnije 1760—83 ni zabeležen⁶), ki je 1825² še bil vpisan za gospodarja a prečrtan ter u. 11. apr. 1837, »star 83 let«;³² Tomažev sin (**78:**) *Jakob*,⁸⁵ r. 6. jul. 1776, u. 26. dec. 1859,³² Francetov stari stric (očetov bratranec), ponosen kmet, oče notarja Janeza Prešerna (110); in končno Jakobov sin (**79:**) *Jakob*,³⁵ r. 8. avg. 1805,⁸⁶ u. 25. avg. 1864,³² pesnikov bratranec, ki je dovršil 1821—3 v Ljubljani tudi 2 gimn. razreda.²⁴

— S pesnikovo materjo (119) je prišel v tej dobi v ožjo sorodniško zvezo z vrbljanskimi Prešerni-Ribiči še Muhovčev dom v Žirovnici št. 7, kjer so za Muhovci bili gospodarji:⁸⁷ (80:) *Jakob Svetina*, Francetov dedek, 7. jul. 1773 por.⁸⁷ z (81:) *Jero Muhovčevo*, Francetovo babico, sestro 3 duhovnikov, Francetovih starih stricev (111—113); njun sin (82:) *Filip Jakob Svetina*, pesnikov stric, r. 1. maja 1777,⁶ u. 1. nov. 1829,³² por. z (83:) *Barbo r. Mali*, umrlo 1867;³² Filipa Jakoba sin (84:) *Anton Svetina*, r. 9. jan. 1809, u. 1. nov. 1882, Francetov bratranec. — Izmed domov, kjer so gospodarili Prešerni, ki so bili z vrbljanskimi Prešerni-Ribiči le še v zelo daljnem sorodstvu, bi šlo predvsem za rojstni dom Francetovega mladostnega druga v *Zabreznici* na št. 6 (92). Tu je prevzel po 1754 gospodarstvo (85:) *Tomaž*, ki menda ni umrl doma,³² a poročen bil z Nežo Gollmayer.⁶ Za Tomažem in Nežo je gospodaril tu njun sin (86:) *Matevž*, r. 19. febr. 1765,⁶ u. 13. jul. 1810,³² trgovec in posestnik 1½ kmetije,²⁴ por. s Katarino Kristan (?), oče 3 dijakov (96, 106, 109). O tem posestvu je poročala 1827 Benedičička iz Ljubljane Čopu v Lvov, da so ga Prešerni prodali ženinu njegove sestre, češ. »die Preschernischen Knaben brauchen viel Geld zum studieren.«⁸⁹ Vsaj že 1825 je bil lastnik posestva Simon Pogačnik, ki se je 19. febr. 1827 poročil s Čopovo sestro Meto.⁸⁸

Pritok Prešernov v meščanskoobrtniški sloj je bil v tej dobi slabjši nego v prejšnji. V *Radovljici* se ni menda nobeden več posebno uveljavljal. V *Kranju* so ostali nekaj časa še nekateri izmed otrok proštovega nečaka Jakoba Prešerna (28). Tako sta živela tu (87:) *Luka* (r. 11. okt. 1727, oče 20. apr. 1765⁴⁷) in pa Jakobov mlajši sin (88:) *Jakob*, r. 17. jul. 1729,⁴² ki se mu je iz zakona z Marijo Ano Schrey rodilo v *Kranju* 1755—71 vsaj 9 otrok,⁴⁷ med njimi poznejša dijaka Ivan Krstnik (96) in Anton Jakob (99). Kakor oče je bil tudi ta Jakob jermenar.⁵⁰ Vsaj 10. maja 1771⁴⁷ je stanoval v hiši s staro št. 170, novo 193, a po očetovi smrti je kupil od mačehe Marije hišo s staro št. 120, novo 134, za 480 gl.⁵⁰ Ko je 10. jun. 1790 obenem z drugimi starši Prešernovih štipendistov lastno-ročno podpisal tožbo proti nameri, da bi smel grof Vincenc Thurn rešiti thurnovsko desetino za isto vsoto 5358 gl. 44 kr., ki jo je plačal zanjo proš,²⁰ je živel menda še v *Kranju*, a umrl ni niti v *Kranju*⁴⁸ niti v *Ljubljani*.⁵³ V *Kranju* ni bil v tej dobi poročen noben Prešeren,⁴⁹ a krščen je bil zadnji 10. maja 1771,⁴⁷ zadnji pokopan⁴⁹ po 31. jul. 1780 (vdova Marija). V *Ljubljani* je bilo v 2. pol. 18. stol. iz prejšnje dobe pač že nekaj obrtnikov Prešernov, toda iznova se v tej dobi med ljubljanskimi obrtniki ni noben Prešeren več uveljavil, četudi še naletiš v ljubljanskih matrikah semtertja na kako ime, ki bi ga

rad sem uvrstil (na pr. 23. jan. 1769 je bil por. Gregor, sin Matijev, iz Dravelj;⁵⁶ 5. nov. 1787 vdovec Matevž, r. ok. 1736;⁵⁶ 24. apr. 1829 je umrla vdova Marija, r. ok. 1762, »Institutlerin«,⁵³ 21. jul. 1831 Franc, najdenček, star $3\frac{3}{4}$ ⁹³).

Vendar je dal rod Prešernov tudi v tej dobi nekaj močnih gospodarskih talentov.

Najznamenitejša sta bila Jurij (89) in Janez (90). Ohranilo se je poročilo, da sta bila brata in doma nekje okoli Brezja na Gorenjskem,⁹⁰ torej v mošenjski župniji. Toda v dobi, za katero gre (1760—1780), se nista narodila brata Janez in Jurij Prešeren niti v mošenjski,⁹¹ niti v radovljiški župniji (Janezi so se rodili Prešernom: 28. dec. 1768 Janezu in Mariji v Vrbi, menda na št. 15; 17. jun. 1769 Jerneju in Mariji v Vrbi, v naši seriji 98; 3. jun. 1771 Jakobu in Uršuli v Zabreznici št. 5; a Jurij: 9. apr. 1772 Tomažu in Neži v Zabreznici št. 6). Jurij in Janez torej ali nista brata, ali sta se pa rodila v kaki drugi župniji. (89:) *Jurij*⁹² Prešeren, ki je umrl v Trstu 31. jul. 1847, »star 75 let« (r. torej 1772 kakor zabrezniški Tomažu in Neži), je bil velik trgovec. Njegov testament sicer ni eruiran, toda če je pravilno poročilo,⁹⁰ da je volil sorodnikom 700.000 gl. (91), potem si je bil moral nabrati ogromno premoženje. Bil je v stikih menda tudi z Matijo Gollmeyerjem,⁹³ ki poroča 8. sept. 1831 sorodniku Čopu, da se hoče v neki stvari obrniti do tega Prešerna v Trstu.⁸⁹ (90:) *Janez* Prešeren,⁹¹ r. ok. 1769, se je priženil z »22 leti« na Brezovico pri Ljubljani ter se poročil tu 20. jun. 1791 z Marijo r. Legat ovdovelo Pezdir, ki je bila za 8 let starejša⁹³ a posestnica dobre gostilne »pri Škandru«. Pridobil si je lepo premoženje, a že 17. jun. 1814 umrl. Gostilno je vodila menda vdova Marija (u. 12. nov. 1837), dokler ni dorastel sin (91:) *Franc*,⁹¹ r. 17. okt. 1802, ki je imel več sinov in hčera. Že sam je premogel baje ok. 80.000 gl., a z denarjem, ki so ga podedovali njegovi otroci po Juriju v Trstu (baje so dobili 3 sinovi po 200.000 gl., 4 hčere po 25.000 gl.) se je pridružil prvim bogatašem v deželi. Bil je nadžupan (Oberrichter) ter si pridobil zaslug pri izsuševanju ljubljanskega barja. Po veliki dediščini otrok je ok. 1848 posestvo prodal ter živel odslej v Gradcu, na Dunaju in v Trstu. Bil je tretji kmetiški Prešeren, ki je postal plemič (Preschern Ritter von Heldenfeld), toda to je bilo že v času, ko podelitev plemstva ni imela več prejšnjega socialnega pomena (25. maja 1861).

Medtem ko France s tržaškim in brezoviškimi Prešerni menda ni imel stikov, je bil s tretjim gospodarskim talentom iz rodu Prešernov v tej dobi v prijateljskih odnošajih, čeravno je moglo biti med njima le daljno sorodstvo. Ta (92:) *France*⁹⁴ je bil rojen Matevžu Prešernu (80) v Zabreznici na št. 6 dne 27. avg. 1808.⁸⁶ V Ljubljani je pač dovršil 1821—3 prve tri

gimnazijske razrede,²⁴ nato se pa posvetil gostilniški obrti. V tej novi poziciji je bival v Ljubljani po vsej priliki vsaj okoli 1832—37, ker je iz avtopsije poznal pesnikovo razmerje do Julije, vendar je bil mnogo tudi v tujini, na Poljskem, Ruskem, v Italiji in Švici. Končno se je ustavil na Bledu, kjer je veljal že v času od 12. do 19. jun. 1841, ko je bil Vraz pri njem v gosteh, za bogatega moža. Vsaj že 1843 je bil lastnik št. 45 v Mlinem ob Blejskem jezeru,⁹⁵ pozneje je zgradil Lujizine toplice.⁹⁴ S pesnikom Francetom, s katerim sta drugovala v Ljubljani, sta ostala tudi pozneje v prijateljskih stikih: pesnik je prihajal na Bled; 1841 je poslal svojemu »stricu« na Bled Vraza v goste; »stric« se je udeležil tudi pesnikovega pogreba. Govoril je med drugim poljski, vnel se za preporodno misel. Vrazu 1841 obečal, da hoče ves prosti čas posvetiti slovanski literaturi, zlasti ilirski. Narod ga je ohranil v spominu kot nesrečnega, a prijaznega moža, ki je rad hodil h kmetom v vas, da je pozabil domače gorje.⁹⁴ Žena Ana Mertlič, hči grajskega oskrbnika, za 15 let mlajša od njega, s katero se je poročil 27. nov. 1843,⁹⁶ mu je z nemoralnim življenjem zagrenila življenje.⁹⁴ Ko je 7. febr. 1864 umrl za jetiko,⁹⁵ je celo izmaknila okoli 21.000 gl., ki jih je določil za študije edinemu sinu.⁹⁴ Ta sin (93:) *Gabrijel*,⁹⁷ r. 24. marca 1844, je sicer vkljub temu postal zdravnik, a si v Carigradu iz obupa radi matere sam uničil življenje.

Med študiranci iz rodu Prešernov je porast v številu klerikov v primeri s številom posvetnjakov opazljiv, vendar preseneča ugotovitev, da so v dobi 1760—1850 prihajali leto za letom ravno nositelji imena Prešeren tako pogosto v latinske šole, kakor nobeni drugi predstavniki slovenskih kmetiških rodov: ok. 1755 (94:) *Andrej*,⁹⁸ r. na Gorici (ž. Mošnje ok. 1736, ord. 1766, po raznih službenih krajih u. v Ljubnem 5. apr. 1826; ok. 1768 (95:) *Jožef*,⁹⁹ r. 16. marca 1752 v Vrbi št. 6 pri Boštjanu, sin Anžetov (13), brat Francetove babice z očetove strani ter pesnikov stari stric in mecen, ki je bil v gimnaziji menda izven Ljubljane,²⁴ vsaj do ordinacije 1. apr. 1786 v generalnem semenišču v Gradcu, kaplan po raznih krajih, 1800—20 lokalist na Kopanju, 1820—29 župnik na Ježici pri Ljubljani, od jul. 1829 do smrti 24. marca 1835 penzionist v Lj. v Rožni ul. št. 100 danes 5, z 200 gl. pok. (od 1831: 300); ok. 1772 (96:) *Janez*, r. v Kranju 14. febr. 1758,⁵³ 1775—76 v 4., 1776 do 1777 v 5. gimn. razr. v Ljubljani;²⁴ ok. 1775 (97:) *Andrej*, r. v Kropi 21. nov. 1762 (sin Jurija in Marije r. Stroj), 1777 do 78 v Ljubljani v 4., 1779—80 v 5. gimn. razr.;²⁴ (98:) *Janez*, r. 17. jun. 1769 v Vrbi št. 1, sin Jernejev (116), stric Francetov, sicer vsaj v ljubljanski gimnaziji ni bil,²⁴ a postal učitelj v Naklem, 1789 bil predlagan za Krašno,¹⁰⁰ pozneje je nekam

izginil; 1787 (99:) *Anton*, r. 10. maja 1771 v Kranju,⁴⁷ sin Jakobov (28), do 1793 v Ljubljani v gimn.,²⁴ ord. ok. 1797, je po raznih duhovniških službah odšel 1803 ali 1804 v lavantinsko škofijo;¹⁰¹ 1788 (100:) *Franc Ksaver*,¹⁰² r. 20. nov. 1771 v Vrbi št. 1, sin Jernejev, stric pesnikov, je bil v Ljubljani v gimnaziji 1788—94,²⁴ v filozofiji 1794—96, v bogoslovju¹⁰⁰ 1796—1800, kaplan v Bistrici do 1802, Komendi do 1804, Višnji gori do 1806, Predosljah do 1808, Dolih do 1814, kurat na Savi pri Litiji do 1824, na Goričici pod mengeško župnijo do 1837, »capellanus jubilatus« na Skaručni do smrti 15. nov. 1841;¹⁰⁰ 1792 (101:) *Jakob*,¹⁰³ r. 25. jul. 1777 v Vrbi št. 1,⁵ sin Jernejev, stric pesnikov, je bil v Ljubljani 1792—97 v gimnaziji,²⁴ 1797—99 v filozofiji, 1799—1803¹⁰⁰ v teologiji, kaplan v Brezovici do 1805, na Preserjih do 1807, v Igu do 1810, Vrhniki do 1811, vikar v Borovnici do jan. 1827, Lešah do konca 1830, v pokoju na Šmarni gori žup. Vodice, z običajnimi letnimi 300 gl. penzije od konca 1830 do smrti 20. jun. 1837;¹⁹⁰ 1793 (102:) *Valentin*,¹⁰⁴ r. 12. febr. 1779 v Vrbi št. 15, sin Anžetov in Mine r. Vouk, je bil končno¹⁰⁰ dekan v Ribnici od 1820 do smrti 3. jul. 1833; 1813 (103:) *FRANCE*:¹⁰⁹ 1816 (104:) *Jakob*, sin Janeza Preš., iz rodinske župnije, r. ok. 1801,²⁴ v gimn. 1816—19 (I—II);²⁴ 1817 (105:) *Jožef*,¹⁰⁵ r. 25. jan. 1803 v Vrbi št. 1,⁸⁶ sin Simonov, brat Francetov, v 1. razr. v Ljubljani 1817—18²⁴ do smrti 30. apr. 1818⁵³ (stanoval je ob smrti na Mestnem trgu 17, takrat Glavni trg 237, umrl za prsno vodenico); 1818 (106:) *Janez*, r. 23. apr. 1806 v Zabreznici št. 6, sin Matevža (86), v gimn. 1818—22 (I—IV);²⁴ 1818 (107:) *Jožef*, r. ok. 1803 pač na Gorici, ž. Mošnje,²⁴ v gimn. 1818—21 (I—III);²⁴ 1818: *France* iz Zabreznice (96); 1820 (108:) *Jurij*,¹⁰⁷ r. 29. marca 1805 v Vrbi št. 1, sin Simonov, brat Francetov, je študiral v Ljubljani 1820—26 gimn., 1826—28 filozofijo,²⁴ prosil 22. nov. 1828 za sprejem v ljubljansko bogoslovje,¹⁰⁸ ki se mu je pa, ker mu je manjkala levi uhelj, odrekel, prosil 27. nov. istega leta za odpust v krško škofijo, študiral 3 letnike bogoslovja v Ljubljani kot eksternist (krški ordinarijat je prosil 24. dec. 1828 ljubljanskega, naj ga nadzira), bogoslovje končal v Celovcu (ord. 5. avg. 1832), bil kaplan v Iršichen do 1833, Lieseregg do 1834, Friesachu do 1836, župnik v St. Lorenzen do 1842 in Št. Ropertu do 1856, obolel na umu ter v pokoju živel v Wallburgenu in Maria Wörth, a zadnje 4 leta v Wolfsbachu do smrti 7. okt. 1869; 1821—23 *Jakob* iz Vrbe, Francetov bratranec (79); 1821 (109:) *Simon*, r. 4. okt. 1810 v Zabreznici št. 6, sin Matevžev (86), 1821—22 v 1. razr.;²⁴ 1828 (110:) *Janez*,¹⁰⁹ r. 26. dec. 1815 v Vrbi št. 6, sin Jakobov (78), Francetov pranečak, je 1828—34 končal v Ljubljani gimn.,²⁴

10. V. 1822

1834—36²⁴ filozofijo, študiral pravo ter umrl 1886 kot radovljjski notar; itd. (1835—48 v Ljubljani še 4).

Vpliv svečeniškega elementa je bil v pesnikovem ožjem sorodstvu tem jačji, ker so bili duhovniki tudi 3 sinovi Simona Muhovca v Žirovnici št. 7, bratje pesnikove babice (81), torej pesnikovi stari strici: **(111:)** *Aleš Muhovec*, r. 14. dec. 1734,⁶ ki je postal 1754 frančiškan (Tomo), se dal sicer sekularizirati,¹¹⁰ a se vrnil v samostan ter umrl 3. marca 1808;¹¹¹ **(112:)** *Anton Muhovec*,¹¹² r. 14. jan. 1746, ki je izvršil bogoslovne študije v Ljubljani (ord. 1770), služboval po raznih krajih ljubljanske škofije, tako v pesnikovem času 1800—5 v Ihanu, do 1808 v Tunicah, do 1812 v Komendi, odšel, morda radi kakih sporov s Francozi, 1812 v lavantinsko škofijo, bil tu do 1814 pri župniku v Št. Ilju pri Gradiču, do 1815 provizor na Sladki gori, do 14. jun. 1825 župnik (inst. 19. febr. 1816) pri Sv. Marjeti pri Polzeli, končno župnik v Štebnju na Kor. (St. Stefan unter Feuersberg), kjer je u. 14. nov. 1838; in **(113:)** *Blaž Muhovec*,¹¹³ r. 15. jan. 1748, ki je študiral v Ljubljani in na Dunaju (ord. 1774), bil z Dunaja v posebni evidenci škofa Herbersteina, ko je korespondiral ta radi pripravnih bogoslovskih učiteljev,⁶³ a umrl kot dekan v Gorjah že 19. apr. 1789. — Ta tendenca je v Ribičevi hiši ostala, in pač z mislijo na duhovniški poklic je poslala pesnikova sestra Mina (123), poročena na domu, v šole 2 izmed svojih otrok: **(114:)** *Ivana Vovka*,¹¹⁴ r. 21. avg. 1828,⁸⁶ ki je študiral v Ljubljani 1839—45 gimn.,²⁴ 1845—47 filozofijo,²⁴ si hotel izbrati menda kak laiški poklic, a 1849 šel v bogoslovje (ord. 31. jul. 1853) ter umrl kot kaplan v Ribnici 20. febr. 1869,¹⁰⁰ in **(115:)** *Jakoba Vovka*,¹¹⁴ r. 21. jul. 1830,⁸⁶ ki je bil 1843—44 v 1. razr. gimn.²⁴ a ostal doma in tu že 9. dec. 1845 umrl.³²

Proštova ustanova je prinesla vkljub ugodni formulaciji v pogodbi z dne 22. febr. 1752 (61) nositeljem Prešernovega imena samega razmeroma malo koristi, ker sta jo za Francem Ksaverijem (60) in Tadejem Matijo (61) imela v dobi do 1820 menda le 2 Prešerna (68, 99), medtem ko drugi štipendisti²⁴ ali niso bili proštovi sorodniki, ali pa ž njim po ženski strani v sorodu.⁶³ Zdi se, da ustanova v dobi 1783—91, ko so bile štipendije bivšega »Collegium Carolinum« prenesene na generalno semenišče v Gradcu,¹¹⁵ ni imela te usode, ker se 1785⁹ in zlasti od 1788 naprej²⁴ omenjajo »Prešernovi štipendisti« med ljubljanskimi gimnazisti.⁶³ Vsaj že 1806 se je dajala na roko in sicer je bilo 7 štip. (2 po 76 gl. 19½ kr., 4 po 63 gl. 36 kr., 1 po 62 gl. 57 kr.)¹¹⁶ Z odlokom z dne 14. okt. 1820 je dvorna štud. komisija iznova določila,¹¹⁷ da se naj daje ustanova na roko, in da imajo pravico do ustanove v prvi vrsti dobro kvalificirani bogoslovci, poleg njih pa tudi gimnazijci in

filozofi, medtem ko so medicinci in juristi izključeni.⁶³ Na tej osnovi sta dobila štipendijo 1820 zopet 2 Prešerna: tretješolec Jožef (107) in filoz. 1. l. France (1831 še Jan. = 110, 1846 France).

Med ožjimi sorodniki je imel torej France 6 duhovnikov, ki so v njegovi dobi še živeli: prava strica Franca Ksaverija (100) in Jakoba (101); starega strica po očetovi strani, Jožefa (95); stara strica po materini strani Aleša (111) in Antona (112); ter brata Jurija (108).

Prešerne-Ribiče je odlikovala močna rodbinska zavest, izrazita pripravljenost biti drug drugemu na pomoč. Priložnost, zatekati se pod gostoljubno duhovniško streho, je vzdrževala tradicijo, prepuščati otroke vzgoji duhovnikov. Zdi se, kakor da se je pod vplivom te priložnosti naravnost gojila neka domobežnost. Odraze teh kombiniranih črt imajo po vrsti tudi oni Francetovi domači, ki se niso povzpeli med inteligente:¹¹⁸ (116:) stari oče *Jernej*,¹¹⁹ r. 22. avg. 1742⁶ v Vrbi št. 1, sin Jožefov (9), por. ok. 1761, u. 23. apr. 1800;³² (117:) stara mati *Mina*, r. Prešeren-Boštjan 22. dec. 1737 v Vrbi št. 6, hči Anžetova (23), sestra duhovnika Jožefa (95), u. v Borovnici pri sinu Jakobu (101) 9. sept. 1823;¹²⁰ (118:) oče *Simon*,¹²¹ r. 23. okt. 1762⁶ v Vrbi št. 1, sin Jernejev (116), por. 7. febr. 1797,⁸⁸ u. 22. sept. 1838 pri bratu Francu (100) na Skaručni, pokopan v Vodcah; (119:) mati *Mina*,¹²² r. Svetina 5. maja 1774 v Žirovnici št. 7,⁶ hči Jakoba Svetine (80) in Jere r. Muhovec (81), u. 25. apr. 1842 pri sinu Juriju (108) na Koroškem v St. Ruprechtu nad Beljakom; (120:) stara teta *Lenčica*¹²³ Prešeren, r. 6. apr. 1780 v Vrbi št. 1,⁶ hči Jernejeva (116), gospodinja Franca Ksav. (100), ki je po smrti duhovniških stricov in bratov osebenkovala v Ljubljani, a u. 20. maja 1866 doma v Vrbi;³² (121:) sestra *Jera*,¹²⁴ r. 11. marca 1798,⁸⁶ ki je bila po drugih postajah pri starem stricu Antonu Muhovcu (112) v Štebnju na Koroškem, se po stričevi smrti tu omožila s Primožem Ambrožičem, a se v 70-tih letih vrnila na Gorenjsko ter u. na Blejski Dobravi v ž. Zasp 12. marca 1876; (122:) sestra *Katra*,¹²⁵ r. 8. apr. 1799,⁶ gospodinja staremu stricu Jožefu (95) in bratu Francetu, po čigar smrti je zapustila Kranj ter u. na Blejski Dobravi 24. avg. 1874; (123:) sestra *Mina*,¹²⁶ r. 22. jan. 1808,⁸⁶ ki je po bivanju pri stricu Jakobu v Borovnici prevzela domačijo, se por. 28. maja 1827 z *Jožefom Vovkom*,⁸⁸ ter u. tu 17. apr. 1878;³² (124:) sestra *Urša*,¹²⁷ r. 24. sept. 1809,⁸⁶ ki je po raznih drugih postajah ostala pri bratu na Koroškem, a se po njegovi upokojitvi vrnila ter u. v brezniški župniji 11. jul. 1878;³² (125:) sestra *Lenka*¹²⁸ r. 26. apr. 1811, ki je bila pri raznih sorodnikih-duhovnikih, končno ostala ok. 1834 pri bratu Juriju (108) na Koroškem, po njegovi smrti živela na Gorenjskem a u. 5. avg. 1891 v ljubljanski bolnici;

(126:) nečakinja *Marijana Volk*, r. 1838,¹ por. *Grom* v Smokuču 1860, u. 2. maja 1908,¹ ki je bila pri pesniku pozimi 1847—48;²⁵ (127:) nečakinja *Mina Volk*, r. 1836,¹ por. *Reš* na Breznici 1867, u. 3. febr. 1878,¹ ki je bila pri pesniku ves čas bolezní od spomladi 1848 naprej.²⁵

V tradiciji o Francetovem očetu (118) se naglašá njegova bistroumnost, vendar se zdi, da je bila močnejša nadarjenost materina (119). Tudi po izobrazbi je mati, ki je bila v nunskih šolah v Beljaku in v Ljubljani, pisala in čítala slovenski in nemški ter pri stricu Blažu Muhovcu v Gorjah dobivala tudi nemške knjige, nedvomno presegala očeta. A medtem ko je bila mati menda bolj praktična, je za očeta značilna ona srčna dobrotá, ki se je računajočim domačim morala zdeti že lahkomiselnost, ker je mogel, ko je dajal bližnjemu, povsem pozabiti na neposredne potrebe svoje in svojcev. Izmed duhovnikov Ribičeve hiše ni bil menda nobeden posebno nadarjen, a eventualna nadarjenost pesnikovih sester se ob pouku matere in duhovnikov, ki je nadomeščal šolo, ni mogla posebno razviti (121). O materi se pač sporoča,²⁵ da je rada pela, pesniškega daru pa razen Franceta ni imel menda nobeden Prešeren-Ribič. Močna verska nota je bila lastna zlasti tudi kmetiškemu jedru Ribičevih v Francetovih časih (119, 122), a med duhovniki je bil zlasti pesnikov brat pravi rigorist (108). Čeprav je imela slovenska preporoditeljska miselnost tudi v krogu študiranih ožjih Francetovih sorodnikov le malo pristašev, a v Juriju (108) pozneje morda celo nasprotnika, se vendar ne sme prezreti migljaj, da je narekovala mati s smrtne postelje sinu slovensko pismo.

Zunanja podoba pesnikovih roditeljev (118, 119) se ni ohranila, a tudi podoba njegovega brata Jurija ne (108). Izmed sester je bila pesniku najbolj podobna²⁵ po sodbi Lenkini (125) Urša (124), a tudi Uršine podobe ni. Toda ohranili sta se dve vesti o pesnikovi podobnosti v sorodstvu, ki se ob iskanju črt za Prešernovo zunanjo podobo ne smeta pustiti v nemar: po sodbi pesnikove sestre Mine (123) in po sodbi (128:) *Ane Jelovškove*,¹⁰⁵ matere pesnikovih otrok, je bila tudi Kátra (122) »taka kakor« pesnik, oziroma, pesniku »zelo podobna«;¹²⁹ a po pričevanju pesnikovega nečaka (129:) *Jožeta Volka* (r. 1844¹), je bil pesnikov bratranec Anton Svetina (84) podoben Katri,¹²⁹ torej tudi pesniku. A nekaj Katrinih (122) in Antonovih (84) črt je gotovo ohranjenih: pesnikov nečak Jožef (129) je namreč poročal pesnikovi hčeri (132), da, »ker so bili oče dr. (Janeza) Svetine (= Anton) Katri podobni, se je po njih napravila tista podoba (1866 v Wagnerjevi izdaji¹²⁹); a Levec je 1900 trdil, da je dal Wagner »pesnikovo sestro Katarino fotografirati in po tej fotografiji in po ustnih opisih, ki jih je

prejel od takrat še živečih pesnikovih znancev, zlasti od ljubljanskega trgovca Jožefa Debevca, pesnikovo podobo — ponarediti.¹³⁰ Dokler je Svetinova podoba ohranjena,¹³¹ se da proces kontrolirati. Ogledati bi si bilo treba tudi podobo Lenkino z dne 12. sept. 1885.¹³² Izmed pesnikovih otrok z Ano Jelovšek se 2 nista v sliki fiksirala: (130:) hči *Terezija* (r. 15. okt. 1839,⁵⁴ u. 14. maja 1843⁵³) in (131:) sin *Franc* (r. 18. sept. 1845,⁵⁴ u. 17. avg. 1855¹³³), pač pa eksistira več slik¹³⁴ njegove (132:) hčere *Ernestine* (r. 18. dec. 1842, u. 3. dec. 1917⁶³).

* * *

V zgodovini Prešernov se odraža dobršen kos zgodovine njihovega kmetiškega naroda.

Malo je slovenskih rodov, ki bi se s Prešerni mogli meriti v prizadevanju, da se omogoči vsaj potomcu prestop iz podložniškega položaja. Le nenavadno močna kmetiška kri je mogla skozi stoletja ohraniti svojo svežost ter roditi toliko odličnih inteligentov.

Ob tlačanju tujim kulturam so se pripravljale generacije za prihod onega, ki mu je bilo dano, da napiše veliko legitimačijo slovenskemu narodu in slovenskemu jeziku.

Opombe.

¹ Zupan, Pesnik Prešernova sorodovina z očetove strani — z matrine strani (2 primerka na Okroglem pri Kranju, tretji pri župniku Ivanu Vrhovniku v Ljubljani). — ² Katastralni mapni arhiv delegacije min. financ v Lj., frančišk. triangulacija: a) mape, b) Alphab. Register der Grundeigentümer, c) Protocoll der Bauparzellen (rabljeno po opozoritvi in ob pomoči fil. Alf. Gšpana). — ³ Gšpan Alf., Vrba od Prešernovih časov do danes, ČJKZ VI, 254. — ⁴ Lavtižar, zgodovina župnij in zvonovi v dek. Radolica, Lj. 1897. — ⁵ K št. v oklepaju: prim. iz serije Prešernov dotično debelo tiskano št. pred imeni v III. pogl. — ⁶ Krstna matica v Radovljici (ohranjena od 1667 naprej, z indeksom za vso dobo). — ⁷ Mrl. matica v Radovljici (ohranjena od 1657 naprej, pregledana tudi za dobo do 1789, ko je brez indeksa). — ⁸ Sklepi trident. cerkv. zbora: sess. XXIV, c. 1, 2. — ⁹ Pogačnikova prošnja za štipendijo sinu 22. maja 1785, gubernijalni arhiv v Ljubljani, fasc. o štipendijah (s poročilom tudi o tem, da je nekaj radovljiških matic zgorelo). — ¹⁰ Vrhovec, Die erste Häuserummeterung Laibachs, MMVK 1902, 161. — ¹¹ Prim. načrt Vrbe iz 1826 pri Gšpanovem članku, ČJKZ VI, 255. — ¹² Kaspert, Prispevek k rodovniku Franceta Prešerna, ČJKZ I, 109—10. — ¹³ Prim. pogl. II. — ¹⁴ Begunjske rač. grašč. knjige za 1733/34, 1747/48, 1749/50, 1751, 1753/54, 1754/55, 1756/57 (zač. nov. rač. leta navadno s 24. apr.), Nar. muzej v Lj. — ¹⁵ Radovljiški urbar 1750/54, Nar. muzej v Lj. — ¹⁶ Testament lj. prošta Janeza Krst. Prešerna z dne 27. sept. 1704, prepis v akcept. listini z dne 14. jan. 1909 v arhivu škof. ord. v Lj. — ¹⁷ Testament Janeza Jurija Prešerna z dne 26. dec. 1716, original v reg. dež. sodišča v Lj. — ¹⁸ Specification Derer von Johann Baptista Preschern als Stifter hinterlassener nächsten anverwahrten, soviel deren annoch lebende in die Erfahrung gebracht werden können (kopija k aktu z dne 7. apr. 1752), Lj., škof. arhiv. — ¹⁹ Tomaž Prešeren — štipendijski komisiji v Lj. 1752 (praes. 11. jun., kopija s posilčevo geneal.

tabelo). Lj., škof. arhiv. — ²⁰ Sorodniki prošta Prešerna in starši študentov: Matthias Pogatschnigk, Joseph Ornauer, Casparus Gogala, Jacob Preschern, Laurentius Notsch, Maria Anna Lippitschin Wittib, vsi m. p. — notranjeavstrijskemu guberniju 10. jun. 1790, original v gub. arhivu v Lj., fasc. o študentih. — ²¹ Levec, Rodovnik Preširnov (Priloga k Preš. živop. VI), LZ 1888, 692 (sestavitelj: radovljiški vikar Filip Grošel 10. okt. 1816 »aus den amtlichen Taufbüchern«). — ²² LZ 1888, 692 pomota (1762 nam. 1742). — ²³ Dolničar, Bibl. lab., JMK 1900; knjiga Dizmove bratovščine v Narodnem muzeju v Ljubljani. — ²⁴ Programi 1. državne gimnazije v Lj. (tiskani in pisani). — ²⁵ Beležke msg. Toma Zupana na Okroglem pri Naklem po pripovedovanju pesnikove sestre Lenke in drugih. — ²⁶ Zupan T., dve posvetitvi »Krstu pri Savici«, KDCM 1904, 46—7. — ²⁷ Vraz, Dela V, 251 (prim. tudi Prijatelj, ČZN 1910, 174). — ²⁸ Trdina, LZ 1905, 12—13 (spomini na Prešerna). — ²⁹ Valvazor II, 118 (o Vrbi). — ³⁰ Steska, O Lamberških, Carniola 1915, 81—9. — ³¹ Valvasor XI (o gradovih). — ³² Mrl. matica na Breznici (od 1783 naprej, z indeksom). — ³³ Deželna deska v arhivu zemljiškoknjižnega urada pri dež. sodišču v Lj. (od 2. pol. 18. stol. naprej). — ³⁴ Prim. Škrabec, Kres I, 520; Pleteršnik. — ³⁵ O Jerneju Preš. iz Kranja: Koblar, Drobotnice iz furl. arhivov, IMK 1893, 27; Slekovec, Duhovniki rojeni v Kranjski župniji, IMK 1902, 15. — ³⁶ Dimitz, Gesch. Krains III, 76, 83, 87, 107, 135. — ³⁷ Elze, Prediger JGPÖ 1900, 180. — ³⁸ Pogodba Lovreta Prešerna dec. 1586, Nar. muzej v Lj. — ³⁹ Dimitz, Hist. Notizzen a. d. im Musealarchiv aufbew. Kalendern, MHVK 1862, 18. — ⁴⁰ Dežmanova ostalina v Nar. muzeju v Lj. — ⁴¹ Poročilo župnega urada v Kropi z dne 27. febr. 1927 na osnovi matic. — ⁴² Poročilo matica v Radovljici (z indeksom, ohranjena od 12. avg. 1686 naprej, mimo tega v mrliški matici odlomki za 1675, 1676, 1682, 1683—1686). — ⁴³ Aškerčev uvod v »Prešernove poezije« 1902, str. XIV. — ⁴⁴ Marija Ana Grošel r. Žigan vladi po 1739, fasc. »Preš. ustanove«, škof. arhiv v Lj. — ⁴⁵ Prim. okoliščine pri poroki, ki je zabeležena 23. okt. 1715 v Kranju: Matrimonio junctus est Dominus Jacobus Prefchern et parohia Ratmanstorfensis cum sponsa virgine Elisabetha domini Petri Strelz senatus consulti. Testes fuerunt dominus Johannes Georgius Prefchern sponsi patruales (= pač: stričevi sinovi, torej bratrance). Copulati sunt verò ad S. Crucem extra Neoforum per admodum reverendum dominum Michaellem Prefchern loci parochum ex speciali indulto reverendissimi ac perillustris domini vicarii generalis labacensis. — ⁴⁶ Heyse, Wörterb.; Götze, Frühneuhochdeutsch. — ⁴⁷ Krstna matica v Kranju (ohr. od 1639, z registri; po izpiskih g. župnika A. Koblarja). — ⁴⁸ Mrl. matica v Kranju (ohr. od 1681, po izpiskih gosp. A. Koblarja). — ⁴⁹ Por. matica v Kranju (ohr. od 1715, Prešerni po izpiskih gosp. A. Koblarja). — ⁵⁰ Gradivo gosp. Antona Koblarja v Kranju. — ⁵¹ Študentjska komisija gen. vik. Peeru 26. avg. 1760, kopija v škof. arhivu v Lj., fasc. »Preš. ustanove«. — ⁵² Krstna matica pri Sv. Petru v Lj. (ohr. od 1636, z registrom). — ⁵³ Mrl. matica v Lj. pri Šenkavžu (ohr. od 1635, pregledana tudi 1635—1735, kjer ni registra). — ⁵⁴ Krstna mat. v Lj. pri Šenkavžu (ohr. od 1590; indeks vseh podatkov za dobo 1590—1700, »tičočih se ondi navedenih plemenitih ali sploh znamenitih oseb« priobčil Koblar, IMK 1900, 179—239; za dobo 1678—1791 indeksi tudi pri posameznih knjigah, a nepopolni, od 3. okt. 1790 poseben register). — ⁵⁵ Por. mat. v Lj. pri Šenkavžu (ohr. od 1605, do 1717 brez registra). — ⁵⁶ Por. matica pri Sv. Petru v Lj. (ohr. od 1635, z registrom). — ⁵⁷ Opomba na posebnem seznamu duhovnikov v mrl. mat. šenkavške fare v Lj. — ⁵⁸ Schiviz, Der Adel in den Matriken von Kranj. — ⁵⁹ O Matiji Preš. (1637—91): Orožen IV b, 405; Slekovec, Odl. Kranjci (sep. iz Slovenca 1887), 19; IMK 1902, 28. — ⁶⁰ Preschern Josephus Mathias, idea sapientis theo-politici, Viennae 1728, posvetilo (primerek v licejki v Lj. 21065). — ⁶¹ Radics, Ime »Prešeren« v naši literarni zgodovini, LZ

1900, 861—4. — ⁶² O proštu Janezu Krst. Preš. (1655—1704): Apes academicae 1701; Thalnitscher Joh. Greg., Historia cathedr. ecclesiae labac. 1701 (ed. 1882, passim, zlasti 5, 55, 71); Thalnitscher, Epitome 1714, 94; Thalnitscher, Bibliotheca Lab. (IMK 1900, 135, 162); Josephus Matthias Preschern, Idea sapientis, Vienna 1728 (posvetilo); Pohlin, Bibl. Carn.; IB 1825, No. 34; 1841, p. 121; Erberg, Versuch (rkp.) 251, 270; Klun, Über die Geschichtsforschung u. Geschichtsschreibung in Krain, MHVK 1857, 50; Radics, Die Dismas-Brüder, BK 1864, 54; Dimitz IV, 123; Zschokke, Die theol. Studien, Wien 1894, 808, 809; Lavtižar, Zgodovina župnij in zvonovi v dek. Radolica 95; Steska, Academia operosorum. IMK 1900, 42, 44, 46, 48 (— Thalnitscher, Bibl. lab.); Koblar, Ljubljanci 17. stol., IMK 1900, 219; Radics, Ime »Prešeren« v naši literarni zgod., LZ 1900, 861; Schiviz, Der Adel in den Matriken von Krain 181 (ne spada tje); Bren, Za zgodovino ljubljanskih operozov, Carniola IX, 206—10, 213; šematizem lj. škofije (serija proštov); Ilustrirani Slovenec 6. marca 1927. — ⁶³ Več: Slovenski biogr. leksikon — ⁶⁴ Ex nomine omen sive vota prognostica genethliaca cuius Serenissimi principis Leopoldi. Josephi... Archiducis Austriae... substrata et germano corde cantata ab academico Labacensi inter operosos dicto Resoluto (= Janez Kr. Preš.). Labaci. Ex Typographeo Mayriano (iz 1700: gl. primerek v lic. v Lj. 3387 III Bc in Carniola IX, 213). — ⁶⁵ Apes academicae, Lj. 1701 (s proštovim grbom). — ⁶⁶ Ustanovno pismo vdove Ane Terezije Prešern v Radovljici z dne 6. okt. 1732 s 1431 gl. 9 kr. za bratovščino »Beneficium corporis Christi« in s 53 gl. 14 kr. 3 pen. za kaplanijo sv. Trojice v Radovljici — Nar. muzej v Lj., arhiv, Civitatensia I. — ⁶⁷ O Mihaelu Preš. (1675—1729): Vrhovnik-Koblar, Naklo 89; Slekovec, Odlični Kranjci (sep. iz Slovenca 1887), 62; Lavtižar, Radovljica, 90. — ⁶⁸ O jezuitu Janezu Prešernu (1677—1735): Stöger, Scriptorum; Sommervogel 6, 1151; Historia seminarii lab. (Študij. knjiž. v Lj.), 199—208; Pohlin, Bibl. Carn. (isto: Dimitz IV, 158; Radics, LZ 1900, 863). — ⁶⁹ O dr. Janezu K. pl. Preš. (ok. 1680—1746): Jos. Math. Preschern, Idea sapientis; Pohlin, Bibl. Carn.; Šumi Fr., LZ 1883, 208; Radics, LZ 1900, 864; Schiviz, Krain; Novak, Brezovica 1907, 217. — ⁷⁰ Kranjski »Landschranenprotocolle« Nar. muzej v Lj.) 1715, fol. 104; 1717, fol. 291, 435, 524, 664; 1718, fol. 837, 844, 845; 1731, fol. 156, 175, 181, 189. — ⁷¹ Šumi, LZ 1883, 208. — ⁷² Imenik Dizmove plemiške bratovščine v Nar. muzeju v Lj. — ⁷³ Grb Janeza pl. Preš.: Preschern Jos. Matth., Idea sapientis; imenik Dizmove bratovščine v Nar. muz. v Lj. — ⁷⁴ Listine o Preš. ustanovi 1706—1788 (po večini kopije, skupaj 27) v škof. arh. v Ljubljani. — ⁷⁵ Pogodba med Tadejem pl. Prešernom in gen. vikarjem Peerom 22. febr. 1752 radi ustanove (kopija v škof. arhivu v Lj. v akceptac. listini z dne 14. jan. 1909, št. 6650). — ⁷⁶ O Francu Ks. pl. Preš.: Šumi, LZ 1883, 208; Schiviz, Krain 160, 195; Novak, Brezovica 1907, 217. — ⁷⁷ O Tadeju Matiji pl. Preš.: Šumi, LZ 1883, 208; Schiviz, Krain, 55, 254; Schiviz, Der krain. Adel in den Matriken von Gratz, 228. — ⁷⁸ Zschokke, theolog. Studien 808. — ⁷⁹ O Jožefu Matiji Preš.: Epitome chronologica scriptorum eccles. 1732; Pohlin 32, 44; Radics, LZ 1900, 863—4; Orožen II b, 100. — ⁸⁰ Pokorn, šematizem 1788, 103. — ⁸¹ O Ivanu Nikoli Preš. in Vidu pl. Preš.: Lopašič, Oko Kupe i Korane 50; Bojničič, Der Adel von Kroatien 152. — ⁸² Bratovska knjiga iz 1734 v Lescah s prepisi udov iz 1699—1734 (po zapiskih župnika v Lescah). — ⁸³ Evidenčni protokol ljublj. ordinarijata 1828, številka 1175. — ⁸⁴ O Jakobu Preš.-Boštjanu (1776—1859): Zupan, KDCM 1904, 47. — ⁸⁵ Krstna matica na Breznici (ohr. od 1784, z indeksom). — ⁸⁶ Poročilo prof. Ivana Svetine v Lj. — ⁸⁷ Por. matica na Breznici (ohr. od 1783, z indeksom). — ⁸⁸ Čopova korespondenca v Štud. knjižnici v Lj. — ⁸⁹ Šumi, Plemeniti Preširni (po poročilu gospe St.... v Lj., sestrične Janezovega sina

Franca pl. Prešerna), LZ 1883, 605. — ⁹¹ Izvestje župn. urada v Mošnjah z dne 26. febr. 1927 na osnovi matrik. — ⁹² O Juriju Preš. (1772 do 1847), Janezu Preš. (1769—1814), Francu Preš. vitezu Heldenfeldu (1802—) in otrocih: Šumi, LZ 1883, 605; Žvab, LZ 1883, 667; Novak, Brezovica 1907, 217. — ⁹³ Poročilo župn. urada na Brezovici pri Lj. z dne 30. dec. 1926. — ⁹⁴ O Francetu Preš. na Bledu (1808—64): Vraz, Džela V, 251 (prim. ČZN 1910, 174); Alešovec, Kako sem se jaz likal (izd. 1910, II, 105/8, i III, 77); Levec, Potočnikov dnevnik o Preš. smrti, LZ 1900, 876; Trdina, LZ 1905, 12, 13. — ⁹⁵ Poročilo g. žup. Jan. Oblaka na Bledu z dne 21.—23. okt. 1926. — ⁹⁶ Matice v Gradu pri Bledu. — ⁹⁷ O Gabrijelu Preš. (1844—): Alešovec, Kako sem se jaz likal, izd. 1910, II, 105—8, 129, 132, 133, 173, 174; III, 40, 77, 79, 81. — ⁹⁸ O Andreju Preš. (1736—1826): Pokorn, Šem. 1788, 71; šem. lj. škof. 1793—1837; testament v reg. Drž. sod. v Lj. — ⁹⁹ O Jožefu Preš. (1752—1835): Zupan, SN 1878 št. 119; Levec, Zvon 1879, 34, 35; Zupan, LZ 1881, 13—6, 273, 274; Šumi, Archiv II, 167; Zupan, LZ 1882, 466, 467; Jelovšek Ernestina, Spomini 10; Novak, Brezovica 173; Pokorn, Šem. 1788, 241; Žigon, Vnanji dogodki Preš. življenja 1; Vrhovnik, Stanovalešča Prešernova, Kastelčeva in Jelovškovih v Ljubljani, DS 1926, 249; v evid. prot. ordinarijata v Lj. prim. zlasti: 1827 št. 28, 1828 št. 1241, 1444; 1829 št. 580, 690; 1831 št. 335, 711; 1835 št. 338. — ¹⁰⁰ Drja Josipa Mala gradivo za zgodovino šolstva. — ¹⁰¹ Catalogus cleri dioec. lab. — ¹⁰² O Francu Ksav. Preš. (1771—1841): Zupan, SN 1878 št. 119; isti, LZ 1881, 274; isti, LZ 1882, 466; Levec, LZ 1886, 315; Jelovškova, Spomini 11; Žigon, Levstikovo gradivo 10, 11; v evid. protokolu škof. ord. v Lj. prim. zlasti 1829, št. 1329. — ¹⁰³ O Jakobu Preš. (1777—1837): Germonik, W. Sonn- u. Montagszeitung 26. jan. 1874; Zupan, SN 1878, št. 119; isti, LZ 1881, 274; isti, LZ 1882, 466; Levec, LZ 1886, 315; Novak, Brezovica 175; Jelovškova, Spom. 10; Žigon, Levst. grad. 10, 11, 17; v evid. prot. ordinarijata v Lj. prim. zlasti: 1826, št. 554, 605, 947, 1007, 1490; 1827, št. 83, 120, 182, 236; 1829, št. 1233; 1830, št. 486, 928. — ¹⁰⁴ O Valentinu Preš. (1779—1833): programi lj. gimn. 1793—97; šem. lj. škof. 1799—1834; Zupan, SN 1878, št. 119; Žigon, Levstikovo delo 11, 15, 67; Žigon, LZ 1925, 46, 110; Pokorn, Cerkveni glasnik za tržiško župnijo, okt. 1926, št. 25, str. 5; testament v reg. Dež. sodišča v Lj. — ¹⁰⁵ Več v uvodu in komentarju izdaje Prešernovih poezij in korespondenc, ki jo izda Tiskovna zadruga. — ¹⁰⁶ O Jožefu Preš. (1803—1818): N 1869, 350; Germonik, W. Sonn- u. Montagszeitung 26. jan. 1874; Zupan, SN 1878, št. 119; isti, LZ 1881, 273; DS 1902, 316; Žigon, Levstikovo delo 10, 72; Vrhovnik, DS 1926, 248. — ¹⁰⁷ O Juriju Preš. (1805-69): Levitschnig, Franz Prešern, Carinthia 1851, str. 41; N 1869, str. 350; Germonik, W. Sonn- u. Montagszeitung 26. jan. 1874; Zupan, SN 1878, št. 119; isti, LZ 1881, 14, 15, 273; Lentlovšek, LZ 1889, 638; DS 1902, 316; Zupan, KDCM 1904, 47; isti, KDCD 1905, 61—5; Jelovškova, Spom. 122, 132, 139, 140; Žigon, Levstikovo delo 10, 15, 32; v evid. prot. ordinarijata v Lj. prim. 1828, št. 1169, 1300, 1448. — ¹⁰⁸ Evid. protokol lj. ordinarijata 1828 št. 1169, 1300, 1448. — ¹⁰⁹ O notarju Janezu Preš. (1815—86): Hudo- vernik, Preširnova dokt. diploma, LZ 1888, 301; Zupan, KDCD 1904, 46—7. — ¹¹⁰ Zapiski msgr. Toma Zupana. — ¹¹¹ Katalogi in moratorij v franč. samostanu v Lj. — ¹¹² O Antonu Muhovcu: Zupan, LZ 1881, 274; Orožen III, 498; Pokorn, Šem. 1788, 258. — ¹¹³ O Blažu Muhovcu: Pokorn, Šem. 1788, 252. — ¹¹⁴ O Ivanu Vouku, pesn. nečaku (1828 do 69) in njegovem bratu Jakobu (1830—45): Torkar, DS 1895, 594; Jelovškova, Spomini 34, 106; Vrhovnik, DS 1926, 250. — ¹¹⁵ Zschokke 808—12. — ¹¹⁶ Kranjski uradni šem. 1806. — ¹¹⁷ Akceptacijska listina lj. škofa 14. jan. 1909, škof. arhiv v Lj. — ¹¹⁸ Več o domobeznosti Ribičevih: beležke msgr. Toma Zupana. — ¹¹⁹ O Jerneju Preš.-Ribiču: LZ 1888,

692. — ¹²⁰ Por. žup. urada v Borovnici iz febr. 1927 na osnovi mrl. mat. — ¹²¹ O *Simonu* Preš., pesnikovem očetu: Levitschnig, Carinthia 1851, 41; Germonik, Wiener Sonn- u. Montagszeitung 26. jan. 1874; Zupan, SN 1878, št. 119; Levec, Zvon 1879, 34; Zupan, LZ 1881, 13; LZ 1888, 692; Žigon, Levstikovo delo za Preš., 10, 15, 72. — ¹²² O *Mini* Preš., pesn. materi: Levitschnigg, Carinthia 1851, 41; Zupan, SN 1878, št. 119; Germonik, W. Sonn- u. Montagszeitung 26. jan. 1874; Levec, Zvon 1879, 34; Zupan, LZ 1881, 14; isti, LZ 1882, 465; isti, Ob grobu Prešernove matere, KDCM 1905, 61—5; Jelovškova, Spom. 79, 96; Žigon, Levst. delo 10, 72. — ¹²³ O *Lenčici* Preš. (1780—1866): Jelovškova, Spom. 11; Žigon, Levst. delo 15. — ¹²⁴ O sestri *Jeri* por. Ambrožič: Zupan, SN 1878, št. 119; Žigon, Levst. delo 72; Grafenauer, Iz Kastelčeve zap. 124. — ¹²⁵ O sestri *Katri* Preš.: Levitschnigg, Carinthia 1851, 41; Zupan, SN 1878, 119; Levec, Zvon 1879, 35, 66, 67; Zupan, LZ 1881, 15; Jelovškova, LZ 1902, 629; Zupan, Dva Prešernova rokopisa, KDCM 1906, 31; Jelovškova, Spom. 34, 46, 48, 56, 58, 60, 61, 62, 96, 118, 124, 138; Žigon, Levst. delo 10, 72, 129; Vrhovnik, Stanovališča Preš., DS 1926, 249, 250. — ¹²⁶ O sestri *Mini* por. Volk: Zupan, SN 1878, št. 119; Levec, Zvon 1879, 35, 51; Zupan, LZ 1882, 469; Zupan, KDCM 1905, 63; Jelovškova, Spom. 96; Žigon, Levst. delo 10, 72. — ¹²⁷ O sestri *Urši* Preš.: Zupan, SN 1878, št. 119; isti LZ 1881, 16; isti, KDCM 1905, 61; Žigon, Levst. delo 10, 72. — ¹²⁸ O sestri *Lenki* Preš.: Zupan, SN 1878, št. 119; isti, LZ 1881, 14, 16, 273; isti, LZ 1882, 464, 467, 469; LZtz. 6. avg. 1891; Finžgar, KO 1904, 103; Zupan, KDCM 1905, 61, 62, 64; Žigon, Levst. delo 10; Vrhovnik, DS 1926, 248, 249. — ¹²⁹ Jelovšek Ernestina, Dan v Vrbi, LZ 1902, 629. — ¹³⁰ Levec, Prešernova podoba, LZ 1900, 860. — ¹³¹ Po izporočilu drja. Janeza Svetine sedaj pri msgr. Tomu Zupanu na Okroglem. — ¹³² Pri msgr. Tomu Zupanu. — ¹³³ Mrl. mat. pri Sv. Petru v Lj. — ¹³⁴ Mestni arhiv v Lj. — ¹³⁵ Wöch. Kundschaftsblatt 1775, 288 (seznam umrlih). — ¹³⁶ Zbirka test. v registraturi Dež. sodišča v Lj. — ¹³⁷ O mat. *Jožefi* pl. Preš.: Raimund Schrey, Rückblick a. d. ehemals bestandenem Kloster der Clarissinen in Kraün, MHVK 1860, 60. — ¹³⁸ Krstna knjiga v Radovljici 19. jan. 1719: Agnes filia legitima Andreae Prefsbern et coniugis Gertrude ex Hrahan levantibus... Andrea Nikolao Shigan et dna Anna Theresia Prefsbern vidua (= naša št. 53, žena proštovega brata Janeza Jurija in njen oče, nov dokaz za zvezo proštovega brata s Prešerni v Hrašan).

Miroslav Premrou:

Vatikanski dokumenti iz 1603—21 o vladiki Hrenu in cerkveni vizitaciji Kranjske 1607—8.

(Nadaljevanje in konec.)

65.

1608, 25. III., Celje: *Salvago — Borgheseju.*

(Borgh. II, 189, f. 103.)

I poveri Abbati di Siticina e del Fonte S. Maria sono stati chiamati a Runa sotto gravissime pene da un Abbate di Chiaravalle Commissario generale in Germania¹ dell'ordine di Consiglio dell'abbate di Runa, che non può digerire, che habbiano ammesso, et accettato la visita, dubitano di qualche grave e malo incontro, et io ancora, sapendo la qualità di quel di Runa, ne vorrei, che per esser loro stati ubbedienti, e riverenti verso la sede Apostolica ricevevano alcun danno, e che io ne fussi stato ministro supplico di nuovo V. S. I. à far in modo, che loro habbino contento di haver fatto il debito loro, e che gli altri imparino quanto importi ad ubbidire a chi si deve... (odg. 12. IV. 1608).

66.

1608, 25. III., Celje: *Salvago — Borgheseju.*

(Borgh. II, 189, f. 104.)

Sono con questo ordinario senza lettere di V. S. I. scrivendomi da Venetia, che si dubitava essersi affogato il corriero, nel qual caso essendovi negotio, che preme si potrà mandar un duplicato.

¹ Puzel o. c. piše k l. 1608.: Joannes Martinus abbas Clarilocus Ordinis Cisterciensis, Dioecesis Tullensis, Sacrosanctae Theologiae professor, ac Capituli Generalis per superiorem Germaniam, Bohemiam, Poloniam cum plenaria potestate Ordinis commissarius, et a Rmo. D. Generale Subdelegatus ex Lotharingia in Carniolam adveniens, hoc anno visitat monasterium Sitticense, in quo super visitatione praevio habito scrutinio non fuerunt inventi Religiosi, praeter adm. R. D. Jacobum abbateno Reinprecht, nisi numero decem: cui proinde ad 12 sacerdotum, et 8 subsacerdotum, seu fratrum juniorum, coetum augeri quantocyus demandavit...

Delle cose di Vienna, e di Sua Altezza non hò, che dir di più di quello, che scrive il Secretario Casale, di che mando a V. S. I. la copia, soggiungendo, che in Lubiana la Dieta è prorogata doppo Pasqua, e che non si può penetrare sin' adesso cosa alcuna se non, che gl' Heretici stanno tuttavia in allegrezza grande e che sperano gran cose.

Gli Heretici, et Cattolici insieme di tutto il Cragno hanno mandato à Gratz à Sua Altezza molti capi contro del Vescovo di Lubiana, come esso stesso mi scrive, et hò inteso da altri, e veramente se vi fusse un' huomo esemplare, e che havesse diverso modo di trattare si farebbe in servitio della Religione grandissimo frutto, non sò quello, che si farà a Gratz, dove non posso essere se non doppo l'ottava di Pasqua, e farò qui le feste doppo d' haver visitate queste Chiese circonvicine, essendone stato pregato da questo Popolo, che da pochi anni in quà è fatta Cattolico e dal quale sono stato ricevuto con molto honore e con gran riverenza verso la Sede apostolica, di che ho sentito molto contento... (odg. 12. IV. 1608).

67.

1608, 29. III., Rim: *Borghese* — *Salvagu*.

(Germ. 21, f. 185 v.)

Ho dato conto a N. S. del contenuto de le lettere di V. S. de li 4. e 9. del corrente, con questa, et con l' aggiunte rispondo conforme al commandamento di sua Santità.

Contra li frati Apostati, et altri Ecclesiastici, che danno poca edificatione in coteste parti proceda come giudica espediente, et dia anco avviso a' protettori de le religioni perche essi possano dar qui gl' ordini necessarij per rimediare al male. S' è ricordato a V. S., quel che si giudicava bene in questo particolare per non dar disgusto a Sua Altezza. S' assicuri lei de la mente del Prencipe, et faccià il servitio del Signore che tanto si desidera...

68.

1608, 29. III., Rim: *Borghese* — *Salvagu*.

(Germ. 21, f. 186.)

A' superiori de l' Abbate di Runa farò sapere d' ordine di N. S. quanto sia dispiaciuto a Sua Santità l' Inhibitione fatta à l' Abbate di Sificina, et si parlerà in modo, che non havrà bisogno d' interprete per intendere il commandamento di N. S.

Ha sentito volentieri N. S. l' avviso de la diligenza che V. S. fa per essere in Gratz quanto prima. Potrà giovar grandemente la sua presenza à le cose publiche.

Il pensiero d'astringer gl' ecclesiastici à pagar le steure ogn' anno, è buono, ma eseguito col mezo de l' autorità di V. S. servirà forse per un espresso consenso de la confirmatione de l' abuso. Habbia qualche riguardo a l' avvertimento se le pare, et rimedij con la prudenza solita...

69.

1608, 1. IV., *Žalec: Salvago — Borgheseju.*

(Borgh. II, 189, f. 115.)

Con Sua Altezza nel mio arrivo a Gratz in materia della prohibitione, che, non si mandino Italiani al governo di questi Monasterij e de gli Heretici ancora, assendo tuttavia absente il Serenissimo Ferdinando, farò quanto son tenuto per mio debito, e di tuto a suo tempo darò conto. ... pretendendo questi laici, che le cause de Preti per privilegio tocchino a loro, e percio il Vicedomo di Lubiana, che era stato pregato da me a dare il braccio all' Archidiacono di Camnich per alcuni Preti concubinarij relassi non l' ha voluto consentire pretendendo, che tocchi a lui di dargli il castigo. Procurerò con ogni dolcezza e buon termine provvedere a tutti questi inconvenienti, e di riddur le cose al suo segno arrivate cosi malamente per poca cura di chi attendeva ad ogni altra cosa, che al servizio di Dio et della Sede Apostolica... (odg. 12. IV. 1608).

70.

1608, 5. IV., *Rim: Borghese — Salvagu.*

(Germ. 21, f. 188.)

De li 16 sono l' ultime lettere di V. S.

È dispiaciuto a N. S. grandemente il modo tenuto contro la sua persona intorno al monitorio, et se n' è fatto gagliardo risentimento. Qui aggiunta sarà la rivocatione conforme a quel che lei ha ricordato. Se ne vaglia come le parrà meglio.

Si fece sapere al procuratore de l' ordine Cisterciense che ammonisca l' Abbate di Runa à star ne' suoi termini, et à non mal trattar li due Abbati di Seticina, et del Fonte per obediencia mostrata verso questa s. sede. Credo che si farà l' ofitio in modo, che non sarà bisogno di replicare altro.

La conversione del Moscone hà data grandissima consolatione a N. S., et ne rende gratie infinite à la Divina Maestà che per mezo de' suoi Ministri operi l' aumento del suo santo culto...

71.

1608, 5. IV., Rim: *Borghese* — *Salvagu*.

(Germ. 21, f. 188 v.)

Prima che V. S. dia fuori i Decreti de la Visita, sarà bene che lei li mandi qua, non per altro, che per intender più espressamente la mente di N. S. come ha risoluto di fare.

Il far gl' ordini in nome di Sua Santità a preti di mala vita, non è stimato necessario, et l' inobedienza sarà intesa da li heretici con maggior applauso.

Quanto al Vescovo di Lubiana ne tratti V. S. con Sua Altezza et tenti quei rimedij, che possono giovare, et con la prudenza che conviene.

Gl' avvisi mandati a V. S. dal secretario Casale sono uniformi con quelli che s' hanno d' altra parte. Si fanno gl' officij opportuni per sopir l' incendio. piace al Signore che non si senta maggior male...

72.

1608, 5. IV., Rim: *Borghese* — *Salvagu*.

(Germ. 21, f. 188 v.)

Sarà carissimo che V. S. dia avviso più particolare de' Vescovi che visitano i Scismatici del luogo chiamato Vsochi ne' confini di Croatia, perche non si può saper precisamente chi tenga mano in favorirli, non essendo in Pola, ne' luoghi Vicini Vescovi, che habbiano commertio con gente simile. Dia conto con la diligenza, che conviene, perche si procurerà di rimediare al male come si potrà meglio.

Senza espresso ordine non accetti V. S. la cura di trattar del nogotio propostole da l' amico. Sarà avirsata, se occorrerà cosa alcuna in materie simili...

73.

1608, 12. IV., Rim: *Borghese* — *Salvagu*.

(Germ. 21, f. 189—189 v.)

a) Sono de li 25 del passato, et del 1° del corrente l' ultime lettere di V. S.

Se l' arciduca Ferdinando si trovasse costì, non haverebbe lei occasione di contendere ogni giorno col Regimento per difendere la giurisdittione ecclesiastica. Faccia quanto più può in sua assenza, perche l' Altezza Sua intenderà bene il suo zelo, et la amerà maggiormente per questo rispetto.

Si diede ordine al procurator generale Cisterciense che non lasciasse mal trattar gl' Abbati di Siticina et del Fonte di S. Maria per essersi mostrati obedienti al commandamento di N. S. Si rinoverà l' offitio, se ben si parlò in modo, che

intese più anco di quello che desiderava. Con le precedenti inviai a V. S. la rivocatione del Monitorio...

b) Mi sarà caro sapere i capi de le querele, che hanno mandate a Gratz contra 'l Vescovo di Lubiana li Cattolici et gl' Heretici unitamente. V. S. li mandi perche daranno lume di quello che s' havra da fare per la correzione. Sente gran contento N. S., che il Popolo di Cilla convertito pochi anni sono a la santa fede, si mostri tanto pio, et divoto a questa S. Sede, come lei testimifica. La presenza di V. S. lo havrà confermato maggiormente nel santo proposito...

74.

1608, 8. IV., **Celie:** *Salvago — Borgheseju.*

(Borgh. II, 189, f. 120.)

Il Decano di Lubiana huomo di buona vita, e di molti meriti che adesso, è Vice Capitano, et il Piovano di Tiveri¹ già Nipote del Vescovo di Lubiana ultimamente morto huomo d'integerrimi costumi, Dottore, e che ha il modo di poter mantener il grado desiderano d'esser honorati del Protonotariato... ga priporoča (odg. 26. IV. 1608).

75.

1608, 26. IV., **Rim:** *Borghese — Salvagu.*

(Germ. 21, f. 192 v.)

Tiene ordine il Secretario Cobellucci di Spedire i Brevi del Protonotariato dimandato dal Decano di Lubiana, et dal Piovano di Tivèri...

76.

1608, 28. IV., **Gradec:** *Salvago — Borgheseju.*

(Borgh. IV, 189, f. 148 v.)

...Di Lubiana mi scrive il p. Guardiano de Cappuccini, che gli Heretici pubblicamente vanno dicendo, che presto muteran Padrone e religione intieme... (odg. 10. V. 1608).

77.

1608, 12. V., **Gradec:** *Salvago — Borgheseju.*

(Borgh. II, 189, f. 166.)

Mando a V. S. I. un sommario della lunga scrittura data dalli Cattolici et Heretici di Lubiana, e Cranio a Sua Altezza contro il vescovo di Lubiana, conforme al commandamento di

¹ Baltazar Tavčar, 1608—† 18. XI. 1625, župnik v Laškem. — Orožen: Das Dekanat Tiffer, 133.

V. S. I. alla quale darò ancora conto di quegli Vscocchi Scismatici quando ne habbia la debita informatione havendone dato di già l' ordine . . . (odg. 24. V. 1608).

78.

1608, 19. V., Gradec: *Salvago — Borgheseju.*

(Borgh. II, 189, f. 176.)

Sabbato matina hebbi lunga audienza da Sua Altezza, la quale per quello, che mi disse, mostrò di restar assai ben sodisfatto delle mie fatiche sebene non sono mancati instrumenti maligni, che volevano imprimere malamente la mente dell' Altezza Sua. Io so la mia mente, e la mia intentione, e perciò confido in Dio, che non mi hà mai abbandonato.

Mostra Sua Altezza desiderio grandissimo della Riforma, e mi disse, che haveva messo lo stato, e la vita sua in compromesso per levar gl' Heretici, a che non haverebbe fatto cos' alcuna quando non si riformassero i Preti, mosso da quello, ch' io havevo discorso, spero buon frutto, che Jddio il voglia sebene i rumori presenti faranno andar le cose più lentezza che non si farebbe.

In materia della giurisdittione tengo per certo, che accomodarò ogni cosa in modo, che in l' avvenire non vi sarà occasione alcuna di disgusto . . .

Mostrò qualche volontà dell' erettione in Vescovato della città di Goritia sebene io dissi a Sua Altezza, che sarebbe stato impossibile per molti rispetti ma principalmente per non esservi modo di provvedere al vivere del vescovo, e de Canonici, e mi parve che Sua Altezza ne rimanesse assai quieto . . . (odg. 31. V. 1608).

79.

1608, 15. IX., Gradec: *Salvago — Borgheseju.*

(Borgh. II, 190, f. 112.)

Hebbi occasione di trattar con Sua Altezza venerdi . . . Non mancai con questa occasione di rinovar a Sua Altezza la memoria delli andamenti di questi Heretici sollicitato maggiormente da quanto havevo inteso dal P. Guardiano de Cappuccini di Lubiana, per le voci libere, che si sentivano in quella Città da gli Heretici, mi rispose Sua Altezza, che se si fussero trattate queste cose, si sarebbero ancora rotti la testa al, che risposi che benissimo ogni volta, che le cose potessero andar del pari, ma in ogni caso che sarebbe toccato a Sua Altezza a starne di sotto, non havendo quello, che bisognava per potere competere, almeno se non soggiogarli totalmente, e che perciò era ben fatto in tempo di prevedere la rovina,

et il danno per andare ancora preparando il rimedio, perche poi nel bisogno non sarebbe stato più tempo, ne di far, ne di pensare, rispose, che farebbe, ma se non m'inganno, mi pare di veder, che tutta la speranza sià, che le cose di Austria mutino faccia, a favor della religione, e che poi non vi sia qui pensiero, ó forsi nelli aiuti esterni, perche come hó gia deto, danari non ve ne sono, e talvolta non si sa dove metter mano a 200 fiorini, geñte da fidarsene tanto poca, che lo sà Iddio.

Gli aiuti esterni come dissi pur a Sua Altezza, et a qualche Ministro, sono in aventura, perche oltre la lunghezza di haverli potendosi sperare dalli Spagnuoli, che caminano sempre in tutto con la solita tardità, non sapevo ne anco vedere da, che parte potessero venire in questi paesi: Io certo resto molti afflito di questo prevedendo la miseria ancora di questo stato, ne ho altro reffugio se non nella speranza, che ho, che Iddio non debba abbandonar questo Prencipe per la sua singular pietà, che nel resto non ci vedo rimedio, farò quello, che potrò, dubito, che farò poco... (odg. 27. IX. 1608).

80.

1608, 15. X., Gradec: Salvago — Borgheseju.

(Borgh. II, 190, f. 149.)

L'archidiacono di Camnich huomo di buonissimo talento nella Diocesi del Patriarca di meriti, e de virtù, per la distanza dal Patriarca, che vi sono più di 70 leghe, e per il continuo bisogno di quelle Chiese sottoposte alla sua Carica, havrebbe necessità della licenza di poter benedire tutte quelle cose dove non intervengono oglio.... prego... a volerlo favorire, e di questo et anco d'un Protonotariato, che sarà dignità molto ben collocata nella persona sua, tanto più, che penso io per la sua habilità di volermi servire della sua persona principalmente per esecutione della Visita, non essendovi in quelle parti così buon soggetto... (odg. 1. XI. 1608).

81.

1608, 1. XI., Rim: Borghese — Salvagu.

(Germ. 21, f. 233 v.)

Fà la gratia N. S. a l'archidiacono di Camnich del Protonotariato et di già tien l'ordine il Secretario Cobellucci di spedire il Breve. Al medesimo concede anco Sua Santità la facoltà di benedir tutte quelle cose, che non ricercano la sacra ontione ma per un'anno solamente. Per l'esecutione di quest'ultima gratia tien V. S. piena autorità in virtù de la presente di far quanto è necessario...

82.**1609, 19. I., Gradec: Salvago — Borgheseju.**

(Borgh. II, 192, f. 30.)

... Hò mandato ancora alla Gallera quello, che faceva del Profetta nella Carniola del quale diedi conto in Visita a V. S. I., che andava sollevando gente sotto religione finta dando ad intendere di parlar con Christo Sig. Nostro, e con S. Barbara il tempo è rimesso all' Arbitro di Sua Altezza, ma assicuro V. S. I. che non è stato poco di processarlo, et condenarlo in questo foro, perche oltre l' esser laico, fù per l' istessa causa processato in tempo del Portia dalli Ministri di Sua Altezza, et comminatagli la pena della morte se ricadeva nell' istesso delitto come ha fatto.

Non ho havuta poca difficultà pure hò destreggiato tanto che mi è riuscito, e la sentenza sebene è stata dala dal Decano di Lubiana delegato da me, si conserverà però in questo Archivio, acciò serva in altre occasioni per essemplio e si possi andare conservando nella giurisdittione quello, che ho acquistato, e quello, che deve essere più da stimare è, che non hanno cercato di vederne processo ne sentenza ma hanno puramente eseguito quanto hó ordinato. In questo clima freddo il tempo matura le cose, e conviene andar a passo lento per conseguir il suo fine ... (odg. z dne 31. I. 1609 manjka).¹

83.**1609, 2. II., Gradec: Salvago — Borgheseju.**

(Borgh. II, 192, f. 39.)

Innocentio Moscone huomo per altro molto faculboso, ma pertinacissimo luterano hà havuto gran desiderio di fondar una Capella e dotarla competentemente, perche si possa sustentar un sacerdote, che vi celebri; ne per altro ogetto a creder mio, che per haver la commodità della sepoltura quando morrà perche domanda questa conditione sola. Me ne fece tentare sin' dal principio, che io venni qua, et io non gli diedi orecchio non parendomi, che lo stato di lui potesse comportare in modo alcuno, che si sodisfacesse alla sua domanda. Me ne ha fatto di nuovo far molta istanza, ne con tuttociò mi sono mutato di opinione, ne hò però voluto dar parte a V. S. I. per sentir, se habbi determinato bene, e se sia approvato il mio giuditio dalla Santità di N. S., che tanto più mi sarebbe caro ... (odg. 14. II. 1609).

¹ Prevod pisma, katerega datira 22. junija 1609, ima Gruden IMK, XIX, 112.

84.

1609, 14. II., Rim: *Borghese — Salvagu.*

(Germ. 21, f. 251.)

... La Congreg. del S. Uffitio risponderà quanto occorre nel particolare del Moscone heretico...

85.

1609, 16. II., Gradec: *Salvago — Borgheseju.*

(Borgh. II, 192, f. 79.)

... Volendo V. S. I. copia authentica della sentenza data contro il falso Profetta della Gallera, et eseguita ancora vado considerando, che sia bene di mandar ancora copia del Processo, perche se gli diede la corda, che sono tutti atti importanti alla giurisdittione attendero la volontà di V. S. I. con le prime, et manderò poi se lei lo commanderà il tutto in forma authentica non essendo se non bene conservar tutto l'atto ancora costi per ogni buon rispetto... (odg. 7. III. 1609).

86.

1609, 7. III., Rim: *Borghese — Salvagu.*

(Germ. 21, f. 255.)

La mente di cotesta Altezza è pia, tuttavia perche i mali consigli possono molto comanda N. S. che V. S. non tralasci occasione alcuna di ricordare à l'Altezza Sua quel che conviene a la sua pietà. Sono gl' heretici artificiosi, et importuni, ne si contentano d' una negativa sola. Mostri V. S. il pericolo, et esorti l'Altezza Sua a conceder lor cosa che faccia pregiuditio a la S. Religione. Tanto comanda N. S....

87.

1609, 29. VI., Gradec: *Salvago — Borgheseju.*

(Borgh. II, 192, f. 295.)

Fugi dalle Gallere quel falso Profeta condannato da me, et è ritornato nel suo luogo solito, dove fà peggio che prima, allegando, che contro la volontà di Dio non si può andare, e che però già la terza volta è uscito dalle mani della Giustitia, et questa con maggior difficoltà. Ne diedi conto a Sua Altezza e lo pregai a voler dar ordine tale, che fusse rimediato a questi inconvenienti. Ha subito commesso al Vice Domo di Lubiana,

che usi ogni essata diligenza, et secretezza per haverlo nelle mani, et dimostra pensiero di volerlo fare impicare, il che credo sarebbe molto più à proposito, sebene io non posso trattarne, darò conto di quello, che succederà... (odg. 11. VII. 1609).¹

88.

1609, 6. VII., Gradec: *Salvago — Borgheseju.*

(Borgh. II, 192, f. 307.)

L' archidiacono di Gurgfelt Preposito di Novacità in Carniola hà gran bisogno de Preti havendo da supplio in molti luoghi, in questo paese la penuria di sacerdoti, e massime di vita esemplare è grandissima, perche per il più non si fanno Preti se non figli di Preti, vorrebbe gratia per quelli che sono descritti nell' incluso foglio di farli ordinare extra tempora in die Dominico aut festivo, non posso a meno di rapresentar il suo bisogno, a N. S. tocca di far la gratia, et à V. S. I. d' intercederla... (odg. 18. VII. 1609).

89.

1609, 6. VII., Gradec: *Salvago — Borgheseju.*

(Borgh. II, 192, f. 309.)

Intendo dall' Archidiacono di Gurgfelt, che in Carniola le cose caminano pessimamente, perche nella Dieta non hanno voluto convenire, ne dar le solite contributioni a Sua Altezza e stanno con l' animo molto sollevato sperando di dover haver quello, che hanno conseguito gl' altri in Austria. I cattolici, che intervengono sono pochissimi, ne hanno animo di opponersi. Il Vescovo di Lubiana, che potrebbe far testa con il seguito delli altri Prelati, stà muto, perche dice é Archidiacono, che per il suo mal vivere, è peggio veduto da Catolici, che da gli Heretici, i quali pur l' odiano grandemente, e perciò non ardisce di opponersi. Questi principij sono cattivi, si può temere di maggior ruina. Intanto s' attende andar a caccia, ne per quanto ho tentato è stato mai possibile di far applicar l' animo, che almeno si munischi delle cose necessarie questa forza, la quale ha bisogno dirò di cinque elementi se bene non se ne trovano se non quattro. Questa è la miseria di questi paesi, che chi governa attende ad ogni altra cosa, che alla conservatione et mantenimento dello stato, et i Ministri godono dell' occasione, et attendono ad ingrasarsi. Iddio solo può rimediare a questi mali... (odg. 18. VII. 1609).

¹ Prevod ima Gruden IMK, XIX, 113.

90.**1609, 11. VII., Rim: Borghese — Salvagu.**

(Germ. 21, f. 283 v.)

... Occasione di fastidiose novità darebbe il falso Profetta fuggito da la Gallera, se li fosse permesso il praticar, et parlar liberamente come faceva prima. Metta V. S. in consideratione lo scandalo, penserà il rimedio cotesta Altezza con la prudenza solita...

91.**1609, 18. VII., Rim: Borghese — Salvagu.**

(Germ. 21, f. 287.)

Fà la gratia N. S. à l' Archidiacono di Gurgfelt de l' extra tempora per li nominati ne l' aggiunto foglio. À la penuria de li Sacerdoti supplisce Sua Beatitudine co 'l mezo de la benignità solita. V. S. li può consolare, che tanto comanda Sua Santità...

92.**1609, 20. VII., Gradec: Salvago — Borgheseju.**

(Borgh. II, 193—4, f. 115.)

Ricevo il solito piego di V. S. I. delli 4. di questo.

A Sua Altezza le lettere di V. S. I. et al vescovo di Lavanto ho fatto pervenir la sua, et se egli havrà tanto spirito di sapersi profitar de prudentissimi raccordi di V. S. I. il bene, che ne succederà, e l' utile, che egli ne caverà lo dimostreanno, piaccia à Dio, che così sia.

Intendo che in Lubiana si sono questo anno comunicati molto pochi; et un terzo meno dell' anno passato. Quel vescovo è un mal Prelato, e se ne sta tuttavia à Oberburg lasciando la sua residenza per attender a quella sporca vita, della quale diedi altre volte conto, così sono informato da un Prelato di quelle parti, che venne qui questi giorni passati, huomo d' integri costumi, et di santa mente, che per altro è amico del Vescovo...

93.**1609, 17. VIII., Gradec: Salvago — Borgheseju.**

(Germ. 114 B, f. 50.)

Erano senza frutto le fatiche fatte da me nella visita di questo stato, come benissimo sa V. S. I. se io non havessi di nuovo procurato il rimedio già concesso contro i Preti Concubinarij, che non fu mai posto ad effetto per la mala dispo-

sitione del Vescovo di Lavanto già luogotenente di quest' Altezza se bene io n' havevo fatta molte volte l' istanza. Si stampano i Generali per tutti i Ministri dell' Altezza Sua che non solo diano il braccio alli Archidiaconi, se ne saranno richiesti, ma che trovandosi concubine in casa de Preti siano subito prese, e punite severamente facendosi quest' ordine a mia istanza, et requisitione. Spero che a questo inconveniente sarà rimediato, e che si leverà alli Heretici l' occasione di dir male, e de Preti, e della Visita ancora.

All' arrivo di Sua Altezza senza fallo si terminerà il fatto dell' Editto, e spero in bene, ne sarà stata poca impresa, se ben tarda, Ma la freddezza di questo Clima fa che li huomini caminino tanto lentamente, che con difficoltà si vede mai il fine d' alcun negotio... (odg. 29. VIII. 1609).

94.

1609, 29. VIII., Rim: *Borghese* — *Salvagu*.

(Germ. 22, f. 16 v.)

... Epiaciuto l' offitio ch' ella ha fatto con quei Consiglieri secreti a beneficio della Religione... Però V. S. non mancherà di fare l' offitio suo, cosi nell' avvisare, come nell' operare tutto quel, che guidicarà che possa essere in poter suo per servizio di Dio...

95.

1609, 14. IX., Gradec: *Salvago* — *Borgheseju*.

(Germ. 114 B, f. 102.)

Le ultime lettere di V. S. I. sono delli 29 del passato.

L' editto contro i Preti concubinarij fu promulgato, et è andato in tutto lo stato di Sua Altezza, spero che farà buon frutto... (odg. 26. IX. 1609).

96.

1609, 28. IX., Gradec: *Salvago* — *Borgheseju*.

(Germ. 114 B, f. 137, prepis.)

Ritornó il Proposito di Novameste di Carniola inferiore mandato con due altri di quelli Provinciali per le cose di Vngaria rispetto alle fortezze, et confini, e per proporre alcuni aggravij, et in spetie quello del sale, nel che si sentono tuttavia homicidij verso Trieste, et mi ha replicato, che le cose della religione in Lubiana vanno pessimamente non solo per il manco numero di quelli che si sono quest' anno comunicati, ma perche si leggono le postille heretiche in casa, et le chiese

vengono poco frequentate etiam il giorno delle feste: la causa del disordine procede per il più dall' incuria di quel vescovo, il quale oltre lo star di continuo ad Oberburgo Abbatia unita al vescovato, trascura il suo officio, et la sua chiesa, non ha Predicatore per non spender quello che solevano i suoi Predecessori, et quello che è peggio si mormora pubblicamente che se ne stia in quel luogo per miglior commodità di servirsi della sorella, del che scrissi io quando fui alla visita di quella chiesa; questi è figlio d' Heretici, et sebene dimostra nell' estrinseco pietà, è una pietà sciocca, et non secundum scientiam, ne vi è che lo conosca meglio di Mons. Patriarca d' Aquileia. È stato questo vescovo uterino di quello di Bamberg morto, et Dio perdoni a chi fu causa della loro Promotione sebene non fu senza suo utile, e non poco. A quello di Bamberg ha provveduto Dio, a questi toccherà alla pietà e sollecitudine di N. S. Proposi all' hora che io fui a visitarlo che fosse chiamato a Roma, et che fosse deputato un Vicario apostolico a quella Chiesa; non piacque il partito forse per dubio ch' egli non venisse, ó di maggior male. Dirò adesso che non piacendo questo sarà necessario di scrivergli seriamente un breve, et in ogni modo deputarli un Vicario Apostolico alla persona del quale s' avrà consideratione, et procurarò che vi concorra la volontà, et sodisfattione del Principe. Propongo i bisogni, et mi rincetto alla deliberatione di N. S. . . . (odg. 10. X 1609).

Zunaj: si scriva il Breve al vescovo di Lubiana pigliando occasione dalle cose contenute in questa lettera et essortandolo alla vigilanza pastorale, et a deputar buoni predicatori nella sua diocesi. Quanto al mandar Vicario apostolico conviene in questi tempi turbulenti andar considerato, potrà intanto il Nuntio scoprire con destrezza il senso dell' Arciduca.

97.

1609, 10. X., Frascati: *Borghese* — *Salvagu*.

(Germ. 22, f. 26.)

Sebene a N. S. è dispiaciuto assai d' intendere ch' il Vescovo di Lubiana trascuri la cura della sua Chiesa nella maniera ch' è stato avvisato: con tutto cio per ridurlo con dolcezza, ha voluto trattarlo morbidamente nel breve, che a questo effeto gli scrive, e che sarà con questa, si come potrà ella vedere dalla copia, che se le manda. V. S. glielo farà avere, e dal canto suo, pigliarà ancor ella occasione da quel che sa di lui, per essortarlo alla vigilanza pastorale. E quanto a mandargli Vicario apostolico, Sua Santità è di parere, che convenga in questi tempi turbulenti di andar considerata-mente, et in tanto potrà V. S. con destrezza scoprire il senso dell' Arciduca, e darne avviso . . .

98.

1609, 2. XI., Gradec: *Salvago — Borgheseju.*

(Germ. 114 B, f. 197.)

... Scoprirò il senso di Sua Altezza intorno alla deputazione d'un Vicario apostolico a Lubiana, e ne darò conto, intanto per lui non è ancor venuto il Breve, che mi scriveva di dover mandare... (odg. 28. XI. 1609).

99.

1609, 28. XI., Rim: *Borghese — Salvagu.*

(Germ. 22, f. 34.)

Sarà alligata con questa mia, il Breve per il Vescovo di Lubiana, che per errore, si lasciò di mandare a V. S. (si come si doveva) con le lettere delli X d'ottobre prossinio passato. Dalla copia inclusa potrà ella vedere, che N. S. pro cede seco con dolcezza, e con carità paterna, essortandolo a non essere negligente nella cura delle anime, che Dio gli ha commesse. Si ha da sperare che questa diniostrazione di Sua Santità l'abbia da far destare per ravvedere se medesimo, e mutar vita; et insieme per esser vigilante sopra il suo ovile. E quando questo non basti, si pensaranno i rimedij convenienti, acciò quella Chiesa non patisca de pascoli spirituali...

100.

1609, 14. XII., Gradec: *Salvago — Borgheseju.*

(Germ. 114 B, f. 299.)

Invierò il Breve al vescovo di Lubiana,¹ con una mia lettera, piaccia a Dio, che facci frutto, di che temo, perche la piaga è troppo nicancherita et a tal segno, che adesso fa le cose assai pubbliche, che prima andava pur con qualche riserva, e tutto lo scandalo dipende dal commertio con la sorella, che adesso va di continuo in casa sua quello, che non seguiva molti mesi prima, che non andava, e di questo prendono quei popoli scandalo, et ammiratione incredibile... (odg. manjka).

101.

1610, 1. II., Gradec: *Salvago — Borgheseju.*

(Germ. 114 E, f. 50.)

Sua Altezza hieri mi disse, che essendo stata eretta, et fondata la Prepositura della Chiesa di Lubiana da suoi antecessori, come tutti i Canonicati ancora de quali ha Sua Al-

¹ Prim. Dimitz, MHVK 1862, 24.

tezza il Jus patronatus, desiderarebbe, che quella dignità avesse ancora la Mitra, et Baculo, et fusse infulata,¹ e che però io dovessi esponere questo suo desiderio a V. S. I. perche si compiacesse di trattarne con N. S. e disponer la Santità Sua a farne la gratia preme assai in questo, e soggiunge, che havendo Sua Beatitudine ad istanza di Mons. Patriarca d' Aquileia fatta consimile gratia alla Prepositura di Nova Città in Carniola inferiore, suo Dominio, non essendo Sua Altezza d' inferior conditione appresso Sua Beatitudine del Patriarca sudetto pretendeva di poterne sperare la gratia senz' altro, e tanto più con l' intercessione di V. S. I. alla quale mi ordinò, che specificatamente dovessi dir le sudette parole concernente la persona del Patriarca. promisi di sodisfar alla sua volontà, come credo d' haver fatto. V. S. I. farà quello, che guidicará piú ispediente, e sentirò da lei quello, che doverò risponder a Sua Altezza ... (odg. 20. II. 1610).

102.

1610, 20. II., Rim: *Borghese* — *Salvagu*.

(Borgh. I, 918, f. 66.)

N. S. inclina che si commetta alla Congregazione de Riti il desiderio di Sua Altezza, che il Preposito di Lubiana possa usare la Mitra, et il Bacolo Pastorale, ma in ogni caso converrà che V. S. informi meglio, non esprimendo se la Prepositura sia nella Cathedrale, o pure nella Collegiata et se fusse nella Cathedrale Sua Beatitudine ci haverebbe difficoltà grandissima ...

103.

1610, 8. V., Rim: *Borghese* — *Salvagu*.

(Borgh. I, 918, f. 93 v.)

La gratia, che si desiderava dal Preposito di Lubiana di poter usare la mitra, et il Bacolo pastorale in quella Chiesa Cathedrale si si è proposta più volte in Congregazione de Riti per le difficoltà che si trovavano nella Concessione. Alla fine ponderate le lettere di V. S. sopra questo fatto, et presuposto il consenso del Vescovo et del Capitolo, come anco gli essempli de casi simili in altre Chiese di Germania, la medesima Congregazione ha deliberato che si possa concedere al Preposito la gratia, che dimanda; si come ella vedra per inclusa copia del Decreto che ne passò a' 24. del passato, et se bene si è fondata in queste ragioni; non hà però lasciato d' havere in

¹ R. D. Andream Crallium Praepositum nostrum Graecium expedivimus in negotiis variis et Infulae. Prim. Dimitz v MHVK 1862, 24.

questo consideratione particolare all' istanza del Serenissimo Arciduca, et all' intercessione mia, essendomi adoperato per il buon essito del negotio a fine di servire Sua Altezza si come farò sempre in ogni altra occorrenza, chi mi farà rappresentare di suo gusto, et servitio, il che potrà farle sapere a suo tempo. Sarà hora carico dell' Agente di V. S. d' attendere alla spedizione del Breve...

104.

1610, 27. V., Aflenz: *Salvago* — *Borgheseju*.

(Germ. 114 E, f. 245.)

... Sentirà gusto Sua Altezza della gratia che N. S. si degna a sua contemplatione di fare al Preposito di Lubiana,¹ et io non mancarò di fargli sapere che V. S. I. si è adoperata per servitio dell' Altezza Sua come farò in ogni altra occasione...

105.

1610, 31. VII., Rim: *Borghese* — *Salvagu*.

(Borgh. I, 918, f. 122.)

Ha fatto sapere a N. S. il vescovo di Lubiana, che il Seminario d' 8 scolari eretto già per ordine della f. m. di Sisto V solo per uso, et servitio di quella sua Chiesa, essendo poi stato intermesso dal suo. Predecessore egli l' havea un' altra volta instituito, et comprateli del suo alcune entrate per sostentamento de i Seminaristi affinche potessero continuare i loro studij, et dedicarli poi al Ministerio, al quale erano stati destinati, et perche occorreva che dopo d' essere statilungo tempo alimentati da lui a questo fine, et poi fatti anco sacerdoti, et Curati se n' andavano a servire altre Diocesi, senza sua licenza senza lettere dimissoriali con termini d' ingratitude, et con Mancamento de Ministri idonei per quella Chiesa, Per questo è ricorso a Sua Santità supplicandola a voler ordinare che per l' avvenire non si possano senza suo consenso, et licenza espressa; et essendo parsa a Sua Beatitudine la petitione del Vescovo ragionevole, ha voluto, che io ne facci partecipe V. S. acciò ella habbia occasione d' intender meglio da quel Prelato il suo bisogno, et della Chiesa, et conforme a quella provvederà à quelche sarà conveniente, et procurerà insieme ch' egli venghi consolato, poiche tratta del servitio di Dio, et apito di quelle sue anime...

¹ 25 Martij (1612) Consecratio solemnissima prima ad infulam R. D. Praepositi Labacensis D. Andreae Cralij post 151 annos ab Episcopatus Labacensis erectione — stoji v Hrenovem rokopisnem koledarju, ki ga hrani ljubljanski muzej (1611 a, Nr. IX, list 14).

106.

1610, 16. VIII., Gradec: *Salvago* — *Borgheseju*.

(Germ. 114 E, f. 412.)

Ho mandata la sua lettera al Vescovo di Lubiana, et ho visto quello che mi scrive V. S. I. intorno al Seminario che egli dice di haver eretto di otto scolari, et le doglienge che fa intorno all' ingratitude che li viene usata da chi dovrebbe esserli grato. Con questa occasione farò quello che volevo fare nella mia partenza per discarico della coscienza, et honor mio, et l' istesso a suo tempo farò con Sua Altezza, la quale (parlarò liberamente) ha sempre chiuso li orecchi à richiami, che la havuti dell' infame, et sclerata vita che tiene quel Vescovo, indegna di un Pagano, per il fomento che ha da i Padri Gesuiti, al collegio de quali in Lubiana contribuisce ogn' anno all' ingrosso,¹ et per questo fu fatto vescovo ad istanza loro toccando a Sua Altezza la nominatione, et vi fu che fare essendosi formati all' hora due processi,² et se Madama Serenissima Madre nel passaggio per Spagna con la Regina in Ferrara non lo dimandava in gratia a Clemente ottavo, non era promosso. Ma il P. Generale, che è di santissima mente, viene ingannato, et in questa, et in molte altre cose intorno a questo Collegio, le quali al mio arrivo in Roma spero di farli toccar con la mano, et che rimedierà essendovene più che bisogno.

¹ 5. sept. 1612 post comitia conclusa dedicata fuit solenni Convivio et dialogo Domus nova in praedio Patrum Societatis Jesu, quam nostris sumptibus aedificavimus. Beležka v Hrenovem rokopisnem koledarju 1611 a Nr. IX. list 44 (v ljublj. muzeju).

² Ferrara, 1598. avg. 12: »... dass darinnen (to je v procesu za ljubljansko vladikovino) wider den Khrön solche oppositiones stehen, darumben er schwerlich confirmirt kan werden. Uber diss alles aber kan E. F. Dt. ich auch nit verhalten, dass der herr patriarch von Aglarn hochgedachten herrn cardinaln Paravicino, mir und andern gesagt, er habe in seiner gehaltenen Craynerischen Visitation befunden, gemelter Khrön sei offt und vill maln in Frauenklöstern zu Michelstätten und Münkhendorf gewesen, mit den nunnen geessen und tantz und ein mehrere Kundtschaft, als sich gebührt, gehabt, habe darumben wider ihne der Gebüer nach procediert, und für excommunicierten erklärt, und unangesehen er soliche ungebuer dem vorigen herrn Bischoff von Laybach angezaigt, und ihme gwalt, ihm, Khrön, von der excommunication zu absollvieren, geben, so wäre er doch nie absolviert worden« (dostavlja, da bo podpiral vladarico, kolikor more). — Na hrbtu tega pisma pa je zapisal Hren svojeročno na latinskem jeziku, da ga je isti nuncij, ki je pisal pismo, posvetil za vladika dne 12. IX. 1599. — Prim. Loserth I.: Acten u. Correspondenzen zur Geschichte der Gegenreformation in Innerösterreich unter Ferdinand II., I, 290, Nr. 427 (Fontes rerum austriacar., II. Abt., 58. Bd.).

Il vescovo é figlio di Padre, et Madre Heretici, et é stato Heretico ancora lui. Ha veramente una pietà apparente, ma non secundum scientiam, anzi piuttosto muliebre, et riprensibile. Sono tanti anni che si serue dishonestamente della sorella propria la quale domina il Vescovato, e spila i preti, et va con lui con scandalo infinito de poveri Contadini ad essercitar le funtioni di consacrar Chiese, et cose simili.

Mons. Vescovo d'Adria, mio predecessore, li fece precetti sub pena excommunicationis latae sententiae, che non ammettesse la sorella in Casa, et pur non l'ha stimato, che l'ha fatta andare continuamente a Oberburgo, dove egli fa la sua residenza, che dovrebbe essere a Lubiana, dal che ne nascono molti inconvenienti, et danni a quelle povere anime per essere quella molto piena di Heretici: Di tutto questo diedi conto a V. S. I. nel tempo della Visita essendomi constato per processo, il quale tuttavia rimane acceso, et m'ha tentato il Vescovo molte volte per l'assolutoria, che non li ho mai voluta concedere, et so in altre occasioni ancora d'haver motivato di questo modo di procedere, et che a questo effetto fu scritto al Vescovo un Breve risentito; Ma havendo poi egli havute lettere molto humane, et che commendavano la sua pietà, com'egli stesso m'ha scritto et che le conserva per Tesoro pretiosissimo, può considerare V. S. I. l'effetto che haveranno fatto nella sua inverterata putredine, intendendo che la sorella continua più che mai, et che lui due volte l'anno solamente va a Lubiana, et vi sta due, o tre giorni per volta.

Non ha Preti che vogliano servirlo, et perciò vorrebbe tener in Catena quelli che non possono ajutar se stessi, non havendo da lui che un misero vivere et pochissimo stipendio essendo solito di non proveder Chiese mai, ma deputarvi un Vicario, al quale assequa una piccola parte dell'entrate, et il rimanente riserva per se, da che nasce, che l'anime sentono dall'ignoranza di chi governa danno inestimabile, massime in paesi dove sono heretici, et si ritrovano persone tanto facili a qualsivoglia credenza, non volendo persone di qualche talento far il fattore al Vescovo senza suo comodo.

Promove alli ordini sacri indiffirentemente tutti ancora di aliena Diocese, et se bene è stato avvertito da me delle censure pure non se n'astiene, et ultimamente ha fatto ricorso una della Diocese Patriarcale promosso al presbiterato, sebene non familiare, ne provisto di benefitio alcuno.

Del Seminario che egli dice, è vero che egli ha alcuni Preti a Oberburgo, li quali per essere stata quella Badia di Monaci prima che fusse unità, et incorporata al Vescovato è necessario che alimenti per l'offitiatura, i quali sono ancora pochi, non ritrovando persona che voglia servire con si poco stipendio, perche non dà se non un vitto molto miserabile et

15 fiorini. Dovrebbe bene a Gratz mantenere alcuni alunni in essecutione d'un legato d'un Prete morto che lasciò molte centinaia di fiorini, et sono pervenuti in man sua, ma v'è un solo che adesso è nel Ferdinando alle spese di Sua Altezza, et prima andava dimandando per Dio. Ho sodisfatto a me stesso per honor di Dio, servizio di quelle povere anime et beneficio di quella del Vescovo. N. S. è prudente, faccia quello che Dio l'ispira: l'istesso offitio penso di far con Sua Altezza sgravando la mia coscienza per non doverne esser tenuto ne appresso Sua Divina Maestà, ne appresso de li huomini... (odg. 28. VIII. 1610).

107.

1610, 28. VIII., Rim: *Borghese* — *Salvagu*.

(Borgh. I, 918, f. 152 v.)

Sono tali le male informazioni che V. S. ci dá con una sua delli 16 dell'istante del Vescovo di Lubiana che a punto ci pare di vedere che sia come una pietra di scandalo in cotesti paesi. Imperò quando sarà ritornato l'Arciduca Ferdinando non mancherà di darli conto d'ogni cosa, et fra tanto vada rimediando al meglio che può, che di qua si dirà qualche cosa alli Padri Giesuiti...

108.

1610, 11. IX., Rim: *Borghese* — *Salvagu*.

(Borgh. I, 918, f. 136 v.)

Sà V. S. tanto delle qualità del vescovo di Lubiana che sarebbe superfluo a farle sapere più di quello, che ella ci riferì ultimamente, se le nuove querele, che ci fa di lui Mons. Patriarca d'Aquileia non ci spingessero a quest'additione. Egli si duole che il Vescovo non tralascia di perturbare la sua Diocesi, et d'introdurvi abusi vietati, et abhorriti dalla Chiesa, ordinando a 'suoi Diocesani senza sue Dimissorie, et si come ordina anco li suoi proprij senza esame, così ordina gli altri senza cimentarli. Di questo ne da per testimone V. S. che è stata constretta molte volte a dispensare i Preti malamente promossi da lui. Dice di più che egli habbia benedetto un Abbate della sua Diocesi et che nelli Benefitij della Diocesi di esso Vescovo non instituisca Parochi, et Rettori Ordinarij, ma vicarij amovibili, con cavare emolumenti d'ogni Parochiale. Che della Chiesa Curata di Cramburgh Diocesi del Patriarca, sebene unita alla mensa episcopale del Vescovo quanto alli frutti persevera in non volere che il Presentato dal Patriarca à quella Chiesa per la Cessione fatta da Massimiano Imperatore del Juspatronato che era Imperiale all'eretta Chiesa di Lubiana sia ne esaminato, ne instituito da lui solo per cavare

i frutti non solo annessi alla sua Chiesa, ma tirar anco quelli appartenenti al Paroco. Che viva illaquetato in molte censure senza rispetto, et che si trovino molti processi contro di lui in temporale per ordine del Serenissimo Arciduca con querele de sudditi del paese per i peccati, e continuati, ne quali presuppone ch'egli perseveri. Cose tutte in vero indegne d'ogni Cristiano non che d'un Vescovo et quanto al Patriarca presuppone di moversi a manifestarle per iscarico della sua coscienza; et perche il vescovo venga mortificato. et a V. S. si riferiscono accioche per qualche tocca alla giurisdittione aliena procuri ch'egli non s'ingerisca; et che di questo, et di tutto il restante ne tratti con Sua Altezza a suo tempo, affinche si veda di dar rimedio ad un cosi notorio scandalo...

109.

1610, 27. IX., Gradec: *Salvago* — *Borgheseju*.

(Germ. 114 E, f. 460.)

È putroppo vero che il vescovo di Lubiana, come scrive Mons. Patriarca d'Aquileia, va ordinando, i, suoi Diocesani senza dimissorie, senz'essamine, et senza patrimonio perilche mi sono mosso a compassione di dispensare alcuni, che havevano fatto ricorso da me, et è vero ancora che il suo peccato è d'ignoranza prave dispositionis, perchè è stato avvertito più volte che non può, et non deve farlo, et pur lo fa, non essendo ancora molti giorni che pur ricorse un povero giovane, che fu ordinato da lui, et che fu ancora persuaso a doversi ordinare, perche il Vescovo haveva facoltà di poterlo fare. Et è vero ancora che, i, Benefitij non si danno in titolo, ma il Vescovo vi mette Vicarij amovibili, a' quali da egli molto poco e tutto il rimanente dell'entrate piglia per se, come diedi conto quando fui alla Visita, et scrissi ancora ultimamente, che viva illaqueato da molte Censure, et che non le curi, piacesse a Dio che non fusse per salute dell'anima sua, et che non desse quelli scandali che scrive Mons. Patriarca. Deve venire in breve come eletto della Provincia del Cragno con altri due a Sua Altezza, nel qual caso io farò quello che havevo già pensato di fare, et che hora mi commanda V. S. I. alla quale non restarò di dire con quest'occasione che mi scrive il mio Auditore haver sentito da molte parti, et da persone degne di fede, che il Vescovo sudetto ne' luoghi publici, et particolarmente ne' Conviti, mi tiene assai tra denti biasimando grandemente la visita fatta da me, la quale ha causato qualche spesa, et non si vede ordine, ne decreto alcuno. Il che mi dà occasione di ritoccar la cosa de Decreti lasciati dal mio Auditore in Roma in mano del Fagnano per ordine di N. S. sette mesi sono. Replico di più che confida il Vescovo nella protezione de Gesuiti

et che per questosi assicura di poter fare ogni cosa, perche possono tutto quello che vogliono, et dispongono di Sua Altezza ad ogni loro volontà non senza gran mormoratione di molti che si sentono offesi, come pensano di dir molto chiaramente per honor di Dio, con altre cose ancora di molta importanza et qualità al P. Generale, si io fussi venuto a Roma perche rimediasse, et forse lo farò con lettere se pur doverò partir di qua, et mi creda V. S. I. che il Procedere di questi Padri è dissimilissimo da quello d'Italia, et per quanto intendo da altri, ancora di Praga, Vienna, et altri luoghi di Germania, et da questo nasce, che non vogliono qui persone di spirito, perche tre, ò, quattro sono quelli che comandano, ne ad altro attendono che à metter insieme denari. Che è quanto m' occorre in questo proposito per quello che mi scrive V. S. I. mossa dalla lettera di Mons. Patriarca... (odg. 16. X. 1610).

110.

1610, 16. X., Rim: *Borghese — Salvagu.*

(Borgh. I, 918, f. 144.)

Si accusano le lettere di V. S. delli 8 dell' instante et per qualche restò da risponderle dell' Ordinario passato si vede che crescono li eccessi del Vescovo di Lubiana, et si cumula il pregiudicio grande, che egli fa a suoi sudditi con quelle sue male promotioni alli Ordini Sacri. Imperò faccia ella quanto potrà perche si rimedij alli inconvenienti che nelle sue lettere si riferiscono; è vero che si laudarebbe che la procurasse medicina più tosto soave, et lenitiva, che aspera, et rigorosa; et per la qualità del male, et dell' Infermo forsi che non ci vorrebbe altro temperamento...

111.

1610, 24. X., Rim: *Instrukcija za nunciija Pontija.*

(Germ. 22, f. 145.)

... Il vescovo di Lubiana è in malissimo concetto, essendoci qua molte querele di lui, così quanto alla vita, e costumi suoi, che sono rappresentati per dishonesti; e scandalosi, come quanto alla residenza, et alle sue funzioni, che sono presupposte per defettuosa. Egli è figlio di Padre, e madre heretici, e di lui si dice, che un tempo fa, non fusse netto d' heresie. la conversatione che esso continua con una Donna del suo sangue, è di gran sospetto, e cagiona molto scandalo, et in sin dal tempo del Vescovo d'Adria, gli fu fatto precetto sotto pena di scomunica ipso facto incurrenda, che non l'admettesse in casa: ma non come li Preti, da quali ne va estorquendo

quel che vuole, et esso Vescovo se la tiene in Oberburgo, dove risiede, dovendo risedere più tosto in Lubiana, dove sono molti Heretici. Di lui viene scritto, che promove à gli ordini sacri quelli, che sono di aliena Diocesi, senza dimissorie, senza essamine, e senza patrimonio, come fa anco quelli della sua. onde sono necessitati bene spesso li mali promossi di ricorrer poi al Nuntio per essere dispensati, et habilitati all' essercitio de gl' ordini. Dicono, che non conferisse i benefitij in titolo, ma, che deputa Vicarij amovibili con poco stipendio, usurpando per se l' avanzo dell' entrate di qua benefitij, e per questo non trova Preti, che lo vogliano servire, et in tanto la Diocesi patisce notabilmente. N. S. gl' hà scritto Brevi hortatorij, e pieni di zelo, et carità, et l' ha essortato anco alla vigilanza Pastorale, et a deputare buoni Ministri, et in specie i Predicatori della sua Chiesa ma egli come di natura versipelle, et simulata ha risposto assai apparentemente in sua difesa, magnificando le cose sue. ma V. S. con tutto questo ha d' haver l' occhio particolarmente sopra di lui, non lasciandolo di vista per vedere di ridurlo alla buona vita, et à fare quel ch' egli è tenuto per il carico, che sostiene nel che si valerà del consiglio, et aiuto dell' Arciduca, co 'l quale ne terra proposito: avverta però ch' il Vescovo è protetto, e favoreto dalli Padri Uesuiti non informati forsi della sua vita, quanto bisognerebbe...

112.

1610, 25. X., Gradec: *Salvago* — *Borgheseju*.

(Germ. 114 E, f. 497.)

...Diedi parte a Sua Altezza delle essorbitanze del Vescovo di Lubiana et lo pregai a dover cooperar con me per il rimedio: Si mostrò Sua Altezza prontissima, et mostrando di sentir disgusto delli mali modi, mi disse che doveva venir il vescovo quà, che li sturerebbe le orecchie, et che io facessi i miei precetti, perche li farebbe osservare, et così farò, ma di già hò scritto al Vescovo in materia dell' ordinare altri che non li sono sottoposti, delli emolumenti, che indebitamente cava dalle sepulture delli Heretici, et del dovere in l' avvenire deputare in tutte le Chiese curati Parochi, et non Vicarij, per il che doverà fare ricorso costì, ma sarà bene rimetterlo al Vescovo di Troia et ammonerlo a procedere come conviene... (odg. 6. XI. 1610).

113.

1610, 1. XI., Gradec: *Salvago* — *Borgheseju*.

(Germ. 114 E, f. 503.)

Delli 16 del passato sono le ultime lettere di V. S. I. alle quali mi occorre poco in risposta.

Venne quà¹ il Vescovo di Lubiana per servitio della Provincia sua con due altri insin venerdì passato, è stato da me due volte, et l'ho chiamato hieri a desinare, habbiamo discorso molto alla lunga del suo vivere, et spero in Dio di dover dare rimedio buono a tutti li inconvenienti con sodisfattione di lui, et che resterà ancora obligato dell'amorevol termine, che si sarà tenuto seco. Dimani verrà dopo mezzo giorno, et si darà sesto et ordine al tutto, et del seguito darò conto col primo. Verrà in questo modo eseguito l'ordine che mi da V. S. I. con queste lettere et io vestarò molto contento d'haver potuto conformarmi con il suo senso ... (odg. 13. XI. 1610).

114.

1610, 6. XI., Rim: *Borghese* — *Salvagu*.

(Borgh. I, 918, f. 149.)

... Del Vescovo di Lubiana informi bene Mons. di Troia di quanto saprà di lui perche è necessario che si rimedij ad un tanto male ...

115.

1610, 13. XI., Rim: *Borghese* — *Salvagu*.

(Germ. 22, f. 121; Borgh. I, 918, f. 150 v.)

Avanti che si ricevessero le lettere di V. S. del primo del corrente, dove dice d'essersi abbcata co 'l vescovo di Lubiana, et che sperava di riportarne frutto, si era veduta una lettera del p. Giovanni Argenti Giesuita, scritta al suo Generale, nella quale presupponeva, come vedrà per la copia inclusa,² che le querele contra quel Prelato ò fossero vecchie, ò di cose già passate di molti anni. onde si sarebbe desiderato, ch'ella si fosse chiarita della verità, con secretezza però, et extraindicialmente, senza formare processo: ma poiche stava su 'l dar sesto alla vita, et attioni sue, si sentirà volontieri, che habbia dato fine a questo negotio, dello stato del quale, dovrà in ogni caso darne parte al suo successore ...

116.

1610, 22. XI., Gradec: *Salvago* — *Borgheseju*.

(Germ. 114 E, f. 548.)

Già che dimostrò N. S. che il negotio del Vescovo di Lubiana si definisse dolcemente, massime se vi fusse speranza

¹ 26. X. 1610 Graetium venimus, prim. MHVK, 1862, 25.

² Je ni.

di frutto, ho giudicato d' ammetterlo ad una canonica purgatione,¹ come è successo, et insieme se li sono fatti alcuni decreti, che si mandaranno poi, per il suo buon Governo, et per rimuovere tutte le occasioni di scandali, et sperarò in l' avvenire che debba andar molto più avvertito che non ha fatto... (odg. 4. XII. 1610).

117.

1610, 22. XI., Gradec: *Ponti — Borgheseju.*

(Germ. 114 E, f. 541.)

Sono giunto qui in Gratz hoggi apunto 22 de presente... sono alloggiato da Mons. di Sarzana con istraordinarie carezze...

118.

1610, 24. XI.

(Iz beležk škofa Hrena v njegovem koledarju, prim. Dimitz v MHVK 1862, 26.)

»24. (November 1610 Absolutionem accepi etiam a censuris et casibus forte ignotis. Processus delaniatus(?). Sed ante omnia apud Principem purgavi et confutavi objecta qui isthac benignissima protulit verba: Ich sag auchs nit als ein Landtsfürst sondern als ein guetter Freundt.«

28. se je odpeljal Hren iz Gradca v Št. Jurij, kjer ga je sprejel vladar v audijenci ter mu rekel: »Bona dies Herr Bischoff Ir wisst wol dass ich mit Euch nit prangen thue.«

29. se je vrnil v Gradec.

30. je obedoval na dvoru.

Apud utrumque Nuntium optimam et benignam per omnia audientiam habui...

Andreas Chrön frater susceptus a Serenissimo in Consiliarium Vicedomatus Carniolae.

1. XII. 1610. Illmo D. Joan. B. Salvago Episcopo Lunensi Sarzavium(!) et Comiti Nuntio ap. Pragam discessuro sex pelles lynceas pretiosissimas donavi. — Misit supplicem meum

¹ In festo S. Caeciliae (= 22. XI.) peracta est canonica mea purgatio apud patres Capucinos in Oratorio. Compurgatores fuere R. P. Damasce-nus P. Seraphin et P. Angelus. Prim. MHVK, 1862, 26. Hren je prispel v Gradec 26. X. 1610 (l. 25).

² Tudi Hren je šel novemu nunciju nasprotj (MHVK, 1862, 26): »Mox illa peracta (sc. purgatione, prim. št. 116.) itum fuit obviam Illmo D. Petro Antonio Episcopo Trojae Nuntio apostolico moderno in curribus et ad Carolaw eum offendimus. Ingressi sumus una in curru et coena apud illum. D. Salvagium Nuntium Pragensem sumpta.«

libellum Romam pro dispensatione futuri quadriennii quoad visitanda limina ap. uti obligor. Et per omnia se paterne obtulit per Andream fratrem.

2: XII. 1610. Dono misi per eundem D. Alexandro Valosio auditori 12 aureos nummos pro viatico. — Nummi memoriales dati: R. D. Marcello Capellano nuntii ap. 1 argenteum 1 aureum minorem. Magistro domus Nuntii ap. etiam 1 argenteum aureum 1. minorem. Virgini Mariae Sacristanae Serenissimae quae nobis ostendit pretiosa omnia 1 argenteum, aureos 2 minores. Magistro sanitatis 1 argenteum. Cocco Magistro Bartholomaei 1. argenteum.

119.

1610, 29. XI., Gradec: *Ponti — Borgheseju.*

(Germ. 114 E, f. 559.)

Hò ricevuti da Mons. di Sarzana alcuni Decreti fatti al Vescovo di Lubiana, al quale ho presentato il Breve di N. S. et la lettera di V. S. I., et insieme con ragionamento amorevole l'ho avvertito a portarsi in maniera da qui avanti, che Sua Santità vesti a pieno sodisfatta. Mi ha promesso gran cose: però occorrendo altro di nuovo, prima di far nulla, ne darò conto a V. S. I., per essegnir l'ordine che si degnerà di darmi ... (odg. 11. XII. 1610).

120.

1610, 29. XI., Gradec: *Salvago — Borgheseju.*

(Germ. 114 E, f. 570.)

Intorno alle letere di V. S. I. de 13 poco haverò che dire, perche non mi danno occasione di cosa alcuna fuor che della causa del vescovo di Lubiana, col quale si sono terminate tutte le cose come già accennai, et se li è data l'assolutoria havendo prima fatta la purgatione canonica. Dimostra di volere in l'avvenire proceder diversamente dal passato, et perche habbia occasione di farlo se le sono dati l'inclusi decreti,¹ con l'osservanza de quali credo, et spero, che il tutto camminerà bene. Desidero d'haver fatto cosa che sia di sodisfattione di S. B., almeno ho creduto che debba essere. Di tutto ho dato parte a Mons. mio di Troia, al quale ho ancora lasciata la copia de Decreti, soprintenderà, come io ho ricordato, alle attioni del Vescovo, et si assicurerà in questo modo il buon incamminamento del predetto ... (odg. 11. XII. 1610).

¹ Gl. sledečo številko.

121.

Salvagovi dekreti za ljubljanskega škofa.

(Germ. 114 E. f. 571.)

Decreta specialia ab Illmo. ac Rmo. Domino D. Joanne Baptista Salvago Dei et Apostolice Sedis gratia Lunensi Sarzanensi Episcopo et Comite, et per superiorem Germaniam cum facultate legati de Catere Nuntio Apostolico etc. occasione Apostolicae visitationis facta, da Perillustri ac Rmo. D. Thoma Episcopo Labacensi, nec non alijs pro tempore existentibus Labacensibus Episcopis, ultra generalia totius visitationis Decreta, inviolabiliter observanda.

In Cathedrali Labacensi Ecclesia, ubi ob maximam haereticorum quantitatem Pastoris praesentia apprime necessaria est, saltem a I. Dominica Adventus, usque ad Epiphaniam inclusive, a feria IV. Cinerum usque ad Dominicam in Albis, a festo Pentecostes usque ad totam octavam Corporis Christi. In Solemnitatibus Ascensionis Domini, Assumptionis B. M. V. Festo omnium Sanctorum, et Defunctorum Commemoratione, resideat, sub poenis per Canones statutis.

Beneficia quaecunque vacantia mensae Episcopali vel Capitulari non unita conferat in titulum, nullatenus vero retentis sibi redditibus, Vicarios in illis constituat.

Pensiones super beneficijs propria autoritate, nec sibi, nec alijs reservare praesumat.

Ecclesiasticam sepulturam haereticis praecipue quibus eadem ab Ecclesia juste denegatur pacto pro eis quod est pessimum Simoniae genus, posthac minime concedat, nec a suis Parochis concedi permittat, alias praeter statutas in Simoniacos a Canonibus poenas, ad dupli restitutionem teneatur.

Alienae Dioecesis sine litteris dimissorialibus ordinariorum nullum ad ordines promoveat, familiaribus exceptis qui per integrum triennium ad ejus servitia continue perstiterunt, dummodo statim eis beneficium aliquod ecclesiasticum conferat sub poenis per Canones et Pontificias Constitutiones statutis.

Testimoniales litterae pro ordinibus collatis quas ipsi formatas vocant, omnibus petentibus minime denegentur, recepta per Cancellarium Mercede, quae tamen duodecim cruciferorum summam non excedat.

Praebendam Theologalem, nec non et poementiariam iuxta concilii Tridentini Decreta in Cathedrali ecclesia, Seminarium item pro puerorum educatione ex ejusdem Concilii praescripto quamprimum Labaci erigat.

Visitationem totius Dioecesis saltem quolibet triennio perficiat.

Dioecesanus Synodos in quibus necessariae ob Dei honorem, animarum salutem et fidei propagationem, constitutiones proponantur, saepe congreget.

122.

1610, 4. XII., Rim: *Borghese* — *Salvagu*.

(Borgh. I, 918, f. 155.)

... A Sua Santità è stato caro d' intendere quel che havea operato per regolare la vita, et le attioni del Vescovo di Lubiana...

123.

1610, 6. XII., Gradec.

(Germ. 114 E, f. 618.)

Salvago pošilja Borgheseju prošnjo ljubljanskega vladike Tomaža (f. 619), da ga papež oprostí potovanja v Rim ad limina¹ v prihodnjem kvadrienju ter piše »che sia per venire a Roma lo tengo per cosa assai difficile per non dire impossibile.« Borghese naj obvesti Pontija o tem, kar bo papež določil (odg. 18. XII. 1610).

124.

1610, 11. XII., Rim: *Borghese* — *Salvagu*.

(Borgh. I, 918, f. 157.)

... Si sono veduti li Decreti fatti da lei nel particolare del vescovo di Lubiana, et sono parsi buoni. A Mons. di Troia toccherà d' haver l' occhio alla loro osservanza...

125.

1610, 11. XII., Rim: *Borghese* — *Pontiju*.

(Borgh. I, 918, f. 194.)

Si sono ricevute le lettere di V. S. delli 29 del passato nelle quali comincia a dar saggio della sua diligenza nelle cose pubbliche, et in quelle in spetie della sua Istruttione et quanto al negotio delle Saline, che va pigliando buona piega, si aspettarà che ne avvisi ogni successo. et del Vescovo di Lubiana è piaciuto d' intendere, che habbia ascoltato volentieri i suoi paterni

¹ V svojem koledarju je zabeležil Hren k 1. dec. 1610: Misit supplicem meum libellum Romam pro dispensatione future quadriennii quoad visitanda limina apostolorum, utj obligor. Et per omnia se paterne obtulit per Andream fratrem (sc. Chröni). Prim. MHVK 1862, 26.

avvertimenti et qualche importa per lui che si sia risoluto d'osservare li Decreti di Mons. di Sarzana, al quale si scrivono le annesse che essendo partito egli per Praga potrà V. S. aprirle contenendo quasi l'istesso, che si scrive a lei medesima . . .

126.

1610, 18. XII., Rim: *Borghese* — *Salvagu*.

(Borgh. I, 918, f. 160.)

Ho rappresentato a N. S. le cause, che allega in sua scusa il vescovo di Lubiana per non venire egli stesso ad limina Apostolorum nel futuro quadriennio; et Sua Stà. che dispensa sempre della sua paterna clementia, et benignità si è contentata ch'egli non venga personalmente ma vuole che sia tenuto a mandar uno del gremio della sua Chiesa conforme alla disposizione della Bolla di Sisto V^{to} et questo dentro il termine d'un anno prossimo do venire. et in tanto s'egli havesse contravenuto alla detta Bolla, et che fusse incorso in qualche pena, o Censura, S. Stà comunica a V. S. facoltà in virtu di questa mia d'assolverlo, o dispensarlo.

127.

1612, 27. II., Gradec: *Ponti* — *Borgheseju*.

(Germ. 114 H, f. 567.)

Mons. di Trieste venuto qui per sopir alcune liti della sua Chiesa, delle quali ha già riportato ottimo fine, oltre l'havermi ragguagliato delle differenze passate con Mons. di Lubiana, di cui a suo tempo darò distinto conto a V. S. I. mi ha riferito ancora, che tutti i Preti concubinarij condannati da Mons. di Sarzana nella sua visita sono ricaduti peggio di prima, e che a voler eseguir le sentenze date contro di loro, sarebbe privar di Sacerdoti tutto quel Paese. A me dall'altro canto pare strano assai, lasciar tutti impuniti; perche a questa foggia si peccherà senza freno, e crescerà ogni giorno la perdizione di queste parti. Ho perciò risoluto, e datane anche ampla commissione al medesimo Mons. di Trieste, che i colpevoli di Pievi ricche debbano soggiacere alle sentenze senza remissione, che per le Chiese di buona rendita non mancheranno mai Preti, che le piglino: de' poveri poi n' elegga tre, ò quattro de' più rilassi e più bruttamente invecchiati nel vizio, e li mandi in Galea; acciò con l'esempio di questi si dia timore a gli altri.

Il medesimo Vescovo afferma, che se Mons. Patriarca d'Aquileia non si risolve tener' un Vicario Generale in queste parti, che vigili da dovere sopra il Clero, non sarà mai possibile correggerlo, e riformarlo.

Dice haverne trattato col Patriarca medesimo, e che fa sol difficoltà, che quest' Altezza vorrebbe poi, che fusse Tedesco la Dove egli pretenderebbe mettervelo Italiano, per potersene fidare. A me par questo Spediente necessario, e mi basterebbe anche l' animo d' ottener da S. A. che si contentasse il Vicario detto fusse Italiano purché non fusse soggetto alla Signoria. Non ho però voluto trattar cosa alcuna ne con S. A. ne col Patriarca senza darne prima conto a V. S. I. dalla quale aspetterò l' ordine di quel che devrò fare...

128.

1612, 9. VII., Gradec: *Ponti — Borgheseju.*

(Bibl. Vat., f. Barberini lat. 6907.)

Gli anni passati Sua Altezza impetrò da Clemente ottavo Santa Memoria che per esser i frati francescani dell' osservanza ridotti a pochissimo numero se gli togliesse un Monastero con una Chiesa posseduta da loro da tempo immemorabile nella città di Lubiana, etsi applicasse per un Collegio de' Padri del Giesù, quali non restando sodisfatti del sito, ottennero da S. A., che consegnasse loro l' Hopidale de poveri, et che questi fussero trasferiti al Monastero de' frati de' quali però ne restò sempre alcuno come per hospitio in una parte di quel luogo. Con quest' occasione venne la Chiesa a ricadere in man dell' Ordinario. Hora essendo cresciuto il numero di detti frati, et portandosi assai convenientemente in queste Provincie, è rimasta servita S. A. restituirgli quanto se gli era tolto con pensier di proveder quei poveri dell' Hopidale in altra guisa. Resta solo l' impedimento del Vescovo, che non vuol consentire di restituir la Chiesa a i frati liberamente pretendendo risersarsi il Jus delle sepolture per potersi appropriare l' utile de' funerali, che perciò ha vietato sotto pena di scomunica late sententię che niun possa sepelissi colà senza sua licenza.

A S. A. è parsa strana questa durezza del Vescovo trattandosi specialmente d' una Chiesa, ch' era prima de frati stessi, a i privilegi dei quali non vorrebbe, che si pregiudicasse in quel luogo: et così m' ha richiesto con molta istanza d' intercedere in nome suo appresso di N. S. et di V. S. I. perche sia con l' autorità della S. Sede restituita a i detti frati la Chiesa sudetta libera, e senza soggettione, come la possederan prima.

Devo dire a V. S. I. che questa è la chiesa fatta consegnar poco tempo fa da S. A. per mezzo de suoi Commissarij in temporale, et spirituale, della quale scrissi settimane sono, che per haver io poi mostrato l' error commesso non havendo S. A. come Principe laico questa authorità, si è rivolto il negotio per

la buona strada, et ho gustato assai, che S. A. medesima habbia hora interposte le sue preghiere in questo particolare. Onde tanto più mi par che possa la benignità di N. S. muoversi a farle la gratia desiderata.

129.

1614, 16. XI., Gradec: *Paravicino*¹ — *Borgheseju*.

(Borgh. II, 201, f. 102.)

Sarà bene far l'offitio ricordato con il Pico intorno al vescovo di Lubiana perche darà da pensar qui, se bene non potrà per adesso alterar la resolutione publicata, ancorche confessino l'incapacità di questo et particolarmente il Cancelliero scusandosi con la necessità per haver disgustati in altre occasioni passate alcuni Vescovi dello stato assai più idonei di questo, il quale anco si ferma al Vescovato...

130.

1614, 8. XII., Gradec: *Paravicino* — *Borgheseju*.

(Borgh. III, 201, f. 112.)

Tra le altre cose, che il vescovo di Segna ha detto, assai pubblicamente sono queste che nel memento della messa prega sempre il Signore, perche dia all'Imperatore, et all'arciduca Ferdinando miglior ministri. om. Ragionando con l'Echembergh di tutto questo fatto, hò havuto ottima occasione, perche il disgusto di Trieste nasce dall'essergli stato preferito Lubiana tanto più pretendendo che tal officio gli fosse stato promesso da S. A., la quale perciò resta assai alterata di dire che l'electione fatta del Lubiana non è stata a N. S. per le cose passate molto grata, al che il Barone ha risposto, che per necessità di non metter in quel carico un Secolare, non havendo Prelato in queste Provincie più confidente, S. A. ha fatta questa resolutione, ma che quando habbia altro soggetto ecclesiastico più al proposito, accennando di nuovo l'Abbate di Admont non sarà gran cosa che si risolva S. A. a far altra resolutione, et io conoscendo che assolutamente non vogliono valersi degli altri vescovi per troppa diffidenza come Lavanto, Trieste, et Pedena, et quel di Secovia essendo troppo decrepito, ho giudicato ispediente senza passar più oltre lasciar il Barone in questa buona dispositione.

¹ Paravicino Erasmo, vladika Aleksandrijski, je bil zadnji papeški nuncij v Gradcu (od 16. X. 1613—20. IV. 1622), prim. Biaudet, l. c. 279. Prišel je v Gradec 12. XII. 1613 (Borgh. II., 212, 213.).

131.**1614, 15. XII., Gradec: Paravicino — Borgheseju.**

(Borgh. II, 201, f. 120.)

L'Echempergh mi ha detto in proposito di quest' Abbate di Admont, che sarà adoperato da S. A. inferendo nel luogo di Mons. di Lubiana, ma che non potrà così presto, et io seco ho cominciata una pratica per un soggetto da far vescovo di Trieste, volendo pur rinuntiar il presente Vescovo, che all'Echempergh è piaciuto molto, havendo auditto dire tutte quelle qualità che da S. A. si desiderano nei suoi Ministri massime ecclesiastici. Se la pratica va avanti di tutto darò a V. S. I. conto.

132.**1621, 23. VIII.**

(Barb. 6908, f. 108.)

Il Vesc° di Lubiana havendo presentito l' istanza di S. M., è comparso subito qui a chieder licenza, che gli è stata ancora subito data, et hora attende a prepararsi per ritornare alla sua residenza, essendo stato già chiamato il Vesc° di Lavanta per darli il possesso al principio del prossimo dell' officio, che l'altrofascia; però ho giudicato superfluo presentarli il Breve inviatomi da V. S. III^{ma} con una sua delli 7 corr., ma ne manderò copia a S. M. per più esprimerle la prontezza, con che n'era stata compiacciuta dalla Sta S., et in forma per appunto come desiderava. Darò poi l' altro Breve al Vesc° di Lavanto perche possa amministrare il carico di Luogotenente, ancora nelle cause criminali. Ala V. S. III^{ma} mí inchino hum.

Milko Kos:

Rimana pesem o ustanovitelju Jurkloštra vojvodu Leopoldu VI.

O literarnem delu na slovenskih tleh v srednjem veku vemo prav malo. To nam je deloma razumljivo, kajti predpogoj za to, sistematičen opis in študij vseh nekdanjih na slovenskem ozemlju nastalih ali pa nahajajočih se rokopisov, pa bodisi da se ti nahajajo danes še na našem ozemlju ali pa izven naših meja, še ni izpolnjen. Študij srednjeveških rokopisov nam bo podal šele točno sliko srednjeveškega literarnega in duševnega življenja na naših tleh. V pričujočem donesku hočem opozoriti na najstarejši in doslej neznani spis historiografskega značaja, ki je nastal kot samostojno delo v enem naših samostanov.

Postanek historiografskih del na slovenskih tleh že v ranem srednjem veku je malo verjeten. Manjkala so na slovenski zemlji pred vsem dolgo časa glavna ognjišča za taka dela, samostani in katedralne cerkve. Šele po ustanovitvi večjega števila samostanov v 12. in 13. stol. je bila dana vsaj možnost za postanek literarnih pojavov historiografskega značaja.

Toda o kakem historiografskem delu samostojnega značaja v ustanovah 12.—13. stol. nam fontološka literatura prav nič ne poroča. Pač je bil benediktinski samostan v Admontu na Zgornjem Štajerskem središče dokaj živahnega historiografskega dela in beleži na severnem Koroškem krška škofija kmalu po l. 1180. postanek sicer dokaj neznatnega *Chronicon Gurcense*,¹ — toda kar leži južno odtod, posebno v oglejskem patriarhatu južno od Drave, ne kaže po dosedaj znanih podatkih pojavov samostojnega historiografskega značaja. Prve take pojave beleži literatura šele iz 14. stol.² Študij kodeksov nekdanje kartuzije v Jurkloštru je pa vendar že za 13. stol. odkril pojav samostojnega historiografskega dela.

Zunanja zgodovina jurkloštrske kartuzije v njenih začetkih je znana. V tem kraju je naselil kartuzijane krški škof

¹ O. Redlich v *Mittheilungen des Instituts f. österr. Geschichtsforschung*, III, 527, op. 2.

² O. Lorenz, *Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter*. I^o, 260.

Henrik (1167—1174). Že med prvimi priorji najdemo ime literarno delavnega moža. Bil je to Odon, avtor doslej nenajdenih »*Sermones magistri Odonis prioris in Gyrio de tempore et sanctis in communi*«, kateri je umrl 15. jan. 1200 v Tagliacozzu v južni Italiji.¹ Nova naselbina pa radi premajhnih dohodkov ni mogla prav uspevati, pa tudi disciplina je začela kmalu propadati, tako, da so že okoli l. 1200 odšli menihi kartuzijanskega reda. Posestva je dobila kmalu potem tamkaj ustanovljena prošnja. Toda že okoli l. 1209. obnovil je, poleg nekoliko let še nadalje obstoječe prošnje, zopet kartuzijo avstrijsko-štajerski vojvoda Leopold (VI.) iz rodu Babenberžanov, ki velja po pravici za pravega ustanovitelja Jurkloštra.² O Leopoldu kot ustanovitelju kartuzije govori v nekdanj jurkloštrskem, danes kodeksu št. 40 državne licejske knjižnice v Ljubljani, ohranjen spis v verzih z naslovom »*Ecce quedam paucula gesta siue religiosa preconia incliti ducis Leupoldi nostrj fundatoris, a quodam Sweuo cellicola richinice sine presumpcionis calumpnia dicitata*« (f. 149'—158). Vsebinsko celotnega kodeksa sem navedel v Zborniku za umetnostno zgodovino, VI, 1926, 94—95. Kodeks v obsegu 226 pergamentnih folijev je popisán v knjižni minuskuli 13. stol. od ene glavne roke, to je prav roke Švaba (Sweuus), ki se imenuje v naslovu omenjenega spisa. Iz drugih mest rokopisa je razvidno tudi njegovo ime Syferidus (ff. 116, 129', 130', 134', 136', 157'). Živel je kot kartuzijanski menih v Jurkloštru za časa priorja Wilhelma. O tem vemo, da je bil vsaj 16. okt. 1255. in 1. nov. 1260. jurkloštrski prior.³ Nanj se obrača Syferidus na nekaterih mestih (ff. 134', 150', 156'). Po rodu je bil ta Syferidus Nmec, sam se imenuje Thevtonicus (f. 157') oziroma Sweuus (ff. 116, 129', 130', 134', 136', 157'). Zavedal se je, da živi med Slovenci, kajti sam pravi, da ga redi slovenska zemlja (»*Gyrio nutrit eum Sweuum Sclauonica tellus*«, f. 116). Poleg »*gesta ducis Leupoldi*« imenuje se naš Švab tudi avtorja spisa »*Commendacio celle...*« (slavospev samostanski celici), ki je vpisan v naš kodeks na f. 115' in dalje. O svojem življenju pred vstopom v samostan nam daje Syferidus sam v svojih »*gesta... Leupoldi*« par podatkov (f. 156'). Pravi, da je potrošil očetovsko dedščino in bil oženjen z bogato ženo, ki mu je pa umrla. Nato je vstopil v samostan.

Po obliki je Syferidovo delo pesem v rimanih verzih (f. 149' richmice, f. 155' dictamen). Glavni namen ji je poveleče-

¹ A. Stegenšek v Voditelju v bogoslovnih vedah, 1910, 210—214.

² Orožen, Das Bisthum und die Diözese Lavant, IV, 2, 272 d.; A. Stegenšek v Časopisu za zgod. in narodop., VIII, 1911, 1 d.

³ Jaksch, Mon. hist. duc. Car., IV, 480 (Wilhelmus prior de Kirio); Schumi, UB Krain, II, 213 (G[u]lhelmus?) prior de Girove).

vanje jurkloštrskega ustanovitelja, posebno njegovih »svetih dejanj« (divina gesta, f. 149', 150). Avtor se je lotil tega spisa potem ko je dokončal svoje delo »commendacio celle« in spisal ostali tekst malega kodeksa (rokopis meri samo ok. 10 cm v višino, 7,5 cm v širino).

»Gesta Leupoldi« obsegajo po svoji dispoziciji dva dela. Prvi na f. 149'—156 obsega glavni (verzji 1—166), a drugi na f. 156—158 dodatni tekst (verzji 167 dalje).

Po naslovu v prozi in uvodnih verzih, v katerih omenja avtor svoj prejšnji spis »commendacio celle«, pričtenja Syferidus takoj pripovedovati o jurkloštrskem ustanovitelju avstrijsko-štajerskem vojvodu Leopoldu, katerega Bogu dopadljiva dejanja hoče v pričujočem spisu obravnavati. Avtor pravi o Leopoldu, da je rojen »regia prosapia«.¹ Nato hvali na splošno njegove dobre lastnosti (iuris amator, iustitie et pacis conservator, bonorum tutor, contrario turbo malignorum, castra terre noxia annichilavit). Ustanavljal je samostane, izvrševal šest dejanj usmiljenja, naselil na Dunaju brate iz pridigarskega reda in v mnogih krajih minorite, ustanovil je cistercijanski samostan v Lilienfeldu² ter končno po navdahnjenju sv. Duha ustanovil in pomnožil Jurklošter.

Nato se obrača avtor do takratnega jurkloštrskega priorja Wilhelma in ga vprašuje, s kako skrbnostjo je vojvoda ustanovil in sezidal celice in cerkev. Odgovor glasi: čitaj listine, popise meja (limitaciones)³, premotri posestva, njive, travnike, kašče, hlapce, dekle, vrtove, polja, vinograde in kraštače. Vsaka delavnica je v najboljšem stanju. Preglej gozdove, živino, vrtove! Vse to naj si prior (Wilhelm) prizadeva upravljati s tako vnemo, da bo dal lahko odkrit obračun vojvodu pred Bogom. Boji se, da bodo šli nekateri njegovih prednikov v »skrajne teme«. Nato svetuje avtor priorju: varuje naj se onih, ki ne znajo dajati obračuna; kakor je začel samostansko družino vladati, tako naj nadaljuje, milostljivejši naj bo pri dajanju posebnih porcij (pitanciae), strog naj bo, toda sledita naj tudi dobroti in veselje. Iztrga naj se iz dolgov, popravi streho cerkve, popravi zanemarjeno in razrušeno, prežene nasprotnike, kupuje in prodaja s svetom ostalih bratov, vlada služinčad in ne troši brez potrebe.

Nato se vrne avtor k vojvodu. Leopold je šel kot križar v Sveto deželo, tam pokoril nezvesto in divje ljudstvo, nje-

¹ Leopoldova mati je bila Helena, hči ogrskega kralja Gejze II.

² Lilienfeld ustanovljen l. 1209. (Juritsch, Gesch. d. Babenberger, 385; istotam 397 o Leopoldovi naklonjenosti cerkvam.)

³ Misliti nam je v prvi vrsti na privilegije vojvode Leopolda z dne 9. sept. 1209. in 7. nov. 1227. z natančnimi opisi meja samostanskih posestev (Zahn, UB Steiermark, II, 152, 225; Kos, Gradivo, V, št. 154, 462).

gov meč je čutil Damiette.¹ Radi njega je bila Anglija dolgo časa oropana svojega kralja, dokler ga ni z denarjem odkupila. S tem je vojvoda obzidal Dunaj in se tako obvaroval pred Ogrji.² Svojo hči je vojvoda omožil s cesarjevim sinom Henrikom.³ To Leopoldovo hč^{er}ima sedaj po strani češki kralj, ljubi pa bolj Ogrkinjo, nesramno zakonsko ženo.⁴ Takega zeta bi vojvoda Leopold, ako bi še živel, gotovo odbil. Po vzkliku o smrti prehaja avtor ponovno na Leopoldova dobra dela: pomiril je papeža in cesarja,⁵ zidal samostane, čuval mir in edinost, uničeval tatove in roparje, delil miloščino, šel med križarje, popravljal samostane, se enačil z vojaki, kleriki in redovniki in se, ko je hotel imeti popoln mir, pobratil s cistercijani.⁶ Vojvodova zasluga je, da se hrani avtor s pšenico, psi pa z ovsem. Vojvoda je vladal nad dvojno vojvodino,⁷ cesar je sina oženil z njegovo hčerjo, katero je sedaj odvrigel kralj Češke. Od ostalih hčera je ena vzela saškega kneza,⁸ druga vojvodo brabantkega, tretja turinškega,⁹ a četrta mišenjskega kneza.¹⁰ Vsaki je dal vojvoda dostojno doto. Starejši vojvodov sin je bil Henrik, mlajši pa Friderik, kateri je premagal češkega kralja, ko se je z njim radi zemlje vojskoval.¹¹ Ko bi še živel bil bi gotovo ljut nasprotnik češkega kralja, maščeval bi sramoto nad zakonolomskim kraljem¹² ter združil pod svojo oblast Avstrijo in Štajersko. Na koncu prvega dela ponavlja avtor v nekaterih splošnih besedah to kar

¹ Križarska pohoda iz l. 1212. v Španijo proti Mavrom in l. 1217. v Sirijo, Palestino in Egipt, kjer se je Leopold udeležil obleganja mesta Damiette (Juritsch, 448 d.).

² To se nanaša na Leopoldovega očeta, vojvodo enakega imena, ki je l. 1192. ujel angleškega kralja Riharda.

³ 29. nov. 1225. se je v Nürnbergu oženil Henrik, sin cesarja Friderika, z Leopoldovo hčerjo Margareto (Juritsch, 489).

⁴ L. 1252. se je z Margareto, vdovo po Staufu kralju Henriku, oženil češki kralj Přemysl (II.) Otokar, se l. 1261. ločil od nje in poročil 25. okt. 1261. Kunigundo, hči hališkega kneza Rastislava ter vnukinjo ogrskega kralja Bele.

⁵ Leopold je bil med knezi, ki so poleti 1230. izmirili v Ceperanu oziroma S. Germanu cesarja Friderika II. s papežem Gregorijem IX. (Böhmer-Ficker, Reg. imp., V, 1776 a—1805 a).

⁶ Leopolda so cistercijani sprejeli kot člana svojega generalnega kapitlja (Juritsch, 397, 515). Pokopan je 30. nov. 1230. v cistercijanskem samostanu v Lillienfeldu.

⁷ Avstrija, Štajerska.

⁸ Agneza, omožena l. 1222. z vojvodo Albrehtom Saškim (Juritsch, 477).

⁹ Gertruda, omožena s turinškim deželnim grofom Henrikom Raspe.

¹⁰ Konstanca, omožena l. 1234. z mišenjskim mejnim grofom Henrikom (Juritsch, 503, 541).

¹¹ V bitki ob Litvi, kjer je češkega kralja Otokarja I. sicer premagal vojvoda Friderik, a sam padel v boju (15. jun. 1246).

¹² Otokar II. Přemysl.

je že povedal. Leopoldova priprošnjika naj bodeta sv. Janez Krstnik¹ in kralj David.

Drugi del (verzi 167 dalje) začenja z retorično izjavo zakristana Johannes, priprostega meniha v Jurkloštru, ki pravi, da ga ne vesele taki prazni, žalostni slavospevi. Avtor ga prosi za malo potrpljenja, hoče izreči še nekoliko hvale o vojvodu, nato pa šele z zakristanom počivat. Hvali zopet vojvodo ker je sezidal samostan, prosi priorja Wilhelma naj ga dobro upravlja, zahvaljuje vojvodo, ker mu je dal živež, posteljo in obleko, omenja svoje prejšnje življenje v zakonu z bogato ženo, ki mu je umrla, prosi brate, ki so se iz daljnih krajev zbrali v tem samostanu, naj se vedno spominjajo ustanovitelja, ki jim je ustvaril zavetišče. Mogoče bo kdo od bratov dejal, zakaj nam ta Nemeč brez potrebe pridiga o tem vojvodu. Nato odgovarja: ne odobral bi ako bi kdo opisoval dela grofa Savojskega, hoče pa hvaliti vojvodo Avstrije. Prosi sv. mučenika Celzija in Nazarija, naj prosita za vojvodo, ki je umrl istega dne kot ona dva.² S kratko molitvijo konča spis.

O dobi postanka teh »gesta« nam nudijo ta sama podatke na dveh mestih, ki govorita o češkem kralju Otokarju II. Přemyslu (v. 88 in 122). Meneh Syferidus je napisal »gesta« potem, ko se je po bitki pri Kroissenbrumu (12. jul. 1260) češki kralj zopet polastil Štajerske, se ločil od svoje žene Margarete in se 25. okt. 1261. oženil s Kunigundo iz Haliča, vnukinjo ogrskega kralja Bele IV. Naš avtor nam ne skriva sovražnega razpoloženja proti češkemu kralju, ki se je po ponovni Otokarjevi ženitvi pojavilo pri delu štajerskega plemstva in duhovništva. Zdi se, da je bil pristaš one stranke, ki si je želela nazaj Babenberžane in se zato zavzemala za mladega Friderika Badenskega, sina Hermana Badenskega in Gertrude, nečakinje zadnjega vojvode Babenberžana Friderika II.³ Pretirana hvala vojvode Leopolda je očitvidno sestavljena pod vtisom razdrapanih razmer za interregna tudi v naših krajih in z željo, da bi se zopet povrnili »zlati« časi vojvode Leopolda. Spis je sestavljen pod neposrednim vtisom vesti o ločitvi češkega kralja od Margarete in o novi ženitvi. Da se je to prav pred kratkim dogodilo kažejo besede »nunc rex Bohemie tenet ex obliquo«, (Margareta) »nunc repudiata« (v. 88, 123). Spis je moral torej nastati po oktobru I. 1261. Težje je določiti terminus ante quem. Verjetno bi lahko vzeli datum avgust 1262, ko je dobil Jurklošter od Otokar-

¹ Poleg Matere Božje in sv. Mavricija patron v Jurkloštru.

² 28. jul. 1230. — Praznik sv. Nazarija in Celzija omenia kot dan smrti tudi Rycardi di S. Germano Chronica (MG., SS., XIX. 361: »die dominico in festo sanctorum Nazarii et Celsi«).

³ H. Pirchegger, Geschichte d. Steiermark, I. 219.

jevega deželnega glavarja na Štajerskem, škofa Bruna iz Olomouca, listino o dajatvi železa samostanu ter bi s tem odpadla sovražnost proti češkemu kralju.¹

Staviti si moramo še vprašanje, odkod je naš redovnik dobil podatke za svoja »gesta«. Misliti nam je na ustno sporočilo in pisane vire. Spomin na vojvodo-ustanovitelja je bil v Jurkloštru gotovo še živ, vendar pa ne tako prezenten, da ne bi naš avtor pri opisu ujetništva angleškega kralja Riharda zamenjal Leopolda sina z Leopoldom očetom. Posebno verze, ki se nanašajo na Jurklošter, je mogel avtor sestaviti po domači tradiciji in listinah vojvode Leopolda, ki so se nahajale v samostanu. Misliti nam je tudi na kake analistične zapise, ki so se mogli takrat nahajati v samostanu, pa bodisi take originalnega značaja, ali pa prepise iz analov avstrijskih samostanov. Vendar ni primerjanje podatkov teh (iz Melka, Kremsmünstra, Garstena, Göttweiga, Klosterneuburga) s podatki našega spisa dognalo nikakršne direktne odvisnosti. Res govore tudi ti anali o posredovanju vojvode Leopolda med cesarjem in papežem, o možitvi njegovih hčera s cesarjevim sinom ter saškim in mišenjskim knezom, o njihovi bogati doti, o ustanovitvi Lilienfelda, o obleganju mesta Damiette,² — toda vse to s takimi besedami, ki ne kažejo, da bi si naš avtor izposojeval direktno iz avstrijskih analov.

V nekaterih stvareh predstavljajo naša »gesta« vir prvega reda. Dajejo nam splošno sliko samostanskih razmer v Jurkloštru in kažejo ondotno protičeško razpoloženje okoli l. 1261. ter nudijo za starejšo dobo par podatkov, ki jih drugi viri nimajo. Ti so sledeči:

1. Vojvoda Leopold je naselil na Dunaju brate pridigarje in v mnogih krajih minorite (v. 28—30). Za pridigarje in minorite na Dunaju za časa vojvode Leopolda vemo le indirektno iz pisma papeža Gregorija IX. iz l. 1234., ko ta prosi vojvodo Friderika, Leopoldovega naslednika, naj ravno tako varuje dominikance in minorite kakor je to delal njegov prednik vojvoda Leopold.³

2. Z odkupnino kralja Riharda je vojvoda Leopold (V.) obzidal Dunaj in ga tako obvaroval pred Ogri (v. 83/84). Šele kasnejši viri (Continuatio praedicatorum Vindobonensium, nastala po l. 1267., MG., SS., IX, 726; Enenkel, Fürstenbuch (po

¹ Pusch-Frölich, Dipl. sacra duc. Styriae, II, 141.

² Annales Mellicenses ad a. 1230 (MG., SS., IX, 507); Continuatio Garstensis ad 1217, 1230 (l. c., 595, 596); Annales Gotwicenses ad a. 1222, 1230 (l. c., 603, 604); Continuatio Claustroneoburg. secunda, tertia (l. c., 622, 623, 636); Continuatio Scotorum (l. c., 624), Continuatio praedicatorum Vindob. ad 1230 (l. c., 726).

³ Friess, Geschichte d. österreich. Minoritenprovinz, Archiv f. österreich. Geschichte, 64, 175.

I, 1276.) in *Weltchronik*, izd. Rauch, SS. rer. Austr., I, 295 in *Strauch, MG., Deutsche Chron.*, III, 545; *Aventin, + 1534, Bayer. Chron.*, izd. Lexer, II, 356) poročajo, da je Leopold uporabil del odkupnine za obzidja mest Dunaja, Ennsa, Hainburga in (Dunajskega) Novega mesta. Naša »gesta« so časovno prvi vir, ki nam o tem poročajo in s tem potrjujejo resničnost kasnejših.

3. Drugim virom je popolnoma neznan podatek našega, da je ena Leopoldova hči vzela za moža brabantkega vojvodo (v. 129).

Po svojem značaju spadajo »gesta Leupoldi« v vrsto samostanskih slavospevov in spisov o ustanoviteljih in dobrotnikih samostanov, ki tvorijo drugod pogosto začetek lokalne historiografske literature. V *Jurkloštru* pa Švab Siferid, zdi se, ni našel posnemalcev. Naš vir je osamljen in dokaj zgoden elaborat v historiografski literaturi samostanov na slovenskih tleh, ki je sicer revna in brez vsake tradicije. Pomen mu gre kot časovno najstarejšemu znanemu viru te vrste pri nas, ki nam nudi tudi nekaj za našo in avstrijsko zgodovino uporabljivih podatkov.

f. 149'. *Ecce quedam paucula gesta siue religiosa preconia incliti ducis Leupoldi, nostri fundatoris, a quodam Sweuo cellicola richmice sine presumpcionis calumpnia dicitata.*

Laudes aliquantulas, cellam commendando,

*5 fratres et nouicios partim informando,
postquam paruuum codicem studens compilaui,
illud non superfluum fore reputavi.*

*Principis egregii si diuina gesta,
ex seipsis attamen que sunt manifesta,*

f. 150. *10 nunc Lewpoldi recolam, nostri || fundatoris,
ad quod opus acue stilum mei oris.*

*Qui primatum obtines intus atque foris,
qui eidem principi gratiam dedisti,
quod tibi complacuit mundo necnon isti.*

*15 Eius secularia sed hic gesta nolo
dicitando tangere, sed diuina volo.
Austrie et Stirie dux ergo prefatus,
regia prosapia nutu dei natus,
virtutis in gremio bene conuersatus,*

*20 cum uiuebat extitit omnibus pregratus,
certe nec immerito, nam iuris amator
erat et iusticie, pacis conseruator.*

f. 150'. *Per hoc ergo sequitur quod erat bonorum
tutor et contrario turbo malignorum.*

- 25 Castra terre noxia hic annihilauit,
 claustra uel cenobia hic edificauit,
 sex misericordie opera seruauit,
 qui nunc exstant celebres hic predicatores
 in Wienna constituit, fratres et minores
- 30 multis locis colligens, Liligenuelit fundauit,
 domos de Cystercio sic et augmentauit.
 Inde sancti spiritus vigore afflatus,
 istud cenobiolum fundare paratus
 omni nlsu exstitit^{a)} noster augmentatus.
- f. 151. 35 Sic est ordo per eum. Pater spiritalis,
 te Wilhelme rogito terne que et qualis
 sibi diligencia fuit hoc fundandi,
 cellas et ecclesiam, necnon instaurandi.
 Lege priuilegia, limitaciones
- 40 tue domus discute ac possessiones,
 agros prata grangias, seruos et ancillas,
 ortos rura vineas, magnas et pusillas,
 discute testudines, non sunt in ruina,
 adhuc stat peroptime queuis officina,
- 45 insuper et nemora nostra contemplare,
 pecora pomeria cerne pater care.
 Cuncta que prefata sunt tali gubernare
 elabora studio, rationem dare
- f. 151'. 50 tanto quod tu || principi valeas sinceram
 summo coram iudice, qui nonnisi meram
 rationem accipit, dans mercedem veram
 hiis qui bene regimen gubernant commissum
 ac pastores reprobos trudit in abyssum.
 Timeo quod aliqui antecessores
- 55 tui vadant tenebras in exteriores.
 Racionem reddere qui non valent pius,
 horum cetum fugere adhibe tu curam.
 Vt cepisti rege nos, sed te micriorem
 in dandis pitanciis, prebe nam rigorem,
- 60 sequi debet lenitas, gaudium merorem.
 Excute a debitis te et sarta tecta
- f. 152. sarcias ecclesie, queque sunt || neglecta,
 tu instaurans diruta, strue ac proiecta,
 tuos aduersarios, omnes vilipendeas,
- 65 gregi lis propicius ordini intendas,
 fratrum cum consilio emas atque vendas,
 ordina familiam, vane nil expendas.
 Non istud consilium dedi presumptiue,
 si dilecte pater mi karitatiue

a) popr. iz *exstii*.

- 70 obedisti sepius; ergo scis preesse,
 vt te quisquam instruat, non est nunc necesse,
 tuo magisterio decet nos subesse,
 et quod nobis tribuis, bibere et esse.
- Datis hiis consiliis reuertar ad ducem,
 f. 152'. 75 ad Lewpoldum principem, || qui ob veram lucem
 terram sanctam adiit, Christi portans crucem.
 Ibi gentem edomans perfidam et trucem,
 illis in temporibus christicolis data,
 huius ense principis sensit Damyatha.
- 80 Rege suo Anglia per hunc et priuata,
 diu merens extitit atque conturbata,
 donec per pecuniam illum redimebat.
 Cum qua muri circulum in Vienna ponebat,
 dux et sic ab Vngaris tutus remanebat,
- 85 omnes aduersarios per hano^{b)} et vincebat.
 Inde suam filiam federe amico
 iunxit nato cesaris, nomine Heinrico.
- f. 153. Quam || nunc rex Bohemie tenet et obliquo,
 Hungaram plus diligens thoro^{c)} impudico.
- 90 Certe et insolito, verum est quod dico:
 si Lewpolde viueres hunc pro inimico
 reputares genero, nequam diniquo.
 O mors ceca perfida, o mors detestanda,
 mors crudelis reprobata, quare non es blanda
- 95 illis per quos opera fiunt tam laudanda
 et que sunt ecclesie tantum commendanda!
 Papam hic et cesarem nonne concordauit,
 nuquid^{d)} monasteria non edificauit,
 pacem et concordiam nonne conseruauit,
- f. 153'. 100 fures et latrunculos nonne trucidauit,
 numquid elemosinis multos hic non paut.
 Hic in Christi nomine crucem baiulabat,
 diruta cenobia ipse reparabat,
 miles hic militibus sese conformabat,
- 105 clericus et clericis se parificabat,
 monachus et monachis se consimilabat;
 talem sibi gratiam dominus donabat,
 nam hunc super principes ceteros amabat.
 Cum habere voluit hic quietem plenam,
- 110 cum Cysterciensibus conincidit^{e)} venam.
 Deus illi requiem concede serenam,

b) orig.!

c) za thoro ertano inperidico.

d) orig.!

e) pred conincidit ob robu teksta pripisano tunc.

- paradisi collocans sedem in amenam;
iuris et iudicij nam rexit habenam;
f. 154. edo per hunc triticum || et canes auenam.
- 115 Deus tanto principi da celestem cenam,
rogo quod non sciat infernalem penam.
Iste regni speculum, duplicem ducatum
regens, inter principes tenuit primatum.
Imperator habuit hunc intantum gratum,
120 quod ipsius filie suum iunxit natum,
licet hoc et antea a me sit prolatum.
Hec a quis in solio sedit coronata,
a rege Bohemie nunc repudiata.
Plangat illud facinus omnis gens beata,
125 quod talis sit femina sic dehonestata.
Ceteras quas habuit quatuor sorores
- f. 154'. acceperunt principes terre meliores.
Vna quidem nupserat principi Saxonum,
alteram sed duxerat dux Brabantinorum,
130 ac dilexit terciam princeps Duringorum,
Mixnensis vltima introiuit thorum.
Dux Lewpolde nupcias harum celebrasti,
quamlibet sponsalibus dignis predotasti,
tibi partem optimam tamen reseruasti,
135 filiis, heredibus illam assignasti.
Quorum maior dictus est nomine Heinricus,
iunior sed extitit dictus Fridericus,
- f. 155. qui regis Bohemie ferus || inimicus
esset, si nunc viueret, victus nam antiquus^{f)}
- 140 per hunc olim dicitur forte propter terram,
propter quam ad inuicem hii tenebant gwerram.
Si superstes viueret, dedecus germane
in rege adultero vindicaret plane,
Austriam et Stiriam reuocaret sane
145 suum ad dominium, quod mors nimis mane
sumpsit sibi iuueni, fecit et inane.
Tantum me preconia patris senioris
prelaturum credidi, nostri fundatoris,
sed ob reuerenciam ipsius honoris
150 gesta quedam tetigi nati iunioris.
- f. 155'. Patris laus ex filio est nonnullis horis,
verbum hoc sententia non cassat prioris,
cuius ex licentia finem volo dare
presenti dictamini, tamen memorari

f) orig.!

- 155 volo paucis iterum ducis pretaxati,
cuius hic^{g)} ex gracia nos sumus locati.
Que prememorata sunt, qui nam fecit ista,
dici debet merito nobilis cellista,
insuper et domini fortis agonista,
- 160 immo bonus legifer, verus et legista,
suus suffragator sit Johannes Baptista.
Et qui profert optima pectoris ex cista
i. 156. ipsum sanctus || adiuet Dauid cytharista,
item ipse natus est rex atque psalmista,
- 165 est electus eciam domini sinnista;
non Lewpoldum feriat. demonum balista, Amen.
Dicat obsecro Johannes sacrista,
cordis est qui simplicis, non duplex sophista:
non delectat hunc nec me vana laudis trista,
- 170 forte mihi dicitur sufficit nunc cista.
Dicenti respondeo: eratur, non hic stabo,
adhuc aliquantulas grates duci dabo,
postea commodius tecum conpausabo.
- f. 156'. Primum grates refero domus || de structura,
- 175 que nonnullis profuit estque profutura,
nutu dei quamdiu hec est permansura,
quam Willhelme regere bene tu procura.
Item grates duci do, mihi dat quod victum,
tectum lectisternia, omnem et amictum.
- 180 Eius elemosina meum et delictum,
quod hic plango iugiter, spernens mundum fictum,
qui me prius tenuit captum et deuictum;
ducis elemosina plus est mihi grata,
patris quam hereditas, a me dissipata,
- 185 et quam diues femina mihi copulata,
que tamen in requie, oro, sit beata. Amen.
- f. 157. Vos, o fratres, de longe huc qui aduenistis,
hoc et cenobiolum tamquam possedistis,
oro, sitis memores, dudum ut cepistis,
- 190 ducis tam egregii, vestri fundatoris,
ipsum in hospicio pectoris et oris
retinentes iugiter iussio prioris.
Hoc hortetur moneat, nam hic nouit foris,
quanta vobis dederit nutu saluatoris.
- 195 Que si forte vobis non idem contulisset
in sua prouincia quiuis fors mansisset,
eius de criminibus nec penituisset,
ac tormenta baratri horrida sensisset.
- f. 157'. Forte fratrum quispiam dicit cogitando,

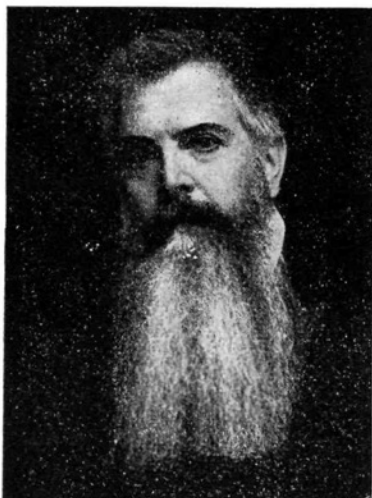
g) za hic črtano exiguam.

- 200 iste Thevtonicus quid nos dicitando
 grauat et de principe tali exhortatur,
 nichil exhortacio sua operatur,
 bene nostrum quilibet a se informatur,
 eius admonicio quapropter cassatur.
- 205 Hiis uerbis respondeo regum de scriptura,
 quam hic partim tangere erit michi cura.
 Iuda contra Israel palam hoc probauit,
 sibi multo propior esse quod rex Dauid
 cum suspenso Absolon ipsum transuadauit
 210 et in regni solio rursus hunc locauit.
 Sic pertinacia Israel cessauit,
 quia Bochrī filius cesus exspirauit.
- f. 158. Nolo frater simili modo quod expires.
 Comitīs Sabaudie gesta mores vires
 215 si tu mihi dixeris, hec non reprobabo,
 magis tamen Austrie ducem commendabo,
 eius et preconia libens dicitabo,
 et pro ipso dominum supplex exorabo,
 nec te per huiusmodi frater mi grauabo.
- 220 Lingwa tribus quolibet simili applaudit,
 et quod illi complacet hoc libenter audit.
 Summi regis milites Celse et Nazari,
 testes fuso sanguine, martires preclari,
 vestrīs dux suffragiis petit adiuuari,
 225 vobis in celestibus et consociari;
 nam de mundo transiit vt vos die pari,
 f. 158. vos quapropter concedet sibi suffragari,
 vt vobiscum valeat super gloriari.
- Hoc sibi det munus, qui regnat trinus et unus. Lector
 230 dicat amen, Lewpoldo dando iuuamen. Sepe duci fato, pre-
 sedere glorificato. Hic ducis et celle laus explicit, ora, refelle.
 Inuida Christe bonis donum, dans religionis, quod nisi dilecti
 capiunt a te quoque recti. De numero quorum me fac princeps
 dominorum, omnibus ac horis me pro mercede laboris huius
 defende, celi quoque dona repende. Lector dicat amen, scri-
 benti dando iuuamen.

Male vesti.

Prof. Rajko Nahtigal.

1877—1927.

Prof. dr. Rajko Nahtigal slavi letos petdesetletnico svojega rojstva; ob nji se hočemo ozreti na potek njegovega življenja in znanstvenega delovanja, očrtati pomen in poudariti važnost njegovega dela v znanosti in v našem kulturnem življenju.

Rojen je v Novem mestu (14. aprila 1877), kjer je živel do smrti svojega očeta (1889), ki je bil profesor na ondodni gimnaziji. Gimnazijo je študiral v Ljubljani; že kot srednješolec se je intenzivno zanimal za jezikoslovje in v tem sta mu bila sošolca Pečar in Kunšič vneta tovariša. Ko se je l. 1895. vpisal na dunajski univerzi, je že do dobra poznal Sieversovo fonetiko, Leskienovo gramatiko, Brugmannov Grundriss itd. in je mogel takoj stopiti v ožje stike s svojimi učitelji, Jagićem in Jirečkom,

kar mu je bilo v veliko vzpodbudo: še kot seminarški novinec je predaval o »kavzalnem neksusu med akcentom in vokalno kvaliteto v slovenščini«, torej o vprašanju, ki sta se ga dotlej komaj v nekih točkah le dotaknila Valjavec in Škrabec in komaj 20 let star je objavil obširno in temeljito oceno Goetzove knjige o slovanskih apostolih. Jagićev vpliv je pri mladem Nahtigalu dobro izkazan v njegovi doktorski disertaciji, ki obravnava zamotani enciklopedični apokrif ekl. književnosti »Besedo treh svjatitelej; za doktorja filozofije je bil promoviran 15. februarja 1901. Po univerzitetnih študijah ga je avstrijsko ministrstvo prosvete poslalo za dve leti na študije v Rusijo, da bi po povratku prevzel na raznih dunajskih zavodih pouk ruščine, ki ga je dotlej vodil M. Murko, ki je kot Krekov naslednik odšel na graško univerzo. V Rusiji se je seznanil s slovitiimi filologi, udeleževal se sej slovansko-filološke komisije (tu je predaval o vprašanih ekl. prevoda svetopisemskih knjig starega zakona; o važnosti izsledkov teh predavanj, ki so potem izšla v tisku pod naslovom »Нѣсколько замѣток...« gl. pri Jagiću, Entstehungsgeschichte² str. 442 sl.), bil pri ustanovitvi znane dialektološke komisije v Moskvi. V teh krogih je poglobil svoje strokovno znanje, življenje Rusije (nad eno leto v Moskvi, pol leta v Petrogradu, dalje še v raznih mestih province in na kmetih) pa mu je razširilo duševno obzorje. Ko se je jeseni l. 1902. vrnil na Dunaj, je prevzel pouk ruščine na zavodu za vzhodne jezike, na eksportni akademiji, pozneje še v seminarju za zgodovino vzhodne Evrope in v seminarju za slovansko filologijo. Ti najrazličnejši lektorati, docenture in profesure so seveda

ovirali začeto znanstveno delo; dnevi so bili tako preobloženi, da Nahtigal ni utegnil realizirati tega ali onega načrta, tako na primer tudi ne sestave slovenske dialektološke karte, ki jo je od njega želel čmeti ruski akademik Šahmatov. Šele l. 1913., ko je postal kot izredni profesor Štrekljev naslednik na graški univerzi, so se razmere izboljšale. Novo službeno mesto (stolica slovanske filologije s posebnim ozirom na slovenski jezik in književnost) je diktiralo novo znanstveno smer; odslej obrača pozornost na zgodovino slovanskega jezika: prično izhajati njegove znane razprave o brižinskih spomenikih in pozneje ustanovi skupno s Kaspretom potrebno domače znanstveno glasilo »Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino«. V aprilu in maju l. 1917. se je na vabilo albanske literarne komisije v Skadru udeležil študijskega potovanja v srednjo Albanijo — bilo je znano, da Nahtigal dobro pozna razvoj albanskega jezika, saj so vsi teoretični in jezikovno-historični deli Pekmezijeve *Grammatik der albanischen Sprache* (1908) potekli izpod njegovega peresa; tam je po podrobnem študiju elbasanskega dialektu ugotovil, da je prav to osrednje albansko narečje najbolj prikladno, da se sprejme za albanski književni jezik. Po odhodu prof. Murka v Lipsko, je Nahtigal kot redni profesor (imenovan 27. sept. 1917) prevzel graško stolico za splošno slovansko filologijo; na tem mestu je deloval do ustanovitve ljubljanske univerze, kjer mu je bila poverjena ista stolica. S tem se je zopet premaknila smer njegovega dela: v ospredje stopijo vprašanja primerjalne grammatike slovanskih jezikov, steksl. jezik, zgodovina slovanske filologije. Da se omejim, hočem označiti njegovo iznajdljivost le s tem, da je na prim. na polju raziskovanja steksl. jezika in njegovih spomenikov, kjer se je zdelo, da je že vse dognano in ugotovljeno, odkril in pojasnil nova važna dejstva, ki si jih je znanstveni slavistični svet takoj osvoil (prim. V. Vondrák, *Cksl. chrestom.* str. 2, 136; van Wijk, *Arch. f. slav. Phil.* 40, 273 itd.).

Prof. Nahtigal ni zaslužen le kot slavist, slovenist in albanolog, marveč tudi kot organizator. Omenil sem že zgoraj, da je ustanovitev našega »Časopisa« v mnogem njegovo delo. Ko je prišel v Ljubljano, se je sprva udeleževal kot član vseučiliške komisije, ki je pripravljala pot ljubljanski univerzi. Bil je v l. 1919—1920 prvi dekan ljubljanske filozofske fakultete in na nji osnoval seminar za slovansko filologijo, ki se je pod njegovim veččim vodstvom sijajno razvil ter se ponaša z izredno bogato biblioteko, ki šteje danes že nad 17.000 zvezkov. Njegova zasluga je, da se je ustanovilo »Znanstveno društvo za humanistične vede v Ljubljani« z delokrogom, ki obsega posle, kakršne vrši pri znanstvenih akademijah filozofsko-historični razred in predstavlja tedaj skromen, a resen zametek ljubljanske akademije znanosti ter se pod njegovim predsedstvom tudi v teh težkih časih uspešno razvija. Mnogo truda, vztrajnosti, živahnosti in veselja je vložil v ta znanstvena podjetja in njegova narava nam jamči za njihov plodonosen razvoj.

Končno podam še seznam dosedanjih znanstvenih spisov prof. Nahtigala:

Geschichte der Slavenapostel Konstantinus (Kyrillus) und Methodius. Quellenmässig untersucht und dargestellt von Lic. Leopold Karl Goetz, altkath. Pfarrer in Passau, Gotha 1897. Arch. f. slav. Phil. 20 (1898), 124—140. (Ocena.)

France Prešeren 1800—1900; Prešernov album (Ljub. Zvon 20), 720—723.

Ein Beitrag zu den Forschungen über die sogenannte *Бесѣда трехъ святителей* (Gespräch dreier Heiligen). *Arch. f. slav. Phil.* 23 (1901), 1—95; 24 (1902), 321—408.

Нѣскольکو замѣтокъ о слѣдахъ древнеславянскаго паремейника въ хорватско-глаголической литературѣ. Москва 1902. Труды славянской комиссiи III, 1—47 стр.

Zusätze und Berichtigungen zu »Ein Beitrag zu den Forschungen über die sogenannte Besѣda трехъ святителей Arch. f. slav. Phil. 26 (1904), 472—477.

Dr. O. 'Asbóth, Kurze russische Grammatik, Dritte Auflage, Leipzig 1905. Österr. Zeitschr. f. das kaufm. Unterrichtswesen I. (1905), 158—159. (Ocena.)

Dr. Th. v. Kawrasky, Deutsch-russische Handelskorrespondenz. Leipzig 1905. Österr. Zeitschr. f. das kaufm. Unterrichtswesen I. (1905). (Ocena). — Id. Das Handelsmuseum Bd. 20 (1905), 316.

L. v. Marnitz, Russisches Elementarbuch, zweite Auflage, Leipzig 1908. Österr. Zeitschrift f. das kaufm. Unterrichtswesen IV. (1908). (Ocena.)

A. Ischirkoff, Étude ethnographique sur les Slaves de Macédoine, Paris 1909. Anthropos 1909, 830—832. (Ocena.)

A. Leskien, Grammatik der altpulgarischen (altkirchenslavischen) Sprache, 1909 in A. Leskien, Handbuch der altpulg. (aksl.) Sprache; Grammatik, Texte, Glossar 1910. Ljub. Zvon 31 (1911), 611—614, 668—670. (Ocena.)

L. v. Marnitz, Russisches Übungsbuch, Zweite Auflage, Leipzig 1911. Österr. Handelsschulzeitung 1912, 341. (Ocena.)

L. Tolstoj, Drei Tode etc. Mit Akzenten und Kommentar versehen von L. v. Marnitz, Leipzig 1911. Österr. Handelsschulzeitung 1912, 395 do 396. (Ocena.)

Freisingensia. I. V uzmazi — v uzmaztue. ČZN XII. (1915), 1—12; — II. Zastopniki prv. slovan. nosnih samoglasnikov v brižinskih spomenikih. ČZN XII. (1915), 77—122.

Dodatek k Freisingensia II. ČZN XII., 155—156.

Die Bildung der Possessivpronomina im Albanischen und ihre bisherige falsche Auffassung. Posta e Shqipniës, Shkoder 28 Priil 1917, 3—4.

Die Frage einer einheitlichen albanischen Schriftsprache. Graz 1917. Gedruckt als Manuskript bei »Leykam«, VI+29 str.

Menschewiki und Bolschewiki. Tagespost Graz 29. Juli 1917.

Doberdò — Doberdob (Imenoslovno-dijalektološka študija). Carniola VIII (1917) 163—191.

Alpendeutsche und Slowenen. Tagespost Graz 18. Oktober 1918.

Oznanilo Časopisa za slovenski jezik, književnost in zgodovino, Ljubljana 1917, I—VIII (sopodpisana A. Kaspret in Fr. Kidrič).

Važnost latinskega dela brižinskega kodeksa in njegovih pripiskov za vprašanje o postanku in domovini slovenskih odlomkov (Freisingensia III). ČJKZ I (1918), 1—63.

Vatroslav Jagić 1838—1918. Ljub. Zvon 1918, 724—736.

Južnoslovansko-italijansko sporno vprašanje v luči nekih znanstvenih podatkov. Izdala in založila »Omladina«. Ljubljana 1919, 19 str.

Koren vend — vond-. ČJKZ II (1920), 123—126.

Instrumental sing. fem. -oīq: -oo: -o (Donesek h karakteristikih in klasifikaciji slovenskih jezikov). ČJKZ III (1921) 1—23.

Prisuha — prešuštvo. ČJKZ III. 63—70.

Dodatek k razpravi »Instrumental sing. fem. -oīq: -oo: -o.« ČJKZ III. 71—72.

Oblike po osnovah na -u- v starocerkvenoslovanskih spomenikih. Zbornik filoloških i lingvističkih študija A. Beliću (1921), 87—96.

Matija Murko (O priliki šestdesetletnice njegovega rojstva). Ljub. Zvon 1921, 416—424, 477—484.

Meyer K. H., Slavische und indogermanische Intonation, Heidelberg 1920. Južnosl. Filolog II (1921), 158—168. (Ocena.)

Akzentbewegung in der russischen Formen- und Wortbildung. I. Substantiva auf Konsonanten. Heidelberg 1922. Carl Winter's Universitätsbuchhandlung (Slavica Nr. 7). 8°, VIII+300 str.

O elbasanskem pismu in pismenstvu na njem. Архив за арбанаску стар., језик и етнологију I (1923), 160—195.

Doneski k vprašanju o postanku glagolice. Razprave I (1923), 135—178.

† Vatroslav Jagić. Ljub. Zvon 1923, 465—475.

Programatične i. dr. opazke h Kosovi razpravi o freisinških spomenikih. (Dodatek k moji razpravi »Freisingensia III.« — Freisingensia IV.). ČJKZ IV (1924), 171—184.

Luk. XV. 11—32 v prevodu bratov Anastasija in Spyridona Tselio (Tsel'io) iz Argyrokastra. Арх. за арб. стар. јез. и етн II (1924), 89—106.

Starocerkvenoslovanski evhologiji. Razprave II (1925), 221—288.

Baudouin de Courtenay. Slov. bijograf. leksikon 27.

Franc Miklošič. Ljub. Zvon 1926, 561—572.

Fr. Ramovš.

Ob Šlebingerjevi petdesetletnici.

(Rojen pri sv. Ani v Slov. goricah 19. okt. 1876, maturiral v Mariboru 1898, dr. phil. na Dunaju 1903, suplent v Ljubljani 1903—6 (za slovenščino in nemščino izprašan 1905), profesor v Novem mestu 1906—9, v Ljubljani 1909—25, od 1925 prideljen v službovanje na Štud. knjižnici v Ljubljani, od nov. leta 1927 tu ravnatelj).

Ko se je dr. Janko Šlebinger pred četrť stoletja po raznih poskusih odločil, da si oprti skrb za slovensko bibliografijo, se je lotil naloge, za katero je med Slovenci bilo treba ustvariti šele vzorec in razumevanje.

Čopov obračun o slovenskih knjigah do 1831, za svoj čas izvrsten, se ni sistematično nadaljeval: bibliografi v Matičinih Letopisih so pustili med Čopom in sabo vrzel ter imeli premalo smisla za popolnost in smotrenost; bibliografski značaj v Marnu in Glaserju je pač zabrisal razvojno linijo zgodovine, ni pa nadomestil zgodovine s porabno bibliografijo; a Simonič, ki je videl v bibliografiji le biblioteški katalog, je prezrl, da so slovenske razmere in potrebe kategorično zahtevale kronološko razpo-

redbo gradiva z dodatkom alfabetskega indeksa in z navedbo hranilišč (pri tiskih recimo do 1800 vseh, pri poznejših vsaj hranilišče rabljenega primerka). K temu bi bil moral slovenski bibliograf a priori zavreči načelo, ki je upoštevalo samo avtorje samostojnih knjig, kajti povsod, a posebno še pri malobrojnem narodu, dobi pravi znanstveni pomen šele ona bibliografija, ki beleži tudi članke. Naslovni list Simoničeve bibliografije res pravi, da gre tu le za »I. del: knjige 1550—1900«, toda »II. del: članki« je že bil namenjen Šlebingerju, ki je moral za svoje širje pojmovanje Simoniča šele pridobiti.

Vsa slovenska bibliografska prizadevanja zadržanih 25 let, izvzemši v novejšem času bibliografije »Zbornika za umetnostno zgodovino«, so plod marljivosti dr. Šlebingerja, ki je obenem vedno iskal metode, da bi »slovenska bibliografija« čim več in čim smotrenejše povedala in koristila čim širjemu krogu znanstvenikov. Ni njegova krivda, da je napovedani »II. del« za dobo do 1900 izostal, in da tudi za nekatera leta po 1900 zaman iščete slovenskega bibliografskega kašipota. Te vrzeši pričajo o kratkovidnosti odločilnih faktorjev, ki se niso zavedali, da tiči v dobri bibliografiji važen znanstven pripomoček, mostiček za internacionalno evidenco, ter pogoj za prihranek časa in energije znanstveniku. In sokrivji smo mi drugi, ki smo poznali ceno Šlebingerjevega dela, a vendar nismo izpregovorili, ko se je iz nevednosti ali zlohotnosti to delo omalovaževalo ter proglašalo za makulaturu. Šlebinger je dobil zadoščenje: tiho mu ga je dala dolga vrsta domačih in tujih znanstvenikov, zatekajoča se do onih njegovih listkov, ki niso našli založnika.

Le mož z izrednim veseljem do dela je mogel opravljati poleg zbiranja bibliografskega gradiva ter poleg stanovskih in društvenih dolžnosti še toliko drugih poslov, kakor Šlebinger: napisal je vrsto biografij, ki prinašajo deloma važne nove ugotovitve; od 1918 je referent pri Tiskovni zadrugi, za katero je prečital ok. 100 rokopisov; urejal je 1910—17 Ljubljanski zvon (njegovih so zapiski in poročila s šiframi in psevdonimi: J. Š., dr. J. Š., Š—r, dr. Š—r, —e—, —b—, —in—, A. L., K. Z., J. Poljanec, Kapištran, P. Novak, J. Privoznik, Stanko Ilvočan), 1919—21 Narodno knjižnico, ki jo je izdajala Zvezna knjigarna (A. Pesek) v Ljubljani; razne stvari je priredil, deloma anonimno, za tisk, s posebnim ozirom na šolo (Nemščina brez učitelja, 3. in 4. izd., 1913 in 1915; Kreпки in nepravilni nemški glagoli 1917; Slovarček nemškega in slovenskega jezika 1913; Cankarjevo Moje življenje 1920; a v zbirki »Prosveti in zabavi«: Kaš, Dalmatinske povesti 1920; Stare, Lisjakova hči 1920; Stritar, Sodnikovi; Hinka Dolenc izbrani spisi). Posebno dobrodošlo je bilo njegovo znanje tudi uredniku Slovenskega biografskega leksikona. Odgovornosti za svoje delo se ne otesa, a po pravici jo odklanja za 4. in 5. Pintarjevo »ljudsko« izdajo Prešerna: »urednik« ni bil nobeni teh izdaj, pri 4. je bil pač »korektor«, ki pa ni dobil revizije in ni mogel uveljaviti vseh svojih popravkov; pri 5., ki je šla brez njegove vednosti v tisk, mu je le slučajno uspelo, da je od 13. pole naprej mogel vriniti še nekaj popravkov.

Uredništvo »Časopisa za slovenski jezik, književnost in zgodovino« svojemu marljivemu bibliografu k njegovemu dosedanjemu delovanju ob petdesetletnici iskreno čestita. —

Šlebingerjevi bibliografski in biografski prinosi v l. 1898.—1926.— so tile:

I. Za 1898—1904: Bibliographie der slovenischen Volkskunde: Zeitschrift f. österr. Volkskunde X, 1904, 243—7.

1899: [Sodeloval pri bibliografiji Oblakovih spisov v Murkovi monografiji o Oblaku.] KK VI, 292—307.

Za 1901: [Slovenski jezik, literatura, etnografija in zgodovina:] Slavjanovedenie v 1901 godu. SPbg. 1903; in Věstnik slovanské filologie a starožitnosti. Ročník II, Praha 1902.

Za 1902: Slovenska bibliografija: ZMS V, 1903, 199—238.

Za 1903: Slovenska bibliografija: ZMS VI, 1904, 190—234.

1903—5: [Korektura in dopolnila Simoničeve »Slovenske bibliografije«, I. del.]

Za 1904: Slovenska bibliografija: ZSM VII, 1905, 211—266.

Za 1905: Slovenska bibliografija: ZSM VIII, 1906, 173—229.

Za 1906: Slovenska bibliografija: ZSM IX, 1907, 170—233.

Za 1907—1912: Slovenska bibliografija. Izdala in založila MS. Lj. 1913.

Za 1909—1917: [Slovenski jezik:] Rocznik slawistyczny III—VIII, Kraków 1910—1918.

1910: Der slowenische Buchhandel: Österreich-ungarische Buchhändler-Korrespondenz, Festnummer 1910, 56—57.

1911: Slovenski časopisi in časniki: Jugoslovenska štampa. Beograd 1911, 283—293.

Za 1913—1918: Bibliografija jezikoslovnih spisov: ČJKZ I, 1918, 234—242.

1914—1922 (1923): [Bibliografija slovenske filologije. Deloma objavljeno:] JF III, Beograd 1922—1923, 207, 213, 219—221, 288—297.

Za 1915: Bibliografija (1. Zgodovina, zemljepisje, narodopisje. 2. Umetnost. 3. Slovstvena zgodovina. 4. Jezikoslovje. 5. Prirodoznanstvo): Carn. VI, 1915, 67—70, 218—225.

Za 1916: Bibliografija (isti oddelki): Carn. VIII, 1917, 117—133.

Za 1917 in 1918: Bibliografija (isti oddelki): Carn. IX, 1919, 118—203.

Za 1917: »Naša knjiga«. Priloga LZ (izšle 3 štev.; urednik. Štev. 1.: Slovenska bibliografija a) Leposlovje, b) Razno. [Za 1. četrtletje 1917.]

Za 1919: Bibliografija (1. Jezikoslovje. 2. Slovstvena zgodovina in življenjepisi. 3. Zgodovina — kot nadaljevanje iz Carn. IX): ČJKZ II, 1920, 299—308.

Za 1920/21: ČJKZ III, 1922, 154—162.

Za 1922/23: ČJKZ IV, 1924, 185—208.

Za 1924/25: ČJKZ V, 1926, 164—184.

II. Apih Josip: LZ 1911, 110. — Aškerc Anton: LZ 1912, 390. — Dev Feliks (p. Joannes Damascenus a nomine Mariae): Četrty zvezek Devovih »Pisanice«. Objavil v Izv. II. drž. gimn. v Lj. 1905, 3—32; »Pisanice«, prvi slovenski pesniški almanah. Tam, 1906, 3—30. — Dobrovský in Slovenci. Tam, 1904, 5—10. — Franzl Henrik. Carn. VIII, 1917, 253. — Gangl Engelbert. LZ 1916, 527; P 1916, 219—221 (ponatisnili: E 1917, št. 21; UT 1917, št. 2; Zvonček 1917, 28—30.) — Geršak Ivan. LZ 1911, 223. — Gorup Josip, pl. Slavinjski. LZ 1912, 278. — Gregorčič S. v prevodih. LZ 1916, 142. — Harrach, grof Jan. LZ 1910, 63. — Hojak Emil. LZ 1913, 448. — Holz Vatroslav. LZ 1914, 293. — Hubad Fran. LZ 1916, 574; KCMD 1918, 47. — Jagić Vatroslav (1838—1870). KK XV, 1908, str. I—XIII. — Jireček Jos. Konst. Carn. IX, 1919, 99. — Kaš Igo. LZ 1911, 109. — Koder Anton. LZ 1918, 443. — Kovač Karel. Carn. IX, 1919, 100. — Leskien Avgust. Carn. VII, 1916, 281. — Levec Franc. LZ 1916, 573; Carn. VII, 1916, 285—303; KCMD 1918, 43—6. — Linhart Anton. Priredil novo izdajo obeh komedij: Županova Micka in Veseli dan ali Matiček se ženi. Oder, zv. 6. (Tiskovna zadruga, Lj. 1923). — Maselj Fr.-Podlimbarski. Zbrani spisi, I. Lj. 1923. XXII+448 str. — Matek Blaž. LZ 1910, 192. — Medved Anton. LZ 1910, 254. — Mencinger Janez. (M. pisma Iv. Veselu). LZ 1912, 257—262. — Merhar Ivan. LZ 1915, 383. — Orožen Fran. LZ 1912, 678. — Orzeszkowa Eliza. LZ 1910, 383. — Paik Milan. LZ 1913, 391. — Perušek Rajko. Carn. VIII, 1917, 133—7; LZ 1917, 220; KCMD 1918, 49. — Pintar Luka. LZ 1915, 575; Carn. VII, 1916, 150—160; Tedenske slike II, št. 48. — Premk Josip. LZ 1913, 448. — Prešeren med Slovani. LZ 1900, 783—8. — Senekovič Andrej. Jutro 19. X. 1926, št. 241; KCMD 1927, 33—9. — Svetokriški Janez (Joannes Bapt. a S. Croce), slovenski propovednik. I. del. Izv. novomeške gimn. 1909, 11—32. — Šerf Anton: Književni drobci iz l. 1839. (»Cvetenjak ali rožnjek«, zadnja v dajncici tiskana knjiga.) ZMS III, 1901, 120—5. — Ternovec Matej. LZ 1913, 615. — Trstenjak Anton. SN 1917, št. 289; LZ 1918, 79; Carn. IX, 1919, 108—110. — Volčič Edvard. LZ 1912, 55. — Vošnjak Josip. LZ 1911, 615. — Vrabl Rudolf. LZ 1911, 56. — Zupan Vinko. LZ 1915, 239.

V Slov. biogr. leksikonu (1. in 2. zv.) Agustich Imre, Arko Fran, Arko Jernej, Bakoš Mihael, Bamberger Otomar, Barla Mihael, Bercè Anton, Bercè Josip, Bezenšek Anton, Blaznik Jožef, Borovnjak Jožef, Brence Matej, Bre-

zovnik Anton, Brinar Fran, Brinšek Bogumil, Brunet Franc, Bučar Julij, Bunc Alojzij, Burnik Valentin, Cajnko Valentin, Celestin Josip, Čilenšek Martin, Ciperle Jos., Cvahte Simon, Czípott Juriš, Černej Ludovik, Čolnik Dominik, Črnagoj Fran, Črnigoj Jos., Črnivec Anton, Dimnik Jakob, Dolec Hinko, Eger, Engelmann Leon, Engelman Vinko; Fabinc Franc, Faludi Janoš, Fekonja Andrej, Ferjančič Ivanka, Ferluga Štefan, Feticchi-Frankheim Ludovik, Fink Fran, Fischer Jožef, Flerš Pavel, Fliszár Janoš, Fon Ivan, Francelj Jernej, Franchetti Engelbert, Furlani Ljudevit, Gabrovšek Jos., Gabršek Fran, Geiger Jožef, Gerber Matija, Gerkmann Franc, Giontini Janez, Glančnik Jernej, Gnus Anton, Gobec Regina, Godec Anton, Gorišič Boguš, Govekar Franc (šolnik), Gradišnik Armin, Gregorič Alojzij, Gregorič Vinko, Grm Franc, Gross Peter, Hafner Franc, Hauptmann Franc, Hausenbihler Janez, Helm Janez, Heptner Jan. Jurij, Heric Matija.

V Ljubljani, jan. 1927.

Fr. Kidrič.

Država — dežela. Verbalni abstraktum *država*, izveden od osnove glagola *držati* sa sufiksom *-va*, dolazi već u crkvenoslav. spomenicima (Supr., Cloz. I.) u značenju *κράτος*, imperium“. Današnje značenje nije isto, koje i u ovim spomenicima. Terminus za „status, état, res publica“ je geografski omeđen na južnoslovenske jezike i nepoznat je sjeverozapadnim slov. jezicima. Jedino ruski i maloruski imaju *deržava* u značenju „vlada, moć, država“, dok polj. *dzierzawa* u značenju posjeda nalazi se i u srp.-hrv. i slov. Značenje „Staat“ zacijelo može da potječe od st. c. slov. značenja, kaošto i novogrč. *κράτος* „država“ od „moć, jakost, zapovijest“, ali je vjerovatnije, da treba uzeti za osnovicu značenje „kraj“, koje čitam n. pr. u Feretičevu rukopisu „Fragmen historiae civitatis Veglae“: „u *derxavi verbenskoj*“ i koje je obilno potvrđeno u *Ak. Rječniku* II, p. 835, s. v. točka *d*. U ovom je značenju možda ova riječ jedan semantički calque linguistique, prijevod latinskoga poimanja, koje dolazi do izražaja u tal. *tenimento* = *tenuta*, abstraktum od *tenere*. Rumunski jezik pozna participium od *tenere* u značenju „kraj“: *ținut* s m regio. Tal. i furl. imaju isti participium u ž. r. u istom značenju kao i „država“ u gore spomenutim slov. jezicima: *tenuta*, *teñude* „zemlje, posjed“.

Na misao, da u ovim našim riječima gledam calque linguistique, navodi me naročito okolnost, što i srp.-hrv. *držati*¹ u značenju „posjedovati“ nalazi svoju potpunu paralelu u srednjevjekovnoj latinštini, *tenere*, vox fori feudalis = *praedia beneficiaria possidere* (Du Cange, *Glossarium*, VIII, p. 57, s. v. = Bartal. *Glossarium* etc. *regni Hungariae*, p. 658), odatle imenice *tene(i, ea)mentum* = territorium, districtus alicuius loci; *praedium urbanum*, quod de domino tenetur; *tenuta* = possessio. Bartal ima mjesto posljednje riječi još neutrum *tenutum*, za koju pored „possessio“ donosi i značenje „potestas, iurisdicctio“. Ali, sve ako se i ne može striktno dokazati, da se ovdje radi o calque linguistique, jer pojam „držati = posjedovati“ dolazi u svakom pravu na zemlji, može se ipak kazati, da se značenje južnoslov. riječi „država — dežela“ odnosi za cijelo na prvi stadij srednjevjekovnog poimanja države. Vladar je u srednjem vijeku bio posjednik države. On je s njome raspolagao kao sa svojim patrimonijem, kao što danas pojedinac raspolaze sa svojom privatnom imovinom. Što on „drži = posjeduje“, to je „država“. Od ovakovoga shvaćanja dolazi južnoslov. značenje riječi *država* = *dežela*. Drugi zapadni naziv *status* (part. od glagola *stare*) > franc. *état*, tal. *stato*, njem. *Staat* odnosi se naprotiv na stalešku sredovjeknu državu (upor. *status et ordines*), drugi stepen razvitka države, dok se jugoslav. odnosi na prvi. Ovaj drugi stepen nije uopće izražen u slov. jezicima. Čehoslovaci preuzeše naprosto latinski izraz: *stát*, (*štát*). Mađžari ga prevedoše bukvalno u *állam* od *állni* „stajati“. Poljaci vele *państwo*, koji odgovara ruskome

¹ *Ak. Rj.*, II, p. 825, I, 1. b = Mažuranić, *Prinosi za hrv. pravnopovj. rječnik*, p. 277; *država* „possessio“ *ibid*, p. 278. Upor. šp. *tener* „posjedovati, imati“.

государство. Pored ovoga imaju Rusi i держава, izraz, koji je mogao doći k njima i sa Balkana, i njemačku tudicu u Соединённые Штаты.

Kako grčko κρατεῖν znači pored „biti jak“ i „vladati, zapovijedati“, a slov. država = „moć, vlast“, prevode Sloveni αυτοκρατορῶσ sa *samodržbcb*. Bizantinski vladalački naslov βασιλεὺς καὶ αυτοκρατορῶσ prevode starosrpski spomenici „*kralb i samodržbcb vsje srpske zemlje*“, „*kralb i sb bogomb samodržbcb srpski*“, „*Stefanb vb Hrista boga blagověrny carb i samodržbcb Srblljemb i Grkom i Blgarom*“. (Miklosich, *Mon. serb.* 10, 16. 51, 76, 65, 71, 82, 111, 194, 264, 332, 128, 444, Daničić, *Rj. iz knj. st.*, v 3, p 76.)

Nas međutim zanima i druga činjenica, da od glagola držati imamo još jedan verbalni abstraktum, izveden pomoću sufiksa -elb, koji imamo u *dobrodětelb*, p. *bđdziel* „peditum“, r. *mjatelb* „rebellio“, srhrv. bug. *pogibelj*,¹ slov. *pogiběł* (Pleteršnik) i koji je kao -ealā u rumunskome postao vanredno produktivan u tvorenju verbalnih abstrakta od glagolskih osnova slovenskoga i latinskoga podrijetla: *pomenealā* „pomen“ od *pomeni* < *potēniti*, *impār-ļealā* „dioba“ od *imparļi* „dijeliti“.² To je slov. *dežēł* f. „regio“, za koji potvrde donša Pleteršnik. Da li u zapadnoslovenskim dialektima postoje još oblici, koji upućuju na *ļ*, nije mi poznato, kao ni to, kako se geografski ovaj oblik odnosi prema običnijemu *dežela*. Isto tako nijesam obaviješten ni o tome, da li u obliku *dežela* postoje još gdje varijante, koje upućuju na *l* za *ļ*, upor. samo *dəžēļa* (Zilja) kod Ramovša, *Hist. gram. slov. jez.* II, p. 82. Vondrák, *Vgl. sl. Gram.*, I, p. 438, meće sufiks u *dežel* u isti red sa sufiksom u *bččela* „apis“, gdje je *l* opće slov., što mi se ne čini ispravno, ponajprije radi toga, što se onda ne može da protumači odnošaj *formanata -ēł : ēla*. Razmatranje o sufiksu u *bččela* iznosim niže u bilješci.³ Ovdje nas zanima pitanje, kako je nastao oblik *dežela*, jer je zacijelo prvotno samo *dežel* f. Da je ovaj oblik prvotan, jasno je iz semantičkih razloga. *Dežel* kao i *država* verbalni su abstrakti istoga značenja, koji u toku vremena dobijaju konkretno značenje. Semantički je razvitak ovdje isti kao u *oblast*, lat. *imperium*, njem. *Reich*. Razvijaju se, kako smo gore vidjeli, od „moć, vlast“ u „kraj, regio, provincija, organizirana državna vlast, država“.⁴

¹ Postoji i u rum. *poghibalā* „*mauvais sujet*“.

² Primjere daje Pascu, *Sufixelex romanesti*, București, 1916, p. 233—236, koji ne tumači -ā u -ealā.

³ Sufiks -ela u ovoj je riječi po mojem mišljenju preostatak i.-e. -lo-sufiksa za nomina agentis (upor. Brugmann, *Kurze vergl. Gramm.* p. 333, § 409., 4), koji se nalazi i u srp.-hrv. još kod nekih glagolskih, adjektivnih i imeničkih osnova, kao što su: *bādel* (= bodljikava trava), *gūndel* (= hrušt, od *gqđq*, upor. rum. *gndac*, sa sekundarnim *n* pred *d*), *bīzel*, *cīnel*, *krātel*, *kīpel* i t. d. Primjere v. kod Maretića, *Gramatika i stilistika*, p. 309., § 328. Samo je ovdje došao *ļ* mjesto *l* pod uplivom nomina agentis na -teib. Kako je riječ pčela u i.-e. jezicima ženskoga roda, dobio je sufiks *-elb dočetak -a, koji se nalazi u izobilju kod imenica za ženska lica. Prema tome valja strogo lučiti sufikse u *bččela* i *dežela*. Prva je riječ nomen agentis, a druga verbalni abstraktum. — U novom je izdanju Vondrák ispustio *dežela*.

⁴ Semasiološki razvitak riječi *država*: „vlast, moć“, „imetak, posjed“, nalazi svoju paralelu u tal. *podere* s. m. „imanje, posjed“ dem. *poderuccio* od vlat. *potere* = klat. *posse*.

Kako glagol držati u slav. jezicima nigdje ne znači „vladati“, nego samo *tenere*, izgleda mi, da su značenja *α)* u *država* „1. vlast, 2. posjed“, *β)* u *-držbcb* (u *samodržec*) „vladar“ zapravo „calques linguistiques“, upravo onako, kako je češko *místodržitel* calque linguistique od njem. *Statthalter*, a ovo od srednjo-lat. locum *teneus*. Mislim naime, da su u slov. verbalne abstrakte *država*, **drželb* i u nomen agentis *-držbcb* uneseni zapadni pravni pojmovi, koji se izražavaju sa *tenere* = „possidere,

Gornja konstatacija, da se slov. abstraktni sufixs *-elb* nalazi u rumunjskome kao *-ealǎ*, mogla bi nas zavesti na misao, da je i u jugoslovenskim jezicima morao postojati također *-ela* kao verbalno-abstraktni sufixs. Za tu misao bi bila potvrda jedino slov. riječ *dežela*, ako bi uzeli, da je slov. *l* nastalo od neutralnoga *l*. *l* u *dežeļa* potvrđeno je ipak kod čakavskih pisaca, upor. A k. Rječnik, II, 369 s. v. Drugih jugoslovenskih verbalnih abstrakta na *-ela* nema. Već sama ova činjenica rječito govori, da je ova presumpcija nemoguća i da valja rumunjsko *-ealǎ* tumačiti drugojačije. Kako u rumunjskome nalazimo *-e* za *-b*,¹ ne može *-ǎ* u *-ealǎ* stajati za *-b*, upor. *cinste* „čast“, *dragoste* i t. d. Jedina mogućnost, da se protumači rumunjsko *-ealǎ* < slov. *-elb* jeste ova.² Kako je slov. *l* u *-elb* bilo pa'atalizirano, zamijenjeno je u rumunjskom palatalnim *l'*, koje se danas izgovara *ǎ*. Prema tome je *-elb* dalo *-elǎ*, macedorum. *-elǎ*. Ovi se oblici i danas još upotrebljavaju, ali samo kao plurali, jer je *-i* rum. pluralni znak. Kako su sve ove riječi femininane od *-elǎ* *-elǎ* *-elǎ* stvoreni je nužno novi singular *-ealǎ* prema tipu pl. *țărișg. țarǎ*, up. *pomanǎ* — pl. *pomenǎ* i t. d. Prema tome nema dočetni vokal u rum. *-ealǎ* ništa zajedničko sa slov. *-a* u *dežela*. Tumačenje za ovo *-a* mora se drugdje tražiti. Ja ga nalazim u ovome. *Država* i **drželb* su istoznačni verbalni abstrakti. Stroga separacija među ove dvije riječi nastala je istom u momentu, kada je prema Ramovševu (l. c.) tumačenju *ŕ* zaradi

gubernare“. U ovom se slučaju semasiologičko ispitivanje mora dakako osloniti na pravnu povijest. „*Držati rukom*“, „*primiti u ruke*“ su pravni poslovi, koji i u rimskom i u germanskom pravu igraju veliku ulogu. Upor. i francusku posloviču: „*Un bon tiens vaut mieux que deux tu l'auras*“. Križ pred potpis nepismenih ljudi na obveznice postavlja se u Žumberku tako, da dotičnik primi rukom pero pisca obveznice, a on postavi križ pred ime svjedoka ili dužnika.

Semasiologički prelaz verbalnoga abstraktuma (*vlast*) *oblast* od (*vladati*) *obvladati* na „*teritoriju*“, na kojoj se *vlast* izvršuje“, odgovara također posvema zapadnim pojmovima. Spominjem samo latinske *regnum* i *regio* od *regere*. Ne mislim time reći, da i u ovom slučaju imamo „*calques linguistiques*“, jer imamo glagole s istim značenjem, kao što su i verbalna abstrakta.

Kad je riječ o „*calques linguistiques*“, onda se uvijek mora misliti na to, da je nemoguće postaviti striktan dokaz, jer n. pr. u gorajemu značenju *država*: a) „*vlast*, posjed“ > b) „*status*, *Staat*“ moguć je paralelan razvitak imenica kao i u *oblast* bez obzira na značenje glagola *držati*, čim je riječ *država* dobila jedan put značenje pod a). Moguće je dakako i to, da u cijeloj ovoj igri raznih nuanci značenja lat. *tenere* u pravnom sredovječnom govoru ne igra nikakove uloge.

Pitati se u ovakim slučajevima, da li se radi o poliginezi ili o monogenezi, kao što čini g. Budimir u Прилозима g. Pavla Popovića, knj. III, p. 210 sl., nije baš ni odlučno ni moguće. Kako se radi o kulturnim pitanjima, a folklor kao i dobri dijelovi i semasiologija zadiru posvema u historiju kulture, uvijek se mora računati s time, da će se identični pojmovi kod dva naroda, koji žive u simbiozi ili pod jakim međusobnim uplivom, izražavati ili u pozajmljenim riječima ili identičnim jezičnim sredstvima. U najmanju ruku, uvijek je interesantno u ovakim slučajevima pokazati barem na identičnost ili u značenju ili u izražavanju. Radi li se tu o slučaju ili o svjesnom imitovanju, kad ispitujemo jezike evropskih naroda, često je nemoguće odlučiti.

¹ Upor. *Slavia*, IV, p. 131.

² Ovo tumačenje dao sam ukratko već u svojoj recenziji Conevljeve studije u *Slavia*, IV, p. 132. Ovdje ovu misao potanje razvijam, jer se bojim, da je u onoj kraćini ostala nezapažena.

disimilacije u *držel* prešao u *ə* i kasnije u *e*.¹ Nekadašnja psihološka veza između ove dvije riječi ostavila je traga ipak u toliko, što je sufiks *-el* primio dočetni vokal od *država*. Imamo dakle ovdje u *-el* > *-ela* donekle isti slučaj, koji smo opazili u st. v. nj. *cheisâr*, st. saski *kêsâr*, gdje je veza *imperatôrem caêsârem* dovela do promjene sufiksa u *caêsârem* > **caesôrem* (Upor. *Razprave*, III, p. 39).² Izjednačenje između obiju riječi moralo je nastati već radi toga, što je *-el* veoma rijedak abstraktni sufiks, dok je abstraktni sufiks *-va* daleko češći: *pisava*, *okrajšava* i t. d.

Odično tumačenje Ramovševo³ u pogledu *r* > *ə* > *e* prihvaćam posvema, samo upozorujem, da za *ə* > *r* imamo primjera i u srpskohrv. tudicama iz turskoga i rumunskoga jezika. Tursko *ε* (= *ê*) zamijenjeno je vrlo često sa vokalima *u*, *a* ili sonantnim *r*. Primjere sam naveo u *AfslPh* XXXV, p. 346, prim. 1. Za rumunsko *ă* imamo samo jedan primjer: *căpușă* > *krpuša*.⁴

P. Skok.

Kupljenik = Kupêľnikъ. *Kupljenik* je maleno slovenačko selo na visoravni pod Babljim zubom (Bâbji zôb) blizu Bleda. Nalazi se kao u kutu između dva brijega (hridi). Kroza nj se ide do znamenite špilje. Pod selom je ravnica, koja se zove *Rájn*. Do nje je brdašce *Preval* Brijeg nad Kupljenikom zove se *Gradišče*.

Ovako se službeno piše n. pr. na putokazu uz cestu za Bohinjsku Belu: *Kupljenik po gozdu*, u popisima pučanstva, u općini i u župnoj matici. U mjestancu Selu blizu Bleda izgovaraju „*po domáču*“, kako vele, *Kôlpênk*, a u samome *Kupljeniku* *Kôlpênk*. Imao sam priliku da se uvjerim lično o svemu ovome.

Dialektička forma odstupa od književne samo u toliko, što pokazuje metatezu glasa *l*.⁵ Inače se obje potpuno slažu.

Kako pokazuje naziv *Gradišče* za brijeg uza selo, mora da je naselje starijega datuma. Obavještaju me mještani, da se je na Gradišću našlo ostataka zidova, crijeva i t. d. Kao obično kod naziva *Gradina*, *Gradište*, mora da se i tu nalazila u stara vremena kakva feudalna nastamba, a pod njom kmetovi. *Kupljenik* bi prema ovome umovanju morao biti kmetovsko naselje. Historičkih potvrda za sve ovo nemam, kao ni za to, kako se je *Kupljenik* u stara vremena pisao.

¹ Katolici u Žumberku poznaju kao i Čakavci samo *e*: *dežela* „zemlja, provincija“. Iradiacioni centrum ove riječi je u Sloveniji. Najstarija potvrda kod Čakavaca biće bileška popa Andrije u rukopisu Vida Omišljanina (M o n. hist. jur. Sl. mer., VI, p. 268. a. 1472.): *pridoše prvi Turki va tu deželu pred Kopar*

² Kao dva različita službena terminusa upotrebljavaju se ove dvije riječi istom od t. zv. avstro-ugarske nagodbe, g. 1867. *Država* je „die im Reichsrate vertretenen Länder“, a *dežela* je Kronland. U ovom su pogledu slijedili Slovenci opću pravnu terminologiju bivše monarhije, kao što su i Madžari stvorili *állam* = država i *tartomány* = pokrajina. Kakova je semantička razlika između *država* i *dežela* postojala prije, o tome nijesam obaviješten. -a u *dežela* pored *dežel* bilo je dakako još pojačano sa *zemla*.

³ O. c. § 50. Jedino mislim, da je sasvim suvišno pomišljati i na **dblžel(a)*, verbalni abstraktum od *dblžiti*, koji bi glasovno doduše također pristajao

⁴ *ZfrPh* XLII, p. 151, 17. Potvrda imam još za ovu riječ iz Tivta u Boci (*krpuša*). Od Srba ili vjerovatnije Rumuna prešla je riječ Arnautima: *repuše* (Mayer, *Et. Wbch*, p. 188).

⁵ Valja se pitati za razlog metateze. Izgleda mi, da i za slov. dialektičke oblike valja pretpostaviti oblik *Kupelbnikъ*, kakov je starosrpski. Da se izbjegne konsonantska grupa *-lnk*, premješten je *l*.

Ovako nazvanih naselja nema mnogo. Ja znam samo za ono u staroj srpskoj državi, koje se piše *Kupelbnik* a. 1348 (*Ak. Rj.* V, 795), a danas *Koplik*.¹ Izmjenu načiniše Arnauti, koji zamijeniše starije slovensko pučanstvo. *-bn > n* je obična arnautska pojava.

Teže je protumačiti postanje imena sa gledišta tvorbe riječi. Kako sufiks *-nik* pokazuje, ide i ovo mjesno ime u golemu kategoriju supstantiviranih adjektiva, kao što su *Hrastnik* od *horastbnъ*, *Kalnik* od *kalbnъ*, *Rudnik* od *rudbnъ*, i t. d.²

Osnova, od koje je stvoren adjektiv sa sufiksom *-bnъ* možda je bila kolektivna imenica *kuple* od *kūp*, Berneker *SEW* 646.³ *Kupljenik* promatran s gledišta tvorbe riječi, bio bi prema tome pendant imenu mjesta *Hraščevik*, danas *Raštević*, koji sam analizirao u *ČSIKZ*, V, p. 12. Ovu imenicu nalazi Miklosich, *Die slav. Ortsnamen aus Appellativen*, II, n° 284 samo u češkom *Zákupy*. *Ak. Rj.* ne pozna ni *kup* ni *kuplje* kao toponomastičke izraze. Kolektivum *kupl'e* „congeries, collectio“ dolazi samo kod Stulića (*A. Rj.* V, p. 804).

P. Skok

Dudlěbi — Teindles. Novo razlago slovanskoga plemenskoga imena Dudlebov, ki ga srečamo tako pri vzhodnih, zapadnih kot južnih Slovanih, v čemer je videti razbite drobce nekđaj mogočnega praslovanskoga plemena, je podal v ČZN XX (1925), 144—146 prof. Jak. Kelemina. Tu se hočem na kratko pomuditi pri njegovi razlagi, ki bi spet mogla zapeljati historike na razne nemožne kombinacije, kakor so jih nekđaj razlage imena *Koseze* ali *-dl-* v praslovenskem *Dudlěbi* itd. Keleminova razlaga temelji na postavku, da je ime slovansko; zato se mora jasno in enostavno razložiti kot tvorba s tem ali onim korenskimi in tem ali onim formantičnim delom. Te jasnosti

¹ Identifikacija je prema Šufflay, Thallóczy i Jireček, *Acta Alb.*, I 581 c. U dokumentu iz g. 1325, *ibidem* 798, čitamo adjektiv $\check{\text{K}} \text{K} \check{\text{y}} \text{p} \check{\text{e}} \text{b} \text{n} \check{\text{e}} \text{b} \text{n} \check{\text{e}} \text{b} \text{n} \check{\text{e}} \text{b} \text{n} \check{\text{e}}$, koji dolazi i g. 1348. (?) „svetoj bogorodici kupelničkoj“, u citatu, što ga navodi *Ak. Rj.* V, 795. Mjesto se nalazi u blizini Prizrena. Nedaleko je rijeka *Rioli* < *rivulus*, lat. riječ sa arnautskim članom. Tu je nađen i žrtvenik sv. Prokopija. Ne bi stoga bilo isključeno, da se radi o predslovenskom romanskom naselju, nazvanom po **cuppella*, deminutiv od *cuppa* *REW* 2409 > *kūpa* „crijep“ (*Ak. Rj.* V, 791). Ovu misao isključuje identifikacija sa slovenačkim *Kupljenik*. — Metateza *l'e > el'* nije mi posvema jasna u starosrpskom primjeru. Izgleda mi, da nije slovenska, nego arnautska. — Za *ln > l'* ima dosta primjera, cf. među ostalima **galinatia* > *ge'lase*. Uđara u oči slav. *u > alb. o*, za koji nemam drugih primjera, jer slov. *u* ostaje.

² Miklosich, *Die slavischen Ortsnamen aus Appellativen*, I, p. 92, n° 8.

³ Na drugi apelativ, koji pristaje za naziv lokaliteta, kao *kūpel* „balneum“ ne može se misliti radi identifikacije sa slovenačkim nazivom, koji isključuje *q > u*. A i terenske prilike slovenačkoga mjesta isključuju to mišljenje, jer se rijeka u kojoj bi se moglo kupati, nalazi daleko od mjesta. — Preostalo bi još jedino muško ime *Kupl'en* iz srpskih dokumenata (a. 1222—1228) *Ak. Rj.*, V, 804, ali onda bi morali imati potvrda za **kupl'enbnik*. Ovako stvorenih toponomastičkih imenica od vlastitih imena, teoretski doduše mogućih, nijesam jošte mogao konstatovati. Kod izvedenica od vlastitih imena naravniji je sufiks *-ovъ*, kaošto i imamo *Kupl'enovo* u Hrvatskoj i u Srbiji, potvrđeno od 15. vijeka, upor. *Ak. Rj.*, V, 804. Upor. i *Kuplensko*, selo u Hrvatskoj, *ibidem*. Ne znam, je li izvedenica od *kupl'e*: *Kupl'ovo* u Srbiji u okrugu požarevačkom, *Ak. Rj.*, V, 805. — *Kūp* je kao toponomastički apelativ veoma shvatljiv i čuditi se je samo, što se ne može konstatovati u većoj upotrebi, nego što su starosrpsko i slovenačko ime. Pendant mu je *gomyla* i *gromača*, za koje donosi obilje potvrda *Ak. Rj.*, III, 165 sl. i 459. Označuje kup zemlje ili kamenja. Slovenački *Kupljenik* ima doista dosta humusa.

pa nova razlaga nima, pač pa se odlikuje po prav posebni kompliciranosti in prav posebnem računanju z vsemi različnimi možnostmi. Nemško ime *Teindles*, ki ga ima južnočeško mesto *Doudleby*, je zapeljalo avtorja, da misli, da je med tema dvema imenoma isto razmerje kakor na prim. med *Ljubljana* in *Laibach*, t. j. da je nemško ime iz slovanskega. To mnenje je napačno; vsa nadaljnja izvajanja pa so se morala po njem uravnati, odtod tolikšna zapletenost: 1. Slovani so imeli kar dve imeni; enkrat so koren razširili s sufiksom *-eb-*, drugič s sufiksom *-ĭan-*; to ime so sprejeli Nemci, onega so obdržali Slovani: 2. tudi koren sam je bil v svojem vokalizmu elastičen; zdaj ima *-u-*, zdaj pa *-Q-*, prvi je zopet pri Slovanih v rabi, drugi je v izposojenem nemškem imenu; 3. koren je isti kot v *dQti* in *duti* (menjavanje *Q - u* je tu primarno, v slovanščini pa je pozneje res pomešano, kar je pri pomensko skoro identičnih glagolih razumljivo, ne pa pri imenu), ki znači „pihati, napihniti“, preneseno na teren pa „grič, hrib“. Prvotno *Dudlebe* — *DQdlebe* ali *Dudĭan(in)ě* — *DQdĭan(in)ě* pomeni „hribovca“ in nemško *Teindles* je izvajati iz loc. pl. *DQdĭasě* k nom. pl. *DQdĭane*. Tako prof. Kelemina. — Proti temu tile ugovori: 1. pri plemenskem imenu ne smemo računati z mešanjem *Q - u*, kajti to mešanje je prvič dokaj pozno, drugič pa bi se plemensko ime kot nosilec nove vsebine odtegnilo krogu izvorno pomensko sorodnih besed, kjer se je to mešanje vršilo; končno vokala *-Q-* pri imenu *Dudlebov* ne najdemo nikdar in nikjer izpričanega; 2. sufiksa *-eb-*, ki bi označeval prebivalce kraja, v slovanščini ni in ga nikdar bilo ni; 3. eksistenca dvojnega imena v zgornjem smislu in razmerju ni nikjer izpričana in je sama po sebi neverjetna; ime *Dolanci* v Slovenskih goricah je Pajek popolnoma pravilno razložil; to ime ni v nikakršni zvezi z imenom *Dudlebov* in predstavlja proti *Goričancem* isto, kar na Kranjskem *Dolenjci* proti *Gorenjcem*; 4. *dQdlo-* kot ime za tako ali inako posebno zemeljske površine ni nikjer v rabi. Dasi je J. Kelemina izčrpal vse možnosti, ki jih nudi slovanska gramatika, da bi pojasnil imensko dvojico *Dudlebi* — *Teindles*, vendar bralca ni prepričal, niti ni mogel pojasniti, kako to, da poznajo Slovani vedno le ime *Dudlebi* z *-u-* in *-eb-*, Nemci pa ime z *-Q-* in *-ĭan-*.

Kakor že rečeno, je osnovna misel napačna. Naši imeni si nista v nikakršnem medsebojnem jezikovnem razmerju: *Teindles* ni niti iz *Dudlebi*, niti iz **dQdĭasě*, marveč predstavlja samostojno pristno nemško ime. Če pogledamo na karto, tedaj najdemo v neposredni bližini kraja *Teindles* imena *Dörftles*, *Schlagles*, *Kamles* itd., ki se takoj izkažejo kot pristna nemška imena: zlog *-les* je očitno sufiks in starejši zapiski povedo, da je v njem znani nemški pomanjševalni *-lĭn* (nvn. *-lein*): *Dorfeleins*, *Slaegleins*, *Chaembelins* (v XIII. stol.); *-les* je torej iz *-leins*, *-lines*. Ta imena so pravzaprav genetivi, ki so nastali po vzorcu krajevnih imen iz genitivnih osebnih imen (temeljna beseda se je pri njih opustila), kakor *Wolframs* < *Wolframmes(dorf)* itd. Današnje *Teindles* se piše v XVIII. stol. še *Teinles*; njegov *-d-* je torej jako mlad vmesen glas, ki se med *n* in *l* pogosto pojavlja *Teinles* je tedaj iz **tein-lein-s*, to pa iz starejšega **tiun-lĭn(es)*; **tiun-* je češki *tĭjn* „grad“. Kraj *Doudleby* je svoje ime šele v poznejši dobi sprejel po okraju; sprva so ga tudi Čehi imenovali enostavno *tĭjn* po gradu, središču okraja, in po njih Nemci **tiun*. Vse to je povedal, sicer ne v tej zvezi, že E. Schwarz, *Zur Namenforschung und Siedlungsgeschichte in den Sudetenländern* (1923), str. 82, 84, vendar se mi je zdelo potrebno o tem tu izpregovoriti, da napačna gornja razlaga ne bi porodila še kakih drugih, tudi napačnih izvajanj.

Fr. Ramovš.

Opomba k škofjeloškemu refleksu za *ě*. Spredaj na str. 12. in 18. sem škofjeloški izredno ozki *e* za *ě* razvijal direktno iz dolgega ozkega *e*, ki nam je ohranjen še v sosednjih gorenjskih govori. Razlog za to mi je bilo dejstvo, da se ta refleks kvalitativno razlikuje od *r* v Idriji in drugod in da njegova kvaliteta še izkazuje, čeprav že minimalno, *e*-jevski ton. Kljub

temu tega mnenja nič več ne vzdržujem in vključujem tudi škofjeloški govor — kakor Tesnière o. m. — h govorom z razvojem $\bar{e} > ie$. Zato govori namreč vsa struktura škofjeloškega govora, ki ga je treba smatrati za naj-severnejši govor rovtarske dialektične oblasti, ki se razprostira ob obeh straneh centralne črte Tolmin—Cerkno—Idrija—Rovte—Horjul. Vendar ne smemo radi tega misliti, da sta idrijski in škofjeloški refleksi dva zapovrstna štadijska rezultata istega procesa, t. j. da bi idrijski r bil naslednji mlajši člen škofjeloškega \bar{e} (- r). Idrijski r je, kakor že rečeno, iz i^a ter predstavlja nadaljevanje splošnega goriškega ia , ie . Škofjeloški refleksi pa je dalje izobraženi refleksi poljanskega $i\bar{e}$, ki je po asimilaciji dal $\bar{e}\bar{e} > \bar{e}$ z ono posebno kvaliteto, ki sem jo zgoraj omenil. Obema govoroma pa je bil dan skupen štadij ie , ko je nastopilo lokalno različno obravnavanje.

Fr. Ramovš.

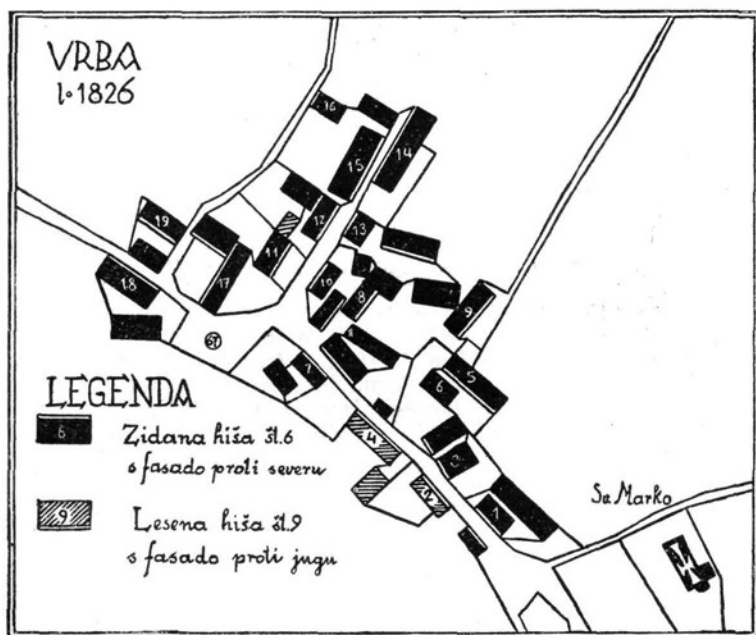
Vrba od Prešernovih časov do danes. Dne 23. dec. 1817. je izdala dunajska dvorna pisarna s podpisom cesarja Franca t. zv. »Grundsteuerpatent«, ukaz, ki izpopolnjuje prvi Jožefov poskus avstrijske davčne regulacije. Že jožefinski patent, ki je bil objavljen 20. apr. 1785., odreja prvo zemljiško merjenje avstrijskih dednih dežel. Toda ta prvi poskus ni imel zaželjenega uspeha, ker ni bilo na razpolago strokovno podkovanih delavcev, niti primernega merskega orodja (merili so tačas enostavno z oljem ali smolo prepojenimi vrvmi); poleg tega pa ni mogel biti ves ustroj merstva praktično preizkušen. Šele cesarju Francu je v popolni meri uspelo ustvariti stabilni zemljiški kataster. Radi ogromnega obsega, ki ga je delo zavzelo, so bile posamezne kronovine razdeljene tako, da je prišla Kranjska na red šele l. 1825. Vojaški in civilni zemljemerci so izvedli prvo avstrijsko trigonometrijsko triangulacijo, obhodili so vse kraje in pokrajine ter izdelali katastralne mape s točnimi zapisniki vseh stavbnih in zemljiških posestnikov. (Prim.: Instruktion zur Ausführung der Vermessungen, herausgeg. vom k. k. Finanzministerium, Wien 1907. str. 1—25.)

Katastralni mapni arhiv delegacije ministrstva financ v Ljubljani hrani originalne mape s pripadajočimi operati. V ovitku z naslovom: »Provinz Illyrien — Nr. 233. — Kreis Laibach — Steuerbezirk Radmantsdorf und Veldes — Gemeinde Sabresnitz — Aufgenommen durch Geometer Bruck. 1826.« leži list št. VII., kjer je zarisana vas Vrba, kakršna je bila l. 1826. Naš situacijski načrt vasi je kopija originalne mape; radi preglednosti pa so izpuščene parcelne in stavbne številke, indikacije ter obrisi travnikov in njiv, ostale so le meje dvorišč oz. stavbnih parcel. Naknadno unešene hišne številke so posnete iz pripadajočih seznamov »Alphabetisches Register der Grund-Eigenthümer der Gemeinde Sabresnitz, Klagenfurth 6. März 1827.« in »Protokoll der Bauparcellen der Gemeinde Sabresnitz.« V omenjenih seznamih so navedena imena hišnih posestnikov, poleg tega pa tudi hišna vulgarna imena, zabeležena l. 1826. na mestu samem. Tako je mogoče na podlagi uradnih virov rekonstruirati sliko Prešernove rojstne vasi, kakršna je bila v času, ko je pesnik končeval svoj visokošolski študij in se vračal o počitnicah domov na Gorenjsko; nadaljne izpremembe so povzete po zemljiški knjigi v Radovljici.

Vrba je imela 1826. l. 19 hiš, ki so bile poznamenovane bržčas okoli l. 1770. in so se vrstile po redu, če pride popotnik od cerkvice sv. Marka v vas, ne pa po imovitosti posestnikov. Tako je imela št. 1 hiša ob cesti na vzhodni, št. 19 pa ob isti cesti na zapadni strani vasi. Že tedaj so bile hiše povečini zidane.

Hiša št. 1, vulgo »pri Ribičevih« je bila l. 1826. last pesnikovega očeta Šimna Prešerna, ki jo je po ženitni pogodbi izročil dne 11. maja 1827. svoji hčerji Mariji, poročeni z Jožefom Vovkom iz Breznice. Nasledoval jima je sin Jožef Vovk ml., ki je dobil posestvo dne 6. marca 1880. Po prisojilu je prišla hiša 10. okt. 1904. v last Janeza in Marije Vovka. Za

življenja Jožefa star. je izbruhnil v vzhodnem delu vasi (ok. l. 1850.) ogenj in ni izključeno, da je bila pesnikova rojstna hiša prizadeta. — Cerkovnik podružnice sv. Marka je imel hišo št. 2, ki nosi še danes vulgarno ime »mežnarija«. L. 1826. je opravljal cerkovniški posel obrtnik Peter Ažman. Po kupni pogodbi z dne 1. sept. 1881. je bila hiša prepisana na Marjeto Pristou iz Ljubljane. Slednja jo je zapustila 16. avg. 1886. Katarini Dobravc tudi iz Ljubljane, od katere jo je 16. avg. 1887. kupil sin Petra Ažmana — Janez, iz Vrbe. Dedno je prešlo posestvo na Janezovo ženo, Jero roj. Brejc in od te tudi po prisojilu 25. maja 1919. na Terezijo Ažman in njenega moža Franca Kristana. Ta hiša, ki je bila tačas večjidel lesena je bila po požaru težko prizadeta. — Popolnoma uničena je bila po požaru hiša št. 3, po domače »pri Volču«. Tedanji posestnik Simon Vidic se je po požaru preselil na št. 10 in vzel staro hišno številko

s seboj, tako da je zamenjal staro številko 10 s 3. Pogorišče (danes št. 10.) je kupila 3. apr. 1862. breznjska občina in zgradila novo stavbo, ki je občinska last. — »Pri Roprehtu« na št. 4, je bil gospodar Urban Prešeren, ki pa vsaj v bližnjem sorodstvu z Ribičevimi ni bil. Dne 3. jul. 1871. je za Urbanom dedoval sin Janez in za njim 28. maja 1907. sedanjí posestnik France. — Pri Lenčku, na št. 5, kjer je vzdiana spominska plošča škofu Janezu Pogačarju, je bil l. 1826. posestnik škofov oče Janez, ki je 28. dec. 1842. predal svojo imovino Jožefu Prešernu, vulgo Šobcu. Od 16. avg. 1898. opravlja to kmetijo Jožefov naslednik — Janez. Šobčev brat (prim.: št. 13). — Hiša št. 6, pri Boštjanu (rojstni dom pesnikove stare matere), je bila l. 1826. last Jakoba Prešerna, pesnikovega starega strica, ki je l. 1856. zapustil premoženje svojemu sinu Janezu. Janezu je sledila od l. 1906. Marija Prešeren, ki pa je bila tu zadnji posestnik s priimkom Prešeren, ker je 6. avg. 1907. prodala hišo Blažu Ambrožiču iz Poljsice. Od l. 1918. je posestnik Boštjanovine Franc Pristov iz Vrbe. — Jožef Šiler, vulgo Šraj, je bil lastnik hiše št. 7. Dne 16. avg. 1876. je slednji

izročil posestvo sinu Francetu, ta pa 25. apr. 1914. svojemu istoimenskemu sinu. — Hiša št. 8, pri Rajhu, je imel Anton Globočnik, ki jo je zapustil svojemu zetu Petru Teranu iz Naklega. Od tega je hiša prešla v last Katarine in njenega moža Antona Mežnarca, ki je danes tamošnji gospodar. — Hiša št. 9, je bila leta 1826. pripisana Jožefu Dolarju, po domače Flisu. Po prisojilu je prešla 3. dec. 1873. v last Franca Dolarja; na isti način l. 1896. Neže Dolarjeve, ki jo je leto kasneje prodala sedanjemu posestniku Antonu Noču. — Na stari številki 10, pri »Sebéneharju«, danes št. 3, je bilo doslej vknjiženih največ posestnikov (do 3. apr. 1862. Simon Sebénehar, do 26. jun. 1885. Neža Vidic, nato Simon Andrle, Jakob Arh, Janez Zima, Janez Rekar, Janez Zima in od 6. jul. 1911. Franc Fajfar). Današnji posestnik Franc Papler iz Doslovč je kupil kmetijo 13. okt. 1916. od Franca Fajfarja iz Dražgoš. — »Pri Kajžneku«, na št. 11, je l. 1826. gospodaril Miha Gogala, ki je predal 6. marca 1839. posestvo svojemu sinu Blažu. Po prisojilu z dne 20. dec. 1897. je dobila hišo hčerka Marija, poročena Zupan. Od l. 1900. je lastnik hiše Anton Zupan, ravnatelj celjske gimnazije. Pred približno 25. leti je slednji za omenjeno hišo sezidal novo stavbo, ki ima danes št. 23., in je edina nova zgradba na vasi, zgrajena v zadnjem stoletju. — Naslednjo hišo, št. 12, je imel tačas Šimen Krivic, p. d. Vogenik. Ta jo je 13. febr. 1837. izročil Jožefu Pogačarju, Jožef 13. dec. 1887. sinu Janezu, zadnji pa 15. jan. 1919. Jožefu — »Pri Šobcu« na št. 13, je gospodaril Lenard Prešeren, ki je 28. dec. 1842. izročil kmetijo Jožefu (roj. l. 1824). Odtod je prešla hiša v last Janeza, od katerega jo je 14. okt. 1904. kupil Jakob Prešeren iz Zabreznice. Današnji posestnik je brat gospodarja na št. 5, ni pa v nikakem ožjem sorodstvu s pesnikovo linijo. — Pri Kraju, v hiši št. 14, je živel Miha Pristov, ki jo je 3. febr. 1870. zapustil sinu Jakobu. Za tem je prevzela posestvo Katarina Pristov in ga izročila posinovlencu Josipu Zemlji, zdaj gostilničarju na Vrbi. — Hiši št. 15 in 16 z vulgarnim imenom »pri Prešernu«, je imel l. 1826. Boštjan Prešeren. Tudi ta ni v direktnem sorodstvu s pesnikom. Po prisojilu je prešlo 1. marca 1878. lastništvo na Katarino Jurgele. Dne 12. avg. 1912. je hiši prodal Anton, sin Katarine, Gregorju Fajfariu. Od 12. jun. 1920. gospodarja na tej Prešernovini Fajfarjev zet, Valentin Zemlja. — Hiša št. 17, »pri Fajdihu«, je bila last Valentina Jalna. Ta jo je l. 1877. zapustil svoji hčeri Mariji, ki se je omožila z Jernejem Mulejem. Od 8. nov. 1921. gospodarja tod njen sin Anton Mulej. — Naslednja hiša št. 18, p. d. »pri Dolarju«, je bila last Andreja Dolarja. Od tega je šla hiša iz rok sina Janeza (17. nov. 1852.), v roke sina Jožefa (4. jun. 1887.); danes je posestnik pri Dolarju sin slednjega, Anton. — Zadnjo hišo tačasne Vrbe (št. 19) je imel v posesti Franc Gogala, p. d. Žmajc, ki jo je izročil 21. dec. 1838. sinu Matevžu in ta 6. jul. 1883. Janezu. Že leto za tem jo je kupil Jožef Zupan, poročen z Rezo Gogalovo, sestro prejšnjega posestnika. Od 30. maja 1923. je hiša pripisana sinu Francu Zupanu.

V teku enega stoletja se je vas na zunaj le malo izpremenila.

Tačas lesene hiše, so zdaj zidane, slamnate strehe so povečini prekrita z opeko, odnosno škrlavcem. Na stavbni parceli, v originalnih mapah zaznamovani s št. 66, stoji cerkvena sv. Marka, ki je srednjeveška stavba iz 1. polovice XV. stol., z obokanim, mnogokotno zaključenim presbiterijem in z ravnim stropom prekrito ladjo. Cerkevica, ki je bila podružnica radovljiške fare, a spada od 1783. pod rodinsko, ozir. od 1821. brezniško faro, je bila večkrat prezidana. Lopa pred cerkvijo je nastala v XVII. oz. XVIII. stol. in je bila poslikana. Freske na zunanji južni strani cerkve so bile tudi l. 1826. vidne. Poleg tega je imel zvonik prvotno baročno obliko, po l. 1850., najbrže po požaru, pa je bil prezidan in je dobil današnjo piramidasto streho (dr. Stelé). Parcela, zaznamovana v naši skici z obkroženo št. 67, ima v protokolu iz l. 1827. oznako »Dorfraum«, to je ono mesto v vasi, kjer stoji prastara lipa in okrog katere

so se zbirali predniki in »večali«. Po tradiciji je imela vsaka hiša svoj kamenit sedež, to so velike skale okrog drevesa, ki so še danes vidne.

Razen tega je imela Vrba l. 1826. le 19 hišnih števil, danes pa jih šteje 23. V resnici je na prirastku štirih števil pridobila vas le eno hišo; že omenjeno Zupanovo (št. 23). Št. 20 ima danes Flisova bajta, ki je bila takrat brez številke in lesena, št. 21 in 20 pa sta železniški stražnici ob gorenjski progi, med postajama Lesce in Zirovnica.

Po imovitosti je bil pred sto leti najmočnejši kmet Lenard Prešeren, p. d. Šobec, na tretjem mestu pa stoji Ribičevina, ki je imela vknjiženih 47 raznih zemljiških parcel. Ime Prešernov, ki je živel l. 1826. v vasi pri petih posestnikih (na št. 1, 4, 6, 13, 15 in 16) se je ohranilo do danes le pri treh (na št. 4, 5 in 13), na št. 1 pa prebivajo potomci pesnikove sestre, ki čuvajo sveta tla, po katerih je tekla njegova zibelka.

Alfonz Gspan.

Kastelčeva prošnja za dovolitev Čbelice. (V dopolnilo: Kidrič, Veda 1911, 160 in Žigon, DS 1926, 155; po predvojnem prepisu akta št. 940 iz 1830 v arhivu nekdanjega notranjega ministrstva na Dunaju; z / je označena nova vrsta radj formularja).

(Na naslovnem privitku:)

An das hochlöbliche k. k. Gubernium | zu Laibach. | Mihael Kasteliz, Scriptor an der k. k. Lycealbibliothek zu Laibach | legt das erste Heft der Krainischen Biene mit der gehorsamsten Bitte um Ertheilung des Imprimatur in duplo vor. | Mit Beil. A. B. und der ad A gehörigen Afterbeilage wovon A samt der Afterbeilage ./. rückerbeten wird.

(Prošnja:)

Hochlöbliches k. k. Gubernium!

Ich habe durch bereitwillige und thätige Mitwirkung einiger Freunde der krainischen Muse, denen die Bevörderung der vaterländischen Literatur und die Verbreitung des guten Geschmacks am Herzen liegt, eine Sammlung vaterländischer Poesien, an welche Prosaische Aufsätze an gereiht werden sollen, in ungezwungenen Heften zu veranstalten und solche unter dem Titel: die krainische Biene — Krajnjka Zibelica — herauszugeben beschlossen.

Sne Excellenz, unserer (!) hochverehrter Landesgouverneur, der erhabene Beförderer alles Schönen und Guten, geruhen nach Beweis sub ./. ad A (ob robu: ad A) angeschlossenen Beilage die ehrfurchtsvoll gemachte Dedicatlon dieser Sammlung krainischer Poesien gnädigst anzunehmen, was für alle Freunde der krainischen Muse neuer mächtiger Sporn seyn wird, im Edlen und Guten seine Kräfte zu versuchen, die Sprache zu bilden und durch Verbreitung edler Gesinnungen auch auf die Bildung des Herzens wohlthätig einzuwirken.

Nachdem ich die Materialien für das erste Heft gesammelt und bereits geordnet habe, lege ich solche sub A et B (ob robu: A, B) in duplo mit der unterthänigsten Bitte vor:

Das Hochlöbliche k. k. Gubernium geruhe dem ersten Hefte der krainischen Biene das Imprimatur zu ertheilen.

Laibach am 8. Jänner 1830. | Michael Kasteliz m. p. | k. k. Lycealbibliotheks Scriptor — wohnhaft in der Kapuziner Vorstadt Nro 32 (= danes: Kongresni trg 15).

Dopis gubernija Sedlnitzkemu na Dunaj »Nr. 539... Laibach den 15. Jänner 1830«, ki je bil odposlan 30. jan. 1830, je pripisan na zadnji strani prošnje; podpisal ga je Schmidburg, a opremljen je z beležko: »Anwesende Herren Gubernial-Räthe: Joh. Nep. Vessel, Johann Schmeditz, Joseph Wagner, Graf Welsersheim, Graf Brandis« (izpopolni DS 1926, 156).

Fr. Kidrič.

O postanku slovenskega dialektičnega *sunce*. V pravkar izšlem V. letniku Jžsl. Fil. str. 187—9 je M. Matković napisal prilog o refleksih za *t̥t̥* in *-ot̥* v govoru Velike doline na vzhodnem Dolenjskem, kjer imamo za dolgo *t̥t̥* danes *tat*, za kratko pa *tot*. Njegov članek uči, da je dolgo in kratko *t̥t̥* preko *tott*, *toyt̥* prešlo v *tōt̥* — *tōt̥* in *tōt̥* je nato dalo *tat* na isti način kakor *mōst̥* današnji *mūst̥*. Če ima dolenjščina *sōnce* in *sūnce*, tedaj je treba reči, da je v *sōnce* *ɥ* prej izpadel kot v *vōgk* (kjer se še do danes drži) in oblike *soynce* — *sōnce* — *sūnce* nam kažejo tri štadije istega razvoja ter ni treba misliti na dvojen različen razvoj po Ramovšu HG. II. 39. — Lepa je sicer vsaka enostavnost, a nam ne gre za njo, marveč za resnico, ki je pa precej daleč drugje. V teh izvajanjih je več pogreškov, ki jih ne bom še posebej zavračal, ker sem o vsem tem že na raznih mestih podrobno razpravljal in se bo mogel bralec po sledeči razlagi sam prepričati o nevzdržnosti avtorjeve trditve. Ti pogreški nas vprašujejo: 1. Zakaj se je diferentno obravnavanje dolgega in kratkega *t̥t̥* pojavilo šele v končnem in pozno doseženem štadiju *tot*, ko vidimo, da zavisi razvoj vsega slovenskega vokalizma že od vsega početka od različne kvantitete; čemu naj bi ravno *t̥* imel izjemno stališče? 2. Kako naj spravimo z avtorjevo trditvijo v zvezo dejstvo, da beremo v XVI. stol. v dolgih zlogih *tott*, v kratkih pa še *t̥t̥*, kar kaže na skladnost s prej omenjenimi razvojnimi smerni slov. vokalizma? 3. Kje najti razloge za enostaven izpad *ɥ* v dolgem, intenzivno artikuliranem *toyt̥*? 4. Kako more oni vokal *ō*, ki je izobražen šele v XVI. stol. (verjetno je, da bi *toyt̥* dalo *tōt̥* še precej pozneje, v XVII—XVIII. stol.), participirati na prehodu *ō* > *ū*, ki je že 300 let prej zaključen in čigar *ū* ni nastal direktno iz *ō*, marveč preko diftongov *uo*, *uō*? 5. Zakaj imamo *sūnce* tudi tam, kjer imamo *toyt̥* in kjer nimamo *ū* < *ō*? — Na vsa ta elementarna vprašanja ne bom odgovarjal, saj so v slovenistični literaturi že davno rešena. V sledečem hočem govoriti le še o obliki *sūnce*, ki jo imamo v različnih dialektih, kjer pa ni povsod iz enakšnega vira, kakor nas pouče špecialni zakoni zadevnih dialektičnih vokaličnih izprememb. Zato je potrebno, da izpregovorimo o vsaki posebe.

Glede razmerja oblike *solnce* do regularne dial. oblike za nekdanje dolgo *t̥t̥* moremo v slovenskih dialektih ugotoviti tele skupine:

1. dialekte s *toyt̥* iz dolgega *t̥t̥* in v popolni skladnosti s tem tudi *soynce*, tako v govorih pri Postojni in v Sobočevem, dalje v govoru terskih Slovencev, prim. *vōgk*, *dōgk*, *tōgk* — *par sōnce*, *sōnčnen krājan* gl. Baudouin de Courtenay, Materialy dlja jžsl. dial. i etnogr. II. 36; v govorih po srednjem Štajerskem, prim. v Št. Petru na Medvedjem selu: *tāust*, *bāyxa*, *sāuze* — *sāynce*; v starejši dobi najdemo to skladnost pri Krelju in Radliču, ki pišeta *solnce* gl. HG. II. 39;

2. dialekte, v katerih se je *-t̥* v besedi *solnce* ob času izgovora *tott* (dopustimo tudi možnost, da je malo pozneje *ɥ* v *soynce* doživel to usodo) vsled sledeče dvočlenske konzonance reduciral; ker se je *tott* dialektično različno razvijalo, *sonce* pa na tem razvoju ni več participiralo, zato imamo danes: a) dialekte s *toyt̥* in *sonce*, tako v ziljskem narečju (*wōgša*: *sōnce* < *sōn-ce*), v podjunskem (*tōustu*: *sōnce*) in splošno na Gorenjskem, v Savinjski dolini in v dolenjskih govorih (z lokalnimi izjemami gl. pod 3.), prim. na Raščici *dōgk*: *sōnce* (= Trubarjevemu *dolg*: *sonce*); b) dialekte s *tūt̥*, ki je nastalo po asimilaciji iz *toyt̥*, in *sōnce*; to so predvsem goriški dialekti; prim. v nadižki dolini *pūn*, *tūst*: *sōnce*, že v Mažaroli: *dūyo*, *tūšca*: *ta-pr-sōnc*, gl. Baudouin de Courtenay l. c. 174; dalje v go-

riških Brdih: *túčēn*, iz *Dûzaya*: *sônce*, na srednjem Goriškem (Kanal-Avče): *pûš*, *bûna* < *votna*: *sônce* in v Selih na Belokranjskem: *dûgo* — *sônce*;

3. dialekte s *toŭt* in *sunce*, tako v Rožu *dôŭz*, *dôuga*: *sûnce*, v mežiški dolini *tôustē*: *sûnce*, na Pivki (Notranjsko) *pôuš*, *tôuč*: *sûnce*, lokalno po Dolenjskem, na prim. v ribniški dolini *dôugu*: *sûnce* ali v okolici Št. Jerneja, kjer se poleg *kôupc* (gl. zgoraj str. 24) govori *sôunce*, čigar *ou* je nastal po mladi diftongizaciji iz dolgega širokega *u*, torej *sûnce*, kakor v *nôuč* iz dol. *nûč*, *lepôu* iz dol. *lepu*, *dôuša* < *dûša* itd.;

4. dialekte s *tût* in *sunce*, tako na goriškem Krasu *pûš*, *pûža*: *sûnce*, na severnem Goriškem (*žûč*: *sûnce* Kred; *pûxn*, *ûna*, *tûčb*: *sûnce* Bove; *ûna*, *mûzem*: *sûnce* Podmelec) in na vzhodu v Slovenskih goricah ter v Prekmurju (*dûgi*: *sûnce*);

5. rezijanski dialekt (zapadni del) s *tolt* in *sunce*.

Prva in druga skupina ne potrebujeta nobene razlage. V tretji skupini je razložiti *u* v *sunce*, proti *ou* v *toŭt*. Ta *u* si je Škrabec JS I. 197—8 in v opombi 72. razlagal prav, ko je menil, da je tudi tu nastopilo olajšanje, kakršno je izvedla druga skupina; razlika med drugo in tretjo skupino pa je v tem, da se je v drugi skupini sled nekdanjega *ŭ* (ali *u*) popolnoma izgubila, dočim se je v tretji skupini njegova kvantiteta prenesla na *n*, od tod pa na *ō*: *soŭnce* > **sōŭnce* (to obliko smatra Škrabec pravilno za možno še v Trubarjevem govoru) > *sōŭnce* z dolgim, izredno napeto artikuliranim *ō*, ki je ravno radi te svoje posebne artikulacije prešel v *ū*: *sûnce*. Ker naš *ū* in že njegov prednik *ō* ne sega preko XVI. stol., saj je *ot* < *ŭ* produkt XV. stol., zato tega *ū* ne smemo s Škrabcem vzporejati z dol. *ū* < *ō* (*mûst* < *mōst*), ki je mnogo starejši. Da *u* v *sunce* nima nobenega opravlja z *u* v *must*, o tem se moremo še prepričati po dejstvu, da imamo v onih dialektih, ki imajo za *ō* diftong *uə*, iz katerega se je tudi dolenjski *u* razvil, v besedi *sûnce* čisti *u* in ne *uə*, tako v rož., mež. in pivškem dial. proti ondotnemu *mûst*. V rez. govoru je sprva tudi bilo *tott* in poenostavljeno *soŭce*; pozneje je *ŭ* prešel v *l*, v *sonce* pa je nastopilo isto zoženje kot v govorih tretje skupine.

Četrta skupina kaže isto skladnost kot prva; oblika *sûnce* ne potrebuje torej nobene razlage. Jasno pa je, da *sûnce* v govorih te skupine po svojem razvoju ne more biti identično s *sûnce* v govorih tretje skupine, kjer navedene skladnosti ni. Gre pa tu za to, kako je nastal *u* v *tût*; tu mislim, da se je razvoj vršil tako kot v govorih skupine 2, b), t. j. *ou* se je asimiliralo v *ū*, *sûnce* je torej iz *soŭnce*. Za staro *toŭt* govore še zdaj jasno oblike kakor vzh.-štaj. *sloza*, *slojza*, *sklouza*, *sklaza*, *čouln* (gl. Prace lingw. Baudouin de C., 50, 54—5) ali *plûiž* < *ptž* (*ptž*: *plž* > *plž*: *pôtž*, po metatezi v **plôž*, ki je nato po *pûž* < *ptž* prešlo v *pluža*, na kar je še nom. sprejel *-l-*: *pluž*, kjer se je izobrazil še prehodni *ĭ*: *plûiž* kakor v *korajža* gl. HG. II. 173). V to skupino spada tudi govor Velike doline, ki ima *tut* po asimilaciji iz *toŭt*, kratki *tot* pa je iz *tût* in le sporadično lahko iz *toŭt* (pri tem je seveda *-ou-* analogičen; gl. Prace lingw. 58) z onemtivjo *u* (prim. rož. *ouťár* poleg *otár*). Da *tut* ni iz *tôt* < *toŭt*, moremo razbrati še iz tega, da imamo v vzh.-štaj. govorih pri *tut* vendar *môust* ali *môst*, v goriških govorih pa *tut* in *muŭst*; sovpad *tut* — *mûst* je torej le slučajen, navidezen in obadva *n* nista v nikakršni medsebojni zvezi.

Pa M. Matković nam sam podaja primer, ki njegovo razlago *toŕt* > *tōt* > *tūt* izkaže za napačno. Ne zna si pojasniti oblike *dōpst* z \bar{o} nam. *u*; stvar je vendar prozorna: v *dōpst* < *dotbsti* je *t(u)* pred tročlensko konzonanco reduciran in zato se beseda ni udeležila asimilacije *toŕt* > *tūt*, ki je poznejšega datuma. Je to isti slučaj kot pri *sōnce* v skupini 2, b); obenem pa nam *dōpst* pravi, da se v govoru Velike doline *tōt* ni preobrazil v *tat*. Iz *dōpst* je *-o-* prešel v vse druge glagolske oblike. Drugi primeri z *o*, kolikor jih Matković navaja, imajo svoj neregularni *o* iz kratkih zlogov: po nom. *pōh* je nastalo *pōha* (nam. **pūha*), po *požōtīm*, *zegōtīm* je *požōtīt*, *zegōtīt* in dalje še *žōt*, *gōt* (pripomniti je še, da je v *požōtīt* itd. akcentuacija mlada, da je moglo eksistirati že *požōtīt*, na kar šele se je akcent premaknil).

Da bo slika Matkovićevih izvajanj popolna, še tele pripombe: 1. *nevzdul* nima analogičnega *-l* po *dolina*; njegov *-dul* je dat. sing. *dolu* z reduciranim končnim *-u*; v mnogih dol. govori imamo namreč še obe obliki, akuzativno in dativno, prim. v Borovnici *nauzdōu* in *nauzdūlō*; 2. *sūl* ima prav takšen analogičen *-l* kot *kōl*; pravilno *sū* je dobilo *-l* po *solī*, *splī* itd.; v *solb* je sprva res srednji *-l*, a ta je že v praslovenski dobi, takoj po onemiti končnih reduciranih vokalov *ɔ* in *ɛ*, praviloma prešel v *l* gl. HG. II. § 30; da ima splošno slov. *soŕ*, *žaŕ* itd. analogični *-l*, to more trditi le oni, ki razvoja slovenskega jezika ni malo ne pozna; 3. pri razlagi *ubogati* < nem. *folgen* naletimo že drugič (prim. Arch. f. slav. Phil. 36, 448) na nonsens, da je ta beseda po ljudski etimologiji naslonjena na *bog* in da je iz cerkvenega govora; škoda bi bilo vsake *b-sede*. ki naj bi dokazovala tolikšno potrpežljivost papirja; o postanku *ubogati* < *folgen* gl. HG 55-7, kjer je v opombi navedena vsa zadevna bogata literatura 4. substitucija nem. *f* (bolje *v*) s slov. *b* pri tej besedi je po Matkoviću tudi plod ljudske etimologije; o ne, je to regularna, fonetično utemeljena substitucija kakor obratna, ki nadomešča slov. *b* z nem. *v* (> *f*), gl. HG. II str. 190.

Fr. Ramovš.

Dodatek k razpravi „Refleksi rom. palataliziranih konzonantov v slov. izposojenkah“. Pri ponovnem pregledovanju Joppijevih stfurl. tekstov v Arch. glott. it. IV sem ugotovil nekatere izraze in oblike, ki jih navajam v razpravi še kot domnevo.

Ad p. 49 *čelada*: prim. Joppi str. 235 *celāde* (iz 2. pol. 16. st.).

Ad p. 50 in p. 51 op. 3 *križ*: glede *-e* prim. Joppi str. 217 *Santa Crose* (iz l. 1463), kjer pa je *-e* morda šele sekundaren iz it. knjiž. *croce*.

Ad p. 51 *dežma*: prim. Joppi str. 218 *diesima* (iz l. 1463).

Ad p. 55 *kriŕjēt* in op. 7: prim. Joppi str. 221 *chiargnel toscan* (iz leta 1528—1570); ker so lastna imena v tem tekstu pisana dosledno z veliko začetnico, se rabi *chiargnel* očitno apelativno.

Ad p. 57 in op. 4 *frūga*: prim. Joppi str. 214 *la frue* (iz l. 1431). Ako je ta oblika nastala organsko iz **fruiē* < *fruga*, preseneča tako zgodnji izpad medvokalničnega *ī* < *-ga*, ki v retorom. v splošnem ostane do danes, zlasti za akcentom; sicer čitam pri Joppiju tudi *fadio* (str. 192 iz l. 1392) in *fadie* (str. 203 iz l. 1411), vendar je tu izoad lažje razumljiv radi palatalnega vokala *i*. Morda se je tu *g* za *u*-jem še pred palatalizacijo skupine *-ga* velariziral, kakor v sev. it., in bi imeli torej razvoj *fruga* > **fruga* > *frue* (prim. *dōve* < *doga*), ali pa je *frue* v tej obliki celo izposojenka iz ben. *frua*. V vsakem slučaju je slov. izposojenka starejša nego velarizacija ali palatalizacija v furl.

Ad p. 82 *kūmpīt*: prim. Joppi str. 200 part. pf. *chunplit* (iz l. 1400), str. 215 *complit* (iz l. 1432), str. 220 *cumplit* (16. st.). Fr. Šturm.

Matija Čop v Lvovu.

(Po uradnih virih.)

Dr. Kazimierz Ty s z k o w s k i, kustos biblioteke Zaklada Ossolińskich (Ossolineum) v Lvovu, poslal mi je za »Slavio« članek o Kopitarjevih zvezah s tem zavodom, ki ima veliko važnost v kulturni zgodovini poljski. Pri tej priliki sem mu omenil svojo davno željo, ne bi li mogel nekdo zbrati podatke o Čopovem bivanju v Lvovu. To nalogo je takoj izvršil g. Ferdynand Bostel, gimnaz. ravnatelj v m., ki mi je poslal izpiske o Matiji Čopu iz univerzitetnega, iz državnega vojevodskega (prej deželnega) in iz arhiva II. državne gimnazije ter iz »Gazete Lwowske« za leto 1823. Lepa hvala obema!

V univerzitetnem arhivu niso vsi akti (omenjeni v Indexu 1805—1826 Nr. 26) ohranjeni; zanimala bi nas Čopova prošnja iz l. 1825. »um die Kanzel in Venedig«. ¹ Uradi se navadno drže njegove lastne pisave Zhóp, včasih pa piševo Shop in Zhopp. Več podatkov o njegovem življenju je Fr. Kidrič iz drugih virov navedel v »Slovenskem biografskem leksikonu« (I, 97—98, 102).²

Čop je prišel iz Reke kot humanitetni učitelj na II. dominikansko gimnazijsko³ v Lvovu s plačo 800 fl; od gimnazijskega študijskega ravnatelja je bil uveden 20. novembra 1822 v II. humanitetni razred in je prevzel od tega dne »diese Lehrkanzel«; l. 1823./24. je poučeval v I. in je menjal tako dalje oba najvišja razreda takratne gimnazije. Kot takšen učitelj vodi do šolskega leta 1827./8.³ ali od l. 1825./26., ko je postal suplent na univerzi, je njega supliral bivši adjunkt Wesoowski.⁴ Gubernij je zahteval 30./8. 1825, naj ravnateljstvo poišče takega suplenta, »nachdem Lehrer Zhop bey dieser neuen Bestimmung nicht zugleich die Humanitätsklasse am besagten Gymn. wird besorgen können«. Po »Personalstand-u« je bil najmlajši član učiteljskega zbora in je l. 1824., t. j. 1823/24, imel v resnici 4 službena leta. Kvalifikacija Čopova za l. 1823. je bila: Talentum: bonum; diligentia: laudabilis; donum didacticum: bonum; mores: honesti; modus agendi cum discipulis: bonus; progressus et mores scholarium generatim: boni. Od l. 1824.—1827. si je »talentum« poboljšal v »excellens«, »diligentia« v »magna«, vse drugo je ostalo. Pri zadnji rubriki »Linguarum et scientiarum cognitio« je zaznamenovano: Linguam illyricam, germanam, latinam, graecam, italicam, gallicam, anglicam et hispanicam callet. Studia philosoph. et theolog. absolvit.⁵ Letu 1825. je dodano: et polonicam callet.

¹ Po Fr. Kidriču (Sl. biogr. leks.) je prošil 10. II. 1825 za mesto v Padovi.

² Na strani 101 bi se moglo krivo razumeti, da so se v ostalini ohranile »naloge v 2. gimn. razredu v Lvovu 1822—23«; pravilno: v drugem humanitetnem.

³ Čop je bil profesor II. gimnazije »apud Dominicanos« (II. Gymnasium bei den Dominikanern), ki se je tako imenovala, ker je od l. 1820. do 1852. bila nameščena v poslopju, ki je bilo lastnina oo. Dominikanov (ul. Ormiańska 35). Ko se je l. 1852. preselila v drugo stavbo, zvala se je uradno »K. k. II. Staatsgymnasium«. Danes se zove »II. państwowe gimnazjum im. Karola Szajnochy« (ul. Podwale 2).

⁴ Historia c. r. Gymnasii ad R. PP. Dominicanos (1828—1855) v arhivu II. državne gimn. na več mestih, Personalstand des kk. Lemberger Gymnasiums bei den Dominikanern od l. 1824.—1828.

⁵ Ordinationes scholasticae 1820—1848, rkp. II. drž. gimn. v državnem vojevodskem arhivu, p. 71.

⁶ G. Bostel je opazil, da je Čop po znanju jezikov »previšal« vse svoje kolege.

30. aprila je umrl profesor klasične filologije na Lvovski univerzi Ignac Pollak,⁶ rojen v Pragi (2./7. 1785); 19. maja 1825 je »direktorat« filozofske fakultete sporočil gališkemu guberniju, da so po Pollakoví smrti osirotele »die Kanzeln verschiedener wissenschaftlicher Zweige... und zwar: der latein. Philologie als oblig. Studium-, dann der Erziehungskunde, der Aesthetik, der klass. Literatur und der griech. Philologie.« Tak profesor je bil, kakor se vidi, velik vsevednež. Prve tri predmete so do konca šolskega leta zastopali drugi profesorji, ali supriranje se za prihodnje leto ne bo moglo vzdržati, zato je predlaga direktorat: 1. za »Erziehungslehre« ne bo treba suplenta, ker po novem »Studienplanu« pripade ta predmet profesorju »der Religionswissenschaft«.

2. predavanja iz latinske filologije bi se mogla izročiti adjunktju filoz. fak. Antonu von Weissenkopf, ako ozdravi po težki bolezni.

3. (dobesedno): »Zum Vortrage der klassischen Literatur hingegen und der griech. Philologie, welche wöchentlich 6 Stunden fordern, gehört ein Mann von längerer wissenschaftlicher Ausbildung, — daher meint das Direktorat, hiezu den Prof. Zhópp am hiesigen Dominikaner Gymnasium in Antrag zu bringen, dessen bekannte ausgebreitete Kenntnisse günstigen Erfolg dieses Unterrichtes erwarten lassen, der diese Vorträge als freie Gegenstände, ausser den gewöhnlichen Schulstunden allerdings geben kann und — nach mündlicher Äusserung — sehr willfährig zu übernehmen bereit ist.«

Najvišja študijska komisija na Dunaju pa je glede 2. in 3. predloga mislila še dalje, kajti na podlagi njenega dekreta z dne 30./5. 1825 in gubernijskega z dne 17./6. 1825 je »Universitätskonsistorium« razpisal 25./6. 1825 konkurz za stolico »latein. Philol., klass. Liter., Aesthetik u griech. Philologie« s plačo 1000 fl. in »Vorrückungsrecht«. Kandidati so se morali zbrati 1. septembra ob 8. rano na univerzi h konkurznemu izpitu in istočasno izročiti guberniju prošnjo z dokumenti. Takí izpiti so se mogli vršiti tudi na Dunaju in v Pragi z eventualnimi kandidati za Lvov. Zastopanje izpraznjenih stolic naj se vrši do konca leta za remuneracijo po novem naučnem planu. Od početka prihodnjega leta naj profesor »der Religionswissenschaft« prevzame kot suplent »das Lehrfach der Erziehungskunde«. Obvezni predmet »latinske filologije« pa se mora od začetka prihodnjega leta suprirati. Bo li mogoče tudi druge predmete, estetiko, latinsko literaturo in grško filologijo suprirati, bode odvisno od števila prijavljenih slušateljev in od poiskanja primernega suplenta, ako ne bo mogoče izročiti ta predavanja drugim profesorjem.

Slušatelj je bilo res mnogo, zaradi tega je cesar dovolil, kakor poroča filozofski direktorat »univerzitetški konsistoriji« 6./9. 1825, naj se obvezna predavanja na filoz. fakul. vrše v dveh oddelkih. V prvem oddelku obeh letnikov naj predavajo vsi profesorji, »und nur die lat. u. griech. Phil. von dem Herren Gymnasial-Prof. Zhopp supplirt werde«. Za suplenta pa je bil Čop imenovan z gubernijskim dekretom že 30. avgusta 1825.⁶

Tako je bil Čop suplent lat. in grške filologije v l. 1825./26. in 1826./27. ter dobival kot humanitetni učitelj 800 fl. in kot suplent 100 fl.

⁶ Razen omenjene Historia II. gimn. prinaša podatke Finkel-Starzyński, Historia Uniwersytetu lwowskiego.

Fascikel 1825 arhiva Lvovske univerze.

Univ. arhiv fascikel 1827 b, nota gimn. ravnateljstva direktoratu filozofskega študija z dne 25./2. 1827.

⁷ Stand des philosophischen Studiums Fascikel 1827 a) — pravi: »Die Kanzel der lat. u. gr. Phil. versah, wie im vorigen Jahre. der Human-Lehrer Mathias Zhópp«. V Personaltabelle za l. 1827 pa se bolj pravilno imenuje »Supplent der lateinischen Philologie« od 12./9. 1825.

Značaj Čopovega poučevanja se najbolje razvidi iz klasifikacije na koncu l. 1827.:

I. leto fil. fak. »Lateinische Philologie« (Chrestomathie für philos. Schüler). 2 Stunden wöchentlich. Mathias Zhóp.

96 erste Klasse mit Vorzug

221 " "

18 zweite "

— dritte "

24 ungeprüft

359

II. leto (Chrestom. f. phil. Schüler), 2 Stunden wöch. Mathias Zhóp.

55 erste Kl. m. Vorzug

182 " "

4 zweite "

— dritte "

16 ungeprüft

257

Grška filologija je imela l. 1826. 86 poslušalcev, 1827. pa čitamo:

Griech. Philol. (Freifach) M. Zhóp.

Vorlesung für die philos. Schüler.

An Ende des Schulj. 1827 zur Prüfung gemeldet 25

I. Klasse mit Vorzug 17

I. Klasse 8

Čopova predavanja so bila objavljena 9./7. 1827 še za l. 1827./28. z istim številom ur za latinsko filologijo v I. (v torek 3—4, sobota 9—10) in II. (ponedeljek in torek 8—9) letniku po knjigi: Chrestomathia latina in usum auditorum philosophiae. Wien 1827. Pod »freie Studien« je naznanjeno »Über griechische Philologie nach Lectiones graecae in usum auditorum philos. Wien 1824 (v petek in soboto 5—6). Pri vseh predavanjih je omenjeno »in latein. Sprache«.

Lvovski filozofski študijski direktorat javil je še 24./7. 1827 deželnemu guberniju o suplentu M. Čopu za latinsko in grško filologijo: Selber hat ebenfalls, bis ein Professor für dieses Fach benannt wird, weiter zu bestehen.

Iz vsega se vidi, da je Čop kot suplent moral jemati prav različne ure, ki so ostale po profesorjih, in da so njegova predavanja bila vaje z razlagami latinskih in grških pisateljev po predpisanih krestomatijah. Te razlage so pri možu, ki je znal toliko jezikov in literatur, mogle biti prav zanimive, ali njega niso mogle posebno zadovoljevati, kajti v resnici se njegovo delo v I. in II. letniku filozofske fakultete, ki sta odgovarjala poznejšemu 7. in 8. razredu avstrijskih gimnazij, ni mnogo razlikovalo od pouka latinsčine v humanitetnih razredih. Kriv je bil tega ves takratni avstrijski sistem.

M. Čop je po svoji navadi tudi v Lvovu poučeval privatno razne jezike. Uradna »Gazeta Lwowska«, ki je v svojem dodatku 2. septembra 1823 javila, da je Zhóp Maciej prišel z Dunaja, prinesla je 25. sept. 1823 na str. 1169 oglas, da začne Čop 2. okt. privatni pouk angleškega jezika tri ure na teden za mesečni honorar 5 fl. na osebo. Zapisati se je bilo mogoče v njegovem stanovanju (ulica Gliniańska Nr. 440 ³/₄ (t. j. popisna številka, dzielnica [okraj] IV; Čop torej vsaj l. 1823 ni stanoval »pri dominikancih«; Kidrič, Sl. b. leks. 99); danes ulica Lyczakowska Nr. 4), kjer je brzkone tudi poučeval, ali pa v knjigarni Khun-Milkowski. Razen tega naznanja tedenski triurni pouk laškega jezika »v svojem stanovanju; posebno seznanja z laško literaturo, vključno s pojasnjevanjem bolj težkih laških klasikov.«

Čop, ki je mnogo časa porabil za svojo samoobrazbo, po takem že v Lvovu ni imel mnogo prilike za znanstveno ali vsaj pisateljsko delo, ne glede na to, da je njegovi receptivni naravi manjkalo tudi volje za tako delo. Vse to pa je tudi vsaj v visoko meri zakrivilo, da pri vseh svojih sposobnostih ni bil predložen za profesorja klasične filologije, kar je po Kidričevem pravilnem mnenju precej pomnožilo njegovo končno nezadovoljnost z Lvovom. Sicer pa je Čopa že od l. 1825., ko je postal suplent na Lvovski univerzi, mikalo v Italijo, za katero je imela tudi Ljubljana biti samo prehodna postaja (Kidrič). To je bila obljubljena dežela visoke in njemu posebno simpatične kulture, kjer pa se je pod avstrijsko vlado tudi lepo zaslužilo s privatnim poukom nemščine v visokih krogih.

Za premestitev v Ljubljano je prosil Čop že na začetku l. 1827. 25. febr. javlja ravnatelj dominikanske gimnazije Zachariasiewicz v latinski notii direktoratu filozofskih študij, da želi Čop, naj bo priporočen visokim instancam za c. kr. ljubljansko gimnazijo, in prosi za poročilo o Čopovem suplentskem delovanju. Bržkone je bilo že vse ustno od samega Čopa pripravljeno, kajti že drugega dne, 26. febr. 1927, je direktor filozofskih študij Schmid poslal gimnazijskemu direktoratu to-le noto:⁸

Man beeilet sich, auf die geehrte Zuschrift vom 25. d. M. N. 55 über den Professor M. Zhóp sich zu äuszern.

Derselbe vertritt⁹ seit dem Anfange des Schuljahres 1826 die Kanzel an hiesiger Hochschule nach dem verstorbenen Professor Pollak und trägt in beiden Abtheilungen der philosophischen Jahrgänge die latein. Philologie, dann als freien Gegenstand, die griechische Philologie vor. Nebstbei hatte er im vorigen Jahre, während mehrmonatlicher Krankheit des Prof. Mausz, stat diesem, über allgemeine Welt- und österreichische Staaten-Geschichte, dann die historischen Hilfswissenschaften, Vorlesungen gegeben und überall volles Genügen geleistet.

Das Directorat musz diesem Manne das Zeugnis geben, dasz er durch seine ausgebreiteten Kenntnisse, sowie durch vielseitige wissenschaftliche Bildung ausgezeichnet seye, und in dieser Hinsicht jedes Gymnasium sich Glück wünschen kann, an welchem er, für das allgemeine Unterrichtswesen mitzuwirken bestellet wird.

Auch ist zugleich sein Charakter von der Art, dasz er dem Standpunkte, auf dem er sich befindet, angemessen ist, indem er blosz der Vermehrung seines Wissens lebet und sich verdiente Achtung erwirbt.

Lemberg, am 26. Feber 1827.

Schmid.

Čop sam se je odjavil na univerzi s tem-le dopisom:

Löbliches kk. Directorat der philos. Studien.

Da dem Gefertigten auf sein unterthänigstes Gesuch die Uebersetzung an das kk. Gymnasium zu Laibach gnädigst verliehen worden ist, so musz er der Ehre entsagen, an der hiesigen Hochschule das Lehramt der Philologie weiter zu supplieren. Er bittet also gehorsamst, ihn dieser Supplierung zu entheben und in Betreff derselben eine andere Verfügung zu treffen.

Lemberg, am 15. September 1827.

Mathias Zhóp

Humanitätslehrer am kk. Gymnas bey den

Dominicanern

Supplent der Philologie an d. hiesig. Univers.

⁸ Ta in ostali spisj iz arhiva Lvovske univerze fascikel 1827 b.

⁹ Tako v izvorniku. Teh in drugih napak v Lvovski uradni nemščini re zaznamujem s klicaji.

Na to je dobil ta-le odgovor:

1827 18/9 Z. 1046

*Lemberger philosophisches Studien-Directorat
an Herrn Supplenten Mathias Zhóp.*

Über Ihre Anzeige vom 15. d. M. werden Sie von der Supplierung der Kanzel der latein. Philologie an dieser Hochschule enthoben. Zugleich muss das Directorat sein Bedauern bekennen, an Ihnen einen Lehrer zu verlieren, dessen ausgebreiteten wissenschaftlichen Kenntnise durch die, seit Anfang des Schuljahres 1826 geleistete Supplierung der latein. u. griech. Philologie ununterbrochen, — dann der Welt- und österreichischen Staaten Geschichte, so wie der historischen Hilfswissenschaften zeitweilig — sich bewahret haben, und dessen reger Eifer für die Erfüllung der übernommenen Pflichten und ein achtungswürdiges Benehmen volle Zufriedenheit erwarb. Schmid.

Čopovo suplenturo je direktorat poveril prof. Mausz-u, ki se je sam dobrovoljno oglasil in prevzel to dolžnost. 14. sept. je bila Čopu suplentska remuneracija zaprta in od 15./9. nakazana Mauszu (za 4 ure v tednu). Obenem je direktorat guberniju predložil, naj se od 3 let nezasedena stolica latinske in grške filologije definitivno zasede.

V Ljubljano je bil Čop imenovan z dekretom študijske dvorne komisije z dne 30./7. 1827 in je 17. oktobra 1827 tja odpotoval.¹⁰ Ilirski gubernij je 23./8. 1827 naznanil to imenovanje gališkemu, z opombo, naj se Čop na začetku šolskega leta 1827./28. zglašil v Ljubljani pri deželnem prezidiju in gimnazijskem ravnateljstvu ter začne svojo službo 1. nov. 1827.

To so večinoma precej suhi uradni podatki, Slovenci in poljski literarni historiki naj nam še preiščejo, kake spomine je zapustil Čop pri svojih Lvovskih učencih in kakšno je bilo njegovo občevanje z Lvovsko poljsko literarno družbo, v kateri so se nahajali po Kidriču.¹¹ Karol Bożo Antoniewicz, posestnik dvorca Skwarzawa, Mikołaj Bożo z Antoniewicz in Wacław Zaleski. Na vsak način Čopovo bivanje v Lvovu ni ostalo brez vzajemne koristi in naš rojak je gotovo zaslužil, da ga Poljaki ohranijo v lepem spominu, kakršnega imajo Emil Korytko in drugi poljski emigranti med Slovenci.

M. Muiko.

K razlagam o postanku glagola morati. V Jžsl. Fil. V. 150—161 je g. D. Grubor podal svoje misli in pomisleke k Musičevji (Rad. knj. 227, str. 1—58) in moji (Slavia IV. 142—9) razlagi glagola *morati*. Veseli in zadostuje mi njegovo priznanje (str. 155.), da je zares najlažje razložiti tako pomen kot obliko glagola *morati*, ako izhajamo iz imperfekta, kar sem jaz ravno storil. Ali vendar se mu zdj moje razvijanje nasilno, to pa zato, ker impf. *moraše* nikjer ne najdemo potrjenega, zapisanega. Ta razlog se mi zdj ničeven; kajti, če bi samo na to, kar je zapisano, gradili svoja izvajanja, bi odpadla sploh vsakršna lingvistična rekonstrukcija in vendar noben lingvist ne bo trdil, da so jezikoslovne rekonstrukcije nasilnost. Na drugi strani pa vemo, da gre pravilno rekonstruirani obliki prav tolikšna verodostojnost kot sporočeni. Specijelno v našem vprašanju seveda nimamo sporočenih oblik tako, da bi mogli ves razvoj podati brez rekonstrukcij, to zato, ker se je proces *moči* — *morati* izvršil v dobi, iz katere nimamo nobenih pisanih virov. Pa jih tudi prav nič ne pogrešamo, ker imamo druga sredstva, ki nam prav tako jasno pričajo o posameznih fazah našega razvoja. Vemo:

¹⁰ Historia c. r. Gymnasii ad R. PP. Dominicanos. Gl. op. 3. Kidrič ugiblje, da je Čop odpotoval med 17. in 28. okt.

¹¹ Slovenski bijografski leksikon I. 100.

1. da je praslovenščina imela imperfekt;
2. da se je impf. glagola *moči* glasil некоč *možaše* (iz umljivih razlogov podajam vedno II. sing.);
3. da je njegov -ž- po prez. *moreš* zamenjan z -r-: **moraše* (to sledi iz današnjega rezijanskega impf. *mōrēšē*, v rez. kat. *moresse*, z mlajšim *morē-*, gl. ČJKZ IV. 118);
4. da se je impf. uporabljal kot kondicional, kar nam pojasni pomenski razvoj *posse > debere*;
5. da je eksistirala in deloma še eksistira akcentska dvojnost *mōrām* — *mōram*, kakršno moremo ugotoviti tudi za impf. *možaaše*; (samo za shrv. akcentuacijo sem smatral, da je njena razvojna pot temna; slovenska akcentuacija pa je po paraleli *nehām* — *nēham* in drugem, kar sem tam navedel, dovolj izčrpno pojasnjena);
6. da eksistira v rezijanščini part. *možal* in da je — z ozirom na točko 4. — *možal* bi enako *možaše*;
7. da se je ne samo akcentska, marveč tudi oblikovna diferenca med *mōrem* — *mōram*, *mōgel* — *mōral* do danes ohranila samo v narečjih ob severno-zapadni periferiji slovenskega jezikovnega ozemlja, na Koroškem, v Reziji (gl. Slavia IV. 146), v beneški Sloveniji (le deloma, prez. *mōren*, *mūōren*. part. *mōū*, *mōūlā*, -ō: *mūōrou*, -u, pl. *mōūrlē*), po Krasu (le deloma in lokalno, celo pri Postojni, odkoder mi je znano na prim. *mōraste* poleg *mōreste* II. plur.); po severnem in srednjem Goriškem in na Kranjskem pa imamo le še akcentno diferenco: *mōrem* — *mōrem*, in na Štajerskem tudi že te ni več, ker je rastoča intonacija splošno prešla v padajočo, so pa tuintam še sledovi nekdanje akc. difference v sedanjih vokalno-kvalitetni razliki: G. Grubor navaja obliko *moram* še za dolenske in gorenjske govore, celo za Ljubljano; podatke ima od učencev višje pedagoške šole v Zagrebu, ki so učitelji(ce) v teh krajih; e, učitelji so zagrešili že marsikateri *moram* v Štrekljevi zbirki slov. narodnih pesmi, kar sem že svoječasno poudaril in v čemer me potrjuje važna Ilešičeva opomba v Jžsl. Fil. V. str. 162, op. 2.; poznam predobro vse gorenjske in dolenske govore, sem rojen Ljubljančan in zato morem in moram reči, da eksistira tod povsod le *mōrem*, *mōgel*; če pa slišiš tudi tu kak *mōram*, je to mlad vpliv knjižnega jezika, zato boš naletel nanj le pri učiteljih, duhovnikih, trgovcih, učencih (po deželi), v Ljubljani pa seveda ne tam, kjer se pristna ljubljansčina dobro drži. Skratka: stanje *mōrem* — *mōram* poznajo le sev.-zap. dial., ki so tudi še v marsikakem drugem pogledu arhaistični;
8. da beremo v knjigah XVI. stol. še oblike *moram*, *moral*, ki jih v poznejših dobah čimdalje bolj izpodrivajo oblike *morem* — *mogel*; (pri citiranju sem se omejil; sicer pa je najvažnejše dejstvo, da je govor na Raščici v XVI. stol. vsaj deloma še poznal oblikovno razliko *mōrem* — *mōram*, da pa pozna isti govor danes le še akcentno razlikovanje *mōrem* — *mōrem*);
9. da je akcentska diferenca pri *mōrem* — *mōrem* v skladu z akcentno diferenco pri *mōrem* — *mōram*.

Naj g. Grubor vse te momente pazljivo in podrobno premisli! Meni diktirajo tole mnenje: da je pred današnjim štadijem *mōrem* — *mōrem* bil štadij *mōrem* — *mōram* in da je bila oblikovna samostojnost glagola *mōrati* dialektično uničena po oblikah glagola *moči*. In ker smatramo — kakor tudi drugi — da je glagol *morati* izšel iz glagola *moči*, mi je iskati onih njegovih oblik, ki morejo dati kontakt med obema in to je, tako po rabi in ž njih zvezanem pomenu, kakor po obliki in tudi po akcentuaciji, edino le impf. **moraše*, čigar eksistenca je po zgoraj navedenih prvih šestih točkah, recimo, prav tako gotova, kakor bi bila takrat, da bi to obliko kje v XI.—XIII. stol. našli napisano. Če ima g. Grubor prav, ko smatra shrv. *morati* za izposojenko iz slovenščine, potem je stvar tem

lažja: sploh nam ni treba stikati in zahtevati shrv. **moraše*, saj gre za mlajšo besedo, ki se je počasi širila proti vzhodu, a izšla iz slovenščine.

Za svojo osebo sem prepričan o takem poteku razvoja glagola *morati*, kakršnega sem svoj čas naslikal, dotlej, dokler mi kdo ne poda boljše razlage. Tudi g. Grubor smatra mojo razlago za možno (za kaj več je tudi jaz ne smatram, saj navsezadnje se itak vsaka razlaga poteguje le za večji ali manjši odstotek verjetnosti, posebno še, če gre za procese, ki so se vršili v dobah, iz katerih nam jezikovno gradivo ni sporočeno), a ne za edino možno. Podal je svojo razlago, oziroma pokazal še na druge možnosti. Takoj povem, da ne morem teh možnosti priznati:

1. Ni res, da moremo akcentuacijo oblike *môrem* pojasniti tudi brez oblike *môram*, ne glede na to, kar nas uči zgornji dve točki pod 7. in 9.; g. Grubor rezonira popolnoma napak (str. 152), ko trdi, da ima shrv. " proti slov. ' (*môrem*, *měljem*, *žánjem*) in ^ (*lězem*, *sědem*, *vřžem*) in da zato ni čudno, da je v slovenščini kak glagol kolebal med to in ono akcentuacijo, imel nekaj časa dvojno akcentsko obliko (*môrem* in *môrem*), ki sta bili dobrodošli za pozneje nastalo pomensko diferenciacijo; tega in takega kolebanja slovenščina ne pozna, tudi pri *morem* ne; mar ne ve g. Grubor, da so gornji slov. ' in ^ zavisni od kvantitete vokala, da je na starih kračinah vedno ', nastal iz kratkega novega akuta, na dolžinah pa dolgi novi cirkumfleks; da je shrv. " v *měljem* tudi iz ' in da " v *lězem* ni identičen z " v *měljem*; da izkazuje slovenščina z gornjim ' in ^ starejše stanje kot srbohrvaščina s svojim enotnim ", kjer je v prvem primeru akutirana intonacija prešla v cirkumfektirano, v drugem pa se je primarna cirkumfektirana dolžina skrajšala?

2. *môral*, *môrati* in moglo nastati kot analogija po glagolih V/3; supinirani **môrem* sploh ni eksistiral (gl. pravkar omenjeno točko 1.); in če bi tudi kdaj eksistiral, bi po vzgledu glagolov V/3 mogel kvečjemu nastati part. **mral*, inf. **mrati*, nikdar pa ne **môram*.

Moja razlaga »boleha« sicer na tem, da impf. **moraše* ni nikjer zapišan, vendar ima pred drugimi prednost umljivosti pomenskega prehoda *posse* > *debere*, ter se ne pregreši zoper temeljne glasoslovne, akcentske in morfološke zakone; zato jo še danes vzdržujem.

Fr. Ramovš.

Bibliografija za l. 1926.

(Z dodatki prejšnjih let.)

Sestavil Janko Šlebinger.

Kratice: AfslPh = Archiv f. slavische Philologie; BV = Bogoslovni vestnik; CG = Cerkevni glasbenik; ČJKZ = Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino; ČMFL = Časopis pro moderní filologii a literatury; ČZN = Časopis za zgodovino in narodopisje; DS = Dom in svet; E = Edinost; GV = Geografski vestnik; IS = Ilustrovani Slovenec; JF = Južnoslovenski filolog; KCM = Koledar družbe sv. Cirila in Metoda; KGM = Koledar Goriške matice; KGMD = Koledar Goriške Mohorjeve družbe; KMD = Koledar Družbe sv. Mohorja; LZ = Ljubljanski zvon; ND = Nova doba; Ndk = Narodni dnevnik; NE = Narodna enciklopedija; P = Popotnik; PV = Planinski vestnik; RDHV = Razprave Znanstvenega društva za humanistične vede; RÉS = Revue des études slaves; SBL = Slovenski biografski leksikon; SKG = Srpski književni glasnik; SN = Slovenski narod; SP = Slovenski pravnik; SU = Slovenski učitelj; SŽ = Slovenska žena. Zbrala in uredila Minka Govekarjeva (Lj. 1926); UT = Učiteljski tovariš; ZfslPh = Zeitschrift f. slavische Philologie; ZUZ = Zbornik za umetnostno zgodovino; ZZR = Zbornik znanstvenih razprav (juridične fakultete v Lj.). — ŽS = Ženski svet (Trst).

I. Jezikoslovje.

Bajželj Ivan, Slovarček sokolskih nazivov, slovenskih, hrvaških, srbskih in čeških. V Lj. Založila Jugoslovenska sokolska matica, 1925. 21 str.

Bradač Franc, Latinsko slovenski slovar. Lj. Založila Jugoslovenska knjigarna, 1926. V + 500 str.

Ref.: Slovenec 1926, št 284.

Breznik Anton, Fr. Ramovš: Historična gramatika slovenskega jezika. II. Konzonantizem. Lj. 1924: ZfslPh II (1925), 555—563. (Ocena.)

— Slovenski slovarji. RDHV III, 110—174.

Ref.: (Jak. Šolar), Slovenec 1927, št. 19.

Bulahovskij L. A., Akcentologičeskie etjudi. (Addenda et corrigenda. Prim. JF IV, 114—150). JF V, 83—92.

— Die Akzentzurückziehung im Slovenischen. ZfslPh II, (1925), 400—415.

Dušánek V., Sbirka pučkih naziva za lijekove iz Ljubljane pred kojih 45 godina. Vjesnik lekarnika VIII (Zagreb-Samobor 1926), 193—5, 266—270.

F(abiani) S(everin) p., Nekaj o nikalnih stavkih ter o rabi „nič“ v slovenščini. Slovenec 1926, št. 34—36.

Glonar Joža, Ne razzlogovanje — deljenje besed. Grafička revija 1926, 70—1.

Grubor Gj., Morati. JF V, 150—161.

Ilešič Fr., „Moći“ i „morati“ u slovenačkom jeziku. JF V, 162—170.

— Malinovac. JF V, 189.

Imena naših občin. Novine XIII (1926), št. 19.

Napačni naglasi nekaterih prekmurskih krajevnih imen

Jezik, Slovenski književni, i pravopis. Govori i piši hrvatski, kako treba. II (Zagreb 1926), 1—3.

Jurca Jos., Asimilacijska moč slovenščine pred 1300 leti. (Poglavje iz krajevnih sistematič.) E 1926, šte. 105, 111, 113, 117, 119.

Etimologije krajevnih imen: Trst, Buzet, Oglej, Bovec, Gradež, Čedad, Benetke, Videm, mestna imena na *-ona*, Milje, Koper in Pulj, Pazin, Osor, Krk, Zadar.

Kelemina Jak., Nove dulebske študije. ČZN 1926, 57—75. (Prim. ČJKZ V, 165.)

Kocbek Fran, Nekaj hišnih imen iz gornjegrajskega okraja. Savinjske alpe (Celje 1926), 297—8.

Kolarič Rud., Franc Miklošič. (K odkritjem njegovih spomenikov v Ljutomeru in Ljubljani.) Čas XXI, 1—23. — Franz Miklošič: Prager Presse 5. 9. 1926.

Koštil Ivan, Shrv. *kres*, *krijes*, *kris* „solstitium; ignis festivus (slovenački *krês*) i slovenački *krês* sa glagolom *kresáti*, shrv. *krêsati* „ignem excudere; ramos abscindere“. JF V, 190—2.

— Slovníški in slovarski brus knjižne slovenščine. Mladika 1926, št. 1—11. (Ponatis: Založila družba sv. Mohorja na Prevaljah, 1927, M. 8°. 80 str.)

Kotnik Fr., Mozirska tržanska prisega iz l. 1740. (Slovenski tekst priobčen.) ČZN 1926, 134.

Malnerič Martin, O nekaterih imenih in o čakavskem naglasku v Beli Krajini. Čas XXI, 94—100.

Matković M., Grupe *tt* i *-ot* u istočnom dolenskom govoru (občina Velika dolina). JF V, 187—9.

Michálek Otmar, Pravopisni in slovnični paberki. Grafička revija 1926, 75.

Mikuš Anton, Kako zavreti propadanje slovenščine. Jutro 31. 10. 1926, št. 252.

— Prisovnik, ne Prisójnik. Mladika 1926, 428.

Musić Avg., Negacija *ni*. RDHV III, 1—32.

Ref.: (Jak. Šolar), Slovenec 1927, št. 19.

Nahtigal Rajko, Franc Miklošič. (Slavnostni govor o priliki odkritja spomenika in Ljutomeru dne 8. avgusta 1926.) LZ 1926, 561—572.

Peisker J., Tvarog, Jungfernsprung und Verwandtes. Blätter f. Heimatkunde IV (Graz 1926), 49—57.

Podkrajšek Henrik, Obrtna, trgovinska, tvorniška in železniška terminologija. Nemško-slovenski del. Natisnila in založila tiskarna sv. Mohorja v Prevaljah, 1926. (IV) + 262 str.

Ref.: I. N., Mladika 1926, 231. — V Steska: ZUZ VI, 124—5.

Ramovš France, A. Musić, Moči i morati u slovenskom jeziku. (Prim.: ČJKZ IV, 186.) Slavia IV, 142—9. (Ocena.)

— Slavischer Grundriß. ČJKZ V, 156—7.

— Historična gramatika slovenskega jezika. II. Konzonantizem. (Glej: ČJKZ V, 166.)

Referati: A. Breznik: ZfslPh II (1925), 555—563. — Rud. Kolarič: Slovanský prehled XVIII (1926), 394.

Rupnik Franc S., Pege in proge. E 1926, št. 293, 304.

Jezikovna ocena knjig: Ivan Križar, Luč v temini in Evg. Kumičić, Jelkin nageljček v prevodu Ant. Kacina (izd. Gor. Mohorjeva družba).

Skok Petar, Fremde Deklination in slav. Lehnwörtern. ZfslPh II (1925), 391—400.

— Toponomastični prilozi. ČJKZ V, 1—14.

1. Črnomelj. 2. Mlilje (slov. Mlile). 3. Kočevje.

Szótár, Magyar-vend. A vend. nyelv alapos elsajátítása tanító nélkül. Összeállította: K—R. Kiadja: Vendvidéki könyvnyomda Múraszombat. 1919. 32 str.

Madžarsko-prekmurski „Máli recsник“ (str. 1—5) in „Zgucsávanye“ (str. 6—32).

Šašelj Ivan, Narodni pregovori in reki. a) Belokranjski iz Adlešič. Mladika 1926, št. 310. — b) Dolenjski iz Št. Lovrenca. Tam, 348, 448.

Tuma Henrik, Slovenska imena v ladinskem in bavarskem narečju. PV 1926, 157—162.

— Krnica in Polica. (Etimološko tolmačenje.) GV 1926, 96—101.

Udovič Bogumil (Georges), Mrcvarstvo. NDK 1925: št. 168, 180, 185, 191, 193, 194, 197, 202—4, 209, 215, 221, 227, 239, 251, 256, 269; 1926: št. 6, 12, 17, 23, 28, 34, 46, 58, 62, 85, 86, 102, 107, 118, 136, 143, 157, 218, 221, 234, 239, 256, 262, 271; 1927: št. 29.

Neppravilne tvorbe in stilistične napake v knjižni slovenščini.

Ušeničnik Frančišek, Slovenska „očitna izpoved“ v liturgiji. BV VI (1926), 265—301.

Vollmann Remigius, Gásteig. Zeitschrift f. Ortsnamenforschung II (München u. Berlin 1926), 31—43 (z zemljevidom).

Zbirka strokovnih izrazov (za strojevodje, nemško-slovensko-srbobhrvaška): Strojvodski koledar za l. 1924., 80—113; 1925, 117—148.

II. Slovstvena zgodovina in življenjepisi za oddelke I—III.

—ak, Slovenski pisatelji v ameriških revijah. Jutro 3. 4. 1926, št. 77.

Albrecht Fran, Drama. (Pregled sezone 1925/26.) LZ 1926, 632—6. — Iz korespondence Ivana Cankarja (Mici Kesslerjevi). LZ 1926, 379—384. — Jubilej Ivana Prijatelja. LZ 1926, 164—9. — Knjižni jubilej (10letnica Tiskovne zadruge). LZ 1926, 643—7. — Mojster in učitelj Ivan Cankar. Pod lipo 1926, 65—7.

(**Alešovec Jakob**.) Spomnimo se Brenclja! Jak. Alešovec 25 let v grobu. Jutro 17. 10. 1926, št. 240.

(**Aljaž Jakob**.) Aljaževa slavnost na Dunaju. Slovenec 10. 3. 1926, št. 57. — Trentar: PV 1926, 89 [pesem]; 93.

† **Andrejka Jernej**, u. 4. 5. 1926 v Lj. Nekrologi: Jutro št. 101 (s sliko). — NDK št. 99, 100. — Polec: Slovenec št. 101; 103. — SN št. 100.

(**Anžič-Klemenčičeva Ivanka**.) Minka Govekarjeva: SŽ 216—7 (s sliko).

(**Aškerc Anton**.) J. Glaser: O Aškercu bogoslovcu. ČZN 1926, 114—7. — Fr. Kocbek: (Spomini na A.) Savinjske alpe (Celje 1926), 89—92. — Rojstna hiša A. A. razpada. Jutro 1926, št. 19 (s sliko).

(—) 70letnica rojstva A. A.: Jutro 1926, št. 9 (s sliko). — J. Kostanjevec: Tabor 17. 1. 1926, št. 13. — Koroški Slovenec, 1926, št. 8 (2 sliki). — SN 13. 1. 1926, št. 9. — Iv. Vouk: E 26. 1. 1926, št. 22.

Balade, Slovenske — in romance. Antologija. Uredil C. Golar. V Lj. 1925. Natisnila in založila Zvezna tiskarna in knjigarna. 152 str. (Splošna knjižnica, zv. 51.)

Ref.: Jos. Vuga: Slovan-ký přehled 1925, 312.

Bevk France, Teorija umetnosti. E 1926, št. 212, 219.

(—) F. B. pred italijanskimi sodniki. Slovenec 2. 7. 1926, št. 146.

(**Binter Rud.**), stenogr. pisatelj, petdesetletnik: Jutro 18. 7. 1926, št. 162 (s sliko).

Borko Božidar, Deseti brat Slov. goric. (Bož. Flegerič.) Jutro 25. 2. 1926, št. 46. — Mariborska drama. LZ 1926, 397—400.

(**Borovnjak Jožef**.) Stoletnica rojstva. Slovenec 7. 2. 1926, št. 31.

Bradač Fran, Menandrova komedija, višek antične drame in pravzor moderne veseloigre. LZ 1926, 670—681.

Cankar Ivan. Zbrani spisi. Uvod in opombe napisal Izidor Cankar. V Lj. Založila Nova založba. Tretji zvezek: Jakob Ruda. Popótovanje Nikolaja Nikiča. Za narodov blagor. Črtice (1900—1901). Kritični in polemični spisi (1900—1901). 1926. XX + 384 str.

Ref.: Jos. Debevec: Čas XX, 322—330. — F. S. Finžgar: Mladika 1926, 190. — Fr. Koblar: DS 1926, 189—191. — S. Š., K II. in III. zvezku zbranih spisov: Slovenec 8. 5. 1926, št. 104.

— Četrty zvezek: Knjiga za lahkomišelné ljudi. Tujci. 1926. XX + 352 str.

Ref.: Fr. Koblar: DS 1927, 50—1. — J. Stabèj: Naš dom 1926, 224.

— Aleš in peklenšček. (Odlomek iz knjige „Aleš iz Razora“.) SN 1926, št. 104.

— „Lepa naša domovina“. (Priobčil Ant. Kristan.) Pod lipo III (1926), 81—3.

— V spominsko knjigo. (Sonet. Gospe O. L. — Na Rožniku 12. 7. 1910.) LZ 1926, 38.

— Glose k „Zgodbam iz doline šentflorjanske“. [Pripisane izvodu knjige Cirili Pleško-Štebijeji.] LZ 1926, 321—4.

Prevodi:

— Barthel der Knecht und sein Recht. Volksstimme (Frankfurt 1926), št. 208—225. Z uvodom H. Wendla. Preložil Joža Glonar. — Ponatisnil „Hamburger Echo“.

— Yerney's Justice. Translated from the Slovenian (Yugoslav) by Louis Adamic. New York, Vanguard Press, 1926. (V) + 101 str.

Ref.: Jeras, SN 19. 9. 1926, št. 212. — Jos. Vidmar: Hlapec Jernej v angleščini. Jutro 1926, št. 216.

— Le valet Barthélemy et son droit. Nouvelle slovène inédite. (Traduit du slovène, par S. et J. Jeras Préface de M. Philéas Lebesgue.) Paris, Arthème Fayard & Cie, éditeurs. (1926). Les oeuvres libres, No. 65, str. 93—164.

Ref.: Pav Karlin, K C. „Hlapcu Jerneju“ v francoščini. Jutro 28. 11. 1926, št. 275; LZ 1927, 50—1. — Dr. J. P.: Jutro 1926, št. 216.

— One lijepe večeri. (Preveo F. Miklaužić.) Vijenac (Zagreb) 1926, 275—7.

— „Ranjenci“ in „Zaklenjena kamrica“ v ital. prevodu Wolfg. Giustija. I nostri quaderni 1926, jan.

Al. Res: DS 1926, 223.

— Servo Bortolo. (O prevajatelju prof. Lorenzoniju.) Jutro 12. 9. 1926, št. 210.

(—) Cankar v čeških prevodih. LZ 1926, 400.

(—) Fr. Vidic: Cankarjev „Budalo Martinec“ (nemški prevod v „Österr. Rundschau“). DS 1926, 186—9. — Fr. Zbašnik: Cankarjev „Budalo Martinec“. LZ 1926, 795—7.

Korespondenca:

Fr. Albrecht, Iz korespondence I. C. (Mici Kesslerjevi). LZ 1926, 379—384. — Kettejeva pisma Cankarju. (Priobčil Izidor Cankar.) DS 1926, 182—6. — Janko Glaser, Iz pisem Iv. C. Anici Lušinovi. LZ 1926, 343—372, 429—448. — Ant. Kristan, Pisma Iv. Cankarja (Etbinu Kristanu, 13. in 18. apr. 1899). Pod lipo 1926, 41—2. — Isti: Iz C. korespondence (E. Kristanu v zadevi candidature: 9., 22. in 27. febr. 1907; razen tega: 26. 3. 1908 in 30. 11. 1910, ter Cankarjev rokopis predavanja o Trubarju).¹ ?
— Fr. Zbašnik: I. C. v pismih. LZ 1926, 572—7.

Petdesetletnica rojstva:

Pod lipo 1926

Fr. Albrecht: Mojster in učitelj I. C.: Pod lipo III, 65—7. — Izidor Cankar: (Govor) DS 1926, 179—182. — F. S. Finžgar: Mladika 1926, 230—1 (s sliko). — Gruda III, 129—131. — Jutro, št. 105: Genij Iv. C. 18⁶—1926 (s slikami in članki): Jos. Vidmar: I. C.; Vlad. Levstik: Značaj Iv. Cankarja. Hinko Smrekar: Kako sem ilustriral C-jeve knjige. Karel Širok: C. zadnjokrat v Trstu. A. M.: I. C. v ljubljanski bolnici. Fr. Lipah: Zadnji spomini na Cankarja. — Andrew Kobal: Proletarec XXI (Chicago, Ill.) 20. 4. 1926, str. 20—22 (s sliko). — Karlo Kocjančič: Tovariš in bojevnik božji. E 18. 5. 1926, št. 117. — Ciril Kočever: NDk 10. 5. 1926, št. 103 (s sliko). — Maks Kovačič: K petdesetletnici. V Mariboru 1926. Samozaložba. 32 str. — Narodno delo I (Zagreb) 10. 5. 1926, br. 15 (2 sliki: I. C. in rojstna hiša). — Iv. Nevistič: Vijenac VI (1926), 273—4. — Delavska politika 1926, št. 104 (uvodnik in članek: Kako je sodil C. o kulturi, ljudstvu in delavstvu.) — Tedenske slike I (Priloga Domovini 14. 5. 1926). — Slovenec št. 101, 105 (uvodnik). — SN 9. 5. 1926, št. 104 (uvodnik in članek s sliko). — Jože Stabèj: Naš dom XVIII, 163. — Gustav Strniša: Na Rožniku. (Pesem): Gruda III, 184. — Vijenac 1926, 272. — France Vodnik: Slovenski dokument človečanstva. Križ na gori II, 121—4. — Proslava I. C. v Gorici: E 16. 5. 1926, št. 116 (Alojz Kraigher); Slovenec 2. 7. 1926, št. 146. — C-jeva proslava v dramskem gledališču v Ljubljani: Jutro, št. 101, 103, 105; NDk, št. 103; Slovenec, št. 104; C. Debevec: Mladina II, 138—143. — Proslava v Mariboru: Jutro, št. 127; Slovenec, št. 122; 127 (F. Sušnik.) — Proslava v Ptujju: A. Sovre: Jutro, št. 125. — Ferdo Kozak: Misao VIII (Beograd 1926), 232—5. — Mladina II, 113.

Razni prinosi:

Ciril Debevec: Cankar in narodno gledališče v Ljubljani. Mladina II, 87—93. — Franjo Čibej: Otroška in mladinska psihologija pri Ivanu Cankarju. P XLVIII, št. 2—5. — Vaclav Držaj: Cankar in mi. UT 1926, št. 18, 19. — Klerikalci in I. C.: Jutro 5. 6. 1926, št. 126. — Boris Furlan: Cankarjev „Hlapec Jernej“ v luči pravne filozofije. E, jubilejna št., 2. izd., 47—8. — † Srečko Kosovel: Kulturni pomen Iv. Cankarja. Mladina III, 41—2. — Vinko Košak: Cankarjev spomenik. Mladina II, 54. — Ferdo Kozak: I. C. v luči sodnijske razprave. (Afera Govekar—Jos. Vidmar). NDk 4. 11. 1926, št. 248. Prim.: Naša literatura pred sodiščem. Slovenec 27. 10. 1926, št. 246. — Bratko Kreft: I. C. v Slov. goricah. LZ 1926, 396. — Iv. Lah: C. v šoli. LZ 1926, 372—9. — I. C. socijalist: Kladivar III (1926), str. 15—16. — Ivo Šorli: Pravica Cankarjevega hlapca Jerneja. Notarski vestnik (priloga SP) 1926, 3—4. — Jos. Vidmar: Cankarjeva številka „Kritike“ II, št. 1: Vir umetnosti po Cankarju. 1—3. Cankarjeva človečnost. 3—13. I. C. in „l'art pour l'art“. 14—16. — Isti: Iv. Cankarjevi „Hlapci“. Kritika II, 46—7. — Igor Volk: KGM VIII (za 1927), 31—32 (s sliko). — Iv. Vouk: Kralj na Betajnovi na Svetojakobskem odru (v Trstu). E 13. 1. 1926, št. 12.

(Cegnar Franc.) Ob stoletnici rojstva. Jutro 8. 12. 1926, št. 282 (s slikami).

(Cerar Anton - Danilo.) Petdesetletnica igralskega delovanja: A. Debeljak (Niko): Jutro 21. 2. 1926, št. 43 (sonet). — E št. 45. — Fr. Govekar: Jubilar Danilo. Jutro, št. 43 (s sliko). — Finžgar: Mladika 1926, 109. — J. Suchy: Danilo. Jutro, št. 42. — Zofka Zvonarjeva: Tončku Danilu. Šaljivi spomini. Slovenec 1926, št. 14. — SN 1926, št. 42 (razni članki). — Proslava v ljub. gledališču: Jutro, št. 14, 43. — Navalova čestitka Danilu. SN 1926, št. 48. — Jos. Vuga: Slovanský přehled 1926, 310.

— Poklic igralčev. Slovenec 1926, št. 13.

Časopisje, Slovensko, v Ameriki. Jutro 26. 6. 1926, št. 144.

Čibej Franjo, Funkcije pesništva. LZ 1926, 587—599.

✓ (Čop Matija.) Avg. Pirjevec: Mladika 1926, 95—6.

† Črnagoj Franc, u. 15. 9. 1926 v Lj. Nestr.: Avg. Bukovec: Slov. čebelar 1926, 145—6. — Jutro, št. 213 (s sliko). — E. Gangl: UT 23. 9. 1926. — Sk.: Sadjar in vrtnar XIII, 129, 145 (s sliko).

Debeljak Tine, Narodna pesem in mi. Križ na gori II, 118—120.

Debevec Ciril, Slovenske igravke. SŽ 129—144. — Gl. tudi: Cankar Ivan.

Debevec Jos., Ivana Cankarja zbrani spisi, I—III. Čas XX, 322—330. — Fran Detela. Mladika 1926, 32—33. — Knjige Družbe sv. Mohorja za l. 1925. Slovenec 1926, št. 5.

Desetletnica „Tiskovne zadruga“ v Ljubljani. Fr. Albrecht: LZ 1926, 643—7. — Jutro 28. 10. 1926, št. 249.

(Detela Fran.) 75letnica: Jos. Debevec: Mladika 1926, 32—33. — Jos. Vuga: Slovanský přehled 1926, 166.

(—) † 11. 7. 1926. Nekrologi: Iv. Grafenauer: Čas XX, 335—6; Mladika VII, 299; Slovenec 13. 7. 1926, št. 155. — Fr. Finžgar: (Poslovilni govor). Slovenec, št. 156. — Fr. Koblar: DS 1926, 221. — Jutro, št. 157 (s sliko). — NDk, št. 157. — SN, št. 154.

(—) I. Kramar: Dr. Fr. Detela kot šolnik. Slovenec 29. 8. 1926, št. 196.

(Dolinar Elvira-Danica.) Minka Govekarjeva: SŽ 213—6.

Družba sv. Mohorja ob 75letnici. Slovenec 19. 12. 1926, št. 289.

„Edinost“. Petdesetletnica: Jutro 1926, št. 13 (s slikami): Proslava 50letnice tržaške „Edinosti“. „Edinost“ in njene predhodnice. Mir. Ambrožič: Iz težkih dni tiskarne E. — NDk, št. 5. — SN, št. 13. — Samouprava (Beograd 12. 2. 1926), št. 32. — Gust. Gregorin: Narodno djelo I (Zagreb 14. 2. 1926), št. 2.

— E 1926, št. 15, 21: 1876—1926. — Popolnjen in preurejen ponatis jubilejne številke. Založila in tiskala tiskarna Edinost, 1926. 2°. 54 str. Med članki so literarne vsebine: Postanek in razvoj lista „Edinost“ (Dr. J. P., dr. Edv. Slavík, dr. Gust. Gregorin). — Jos. Lavrenčič: Spomini iz prejšnjega stoletja. — B.: „E“ in naše ženstvo. — Jos. Prunk: Razvoj slovenskega gledališkega življenja na Tržaškem. — Jos. Krmpotič: Razvoj tiskarske obrti v Julijski

krajini. — Zorko Jelinič: Naša splošna kulturna organizacija in pregled kulturnega delovanja. — Makso Cotič: Iz mojih spominov. — Antonija Germekova: Štefan Nadlišek kot kolednik.

(Einspieler Andrej.) Obletnica smrti očeta koroških Slovencev. Jutro 1926, št. 13 (s sliko).

Fatur Lea, Dom dedov. Moj življenjepis. Mladika 1926, 17—19 (s sliko pisateljice).

(—) Vida Horvat: SŽ 122—4. — P. Hočevarjeva: ŽS IV, 1—4 (s sliko).

Finžgar Fr. S., Mladim in starim „trudoljubivim peresnikom“. Mladika 1926, št. 7—11. — Družba sv. Mohorja. Naš dom XVIII (1926), 4.

(—) F. Koblar: Stara in nova Naša kri. (K premijeri.) Slovenec 1926, št. 24, 26. — Iv. Grafenauer: SBL 178—180.

(Flegerič Božidar.) B. Borko: Deseti brat Slov. goric. Jutro 1926, št. 46. — J. Šlebinger: SBL 180.

Fliszár János i Luthár Ádám, Prêkmurja znameniti evang. môžje. Vküpeposztavila: — —. Priložba „Düsevnöga liszta“. Prekmurska tiskarna v M. Soboti. (1926). M. 8°. 75 str.

Med drugimi življenjepisi so tudi o sledečih prekmurskih pisateljih: Temlin Ferenc, Sever Mihal, Küzmič Štefan, Sijarto Štefan, Bakoš Mihal, Barla Mihal, Cipott Jurij, Kardoš Janoš, Terplan Šandor, Luthar Pavel.

† Foerster Anton, u. 17. 4. 1926 v Novem mestu. J. Barle: Sv. Cecilija XX (Zagreb 1926), 86—89 (s sliko). — Fr. Ferjančič: Sonet v spomin † A. F.: CG 1926, 59. — Jutro, št. 240 (s sliko). — KGM VIII (za 1927), 58. — St. Premrl: CG 1926, 57—9; SBL 183. — SN, št. 87. — Slovenec, št. 88, 91. — Hen. Tuma: Spomini na F.: Slovenec 1926, št. 92. — E 20. 4. 1926, št. 94.

(Franke Ivan.) 85letnik: Jutro 16. 5. 1926, št. 111 (s slikami), 113 (plaketa). — Rud. Golouh: Naš jubilar. Pod lipo III (1926), 97—100 (s sliko). — Mesesnel: SBL 185—6.

Furlan Alfonz, p., Pisatelj frančiškanske hrvatsko-kranjske pokrajine Sv. Križa. ČZN 1926, 29—57.

Glaser Janko, Doneski k zgodovini knjigotrštva v Mariboru. ČZN 1926, 20—29. — Iz pisem Iv. Cankarja Anici Lušinovi. LZ 1926, 343—372, 429—448. — O Aškercu bogoslovcu. ČZN 1926, 114—7.

✓ Glonar Joža. Naš Prijatelj. Mladika 1926, 67—8 (s sliko). — V spomin Andreja Smoleta. Tam, 349.

(Golar Cvetko.) Tine Debeljak: Glosa o Golarjevi „Zapeljivki“. Križ na gori II, 29. — Fr. Lipah: Golarjeva „Vdova Rošlinka“. Gled. list 1924/25, št. 10; Jos. Vidmar: Kritika 1925, 37—9. — Iv. Grafenauer: SBL 227.

Govekar Fran, Jutro 1926: Albert Levičnik 80letnik. Št. 2. Jubilar Danilo. Št. 43. — Glavni naši igralci pred 50 leti. Št. 43. — Prva češka opera in Slovenci. Št. 52. — Zofka Kveder-Demetrovičeva. Št. 77 (s sliko). — Ljubljanski Zvonovci pred 30. leti.

Št. 99 (s sliko). — † Zofka Kveder-Demetrovičeva. Št. 270. — † Franjo Bučar. Št. 273.

— Naše pevke, glasbenice in plesavke. SŽ 145—160.

(—) Iv. Grafenauer: SBL 236—8.

Govekarjeva Minka, Slovenke in slovensko slovstvo. SŽ (življenjepisi): Lujiza Pesjakova, 106—8; Pavlina Pajkova, 108—111; Marica Nadlišek-Bartolova, 111—3 in ŽS IV, 129; Marica II. Strnadova-Cizerljeva, 113—6; Zofka Kveder-Demetrovičeva, 116—9; Elvira Dolinarjeva, 213—6; Ivanka Anžič-Klemenčičeva, 216—7.

— Petindvajsetletnica ženskega dela. SŽ 186—194.

(—) Mira Engelmanova: M. Govekarjeva. SŽ 220—3 (s sliko).

Grafenauer Ivan, † Fran Detela. Mladika VII, 299; Čas XX, 335—6; Slovenec, št. 155.

— SBL (2. zvez.): Erjavec Anton, Erjavec Fran, Fatur Lea, Finžgar Frančišek, Freuensfeld Jos., Funtek Anton, Gangl Eng., Gestrin Fran, Glaser Karel, Golar Cvetko, Golia Pavel, Gomilšek Jakob, Gorenjec Lavoslav, Govekar Fran, Gradnik Alojzij, Grafenauer Franc, Grafenauer Ivan, Gregorc Pankracij, Gregorčič Simon, Gregorčič Simon ml., Gruđen Janko, Hausmann Fany.

— NE (II. knj.): Ilešič Fran, Janežič Anton, Jarc Milan, Jenko Ivan, Jenko Simon, Jeran Luka, Jeriša Fr., Jurčič Jos., Kaš Igo, Kette Dragotin, Kidrič Fr., Kleinmayr Ferdo, Kleinmayer Julij, Kmet Marija, Knific Ivan, Kobe Jurij, Koder Anton, Koritnik Gliša, Korun Val., Kosovel Stano, Kozak Juš, Kraigher Alojz, Krek Fr., Krek Gregor, Leban Janko, Levec Frančišek, Levstik Fr., Levstik Vladimir, Macun Ivan, Majar Mat.-Ziljski, Majcen Stanko, Maister Rudolf, Marn Jos., Maselj Fr.-Podlimbarski, Medved Anton, Meninger Janez, Meško Ksaver.

Graselli Peter, Kako sta prišla „Mlinar in njegova hči“ v Ljubljano. Jutro 31. 10. 1926, št. 252.

(**Gregorčič Simon.**) Iv. Grafenauer: SBL 251—7. — Koroški Slovenec (binkoštna priloga) 1926, št. 20.

(—) Ob 20letnici smrti S. G.: KGM VIII, 17—23. — Iv. Vrhovnik (Staroslav): Jutro 21. 11. 1926, št. 269 (1. Zadnji obisk pri njem. 2. S. G., slovenski Jeremija. 3. Slovenske šolske naloge S. G.) — E 25. 11. 1926, št. 281.

(—) Aurelio Palmieri: Il poeta sloveno dell' Isonzo Simone Gregoric. La cultura II, fasc. 6. (Roma 15. 4. 1923), 261—7.

(**Grča Blazij.**) Jože Jagodic, Konz. svet. B. G. — 80letnik. (Kos slovenske zgodovine.) Slovenec 1926, št. 23, 24.

(**Hausmannova Fany.**) Erjavec-Flerè: Starejše pesnice in pisateljice, str. XXVI—XXX. — Iv. Grafenauer: SBL 298. — SŽ 81—2.

Horvat Vida, SŽ: M. Elizabeta Kremžar, 95; Utva (Ljudmila Prunkova, 97—99; Marija Lamutova, 100—1; Manica Komanova, 101—2; Ilka Vaštetova, 103; Lea Faturjeva, 122; Marija Kmetova, 124—7.

(Hrovat Ladislav o.) P. Alfonz Furlan: ČZN 1926, 49—50.
 (Hubad Matej.) J. Barlè, Sv. Cecilija XX, 183. — K 60 letnici rojstva: Jutro 28. 8. 1926, št. 197 (s sliko); NDk, št. 192 (s sliko); SN, št. 194.

Ilijić Stj., O novijoj slovenačkoj književnosti. Pučka prosvjeta (Split 1. 4. 1926), 62—3.

✓(Jelovšek Ernestina) Mar. Borštnik: SŽ 87—8; ŽS IV, 193—7.

(Jerajeva Vida.) Ksenija Prunkova: SŽ 120—2 (s sliko).

Jubilej slovenskega tiska v Ameriki. (35 letnica „Amerikanskega Slovenca.“) Slovenec 17. 2. 1926, št. 39.

(Jug Klement.) Dr. K. J. Izdalo in založilo dijaško društvo „Adrija“ v Gorici. 1926. V. 8°. 156 str.

Iz vsebine: Zorko Jelinič: Dr. K. Jug (1898—1924); Jug — planinec. — Fr. Veber: Dr. K. J. — človek in znanstvenik. — Vl. Bartol: Dr. Jugov etični nazor.

Ref.: A. Budal: LZ 1926, 629—632. — A. Ž.: E 22. 8. 1926, št. 200. — Jos. Vidmar: Kritika II, 36—9. (De mortuis nil nisi bene.)

(Jurčič Josip.) 45 letnica smrti: Jutro 1. 5. 1926, št. 99. — Koroški Slovenec 1926, št. 20 (binkoštna priloga). — Ant. Zevnik: V Jurčičevem kraljestvu. Jutro 17. 10. 1926, št. 290 (s slikami). — Dr. Iv. Lah (Peter List): Jurčičeva soba na Muljavi. Jutro 1926, št. 241. — Iv. Grafenauer: NE II, 204—5.

— Kéi varoškoga suca. Hrvatske novine III (U Beču 1925), št. 42—51; IV (1926), št. 1—4.

Prevod v narečje gradiščanskih Hrvatov.

— Deseti brat. Tam, IV (U Beču 1926), št. 5—50.

Prevod v narečje gradiščanskih Hrvatov.

† Jurtela Fran, u. 28. 6. 1926 v Ptujju. Nehr.: Jutro, št. 146, 150. — SN, št. 144. — Tabor, št. 144.

(Kanizij Peter.) Zakaj smo dolžni slaviti sv. cerkvenega učenika Petra Kanizija. Slovenec 21. 4. 1926, št. 90.

Kanizijevo razmerje do ljubljanskega škofa U. Tekstorja in slovenski prevodi njegovih katekizmov.

Kelemina Jakob, O Veroniki Deseniški. LZ 1926, 495—508.

† Kessler Janko, u. 17. 3. 1926 v Lj. Nehr.: Jutro, št. 64. — Slovenec, št. 64. — SN, št. 63.

Kette Dragotin, Naši dijaki. Burka v dveh dejanjih. Kot literarno-historičen prispevek objavil ob pesnikovi 50 letnici dr. Pavel Strmšek. Založila knjigarna V. Weixl v Mariboru, 1926, 30 str. (Ponatis iz Tabora 1926, št. 16—20, 25, 29, 32.)

Prim.: Jutro 1926, št. 21: Kmetov samogovor. (Iz dvodejanske burke „Naši dijaki“, ki se je našla v ostalini prof. Štreklja.)

Ref.: A. Debeljak: LZ 1926, 392.

— Kettejeva pisma Cankarju. Priobčil Izidor Cankar. DS 1926, 182—6.

(—) 50 letnica K. rojstva. Jutro 1926, št. 21 (s sliko). — Iv. Grafenauer: NE II, 321.

✓Kidrič Franc, Andrej Smolè. Jutro 30. 5. 1926, št. 122 (s sliko).

— Bohoričevi. (Izpopolnilo SBL 49, 51). Bohorič v kranjskem dež. zboru. ČJKZ V, 157.

— Dramatične predstave v Ljubljani do l. 1790. (Revizija in izpopolnilo). ČJKZ V, 108—120. (Nadalj. pride.)

— Tomaž Markawitsch, Joh. Ernst Philippi, Christian Ludwig Liscow ter ilirsko gledališče 1705—35, oziroma ljubljansko 1735. ČJKZ V, 143—153.

— Prešernove odklonjene prošnje za advokaturu. RDHV III, 45—109.

Ref.: (Jak. Šolar): Slovenec 1927, št. 20 — Jutro 1926, št. 282; 1927, št. 1, str. 30 (posnetek razprave; — M. Rupel, tam, str. 27.)

— Ob Prijateljevi petdesetletnici. ČJKZ V, 158.

— SBL (2. zv.): Erberg Janez Daniel, Erberg Jož. Kalasanc, Fašang (Faschang), Frankopan, Franul pl. Weissenthurn Vincenc, Frischlin Nikodem, Fuster (Fister) Anton, Gall (baroni Gallenstein), Gallenberg, Gassler Andrej, Gebhardt Janž, Glavar (Glovlar) Peter Pavel, Globočnik Felicijan, Glušič Konrad, Goličnik Janez, Gollmayer (kmetiška rodbina), Gollmayer Jurij, Goriup Fr. Ks., Gottweis Ivan, Grabner Jurij, Grabrijan Jurij, Gradišek Matevž, Grizold Davorin, Gruber Avguštin, Grundtner Franc, Gunz Leopold, Gusič (Gussich) plemiči, Gusič (Gussich) Seifried, Gutman Andrej, Gutsman Ožbald, Hasiber (plem. rodbina), Hasl Jožef, Hašnik Jožef, Hauptmann Ljudmil, Herberstein (družina štaj. plemičev), Herberstein Karel Janez, Herbitz Frančišek.

(—) Iv. Grafenauer: NE II, 323.

(Kmet Marija.) Vida Horvat: SŽ 124—7 (s sliko). — Iv. Grafenauer: NE II, 336.

Koblar France, Drama. (Gled. predstave v Lj.) DS 1926, 64, 95, 255.

↓ Kocjančič Karlo, Poglavlje o moderni. E 10. 6. 1926, št. 137. — Prešernova življenska tragedija. ŽS IV, 142, 170. — Tovariš in bojevnik božji. (K 50 letnici Cankarjevega rojstva.) E 18. 5. 1926, št. 117. — Ker so mariborskemu gledišču prepovedali uprizoritev Cerkvnikovne drame „V vrtincu“: Cenzuri, Umetnost uganjajoči čredi. Mladina II, 100—104.

Kočevar Ciril, Slovstvo in kritika. Mladina II, 173—6.

(Komanova Manica.) Vida Horvat: SŽ 101—2.

(Kopitar Jernej.) K. Paul: Bartoloměj Kopitar a P. J. Šafařika Geschichte der slaw. Sprache u. Literatur. Slavia V, 58—64. — Govori i piši hrvatski, kako treba II (Zagreb 20. 1. 1926), str. 8—9. — Kopitar o Dimitriju Davidoviću. Knjižni sever II (Zagreb 1. 1. 1926), 398—9. — Glej tudi bibliografijo v JF V, 355.

(Korun Valentin.) Jutro 1926, št. 13 (s sliko). — Iv. Grafenauer: NE II, 425.

† Kos Franc. (Prim. ČJKZ V, 173). — Lj. Hauptmann: ČJKZ V, 153—5. — Milko Kos: NE II, 425.

† Kosec Franc, u. 28. 10. 1924 v Trstu. — Slovenec 1924, št. 250, 254 (listek). — E 1924, št. 259, 262.

† **Kosovel Srečko**, u. 27. 5. 1926 v Tomaju na Krasu. — Fr. Albrecht: LZ 1926, 557. Tam, 481—4: Iz pesmi † S. K. — Tine Debeljak: ŽS IV, 207—9 (s sliko). — Ivo Grahor: KGM VIII, 43—44 (nekr. s sliko in pesmi iz K. zapuščine). — Gruda III, 161—2 (nekr. in 3 pesmi iz K. zapuščine). — Jutro, št. 120. — Smrt v maju. Iz lit. zapuščine † S. K. (12 pesmi): Jutro, št. 122. — C. Kočevar: NDK 1926, št. 118. — Marijana Kokaljeva: Srečku K. ŽS IV, 206 (pesem). — Bogomir Magajna: Mladika 1926, 269 (s sliko). — Slovenec, št. 120. — G. Strniša, Srečku K.: SN, št. 119 (pesem); Manom S. K.: Gruda III, 222 (pesem). — A. Ocvirk: Večeri († Srečku Kosovelu). Mladina II, 146 (pesem). — Joško Krošelj: Mladina II, 146—150. — (Iz zapuščine: 10 pesmi in črtice). Tam, 145, 151—160.

† **Košir Pavel**, u. 18. 4. 1925 v Prevaljah. — A. Hren (Kompoljski): Kraljevič Marko 1926, 18—20 (s sliko). — M.: Sadjar in vrtnar XII, 65.

Kotnik Fr., O uprizoritvi Drabosnjakove božične igre pred 20 leti. Naš dom XVIII, 49—50.

Kovačič Maks, Ivan Cankar. K 50 letnici. V Mariboru 1926. Samozaložba. 32 str.

Ref.: A. Podbevšek: LZ 1926, 552.

Kozak Ferdo, Pregled slovenskih časopisa. Misao VIII (Beograd 1926), 119—120.

Kramar Franc, Kako in kje sem nabiral slovenske narodne pesmi. (Nadalj., gl. ČJKZ V, 173). CG 1926, št. 1—12.

(**Krek Janez Ev.**) Čas XX, zv. 3—4: J. E. Kreku v spomin. Vsebina: Aleš Ušeničnik: Dr. J. E. K. sociolog. 97—121. — Fr. Šuklje: J. E. K. v parlamentu. 121—137. — Iv. Dolenc: Razvoj jugoslovanske misli pri K. 137—179. — And. Snaj: K. razlagave sv. pisma. 179—186. — J. Pavlin: Nekaj malenkosti o dr. K. profesorju. 186—192. — Iz. Cankar: K. in notranja ureditev jugoslovanske države. 270. — Iv. Dolenc: Beseda k časopisni kritiki Krekove številke. 270—2.

Ref.: Slovenec 1926, št. 46.

(—) Iv. Dolenc: Krek kot „Slovenčev“ sotrudnik. Dr. Krekovi stiki s Čehi. Slovenec 1926, št. 232. — Cilka Krekova: Mati dr. Kreka. ŽS IV, 367. — Joža Lovrenčič: „Oj, naš Bože, oj!“ Spominski cvet na Krekov grob ob 9letnici. Slovenec 8. 10. 1926, št. 230. — Poljak (prof. dr. Alfred Halban) o dr. Kreku. Slovenec 31. 7. 1926, št. 171.

† **Kržišnik Jos. M.**, u. 22. 1. 1926 v Trnovem pri Il. Bistrici. — Confrater: V spomin dekana dr. J. K.: Slovenec 29. 1. 1926, št. 23. — Slika v Bogoljubu 1926, str. 52.

Kušar I., Poeti jugoslavi del rinascimento. II. Croati, III. Sloveni. Trieste (b. l.) 136 str.

29 prevodov iz Prešerna, Gregorčiča in Ketteja. — Ref.: A. Debeljak: LZ 1926, 555—6. — Lucien Tesnière: RÉS 1926, 153.

Kveder-Demetrovič Zofka. Jutro 1926: Polpretekli čas. Št. 145. — „Slovenska žena“. Št. 150, 156, 162. (Ocena). — Moja pisma. Št. 164. — Uvod v poslednjo knjigo: „Po potih življenja“. Št. 270. — Ivo Šorli, Zadnji val. Jugoslav. njiva VIII, 2, str. 34. (Ocena.)

(—) Fr. Govekar: Jutro 3. 4. 1926, št. 77 (s sliko); prim. št. 145. — Minka Govekarjeva: SŽ 116—9 (s sliko).

(—) † 21. 11. 1926 v Zagrebu. — Nekrologi: Fr. Albrecht: LZ 1926, 792. — B. Borko: Tabor, št. 267. — Fr. Govekar: Jutro, št. 270 (s sliko). — P. Hočevnarjeva: Z. K. in njena mati. ŽS IV, 375; nekr.: ŽS IV, 400—1. — E 23. 11. 1926, št. 279. — Iv. Lah: Orjuna IV, št. 52. — ND, št. 132. — Marica Nadlišek-Bartolova: NDK, št. 264. — SN, št. 266. — Fr. Zbašnik: Iz korespondence Z. K. Jutro 28. 11. 1926, št. 275. — Ad. Černý: Slovanský přehled 1926, 784.

Lah Ivan, Cankar v šoli. LZ 1926, 372—9. — Jurčičeva soba na Muljavi. Jutro 1926, št. 241. — † Zofka Kveder-Demetrovič. Orjuna IV, št. 52. — Nepravde v nepravdi. (O postanku Vodnikove družbe.) Jutro 1926, št. 282. — Marija Wesnerjeva. ŽS IV, 321.

(Lamutova Marija.) Vida Horvat: SŽ 100—1.

(Lavrič Karel.) Ob 50 letnici smrti voditelja goriških Slovencev. Jutro 1926, št. 29 (s sliko). — Dr. Joža Lovrenčič: Slovenec 2. 3. 1926, št. 50; prim. št. 53. — Jos. Vuga: Slovanský přehled 1926, 310.

Lavtižar Josip, Spomini. Samozaložba. Rateče-Planica. 1926. 243 + (II) str. in z avtorjevo sliko.

Ref.: Fr. Detela Slovenec 3. 6. 1926, št. 124.

Leksikon, Slovenski biografski. Uredil Izidor Cankar s sodelovanjem Jože Glonarja, Franca Kidriča, Janka Šlebingerja. V Lj. Založila Zadrúžna gospodarska banka, 1926. 2. zvez. (str. 161—320): Erberg—Hinterlechner.

Ocene: Za 1. zvezek dodaj (gl. ČJKZ V, 174): Fr. Stele: Čas XX, 88—90. — Lucien Tesnière: RÉS V (1925), 304. — I. Vuga: Slovanský přehled 1925, 235. — 2. zvezek: Mirko Rupel: LZ 1927, 185—8.

(Levičnik Albert.) 80 letnik: Fr. Govekar: Jutro 1926, št. 2 (s sliko). — Janko Polec: NDK 1926, št. 2. — Slovenec 1926, št. 1.

(Levstik Fr.) † Karel Klíč in Levstikov „Pavliha“. Jutro 1916, št. 269.

(Levstik Vladimir.) Pet. Bakotić: (Prigodom četrdesetgodišnjice) Pobjeda VI (Split 1926), št. 4—6, 8, 9. — Isti: O priliki 40 letnice. Orjuna IV, št. 6—8.

(Linhart Anton.) Vinko Košak: A. L., naš prvi dramatik (1756—1926). Jutro 12. 12. 1926, št. 286 (s slikami). — Alf. Gspan: Slovenec 28. 12. 1926, št. 294.

Lovrenčič Joža, Dr. K. Lavrič. Ob 50 letnici smrti. Slovenec 1926, št. 50. — Rožmanova Alenčica. (O razširjenosti nar. pesmi.) Slovenec 1926, št. 160. — † Dr. Hilarij Zorn. Slovenec 1926, št. 202. — „Oj, naš Bože, oj!“ Spominski cvet na Krekov grob ob devetletnici. Slovenec 1926, št. 230.

Lovšin Vinko, Cecilija XIX (Zagreb 1925): „Zeleni Juraj“ medju Bijelim Kranjcima. 53—4. — Kresne ili ivanjske popijevke u Bijeloj Krajini. 121—3, 148. — Ivanjska popijevka iz Vivodine. 188.

(**Majar Hrizogon.**) Iv. Vrhovnik (Prijan): Slovenski pisatelj — zlatomašnik. Jutro 16. 3. 1926, št. 62 (s sliko).

(**Majaron Danilo.**) 25 letnica predsedništva odvetniške zbornice. Jutro 1926, št. 63 (s sliko), 65. — NDk 1926, št. 61, 62. — Metod Dolenc: D. M. kot pravnik. NDk 27. 3. 1926, št. 68. — SP 1926, 85—94.

Mal Josip, Slavinja, Apostel kranjski in Iskre. Čas XX, 247—250.

Poskusi Ciglerja. Andriolija in Holzapfla ustanoviti l. 1824. tednik „Slavinjo“ ter Kaj. Hueberja l. 1846. verski tednik „Apostel kranjski“ z literarno prilogo „Iskre“.

Malnerič Martin, Tobolček. Knjižni almanah Bele Krajine. Ob tisočletnici kronanja kralja Tomislava. V Lj. 1925. Samozaložba. 43 str. S popravki in dostavki: Čas XX, 92—4.

(**Mercina Ivan.**) Fr. Ferjančič: I. M. kot učitelj, glasbenik in zvonoslovec. K njegovi 75 letnici. CG 1926, 93—7, 120—4.

(**Meško Ksaver.**) F. S(ušnik): Slovenec 3. 9. 1926, št. 200. (Koroški motivi.)

(**Miklošič Franc.**) Ob odkritju spomenika v Ljutomeru 8. 8. 1926: Cillier Zg., št. 57 (listek). — Jutro, št. 58, 59; 180 (s slikami). — Rud. Kolarič, K odkritjem njegovih spomenikov v Ljutomeru in Ljubljani: Čas XXI, 1—23; Prager Presse 5. 9. 1926. — Rajko Nahtigal, Slavnostni govor v Ljutomeru: LZ 1926, 561—572. — Mat. Munda: Mladika 1926, 310 (s sliko). — Avg. Pirjevec: NDk, št. 174 (prim. št. 175); V spomin F. M., glasniku slovenstva. Slovenec 1. 8. 1926, št. 172. — Slavnost v Ljutomeru. Slovenec, št. 174, 179, 180. — F. M.: Tabor, št. 177, 178.

Munda Matija, Goriška Mohorjeva družba. Slovenec 9. 4. 1926, št. 80. — „Mladika“, naš družinski list. Tam, 8. 12. 1926, št. 280. — Fr. Miklošič. Mladika 1926, 310.

Murko Mat., Die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für das geistige Leben der Südslaven. Slavia IV, 499—522, 684—719; V, 65—99, 277—302. (Se nadaljuje).

(**Murn Jos. - Aleksandrov.**) Ob 25letnici smrti. Jutro 18. 6. 1926, št. 137. — Rad. Peterlin-Petruška: V stari cukrarni. Spomini. Tam (listek).

(**Nadlišek-Bartolova Marica.**) Minka Govekarjeva: SŽ 111—3; ŽS IV, 129.

(**Novak Franc.**) Ob 70letnici: Prof. J. Pavlin: Slovenec 21. 10. 1926, št. 241.

(**Oblak Jos. Ciril.**) Jos. Wester: Ob 30letnici njegovega planinstva in popotništva. PV 1926, 151—7 (s sliko).

Omersa Nikolaj, Stihoslovje. I. Splošni del. Celje, Goričar & Leskovšek, 1925. 68 str.

Ref.: J. A. Glonar: LZ 1926, 548—550.

Onič Franc, Proslave. Odlomek iz „Mrtvašnica ob Ljubljani in proslave“. Mladina III, 42—7.

(**Pajkova Pavlina.**) Erjavec-Flerè: Starejše pesnice in pisateljice. (Lj. 1926), str. LXXXVI—CXXI. — Minka Govekarjeva: SŽ 108—111 (slika na str. 12).

Palmieri Aurelio, La lirica slovena. I libro del giorno. Milano, febr. 1923, 66—8.

Peče Ema, Gospodinjske šole in gospodinjsko slovstvo. SŽ 241—250.

(**Pesjakova Lujiza.**) Erjavec-Flerè: Starejše pesnice in pisateljice. (Lj. 1926), str. LV—LXXXV. — Minka Govekarjeva: SŽ 106—8 (s sliko).

Pesnice, Starejše, in pisateljice. Izbrani spisi za mladino. Pripredila Fran Erjavec in Pavel Flerè. Z risbami okrasili: Ivanka Kobilčeva in Roza Klein-Sternenova. V Ljubljani, Učiteljska tiskarna, 1926. CXXXVI + 293 str. („Slovenski pesniki in pisatelji“, XIV. zvezek.)

Literarni uvod in tolmač ter izbrani spisi F. Hausmannove, J. Turnograjske, L. Pesjakove, P. Pajkove.

Ref.: Iv. Pregelj: DS 1926, 286.

Pirjevec Avgust, Slovenski možje. Mladika 1926: France Prešeren. 59—61. — Mat. Čop. 95—6. — Fr. Miklošič: Ndk 1926, št. 174.

— SBL (2. zv.): Ferjančič Andrej, Franko Alojzij, Gabrijevčič Jos., Gassner Andrej, Geršak Ivan, Globočnik Viktor, Godina Josip-Verdelski, Gorjup Anton, Gorjup Jos. pl. Slavinjski, Grablovič Anton, Gregorec Lavoslav, Gutman Ivan, Haderlap Filip.

(**Podbevšek Anton.**) Vladimir Premru: Par besed o delovanju g. A. P. (Donesek k njegovi biografiji.) Mladina II, 188—192.

(**Poljanec Ljudmila.**) Milica Schaup: SŽ 92—4; ŽS IV, 257—9 (s sliko).

(**Popovič Ivan Žiga.**) Luschin-Ebengreuth Arnold: Südsteiermark (Graz 1925), 207—223.

Pregarc Rado, Jugoslovanska gledališča. E 1926, št. 42, 45, 46. — Med novejšimi jugoslovanskimi dramatikami. E 1926, št. 233.

Pregelj Ivan, Problematične misli o našem slovstvu. Soc. misel V, 153—4.

— Božji medjaši. Pripovijest iz Istre. Slovenski napisao dr. —. Preveo: Petar Grgec.) Izdaje Hrv. knjiž. društvo sv. Jeronima u Zagrebu (b. l.). Knjižnica dobrih romana. Uredjuje dr. Josip Andrić. Prvo kolo, knj. 3.

Na str. 126—8: O piscu ove knjige.

(**Prešeren France.**) Maksim Češinsky: Dr. F. Pr. svojemu prijatelju in mentorju Matiji Čopu. Učiteljska omladina I, št. 5—8. — Danilo: Prešeren in drugi svetniki v gramofonu. Jutro 1926, št. 13. — Fr. Kidrič: Prešernove odklonjene prošnje za advokaturu. RDHV III, 45—109. — Karlo Kocjančič: Prešernova življenska tragedija. ŽS IV, 142, 170. — Manica Komanova: Pre-

šernova sodba o ženski. ŽS IV, 273. — Ob 125letnici Pr. rojstva. Križ na gori II, 28. — † Srečko Kosovel: Prešeren. Mladina III, 6—7. — Avg. Pirjevec: Mladika 1926, 59—61. — Koroški Slovenec 1926, št. 8 (priloga). — Iv. Vrhovnik (Staroslav): „Hudičeve hiše“ v stari Ljubljani. Jutro 1926, št. 34 (s slikami). — Isti: Stanovališča Prešernova, Kastelčeva in Jelovškovih v Ljubljani. DS 1926, 248—251. — Tomo Zupan: Predavanje o Pr. 8. 4. 1926 na gimn. v Kranju. Poročilo v Jutru 11. 4. 1926, št. 82. — Dr. Avg. Žigon: Kranjska čbelica v cenzuri. DS 1926, št. 4, 6—8. — O. Župančič: Beseda o Prešernu. (Govor na Pr. akademiji v ljubljanski drami). LZ 1926, 161—4. (Prim. Jutro 11. 2. 1926, št. 34.) — Isti: Besede o Prešernu mariborski mladini. (Govoril dne 7. marca 1926 na mladinski Prešernovi akademiji v narodnem gledališču.) Priloga „Taboru“, št. 55. (Prim.: Prešernova nedelja v Mariboru: Tabor, št. 55.) — Srbska zemlja na Prešernovem grobu (17. 4. 1926 so prinesle srbske sestre Kolašice prst na Pr. grob.) Jutro, št. 89.

(—) Ivo Sever: Prešeren. Misterij Slovenstva. Založba „Naša gruda“, 1. Kamnik 1925.

Ref.: Jutro 1926, št. 21. — A. Podbevšek: LZ 1926, 550—2.

Prijatelj Ivan, Ustanovitev „Ljubljanskega zvona“ in celovškega „Kresa“. RDHV III, 175—253.

Ref.: Slovenec 1927, št. 20.

(—) Petdesetletnica. (Gl.: ČJKZ V, 177.) — Fr. Kidrič: ČJKZ V, 158. — Rud. Kolarič: Bibliografija znanstvenih spisov in ocen Iv. P. do konca l. 1925.: ČJKZ V, 159—163. — Jos. Vuga: Slovanský přehled 1926, 166.

Prunk Ljudmila-Utva, „Ženski svet“ in njegove sotrudnice. SŽ 211—3.

(—) Vida Horvat: SŽ 97—99 (s sliko).

(Puc Dinko.) Jutro 21. 12. 1926, št. 292 (s sliko).

(Puff Rudolf Gustav.) Hanns Löschnigg: Südsteiermark (Graz 1925), 248—256.

(Rant Felicijan.) P. Alfonz Furlan: ČZN 1926, 44.

(Ravnikar Matej.) 150letnica rojstva škofa M. R.: Jutro 19. 9. 1926, št. 216.

(Razlag Radoslav.) Stoletnica rojstva dr. R. R.: Slovenec 20. 7. 1926, št. 161. — Ferdo Lupša: Proslava 100 letnice dr. R. rojstva: Jutro 1926, št. 169; 175, 176. — Odkritje dr. R. spomenika pri Mali nedelji: NDk 1926, št. 174; Slovenec 1926, št. 174.

Res Alojzij, Novi prevodi naših del v italijanščini. Italijani o Župančiču. DS 1926, 223—4.

† **Sadar Ivan**, u. 3. 6. 1926 v Lj. — Slovenec 1926, št. 125; 132 („Prijatelju v spomin“).

(Schuller Kristina.) SŽ 91.

(Seidl Ferdinand.) 70letnica: E 11. 3. 1926, št. 60. — Jutro 10. 3. 1926, št. 57 (s sliko). — Jos. C. Oblak: Jutro, št. 57 (listek); PV 1926, 90—1. — Jos. Vuga: Slovanský přehled 1926, 399.

Seifert Josef Leo, Literaturgeschichte der Čechoslowaken, Süd-slawen und Bulgaren. Kempten, Kösel und Pustet, 1922. VIII + 240 str. (O slovenskem slovstvu na str. 41—44, 149—170.)

Ref.: J. Glonar: „Ne izvoljen, niti poklican“. Jugoslavija 31. 12. 1922, št. 289. — Makso Kovačič: ČZN 1926, 142—4. — Straža 3. 4. 1923, št. 41.

† **Senekovič Andrej**, u. 17. 10. 1926 v Lj. — E, št. 249, 250. — ND, št. 118. — NDk, št. 234—6, — SN, št. 237 (uvodnik), 239. — J. Šlebinger: Jutro, št. 241, 242; KCMD 1927, 33—9. — Jos. Vuga: Slovanský přehled 1926, 720.

† **Skalický Bohuslav**, u. 9. 12. 1926 v Nov. mestu. — Jutro, št. 284. — NDk, št. 277. — Sadjar in vrtnar XIII, 177.

(**Slomšek Ant. Martin**.) Jožef Čede: S., veliki častilec Marijin. Bogoljub 1926, 169, 193. — Dva jubileja velikih Slomškovih zamisli. (Bratovščina sv. CM, Družba sv. Mohorja.) Slovenec 3. 8. 1926, št. 173. — Fr. Grivec: Važna Slomškova obletnica. (75 letnica ustanovitve bratovščine sv. CM.) Slovenec 27. 6. 1926, št. 144. — Isti: Škof A. M. S. in inozemstvo. (Sl. zasluge za vesoljno cerkev.) Slovenec 31. 1. 1926, št. 25. — Fr. Kimovec: Škof S. in cerkvena glasba. CG 1926, 25—8. — Fort. Lužar: A. M. S. Spomin na 125 letnico rojstva. SU 1926, 14—15. — Ob S. smrti obletnici. Slovenec, št. 217. — Mat. Slavič: Škof S. in slovenski dom. Slovenec, št. 185. — Škof A. M. S. in tretji red sv. Frančiška. Cvetje z vrtov sv. Frančiška 1926, 151—3. — Za Slomškovo beatifikacijo. Slovenec 27. 6. 1926, št. 167.

(**Smole Andrej**.) K. D (obida): In memoriam Andreja Smoléta. LZ 1926, 480. — Joža Glonar, V spomin A. S. (ob odkritju spominske plošče „Pri Figovcu“ v Lj.) Mladika 1926, 349. — Fr. Kidrič: Jutro 30. 5. 1926, št. 122 (s slikami). — NDk 1926, št. 108, 113 (s sliko). — Slovenec, št. 111.

(**Strnadova-Cizerljeva Marica**.) Minka Govekarjeva: SŽ 113—6.

(**Sveteč Luka**.) Stoletnica rojstva L. S. Jutro 17. 10. 1926, št. 240.

(**Škerbinc Paškal**, frančiškan.) P. Alf. Furlan: ČZN 1926, 43.

(**Škrabec Stan.**, frančiškan.) P. Alf. Furlan: ČZN 1926, 52.

(**Špicar Jakob**.) Jutro 1926, št. 65 (s sliko), 68; 286 („Sokolsko gledališče v Radovljici“).

Štebi Alojzija, Aktivnost slovenske žene. SŽ 161—185. — Slovenska žena v raznih poklicih. SŽ 224—232. — (Avtobiografija). SŽ 218—220 (s sliko).

Šuklje Franjo, Iz mojih spominov. I. del. V Lj. Katoliško tiškovno društvo, 1926. (VI) + 217 in 7 l. portretov.

Ref.: B(orko): Tabor 1926, št. 131. — Iv. Hribar: Franju Šukljetu v spominsko knjigo. NDk 1926, št. 144—6. (Ponatis: Lj. 1926. Samozaložba. M. 8°. 19 str.) — Fr. Ilešič: Jugosl. njiva X. 1. knj., 396. — Fr. Koblar: DS 1926, 159—160. — Mladika 1926, 431. — Dr. I. P (regelj): Slovenec 1926, št. 96. — Slovenec, št. 78, 89. — Lucien Tesnière: RES 1926, 154.

Tavčar Ivan, Zbrani spisi. Uredil dr. Ivan Prijatelj. IV. zvezek: Grajski pisar. 4000. V Zali. Izgubljeni Bog. Pomlad. V Lj. 1926. Izdala in založila Tiskovna zadruga. XII + 513 str.

Ref.: Fr. Albrecht: LZ 1926, 707—8. — Fr. Koblar: DS 1927, 51—2

(—) Fr. Zbašnik: Kako je nastala Tavčarjeva povest „Izza kongresa“. SN 1926, št. 292. — A. Mikuš: Pravi naslov dr. T. T. spisu „Izza kongresa“. („Povest“, ne „zgodovinski roman.“) LZ 1926, 636.

(Treiber France.) Korotanec: Tam za gmajnico, tam čez jizaro. Slovenec 1926, št. 52, 53. — Treiber-Trebar in Serajnik. Slovenec 10. 3. 1927, št. 56.

† Triller Karel, u. 20. 5. 1926 v Lj. — Jutro, št. 115, 117. — A. Gabršček: NDk, št. 115. — Vl. Ravnihar: NDk, št. 112. — Orjuna IV, št. 23. — Slovenec, št. 114. — SN, št. 113, 114. — Jos. Vuga: Slovanski prehled 1926, 487.

(Trinko Ivan.) Al. Res: K Trinkovi bibliografiji. Čas XX, 94—5.

(Turner Pavel.) Turnerjevo posestvo. Slovenec 1926, št. 174. — Jos. Serneec, Spomini (Lj. 1927), 12—16.

(Turnograjska Josipina.) Fr. Mohorič: NDk 1926, št. 141—145. — Erjavac-Flerè: Starejše pesnice in pisateljice (Lj. 1926), XXXI—LIV.

(Valvasor J. W.) Prispevek k Valvasorjevi rodovini. Po neobjavljenih nemških zapiskih pok. Petra pl. Radicsa priredil Ant. Mikuš. ČZN 1926, 137—140.

(Vedenik Herman), zdravn. pisatelj. — K obletnici njegove smrti. Koroški Slovenec VI, št. 2.

Vidic Fran, Cankarjev „Budalo Martinec“. DS 1926, 186—9. (Prim.: Fr. Zbašnik: LZ 1926, 795—7.) — Literarni klub na Dunaju v l. 1896—1897. DS 1926, 192 (s fotogr. prilogo).

(Vodnik Valentin.) Dva dopisy V. Vodnika Josefu Dobrovskému. (Iz biblioteke Nar. muzeja v Pragi priobčil Václav Burian.) Slavia IV, 123—7.

Vodnikova dopisa iz Lj. 6 7. 1806 in 28. 1. 1808 izpopolnjujeta dopisa Dobrovskega Vodniku v MHVK 1861, 9, 17.

— J. H.: V. V. v bohinjskih gorah. (Literarno-življenjepisna opomba.) Slovenec 6. 3. 1926, št. 54. — P. Alf. Furlan: ČZN 1926, 41—2.

Volk Igor, Naši odri. E 1926, št. 243, 263. — Knjige Goriške matice. E 1926, št. 297. — Dr. Karel Lavrič. KGM VIII, 41—2 (s sliko).

(Vončina Leon.) Al. Stroj, Ob stoletnici dr. L. V. rojstva. Slovenec 7. 4. 1926, št. 78.

(Vošnjak Josip.) Pav. Strmšek: Vošnjakova pisma Janku Sernecu. ČZN 1926, 117—130.

(Vraz Stanko.) Ob 75 letnici njegove smrti. Jutro 23. 5. 1926, št. 117.

Vrhovnik Ivan, K 20 letnici smrti S. Gregorčiča. Jutro 1926, št. 269 (s slikami). — Slovenski pisatelj — zlatomašnik (Hriz. Majar). Jutro 1926, št. 62. — Stanovališča Prešernova, Kastelčeva in Jelovškovi v Ljubljani. DS 1926, 248—251.

Wendel Hermann, Goethe und die Südslawen. (Posnetek predavanja v frankfurtski „Gesellschaft der Goethefreunde“.) Stadt-Blatt der Frankfurter Zeitung 19. 1. 1926, str. 3.

(—) Joža Glonar: Hermann Wendel unter den Südslawen. Der eiserne Steg. Jahrbuch 1926 (Frankfurter Societäts-Druckerei G. m. b. H.), 191—5.

Wollmann Frank, Vojnović, Begović und Župančič. Zum südslavischen Drama. Prager Presse 31. 10. 1926, str. 12—13.

† **Zorn Hilarij**, u. 31. 8. 1926 v Gorici. — E, št. 8. — Joža Lovrenčič: Slovenec 5. 9. 1926, št. 202. (Prim.: Roman Pahor: „Kaj se vam zdi, pastirčki vi?“ — Pesem ni H. Zornova. Slovenec, št. 212.) — Fr. Žnidaršič: Izprehodi s pok. dr. H. Z.: E 1926, št. 224.

Zorzut Ludvik, Božič v narodni pesmi. (Iz Kokošarjeve zbirke slov. goriških narodnih pesmi.) Tabor 1926, št. 292.

Žena, Slovenska. Zbrala in uredila Minka Govekarjeva. O priliki razstave „Slovenska žena“ na velesejmu v Ljubljani izdalo Splošno žensko društvo. 1926. 279 str.

Ref.: I(vana) K(lemenčič): Prva slov. ženska razstava. Slovenec 1926, št. 148. — Zofka Kvedrova: Jutro 1926, št. 150, 156, 162. — Slovenska žena in uršulinske šole. (Po knjigi „SZ“.) Slovenec 1926, št. 151.

✓ **Žigon Avgust**, Kranjska čbelica v cenzuri. DS 1926, 154—9, 215—221, 251—4, 281—6.

✓ **Župančič Oton**, Beseda o Prešernu. (Govor na Prešernovi akademiji Društva slov. književnikov v Nar. gledališču v Lj. dne 10. 2. 1926.) LZ 1926, 161—4. — Besede o Prešernu mariborski mladini. (Govoril dne 7. 3. 1926 na mladinski Prešernovi akademiji.) Tabor št. 55 (priloga).

(—) Jak. Kelemina: O Veroniki Deseniški. LZ 1926, 495—508. — Al. Res: Italijani o Župančiču. (Wolfgango Giusti: I nostri quaderni, Lanciano 1924, 317—324.) DS 1926, 223—4.

(Županić Niko.) Jubilej. Politika 1. 12. 1926, št. 66—83.

III. Zgodovina.

A. B. C., O čevljarskem „cehu“ v Novem mestu. Slovenec 1926, št. 235.

Abramić Mihael, Petovio. Führer durch die Denkmäler der römischen Stadt. Druck und Verlag der Österr. Staatsdruckerei in Wien, 1925. VIII + 199 str. + Fundkarte von Pettau u. Umgebung. (V zbirki: Österreichisches archäologisches Institut.)

Slov. prevod gl. ČJKZ V, 180. — Dodaj referate: Jos. Klemenč: ZUZ VI, 119—123. — Viktor Novak: Jugosl. njiva 1926, knj. 1, 385—6. — Balduin Saria: Čas XX, 330—2. — Fr. Stelè: ČZN 1926, 148—150; Slovenec 2. 4. 1926, št. 76.

Baravalle Robert, Deutsches Theater im steirischen Unterlande. Südsteiermark (Graz 1925), 121—137.

Baum Franz, Die Kulturarbeit des deutschen Schulvereines im steirischen Unterlande. Südsteiermark (Graz 1925), 153—9.

Baš Franjo, Maribor. 1. Historično-geografski razvoj. GV 1926, 59—72.

Bienenstein Karl, Maria in der Wüste. Südsteiermark (Graz 1925), 382—5.

Boj za Koroško. Spominska knjižica ob petletnici koroškega plebiscita. Zbral in uredil dr. Valentin Rožič. Založba „Jug“ v Lj. 1925. 166 str.

Ref.: Fr. Kotnik: ČZN 1926, 146—7. — Lucien Tesnière: RÉS 1926, 153.

Buttlar-Moscon Alfred, Das Kartäuserkloster Seitz. Südsteiermark (Graz 1925), 195—9.

(Celje.) Nekaj starinskih znamenitosti iz Celja. Jutro 1926, št. 136 (s slikami). — N(iko) K(uret): O starem Celju. (Z ozirom na vodstvo 6. jul. 1926.) ND VIII, št. 73. — 175letnica celjske opatiije. Slovenec 1926, št. 288.

Debevec Josip, Kulturni odnošaji Čehov in Slovakov do Slovencev v predmarčni dobi. Slovenec 1926, št. 232.

Deželić Velimir, Slovenci in hrvatski sabor godine 1848. Vjesnik kr. drž. arkiva u Zagrebu I (1925), 199—200.

D(obida) K(arel), Iz stare in nove Ljubljane. Jutro 28. 11. 1926, št. 275 (s slikami).

Dobova Vida, Slovensko žensko šolstvo in učiteljstvo. SŽ 233—240.

Dolenc Metod, Dušanov zakonik. Primerjalni prikaz pravnih razmer po Dušanovem zakoniku in po istodobnem germanskem pravu s posebnim ozirom na Slovence. V Lj. Založba Zvezne tiskarne in knjigarne, 1925. V. 8°. 224 str. (Splošna knjižnica, VIII.)

Ocene: Fr. Goršič: LZ 1926, 131—140. — Marko Kostrenčič: Arhiv za pravne in društvene nauke, knj. 29. (Beograd 1926), 467—476. — Gregor Krek: Zeitschrift für osteuropäisches Recht, 1926, H. 1, 123—5. — J. Polec: SP 1926, 36—40. — Hein. Fel. Schmid: Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. XLVI. Germ. Abteilung, 1926, 390—8; Hilfsmittel zur Rechtsgeschichte der slav. Völker, 1926, str. 175. — Feodor Taranovski: Sistematska dogmatska obrada Dušanova zakonika u novom delu prof. dr. M. Dolenca. Arhiv za pravne i društvene nauke (Beograd 1925), knj. 28, 157—166.

— Pravosodstvo klevevske in boštanjske graščine od konca 17. do začetka 19. stoletja. ZZR V, 153—247.

Erjavec Fran, Ob 60letnici Blaž Potočnikove čitalnice v Št. Vidu nad Ljubljano. V Ljubljani, 1926. Izdala in založila Blaž Potočnikova čitalnica. 62 str.

Ref.: A B.: Slovenec 15 5. 1926, št. 109.

— Pregled zgodovine socialističnega gibanja med Slovenci. Socialna misel V (1926), št. 4—8, 10—12 (se nadalj. l. 1927.).

F. K. Die Geschichte der Marienkirche in Celje. Cillier Zg. 15. 7. 1926, št. 55.

Furlan Alfonz, Češčenje sv. Frančiška Asiškega v Sloveniji. Cvetje z vrtov sv. Frančiška (slavnostna št.) 1926, 26.

Gomilšek Fr. Sal., Slovenski kmet v borbi za svojo zemljo. Naš dom XVIII, 142—7.

Govekar Fran, Zanimiv list iz ižanske zgodovine. (Vstaja Ižancev 23. 3. 1848 proti grofu Auerspergu; Al. Minatti.) Jutro 25. 2. 1926, št. 46.

Prim.: Fr. Jaklič: „Ižanci gredo“. (Uvod k trem povestim.) In: Boj g. Govekarja za čast svojega deda ali kaj? Slovenec 21. 3. 1926, št. 66.

Grivec Frančišek, Apostola verske obnove (sv. Ciril in Metod). Slovenec 4. 7. 1926, št. 148.

— Slovanska apostola sv. Ciril in Metod. Z 42 slikami. Izdalo Apostolstvo sv. Cirila in Metoda v Lj. 1927. IV + 180 str.

Ref.: J. D(ebevec): Slovenec 5. 12. 1926, št. 278.

Gubo A, Südsteiermark (Graz 1925): Beitrag zur Schulgeschichte Südsteiermarks. 147—152. — Neukloster im Sanntal. 190—4. — Der letzte Kartäuser von Seitz. 200—2.

Hausmann Franz, Rann a. d. Save. Südsteiermark (Graz 1925), 396—8.

Heller Aug., Erinnerungen an Alt-Pettau. I—XXII. Cillier Zg. 1926, št. 34—80 (s presledki).

Zgod. in kulturne črtice iz 1. pol. 19. stoletja.

(Idrija.) Idrijsko gledališče. E 23. 11. 1926, št. 279. — F. C.: Idrijske čipke. (Zgod. črtica.) E 17. 2. 1926, št. 41. — Vida Lapajne: Iz zgodovine idrijskih čipk. SŽ 267—273. — A. Melik: NE II, 3—4.

Iz domače zgodovine. (Openske starine. Slovenščina v goriških šolah. Šola v Movražu. Stiska l. 1709. v Istri. Škofovo potovanje l. 1693.) Mali list IV (Trst 1926), št. 17.

Jarc Evgen, Slovenec 10. 10. 1926, št. 232: Zvestoba za zvestobo. Dejstva in spomini (iz l. 1917.—18.); Čehi in Slovenci v avstrijskem parlamentu.

Jovanov Jože, Stara pravda. Zgodovinski doneski. KGM VIII, 46—51.

Klein Ant. Adalbert, Türkennot. Südsteiermark (Graz 1925), 59—64.

Kocbek Fran, Savinjske Alpe. Spomenica. Ob svoji tridesetletnici izdala Savinjska podružnica SPD. Založila Goričar & Leskovšek v Celju. 1926. V. 8°. 306 str.

Str. 208—217: Nekaj zgodovine gornjegrajskega okraja. (Po Avg. Stegenšku.) — Ref.: R. Savnik: GV 1926, 122—3. — Jos. Tomišek: PV 1926, 212—3.

Köchl Karl, Das deutsche Schulwesen im ehemaligen steirischen Unterlande. Südsteiermark (Graz 1925), 143—6.

Kolman A., Razvoj ljubljanskih tiskarn. Grafička revija 1926, 105—6.

Košir Pavel in V. Möderndorfer, Ljudska medicina med koškimi Slovenci. ČZN 1926, 85—112.

Kotnik Fr., Mozirska tržanska prisega iz l. 1740. ČZN 1926, 133—7. — Ptuj v srednjem veku. Mladika 1926, 287—292 (s slikami). — Ptuj v novem veku. Tam, 448—454 (s slikami). — Narodna noša v Konjicah in Slov. Bistrici. Naš dom XVIII, 115—7.

Kovačič Fr., Gradivo za prekmursko zgodovino. (1. Topografija in zemljiški gospodarstvo v 13. in 14. stoletju. 2. Desetina zagrebškega in čazmanskega kapitola v Prekmurju. 3. Prekmurske župnije l. 1334. in 1501. 4. Vizitacijski zapisniki iz 17. in 18. stoletja.) ČZN 1926, 1—20. — Herman Jurij in njegova gimnazija pri Sv. Tomažu nad Vel. Nedeljo. ČZN 1926, 131—3. — Katoliška crkva u Slove-načkoj. NE II, 293—302.

— Ljutomer. Zgodovina trga in sreza. Po Slekovčevih kronikah in drugih virih objavil. V Mariboru. Izdalo Zgodovinsko društvo. 1926. V. 8°. VII + 375 str.

Ref.: M. M(unda): Slovenec 1926, št 109. — V. Steska: ZUZ VI, 124.

— Slovenska Štajerska in Prekmurje. Zgodovinski opis. Izdala „Matica slovenska“ v Lj. 1926. V. 8°. (IV) + 428 str. (Slovenska zemlja, VII.)

Ref.: Met. Dolenc: SP 1926, 170—3. — Em. Lilek: ND 1926, št. 52—68. — Jos. Mal: Čas XXI, 185—7. — Mat. Munda: Slovenec 1926, št. 93. — Fr. Stelè: DS. 1927, 96. — r: Slovanský přehled 1926, 774.

Kr. Fr. Obrt in obrtniki v Mariboru (pred 100 leti po „Grund-Parzellen - Protokoll“, sestavljen 30. 3. 1825.) Slovenec 1. 8. 1926, št. 172.

Kraji, Naši, v preteklosti. Zgodovinske črtice. Izdala in založila „Goriška matica“. Gorica 1926, 111 str.

Zgodovinske in kulturne črtice iz bivše Primorske, posnete po Ru-tarjevi Zgodovini Tolminskega in Grudnovi Zgodovini slov. naroda.

Kranj, naša gorenjska metropola. Mesto Kranj. (Zgodovinska črtica.) Jutro 1926, št. 117. Prim. št. 174, 175. — A. Melik: NE II, 489.

Krek Gregor, Grundzüge des Verfassungsrechtes des König-reichs der Serben, Kroaten und Slovenen. Berlin-Breslau, H. Sack, 1926, 142 str.

Ref.: I. V.: Čas XXI, 120—1.

Kristan Anton, O početkih socijalističnega gibanja na Slo-venskem. Pod lipo III, št. 4—12. — „Ameriški Slovenci“. Tam, št. 7—12.

Lah Ivan, Mi in Italijani v avstrijskih taboriščih. Orjuna IV, št. 4—6.

Lah Rado, 160letnica Kmetijske družbe. Veliki koledar Kme-tijske matice za 1927, 80—86.

Lajakov Žiga - Mozirski, Kronika trga Mozirje od najstarejših dob do zadnjega časa. ND VIII, št. 93—119 (s presledki).

Lavtizar Jos. Pater Honorius. (Kapucin izza dobe Jožefa II., u. 1821 po 36letnem dušnem pastirstvu v Ratečah.) Slovenec 1926, št. 267. — Pod gorami. (Zgodovinske in kulturne črtice.) Slovenec 1926, št. 287, 288.

(Ljubljana.) Zgodovinski pregled: Savremena općina I. (Beo-grad 1926), 12—14. — A. Melik: NE II, 713—4. — M. M.: 50letnica hiralnice sv. Jožefa. Slovenec 7. 12. 1926, št. 279. — Nekaj iz zgodovine našega gledališča. SN 1926, št. 7. — -nik:

Nekoliko dodatkov k zgodovini našega gledališča. Tam, št. 25. — Jože Pirc: K 25letnici lj. cestne električne železnice. Slovenec 31. 7. 1926, št. 171. — Petnajstletnica Šentjakobske knjižnice v Lj.: Jutro 30. 5. 1926, št. 122. — S.: „Rebeljon“ v Ljubljani l. 1848. Jutro 14. 3. 1926, št. 61. — Miljutin Zarnik, Ljubljana: Morgenblatt (Zagreb 26. 6. 1926), št. 152. (Uvodnik pos. šte.: Ljubljanaer Messe.) — Glej tudi članke pod: Dobida Karel, Kolman A., Steska Viktor, Šemrov Fr., Vodnik Ant., Vrhovnik Ivan.

Ljubša Matej, Katoliško društvo rokodelskih pomočnikov v Celju (1858—1866). Slovenec 22. 7. 1926, št. 163.

Lukman Fr., K nagrobnemu napisu škofa Gavdonija v Št. Pavlu pri Preboldu. ČZN 1926, 112—4.

Majcen Gabrijel, Kratka zgodovina Maribora. Maribor 1926. 125 str. (Cirilova knjižnica, XXI. zv.)

Ref.: J. Mravljak: Tabor 1926, št. 292.

Martel René, La Slovénie et les problèmes politiques contemporains. Le Monde Slave, 1926, št. 5. Ponatis: Librairie Félix, Alcan, Paris (1926), 13 str.

Ref.: A. Debeljak: Jutro 1926, št. 166.

Melik Ant. NE II: Idrija. Kranj. Ljubljana. Maribor.

Mihelčeva Franja, SŽ: Mučenice, štiftarce, zamaknjenke, skakačice in čarovnice. 27—31. — Uboge gmajne stara pravda. 38—40. — Narodne epske pesmi o slovenski ženi. 55—65.

Molè Vojeslav, Umetnost situle iz Vača. Starinar III. (Beograd 1925), 79—108 + 2 prilogi.

Mravljak Josip, Naše ceste za rimskega imperija. Tabor 1926, št. 206, 212, 218. — Vuzenica. (Črtica po zgodovinskih virih.) Tabor 1926, št. 271, 276, 287, 292 (se nadalj. v 1927).

Nekaj zgodovine šmartinske podružnice škapulirske M. b. v Velenju. V samozaložbi. Lj. 1926, 24 str.

Niederle Lubor, Narava in kultura starih Slovanov. (S pisateljevim dovoljenjem prevedel dr. Joahim Ražem.) E 1926, št. 179, 182, 185, 188, 189, 191, 194. (Ponatis: V Trstu, Štoka družba z o. z., 1926, 54 str.)

XIV. poglavje kulturnega oddelka Slovanskih starožitnosti.

Nowotny Fritz, Südsteirische Burgen und Schlösser. Südsteiermark (Graz 1925), 65—101.

Ob jubileju prve slovenske trgovske organizacije. 25 letnica ustanovitve Trg. društva „Merkur“ v Ljubljani. Jutro 1926, št. 88 (s slikami).

Perc Martin, Celeja antiqua et nova. Cillier Zg. 1926, št. 60, 82 (in v ponatisu).

Pipuš Radoslav, Trije mladino ljubi (dr. Fr. Rapoc, Fel. Ferk, dr. Pav. Turner). Tabor 1926, št. 292.

Pirc Karel, Cerkveni glasnik za Tržiško župnijo 1926: Podružnica sv. Andreja (v Tržiču), št. 16, 17. — Podružnica Sv. Ane in Št. Anska dolina, št. 21—23. — Tržič v začetku 19. stoletja, št. 19, 20. — Naša stolpna ura, št. 23.

Pirchegger Hans, Marburg in alter Zeit. Südsteiermark (Graz 1925), 341—350. — Schloß Ober-Pettau. Tam, 370—4.

P(irjevec) A(vgust). Začetki kmetijskega šolstva na Kranjskem. Ndk 1926, št. 258—262.

Pivec Melita, Opis Kranjske iz leta 1811 (Toussainta, generalnega policijskega komisarja franc. Ilirije v Lj.) Čas XX, 261—2.

Početki Zgodovinskega društva v Mariboru. Slovenec 10. 6. 1926, št. 129.

Pock Friedrich, Kulturarbeit der „Südmark“ im steirischen Unterlande. Südsteiermark (Graz 1925), 160—3. — Von der deutschen Presse in Untersteier. Tam, 182—9.

Podlogar Leopold, Iz zgodovine kranjskih trgov. 11. Motnik. Vrtec 1925, 19—21, 43—5. — 12. Planina. Vrtec 1926, 13—17, 30—33.

Pokorn Franc, Župniki v Trziču. Cerkveni glasnik za Tršiško župnijo, 1926, št. 25.

Popelka Fritz, Franz Táhy, Schloßherr auf Stattenberg. Ein Zeitbild aus dem 16. Jahrhundert. Südsteiermark (Graz 1925), 102—115.

(Predoslje.) Ob stoletnici posvečenja farne cerkve v Predosljah. Slovenec 19. 9. 1926, št. 214.

Premrou Miroslav, Dokumenti kmetske pobune na Goriškem leta 1713. (takozv. Tolminski punt). E 1926, št. 42, 52, 54, 72, 76, 81.

— Vatikanski dokumenti iz 1603—21 o vladiki Hrenu in cerkveni vizitaciji Kranjske 1607—8. ČJKZ V, 68—107; VI, 199—229.

Posnetek priobčenih dokumentov: Protireformator Tomaž Hren. Zgodovinsko odkritje o njem in njegovih sodobnikih. Jutro 23. 5. 1926, št. 117 (s Hrenovo sliko).

(Ptuj.) O ptujskem minoritskem konventu. (Nekaj zgodovine.) Slovenec 24. 10. 1926, št. 245. — Prim. tudi članke pod: Abramić M., Heller Aug., Kotnik Fr., Pirchegger Hans, Saria Bald., Sovre Ant., Travner Vlad.

Radešček Fran, Ideje in smeri na delu za zedinjenje. Soc. misel V, št. 7—12.

Rozmanova Tatjana, SŽ: Od pagank do luterank. 8—15. — Slovenska žena v reformacijski dobi. 21—6. — Protireformacija in žene. 32—7. — Plemkinje po rodu in srcu. 45—54.

Rožman Gregorij, Apostolska vizitacija pod graškim nuncijem Salvagom v letih 1607. in 1608. Donesek k zgodovini tridentinske reformacije slovenskega klera. BV 1926, 197—207. Popravki arhivarja Fr. Pokorna: 356—360.

Rüpschl Moriz, Untersteirisches aus dem Mittelalter. Südsteiermark (Graz 1925), 50—55.

Rus Jože, Triglav. Historijsko-geografske črtice (z 1 sliko). 1. Triglav pred Valvasorjem. 2. Gora Krma, Valvasorjev Triglav. GV 1926, 82—96.

Saria Balduin, Vom alten Poetovio. Cillier Zg. 1926, št. 2.

Schmid Walter, Die Noriker. Blätter f. Heimatkunde IV (Graz 1926), 17—8, 33—7.

Seidl Ferdo, Zemeljski potresi pri Črnomlju v zvezi z geološko zgodovino krajine. Sep. otisak iz Spomenice u počast prof. dr. Gorjanović-Krambergera (Zagreb 1925). 27 str.

Serpp Alois, Blätter für Heimatkunde IV (Graz 1926): Spuren der Römerstraße im steirischen Drautale. 9—12. — Erinnerungen an Obermarburg. 82—7.

S(krabar) V(iktor), Römerfunde in der Krypta der Pfarrkirche in Hoče. Marburger Zg. 21. 2. 1926, št. 42.

Skubic Anton, Pravda ribniških kmetov leta 1573. (Donesek za socijalne zgodovinarje.) Slovenec 1926, št. 58—60. — Zadnja čarovniška pravda v Ribnici. Tam, št. 246—7.

Smodej Franc, Zakaj smo izgubili Koroško. Slovenec 1926, št. 239—241.

Snoj Andrej, Slovenci in Velehrad. Slovenec 1926, št. 232.

Sovre Anton, Ptuj v starem veku. Mladika 1926, 250—3.

Stanič Stanko, Nekoliko domačih zgodovinskih spominov k Alojzijevega jubileju. Slovenec 1926, št. 215.

Stelè France, Umetniško Prekmurje. DS 1926, 244—7 (s slikami).

Steska Viktor, Ljubljanski škofijski dvorec. ZUZ VI, 25—41. — Slovenec 1926: Žalostna stoletnica v Kočevju. (Roparski napad 15. 8. 1826 na mesto), št. 227. — Sir Humphry Davy na Kranjskem v l. 1818—1828. Št. 262.

Šemrov Franc, K 30letnici ljubljanske poštne palače. Jutro 28. 11. 1926, št. 275 (s slikami). — Ljubljanska pošta. Zgodovinski opis ob 30letnici njene stavbe. Po raznih virih. Poštni glasnik VI (1926), št. 20—24 (se nadalj. 1927.)

(Šmartno pri Litiji.) Zgodovinske črtice o zgradbi (in razvoju) župno-dekanijske cerkve v Šmartnem pri Litiji. (Ob 25letnici njene posvetitve.) Slovenec 1926, št. 209—223. (Ponatis: Samozaložba 1926, 37 str.)

Tekavec Karel, Iz mojih spominov. (Delavsko izobraževalno društvo; ustanovitev delavske soc. dem. stranke.) Pod lipo III, št. 1—7.

Teraš Mavricij p. Pod zastavo sv. Frančiška. V spomin sedme stoletnice Frančiškove smrti. Izdal in založil Tretji red v Škofji Loki. (1926), (IV) + 102 str.

Str. 88—101: Kratka zgodovina škofjeloške tretjeredne skupščine.

Toman Aleksander, O početku ameriških slovenskih organizacij. Jutro 1. 5. 1926, št. 99.

Tominec Angelik p. Pregled zgodovine frančiškanov med Slovenci. Cvetje z vrtov sv. Frančiška, slavnostni izvod, 1926, 36—64 (se nadalj. 1927).

Travner Vladimir, Sv. Viktorin Ptujski. Slovenec 1926, št. 255.

Trničev, Ob osmi obletnici pobune v Radgoni l. 1918. E 1. 6. 1926, št. 129.

(Valvasor J. W.) Kaj pravi Valvasor o Ajdovščini in Vipavi. E 1926, št. 285. — Navade Kranjcev o Veliki noči. (Valvasor VII, 15.) ND VIII, št. 37. — Was V. über die Gottscheer erzählt. Gottscheer Zg. 1926, št. 14, 15. — Wie V. den Gottscheer Boden beschreibt. Tam, št. 17. — Der Billich und das Billichmannle. Nach Valvasor. Tam, št. 23.

Vaštetova Ilka, Naše ženstvo v baročni dobi. SŽ 41—44.

Vodnik Anton, Gradnja velikega oltarja v uršulinski cerkvi v Ljubljani. (Iz arhivalne študije: Francesco Robba.) ZUZ VI, 65—88.

✓ Vrhovnik Ivan (Staroslav), Gostilne v stari Ljubljani. Zgodovinske črtice. Jutro 1926, št. 72—76, 85—87, 90, 99, 109, 110, 122, 124, 131, 138, 208. — Popravljeni in pomnoženi ponatis iz „Jutra“. Lj. Založilo „Jutro“, 1926. V. 8°. 51 str. (s slikami).

Ref.: Fr. Stelè: DS 1926, 287.

✓ — „Hudičeve hiše“ v stari Ljubljani. (Kazina, reduta, kolizej, staro gledališče, strelišče.) Jutro 11. 2. 1926, št. 34 (s slikami).

Vuga Jos., Slovinci korutanští, jich osudy před rozpadnutím Rakouska, za plebiscitu a po něm. Slovanský přehled XVII (Praha 1925), 465—476, 582—8.

Židje v Mariboru. (Iz zgodovine mariborskega mesta.) Jutro 1926, št. 34.

Žnidaršič Fr. (Starovaški), Duhovne igre v Gorici o binškoštih l. 1622. E 25. 12. 1926, št. 307.

Županić Niko, Prvi pojav Antov v zgodovini. (Predavanje na I. kongresu slovanskih geografov in etnografov v Pragi dne 4. 6. 1924.) LZ 1926, 49—52. — Iliri. NE II, 15—21.

Besedno kazalo.

- ačar 53
adžent 70
almara 72 op. 7
angurija 73
angelec 68
aržyla 68
ažejt 51
bacilerati 52
bačar 53
baj 77
baja 77
bajac 77
bandima: gl. bendima
bank 74
baril 83
barigla 83
barila 83
batalija 77
bataljon 77
bendima 49 op., 73
botegar, bodgar 58, 72
botega 58
bila 77
birja: gl. virja 49 op., 73
bisaga 65
bišča 53
Blaž 81
blitva 81
boča 53
bodilj 83
boklja 76
bombaž 51
boraža 51
brač 64
brageše 57
brajdolj 76
brzota 69
bržola 71
budelj 76
bumbak 51 op.
- celin 64
cer 48
cesar 48, 72
cima 49
cimoz 49
cintor 48
cizara 49
copata 50
cuka 61
čač 53
čača 53
čadreja 53
čalčun 53
čamarar 53
čamažot 53
čamyn 53
čandalir 54
čaniba 54
čanton 54
Čanyn 54
čapat, - it 79
čarta 54
častal 54
čemurča 53
čot 79
čajba 53
čakorat 78
čakule, čakore 78
čampar 72
čap 79
čavila, -lja 54, 76, 83
čebula 49
čelada 49
čep 49
čerša 47, 71
čiček 49
čičerka 49 op.
čičimak 50
čik 49
čimin 48
- čivolica 49
čok 50
čot 50
črešnja: gl. čerša
čuč 50
čuf 50
čutara 64
čyza 79
degan 59
denar 72
dežma 51
direžinat 70
doga 58
dolč 49
dožd 51
dragoncelj 76
doplih 82
dupler 72, 82
fačlet 64
fačol 64
fagla 82
fanela 82
faša 65
fašč 49, 65
feca 64
fibja 79
fjaka 79
flajda 80 op., 81
flaškon 81
flat 81
flaželan 70
flok 81
florin 81
folč 49
Forča 54
forca 61
forka 55
frančat 54
frnača, -ža 51, 52
frodelj 75

- frtalja 76
 fruga 57, 58, 260
 furija 73
 fuštanj 74
 fuželj 51
 fužina 51
 gac 65
 gacija 64
 gleba 81
 glera 73, 81
 glerja 73, 81
 glob 81
 golant 80 op.
 golida 55
 goljuf 56, 75
 goštara 72
 goža 71
 gruj 67, 89
 gržon 54
 gunja 75
 guša 71 op., 2
 hlača, -e 22, 64
 hrodelj: gl. frodelj
 Jakom 67
 jarina 63, 79
 java 54
 jegulja 27, 76
 jenar 67
 jeneral 67
 jeriča 64
 jintrodužinat 52
 joger 27
 jona 67
 jota 67
 just 67
 kalamer 72
 kalati 56
 kalimar 72
 kamarar 53 op., 55
 kamerar 53 op., 72
 kamin 54 op., 55
 kamižola 53, 71
 kanaja 77
 kanalja 77
 kankora 56
 kankor 56, 75
 kantrega 53 op.
 kanton 54 op., 55
 kapac 52
 kapun 55
 karega 53 op.
 karta 54 op., 55
 katrida 53 op.
 katriga 53 op.
 kljag 81 op.
 klar 81
 Klúza, -že 81
 koceta 64
 kočca 61
 koj(e)nat 77
 kolada, -ljada 56, 80
 koleda 55
 kolkun 55
 kolomer 72
 kondrega 53, op., 55
 koreze 69
 kosklada 56
 kostanj 55, 74
 košan 69
 koštrun 55
 košulja 55, 76
 kralj 22, 24
 krbina 55
 krbina 49 op.
 krbon gl. krbina
 krebulja 47 op., 3
 krgat 55
 križ 3, 51
 krjanca 61
 krlj 76
 krnjel 55, 75
 kržol(a) 71
 kujon 77
 kumpań 74
 kumpanija 75
 kumpjt 82
 kunc 69
 kvintižina 51
 kvinč 69
 ločika 48 op., 4
 lajat 70
 lažat 74
 lecjan 63
 lever 72
 lezanji 74
 lokarda 52
 lopiz, -iš 69
 loža 74
 lučerna 52
 maca 61
 macel 52
 macizra 50
 macola 61
 maća 78, 79
 mačka 78, 79
 mačklin 2
 madaja 77
 maja 79
 majolika 67
 manćat 54
 mandrjar, mandrijer 72
 manjkati 54 op., 55, 75
 mantenjat 74
 medalja 77
 medžija 52
 medgat, mathat 57
 mešter 73
 mezana 69
 midižina 51
 milja 75
 mižol, mu- 68, 76
 morac 64
 morati 265—7
 morča 54
 morka 54 op., 5, 55
 mornar 72
 mundižja 63
 mušon 54
 mužolj: gl. mižolj
 neca 61
 nječa 60, 61, 74
 nešplja 76
 noglice 83
 oblejat 57
 ocel 64
 očali, -la 78
 omara 72
 orloj 67
 ošter 72
 pacun 61
 pajac 77
 pajis 70
 palač 61
 palača 61

- panogla 83
 panjoka 74
 panola 83
 papež 52
 parafank 75
 paranjek 75
 pažul 71
 peča 61
 peček 71 op., 3
 pedoča 79
 pejun 77
 pesa 9
 pešelj 76
 pežek 71
 pilun 75
 pinja 74
 pitanca 61
 pjomba 80
 placa 82
 pladenj 75, 81
 plan 81
 plandič 81
 planta 82
 plat 82
 plažat 52, 82
 pledra, plera 82
 plečka 61 op.
 plener 72, 82
 pleta 82
 ploča 61
 plovan, pla-, pleban 82
 pluma 82
 poč 61
 podgana 57
 pogača 57, 64
 pogan(in), pa- 57
 pomper 72
 portoner 72
 pover 73
 požecjun 63
 preteža 71
 prjunta 67
 produžinat 52
 prosora 73
 pržon 71
 punja 74
 raca 61
 račun 62
 radič 79
 ražon 62
 revolcjun 63
 rebeljun 77
 rećin 78
 relijon 67
 remeselj 76
 rezinat 71
 roč 54
 roja 67
 rozar 69
 rožepila 71
 rubja 74
 runja 74
 rusale, ri- 75
 sablon 82
 savata: gl. copata
 senjal 74
 skleža 68, 82
 skrš, šk- 55
 soj, suj 75
 solnce 258
 spužva 69, 89
 star 72
 storja, št- 73
 sulj 75
 ščajpula 54
 ščajja 54, 57, 75, 77
 šćapin 78
 šćatula 54
 šćindra 68 op., 5
 šegil 71
 šejon 77
 šeliš 52
 šestar 72
 škaja 57, 77
 škajola 57, 77
 škarp 57
 škatla 54 op., 55
 skandalet 55
 šklat 82
 šklet 82
 šklop 82
 školj 79
 škrtoc 57
 škufa, -fja 74
 španaža 52
 špinača 52
 štacjon 63
 štacuna 62
 štajon 62, 67, 68
 štanj 74
 štanjat 74
 štenje 57 op.
 štraca 61
 štrca 64
 štriga 57, 58
 štrija 57, 58
 štruc 61
 talja 75
 tantar^{ga} 58
 Trojan 67
 tržaški 69 sl.
 užanca 61, 71
 vancat 62
 varhundžja 68
 veljati 76
 vilja 77
 virja 73
 višča: gl. bišča
 vrč 64
 (za)senjat 74
 žara 68
 ženar 68, 73
 ž(e)rnada 68
 žid 69
 žizulek 50
 žmuj: gl. mižol
 žonta 69
 Žorč 66 op.
 žovat 69
 žujat 57, 69
 žuk(va) 69
 Žvan 69

Kazalo

osebnih in geografskih imen.

- Ablanza 42
Admont 29
Ameisbüchl 23
Ancona 27, 28
Andritz 29
Barauuoz 42
Bela 9
Bibinje 1
Bled 26
Bodigoy 40
Bove 25
Brišče 1
Buzet 25, 27, 88
Celje 46, 47, 48, 49
Chirichstettin 42
Chrugelahe 35
Cres 25
Čedad 46, 47, 49
Deblach 34
Dibitsch 35
Di(e)mlach 35
Diklo 1, 5
Dombra 37
Dragamosus 40
Dragonja 22
Dragoroc 40
Dudlebi 43, 252
Dúmlach 34, 35
Durnauua 42
Ecegoi 40
Fizkere 42
Gimplach 35
Glaboken 33
Grundelsee 29
Gumin 2, 81
Gümplach 35
Heanzi 44
Horjulj 67
Jakin 27
Janez 69, 90
Juna 88
Jurij 25, 66, 87—89
Juvan 89
Kanker 27
Kazne 40
Kensi 42
Kisek 44
Knesaha 40, 42
Kobarid 8, 49, 54
Kokra 27
Kolpa 24
Koper 55
Koroško 27, 38, 60
Krang(e)l 36, 37
Kranj 22, 55, 74
Kras 22, 55
Krašnja 22
Kri(e)glach 35
Krka 24
Krmin 2, 24
Krungl 25
Labin 1
Labnica 22, 41
Labod 22, 27
Laenk 33
Lántsč 33
Laing 34
Lainsach 34
Lainthal 34
Landschach 34
Lang 34
Lank 33
Lansach 33
Lantschach 33
Lavanttal 27
Lenk 33
Lensach 33
Lenschach 33
Lindolfeschirichun 42
Loenk 33
Lõnsach 33
Lõnschach 33, 34
Losnica 40
Lõsnicz 34
Lueg 35
Matajur 66, 88
Metnitz 34
Mile, Milje 1, 83
Mosapure 42
Mõsiz 40
Mosogouuoni 40
Mosogowoni 40
Motimira 40
Motniz 40
Mõtnik 34
Muc 5
Nezzilinpach 42
Niš 5
Ocrvgel 36
Oglej 8, 66, 77, 88
Olib 6
Omišalj 1, 5
Onogošt 5
Ortaha 42
Palit 5
Paltental 23
Paruoz 42
Penebod 40
Perschling 23
Poljudi 5
Poreč 27, 59
Prisnoboda 40
Ptuj 41, 73, 88
Qartinaha 41
Raša 22
Rie(t)si(t)z 35
Ropreča 42

Ruginesveld 43	Stepiliberg 42	Trst 25, 69, 88
Sabnica 42	Stradach 43	Wekewoi 40
Sala 41	Stresmaren 43	Zader 88
Sammelsdorf 23	Stromogin 42	Zilecca 40
Sisek 64	Szatnár 44	Zilja 1, 25, 88
Skoplje 5	Šempolaj 67, 89	Zirne 40
Slougenzin marcha 43	Šentjanž 90	Zistanesfeld 43
Soča 27, 47, 59, 61	Škocjan 63	Zöbernbaach 41
Solkan 25	Tarčet 46	Zotla 40
Splet 25	Tolmin 25	Zourska Dobraua 40
Sredec 26	Trbiž 23	Zudamaresfeld 40
Sreje 10	Trojane 27, 38	Žmotiče 27.
Srem 25	Trsat 23	

